

تذکرہ شیخ ابوالحسن علی بن ابی طالب

(شماره ننگه به مؤلفه کاتبه و نویسنده)

— گزینہ —

سید جمال الدین لوشدی

محمد جمال
(تألیف و تصنیف)

تذکرہ
شیخ ابوالحسن علی بن ابی طالب

سید جمال

PIR
۹۲۴۱
/۵
۸۸-۴۰۹
ن. ۱۰
۴۳

تذکره شعیب کندی

تذکرہ شیخ علی گشتی

(تذکرہ تذکرہ شعلوی کشمیر ممتاز اصحاب سبزو)

— گرد آورده —

سید حامد الدین لاسدی

بخش چهارم
(تادرتا یوسف)

آبانہ ۱۳۲۶ خ

اقبال انکارجی کراچی

تعداد : ۱۰۰۰ هزار

قیمت : - / ۳۵

مئی ۱۹۶۹ ع

ناشر : بشیر احمد دار ، دائرہ کتر، اقبال اکادمی 43-6/D ، بلاک 6 ، پی۔ ای۔ پی۔ ایچ کراچی 29
طابع : علینواز وفائی ، وفائی پرنٹنگ پریس ، پاکستان چوک - کراچی ۱

شاهنشاهها !

دایم شبت ، شگفته چو صبح امید باد
هر روز بر تو ، نسخه ایام عید باد

پیوسته ، گنج خانه هفتم سپهر را
گوهر فشان انا مل جودت ، کلید باد

همواره ، از ترشح نیسان فتح تو
گوش زمانه ، مخزن در نوید باد

تا ، نام نصرت و ظفر ، اندر میان بود
هر دم ترا بکف ، گل فتحی جدید باد

تا ، حرف استداد زمان ، بر زبان بود
اندر زمانه ، مدت عمرت مدید باد

دایم شگفته باد ترا ، گستان عمر
گلبرگ هستی تو ، نبیند خزان عمر

کشمیر !

- خوشا کشمیر! و وضع بی نظیرش
که گردیده ارم ، فرمان پذیرش
- چه کشمیر؟ آب و رنگ روی گلشن
نگه را ، از خیالش ، گل بدامن
- چه کشمیر؟ آبروی باغ خوبی
فدای هر نمالش ، صد چو طویی
- زسین او ، گلی از گلشن عیش
نسیمش ، خوشه چین خرمن عیش
- نباشد هیچ شهری ، دل فروگیر
بسان خطه دلجوی کشمیر
- کجا شهری بود ، با او ، برابر
بلی ، کشمیر دارد رنگ دیگر
- براه جستجو ، چون دیده باز
صفاهان ، خاک او را ، سرمه سازد
- بدانگونه ، سخن از فیض راند
که شیراز ، آب مرغانش رساند

- شگفته شد ، چو روی گلستانش
ز جان شد بنده ، آذر بانیجانش
- چو مشک لاله او ، بی سبب نیست
به نیت گیرد از آهو ، عجب نیست
- کشیده تا برخ گلگونه ، از گل
یکی از عاشقانش گشته کابل
- بدان سان ، ریشها در دل دواند
که مصر ، او را عزیز خویش خواند
- حجازش قبله گاه خویش ، انگاشت
همانا گوشه خاطر ، باو داشت
- خراسان را ، شود زو کار مشکل
که از غیرت ، دسامد سوزش دل
- چنان بگرفت از شرم ملائت
که شهر سبز ، شد سرخ ، از خجالت
- طراوت گشته دمساز هوایش
عراق از نیغمه سنجان ثنائش
- ز خوبی ، روم او را رام گشته
ازان چشم و چراغ شام گشته

— منیر لاهوری

فهرست مطالب

۱۳-۱	سید حسام الدین راشدی	حرف آخر
۲-۱۵	سید علیرضا نقوی	حرف آخر (ترجمه فارسی)
۱۵<۹	(ز - قبل ۱۲۹۲ هـ)	۲۲۲- نادر، پندت شکر ناتھ کشمیری
۱۵<۹	(ز - قبل ۸<۲ هـ)	۲۲۵- نادری، ملک الشعرا کشمیری
۱۵۸۰	(ز - ۱۰۲۵ هـ)	۲۲۶- نادم، مولانا شهباز بیگ کشمیری
۱۵۸<	(ز - ۱۱<۹ هـ)	۲۲<- ناطق، مولانا کشمیری
۱۵۸۸	(ز - ۱۱۳۹ هـ)	۲۲۸- نامجو، میرزا کشمیری
۱۵۸۸	(ز - ۱۱۵۱ هـ)	۲۲۹- نامی، شاه قاسم مشهدی
۱۵۸۹	(ز - ۹<۱ هـ)	۲۵۰- نامی، مولانا کشمیری
۱۵۹۰	(ز - ۹<۱ هـ)	۲۵۱- نامی، ملا نامی ثانی کشمیری
۱۵۹۰	(ز - ۱۱۶۸ هـ)	۲۵۲- نجم الدین، شاه محی الدین ثانی کشمیری
۱۵۹۳	(ز - ۹۸۸ هـ)	۲۵۳- نجمی، کشمیری
۱۵۹۴	(ز - قبل ۱۲۹۴ هـ)	۲۵۴- نحوی، خواجه احمد خان کشمیری
۱۵۹۵	(ز - ۱۱۶۳ هـ)	۲۵۵- ندرت، عطا الله کشمیری
۱۶۰۱	(ز - ۱۰۸۳ هـ)	۲۵۶- ندیم، ملا محمد صالح کشمیری
۱۶۰۵	(ز - ۱۰<۰ هـ)	۲۵<- نسبتی، ملا شاه محمد صالح تهرانیسری
۱۶۱۹	(ز - ۱۱۳< هـ)	۲۵۸- نصرت، کشمیری
۱۶۲۰	(ف - ۱۰۴< هـ)	۲۵۹- نعمت، نعمت الله کشمیری
۱۶۲۱	(ز - ۱۲۳۲ هـ)	۲۶۰- نقاد، پندت جی گوپال کشمیری
۱۶۲۲	(بعد ۱۱۶< هـ)	۲۶۱- نکو، پندت بهوانی داس کاجرو کشمیری
۱۶۲۳	(ف - ۱۰۲۹ هـ)	۲۶۲- نوعی، مولانا محمد رضا خبوشانی
۱۶۴۱	(ز - ۱۰۴۸ هـ)	۲۶۳- واجد، پندت رای زنده رام کشمیری
۱۶۴۱	(ف - ۱۲۹۲ هـ)	۲۶۴- وارسته، پندت بیربل کاجرو کشمیری

۱۶۵۲	(ف - ۵۱۲۸۵)	کشمیری	واصف ، مولوی سید حسین شاه	۲۶۵-
۱۶۵۴	(قبل - ۵۱۲۹۲)	کشمیری	واصل ،	۲۶۶-
۱۶۵۴	(ف - ۵۱۲۰۷)	کشمیری	واصل ، محمد واصل خان	۲۶۷-
۱۶۵۵	(ف - ۵۱۱۹۵)	بتالوی	واقف ، نورالدین	۲۶۸-
۱۶۶۵	(ف - ۵۱۰۷۲)	بدخشی	والا ، اسلام خان	۲۶۹-
۱۶۷۲	(ز - ۵۱۰۱۰)	اصفہانی	وفائی ،	۲۷۰-
۱۶۷۳	(ف - ۵۱۰۰۲)	نیشاپوری	وقوعی ، محمد شریف	۲۷۱-
۱۶۸۰	(ز - ۵۱۱۳۹)	کشمیری	ولی ، میرزا علی قلی خان	۲۷۲-
۱۶۸۰	(ف - ۵۱۱۸۹)	کشمیری	ویسی ، سید محمد امین بیہقی	۲۷۳-
۱۶۹۰	(ز - ۵۱۱۳۱)	کشمیری	هاشم ،	۲۷۴-
۱۶۹۰	(ز - قبل ۵۱۲۹۲)	کشمیری	هاشم ، میر محمد ہاشم	۲۷۵-
۱۶۹۱	(ز - ۵۱۱۷۵)	کشمیری	ہما ، مولوی عطا اللہ	۲۷۶-
۱۶۹۱	(ز - ۵۱۲۶۳)	کشمیری	ہندو ، ہندت مکتدرام	۲۷۷-
۱۶۹۲	(ف - ۵۱۰۶۲)	کاشی	یحییٰ ، میر یحییٰ	۲۷۸-
۱۷۰۸	(ز - ۵۱۰۰۲)	کشمیری	یعقوب ، ملا یعقوب	۲۷۹-
۱۷۰۹	(ز - ۵۱۰۹۹)	کشمیری	یوسف ، خان بن علی خان چک	۲۸۰-
۱۷۲۶	(قبل - ۵۱۰۸۳)	کشمیری	یوسف ، درویش یوسف	۲۸۱-
۱۷۲۶	(ز - ۵۱۱۶۰)	کشمیری	یوسف ، محمد یوسف	۲۸۲-

تکمیلہ

۱۷۲۹	(؟)	ہروی	آنی ،	۲۸۳-
۱۷۲۹	(قبل - ۵۱۰۸۳)	قہپایہ	ابوالبقا ، میرزا	۲۸۴-
۱۷۳۰	(ف - ۵۱۱۱۶)	ماژندانی	اشرف ، ملا سمید	۲۸۵-
۱۷۴۸	(ز - ۵۱۱۹۴)	عظیم آبادی	امین ، خواجہ امین الدین	۲۸۶-
۱۷۵۲	(ف - ۵۱۰۶۱)	شیرازی	الاهی ، حکیم صدوالدین	۲۸۷-
۱۷۵۳	(ز - ۵۱۰۹۸)	شیرازی	باقر ، ملا باقر	۲۸۸-

۲۸۹-	بدر، پندت بلیدر چیودر	کشمیری	(ز - ۵۱۳۰۲)	۱۷۵۵
۲۹۰-	بیان، آقا مهدی	اصفهبانی	(قبل ۵۱۱۱۷)	۱۷۵۵
۲۹۱-	تسلیم، شاه رضا	خراسانی	(ز - ۵۱۱۸۳)	۱۷۵۸
۲۹۲-	قنها، عبداللطیف خان	شهرستانی	(ف - ۵۱۱۱۶)	۱۷۵۸
۲۹۳-	ثاقب، مرحمت خان	کشمیری	(ف - قبل ۵۱۲۲۱)	۱۷۵۹
۲۹۴-	شایق، عبدالوهاب	کشمیری	(ف - ۵۱۱۸۲)	۱۷۵۹
۲۹۵-	طالع، میر عبدالعلی	سیزواری	(ز - ۵۱۱۱۸)	۱۷۶۳
۲۹۶-	غریب، شیخ نصیرالدین احمد	شاهجهان آبادی	(ز - ۵۱۲۲۱)	۱۷۶۵
۲۹۷-	منصور، (فکرت) میر غیاث الدین دشتکی		(ز - قبل ۵۱۱۱۷)	۱۷۶۵
۲۹۸-	ملکی،	تویسرکانی	(ف - ۵۱۰۰۴)	۱۷۶۸
۲۹۹-	محشر، میرزا علی نقی	کشمیری	(ف - قبل ۵۱۲۲۱)	۱۷۶۵
۳۰۰-	مهجور، حافظ سیف الله	کشمیری	(ز - ۵۱۲۲۹)	۱۷۶۸

تعلیقات

۷-	آشنا، میرزا محمد طاهر عنایت خان		(ف - ۵۱۰۸۱)	۱۷۷۳
۸-	آشوب، ملا محمد حسین	مازندانی	(ف - ۵۱۰۹۹)	۱۷۷۸
۱۰-	احسن، ظفر خان		(ف - ۵۱۰۷۳)	۱۷۷۹
۴۵-	توفیق، ملا محمد توفیق لاله جو	کشمیری	(ف - ۵۱۲۰۱)	۱۸۱۰
۹۲-	رفعتی،	تبریزی	(ف - ۵۱۰۲۷)	۱۸۱۱
۹۹-	زیرک، گوبندرام	کشمیری	(ز - ۵۱۱۶۳)	۱۸۱۱
۱۰۲-	سامی، میرزا جان بیگ	کشمیری	(ز - ۵۱۱۷۵)	۱۸۱۲
۱۲۲-	صائب، میرزا محمد علی	اصفهبانی	(ف - ۵۱۰۸۱)	۱۸۱۳
۱۳۹-	طاهر، (علوی) میر طاهر علوی	کاشانی	(ف - ۵۱۱۳۶)	۱۸۱۷
۲۹۹-	ملکی، بیگ	تویسرکانی	(ف - ۵۱۰۰۴)	۱۸۱۸

کشمیر در شعر فارسی

۱- اشعار متفرق: دقیتی، عماره مروزی، فرخی سیستانی، عنصری، منوچهری
دامغانی، قطران تبریزی، بهرامی سرخی، مسعود سعد سلمان، امیر

معزی ، عمیق بخارای ، اثرالدین اخسیکتی ، ظهیر فارپایی ،
 انوری ابیوردهی ، فلکی شروانی ، ضیائی هروی ، شمس طبسی ،
 شیخ سهروردی ، شیخ سعدی ، اوحیدی مراغی ، خواجوی کرمانی ،
 مطهر کره ، حافظ شیرازی ، خواجه گیسو دراز ، شرف الدین علی یزدی ،
 مولانا جامی ، فغانی شیرازی ، فخری هروی ، صرفی کشمیری ،
 محسن قائم ، زلال خوانساری ، نادم گیلانی ، ظهیری قریشی ،
 نظیری فیثا پوری ، جلال اسیر ، طالب آملی ، حکیم شفای ، رفعتی
 قبریزی ، فوقی یزدی ، حاذق گیلانی ، عاقل خان رازی ، ناصر علی
 مرهندی ، نامعلوم ، غیاثی اصفهانی ، نعمت خان عالی ، منشی
 غازی الدین فیروز جنگ ، سرخوش ، بیدل ، قبول ، غنیمت کنجاهی ،
 واقف لاهوری ، قانع تتوی ، خوشدل ، مجرم کشمیری ، بهار کشمیری ،
 خازن ، کنهیا لال هندی ، سعد کشمیری ، راجکول کشمیری ، یکتا
 کشمیری ، نامعلوم .

۱۸۲۵

۲- مثنوی محمود و ایاز : زلال

۱۸۳۹

۳- شهر آشوب کشمیر: راضی

۱۸۴۹

۳- غزلیات و قصائد : طالب آملی

۱۸۶۳

۵- کشمیر : ملا شاه بدخشی ، محسن فغانی ، مشتاق کشمیری ، آزاد

۱۸۷۵

کشمیری ، خوشدل کشمیری ، مجرم کشمیری ، شبلی نعمانی

تتمه تکمله

۱۸۸۷	(عهد شاهجهان)	کشمیری	ابوالقاسم ، قاضی	۳۰۱-
»	(عهد زین العابدین)	کشمیری	احمد ، روسی ملا	۳۰۲-
»	(؟)	کشمیری	امان الله ، خواجه	۳۰۳-
»	(ز - قبل ۱۳۰۰ هـ)	کشمیری	آذری ،	۳۰۴-
۱۸۸۸	(ف - ۱۲۷۱ هـ)	کشمیری	بختور ، مصطفی خان	۳۰۵-
»	(عهد شاهجهان)	کشمیری	بدیمی ،	۳۰۶-
۱۸۸۹	(ز - ۱۱۹۷ هـ)	کشمیری	بنده ، عصام الدین	۳۰۷-

۳۰۸-	بهاؤالدین ، خواجه	کشمیری	(ز - ؟)	۳۳
۳۰۹-	بینش ، ملا بینش	کشمیری	(۳۳ ۳۳)	۳۳
۳۱۰-	ثابت ، ملا ثابت	کشمیری	(۳۳ ۳۳)	۳۳
۳۱۱-	جمیل ، ملا	کشمیری	(عهد زین المابدین)	۱۸۹۰
۳۱۲-	حاجی ، مختار شاه اشانی	کشمیری	(و - ۱۳۰۹ هـ)	۳۳
۳۱۳-	حبیب الله دار ملا	کشمیری	(ز - ؟)	۱۸۹۱
۳۱۴-	حبیب الله ، دلو	کشمیری	(و - ۱۱۹۸ هـ)	۳۳
۳۱۵-	حسن ، پیر غلام حسن کهوپیہامی	کشمیری	(و - ۱۳۱۶ هـ)	۳۳
۳۱۶-	حسن ، خواجه زمگیر	کشمیری	(ز - ؟)	۱۸۹۲
۳۱۷-	حسن ، ملا حسن	کشمیری	(۳۳ ۳۳)	۳۳
۳۱۸-	حسین ، مولانا	غزنوی	(عهد زین المابدین)	۳۳
۳۱۹-	حیا ، محمد یحییٰ	کشمیری	(و - ۱۱۸۲ هـ)	۳۳
۳۲۰-	حیدر ، حاجی حیدر جدی بلی	کشمیری	(قبل - ۱۳۰۰ هـ)	۱۸۹۳
۳۲۱-	حیرتی ، محمد تقی الدین		(عهد اکبری)	۳۳
۳۲۲-	دانا ، محمد امین	کشمیری	(ز - ۱۱۲۲ هـ)	۳۳
۳۲۳-	دیوانی ، خواجه نورالله	کشمیری	(ز - ؟)	۳۳
۳۲۴-	رحمت الله ، حکیم	کشمیری	(قبل - ۱۳۰۰ هـ)	۱۸۹۴
۳۲۵-	رضا ، محمد رضا	کشمیری	(ز - ۱۱۴۸ هـ)	۳۳
۳۲۶-	رضا ، محمد رضا کنت	کشمیری	(و - ۱۱۸۲ هـ)	۳۳
۳۲۷-	رفیع ، ملا محمد مانتجی	کشمیری	(ز - سکھ جیون)	۳۳
۳۲۸-	رفیق ، محمد اکبر	کشمیری	(ز - ۱۱۴۸ هـ)	۱۸۹۵
۳۲۹-	روشنی ،	کشمیری	(ز - ؟)	۳۳
۳۳۰-	سایل ، خواجه سعد الدین درابو	کشمیری	(ز - قبل ۱۳۰۰ هـ)	۳۳
۳۳۱-	شمی ، خواجه حسن کول	کشمیری	(و - ۱۲۹۸ هـ)	۱۸۹۶
۳۳۲-	شگون ، اسدالله	کشمیری	(ز - ۱۱۴۸ هـ)	۱۸۹۷
۳۳۳-	شیوا ، حافظ غلام رسول		(و - ۱۲۸۸ هـ)	۳۳

۳۲۲-	عاقل ، محمد عاقل	کشمیری	(ز - ؟)	۳۳
۳۲۵-	عبد الغفور ، خواجه	کشمیری	(و - ۱۱۹۱ هـ)	۱۸۹۸
۳۳۶-	عبد الفتی ، ملا	کشمیری	(و - ۱۱۹۲ هـ)	۳۳
۳۳۷-	عبید ، ملا عبید الله	کشمیری	(و - ۱۲۶۸ هـ)	۳۳
۳۳۸-	عشقی ،	کشمیری	(ز - ؟)	۱۸۹۹
۳۳۹-	علی ، ملا	شیرازی	(عهد زین العابدین)	۳۳
۳۴۰-	عنایت ، میر عنایت الله کنت	کشمیری	(و - ۱۱۸۷ هـ)	۳۳
۳۴۱-	فاخر ،	کشمیری	(ز - ۱۱۷۵ هـ)	۱۹۰۰
۳۴۲-	فاروق ، محمد فاروق	کشمیری	(ز - قبل ۱۱۶۱ هـ)	۱۹۰۱
۳۴۳-	فاروق ، محمد فاروق	کشمیری	(و - ۱۲۰۵ هـ)	۳۳
۳۴۴-	فانی ، ملا میرک	کشمیری	(و - ۱۱۶۲ هـ)	۳۳
۳۴۵-	فایق ،	کشمیری	(ز - ۱۱۰۷ هـ)	۳۳
۳۴۶-	فایق ، ملا فایق	کشمیری	(ز - قبل ۱۳۰۰ هـ)	۳۳
۳۴۷-	فرحت ، شرف الدین خان	کشمیری	(عهد شیر جنگ)	۱۹۰۲
۳۴۸-	فصیح ، محمد شاه	کشمیری	(ز - ۱۳۰۰ هـ)	۳۳
۳۴۹-	فصیحی ، ملا	کشمیری	(عهد زین العابدین)	۳۳
۳۵۰-	قلندر ، بیگ	کشمیری	(قرن دوازدهم)	۳۳
۳۵۱-	کاظم ، بابا محمد کاظم	کشمیری	(و - ۱۲۸۶ هـ)	۳۳
۳۵۲-	کاظم ، محمد کاظم	کشمیری	(قرن دوازدهم)	۱۹۰۳
۳۵۳-	کبیری ،	ده باشی	(قرن دوازدهم)	۳۳
۳۵۴-	کرم الله ، بابا	کشمیری	(و - ۱۱۹۸ هـ)	۳۳
۳۵۵-	گلشنی ،	شیرازی	(ز - ؟)	۳۳
۳۵۶-	محمد رومی ملا	کشمیری	(عهد زین العابدین)	۳۳
۳۵۷-	محمی ، محمد اکبر	کشمیری	(ز - ۱۱۴۸ هـ)	۱۹۰۴
۳۵۸-	ملیحی ، ملا	کشمیری	(عهد زین العابدین)	۳۳
۳۵۹-	منطقی ، سید محمد	کشمیری	()	۳۳

۱۹۰۵	(ز - ؟)	مشهدی	مهری ،	۳۶۰-
»	(عهد علی شاه چک)	کشمیری	مهری ، ملا مهری	۳۶۱-
»	(ز - ؟)	کشمیری	مهریز ،	۳۶۲-
»	(ز - ؟)	بخاری	میرزا بیگ	۳۶۳-
»	(قرن دوازدهم)	کشمیری	نحوی ، اسدالله راجه	۳۶۴-
۱۹۰۶	(عهد زین العابدین)	کشمیری	قدیمی ، ملا	۳۶۵-
»	(» »)	کشمیری	نورالدین ، ملا	۳۶۶-
»	(عهد سکھ جیون)	کشمیری	نرید ، رحمت الله باندی	۳۶۷-
»	(ز - ۱۱۲۸ هـ)	کشمیری	واله ، ملا محمود	۳۶۸-
»	(قرن سیزدهم)	کشمیری	وفا ، خواجه محمد شاه	۳۶۹-
۱۹۰۷	(ز - ۱۱۶۳ هـ)	کشمیری	هادی ، محمد حیات	۳۷۰-
»	(ز - قبل ۱۳۰۰ هـ)	کشمیری	همت ، عبدالوهاب	۳۷۱-
»	(ز - قبل ۱۳۰۰ هـ)	کشمیری	یاسین خان	۳۷۲-
»	(ز - قبل ۱۳۰۰ هـ)	کشمیری	یوسف ، ملا یوسف	۳۷۳-

۱۹۱۱

(۱) فهرست مصادر

۱۹۲۱

(۲) فهرست کتب تاریخ و تذکره راجع به کشمیر

۱۹۲۳

(۳) عکس

Ars Orientalis 1957

۱- ظفر خان با شعرا

Ars Orientalis 1957

۲- شعرا در حضور ظفر خان

Ars Orientalis 1957

۳- ظفر خان با شعرا

Ars Orientalis 1957

۴- ظفر خان با شعرا

Ars Orientalis 1957

۵- مثنوی ظفر خان

صوفی

۶- آرامگاه چند اعظم دیده مری مورخ

فارسی گویان کشمیر

۷- نمونه خط اکمل بدخشی

»

۸- کتیبه سردر آرامگاه خواجه اکمل بدخشی

»

۹- نمونه خط توفیق لاله جو

- Indian Architecture Percy Brown ۱۰- جامع مسجد سرینگر
- Ancient Manuments R. C. Kak ۱۱- مناره جامع مسجد
- Indian Architecture Percy Brown ۱۲- مسجد جامع
- Ancient Manuments R. C. Kak ۱۳- جامع مسجد
- صوفی ۱۴- جامع مسجد
- Indian Architecture Percy Brown ۱۵- جامع مسجد
- Shadows Form India By Cameran ۱۶- جامع مسجد
- فارسی گویان کشمیر آرامگاه خواجه حبیب الله حبی ۱۷-
- از مرقع گلشن شبیه ملا شاه بدخشی ۱۸-
- »» ملا شاه و میان میر ۱۹-
- Ancient Manuments R. C. Kak ۲۰- مسجد ملا شاه
- حسام الدین ۲۱- دروازه قدیمی کوچه ملا شاه بدخشی در لاهور
- »» ۲۲- مقبره ملا شاه بدخشی لاهور
- »» ۲۳- کار گچ بری بر دیوار مقبره ملا شاه در لاهور
- »» ۲۴- قبر ملا شاه بدخشی در لاهور
- فارسی گویان کشمیر آرامگاه محمد امین ویسی ۲۵-
- دکتر عیدالله چغتائی نمونه خط و شبیه محمد حسین زرین قلم کشمیری ۲۶-
- پنجابی اکادمی نمونه خط نورالعین واقف بتالوی ۲۷-

فهارس

- ۱- فهرست نامهای کسان
- ۵۸ ۲- فهرست نامهای جغرافی
- ۸۴ ۳- فهرست نامهای کتب
- ۴- حرف آغاز ، ترجمه فارسی گذارشات بر تذکره محمد اصلاح و سه مجلد
- ۱۰۷ تذکره شعرا کشمیر
- تالیف حسام الدین

حرفِ آخر !

عرفی ! بغیر شعلہ داغ جگر ، نبود
شمعی کہ ما ، بہ گوشہ کاشانہ سوختیم

کشمیر کے فارسی شعرا سے متعلق مواد اکٹھا کرنے کا کام ، میں نے
ویسے نو ستمبر (۱۹۶۶ء) سے شروع کر رکھا تھا ، لیکن اس سلسلے کی
پہلی کتاب — تذکرہ مجد اصلح — پر تصحیح اور تحشیہ کی باقاعدہ ابتدا
۱۹ فروری (۱۹۶۷ء) سے کی ، اور تمام علمی اور غیر علمی مراحل سے گزار کر
یہ تذکرہ ۲۶ اکتوبر ۱۹۶۷ء کو پورے (۲۵۰) دن میں (۶۶۴)
صفحات پر شایع کر دیا . چونکہ یہ کتاب شاہ ایران کی تاج پوشی کے موقع
پر شایع کی جانی تھی ، اس لیے سبک خرامی کو خیر باد کہہ کر تندرستی سے
بھی کچھ زیادہ کام لینا پڑا . رات دن ایک کیا جب کہیں یہ کتاب اتنی
جلد شایع کی جاسکی :

* * *

مطالعہ کے دوران میں ، میں نے دیکھا کہ بہت سے شعرا ابھی باقی ہیں
جو اس تذکرے میں نہیں آئے ہیں . خیال کیا کہ ضمیمہ کے طور پر ایک جلد
میں ان کو بھی مرتب کر کے اسی موقع پر شایع کر دوں . چونکہ یہ ضمیمہ بھی
تیزی کے ساتھ شایع کرنا تھا ، اس لیے اس کو بھی مرتب اور ساتھ ہی چھاپنا
شروع کر دیا : کام اندازے سے زیادہ نکلا ، لہذا (۱۷) گھنٹے روزانہ کے

حساب سے کام کا آغاز کیا اور بجائے ایک جلد کے میں نے تین جلدیں مندرجہ ذیل تاریخوں میں شایع کردیں :

جلد اول	۲۸ اکتوبر ۱۹۶۷ع
جلد دوم	۳۱ جنوری ۱۹۶۸ع
جلد سوم	۳۱ مارچ ۱۹۶۸ع

ان تین جلدوں کے اندر پھر بھی (ن) سے (ی) تک کے مواد کو سمیٹ نہ سکا ، اور بڑی خستگی کی حالت میں مجبور ہو کر ، میں ایران چلا گیا ۔

* * *

ایران سے تازہ دم ہو کر جب میں واپس پہنچا ، تو پہلے ایک اور علمی قرض ادا کرنا پڑا ، جو دس برس سے نہ فقط میرے دل و دماغ پر بوجھ سا بنا ہوا تھا ، بلکہ اس کی وجہ سے اتنے برسوں ضمیر زیر بار رہا اور داغدار بھی ! یہ — فخری ہروی — کے دو تذکرے تھے — روضۃ السلاطین — اور — جواہر العجائب — ۔

خدا کے فضل و کرم سے چند ماہ کے اندر رات دن ایک کر کے اس فرض اور قرض سے نجات پائی اور سبکدوشی حاصل کر لی : لیکن اس عرصہ کے اندر — تذکرۂ شعراۃ کشمیر — کی چوتھی جلد سے غافل نہیں رہا ، کام برابر کرتا رہا اور اس کے سر تار کو بھی مسلسل چھیڑے رکھا : چنانچہ آج پونے تین برس کے بعد اس مہم کو انجام تک پہنچا کر ، میں بارگاہ ایزدی میں سپاس گذاری کے لیے سر بسجود ہوں :

* * *

ویسے بھی انسان آغاز کار تو کر دیتا ہے ، لیکن انجام کا یقین اس غریب کے نہ بس میں ہوتا ہے اور نہ اسے اس کا یقین ہوتا ہے کہ وہی انجام تک بھی پہنچا سکیگا۔ یہ بات محض خدا کے لطف و کرم پر منحصر ہے ، اور وہی بہتر جانتا ہے کہ شروع کردہ عمل، انجام پذیر ہوتا ہے یا نہیں ، اور اگر اختتام پذیر ہوتا ہے تو اس کا انجام کس کے مقدر میں ہے اور کس کے ہاتھ سے ہوتا ہے ۔

میری حالت بھی کچھ اسی طرح کی تھی ، جس روز میں نے پہلے پہل اس وادی میں قدم رکھا تو میرے سامنے یہ وادی کشمیر کسی حالت میں وادی عدم سے کم نہ تھی! نہ کبھی اس کو دیکھا تھا، اور نہ جس موضوع کا آغاز کر بیٹھا تھا اس کے طول و عرض ہی کے متعلق کچھ معلوم تھا! جیسے جیسے کام آگے بڑھتا گیا ویسے ویسے دل بیٹھا جاتا تھا، حیرت اور سراسیمگی، تعجب اور دلگرفتگی، امید اور ناامیدی کا عالم پورے عرصے طاری رہا۔ ویسے بھی کسی کو کیا خبر کہ عمر کا قافلہ کب اور کہاں ساتھ چھوڑ دیتا ہے؟ لیکن جو بیچارہ پہلے ہی 'بیماری' دل میں گرفتار ہو، اس کو تو ہر آن اجل کے چوہداروں کی 'گرمی' رفتار سوخت پہنچاتی رہتی ہے ، جب کہ جلد ختم ہو جاتی تھی تو یکبارگی تھوڑی دیر کے لیے سکون تو آجاتا تھا، لیکن انسان کمزور اور اس پر غضب یہ کہ حریص بھی ہے۔ اسی آن بقیہ کام کے آغاز اور انجام کی ہوس چٹکیاں لینے لگتی تھی۔ چنانچہ پھر سے دوسری جلد کا آغاز کر دیتا تھا، لیکن باور فرمائیے کہ یہ پورا عرصہ اسی شش و پنج اور بیم ورجا کی حالت میں گذرا کہ آیا شروع کردہ جلد پوری ہو بھی سکیگی یا نہیں؟ غرض کہ میں نے ان چند سالوں کے شب و روز ، اسی تذبذب ،

کشمکش اور ایسی غیر یقینی حالت میں بسر کیے ہیں :

* * *

ویسے تو — یہ پورے رات دن — سروکار قلم اور کتاب سے رہا ،
جو نہایت خوشگوار اور بظاہر بیحد خوش نما کام ہے ، لیکن سچ
پوچھیے تو بڑے کرب اور اذیت میں یہ طول طویل عرصہ گزارنا پڑا :
ان ایام کی تلبخی اور سوزش فقط وہی حضرات جان سکتے ہیں ، جو کبھی
خود ایسی حالت سے دچار رہے ہیں یعنی — کام بڑا وقت کم اور مکمل کرنے کی
ہوس ، اس پر غضب یہ کہ زیادتی کار کی وجہ سے دل کا مرض عود کر آنے
کا ہر آن خطرہ ! — فقط میرے ان دوستوں کو میری اس کیفیت کا علم ہے
جنہوں نے یہ ڈھائی ہونے تین برس مجھے کام کرنے دیکھا ہے :

از ورطۂ ما ، خبر ندارد
آسودہ دلے ، کہ بر کنار است

* * *

بہر حال اس طرح کی صورت حال میں ، میں نے یہ سال بتا کر ، جس
کام کو آج تکمیل تک پہنچایا ہے ، اس کے سرمایۂ علمی کی مقدار از روی
'بہمی کھاتہ' کچھ اس طرح ہوتی ہے :

(۱) صفحات ۲،۵۹۰

(۲) شعرا ۱،۶۷۸

۳۰۵

۶۷۸/۳۷۳

(۱) تذکرہ ہد اصالح

(۲) تذکرہ حسام الدین اول تا چہارم

(۳) اشعار کی مجموعی تعداد ۲۹،۳۶۲ ۱

کچھ اور تفصیل عرض کردوں تو پھر یہ اعداد بھی ضرور ذہن نشین فرمانے چاہئیں :

(۲) پانچ سو (۵۰۰) سے زیادہ کتابوں کی ورق گردانی کرنی پڑی ہے : ۲
(۵) دو ہزار پانچ سو نوے (۲،۵۹۰) صفحات کے اس سرمایہ کو اکٹھا کرنے کے لئے مجھے کم و بیش دس (۱۰،۰۰۰) ہزار، صفحات (الف) تا (ی) پڑھنے پڑے ہیں۔ ۳

(۶) چھپائی کی نگرانی میں نے خود کی ہے ، اور
(۷) تمام جلدوں کے پروف دو بار ذاتی طور پر مجھے پڑھنے پڑے ہیں، جن کے صفحات کی مجموعی تعداد (۵،۱۸۰) ہوتی ہے۔

* * *

حضرت علامہ مولانا عبدالعزیز المیمنی کو ایک مرتبہ یہ ضرورت پیش آئی کہ اپنی قوم کے چند افراد کو یہ جتائیں اور بتائیں کہ اپنے آبائی پیشے کو چھوڑ کر، انہوں نے عمر بھر کیا کام کیا ؟ ایسے حضرات کو یہ بتانا تو مشکل بھی اور لاحاصل بھی تھا کہ : کیا کیا نادر کتابیں انہوں نے یادگار چھوڑی ہیں ! اور وہ کتابیں ایسی ہیں اور ویسی ہیں ! لہذا مولانا

۱۔ جد اصلاح ۹۴۶ھ - راقم کا جمع کردہ تذکرہ : جلد اول ۶۹۷ھ . جلد دوم ۴۹۱۶ھ .

جلد سوم ۵۱۰ھ . جلد چہارم ۳۷۲ھ .

۲۔ جن میں سے ۲۰۶ ایسی کتابوں کی فہرست آخر میں دی ہے جو صحیح معنوں میں کار آمد ہوئیں . مواد ملنے کی امید پر مزید تین سو کے قریب مخطوطے اور مطبوعہ کتابیں نظر سے گذریں .

۳۔ خطی اور پرانی کتابوں میں اہم خاص اور اماکن کی انڈکس نہ ہونے کی وجہ سے یہ اذیت اٹھانی پڑی .

نے صورت حال کو پیش نظر رکھتے ہوئے ، اپنی تمام کتابیں یکجا کیں اور دونوں ہاتھوں میں آٹھا کر ان کے ہاتھ میں تھماتے ہوئے فرمایا کہ : ذرا دیکھیے ان کا وزن کتنا ہے ! ۱

میں نے مندرجہ بالا اعداد و شمار ، نہ قارئین حضرات کو مرعوب کرنے کے لیے لکھے ہیں ، اور نہ تعلیٰ یا کسی داد خواہی کی خاطر عرض کیے ہیں ! بلکہ اعداد و شمار کی صورت میں امر واقعہ کو عرض کرنے کی ضرورت اس لیے پیش آئی ہے کہ ، کچھ اسی قسم کی صورت حال میرے در پیش بھی رہی ہے !

ز گلفروش نہ نالم ، کز اہل بازار است
تپاک گرمی رفتار باغبانم ، سوخت

* * *

میں نے پونے تین سال کے اندر لالہ زار کشمیر کے گوشے گوشے میں — روحانی سفر — کیا ہے ، باغ و راغ دیکھے ہیں ، سبزہ دیکھا ہے ، سبزہ زار دیکھے ہیں ، کوہساروں کی بلندیوں اور پستیوں پر نگادیں ڈالی ہیں ، وادی کے تمام نشیب و فراز کو ناپا ہے ، دشت و دمن کی پیماائش کی ہے ، خشک و تر سے گذرا ہوں ، اس جنت ارضی کی ہر روش پر چلا ہوں ، ہر گوشے میں گیا ہوں ، اور چمن زاروں میں پہنچ کر ہر کیاری اور ٹہنی سے پھول اور پتے توڑے ہیں ! — تب کہیں جا کر میں نے یہ گلدستہ آپ کے لئے آراستہ کیا ہے ! اس میں نہ فقط پھولوں کی سرخی ہے ، بلکہ میرے اپنے دل کی

۱- یہ روایت مشترکہ درست مرحوم قاضی اختر میان جونا گڑھی بیان فرماتے تھے۔ اس دن وہ خود بھی حضرت مولانا کے مکان پر تشریف فرما تھے ۔

سرخی بھی آپ شامل پائینگے : اور پھولوں کے دامن میں جو کانٹے پنہان تھے ،
ان کی خراشوں کا رنگ بھی اہل نظر جا بجا اس میں دیکھینگے ،

آغشته ایم ، ہر سر خاری ، بہ خون دل
قانون باغبانی صحرا ، نوشتہ ایم

* * *

بہر حال ، خدا کا شکر سے کہ مرحلہ طے ہوا ، منزل تمام ہوئی ، اور
سفر جو میں نے پونے تین سال پیشتر شروع کیا تھا ، برا یا بھلا جیسا کچھ
بھی ہوا اور جس طرح بن پڑا ، آج طے کر لیا . باری تعالیٰ کا لاکھ لاکھ
احسان ہے کہ یہ کام اپنے اس ضعیف بندے سے سر انجام کرایا ، جو اس
قابل کبھی بھی نہیں تھا .

گر نہ آوازۂ عدلت شدی ، آہنگ حدی
ناقۂ من ، زرہ سعی ، نہ گردیدی باز

* * *

تذکرے کی یہ آخری جلد (ن) سے شروع ہو کر (ی) پر ختم ہوئی
ہے ، اور اس میں (۱۲۹) شعرا کا حال موجود ہے . ویسے تو ہر شاعر نیا
دکھائی دے رہا ہے ، لیکن خاص طور پر چند شعرا کے سلسلے میں ایسا
مواد جمع کیا گیا ہے جو اس سے پہلے عام طور پر نظروں سے اوجھل رہا
ہے : مثلاً :

(۱) واقف بٹالوی

(۲) نوعی خوبوشانی

(۳) عطاء اللہ ندرت

(۴) نسبتی تھانیسری

(۵) یحییٰ کاشی وغیرہ :

آخر میں — تکملہ — اور ایک — تلمۃ التکملة ۱ — بھی دے دیا ہے : ہرچند میں نے بڑی کوشش کی ہے کہ کشمیر کے سارے شعرا کو یکجا کروں ، لیکن یہ میرے ایک کے بس کی بات نہیں تھی ، میرے اپنے اندازے کے مطابق ابھی سو ایک شعرا ضرور ایسے نکل آئیں گے جو شامل ہونے سے رہ گئے ہیں .

تعلیقات میں محمد طاہر آشنا کے — قرنیہ — سے کشمیر کے متعلق اس کی اپنی چشمدید اطلاعات یکجا کر کے دے دیے ہیں ، اور یہ مواد تمدنی اور جغرافیائی حالات نیز باغات کے سلسلے میں بہت اہم اور قیمتی ہے . شیخ علی حزیں نے اہل کشمیر کی ہجو لکھی تھی ، جو مطبوعہ دیوان یا تذکروں میں کامل نہیں ملتی ، اس کو ایک خطی دیوان کی مدد سے ، میں نے مکمل کر دیا (ص ۱۸۱۱) ۲ .

آخر میں عنوان — کشمیر در شعر فارسی — کے تحت چوتھی صدی ہجری سے چودھویں صدی تک کے کہے ہوئے وہ اشعار سمیٹ لیے ہیں ، جن میں لفظ — کشمیر — آیا ہے . اسی عنوان کے دوسرے حصے میں زلالی

۱- تاریخ حسن تکمیل کے مرحلہ پر ملی ، اسلئے اس میں جو زائد شعرا ملے وہ — تلمۃ التکملة — کے تحت دے دیے . تاریخ حسن کے سلسلہ میں ، میں اپنے محترم شفیق دوست جناب پروفیسر شیخ عبدالرشید کا شکر گزار ہوں جنہوں نے اپنے کام کو پس پشت ڈالکر — تاریخ حسن — مہینوں تک کے لئے میرے سپرد کر دی .

۲- نسخہ ملک جناب مسلم ضیائی .

کی مثنوی — محمود و اباز — سے کشمیر کا حصہ نقل کر دیا ہے : فصاحت خان راضی کا — شہر آشوب — ابھی تک نایاب اور غیر مطبوعہ تھا، اس کو پہلی مرتبہ چھاپا ہے ۱۔

اسی طرح تیسرے حصے میں کشمیر سے متعلق طالب آملی کے وہ تمام قصائد، قطعے اور غزلیں دے دی ہیں جو آج تک کاملاً کہیں شایع نہیں ہوئیں۔ ۲۔

آخری حصے میں حضرت ملا شاہ بدخشی ۳ سے لیکر حضرت مولانا شبلی تک نے، کشمیر کے سلسلے میں جو کچھ لکھا ہے، اس کو بھی یکجا کر دیا ہے۔

بہر حال مجھ سے جتنا کچھ بن پڑا ہے، میں نے کوشش کی ہے کہ کشمیر پر فارسی نظم میں جو کچھ کہا گیا ہے، وہ اس تذکرے کے دامن میں بھردوں، لیکن ظاہر ہے کہ بہت سے خطی دواوین پر دسترس نہ ہونے کی وجہ سے، مہیا کردہ اس ذخیرے کو ابھی کامل نہیں سمجھا جاسکتا : لیکن پھر بھی :

آب دریا را اگر، نتوان کشید
ہم بقدر عافیت، باید چشید

* * *

مجھے خیال تھا کہ آخر میں کشمیر کے متعلق ایک تاریخی جدول

- ۱- تاریخ اعظمی میں یہ واقعہ اور اس شہر آشوب کے چند شعر آئے ہیں۔ رک : ۲۳۲-۲۳۳۔
- ۲- اس دوران میں آقای طاہری شہاب نے پورا دیوان شایع کر دیا، جس سے وہ ذخیرہ مل گیا، جو کشمیر سے متعلق ہے۔
- ۳- ملا شاہ اور دیگر شعرا کے پورے دیوان نہ مل سکے اسلئے یہ ذخیرہ مکمل نہ سمجھنا چاہئے۔

(Chronology) دے دون جو اہم تاریخی ، سیاسی ، تمدنی ، علمی اور ادبی واقعات پر جاوی ہو ، لیکن افسوس ہے کہ سنین کے تعیین کرنے میں اتنی مشکلیں درپیش آئیں کہ میں نے اس کو مجبوراً 'بوقت دگر' پر اٹھا رکھا ، یہاں فقط ان کتابوں کی ایک فہرست تاریخی ترتیب سے شامل کردی ہے ، جو کشمیر میں یا کشمیر سے متعلق لکھی گئی ہیں . یہ فہرست کشمیر کی مذہبی ، سیاسی اور ادبی تاریخ پر کام کرنے والوں کے کام آئے گی .

* * *

کشمیر کا معاملہ — جہاں تک اس پر لکھنے کا سوال ہے — ابھی تک افتادہ ہے . کوئی کتاب ایسی میرے نظر سے نہیں گذری جو کسی بھی موضوع پر مستند اور ساتھ ہی جامع اور تسلی بخش ہو . بسہر حال مندرجہ ذیل چند موضوعات تو ایسے ہیں کہ اہل دانش کو ان پر علحدہ علحدہ جلدیں لکھنے کی نہ فقط ضرورت بلکہ شدید ضرورت ہے :

(۱) مستند سیاسی تاریخ

(۲) علما اور صوفیا کی تاریخ

(۳) خطاطوں اور جلد سازوں کا تذکرہ

۱- میرے عزیز دوست جناب عبدالرحمن صاحب استاد شعبہ تاریخ دانشگاه کراچی نے بڑی محنت سے یہ جدول رقب کر کے دی تھی ، اور میں انکا بے انتہا ممنون احسان ہوں ، لیکن اس میں قصیح اور بہت سے اضافوں کی ضرورت تھی ، اور وقت نہیں تھا کہ میں اس پر نظر ثانی کروں . انشاء اللہ اگر زندگی اور زمانے نے مہلت اور موقع دیا تو اس جدول کو ایک علحدہ رسالہ کی صورت میں شایع کرونگا .

(۲) آرٹ ، آرکیٹیکچر اور دیگر فنون لطیفہ کی تاریخ

کشمیر کی خطاطی اور جلد سازی کے نمونے اور شہ پارے میں نے
یورپ ، وسط ایشیا اور ایران کے بہت سے کتب خانوں میں دیکھے ہیں ،
جن کو زمانے کی تیز اور تند ہوائیں ادھر ادھر اڑا لے گئی ہیں ! ظاہر ہے
کہ یہ بکھرے ہوئے پھول اور پتیاں تمام کی تمام اس باغ کی ملک ہیں ،
اور ان سب کو ہمیں از سر نو یکجا کر کے دوبارہ اس ویران اور خزان
رسیدہ گلشن کی چمن بندی کرنی ہے ، اور ایک مرتبہ پھر اس باغ میں بہار
لانی ہے :

مشکین غزالہا ، کہ نہ بینی بھیج دشت
در مرغزارهای ختاء و ختن بسیست

* * *

اب یہ کام ختم ہو رہا ہے ، میرا یہ اخلاق فریضہ ہے کہ میں اپنے
ان تمام دوستوں اور ساتھیوں کا دوبارہ شکریہ ادا کر کے ان سے رخصت
حاصل کر لوں ، جو اس عرصے میں کسی نہ کسی صورت سے ، میرے شریک
حال رہے ہیں :

حکومت پاکستان کے وزیر معارف اور وزارت تعلیمات کے سکریٹری
جناب قدرت اللہ شہاب کا — جو اہل علم کے قدر دان ، سرپرست اور خود بھی
صاحب علم اور قلم ہیں — خاص طور پر شکریہ ادا کرتا ہوں ، جنہوں نے کام
کی اہمیت سے انکار نہ کرنے ہوئے ، اس تذکرے کی چوتھی جلد چھاپنے کی
اجازت ، بڑی کشادہ دلی سے مرحمت فرمائی ۔

اقبال اکادمی کا بھی میں سپاس گزار ہوں کہ افلاس اور بے مایگی کے باوجود، اس نے بہت ہی غیر مناسب ماحول اور حالات میں اٹنے بڑے کام کو انجام دینے کی سعادت حاصل کی۔ حقیقت یہ ہے کہ یہ کتاب اگر میری مرتب کردہ نہ ہوتی، تو میں بڑے زور سے کہتا کہ: یہ واقعی بہت ہی بڑا کام ہوا ہے، اور اس کو سرانجام دینا درحقیقت سعادت نہیں بلکہ بہت بڑی سعادت ہے۔

من ، باغ زمانہ را ، بہار آوردم
من ، رنگ بروی روزگار آوردم
این طرز سخن ، کہ در میانست امروز
آبیست ، کہ روی روزگار آوردم

اپنا وقت اور اپنا ماحول کبھی صحیح فیصلہ نہیں دیتا۔ میں اس امر کا فیصلہ تاریخ کے عدل و انصاف پر چھوڑتا ہوں۔

شاهد و می ز میان رفتہ و شادم بہ سخن
کشتہ ام بید دران باغ ، کہ ویران شدہ است

* * *

یہ کتاب دراصل اعلیٰ حضرت شاہنشاہ آریا مہر مجد رضا شاہ پہلوی اور علیا حضرت شہ بانو ملکہ فرح پہلوی کے تاج گذاری کے یادگاری کتابوں کے سلسلے کی آخری کڑی ہے ، اس تاریخی موقع کو اب تقریباً تین سال بیت چکے ہیں، میری دعا ہے کہ پروردگار عالم اس عام پرور بادشاہ کو

ہمیشہ پایندہ شاد اور آباد رکھے !

*

ز تو ، چشم آہرمنان ، دور باد
دل و جان تو ، خانۂ سور باد

یامان خدا !

— سید حسام الدین راشدی

۲۶/۵ حامل کالونی نمبر ۲

کراچی ۵

۱۸-۲-۱۹۶۹ ع

حرف آخر !

عرفی ! بغیر شعله داغ جگر ، نبود
شمعی که ما ، به گوشه کاشانه سوختیم

هر چند اینجانب جمع آوری مطالب و مواد درباره شعرای فارسی گوی
کشمیر را از سپتامبر ۱۹۶۶ع شروع کردم ، اما تصحیح و تحشیه اولین کتاب
این سری بنام — تذکره مجد اصلح — را بطور مرتب و منظمی از روز ۱۹ فوریه
۱۹۶۷ع آغاز نمودم . پس از طی جمله مراحل علمی و غیر علمی بالاخره آن
تذکره بروز ۲۶ اکتبر ۱۹۶۷ع بعد از دو بیست و پنج روز کامل در (۶۶۴) صفحه
منشر گردید . نظر باینکه ، قرار بود کتاب مزبور در موقع ناجگذاری
اعلیحضرت شاهنشاه ایران حاضر و آماده باشد ، بنابر این از — سبک خرامی —
خدا حافظی کرده سرعت فوق العاده ای را پیش گرفتیم و پس از فعالیت
مداوم شب و روز در انتشار آن کتاب توفیق پیدا کردیم :

* * *

در اثنای مطالعه تذکره مذکوره فوق ، متوجه شدم که هنوز عده کثیری
از شعرای کشمیر وجود دارد ، که در آن تذکره ذکری از آنها نرفته است و لذا
فکر کردم تذکره چنین شعرا را بصورت ضمیمه ای بر آن کتاب اضافه کنم
و بنا بر این در همان موقع ترتیب و طبع ضمیمه هم شروع شد : اما کاری که
دست بآن بازیده بودم از اندازه من فزون تر در آمد و بدین جهت قهرراً روزی

(۱۴) ساعت کار کردم و بالاخره این — ضمیمه — که قبلاً قرار بود در یک جلد چاپ شود : اکنون در سه جلد بطبع رسید بقرار زیر:

جلد اول ۲۸ اکتبر ۱۹۶۷ ع

جلد دوم ۳۱ ژانویه ۱۹۶۸ ع

جلد سوم ۳۱ مارس ۱۹۶۸ ع

اما مطالب راجع به شعرای در ردیف (ن) تا (ی) را نتوانستم در این سه جلد بگنجانم و دیگر حوصله اتمام آنرا در خود نیافتم و در نتیجه از شدت کار خسته و کوفته شده قهرآ یک مسافرتی بایران رهسپار گردیدم تا آنجا خستگی خود را در کنم.

*

*

*

بالاخره چندی بعد، از ایران مراجعت کردم در حالیکه دوباره نازه نفس شده بودم ، قبل از اینکه مجدداً دنبال کار را بگیرم تصمیم گرفتم وظیفه علمی دیگری را — که از ده سال پیش معطل بجا مانده بود و گوی وجدان مرا زیر بار سنگینی قرار داده داغدار کرده بود — بپایه تکمیل برسانم : این کار ، کار تصحیح و انتشار دو تذکره فخری — روی بنام — روضة السلاطین — و — جواهر المعائب — بود :

لله الحمد که پس از کار چند شبانه روزی ، در انجام این وظیفه بزرگی توفیق یافتم و گوی دوش خود را ازین دین کهنه سبک کردم. اما در طول این مدت ، هیچگاه از کار تدوین جلد چهارم — تذکره شعرای کشمیر — غافل نبودم و همواره مطالب مربوطه را از منابع مختلفی جمع آوری می نمودم تا بالاخره

امروز پس از درست دو سال و نه ماه این کار را بانجام رسانیدم و ازین جهت بدرگاه ایزدی شکر و سپاس را دارم.

* * *

آدم موقعی که دست بکاری میزند، از انجام آن بکلی بیخبر و بی اطلاع میباشد و بطور حتم نمی داند که حتی میتواند روزی آنرا بانجام برساند؟ و انجام کاری منحصر است مطلقاً بلطف و نائید خداوند، و تنها او میداند که کاری که آغاز شده است، یک روزی بالاخره به تکمیل خواهد رسید یا خیر! و اگر بانجام هم برسد از دست کدام شخص میرسد؟

حال اینجانب هم مانند همین بود: روزی که اولین قدم درین وادی پر خطر گذاشتم برای من این — وادی کشمیر — بهیچ وجه بی شباهت از — وادی عدم — نبود: من هیچوقت نه آنرا دیده بودم و نه از کمیت و کیفیت و طول و عرض، موضوعی — که دست بآن زده بودم — خبر داشتم: بتدریج چون جلو رفتم یک حالت تحیر و دلگرفتگی آمیخته با یک عالم امید و بیم بمن دست داد: و در عرض این مدت که مشغول کار بودم، بهمین منوال ادامه داشت: واقعاً چه کسی میداند که کاروان زندگی او چه موقع و در چه محلی بمنزل میرسد؟ بویژه کسی که از مدتی پیش به — بیماری قلب — مبتلا بوده است، هر لمحہ 'گرمی رفتار' و 'سوزش دلگداز' چو بداران و متصدیان اجل را بخوبی حس میکند: هر موقعی جلدی از مجلدات این تذکره پایان میرسد، یکنوع سکون و راحتی و لو موقتی در خود احساس میکردم! اما آدم چه موجود ضعیفی است و در عین حال چقدر زیاد حریص! در هما لحظه آرزوی آغاز بقیه کار در قلب من شروع به تموج میکرد و در

نتیجه دوباره دست بکار میشدم. اما باور بفرمائید در طول این مدت همین حالت شش و بش و بیم و رجا بودم و حتی نمیدانستم مجلدی را — که شروع کرده بودم — یک وقتی بپایه تکمیل خواهم رسانید یا خیر! خلاصه این ماه و سال را بهمین حالت عدم یقین و تذبذب بسر آورده ام :

* * *

هر چند در طول این مدت همه وقت با 'کتاب و قلم' سروکار داشتم که — کاریست بس مطبوع و خوش آیند — اما راستش را بخواهید تمام این مدت در کمال کرب و ناراحتی گذشت! و تلخی و سوزش آنرا کسانی میتوانند درک کنند که دچار چنین حالتی شده اند. کار زیاده بود ولی فرصت کم! و در عین حال هوس تکمیل کار همواره غالب! مضاف بر آن بعلت شدت کار هر لحظه ترس آن بود که مبادا مرض قلب عود کند. ازین کیفیت من تنها دوستانی اطلاع دارند که مرا درین مدت دو سال و نه ماه غرقه در کار دیده اند:

از ورطهٔ ما، خبر ندارد
آسوده دلی، که بر کنار است

* * *

در هر حال بیلان این سرمایه علمی که با هزار زحمت امروز بپایه تکمیل رسانیده ام بقرار زیر است:

۲،۵۹۰

(۱) عده صفحات

۱ ۶۷۸

(۲) عده شعرا

۲ ۲۹،۳۶۴

(۳) مجموع اشعار

همچنین باید اضافه کنم که:

(۴) در تدوین این تذکره بیش از پانصد کتاب را زیر و رو کرده

ام : ۳

(۵) در ترتیب این کتاب ، مشتمل بر دو هزار و پانصد و نود صفحه ،

قهرآ کما بیش ده هزار صفحه را از اول تا آخر مطالعه

کرده ام : ۲

(۶) در چاپ این کتاب شخصا نظارت میکرده ام :

(۷) نمونه های چاپی مجلدات را که مجموع صفحات آن به

(۵،۱۸۰) بالغ میگردد دو بار شخصا غلط گیری کرده ام .

*

*

*

۳۰۵ شاعر

۱- (۱) تذکره هج اصلح:

۶۷۸/۲۷۳ شاعر

(۲) تذکره اینجانب جلد اول تا چهارم:

۲- تذکره هج اصلح: ۷۹۴۶ . تذکره ای که اینجانب ترتیب داده ام: جلد اول ۶۷۹۷۹

جلد دوم ۲۶۹۱۶ جلد سوم ۵۷۷۵۱ جلد چهارم ۳۷۷۷۲

۳- ازین جمله فهرست ۲۰۶ کتاب در آخر این کتاب ضمیمه شده است که در ترتیب این کتاب

مستقیماً مورد استفاده اینجانب قرار گرفته است . همچنین در حدود سیصد کتاب دیگر از کتب چاپی و خطی را مطالعه کردم بامید اینکه مطلبی بدرد خود در آن پیدا شود .

۴- چنانکه خوانندگان عزیز استحضار دارند کتابهای قدیم ما فاقد فهرستهای اشخاص و اماکن

میباشد و بنابر این مجبور بودم سر تا سر چنین کتابها را بخوانم .

حضرت علامه مولانا عبدالعزیز المیمنی یک موقع خواست اقوام و خویشاوندان خود را نشان بدهد که: پس ازین که، کار تجارت را که شغل آبائی وی بوده، ترک گفته و کار تالیف و تصنیف را اختیار کرد، چه کار مهمی را انجام داد؟ شرح اینکه علامه مزبور چه کتب نادری بیادگار گذاشته است؟ و اینکه این کتبها چقدر اهمیت علمی دارند؟ پیش چنین کسان کار بس مشکل و در عین حال بی حاصل بود، بنابر این علامه میمنی تمام کتابها را — که تالیف کرده بود — روی دو دست خود بلند کرده بآنها گفت:

نگاه کنید! این کتابها چقدر زیاد وزن دارد!! ۱

من این اعداد را برای مرعوب ساختن خوانندگان گرامی اینجا نیاورده ام! نه چنین کاری را از راه خودخواهی و فضل فروشی کرده ام! بلکه میخواهم بدینوسیله امر واقعه را عرض کرده باشم که با من نیز چنین صورتی پیش آمده است:

ز گلفروش نه نالم ، کز اهل بازار است
تپاک گرمی رفتار باغبانم ، سوخت

* * *

در عرض این دو سال و نه ماه من به همه گوشه و کنار لاله زار کشمیر 'مسافرت روحانی' کرده ام! در باغ و راغش قدم زده ام، سبزه اش را تماشا کرده ام، از سبزه زارهایش لطف های اندوخته ام، بلند و پست کوهسارهایش را دیده ام، جمله نشیب و فراز این وادی را پیموده ام، و بر خاک دشت

۱- این واقعه را مرحوم قاضی اخترمیان جوناگرمی دوست مشترک اینجانب و علامه میمنی تعریف کرده بود که اتفاقاً در آن موقع در منزل علامه مزبور حضور داشت.

و دمن آن پیشانی ارادت خود را سوده ام ، از روی هر خشک و ترش گذشته و در هر گلگشت این — جنت ارضی — گردش کرده ام ، بهر گوشه و کنارش رسیده ام ، و از چمن زارهایش از هر گلزار و هر شاخ ، گل‌های رنگا رنگ چیده ام تا بالاخره این — دسته گل — را برای شما خوانندگان عزیز بعنوان ارمغانی از کشمیر جنت نظیر آورده ام . سرخی این — دسته گل — نه تنها ازین گلها رنگین است ، بلکه از خون دل من هم رنگ گرفته است . امیدوارم خراشهای که دست ایجانب ، در موقع چیدن این گلها از خارهای پنهانی آن برداشته است ، رنگ آن نیز از نظر خوانندگان گرامی دور و مستور نباشد :

آغشته‌ایم ، هر سرخاری ، به خون دل

قانون باغبانی صحراء ، نوشته ایسم

* * *

در هر حال خدا را شکر! این مرحله بزرگ طی شد و بمقصد رسیدیم و سفری که دو سال و نه ماه پیش شروع کرده بودم — صرف نظر از اینکه خوش گذشت یا بد — بالاخره امروز بانجام رسید! این همه از لطف و کرم باری تعالی بوده است که این بنده ضعیف را توفیق ارزانی داد که این وظیفه خطیری را انجام دهم ، در صورتیکه خودم هیچوقت قابلیت تحمل چنین بار سنگینی را نداشته‌ام :

گر نه آوازه عدلت شدی ، آهنگ حدی

ناقه من ، ز ره سمی ، نه گردیدی باز

* * *

این آخرین جلد تذکره از (ن) شروع شده با (ی) تمام میشود و مشتملست بر ذکر حال (۱۲۹) شاعر: هر چند شرح بیان هر شاعر ازین شعرا تازه بنظر میاید، اما اطلاعاتی که درباره بعضی ازینها اینجا جمع آوری گردیده، واقعاً تا حال از نظر خیلی ها در پرده خفا مانده بود. مثلاً در مورد:

(۱) واقف بتالوی

(۲) نوعی خبوشانی

(۳) عطاء الله ندرت

(۴) نسبتی تھانگیری

(۵) بحیبی کاشی

و امثال آنها.

در آخر — تکمله ای — و همچنین یک — تمة التکمله ۱ — هم اضافه شده است: هر چند خیلی سعی کرده ام. ذکر تمام شعرای کشمیر را یکجا جمع آوری کنم اما این کار از عهده اینجانب خارج بود و فکر میکنم هنوز تخمیناً صد شاعر دیگر مانده که از آنها ذکری درین تذکره نیامده است:

در قسمت — تعلیقات — اطلاعات چشمدید مجد طاهر آشنا در باره کشمیر

۱- تاریخ حسن، موقعی بدست نگارنده رسید که این تذکره تقریباً پایان رسیده بود و بنابر این ذکر شعرای که در آن تاریخ آمده و ازین تذکره افتاده بود، درین — تمة التکمله — آورده ایم. اما در مورد — تاریخ حسن — من از دوست شفیق و محترم جناب پروفیسور شیخ عبدالرشید سپاسگذارم که کار خود را بتعمیق انداخته و تاریخ حسن را باینجانب برای چندین ماه مرحمت فرمودند تا مورد استفاده اینجانب قرار گیرد.

از —قرنیه— او ضمیمه شده است: این اطلاعات از نظر فرهنگی و جغرافی و همچنین از نظر شرح باغات کشمیر دارای اهمیت و ارزش فراوانی میباشد. شیخ علی حزین هجوی از کشمیر ساخته بود، که در هیچ کدام از دیوانهای چاپی او یا در تذکره ای کاملاً نقل نگردیده، اما اینجانب کاملش را از یک دیوان خطی^۱ اینجا آورده ام. (رک: ص ۱۸۱۱)

در پایان این کتاب فصلی بعنوان —کشمیر در شعر فارسی— ضمیمه شده است و تحت آن اشعاری گردآوری شده است که از سده چهارم تا سده چهاردهم سروده شده و کلمه —کشمیر— در آن بکار رفته است. همچنین در قسمت دوم این فصل قسمتی از —مثنوی محمود و ایاز— زلالی نقل گردیده که مربوط به کشمیر است. —شهر آشوب— فصاحت خان راضی^۲ تا حال نایاب بود و چاپ نشده بود، اما درین جا اولین دفعه چاپ شده است: همچنین در قسمت سوم تمام قصائد و قطعات و غزلیات طالب آملی را نقل کرده ایم که تا کنون در هیچ جایی بطور کاملی چاپ نشده بود.^۳

در قسمت آخر، از حضرت ملا شاه بدخشی^۴ گرفته تا حضرت مولانا شبلی، هر چه درباره کشمیر سروده شده است یکجا آورده ایم.

-
- ۱- نسخه شخصی جناب آقای مسلم ضیائی.
 - ۲- در تاریخ اعظمی شرح این واقعه و چند بیت ازین —شهر آشوب— آمده است. (رک: ص ۲۳۲ - ۲۳۳)
 - ۳- درین اثنا دیوان کامل طالب آملی باهتمام آقای طاهری شهاب در ایران بطبع رسیده است و اکنون تمام اشعاری که طالب آملی در وصف کشمیر سروده بود در دسترس عموم قرار گرفته است.
 - ۴- دیوان شعر ملا شاه و شعرای دیگر بطور کامل بدست ما نرسیده است و بنابر این هر چه را در این قسمت نقل گردیده نمیتوان کامل حساب کرد.

خلاصه، اینجانب حتی المقدور کوشیده‌ام، هر چه در وصف کشمیر بشعر فارسی آمده است، درین تذکره بگنجانم! اما بدیهی است که بعلت عدم دسترسی به بسیاری از دیوانهای خطی مطالبی را، که اینجا جمع آوری شده است، نمیتوان کامل محسوب کرد اما بازهم:

آب دریا را اگر نتوان کشید

هم بقدر عافیت باید چشید

* * *

میخواستم در آخر این کتاب یک جدول تاریخی (Chronology) را ضمیمه کنم، که حاوی ذکر وقایع مهم تاریخی و سیاسی و فرهنگی و علمی و ادبی باشد، اما حیف که در تعین سالها بقدری باشکال برخوردیم که این کار را برای یک موقع دیگر گذاشتیم! و اینجا تنها فهرست کتابهای را بترتیب تاریخی آورده ایم که در کشمیر یا راجع به کشمیر تالیف شده است، و امیدواریم مورد استفاده کسانی قرار گیرد که میخواهند در زمینه تاریخ مذهبی و سیاسی و ادبی کشمیر کار تحقیقی را انجام بدهند:

* * *

هنوز کار تحقیقی درباره کشمیر بطوری که باید و شاید، انجام نگرفته

۱- این فهرست را دوست عزیز جناب آقای عبدالرحمن، استاد قسمت تاریخ، دانشگاه کراچی با زحمات زیادی تهیه کرده‌اند و اینجانب درین مورد ازیشان تشکرات را دارم. هنوز این فهرست مستلزم تصحیحات و اضافاتی میباشد و اینجانب فرصت تجدید نظر را نداشته‌ام. اگر صبر وفا کرد و روزگار اجازه داد انشاء الله این جدول را بصورت رساله ای علمیده تهیه و چاپ میکنیم.

است و کتابی در هیچ موضوعی راجع باین سرزمین بچشم اینجانب نخورد که بتوان آنرا جامع یا حتی مورد اطمینان محسوب کرد. چند موضوعی راجع بکشمیر که ضروری بلکه فوق العاده ضروری است بقرار زیر است. امیدوارم بعضی از اهل علم و ادب کتابهای جداگانه ای درباره هر کدام از این موضوعها تهیه و بدنای علم و ادب عرضه کنند:

(۱) تاریخ مفصل و مستند سیاسی و جغرافی

(۲) تاریخ علما و صوفیا

(۳) تذکره خطاطان و جلد سازان (صحافها)

(۴) تاریخ هنر و معماری و سایر هنرهای زیبا

اینجانب بعضی از شاهکاری خطاطی و جلد سازی کشمیر را در بسیاری از کتابخانه های اروپا و آسیای میانه و ایران ملاحظه کردم که بدوش بادهای تند و تیز روزگار به انجا رسیده اند؛ بدیهی است که این گلها و شگوفه های پریشان، تماماً از این باغ اصلی رفته است و وظیفه ماست که دوباره در این گلشن خزان دیده و برباد رفته گلکاری کرده بهارش را در صحنه اش باز گردانیم:

مشکین غزالها، که نه بینی بهیچ دشت!

در مرغزارهای ختا و ختن، بسیست

*

*

*

دیگر اکنون کار تالیف این تذکره پایان می پذیرد و خودم را موظف می بینم که از کلیه دوستان و همکاران عزیز سپاسگذاری بکنم که درین مدت بنحوی از انحاء درین کار با من شرکت و همکاری داشته اند.

ایجناب بویژه از وزیر و مخصوصاً معاون وزارت آموزش دولت پاکستان، جناب آقای قدرت الله شهاب — که نه تنها سرپرست و مشوق اهل دانشند بلکه خودشان هم صاحب علم و قلم هستند — عرض امتنان میکنم که اهمیت این کار را بخوبی درک کرده، اجازه تهیه و طبع جلد چهارم این تذکره را باکمال لطف مرحمت فرمودند.

همچنین از ارباب اکادمی اقبال تشکرات فراوان را دارم که باوجود نامساعدت اوضاع و مضيقه مالی وسایل نیل بسعادت انجام این کار خطیری را فراهم آوردند. اگر این کتاب را شخصاً هم ترتیب نداده بودم باز هم باکمال صراحت اعتراف میکنم که واقعاً این کار بزرگی است و انجام چنین کاری حقیقتاً سعادت سترگیست:

من ، باغ زمانه را ، بهار آوردم
 من ، رنگ بروی روزگار آوردم
 این طرزسخن ، که درمیانست امروز
 آییست ، که روی روزگار آوردم

روزگار و محیط معاصر هیچوقت با کسی انصاف نمیکند او بنا بر این من قضاوت و عدالت در این امر را بتاریخ واگذار میکنم:

شاهد و می ز میان رفته و شادم به سخن
 کشته ام بید دران باغ که ویران شده است

*

*

*

این کتاب اصلاً آخرین کتابیست از سلسله کتابهای که بمناسبت تاجگذاری اعلیحضرت محمد رضا شاه پهلوی آریا مهر شاهنشاه ایران و علیا حضرت

شهبانو فرح پهلوی تهیه و چاپ گردیده است : اکنون در حدود سه سال
 ازان جشن فرخنده میگذرد و اینجانب از پروردگار عالم مسألت مینمایم که
 این پادشاه دانش پرور را همواره شاد و آباد نگاه دارد ؛
 ز تو ، چشم آهر منان ، دور باد
 دل و جان تو ، خانه سور باد

بامان خدا !

۳۶/۵ عامل کالونی شماره ۲

— سید حسام الدین راشدی ۱

کراچی شماره ۵

۱۸-۲-۱۹۶۹ع

۱- ترجمه فارسی از دوست و دانشمند ارجمند دکتر سید علی رضا نقوی . نیز رک : بعنوان
 — حرف آغاز — ترجمه فارسی مقدمه بر تذکره پد اصلاح و سه گزارش این بنده بر تذکره شعرای
 کشمیر مجلد اول ، دویم و سیوم تالیف راقم الحروف .

تذکره شعیب کندی

هزار و دو (۱۰۰۲) جان بقابض ارواح (۱) سپرد : مذهب باخوانیان داشت و قایل تناسخ بود : صاحب تاریخ بدایونی گوید :

روزی در سرحه کوهستان کشمیر ، بمنزل فقیر برای طلب همراهی جانب کشمیر آمد ، و تخته های هزار هزار منی افتاده دید ، بحسرت گفت که : آه ! این بیچاره تاکی بقالب برآیند ! و با این همه اعتقاد قصادی در منقبت ائمه طیبین (رضوان الله علیهم) گفته ، مگر در اوایل بوده باشد .

از وقوعی است :

(چهار بیت دارد غلطی)

● شمع انجمن : وقوعی ، مجد شریف نیشاپوری : الحادش از هرکس — که در زمان اکبری بآن اشتهار داشت — زیاده تر بود ، و بتناسخ مایل ، بلکه عازم و جازم : از وی است :

(دو بیت دارد ص ۵۱۸)

● روز روشن : میر مجد شریف از سادات اسحاق آباد نیشاپور بود ، و طبعش بسکه مایل به بندش مضامین وقوعی افتاده ، این تخلص اختیار نمود : بتناسخ و دور و تسلسل اذعان داشت ، و خط شکسته درست مینگاشت :

در دور مجد اکبر پادشاه وارد هندوستان گردید ، و بملازمت شهاب الدین احمد خان بمقصد خود رسید ، و بعد وفاتش دست توسلی بدامان نواب خانخانان زد ، تا آنکه در سنه ثانی از ماته یازدهم (۱۰۰۲) بشهر لاهور بواقع مرگ مبتلا گشت : روزی نواب خانخانان در صله این رباعی سه هزار

۱- خزانه عامه دارد : در لاهور ازین عالم رحلت کرد (ص ۲۴۳)

حمودی بوی بخشیده : (این بزم)

عاشق نمیدارد روا، افشای راز یار خود ای دل! مکن رسوا مرا، از ناله های زار خود
میسوزم از درد نهان، ای گریه یاری کن دمی تا آب بر آتش زخم، از چشم طوفان بار خود
من کیسم سر از گریبان بلا پر کرده خاک بی قدری بدست خویش در بر کرده

وله رباعی

خسوی نسو، که در سبزه تقصیر نکرد در گشتنم اندیشه تقدیر نکرد
آن ناله، که از سنگ برآورد فغان فریاد! که در دل تو، قائم نکرد
(ص ۶۲ - ۶۵)

۲۴۲- ولی، میرزا علی قلی خان

● همیشه بهار : میرزا علی قلی خان ولی تخلص : مردیست صاحب کمال
خوش ظاهر و باطن، و از شاگردان سر زمره معنی بندگان فحول میرزا
عبدالغنی بیگ قبول است : و در عالم وفا و وفاق عظیم المثل :

نیستند از یک دگر، ممتاز یک جویش رکم همچو نرگس، گوئیا یکدسته اند، اهل قلم
برده هرکس پی بمعنی میتواند یافتن سر نوشت نیک و بد، چون خامه از نقش قدم
خواجہ آئین خود از پس، زن پرستی کرده است نیست جز هیچ نما منظورش از طوف حرم
ای که سر بازی کند، از بهر افسرد جهان شمع سان یک تیر راه است از وجود تا عدم
با غبار غم، بسان ریگ ماهی ساختم من ازین دریا، نیم شرمندۀ دام و درم
حدیث چشم معجز آفرینش دل پژمرده را عین الحیات است
بچشمه که همچون سبوی پر است چو کبرپال نا کی کند پاسبانی
(خطی)

۲۴۳- ویسی، سید محمد امین منطقی بیہقی

● تاریخ اعظمی : حضرت سید محمد امین منطقی بیہقی المعروف بیابا میر
او ویسی : فرزند ارجمند و ثمره نخل برومند حضرت سید حسین بیہقی است،
برگزیده سادات روزگار و محتشم حرمان این کار، و زبده اصحاب طریقت

و قدوة ارباب سیادت ، معروف الکرامات و مشهور الجذبات بود : و تربت
واقع الکربت آنحضرت زیارتگاه خاص و عام است (۱) : صاحب علم ظاهری
و باطنی و بسیار بزرگ بوده : آستانه متبرکه او پر فیض و با برکت است :
و مدح آنجناب را که قدما گفته اند در نثر و نظم بسیار است : از انجمله :

مدح بابائی میر اویس کنم	تا زبان ، راست در دهان دارم
هست فرزندی پیشوای رسل	وصف او بیحد و بیان دارم
او ولی ، از ره اویس شده	خبر از پیر و از جوان دارم
بی زن و بی ولد ، چو عیسی بود	یاد از پیرس باستان دارم
فاضل وقت بود و عارف دهر	این سخن هم ز ترجمان دارم

از خوردی باز آثار بزرگی و ولایت آن قدوة اهل راز روشن و هویدا
بود : و در حدت فهم و فراست و علو فطرت و فطانت بی قرین عهد ما :
کلام نمکین و لطف طبع و حسن خلق ، شیرین تر از شهد : باوجود غلبه
حال کمال دولت بی زوال ، گاهی بانشای شعر — که زیب مقال است —
توجه میفرمود : دران هم اظهار انکسار و نیازمندی نمود ، چنانچه گفت :

گناه ما ، ز عدم گریامدی ، بوجود
وجود عفو تو ، در عالم عدم بودی

سلطان زین العابدین علیه الرحمه ، نظر بر اطوار محموده و اوضاع مقبوله و
اخلاق حسنه و شیمه کریمه آنجناب ، بوالد ماجدش التماس نموده آنجناب
را به فرزندی گرفته در صدد تربیت آمد : بنا بر کمال عقل و کیاست آن
مفخر ارباب سیادت ، میخواست تا بعضی امور مملکت را ، با وی بسپارد ،

۱- قبرش در گورستان مزار کلان (مزار شیخ بهاء الدین گنج بخش) — که آنجا بسیاری از
گذشتگان از طائفة اولیا و سلاطین و اهل کمال مدفونند — واقع است . تاریخ وفاتش (۸۸۹هـ)
از : شهید کشمیر ، شهید شرع ، شهید عرش ، پیداست . (تاریخ بدشاه ص ۵۰۶)

و حضرت میر خورشید ضمیر (قدس سره) قبول آن نه کرد، و از اشغال دنیا بالکلیه اعراض نموده در شیب کوه ماران — که آنجا را سیر واری یعنی باغ سیر گویند و منسوب بآن جناب است — منزوی شد، و ترک اختلاط مردم بالکل نمود؛ در آنوقت درین باب ترجیع بندی انشا فرمود و قدری از آن ترجیعش اینست :

هاشقان ! همتی که کردم ساز
هارنان ! رحمتی ز راه کرم
واصلان ! جذبه ز عین رضا
حاضران ! التماس تکبیری
راه صدق و صفا، گرفتم پیش
از مخالف، همتی کنم آهنگ
همچو شمع، ز جمع دلداران
مرکبم، همت است و عشق دلیل
ببار هجران و کار درد فراق
خاک پای شایم، ای رندان !
شعله میکنم به بند اخیر
حالیا ! چون طریق در پیش است
چونکه این منزل اقامت نیست
بعد ازین (ویس) ترک گفت و شنود
کنج کوه و عبادت معبود

منکه در اصل پوده ام هتقا
این زمان، من باصل خویش شوم
کنج وحدت، قرارگاه منست
آمده بر طریق مهبانسی
میزبانان دهر را، دیدم
فروش ندهند غیرنیش بکس
چون بدیدم برآه معنی نیست
کابھیوان کس، نسازم نوش
کنج مقصود کائنات منم

قلعه قنات داشتم مسلجا
که باصلت مرجع اشیا
زانکه، کنج است گنج را ماوا
پنج روزی برین سپنج سرا
هر یکی خود بسان آذردها
بی سم ذل نواله حلوا
با دل خسته گفتم ای شیدا
گر بمیرم، برونج استسقا
بر درت گر فاده ام چو گدا

با تو ام، اتحاد روحانی است چون بدیدی مرا ز خویش جدا
خیربسادی بگفتم و گفتم : گر کند بخت یآوری بخدا
کرده ام عهد و بسته ام پیمان که به توفیق ایزد دانا

بعد زین (ویس) ترک گفت و شنود

کنج کوه و عبادت معبود

آزودم جهان و اهل جهان آنچه هستند آشکار و نهان
همه در بند خویشتن، مشغول همه در کار خویشتن، حیران
پی ترحم بحال غم زده فی تکلف به لطف یا احسان
جمله، در قصد خون یکدگر اند اوفتاده چو موش در اژبان
کارشان فی، بغیر کدایی یار شان فی بخلق، جز بهتان
در میان شان، هرآنکه کهنتر قر سرور عصر و اعظم دوران
نکنند التفات و نمجوری وردم عیسوی بود دم شان
هرگرا گرمی ز سر بینند بر قدمش کنند سر قربان
گر بود، کار سامی او را میسپداند، موسی همسران
کس نگوید که، این خران، تاکی جان دهند، از برای یک لب نان
چون به بینند آشنای درش همچو سگ میبرانش دربان
روشنم گشت چون حقیقت حال ایدل و جان! بگو بجان جهان :

بعد ازین (ویس) ترک گفت و شنود

کنج کوه و عبادت معبود

نمودیم، عجز خود با کس ننشسته، بخوان کس، چو مگس
بی طمع، از در صفار و کیار بی خصوصت، بهر کس و ناکس
فی امیدی، ز کس هوا خواهی فی هراسی، ز کذب دود و کس
فی خیالی، به کاروبار جهان فی حجابی، به جستجوی عس
دوده قناعت بطعمه، چو همای فی پی لاشه مانده، چون کرگس
هر خدنگی که، آمد از دوران بنموده بچشم من، چون خس
بهر ادراک معنی مصنوع شده سائر بهر طرف بهوس
من گرفتار آن چنان حالی که امیدم نبود غیر نفس
چون یقین شد مرا، که خلق زبان بجفایم کشاده همچو جرس
گاه گاهی، گذر کند در دل که، چه خوردم چه پرده ام، از کس
من که شهباز حضرتم هیسات چند باشم دگر به بند نفس

بگسلم بند و بشکنم زنجیر باز رانم بسامانه فرس
 هر کسی را بخویشتن کاری من و سودای یار دارم و بس
 بدم ازین (ویس) ترک گفت و شنود
 کنج کوه و عبادت معبود

گر نبودی چنین نسیم بهار همچو دل میشدم ز جان بیزار
 از جمیع خلایق سالم تا ندیدی ز من کسی آثار
 گر کنم در خرابیش تعجیل بود از جمله ذنوب کبار
 زان سبب مانده ام، میان شما بهر نانی چنین بزاری زار
 آبرویم نهاند از پشی فان کاشکی خاک خوردمی یا نار
 از دل من، وقوف کس را نیست زانکه دل نیست درمیان کنار
 اندر آنجا، که کذب و بهتان است حسد و حرص و بخل کرده قرار
 نیست آن دل، که نزد اهل خرد بجز، از گوشت پاره، یشار
 من غلام دلم، اگر دانی دلک چه باشد غزانه اسرار
 دل مرعجان! بگفتمت، زنهار دل مرعجان! بگفتمت، زنهار
 نیست آن بد، که من شهید شوم یا، بسوزم وجود را بشار
 حالیا، گر نشد میسر من میکنم فکر این به لیل و نهار
 کین دغل دوستان دشمن جو چون بخواهند کشتن بر دار
 بدم زمین (ویس) ترک گفت و شنود
 کنج کوه و عبادت معبود

و این بیت آنجناب است :

ز ماسوای تو، آنانکه فارغ البال اند بعالی، نه فروشنده، ذوق تنهای
 باوجود انزوا و عزلت بنا بر مراعات سلطان با فتوت گاه گاهی بعد سال
 و ماهی اختیار ملاقات و صحبتش میفرمود، و مجلس سلطان را بقدم کرامت
 لزوم خود مزین مینمود :

سلطان چون عمارت لنگ — که درمیان تالاب اولرست — باتمام رسانید،
 بشکر آن، اسباب نشاط و فرحت و آلات عیش و عشرت را مهیا گردانید،
 و جشن شاهانه قرار داد. خدمت میر را نیز التماس حضور آن بزم تمام سرور
 نمود. بسماجت سلطان و ابرام مقربان شرف حضور ارزانی داشت، و بعضی

امور نا مشروعه دید، از غلبه حال یا غیرت شریعت، خود را در آب زد و در دریا انداخت. هرچند غواصان شناکیش و ملاحان سیاحت اندیش سعی کردند و کوشش نمودند نشانی ازو نیافتند. سلطان را عیش منغص شد و مجلس طرب برهم خورد، بطبع جزین با ندیمان غمگین بشهر مراجعت فرمود. در اثنای عبور برابر — باغ شنگه ریشنوهار — که برکنارجوی بهت هست، رسید، خدمت میر (قدس سره) را دیدند که لب آب خرقة مبارک خود را میدوخت و چهره نورانیش چون خورشید میافروخت: که و مه از کشتی برجسته در پای افتادند و روی نیازمندان بر خاک پای او نهادند: و به الحاح و عجز تمام، آن سید الانام را در کشتی درآوردند: چون بمحله ملچمر رسیدند — آنجا که خانه و تعلقات رینجوشاه بود و بالفعلی حالا مقبره حضرت میر است — نشست، و باقی عمر درانجا بعبادت صرف نمود و به هیچ وضع و شریف التفات نفرمود، همت را بالکل باستغراق گماشت و دست از هر چیز برداشت:

خانقاهی عالیشان، که در موضع اشم بجهت درویشان و خادمان آنجناب، سلطان وقت بکمال آراستگی و نقش و نگار و متانت ستون و دیوار دزست کرده بود، چندی آنجناب با جمعی از اصحاب بعبادت رب الارباب بسر برده: چون رو بالکل بخمول و عزلت آورد ملتفت بخانقاه مذکور هم نشد: چنان میر را دریانی بود هرگاه میگفت: میر با خداست! یعنی حدیث — لی مع الله وقت لا یصفی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل — درو ظهور میکرد، و هیچکس را رخصت در آمدن نبود: چون اظهار میکرد که: میر با خدا و خود است! یعنی مشاهده وحدت در کثرت دارد، مردم در می آمدند و با میر صحبت میداشتند:

استاد علوم ظاهری و معلم قرآن آن سید عالیشان حضرت بابا حاجی ادم (۱) است و پیر صحبت و تعلیم سید هلال (۲) ، که ذکر هر دو بزرگ گذشت :

حضرت میر روز عیدی بر سر سبزه نورسته صفت صحن خانه خود ، رشحات آب بران ریخته ، بی بستر با اشراف دیار کشمیر نشسته بودند : دانشمند از سر غرور علم ، به کراهیت تمام ، زانوی خشک بر سر سبزه تر نهاده : در انهای آن مگسی بر روی او نشست : میر بطیبت فرمودند که : مگس از سر خود زود رفع کن وگرنه هلاک خواهد کرد ! گفت : مگس کشته نیست ! میر فرمود که : ندیدی نیم پشه نمرود را دمار از دماغ بر آورد ! یعنی عالم متکبر دنیا پرست عاقبت حال نمرود را :

۱- اعظمی : حضرت بابا حاجی ادم . بعضی ادمی نوشته اند ، منسوب بخاندان سلطان ابراهیم ادم ، از اکابر وقت و جامع علم ظاهر و باطن بود . از وطن متحرک شده و ادای مناسک حج نمود و کشمیر را به قدم خود مزین فرمودند ، از صحبت داران حضرت شیخ بهاء الدین و شیخ المشائخ شیخ نورالدین از اقران ایشان ، در مقام سرواری مشهور به سرواری — که الحال بیرون قلعه بادشاهی است — مدفون شد . (۵۴-۵۵)

۲- اعظمی : حضرت سید هلال ، پدر آسمان کمال و صاحب علو حال است . در فترات سادات ، کشمیر را به قدم خود مزین فرموده و افاده بخش صوری و معنوی بوده . در نسبت باطنی آنجناب اختلاف است . بعضی ایشان را کبرویه میدانند و عقیده اکثری این است که ایشان در طریقه حضرت خواجهگان عالیشانند ، بلکه میگویند که : بلا واسطه از جناب حضرت خواجه بزرگ بهاء الحق والدین شاه نقشبند مشککش (قدس سره) اخذ فیض کرده اند . چون بر زبان عوام بخواجه هلال مشهور اند ، میتوان گفت که این لفظ هم دلالت ضریحه به نقشبندی ایشان دارد . و از پیر بزرگوار خود هم اجتماع دارم که هرگاه بر قبر مبارک ایشان متوجه میشینیم نسبت نقشبندی غالب میآید . احتمال دارد در اوائل نقشبندی بودند چون بکشمیر رسیدند نسبت کبرویه فیز از حضرت سید محمد همدانی یا خلفاء علی ثانی حاصل کرده باشند . بالجمله مظهر فیوض بودند . موضع اشم پرگنه سائر المواضع پائین آسوده اند . حاجتمندان از برکات زیارت قبر ایشان عجائب و غرایب نقل میکنند . (۵۲)

چون امرای کشمیر بجهت نفسانیت بر سادات بیہقی، کہ اختیار امور سلطان وقت بر ایشان بود، فتنہ انگیزختند و هجوم کردند، درخانۂ سلطان بی خبر بعنۂ بر سادات ریختند: بعلاقۂ قرابت ایشان، کہ با حضرت میر داشتند، خال میر (علیہ الرحمۃ) سید میرک میر مسمی سید حسین — کہ از سادات بیہقی وزارت سلطان میکرد — امرای کشمیر تاب حکومت او نیاورده، با چہارده کس از فرزندان و اقربا در خانۂ پادشاہ برسر دیوان از دست این مردم شہادت یافت: با همان سادات حضرت بابا میر ویس (علیہ الرحمۃ) شہید شد: بعضی میگویند کہ: جماعتی از اشار شب در صومعہ این سیدالابرار درآمدند آنحضرت را مجروح ساختند: میگویند کہ: در همان حالت این اشعار کہ مشہور است املا فرمود. رباعی:

منم آن رفتہ جہان گرد مسیحا نفسی کہ من این ہردو جہان را شمارم بخشی
اگر از عشق توام سر برود، گو برود ہرگز این سر نہان تو نگویم بکسی

ولہ

من فارغم ز مصلحت اہل روزگار میدان یقین کہ کشتن من ہست پیگاہ
اکنوں پیاد شہر بخوان بر مزار من تا روی ظالمان ستمگر شود سیاہ
و از قتل قاتلان ہیچ بخاطر نیاورد کہ موحد بود، غیر از حق ہیچ ندید:
آنچہ برو رسید ہمہ از حق دانست و این شہادت نعمت عظمی از پروردگار یافت:

چون بجهت تعیین نشان قبر مبارک الحاج حاضران بغایت رسید: فرمود کہ: برای قبر من از غیب خود بخود صبح چیزی میرسد! بر لب دریا منتظر باشید! علی الصباح دیدند کہ تختہ از صندل از دریا میگذشت و برابر آستان فیض آشیان مانده: همان را برداشتند و بر قبر مبارک گذاشتند:

سلخ ماه ذی القعدة سال هشتصد و هشتاد و نه هجری (۵۸۸۹) این واقعه رو داده :

شهید کشمیر

۵۸۸۹

تاریخست. فتوح و فیوضی که ارباب باطن بر قبر فیض موطن آنحضرت کسب میکنند، جاهای دیگر کمتر است که مسموع شده باشد :

مخدوم العرفا حضرت شیخ حمزه (قدس سره) مدت‌ها در مبادی سلوک ملازمت این آستانه مقرب داشتند : چنانچه حضرت شیخ بابا داؤد خاکی مفصل نوشته اند : حکایاتی که بلا واسطه از مشایخ متاخرین دیده و شنیده شد، از غایت وفور بحیز تحریر نمی آید :

یکی از مخلصان آنجناب قریه از وزیر پادشاه ملا دولت نام اجاره گرفته بود : پی در پی دو سال دست دراز کرده آفت سباوی مجرا نداده، از روی ستم محصول سالهای آن موضع ازان نامراد گرفت، و کارش بخوشه چینی کشید : شبی نزدیک قبر متبرک رفته عرض حال کرده : در واقعه دید که حضرت میر با مخدوم شیخ حمزه و شیخ بهاء الدین کشمیری (علیهم الرضوان) درین امر مشورت دارند : ایشان گفتند : این ظالم مرید شیخ نورالدین (علیه الرحمه) است، هم متوجه آستانه شیخ نورالدین (علیه الرحمه) شدند : شیخ باستقبال اینها آمده گفت که : آن ظالم را متنبه خواهم کرد، اگر تلافی کرد بهتر وگرنه هرچه مرضی باشد، بعد اتمام خانقاهی که بر سر آستانه ما تعمیر میکند، بوقوع آرند ! شبی شیخ عصای غضب بر سینه آن ظالم زده باین حقیقت مطلع ساخت : صبحدم وزیر مزبور ملا دولت، مخلص حضرت میر را از غایت احسان خوشنود و راضی کرد، دست از تهمت برداشت : بر این روضه مقدسه

جلال صوری هم بسیار بود ، تهدید کسیکه قسم بدروغ میخورد زود تر میشد ؛
از زبان مولانا عنایت الله شال نقلست که : در زمان گذشته اگر کسی
ازان راه به بی ادبی گذشتی یا نام مبارک را بی ادبانه بر زبان آوردی ، آنآ
فاناً متنبه میشد ؛ بمرور دهور که در زمانه فساد گرفت و بدعت و ضلالت
عموم یافت ، نادیب و تنبیه باطنی مستور و موقوف ماند ؛ چون حضرت سید
هلال را اکثر مردم نقشبندی میداند و جناب حضرت میر هم منسوب بایشانند ،
بنابران یکی از دقائق خود مرقوم میشود : آخر شب برائی بود که راقم حروف
— که کمترین غلامان درگاه فیض پناه این سید عالیجاه است — شرف اندوز
زیارت تربت شریف ، که ماوا و ملجأ اهل غربت و کعبه مقصود اهل
قربت است ، گردید و بین النوم والیقظه یک زمانی آسود : دید که بر قبر
مبارک بخط نورانی مضمون این عبارت منقوش است که :

زبدۀ دودمان ارجمندی میر محمد امین نقشبندی

مناقب و فضائل آن عمدة الوسائل زیاده از آنست که این عاجز ناتوان
وشحی ازان تواند به قلم آورد . فیض و احسان آن سید منبع المکان بر جمیع
بندگان لاسیا زائران عام است ؛ اگر این ذرۀ ناچیز خود را مخصوص الطاف
و مشمول اعطاف تخصیصا نداند ، با وصف آن همه تفضلات صوری و
معنوی از عهده ادای قدری از شکر چگونه بر آید . هنگام مفارقت از جوار
مزار فائض الانوار ، یعنی وقت نقل مکان ، قرار اشعار حسرت بار بدستور اسلامیه
بروح تمام فتوحش عرض داشته ، ایراد آن در صحیفه مناسب یافته به
قلم آورده :

در طواف روضه شاه شهیدان نور جان
در قرنم از محبت ، همچو مرغان جنان

دوش دیدم ، نیم بسل زائران ، چون طائران
پای کوبان بردرش ، چون قدسیان برگرد عرش

یا چو بیت الله بهر طائفان دارالامان
گر نسیم کسوی او بگرفته دلها بوی جسان
نام او سید امین ، نور زمین ، جان زمان
بساغ نور از طوف آن درگاه مهر خاوران
صد سلام و صد ثنا کرده بدل ورد زبان
ای اوئسی مرتبت خورشید اوج احترام
السلام ای اختر برج سعادت السلام
از ره عزت مسلسل شد امام ابن الامام
السلام ای گوهر شهبوار زهرا السلام
کرده داغ حسین را تازه ، بر ما السلام
یافته قندیل دلها ، چون کواکب انتظام
نیست جز بر عروه ، وثقای فیضت اعتصام
شاهد بزم شهادت ، شاه اقلیم شهود
ذات پاکت بحر وجدان هین انوار وجود
صد زبان کردی زبانم ، گر نه درد گر تو بود
افسرم خسار حریمت بستم خاک تو بود
اعتبارش زین عبادت افتخارش زان سجود
بر روان پاک آبای عظامت صد درود
(۵۵ - ۶۰)

گلشن نوراست یا رب ، یا همه بیت السرور
مرقد سلطان دین شاه اوئسی رتبه ایست
وارث جد معظم بود ، اندر اسم و رسم
داغ ضحرای ادم ، هر گل زمین درگش
از سر صدق ، اهل ایمان بر در او اشکبار
السلام ای سید عالی نسب فخر کرام
السلام ای گوهر درج سعادت شاه دین
السلام ای آنکه ز ابای کرامت هر یکی
السلام ای قرة العین رسول کائنات
السلام ای غنچه باغ علی المرتضی
السلام ای آنکه بر گرد مزار انورت
السلام ای آنکه ، سرمستان کویت را ، بحشر
ای گل باغ کرامت ! ای در دریای جود
مظهر نور تجلی ، مرقد با فیض تست
وای بر دل گر نه ماوای خیالت بوده است
بسا سیه بختی و دل سختی ز روی افتقار
عمر خود (اعظم) بسز برده بزیر پای تو
باد بر روح سراپا نورت ، از حق ، صد سلام

۲۴۴- هاشم ، کشمیری

● سفینه هندی : هاشم کشمیری ، از موزنان عصر محمد شاه پادشاه است :
ازوست :

بشکن خود را ، که بت شکستن این است
بگذر ز خودی ، ز قید رستن این است
در گوشه خاطر عزیزان ، جا کن
در مذهب ما ، گوشه نشستن این است

۲۴۵- هاشم ، میر محمد هاشم کشمیری

● صبح گلشن : هاشم میر محمد هاشم از مردم کشمیر است و کلامش را
در دلها تاثیر :

ز حرف مهر ، فرییم مده ، که میدانم
بجز جفا ، ز تو کار دگر نمیآید

رو، فقر گزین، که فقر بهتر ز غنا
دولت، ندهد نجات ز آتش، چون فقر
مائیم که، در شعله نشیمن کردیم
بردیم خیال دوست، همراه بخاک
کان، سایه کند در آفتاب فردا
خسخانه، به از قصر بود، در گرما
آتشکده را، خیال گلشن کردیم
شمی بمزار خویش، روشن کردیم
(۶۰۵)

۲۷۶- هما، مولوی عطاء الله کشمیری

● عقد ثریا : هما مولوی عطاء الله هما استاد مرزا جان بیگ سامی
— که ذکرش بر صدر گذشت — (۱) مولد و موطنش کشمیر است : گویند:
مرد با کمال و شاعر زبردست بود :

● صبح گلشن : هما مولوی عطاء الله کشمیری، همای اوج بی نظیری
است :

حال دل را، که دران حلقه مو، میداند هر که در دام بلا میفتد، او میداند
(ص ۶۰۷)

۲۷۷- هندو، پندت مکنند رام

● بهار گلشن : پندت مکنندرام در سرینگر در محله درانی باز (متصل
حبه کدل) خانه داشت، و خانواده اش بنسبت تیلو مشهور بود: در حیدرآباد
نیز در سرکار نواب میرچنگ بهادر و راجه راجیشوری رای* ملازم بود: در
سال (۱۲۶۳هـ) زیست میکرد، سال فوتش و دیگر کوائف وی معلوم نشد:
شعر فارسی میگفت، ازانست :

جنون، بی اختیارم میکشد، سوی بیابانها ز انسان تلخ عیشم، افس میگیرم به حیوانها
شمیم گیسوی* مرغوله مویت دماغ من، سراپا مشک چین کرد

به بین (هندو) خراب کفر و دین کرد
 بر مرده، ورنه غیرت و ننگ کفن کجا
 ستاره جمله، چو سیماب بیقرارانند
 فصل بهاران و خزان، اینهم گذشت آنهم گذشت
 لیل و شب و یوسف رخان، اینهم گذشت آنهم گذشت
 غم خود را به زیر پاش سر اندازم آرزوست
 گل در چمن افسرده و بسی رنگ مشام است
 مسلمانان ز کافر رنگ دین ریخت
 (۲ : ۶۹۸-۶۹۹)

بتان سنگدل از عشق‌بازی
 آرایش بدن، همه از بهر زندگیست
 جمال روی توشیداست، مهر و ماه و فلک
 شادی و غم اندر جهان، اینهم گذشت آنهم گذشت
 خوابان گیتی روز و شب مجنون رو در چاه غم
 پر قدامتش دعای سرافرازم آرزوست
 از غمیرت رخساره آن سرو سمن بر
 عیبر زلف او، تا بر زمین ریخت

۲۷۸- یحیی، میر یحیی کاشی

● پادشاه نامه : میر یحیی کاشی اگرچه از علم بهره ندارد اما به
 موزونیت طبع معانی تازه را لباس نظم می پوشاند و بمناقب طرازی این
 دولت آسمان صولت مباحی است : این اشعار از نتایج خاطر او قلمی گردید :
 (چهار بیت دارد ۱ : ۵۸ <)

● قرنیه : میر محمد یحیی کاشی عتاب و بادام و گردگان خوب
 میشود و وفور گردگان — که آنرا چار مغز میگویند — بمرتبه ایست که در هیچ
 جای عالم نیست ، چنانچه در تمام آن ولایت روغن چار مغز میسوزند :
 میر محمد یحیی کاشانی مثنوی در تعریف کشمیر گفته که این بیت از جمله
 آن بمقتضای مقام تحریری یابد :

چنان خاکش برای میوه نغز است که بادام از قرقی چار مغز است
 (۱۷۹ - الف)

روز جمعه سیوم این ماه (جمادی الثانی ۱۰۳۹ هـ) جشن وزن
 شمسی انتهای سال سی و هشتم (۳۸) از سنین عمر هما یون، آراستگی یافت ...
 میر محمد یحیی کاشی خلف الصدق میر محمد جعفر مشهور بمکتب دار در باب

وزن اشرف بمضمون این رباعی ملهم گردید :

ای کرده خدا سر آمد شاهمانت میزان قضا، مگر بسنجه شانت
هم سنگ تو، در جهان نبتده صورت آئینه مگر نهند در میزانت

(۵۸ - الف)

● نصر آبادی : قاضی یحیی از لاهیجانست (۱) ؛ اما در کاشان بسیار
بوده ، بکاشی شهرت دارد . بعد از سی سال از این ولایت دلگیر شده بهند
رفته اعتباری بخدمت شاهجهان بهمرسانیده : در اواخر بمنصب کتابداری
سرافراز شده : بعد از مدتی بکاشان آمده :

مرحوم ملا صبوخی میگفت که : بعد از مراجعت از هند او را در کاشان
دیدم : باوجود پیری در کمال شوخی و مسرت بود : شعرش اینست :
(۱۸ بیت دارد ۲۴۲)

● کلمات الشعرا : میر یحیی کاشی ، از شعرای پای تخت و روشناس پادشاه
بود : تاریخ آبادی شاه جهان آباد را خوب یافته :
شد شاهجهان آباد، از شاهجهان، آباد

۸۱۰۵۸

پنج هزار روپیه صله یافت :

از پیش گاه جهاننداری حکم نظم کردن — پادشاه نامه — نیز باو شده
بود : داستانی موزون کرده گذرانید : دران بسته :
سر راجپوتان جگت سنگه بود که بر شیشه نه فلک ، سنگ بود

۱- مظفر حسین صبا در روز روشن گوید که : مولف آفتاب عالمتاب را اشتباهی عظیم واقع شده
که یحیی لاهیجی و یحیی کاشی را متحد شمرده و فرق در روش سخن هر دو نکرده . (ص
۹۰- ۹۱) نیز رک : ص ۱۶۹۶ کتاب حاضر .

مجد علی ماهر هر چند گفت که : سنگه و سنگ قافیه نیشمود ۱
گفت : ما مغلیم ، معذوریم ! آخر بهمین بیت آن نظم از نظر انور افتاد :
این دوسه بیت ازوست :

حرف تو، میبرد زدل، ذوق می شبانه را	لب بکشا و باز کن قفل شراب خانه را
خرمی در خاک غربت نیست من هم چون نهال	مشت خاکی از وطن ای کاش بر پیدا شتم
این هوسها از وجود دل تولد میکند	مرد تا در سینه دارد دل از آبستن است

این بیت تاریخ وفات بر لوح مزارش نوشته اند :

ای که، از دشواری راه فنا ترسی، مترس بسکه آسانست این ره، میتوان خوابیده رفت

تاریخ وفاتش مصرع :

احیای سخن چو کرد یحیی، جان داد (۱)

۸۱۰۶۲

● حسینی : موسی مصر خوش تلاشی میر یحیی کاشی : داروغگی کتبخانه
شاهجهان بادشاه داشته و نامور — شاهنامه — گردیده : هر هفته نظم کرده.
میگذرانید بعبای خلعت و جائزه سرفراز میگرددید : روزی داستان نظم کرده.
یگذرانید : چون باین بیت رسید :

سر راجپسونان جگت سنگ بود که بر شیشه نه فلک، سنگ بود

بادشاه گفت از قافیه هم خبر ندارد : چون این معنی بدو گفتند، گفت ما
مغولیم معذوریم ! و بر همین بیت از نظر پادشاه از اعتبار افتاد :
(سه شعر دارد ۳۰۳)

● مجمع النفائس : میر یحیی کاشی بهند آمده از شعرای عصر شاهجهانی
و استاد قرار داده است : با مجد جان قدسی و ابوطالب کلیم و غیرهما همطرحی

داشت : مداحی سلطان دارا شکوه پسر کلان شاهجهان بسیار نموده : صاحب قصائد و غزلیات و رباعیات است : در همه جا تلاشهای بالادست دارد : اصلش از شیراز است پدر او توطن کاشان اختیار نموده : چنانکه در بعضی از مثنویات خود آورده : و چون با کاشیان بسیار بد بود ، اکثر مذمت اینها کرده : لهذا در مثنوی — که در مذمت اکولی گفته — میگوید :

ما و کاشان که خطه پاکش	به ز خون چمن بسود خاکش
لیک بر روی خود ، منان دیدن	بهتر از روی کاشیان دیدن
چشم ، بر مرگ یکدگر ، دارند	که شکم از عزا برون آرند
وای بر آن که خویش ایشان است	عید ایشان عزای غویشان است
امتیاز قمی و کاشانی	این بود وقت گوهر افشانی
که قمی وا کند بمرض سخن	کاشی آید بطول لب بسخن
آن که در فارسی شد است مثل	الف و نون کسن بروار بدل
گر چه در نحو عرض مطلب شان	فتمنه را ضمه عامل لب شان
فناوسی سر کنند چون علمسا	آنچنان ارنچنون بود همه جا
شعرا چون شوند قافیه منج	میتوان یافت از گهر صد گنج
همه جا اول شراب و کباب	ضمه دارد بمان لفظ حباب
بیدها بود و بودها بید است	زیدها زود و زودها زید است
رود خانه ز شسته گفتاری	ریدخانه است بر زبان جاری

فقیر آرزو گوید که ازین ابیات معلوم میشود که هر جا الف و نون جمع شود کاشیان واو خوانند ، و آن ظاهرا سابق مخصوص کاشیان باشد : و الا حالا اکثر مردم عراق بلکه شیرازیان و غیرهم نیز همان نوع تکلم کنند ، چنانچه دکان را دکون و خان را خون خوانند ، و ظاهرا مبنی بر همین کلیه است که مخلصای کاشی گفته :

کار معجون کمونی میکند پیکان او

که کمان را کمون فهمیده بمناسب پیکان آورده : و بنیاد لطف شعر بران

گذاشته. و حال آنکه درین صورت پیکان هم پیکون خواهد بود، و در واقع این غلط محض است، علی الخصوص جای که بنای قافیه نیز بر آن گذاشته اند، چنانکه سابق نیز نوشته آمد، الحاصل بعد از مذمت کاشیان میگوید:

پدم این خطا ز عرفان کرد که ز شیراز جسا به کاشان کرد
روح من زان بلند پرواز است گلم از خاک پاک شیراز است
لیک کاشانه ام به کاشان است این که گاهی گزنده ام، زان است

و این مصرع بنا بر آن است که عقرب کاشان شهرت دارد:

تازه این است که چنانچه میر مذکور مذمت کاشان نموده و شیراز را ستوده، مردم اصفهان صد برابر در حق شیراز و اهل آن گویند: و حکیم شفائی شیرازی را بدار الغرور نادانی یاد کرده، حتی که اگر دختری متولد شود، گویند: در خانه فلان پسر شیرازی متولد شده: ازینچاست که ظاهر وحید — که قزوینی است — گفته:

باطش دختر و ظاهر مرد است شیفته می پسر شیرازی است
و غریب تر آنکه، مردم قزوین را اهل صفاهان احمق و چل مطلق دانند، روزی میرزا صائب (علیه الرحمه) در قهوه خانه صفاهان نشسته بود که قزوینی درانجا وارد میشود. میرزا میپرسد که: از کجای؟ او میگوید: از قزوین! باز میرزا نظر بر بلاهت و سفاهت مردم آنجا سوال میکند که: در قزوین قرمساق بهم میرسد. قزوینی ترآمده جواب میدهد که: چرا بهم نرسد؟ قزوین شهر کلانی است، لیکن نه اینقدر که صف زده بهم بنشینند.

و در کتاب — عجائب البلدان — مسطور است که: هر که یک سال در صفاهان بماند بخیل گردد! بالخاصه قصه مختصر مردم هر شهر ایران با

مردم شهر دیگر بسیار بد اند و تجمیل و تحمیق هم کنند . و تعریف مردم تبریز و قم و کاشان آنچه شاه طهماسب صفوی کرده گذشت .

روزی یکی از فضیلاى خراسان همسراه ملا حسین خوانساری در بازار صفاهان میرفت ، اتفاقاً خرس را کشته بر خری بار کرده میاوردند . ملا خراسانی بسوی خرس دیده اشارت بملا حسین مذکور نموده : اخوند دریافته این مصرع خواند :

هنوز مرده من ، زنده ترا بار است !

و این مبتنی بر آن است که ، در ایران خر خراسان و خرس خوانسار شهرت دارد . و باشندگان هر دو جا را بهر دو حیوان مذکور نسبت دهند :

القصة عزیزان این دیار در خبث یکدیگر و مذمت هم بسیار سرگرم باشند . چنانکه هرکس در خدمت این بزرگان رسیده شنیده آنچه شنیده :

درین ولا انتخاب کلیات میر یحیی نوشته میشود . مخفی نماند که طاهر نصر آبادی قاضی یحیی و میر یحیی را دو کس گمان برده . در حق میر یحیی گفته که اصلش از لاهیجان است و در کاشان بسیار بوده بکاشی شهرت دارد : و دوم راقمی گفته و اشعار میر یحیی کاشی بنام هر دو نوشته (۱) و نیز گفته که : یحیی کاشی بهند رفته و اعتباری بخدمت شاهجهان بهم رسانیده ، و آخر بمنصب کتاب داری سرفراز گشته و حال آنکه میر مذکور در هندوستان کتابدار پادشاه نشده قلمدان برداری حواله او شده . چنانچه او درین باب مثنوی گفته و آن داخل کلیات است . ازوست :

ز بس گشتم ضعیف از دوریت بند قبا سازد دم بهر تجرد گر بمنجون جامه خود را

خساک بر فرق خاکساری ما
بسکه گردید بسخمه کاری ما
شاهد قولم ز پا افتادن دیوارها
عمر شد و نیافتم لذت آب و دانه را
چرا بجان نپرستد کسی خدای ترا
بصرف کردن می میبزم ردای ترا
چشم آن دارم که بشناسی ازین بهتر مرا
داده جای شیر خون دل مگر مادر مرا
راضیم شاید که نشناستد در محشر مرا
با تیغ شان ز هم نتوان ساختن جدا
زاهد خلاف حکم خدا میکند چرا
زاهد دو چشم خود بهوا میکند چرا

باد ما را بسکوی یار نبرد
جامه بر تن بود ز تار رفو
سدراه رزق دزدان هم شود یکسان بخاک
منکه فراخ روزیم از غم تنگی قفس
بدست قدرت خود خلق کرده همچو قوی
کفن بزمزم دردی کشان، کش ای زاهد
قدر من دانی که بهتر دانیم از عاشقان
هرچه، هرکس خورد، دهر آورد از چشمش برون
جرم بیحد، روسیام کرد از بس انفعال
همچون غلاف، گر دو موافق، یکی شوند
نومیدم از کرم بجزا میکند چرا
فی مرغ خانگی است بهر آب خوردنی

فقیر آرزو گوید که این معنی مبتذل است چنانکه مجدالدین علی قوسی
شوستری نوشته که : سخن سنجان هند میگویند که امیر خسرو (علیه الرحمه)
بیتی گفته که مثل آن در متقبت در چند هزار بیت خمسه نظامی نتوان یافت
و آن این است :

قطره آبی، نخورد ماسکیان تا نکند رو، بسوی آسمان
و این گمان بی انصافی ایشان است معهذا مضمون بیت مذکور از
خاقانیست چنانکه گوید :

مرغ که آبکی خورد رو سوی آسمان کند
کوست دعای عافیت بهر بقای شاه را

بر زمین خواهد فگند آئینه دار آئینه را
که بشاید بار دل بردن خواهی نخواستی را
نو بدام افتاد، از دهشت نه بیند، دانه را
چرا در عین بینائی بنابینا زنی خود را
چرا پیوسته پند ترک دنیا، میدهد ما را
هرآن ساغر، که بی او، ساقی دوران دهد ما را

خود بکف گیرش وگرنه اضطراب دیدنت
بجنگ ناصح آور، یا رب! آن ترک سپاهی را
ز اضطراب قیید زلفش دل نپردازد بخال
نشینی گر بنادان هم تو هم او را زبان دارد
اگر نه از برای خویش خواهد واعظ بی دین
شود چون جام مینا کار گردون سرنگون یا رب

شاه آن بود، که خوب نداند حساب را
 کز رشک زهر کرده فلک در شراب ما
 آباد چون بود تن و جان خراب ما
 یحیی ندارد اول و آخر کتاب ما
 بعد ازین، گر زنده‌ام، خود میبزم مکتوب را
 گر نمیبردند نور دیده یعقوب را
 نام تو نویسد مگر، بر کفن ما
 مگر دارد برای خویش سر پوشیده خود را
 حرفیست این که زود رود درد سر ز خواب
 پیمانه می دهان غار است
 چون توبه ز باده در بهار است
 آن دوست، که با تو یار غار است
 سجود در گهت آخر نماز خفتن نیست
 که دوزخی بتر از اختلاط دشمن نیست
 کشت چو تیغ به از قرب خصم مامن نیست
 کجاست باده که هیچم دماغ مردن نیست
 می بده! وقت توبه بسیار است
 گرم جامی دهی ساقی ثواب است
 کهنه ویرانه درویش، هنوز آباد است
 کانیچه نتوانی ازان دل کند جانی بیش نیست
 در مجالس هر طرف صد صورت دیوار ساخت
 عمر صد نوح طلب کن، که سخن بسیار است
 تا کس یمرگ او نتواند عزا گرفت
 بر خوان حسن سبزی خط پان رخصت است
 در عمر خویش آنچه نفهد قیاحت است
 این چه شلتاقهای ترکانه است
 آخر صحبت مستان چنگ است
 که صرغه نبرد، محاسب بهازار است
 سوی او هر که روان کردم زمین بوسید و رفت
 هر که آمد، پاره او بر زمین مالید و رفت
 بحیرتم که چرا عید می فروشان است

بسیار کم شمردن ما، لائق تو نیست
 کی سبز گشته پشت لب آفتاب ما
 طوفان اشک حسرت ما، عمر نوح داشت
 سهل است هستی که میان دو نیستی است
 دید هر قاصد که رویش، کرد در کویش وطن
 روی بدخواهان یوسف را، چنان دیدی بچشم
 آسایش ما، بی تو محال است پس از مرگ
 بود این شاهد خم بکر قاک می فروش ما
 مردیم و عقل از سر ما وا نمیشود
 زهر است چو باده بی نگار است
 در اول عشق ضبط دشوار
 ایمن نشوی، که ازدها نیست
 چرا بکوی تو، دیر آمدن بود بهتر
 خدا ز گرمی این دوستان نکه دارد
 جاتحاد توان جان ز دست دشمن برد
 بوقت نزاع چه خوش گفت میکشی (یحیی)
 ساقیا! تا بهار عمر، بجاست
 شب آدینه خیزی میتوان کرد
 گشت صد قصر شه، از بارش ایام، خراب
 بهر سر چون شمع گردن پیش قاتل قیغ کن
 کلک نقاشی است (یحیی) خامه ام کز اهل نظم
 ای که! از فائده کم سخنی، میپرسی
 سازد بخیل، دشمن خود، کائنات را
 چون خط دمید عشق نکویان ساجت است
 واعظ، تمام معدن فضل است و کان علم
 جسم اول گرفت و جان خواهد
 غمزه هست بدنبال نگاه
 باده آب کند می فروش، و غافل ازین
 قاصدی چون اشک خونین چشم من کم دیده است
 چون زیارت گاه، در کوی تو ماندن، رسم نیست
 نه مرده واعظ و نه خون شیخ گشته حلال

شریک روزه کسودک در سحر است
تا کشتی آوردند، شناور گلشعه است
خصم چون همخانه شد نتوان ز خود غافل نشست

هوسناکان همسین در عیش یارند
گر دست و پا توان زدن، از کس مدد، خواه
کی و کید نفس این یک نفس عاقل نشست

فقیر آرزو گوید که مصرع اول بیت گذشته سقم تمام در عبارت دارد
و بعد تامل واضح میشود :

که شد درستی ما، باعث هزار شکست
عاقبت، از من غباری، بر دل قاتل نشست
که هر کدام به (یحیی) دوچار شد شاه است
بزرگ و خردی خاتم، بقدر انگشت است
کس در اثنای شنا، کی سیر دریا کرده است
ترک دنیا، بهر ترک اهل دنیا، کرده است
همیشه، آخر صلح تو، اول جنگ است
سر پریده، در اینجا نشان فرسنگ است
در میان آتش و خاشاک صندل فرق نیست
از مستی اگر گم نشود راه خرابات
با دو ناخن چون گره پیوسته در ابروی اوست
تیشه بر پای خود زدن هنر است
یک قطره منی قابل این ما و منی نیست
تا بسر خواهد رسیدن، دور ما خواهد گذشت
همچو زنجیرم تمامی عمر در زندان گذشت
ورنه امروز چرا روزی فردا برداشت
دل خود باید ازین بیضه عنقا برداشت
دستم بده بدست، که سودا مبارک است
آن قدر از رشک نالیدم، که آوازم گرفت
که هیچگاه، بسلام پدر نیامده است
ای خصم جان تشنه خود همچو آب صبح
از چه فریاد این قدر کردی که گوشم کر شود
این که یک دستار سر کرده است ده معجز میشود
از تو گفتن ز ما شنیدن بود
را در کفر زنجاری نباشد

یسنگ شیشه دل تا نسب درست کنند
از طپیدن، خاک بسل گاه را، دادم بباد
هلا! قلمرو آزادی عجب ملکی است
توان ز ذات نبی شان قدرت حق یافت
وو، کناری گیر! گر عیش جهان آرزو است
گوشه گیری، نیست (یحیی) را، برای آخرت
نسیم مهر بخسپیده کینه شعله کشد
براه عشق، دلیرانه پا مننه زنه
حسن از هر دودمان کمد برون، سوزنده است
مستان بدر میکده رفتن مزه دارد
عقده، از خاطر کشودن، گر بدست خود بود
روشن اره سر کنند چون پا
تا چند شما پیش تو بهتر ز تو باشد
تشنه لب بسیار و ساقی می بنوبت میدهد
هیچکس با من ندارد طاقت همخانگی
روزی زاهد بیچاره توکل نشده است
چرخ آبتن هیچ است چو بینی (یحیی)
از تو متاع حسن و زما نقد جان و دل
سرمه را، تا خانه زار چشم مستش یافتم
کنم ز طفل غیوری، طمع جواب سلام
ای گشته سرد مهر تر از آفتاب صبح
بعد ازین حرف ترا گر نشنوم واعظ مرنج
مسک از اظهار مردی میکند نقصان خویش
ناصر از ما دگر چه میخواهی
بغیر از تار ایمان ضعیفم

ز خنجرش، دل عاشق نمیشود سیراب
دوا یکی است بدارالشفا می‌کده ها
در مجلس می جا نیست زاهد ز سرم و شو
بهر پنهان کردن او، چاره پیدا کرده ام
این کشاد چاکهای سینه، از فیض دلست
کشش حسن بحدی است، که چون کاغذ باد
توبه بر شرب الیهود زاهدان دارد شرف
داروی راحت طلب کردم طبیب می فروش
مگر از دوده شمع مزار است
براه دوست چندان گرم رو پاش
باغبان را کشت تنهایی بدور عارضت
بجز شمع مزارش، کان هم از لیلی دهد یادی
نیست خاص آزار من جورث شکایت چون کنم
لذت وصلی پس از هجرت، نیابد بوالهوس
نمیبینم رخس، ای مدعی! بردار چشم از من
نسازم هیچکس مشاطه را از دیدنت واقف
خون عاشق خورد آن چشم که گردد خونریز
بروز بد مرا میخواست بیند مبتلا (یحیی)
عاشقم پیش تو هر کو که نداند داند
صاحب خطاشده آن طفل و سوادش این است
شراب لب بدل افسردگان بده، بنگر
انتظار وعده وصلی توان کشتن مرا
دست ما بود آنچه ز اسباب جهان برداشتیم
برون نیامده اش هر ضیاع سجده کنم
چشم تعظیم ندارند عزیزان از هم
از شادی وصلش نرسد پای بسزمیم
سینه درون را، باشد نظر بدست آویز
ز سیر کردن چشم خودند عاجز خلق
داروی پیهوشی چون دولت سرشار نیست
چو فخر سلسله ها شد ز دولت مجنون
غبار دل نهان دارد بخاک آن زلف پر چین را

چو باغ نشسته، که آنرا بدست آب دهند
ز هر مرض که بتالد کسی، شراب دهند
گیرم که تو گنجیدی دستار نمیگنجد
عاشق از غم آن قدر کاهد، که نا پیدا شود
یک دم گر بسته شد صد در برویم و شود
نامه هر جا که فرستی بتو و میگردد
می چو زندان بر سر بازار میباید کشید
گفت (یحیی) می ترا بسیار میباید کشید
که عاشق سوزد و تنهها بسوزد
که گر، خاری غلذ در پا، بسوزد
صد بهار آخر شد و یک کس در گلشن نزد
کسی دیگر گلی بر تربت مجنون نیندازد
شکر جای شکوه باشد چون بلای عام شد
روژه خوارا صبح در یک آب خوردن شام شد
بجای کان صنم باشد مرا دیدن نمک دارد
نهان از باغبان چون طفل گل چیدن نمک دارد
چون شرابی، که سپاهی ز پس جنگ خورد
جدا از دوستان گشتم دگر دشمن چه میخواهد
نیمتم طفل، که از خود پدرم ترسانند
که گهی عاشق خود را بغلط میخواند
که از دهان تو بوی شراب میآید
آه آن بی رحم با من این ترحم هم نه کرد
و آنچه دزدیدیم از بار تعلق دوش بود
چو آفتاب بر آید نماز نتوان کرد
بس بود اینکه تواضع ز میان برخیزد
پنداشت که پای طلب آبله دارد
روی چو بر سر چه، دلو و ریسبان بردار
روی اگر پدر حاتم آب و نان بردار
لذت بسیار میخواهی ز می، کمتر بخور
نگردد از قدمش یک قدم جدا زنجیر
ازان ترسم که دردامش فتد بیچاره دیگر

غیر را دید و دست بسرد به تیغ
چون مرا دید سر به پیش افگند
خون گرمی ار کنیم بدشمن عجب مدار
میآیم و بیسانگ چرس رشک میبرم
میدهد از ساغر خالی سرابم ، نسی شراب
واعظ! جهنمی بتر از مجلس تو، نیست
بیمی که هست از نگه دلفریب اوست
دوزخ بگرد مجلس بی می نمیرسد
غافل دادیم دل بدست
چند از سیاه کاسه کنم قوت خود طمع
در وصل من نباشم و در هجر آن نگار
لشکری باید معاون بهز شغل سلطنت
آب منما تشنه لب را، یا مدار از وی دریغ
گر چشم خود برهم راحت سیه کند
کلبه ام بی شمع رخسار تو گو روشن مباح
پیش ازین یک دل من بود، که یکدل بودی
یوسف به چه فتاده نیکوئی خود است
جدا ز دوست بسر چشمه ها زدم چه کنم
بهر چه داد، تسل نمی شود دل من
فکنی قسمت یارانه ز نا انصافی
کاش در نامه توان صورت احوال کشید
ستاده هر طرفم اسب، و چون شه شطرنج
بهر طرف، که برندم بسوی کعبه دوست
گذشته اند رفیقان رفته، صد منزل
اگر صباح پذیرم هزار نقش، بشام
هو دیده ام چو دو نعلین سوده رفت از کار
بنوعی استقامت از مزاجم برده بیتابی
برای گریه، هم باید دل خوش، و رنه از هجران
نیافتیم ز خلق جهان، بجز عتقا
هر که آمد، سینه ام لختی خراشید و گذشت
رزق خود خواهم از خدا، نه ز خلق

دست بسردی بسما نمود آخر
سرش آید یمن فرود آخر
خون میجهد ز جای بتعطیم بیشتر
کاید بکویت از من بی صبر بیشتر
ساقیم طفل است فرق از سین نکرده شین هنوز
آزار خلق چند دهی؟ از خدا بترس
بیگانه در چکار بکس، ز آشنا بترس
(یحیی) ز همینشینی اهل ریا بترس
ما را یاد و ترا فراموش
راضی شدم چو خامه بقطع زبان خویش
گاهی سراغ یار کنم، گه سراغ خویش
گر بکار او نمیخواهی بدو درویش باش
یا بکش بهر ثوابم، یا دگر خنجر بکش
خون میشود میانه ما و میان داغ
کشته ام چون چشم درد آلوده پر از چراغ
ساخت کم لطف ترا این همه بسیاری دل
ما جرم را بگردن اخوان نه بسته ایم
رفیق گریه بی اختیار میخوانم
بحیرتم، که چه از روزگار میخوانم
سرو جان از تو، دل و دین ز تو، پس من چکنم
غم دل راست نیاید بنوشتن چکنم
بزور پای قناعت پیاده میگردم
بسان قبله نما، بی اراده میگردم
هنوز من، پی تحقیق جاده میگردم
چو لوح کودک نو، مشق ساده میگردم
هنوز در قدمش سر نهاده میگردم
که یکدم وصل را میخوانم و یکدم نمیخوانم
مصیبت دیده ام من، خاطر خورم نمیخوانم
کسی که، تهمت آسودگی بسرو بندیم
کسوه صبرم، لیک پندارند یاران معدوم
نان خویش از گدا، طلب نکنم

گوهر طالع هوس کرده است فرزند خلف
 نسیم امشب برای رهنمای دیر میجنبید
 نامه ننوشتی بمن چندآنکه جان بر لب رسید
 هم بسزم غیر گشت که هجران طلب شوم
 شانم زیاده گشت ز صدر صف نعال
 به آزار رقیبان نیستم شاد
 کو ساغری چو گل، که صبا را ادب کنم
 گهی که گوش بفریاد کس کنی، از ضعف
 مرا تکلیف مسجد میکند زاهد، نمیداند
 داده از بس خو بآرام فلک، چون خارکش
 ای که از جوش مریدان، خویش را گم کرده
 روزخونین دل چو غنچه، شب چو شمع آتش نهادم
 هرگز بخاک کوی تو نشست نقش من
 ای هلال! ابرو نما تا کی خیار آید بچشم
 تا بساقیم ز رنجش او ذوق دوستی
 باوجود جهل یک ره بر مراد من نگشت
 یک کسم در جهان پسند نکرد
 رسید نشأ بعدی، که بهر دیدن تو
 دل از گردون بی همت گرفتم
 بامید مکرر گشتن گفتار شیرین
 جگر دل نیست گرم گیری از کشتن نمیرسم
 گراز مردی نشان داری جدا بر قلب دشمن زن
 نیست روق کعبه رو ایمان بروزی ده قسم
 لشکری از کودکان افتاده در دنبال من
 می بده ساقی که از بس رو سیاهی بعد ازین
 قفل گوید با زبان بسته راز گنج را
 ای که خواهی گوهر رازت فغان مازد از خلق
 شعله چون روشن شود، کبریت میسوزد، نخست
 مبارک باد خشکی را چه مایع صبح عید است این
 شود پیمانه چون پر همچو ریگ شیشه ساعت
 هر کجا یک بار در وقت تکلم پنا نهاد

جوید از من، آنچه در پشت پدر گم کرده ام
 مگر شمع ضفیر بلبل آرد سوی گلزارم
 لطف کردی بی تو خود را این چنین میخواستم
 میگیردم بمرگ که راضی به تب شوم
 ترسم که رفته رفته تواسع طلب شوم
 نمیخواهم که، دلگیرت ببینم
 تا چند خنده، غنچه صفت زویر لب کنم
 نباند آن قدر آواز، تا که ناله کنم
 که من هوشی ندارم ورنه، در میخانه میبوم
 گر بگلزارم فتد ره، خار پیدا میکنم
 من ترا در خائفه غمار پیدا میکنم
 ای گل خود روتو خود گو، چون بخندم چون نگریم
 کمتر ز پشای خسویشتم خاک بر سرم
 چند ساغر چون دهان روزه دار آید بچشم
 باهر که نام صلح برد جنگ میکنم
 چرخ درون، گویا گیان دارد، که نادان نیستم
 مرغ سببا خویش را پسندیدم
 کنم تلاش، که مهتاب را نگه دارم
 همین بود آنچه بسی منت گرفتم
 چو عسک گوش خود از مصلحت کرمیتوان کردن
 برای امتحان، دستی بخنجر میتوان کردن
 پترکش تیر فوجی دارد و قنسا رود بیرون
 شاهد هم بهتر بیابان آب و نمان برداشتم
 نیست در دیوانگی یک کس باستقلال من
 نیست جای نقطه در نامه اعمال من
 گر بدعوی لب کشای ترک خاموشی مکن
 در جهان کس را امین غیر از فراموشی مکن
 ای مفتن! فتنه را بر پا ز سرگوشی مکن
 بکوی می فروشان باید ای دردی کشان رفتن
 ازین عالم بآن عالم بیک دم میتوان رفتن
 تا بروز حشر گر کاوی نمک آید برون

هرگه آيد از سمند آن شوخ قاتل بر زمين
 کس از بازار آئين پسته جنسي بر نميدارد
 توای ناصح که ميگفتی مابين آن سروقامت را
 بپيمن در آب و ز بالاي خود فراغت کن
 ای رند لا ابالي جای تو بود خالی
 ای جان اسيران وطن، هم سفر تو
 نتوان بفسون نقد دلم را زميان برد
 ای چرخ خود از سقره مه نان مخوري تو
 زندگانی چون کنم با چشم برگرداندنت
 طالب دنيا نه، ای پيوفا! آخر چرا
 از زخميان تيغت آواز بر نيامد
 ندارد عمر طول، وصل احباب است پنداری
 برای یک دم تبخ تو صد خون ميشود برهم
 با که گويم بعد ازین گر پيشم آيد مشکلي
 تبخ تو هميشه در کف تست
 چون خود نيامدی ز تو عيشم بکام نيست
 چون عمر شاعدي را طول امل کند زشت
 تا در بست شکار حيواناتان است
 بدخواه به بد کرده، گرفتار شود
 شاگرد کمين ترقيم استاد است
 کورفد و کر، آنانکه را نشانند
 با آنکه، حياتم ز سخن جاويد است
 خاموش کنند شمع را بی گفتار
 در عشق تو غيرم بجسم نيکوست
 از داغ تو، گر آه کشم، ميرنجی
 (يحيی) بجهان نمیتوان خندان شد
 دل زنده کسی بود که چون شمع مزار
 هجرم افکند ز پا، نيست رفيقي امروز
 بکمر قاشق و شمشير و نمکدان دارد
 ازین چه سود، که يابای عالم است، آدم

شد بلای بهر جان خلق نازل بر زمين
 دگر از زينت دنيا چه ميخواهی، قياش کن
 سراز خجلت چه زیر افکنده چشمی بيالا کن
 بگير آئنه و چشم را ضيافت کن
 دربند توبه بودی کفساره گناهان
 در دام تو افتاد، مگر نامه بر تو
 بی خوصله ام دست زخم برکمر تو
 آلوده يزر است مگر محضر تو
 من که بی صبرم ز برگردیدن مژگان تو
 عالمی راه، از رقابت دشمن هم کرده
 ليکن مرا ضرور است اظهار زندگانی
 مدام اين رشته کوتاه، در تاب است پنداری
 درين کشور زبختم قحطی آب است پنداری
 در جهان از دلبری نگذاشتی صاحب دلی
 جانان تو مگر کسمر نداری
 مانند عطسه که بزور آورد کسی
 کوه قندی باین قدر، يعنی باین درازی
 صياد هم از خيل گرفتاران است
 زندان بان هميشه در زندان است
 نشاخت کسی که دادم از پيداد است
 وانکس که شناخت گنگ مادر زاد است
 هر روز که خاموش بر آيم عيد است
 بنگر به نگفتن چه قدر تاکيد است
 قربان کسی شوم که ميل تو بروست
 گویا نشينده که آه از گل دوست
 حيف از عمری، که صرف اين زندان شد
 پيش از مردن مقیم گورستان شد
 که مرا آرد و بر گرد سرت گردانده
 که خورد خون و زند زخم و نمک افشانده
 دو کون پر، چو ز فرزند ناخلف دارد

بروی یوسف خود، دیده باز خوام کرد
 حرف سبک، اگر همه نسبت بدشن است
 خلقتی بیکدگر همه در حرف و من خموش
 یک داغ ز دست تو مرا، میرسد آخر
 زان باز نگیرم دل ازان گل که شود خوار
 هر داغ که بر سینۀ غیر است گواه است
 شد احوال تا ببیند غیر او را چشم من روشن
 به از دل، در دکان آفرینش، نیست کالای
 ره افتادگی سرکن، که بردارند از خاکست
 نوشداروی پس از مرگ بود شربت وصل
 در جدا کردن احباب ز هم، یابد چرخ
 هر که برخاست بذوق از سر دنیا دریافت
 از می هستی نه تنها شیخ و شاب افتاده اند
 زان نیساید صدا، از مجمع اهل مزار
 ز بخت تیره، ندارد جواب مکتوبم
 سوار فاشده، سرها ز تن پیاده شوند
 شکست رونق بتخانه، زاهدان فکری
 جزو بدن نمیشود ارباب فقر را
 در تمامی عمر بی حاصل، که با جانان گذشت
 نفاق زار جهان، قابل توطن نیست
 ز دست عقل، نچیدم گلی بکام، از عشق
 خرابی میبیناد شهر خنیا سال
 فلک ز مال خدا گشته این قدر حاتم
 بوعده گاه، قیامت بشرط خصمی هم
 از هلال سده فریب ای چرخ
 گذشت عمر و زغم بزکسی نبردم رشک
 برگ بر خویش چه بندی ز پی درویشی
 یسکه خاموشی چو طفل نو بگفتار آمده
 اگر قدر عزیزان در دیار خود شدی پیدا
 همیشه تیغ تو مارا بخواب میآید

علاج چشم مرا سوی پیرهن نکند
 چندان مگو، که بار دل دوستان شود
 گنگی نیافتم، که بمن هم زبان شود
 بی گل نتوانم که ز گلزار برآید
 هر جنس، که از دست خریدار برآید
 کز گریه من لاله ز دیوار برآید
 که چون تیغ مرا بیند بچشمش ذوالفقار آید
 چرا عاقل، دل از اسباب دنیا بر نمیدارد
 که نا افتاده را، هرگز کس از جا بر نمیدارد
 نفس آخر شده تا همنفسی میآید
 آنچه اطفال، ز تسبیح گستن یابند
 لذتی کابله پایان ز نشستن یابند
 هر طرف معمورها مست و خراب افتاده اند
 کز شراب زندگی، مستان بخواب افتاده اند
 چو نامه، که بحباف بخواب بنویسند
 دمی که جای کند بر فراز وین چه کند
 ستگری که یکف این کند بدین چه کند
 گر لقمه بهاریه همچون تفک خورد
 حرف رخصت بود الغرضی که از ما گوش کرد
 خوش آن کسی، که غریب آید و غریب رود
 چو کودکی، که بگلزار با ادیب رود
 که دل هر چه خواهد بهم میرسد
 اگر زکیست خود میدهد بها بدهد
 کنند رو که خدا خلق را جزا بدهد
 جام خالی بستم بایست داد
 مگر بیخت که عمرش بخواب میگذرد
 نخل را بس نبود برگ بری میباید
 بی تو هر عرفی که میگویم تعجب میکنند
 بخواری یوسف مصری زکنعان گم چرا میشد
 بخواب تشنه لبان دائم آب میآید

● سرو آزاد : میر یحیی کاشی ، شاعری است از احیاء معانی کارش و جان در کالبد سخن دمیدن شعارش . از ولایت خود در عصر صاحبقران ثانی شاهجهان رهگرایی هند شد ، و در ذیل ثنا طرازان شاهی منسلک گردید .

ملا عبد الحمید مولف شاهجهان نامه گوید :

— غرة ذی القعدة سنة تسع وخمسين و الف (۱۰۵۹) میر یحیی
شاعر را صد مهر انعام شد —

و چون قلعه ارک دار الخلافه شاهجهان آباد ، با سائر عمارات بصرف مبلغ شصت لک روپیه ، در سنه ثمان و خمسين و الف (۱۰۵۸) انجام گرفت و صاحبقران وقت داخل شدن درین عمارات جشن عالی ترقیب داد ، میر یحیی برآورد که :

شد شاهجهان آباد، از شاهجهان، آباد

۱۰۵۸

دران جشن تاریخ از نظر شاهی گذشت و هزار روپیه صله مرحمت شد .
انتقال او در شاهجهان آباد یازدهم محرم سنه اربع و ستین و الف (۱۰۶۲) اتفاق افتاد : نخل سخن باین نازکی میبندد : (ده بیت دارد ۸۵)

● خزانه عامره : میر یحیی کاشی ، آخذ کتاب است و سخن سرای کامل نصاب . شیرازی الاصل بود ، پدرش در کاشان طرح توطن انداخت ، لکن با کاشیان بسیار بد میبود و خدمت اینها بسیار کرده : در مثنوی که در ذم اکولی گفته میگوید :

بدرم این خطا بمرفان کرد که ز شیراز جا به کاشان کرد

در عهد شاهجهان از ولایت رو بهند آورد و در سلک ثنا گستران

پادشاهی منخرط گردید ، و بیشتر بمداحی دارا شکوه بن شاهجهان پرداخت ؛ صاحب اقسام سخن است (دوازده شعر دارد ۲۶۰)

● نتایج الافکار : دمساز سخن تلاشی میر یحیی کاشی که اصلش از شیراز است : پدرش در کاشان رحل اقامت افگند : میر در مراتب نظم دستگاه عالی داشت و استعداد خوش مقالی : در زمان شاهجهان بادشاه از ولایت بعشرتکده هند شتافت : و در زمره مداحین بارگاه شاهی اختصاص یافت . و تا حین حیات بجمعیّت خاطر و اعتبار تمامتر گذرانید : و در سته اربع وستین و الف (۱۰۶۴هـ) در شاهجهان آباد به شبستان عدم آرمید : (پنج شعر دارد ۷۸۸)

● شمع انجمن : یحیی کاشی ، آخذ کتاب و سخن سرای کامل نصاب بود . شاعر یست احیای معانی کار او و جان در کالبد سخن دمیدن شعار او . پدرش از شیراز برآمده طرح توطن در کاشان انداخت . یحیی در هند آمد و مداح دارا شکوه گردید تا آنکه در شاهجهان آباد در سته (۱۰۶۴هـ) طومار عمر را بانجام رسانید :

● روز روشن : یحیی کاشی ، وطن آباء کرام مثل شیراز است . والد او در کاشان اقامت گزید و یحیی از همین سرزمین سر بر کشید و در دور شاهجهان پادشاه بدلی رسید ، و بمدح شاهزاده محمد دارا شکوه زبان کشاد ، و بصلات متکاثره نانش بروغن افتاد و با ابوطالب کلم و حاجی محمد جان قدسی و دیگر سخن سنجان آن زمان بزم مشاعره گرم داشت . و غره ذی القعدة سنه تسع و خمسين و الف (۱۰۵۹هـ) بجایزه تاریخ تعمیر قلعه ارک شاهجهان آباد - که بصرف شصت لک روپیه در سته هزار و پنجاه و هشت

(۱۰۵۸هـ) مرتب شده و مصرعه ماده تاریخ اینست :

شد شاهجهان آباد ، از شاهجهان ، آباد

۱۰۵۸هـ

صد اشرفی از حضور بادشاهی یافت و بنظم — شاهجهان نامه — مامور گردید :
و داستانی ازان موزون کرد که درو این بیت بود :

سر راجپوتان جگت سنگه بود که بر شیشه نه فلک سنگ بود

محمد علی ماهر بر قافیه اعتراض کرد : وی گفت که من مغل هستم ،
فرقی در سنگ بالکسر هندی و سنگ بالفتح فارسی ندانم ! آخر این خبر
پادشاه رسید و از نظم آن ممنوع گردید . پس بفراغ بال زندگانی مینمود تا
آنکه در سنه اربع و ستین و الف (۱۰۶۲هـ) در دهلی جهان بی ثبات را
پدرود نمود و این ماده تاریخ وفات اوست :

اخیاء سخن چو کرد یحیی ، جان داد

۱۰۶۲هـ

و بر سنگ مزارش این بیت منقور است :

ایکه از دشواری راه فنا ترسی ، مرس بسکه آسان است این ره ، میتوان خوابیده رفت

و مولف آفتاب عالمتاب را اشتباهی عظیم واقع شده که یحیی لاهیجی
و یحیی کاشی را متحد شمرد و تفرقه در روش سخن هر دو نکرده . میگوید که :

یحیی لاهیجی از دهلی بکاشان رفته اقامت گزیده ازین جهت در

بعض تذکره بکاشی نامزد شده . (هفت بیت دارد ۹۱-۹۲)

۲۷۹- یعقوب ، ملا یعقوب کشمیری

● طبقات اکبری : مولوبست شعر نیز میگوید و معما و فنون شعر

(۲ : ۴۶۲)

میداند :

● هفت اقلیم : شیخ یعقوب کشمیری ، در تصوف مشارالیه میزیسته و شعر را خوب میگفته . این چند بیت مراوراست :

بسر سر دار بر آورده بسین نرگس را کز عروسان چمن فقره و زر دزدیده
حالت از مکر بر آن گوشه ابرو بنشست هر کجا گوشه نشین ایست درو مگری هست
برای عاشق زاری، که در کوی بتان افتد بملای گر نباشد بر زمین ، از آسمان افتد
(۲ : ۱۱۳)

۲۸۰- یوسف خان بن علی شاه چک

● طبقات اکبری : چون علی شاه در گذشت (۱) ، برادر از ابدال خان از ترس برادر زاده خود یوسف خان ، بجنایزه حاضر نشد : یوسف ، سید مبارک خان و بابا خلیل را پیش ابدال خان فرستاده ، پیغام داد که : آمده برادر خود را دفن کنید ! اگر مرا بسلطنت قبول دارید فبها ! والا شما حاکم باشید و من تابع !

ایشان چون پیغام یوسف خان بابدال خان رسانیدند ، او گفته : من بگفته شما میآیم و در خدمت او کمر میبندم ، اگر بمن مضرتی خواهد رسید وبال من بر گردن شما خواهد بود ! سید مبارک که به ابدال خان بد بود ، گفت : که ما را نزد یوسف خان باید رفت ! و ازو عهد و قول گرفت . باین قرار از مجلس برخاست : چون نزد یوسف رفت ، گفت : ابدال خان بسخن من نیامد . ابدال بهت گفت : زود تر بر سر ابدال خان باید رفت ! و بعد ازان علی شاه را دفن باید کرد !

در ساعت یوسف خان سوار شده بر سر او رفت : ابدال خان نیز در مقابله او آمده کشته شد : و پسر سید مبارک خان حسین خان نیز

دران معرکه بقتل رسید : روز دیگر علی شاه را دفن کردند و یوسف بجای پدر حاکم شد :

بعد دو ماه سید مبارک خان و علی خان وغیره بقصد فتنه از آب گذشتند . یوسف خان باتفاق محمد خان — قاتل سلیم خان — بر سر ایشان رفت : محمد خان که هراول بود ، پیش دستی نموده با شصت کس روبروی مخالفان آمده بقتل رسید . و یوسف امان طلبیده در هیره پور آمد و سید مبارک خان بر حکومت بر نشست .

بعد چند گاه ، محمد یوسف خان — بموجب کتابتهای کشمیریان — باز قصد کشمیر نمود : سید مبارک خان از استماع این خبر ، لشکر را ترتیب داده ، بقصد جنگ بر آمد : یوسف خان تاب نیاورده بموضع برسال — که در جنگل است — آمد : سید مبارک خان بتعاقب او شتافته در جنگ پیوست : یوسف گریخته به کوههای اطراف در آمد ، و سید مبارک خان با فتح و فیروزی بکشمیر آمد : و علی خان ولد نوروز را بفرب طلبیده محبوس ساخت ، و چکان دیگر مثل لوهر چک و حیدر چک و هستی چک از هراس پیش او نیامدند : بابا خلیل و سید برخوردار را پیش ایشان فرستاده بشرط و عهد ایشان را طلبیده ، ایشان همه نزد سید مبارک خان آمده رخصت یافته ، بخانههای خود رفتند :

در راه با یکدیگر قرار دادند که : یوسف خان را طلبیده بسلطنت باید برداشت : از همانجا قاصد نزد یوسف خان فرستادند : سید مبارک خان از استماع این خبر اضطراب نمود : محمد خان کسی را نزد یوسف فرستاد تا باو بگوید که : من شما را بسلطنت قبول کردم ! و از عمل خود پشیمانم ! محمد خان از پیش او برآمده بمخالفان پیوست : سید مبارک خان مضطرب

شده قرار داد ، که با پسران و غلامان خود نزد یوسف خان برود . و باین عزیمت از شهر برآمده بعیدگاه رفت ، و علی خان ولد نوروز بهت را ، — که در بند او بود — همراه گرفت . دولت خان از امرای او بود ، از پیش او گریخت : مضطرب شده ، علی خان را از قید خلاص کرده ، خود جریده بخانقاه بابا خلیل در آمد . حیدر چک علی خان را گفت : این همه تردد و کوشش ما بجهت تخلص شما بود : یوسف ولد علی خان با پدر گفت که : حیدر چک در مقام غدر است ! علی خان سخن او قبول نکرده همراه حیدر چک روان شد : لوهر چک و امثال او همه یکجا بودند ، چون علی خان آمد او را گرفته مقید کردند ، و قرار دادند که لوهر را بسلطنت بردارند .

درین اثنا ، یوسف خان به کاکپور (۱) رسیده معلوم نمود که کشمیریان بسلطنت لوهر قرار داده اند . ازانجا در موضع ذابل آمد ، و تمام مردم خود را گرفته ، از راه جمو پیش سید یوسف خان بلاهور آمد . و باتفاق راجه مانسنگه بفتح پور رفته ، بملازمت حضرت خلیفه الهی سرافراز آمد ، و پسر خود یعقوب را بکشمیر فرستاد و حکومت کشمیر بلوهر مقرر گشت .

و در سنه سبع و ثمانین و تسعمائه (۹۸۷ هـ) مجد یوسف خان باتفاق سید یوسف خان و راجه مان سنگه از فتح پور بتسخیر کشمیر روان شده ، در سیالکوٹ آمد ، و مدد ایشان مقید نشده ، ازانجا به راجوری رفته راجوری را متصرف شده بمتزل تمهنه رسید : درین وقت لوهر ، یوسف کشمیری را بجنگ یوسف خان فرستاد ، و یوسف کشمیری از پیش او برآمده خود را

به یوسف خان رسانیده با او در آمد. یوسف خان از راه جهویل — که صعب ترین راه ها است — بطریق ایلغار بقلعه سویه پور در آمد؛ لوهـر باتفاق حیدر چک و شمس چک و هستی چک، در مقابل یوسف خان آمده بر کنار آب بهت منزل گرفت. بعد از چند روز، جنگ صعب روی داد؛ از برکت توجه حضرت خلیفه الهی، فتح قرین حال یوسف خان شد. بعد از فتح متوجه سرینگر شده بشهر در آمد. لوهـر بوسیله قاضی موسی و مجد بهت آمده یوسف خان را دید. در مجلس اول ملاقات خوب برآمده، آخر محبوس گشت. و از باغیان نیز جمعی کثیر محبوس گشتند. چون یوسف خان خاطر از دشمنان جمع کرد، ولایت کشمیر را قسمت نموده به شمس چک داد. دولت چک و یعقوب چک و یوسف کشمیری را جاگیرهای خوب جدا کرده، تنمه را بخالصه خود مقرر نمود. و بسعایت بعضی میل در چشم لوهـر کشید.

و در سنه ثمان و ثمانین و تسعماته (۹۸۸ هـ) شمس چک و علی شیر و مجد خان را بمظنه — این که ایشان در مقام بغی اند — در زندان کرد، و حبیب خان از ترس گریخته در موضع کهیز رفت و یوسف ولد علی خان — که در بند یوسف خان بود — با چهار برادر برآمده، با حبیب خان در موضع مذکور پیوست. و از انجا باتفاق نزد روپمل راجه تبت رفتند و ازو کمک گرفته آمدند. چون بحدود کشمیر رسیدند، بواسطه اختلاف — که میان ایشان ظاهر شد — هیچ کار نکرده، از هم جدا شدند، یوسف و مجد خان را گرفته، پیش یوسف خان آوردند، و گوش و بینی ایشان را بریدند، و حبیب خان در شهر متواری گشت.

و در سنه تسع و ثمانین و تسعماته (۹۸۹ هـ) حضرت خلیفه الهی از

فتح کابل مراجعت نموده ، در جلال آباد نزول اجلال فرمودند : میرزا طاهر خویش میرزا یوسف خان و مجد صالح عاقل را برسم ایلچی گری بکشمیر فرستادند : چون به باره موله رسیدند ، یوسف خان باستقبال شتافته ، فرمان را بدست گرفته ، تسلیم کرد : و باتفاق ایلچیان بشهر در آمد : پسر خود حیدر خان را با تحف بسیار روانه ملازمت گردانید : حیدر خان مدت یکسال در ملازمت بوده ، باتفاق شیخ یعقوب کشمیری رخصت کشمیر یافت :

و در سنه تسع و ثمانین و تسعمانه (۹۸۹ هـ) یوسف خان بسیر لار رفت ، و شمس چک با زنجیر از زندان گریخته در کهوار رفت و به حیدر چک که آنجا بود پیوست : یوسف بعد اطلاع بر این معنی بقصد ایشان لشکر کشید . ایشان متفرق گشته گریختند ، و یوسف خان مظفر و منصور بجانب سری نگر مراجعت نمود .

و در سنه تسعین و تسعمانه (۹۹۰ هـ) حیدر چک و شمس چک از کهوار بقصد یوسف خان متوجه کشمیر شدند . یوسف خان باستقبال بر آمده پسر خود یعقوب را هراول ساخت . بعد از جنگ فتح نموده به سرینگر مراجعت نمود ، و بوسیله رای کهوار گناه شمس چک بخشیده ، باو جاگیر مقرر کرد : و حیدر چک از آنجا بر آمده نزد راجه مانسنگه آمد :

و در سنه اثنین و تسعین و تسعمانه (۹۹۲ هـ) یعقوب ولد یوسف خان بشرف عتبه بومی حضرت خلیفه الهی سرافراز آمد : وقتی که آنحضرت بدولت و اقبال بلاهور رسیدند ، یعقوب به یوسف نوشت که : حضرت را اراده آمدن بکشمیر هست : یوسف خان قرار داد که باستقبال بر آید . درین اثنا خبر رسید که حکیم علی و بهاء الدین برسم ایلچگیری از بندگان حضرت آمده در بهیر رسیده اند : یوسف خان باستقبال شتافته ، خلعت پادشاهی پوشیده ،

تسلیات متعدد بجا آورد، و بعزم مصمم خواست که متوجه درگاه شود. بابا خلیل و بابا مهدی و شمس دوفی موسوس او شده، او را از این عزیمت باز داشتند، و قرار دادند که اگر یوسف خان متوجه درگاه شود او را بقتل آورده یعقوب را بجای او بحکومت بر دارند. او از قرس، این عزیمت را در تعویق انداخته، ایلچیان حضرت را رخصت نمود.

بندگان حضرت، میرزا شاهرخ (۱) و شاه قلی خان و راجه بهگوانداس را بر سر کشمیر تعین فرمودند. یوسف خان از کشمیر برآمده در باره موله لشکرگاه ساخت. چون خبر رسید که عساکر منصوره به پرم رسید، یوسف خان از لشکر جدا شده بقصد دولت خواهی بندگان خلیفه الهی باتفاق میرزا قاسم ولد خواجه حاجی و مهدی کوکه و استاد لطیف، در موضع نگر منزل گرفت. مادهوسنگه باستقبال یوسف خان در موضع مذکور آمد. او را همراه کرده نزد راجه بهگوانداس آورد. و راجه بعد ملاقات اسپ و سروپا باو فرستاد. و ازانجا کوچ کرده متوجه کشمیر شدند. کشمیریان بصلح پیش آمده قبول نمودند که هر سال مبلغی معین بخزانة عالیہ واصل سازند. راجه بهگوانداس بقرار صلح ازانجا مراجعت نموده در اتمک شرف خاک بوس دریافت. و یوسف خان نیز همراه او آمده، به تقبیل آستان عرش نشان امتیاز یافت (۲).

- ۱- میرزا شاهرخ متوفی (۱۰۱۶هـ) بن میرزا ابراهیم (وفاتی) مقتول (۹۶۷هـ) بن میرزا سلیمان (ذکا) متوفی (۹۹۷هـ) والی بدخشان.
۲- تاریخ عهد چکان بقرار زیر است:

(۹۸۷ - ۹۸۷هـ)	۱) علی شاه
(۹۸۶هـ)	۲) سید مبارک خان بیتهقی
(۹۸۷هـ)	۳) یوسف شاه (کرت اول)
(۹۸۸ - ۹۸۸هـ)	۴) لهر شاه چک
(۹۸۸ - ۹۹۲هـ)	۵) یوسف شاه (کرت دوم)
(۹۹۲هـ)	۶) یعقوب شاه چک
(۹۹۲هـ)	۷) تسلط منولان هند

● هفت اقلیم : یوسف خان چک ، از طبقه خواجهگان آن شهر و مکان است : و از ایشان چند کس بمرتبه ایالت رسیده اند ، و یوسف خان نیز سالها حکومت کرده و نصفی کامل داشته : بیت :

ستم را زیان ، عدل را سود ، ازو خدا راضی و خلق خشنود ازو

در حینسی که بندگان حضرت شاهنشاهی تسخیر کشمیر را پیش نهاد همت والا نهمت گردانید ، یوسف خان چون عاقلان و کار آگاهان ، صحیفه ضمیر خود را بنقوش دولتخواهی آراسته ، از سر صدق روی اخلاص و نیاز بساحت آستان اقبال طراز آورد ، و بعواطف پادشاهانه اختصاص یافت :

سالها نهال آمالش سایه آورد و غنچه تمناش بارور بود ، تا مرغ روحش از قفس تن طیران نمود : و خان مزبور در موسیقی مهارتی تمام داشته و سازها را خوب مینواخته و شعر را نیکو میگفته . این شعر ازوست :

لیلی جازه را ، بر مجنون ، بخود نراند زور کمند ، جذبه ممجذ نای اوست

(۲ : ۱۱۲)

● تاریخ اعظمی : یوسف شاه بن علی شاه در ست و ثمانین و تسعمانه (۹۸۶ هـ) بر تخت نشست . مائل نوش و عشرت بود اکثر اوقات را صرف بزم نشاط و انبساط مینمود : طبع موزون داشت به فارسی و کشمیری شعر میگفت : این شعر ازوست : (لیلی جازه را ...)

بالجمله بخبر جلوس یوسف شاه ، ابدال خان مغموم شد و در فکر دور و دراز افتاد : ندیمانش بحرب و جنگ دلالت نمودند : افواج او بر ویرانی پلها تیار شده اند : ابدال خان حرف کسی نشنید و گفت : جان من و جان

علی شاه یکی بود و ابدان جدا ! آخر من پیش از برادر بقبر خواهم در آمد ؟
 بمصحوب جهانگیر این پیغام بخدمت یوسف شاه فرستاد که : اگر عهدی
 در میان آید برای تجهیز برادر برسم ! یوسف شاه عهد نامه بدست بابا خلیل
 مرشد شیعه ها ، و سید میرک خان و محمد خان به ابدال خان رسانده و پیمان
 به ایمان موکد نموده : که اگر ابدال خان برای تکفین و تدفین برادر خود
 بیاید ، از جانب یوسف شاه مزاحمتی نیست ! ابدال خان هر سه
 مدارالمهامی یوسف شاه را رخصت کرد ، خواست که بر طبق عهدنامه امر تدفین
 علی شاه را متمشی سازد ، ولی امرای او برخلاف آن تدبیر داشتند ، و تخم
 مخالفت و انحراف را بخوبی گماشتند : یوسف شاه این کنگاش روداد
 شنیده پدر را بر تخته تابوت گذاشته ، در فکر تخت و سلطنت افتاد ، و بر سر
 ابدال خان سوار شد : چون این خبر به ابدال خان رسید او هم مستعد از
 خانه بر آمد و در نوبت محاربه عظیمه روداد : بناگاه بندوقی بر پهلوی
 ابدال خان رسید ، چون نیک متوجه شد ، طرف راست سید مبارک خان را
 یا فوجی از متعینه او دید : باوجود چنین زخم همچون فیل مست حمله بر
 آن فوج آورده خلل در لشکر انداخت ، و مقابل شده نیزه بر سید
 مبارک خان زد : چون سخت بند شده بود ، سید بزور کشید : دران اثنا
 ابدال خان از اسب بر زمین افتاد و جان داد :

قاضی موسی شهید آمده ابدال خان را از رزمگاه برداشته همان روز
 دفن کرد . یوسف شاه از راه مصیبت و شادی خندان و گریان نعش پدر
 در مقبره جد خود رسانیده و سکه و خطبه بنام خود حکم فرمود .

لیکن توفیق سلوک و روش مملکت رانی نیافته ، اوقات را با زنان و قوالان
 بسر میبرد . و حیدر چک و علی خان و نوروز چک و شمسی چک کوپاواری

با یکدیگر عهد بسته و سید مبارک را موافق نموده ، نزدیک خانه بابا خلیل از نوکدل گذشته با همدگر در افتادند . قریب سه صد کس از جانبین کشته شدند و اکثر اولاد نجی ملک چادروره — که به ملک مجد ناجی مشهور است — درین واقعه بقتل رسیدند . یوسف شاه که در زالدکر بود ، تاج و تخت و چتر شاهی بدست ملک مجد ناجی بسید مبارک خان فرستاد ، خود بجانب هندوستان روی نهاد :

ملک مجد ناجی از زخم پسران بدرد آمده بود و دق گرفته بعد از چهل روز در گذشت .

سید مبارک خان در تاریخ نهصد و هشتاد و هفت (۹۸۷هـ) لوای حکومت کشمیر افراخت و بر تخت یوسف شاه بنیشت . و مدت حکومت او هشت ماه و پانزده روز بود .

چون سید مبارک خان نیز بد سلوکی و نا همواری پیشه گرفت ، با اشاره یوسف شاه — که در کوهستان در کمین بود — شنکر چک و حیدر چک و شمسی چک کوپا واری و امثال آنها ، کنگاش مخالفت و منازعت سید مبارک خان را مستحکم نمودند ، و کس بطلب یوسف شاه فرستادند . هنوز یوسف شاه پیامده که حیدر چک و لوهر چک پلهای شهر را بریده در زالدکر اسباب حرب برپا کرده و لوهر چک را بر تخت نشانده اند . سید مبارک خان از بسکه زیردست چکان بود ، و در عهد و قرار مخالفت یوسف شاه ، هم به ناچار و بی اختیاری آمده بود ، دست بحرب نا نموده تخت و تاج و چتر شاهی در پیش گوهر چک بدست بابا خلیل فرستاد . خود بخانه بابا خلیل آمده .

در تاریخ نه صد و هشتاد و هفت (۹۸۷هـ) گوهر شاه ، که از بنی اعمام

یوسف شاه بود ، لوی دولت بر افراخت و کوس حکومت بنواخت ؛
 یوسف شاه بر کشمیر یان اعتماد نا کرده بجناب جلال الدین مجد اکبر پادشاه
 التجا آورد ، چون بملازمت رسید بغایت و نوازش شاهانه معزز و ممتاز گردید ؛
 مدت حکومت لوهر چک یک سال بود .

عدل و احسان و رعیت پروری بنوعی کرد که یاد از عدل نوشیروان
 میداد . ارزانی غله به جدی شد که یک خروار را که دو نیم من شاهجهانی است
 بیک فلوس می فروختند ، و سکنه شهر مرفه الحال و فارغ بال ایام جمعیت خود
 بسر میبردند . و لهرمندی که هنوز متعارف این شهر است ، در عهد او بود .
 یعنی نان کلانسی بچند کودی (۱) می فروختند .

مجد بهت وزیر یوسف شاه در بهلول پور به یک هزار سوار و پیاده گرفته
 انتظار یوسف شاه میبرد ، چون بعد از یک سال یوسف شاه برگشته به لاهور
 رسید ، وزیرش ملازمت نمود ؛ یوسف شاه بنا بر پریشانی احوال لاعلاج
 شده از تجار لاهور مبلغی قرض گرفته ، مقدار نهصد و هشتصد سوار و پیاده
 سرانجام کرده متوجه کشمیر شد . و احکام بنام مردم پرگنه جات کشمیر
 نوشته که : کمک پادشاه چندین هزار سوار و پیاده گرفته آمده ام ، هر
 که باطاعت و اقیاد پیش نیامد بسزا میرسد ! مردم پرگنه جات نوشته او را
 بخاطر راه نه داده و پروای نه کرده راهها را مسدود ساخته منتظر بودند ؛
 یوسف شاه از راه بهلول پور به جمعیت تمام در نیر رسیده ، از آنجا روانه
 بکشمیر شده ؛ یوسف وار از جانب گوهر شاه با دو سه هزار سوار و پیاده
 در نوشهره حاضر بود ؛ باآوازه یوسف شاه در هراس افتاده ، مقابل ناشده
 بکشمیر آمد ، و نامردی بکار برده و سبب هزیمت گوهر شاه شد ؛
 چون راجه بهادر راجور دید که یوسف وار نا کرده کار روی بکشمیر

۱- سکنه بسیار کم قیمت آن زمان .

گذاشت آمده ، اطاعت یوسف شاه نمود . و با مردم خود هراول فوج یوسف شاه شده مورد عنایات شاهانه گردید . چون یوسف شاه به هیره پور رسید ، یوسف شاه نازک تکور زمیندار را با جمعی از راه سدو فرستاد : از آنجا یوسف خان ملحق به لشکر یوسف شاه شده : این امر سبب سستی گوهر شاه گردید . از راه چهره‌هار پل سوپور را خراب ساخته به کامراج رسید . حیدر چک که در هیره پور بود و بشهر آمده با گوهر شاه یکی شده ، ده دوازده هزار سوار و قریب بیست و پنج هزار پیاده به سوپور روانه ساختند . یوسف شاه خود مقابل شدن مصلحت ندانسته در فکر فرار به هند یا پکلی یا به پونچ بود . درین ضمن بابا خلیل پیر شیعه‌ها پیغام به یوسف شاه از گوهر شاه آورد که : خود را برباد ندهد که رایگان کشته خواهد شد ، طرفی بیرون سوپور اختیار کنند در جاگیر خود بگیرد ، و دست از پادشاهی کوتاه سازد . یوسف شاه حرف بابا خلیل قبول نکرده بامید — کم من فته قليلة غلبت فته كثيرة باذن الله — شباشب از کات‌دلنو گذشتند . دو سه هزار کس گوهرشاه ، که بر سر بهت بودند ، هر همه دست و پای کم کردند . چون تمام سپاهیان یوسف شاه از آب گذشته بودند ، ابدال سیه ، که از دلاوران گوهرشاه بود ، مقابل شده از آن طرف ملک حسن روبرو شده ، بر روی یکدیگر زخم‌های کاری رسانیدند . آخر هزیمت نصیب ابدال خان شده و گوهرشاه شکست یافته گریخت :

یوسف شاه کرت دوم طبل شاهی نواخته متوجه سرینگر — که پای تخت بود — شده چون بمواضع هاره‌ت رسید ، گوهر شاه از هر سوی پیرسان راه او بود تا بموضع برتنه رسید . افواج افواج مردم شهر و گروه گروه سکنه از صغیر و کبیر و برنا و پیر بخوشی و خرمی باستقلال می‌آمدند . ملا محمد امین

مستغنی (۱) قبل ازین فال از کتاب حافظ لسان الغیب کشاده بود ، این بیت آمد :

یوسف گم گشته ، باز آید بکنعان ، غم منور!

انواع انعام و اصناف اکرام در خور حال هرکس مبذول داشت ، و از مخالفان هرکرا دستگیر و اسیر آوردند ، از خون او در گذشته خلاص مینمود . مجد بهت بعرض رسانید که گوهر شاه در خانه قاضی موسی خزیده است ! یوسف شاه رعایت شریعت کرده خواجه ملک خواجه سرا از برای تجسس فرستاد ، هرچند تفحص نمود مدعا نیافت . به زجر پیش آمده ، معلوم شد که کسی بغیر از مادر خبر نداشت . نشان بهجره تنگ و تاریک داده ، از آنجا بر کشیدند . و بحکم شاه چشمانش را میل کشیدند . بیت :

قوة الظهر پشت او بشکست قرة العين کرد چشمش کور

فا اعتباروا یا اولی الابصار !

امرای گوهر شاه را از هر کجا که مییافتند دستگیر نموده میآوردند ، بعضی را بمیل کشیدن حکم شد ، بعضی را اخراج . حیدر چک چندی در تبت و چندی در کشتوار ، گاهی روم ، لشکر را قزاقانه دست بر روی کرده میرفت . آخر عاجز آمده رجوع به راجه مانسنگه حاکم لاهور آورده ، بنیر و نوشهره بجاگیرش مقرر نموده آنجا میبود .

یوسف شاه برخلاف گذشته چندان بقوالان و مطربان نمی پرداخت . تا آنکه از طرف جلال الدین مجد اکبر پادشاه میرزا طاهر با جمعی از مردم

پادشاهی : بطریق ایلچیگری آمده فرمانی بنام یوسف شاه آورد . مضمون این که :

ازان بازیکه ، رفته در شهر خرد آسوده احوال خویش بعرض فرسائندی
و خود هم نیامدی ! اکنون برخلاف گذشته روی اطاعت باین جانب بیار ! والا
تو دانی !

ازین سبب هراسی عظیم به یوسف شاه روی داد : مردم مدبر دانسته اند
که اکبر شاه قصد تسخیر این ولایت دارد : یوسف شاه بیدل شده قصد
فرستادن میرزا حیدر پسر کمتر خود با پیشکش سنگین نمود . و هر چند وزرا
و امرا مانع این چیزها آمده بودند ، قبول خاطر نیفتاد .

چون تحائف کشمیر از نظر جلال الدین محمد اکبر پادشاه گذشته بیشتر شائق
این ولایت گردید . و بعد یک سال پسرش را فرستاد و عذر قبول نیفتاده :
حکم آستان بوسی صادر شده :

ازین خبر وحشت اثر بیش دست و پا کم کرده وسواس و تشویش
بخاطر راه یافت : باز در مقام عذر آمده بر پیشکش سابق چند چیز افزوده
پسر کلان خود یعقوب شاه را بحضور فرستاد : ازین ممر مردم شهر بسیار
غمگین شدند : مردم سابق خبر داده بودند که وقت چکان کشمیر از دست
میروند : یعقوب شاه دو سه سال در پای تخت اکبر شاه بود کسی اقبال
نممود : روزی جلال الدین اکبر شاه بخاصان خود بحضور یعقوب شاه
گفت که :

یوسف خان از درگاه ما سرفراز شده بعشرت میگذراند ! فرمان ما مکرر رفته
اول پسر کهنتر ، مرتبه دوم فرزند اکبر خود فرستاد ! خود از خانه عیش و
عشرت پای بیرون نکشید ، و اراده قدم بوسی ننمود !

حکیم علی را حکم شد که : تا رسیدن لشکر این جانب به لاهور ، یوسف خان را از کشمیر آورده به آستان بوسی مشرف سازد . عذر و حيله مسلم ندارد . چون این خبر یعقوب خان بلا واسطه شنید ، به پدر خود نوشت : یوسف شاه با وزرا مشوره نمود از راه بیدلی گفت که : اگر لشکر اکبر شاه بیاید آب و علف هم درین شهر نه خواهد ماند ! بهتر این است که من میروم !

ازین تقریر اهالی و موالی صغیر و کبیر برنا و پیر آمده ، به یوسف شاه ظاهر نمودند که : از هنگامه حادثه زولجور تا الیوم هنوز آبادی شهر به خرابی نشده ، اکنون اگر پادشاه از شهر برآیند ، سم ستوران بیگانه ، درین ملک درمیآید باز روی بویرانی میآرد . تا قیام قیامت بحال نخواهد آمد .

یوسف شاه بظاهر دلاسا نموده اما به باطن میل رفتن داشت : درین اثنا خبر رسید که پادشاه هند از لاهور بکابل متوجه شد : یعقوب روی گردان شده بکشمیر آمد . بزودی هرچه تمامتر خود را از کوه کاجداری گذرانده و از بیم حیدر چک — که بنیر و نوشهره در تصرف او بود — براه دیگر به راجور رسید ، و حکیم علی در نو شهره خوفناک شد . حیدر چک دلاسا نموده به کشمیر راهی ساخت یعقوب شاه پیش از حکیم به سری نگر رسیده . پدرش میخواست که بحبس نماید ، که چرا باین حرکت — که موجب شورش مزاج اکبر پادشاه شد — ارتکاب نمود ! شفیعان مانع آمدند . بار سلام وی نگرفت تا حکیم رسید . حکیم را به خانبور استقبال نموده به تعظیم تمام حویلی سید علی جای داده ، تا دو ماه انواع اعزاز و تکریم بجای آورد . گفت که : همراه شما یعقوب خان را دست بسته میدهم : حکیم از اصل

کار واقف شده عرضداشت نمود. یوسف خان با سپاهیان خلاقی دارد آوردن
 او ممکن نیست. پادشاه بمضمون عرضداشت واقف شده، بهگوان داس
 راجه را با پنجاه هزار سوار و پیاده از اتک براه باره موله فرستاد. این
 خبر به سمع یوسف شاه رسانیده اند: حکیم را رخصت کرده متوجه علاج
 شد، و قصد پای بوسی نمود.

مردم کشمیر علما و فضلا و خاص و عام آمده باز التجا نمودند و
 بعرض یوسف شاه رسانیده که: بمغل راه ندهیم تا همه ما را کشته برونند؛
 از خرابی زولجو بتوجه جد و پدر شما خلاصی یافتیم و روی آبادی دیدیم!
 اکنون باز ویران ساختن از انصاف دور است: صلاح کار این است که در
 کوهستان رفته استقامت کرده عنان لشکر مغل خواهیم گردانید:

درین اثنا خبر رسید که در تپه ورنگ لشکر مغل رسید، و از وچن و
 کهاوره گذشت. یوسف شاه بیمانه شکار رفته در باره موله نشست و لشکر خود
 را سه طائفه قرار داد. یوسف خان و شمسی چک کوپه واره و حسن ملک
 در هراول و علم شیر خان ما کری و غیرهم در چنداول شده، یعقوب شاه
 با امرا و سرداران دیگر از یک جانب متوجه گردیده روی به محاربه مغل
 نهادند. جنگها شد که رستم داستان رشک ازان میبردند اگر گیو و پشن هم
 حاضر میبود ازان دار و گیر از حیرت و غیرت خون میخورد. مثنوی:

چنان خون روان شد ز دشت نبرد	که چون سیل رفته ز جا پای مرد
چکا چاک کشمیر برنده فرق	زمین را بدریای خون کرده غرق
سنان آتش کین بر افروخته	پر مرغ را در هوا سوخته

باوجود ایام سرما و گرانی غله نوعی پای جلادت مستحکم کردند،
 که لشکر مغلیه در چپو تپه باوجود آن کثرت، عبرت گرفتند. و

گرانی در لشکر مغل و کشمیر بجای رسید که مثل آن در کشمیر کم یاد داده باشد : میگویند که : یک سیر برنج بده رویه رسید و شکم اسپان و شتران پاره کرده آب میخوردند : مولانا احمد در آن واقعه حسب حال گفته است :

گر نظر بر هلال میکردند لب نسانی غمیال میکردند
گردن خود دراز میکردند دهن از باز میکردند

باز خبر رسید ، قاصد به یوسف شاه که در ضمن نامه و پیغام داشت ، فرستاد . اتفاقاً این هر دو ایلچی مع نامه بدست یعقوب شاه افتاد : هیخواسست حکم بقتل فرماید : از قاعده دور دید بخدمت پدر فرستاد : از این سبب مردم را بیدلی و ناامیدی رو داده : یوسف شاه به فکر تباہ باوجود آنکه پانزده هزار سوار و بیست و پنج هزار پیاده و هفت هزار بندوقچی تیار نموده بود ، و تنگ شده لا علاج ملحقاً به لشکر مغل گردید .

بعد ظهور این سانحه یعقوب شاه با اتفاق بابا طالب اصفهانی (۱) — که پدر بابا یعقوب شاه و مردی مدبر بود — از جا نرفته بر صف قتال قائم مانده . نوعی قافیه لشکر مغل تنگ کرد که از جان به تنگ آمدند . شکمهای فیل و اسب پاره نموده جای نشستن خود میکردند . و بجای غله گوشت اسب و شتر میخوردند . راجه مذکور لا علاج شده طرح صلح با یعقوب شاه انداخته روی بگریز نهاده و طبل باز گشت نواخت . و چون به پکهلی رسید یوسف شاه را محبوس ساخته در پیشگاه اکبر شاه رسانید . (۹۳ - ۹۷)

● اشعار یوسف شاه :

چه بیرحمی نه پرسیدی که احوال دلت چون است
دارد این زیر خراب آباد سرگردان مرا
شد تارسر و مارسر از گریه چشم

دل پر درد من جانان بسان غنچه پر خون است
کاسه سر شد قلع ، از گردش دوران مرا
بر یاد دو زلف بت کشمیر نژادی

منظومه زیر به ابدال بت نوشت :

بشمرسانی از آب دریا نهنگ
کشاورز را، کی سزه جای من
کشاورز را با دلیسری چه کار
شیخون کنان سوی من تاختی
مشو حامی افدر خداوند خویش
همان هوشیارم همان بخردم
هراسانی از صید فولاد را
کفن به که پوشد بجای زره
حذر کن! ز روباه بازی گذر
بمیدان مردان فرس تاختی
در انداختی همچو رستم بچاه
ستانی ز من ملک آبای من
به پور علی شه که آرد شکست
که فولاد خود را پسندیده
که بازوی جنگم نه پیروده
که پا سر دم یا ستانم کلاه
تو دانی دگر! بعد ازین والسلام

(نگارستان کشمیر و ادبی دنیا)

چه میگوئی! ای گرگ ابدال رنگ
تو بسودی کشاورز آبای من
بشمیر و ترکش ترا نیست کار
پی حرب من لشکر آراستی
خداوند ملکم به پیوند خویش
تو گر هوشیاری! نه من پیخودم
تو گه برگ ساکن کنی باد را
کسی کو زند بر من ابر گره
غضنفر بصد فر بر آورد سر
ز که دان خود، سر بر افراختی
تو از مکر خود سید پادشاه
بدان تا بهم برزنی جای من
نژاده منم دیگران زیر دست
تو از من چه نرم آئنی دیده
در اندازه من غلبت بسوده
من آنکه عنان باز پیچم ز راه
ترا، آنچه بایست، گفتم کلام!

● گل رعنا : یوسف خان کشمیری از طائفه چک است : که چند کس
ازینها بحکومت کشمیر رسیده اند ، و اخیر اینها یوسف خان است . سالها
بایالت کشمیر پرداخته تا در سنه ثلاث و تسعین و تسعمانه (۹۹۹هـ) اکبر
پادشاه کشمیر را بحیطة تسخیر در آورد ، و یوسف خان سر اطاعت فرود
آورده باستان خلافت رسید و مشمول عواطف خسروانه گشته سالها بفراغبالی
گذرانید تا در گذشت : در موسیقی هندی خیلی ماهر بود و در نواختن میرزا
ید طولی داشت . و شعر شایسته میگفت : از اوست : لیل الخ

(۱۱۴۳)

۲۸۱- یوسف، درویش یوسف کشمیری

● نصرآبادی : باصفهان آمده بتاهل میل نموده و مدتی در مدرسه نقاشان واقع در تخت گاه هارون ولایت ساکن بود : بعد ازان بامداد عالیجاه وقایع نویس و اقوام ایشان خانه بهم رسانیده : حضرات کمال مهربانی باو داشتند . مجملآ مشارالیه از فنون علوم بهره داشته مجلس آرا بود و نمکین : قبل از حالت تحریر فوت شد : شعرش اینست :

در بادیه عشق که انده شادیت	درد و غم آن غزال رعنا هادیت
از عاف غیر، بر نگریدی زنهار	کاراز سگان نشانه آبسادیست
ای آنکه ترا دیدن رویش هوس است	نالان دلت از بهر رخس چون جرس است
زنهار مکن تکیه بلفظش زنهار	همراهی شعله آفت خار و خس است

(ص ۲۰۲)

● صف ابراهیم : درویش یوسف کشمیری از وارستگان بود در اصفهان . رحل اقامت افکنده رحلت نمود . (۳۸۲ الف)

۲۸۲- یوسف، گنگد یوسف کشمیری

● ریاض الشعرا : محمد یوسف کشمیری راست :

دلم بحلقه لعل تو مائل افتاده است	چه آتش است که در خانه دل افتاده است
ز شیخ پرس و برهن طریق کعبه و دیر	که پیر عشق ازین هردو غافل افتاده است
عجب نباشد گر از رخت نقاب بسوزد	که گر در آب فتنه عکس رویت آب بسوزد
فلک ز مهر تو گر ذره بما برساند	ز رشک تا بقیامت چو آفتاب بسوزد

(خطی)

● صبح گلشن : یوسف کشمیری : در سلاسل معانی و الفاظش پای فکر و نظر زنجیری :

(یک بیت دارد ص ۶۱)

تکمله

۲۸۳ = آنی هروی

● شام غریبان : آنی هروی ، بهند آمد در کشمیر توطن گرفت و قریب شصت سال درین گلزمین زندگانی بسرآورد و همین چا فوت شد : ازوست :

عرق نشسته ز پندم رخ نکوی ترا ز من مرنج که میخوانم آبروی ترا
(خطی)

● شمع انجمن : آنی هروی قریب شصت سال در کشمیر گذرانیده و خالی از جوهر قابلیت نبوده .
(همین یک بیت دارد ص ۶۷) (۱)

۲۸۴ = ابوالبقا، میرزا قهپایه

● نصرآبادی : خلف عالیحضرت میر محمود که از اعظم سادات طباطبائی قهپایه است . مجملآ جوان قابل فاضلی بود ، بصفای ظاهر و باطن موصوف و بجمیع صفات حسنه آراسته . اکثر اوقات ببنده خانه میآمد و صحبت داشته میشد . حقا که از صحبت او فیض وافر بفقیر میرسید و مهربانی بسیار بفقیر داشت . بوجه ناسازی روزگار دلگیر شده بهند رفت و پادشاه باو مهربانی نموده ؟

چنین مسموع شد که تریاک و کوکنار عادت کرده : در اواخر نوعی بیدماغ شده بود که رخصت توطن کشمیر طلبیده : بعد از مدت سهلی در آنجا فوت شد و جان آشنایان را خصوصاً فقیر را ، قرین آتش حرمان ساخت :

۱- رک : بخش اول تذکره شعرای کشمیر ص ۲۶ .

شعرش اینست :

بفریادم غم از دل برنخیزد که رنگ گل پیاد از گل نریزد (۱)
(۱۰۳ -)

● شام غریبان : میرزا ابوالبقا از اعظم سادات طباطبائی قهپایه است و جوهر قابل متحلی بااخلاق حمیده بود . از ناسازگاری روزگار دلگیر شده بهند آمد ، و از شاهجهان پادشاه رعایتی یافت . آخر رخصت گرفته بکشمیر رفت و در آنجا فوت شد . ازوست :
(یک بیت دارد خطی)

۲۸۵ = اشرف ، ملا محمد سعید ماژندرانی

● نصرآبادی : مولانا محمد سعید خلف علامی مولانا محمد صالح ماژندرانی و صبیبه زاده فهامی مولانا تقی مجلسی :

مشارالیه در کمال صلاح و سداد و در نهایت فضل و رشاد است ، چند سال قبل ازین بهندوستان رفته ، بواسطهٔ پرهیزگاری بتعلیم پادشاهزاده صبیبهٔ پادشاه عدالت شعار اورنگزیب تعیین شده : مدتی باین امر مشغول بود (۲) : درین سال باصفهان آمده چند نوبت بمسجد لنیان آمده : از

۱- رک : الدریمه (القسم الاول من جزء التاسع) هو ابن الشاه ابی الولی بن ابرالفتح الابرقوهی نزیل اصفهان . (۳۷ -)

۲- نیز استاد ابراهیم خان بن علیمردان خان بود ، و همراه وی بکشمیر رفت و آنجا چندین ماند رک : کتساب حاضر (۱۵۹-۱۸۲) . ابراهیم خان سرپرست شعرا بود . بسیار شعرا بدامن دولت ایشان وابسته بودند ، ملاشاه محمد ولد شیخ حسن آملی - که قرابت با طالب آملی داشت و از پریشانی لا علاج شده بهند آمد - با همین ابراهیم خان بسر میرد .
(شام غریبان خطی)

صحبت ایشان فیض بردیم: در فن شعر و معما دستی عظیم دارد. اشرف تخلص میکند: قصیده در باب سرما گفته چند بیت ازان نوشته شد: (۲۴ بیت دارد ص ۸۱)

● ریاض الشعرا: اشرف، ملا محمد سعید خلف ملا محمد صالح ماژندرائی و صبیبه زاده ملا محمد تقی مجلسی مرحوم بوده، و در زمان عالمگیر پادشاه به هندوستان آمده مدتها مانده باز بایران مراجعت نموده در اصفهان ساکن گردیده. اشعارش بدوق است و این ابیات ازو است: (دو بیت دارد خطی)

● تذکره حزین: ملا سعید اشرف (رحمة الله علیه) خلف فاضل محقق مولانا محمد صالح ماژندرائی، صبیبه زاده قدوة الفقهاء و المحدثین مولانا محمد تقی مجلسی اصفهانی است.

اکتساب علوم و کمالات نموده در بدایت حال به شعر و شاعری رغبت نموده طبعی رسا و سلیقه بسخن آشنا داشت. اشعار خوب و معنیات مرغوب ازان مغفور بیادگار است. بهند افتاده، مدتها بکام و ناکامی بسر میبرد، و در اواخر که عازم عود بایران بود، در راه بنگاله در سنه سادس عشر و مائه بعد الف (۱۱۱۶هـ) داعی حق را لیبیک اجابت گفت. راقم آثم بملاقات ایشان فیضیاب نشده. این چند بیت از اشعار املاء ایشان است: (۲۷ شعر دارد ص ۶۹)

● مجمع النفائس: ملا محمد سعید اشرف پسر ملا محمد صالح ماژندرائی از طرف پدر و مادر شرف علم باو رسیده. پدر شارح اصولی کافی است و خال ملا باقر مجلسی مجتهد قرار داده امامیه هیچ یک حاجت اظهار ندارد. از ایران بهند آمده باستانی بادشاهزاده زیب النساء بیگم صبیبه محمد اورنگزیب

عالمگیر (غفره الله تعالی) ممتاز گردید : باز بایران رفته : مدتی در کابل بود. چنانچه طبع شوخ و ظریف داشت ، فاضل و شاعر و خوشنویس و مصور بود : چنانکه درین رباعی اشارت بآن نموده :

(اشرف) تو کمیت نکته رانی رانی اسرار رموز جاودانی رانی
هر چند که مانند نداری در خط در شیوه تصویر بمانی مانی

از نواب مرجوم و مغفور موتمن الدوله بهادر (۱) — که شاگرد بلا واسطه ملا بودند — مسموعست که : ملا بحدی شوخ بود که خود نقل کرد که : ایامی در اصفهان بودم روزی در مدرسه اخوند ملا باقر مجلسی ، که خالو بود ، حاضر بودم که شخصی خبر خروس بازی آورد . من برای تماشا برخاسته رفتم و روز دیگر که آنجا رفتم اخوند مرا دیده گفت که : از رفتن تو بتمشای خروس بازی ، از حلقه درس خیلی تر آمدم : گفتم : من زیاده تر ازین میآیم ، باستماع توجیهات بارده که ازین جناب بظهور می آید .

طرفه تر آنکه با بیگم شوخیها در پرده میکرد : ازان جمله است که به بیگم نوشته بود : سنبوسه بی سن دل میخواهد ! و در هندی آرد نخود را (بیسن) گویند (بیای موحده و یای مجهول و سین مهله مفتوح و نون زده) و چون از لفظ سنبوسه سن دور کنند بوسه میماند . بیگم این را دریافته باو نوشت که : به پیغام راست نیاید !

بهر حال ، هر که دیوان او را سیر کرده میداند که چه قدر شوخ طبیعت بود : تلاش معنیهای تازه بسیار دارد و فکرش معروف : همین الفاظ نا بسته

۱- موتمن الدوله محمد اسحق خان بهادر بن علی رضا خان مختاطب بعلامه علی خسان دزفولی . از کبار امرای عصر ، ۵ صفر (۱۱۵۳ هـ) در شاهجهان آباد فوت شد . عمرش از پنجاه سال متجاوز بود . و او بفضل و کمال و حسن اخلاق اقصاف داشت . (تاریخ محمدی ۱۱۴)

که در اشعار او اکثر است ، سبیش همین بود که در بند بستن مضمون تازه است ؛ لهذا در کلام او بیت دردمندانه کمست ؛ صاحب غزل و رباعی و قصائد است ؛ — مثنوی قضا و قدر — در برابر — قضا و قدر چمد قلی سلیم — گفته و خیلی معانی غریب دران بکار برده ؛ باوجود این کمالات گاهی در بحر خطا میکند و وجه این هیچ ظاهر نیست ، چنانکه گوید :

دلم ز زلف تو گم کرده غان و مانش ولرزد چو بلبل که برد یاد آشیانش و لرزد
دلم برشته طول امل رسن بازیست که بی ثبات بود بند ریسانش و لرزد

چه بحر مصرع سوم غیر بحر و بیگانه بحر بیت اول است . اما درین بحر بیت العیب اساتذه بسیار را لغزش افتاد ، مخصوص این عزیز نیست . و گرفتن نام دور از ادبست ؛ و همچنین درین رباعی :

آنانکه اسیر تنگ ظرفی اند ، همه یک حرف نخوانده اند ، و صرفی اند ، همه
این طائفه ، چون کور سوادان جهان محتاج مصای سر حرفی اند ، همه

چه پیش طبع موزون قافیه این رباعی نهجی واقع شده که از وزن خارج است فتامل . کلیاتش قریب هشت هزار بیت باشد انتخابش نوشته میشود .

این چنین حسنی که دارد از برای دیدنش صاف دل کی چشم میبوشد ز گرد حادثات شد شب و روزم چنان صرف می آشامی ، که نیست آب و رنگ گرده تصویر از قرمز بود توان از معرفت حل معمای جهان کردن بی نیاز از خلق دارد جوهر ذاقی مرا باده نروشان همه در جنگ بهم میچسبند زادهای خاطر خود ، کی شود وجه معاش چون کنم خاطر نشان حال دل مایوس را صرف بیهوشی شد ایام شباب عمر ما مینماید روز و شب در یکدگر آمیخته

میشود آئینه عینک دیده تمثال را روز میدان چشم میگردد چهار آئینه را خواب و بیداری بیجز مستی و هشیاری مرا باده گلگون دهد صورت هیولای مرا بسان قفل ابجد هست دانستن کلید اینجا از جلای خویش باشد ماهی خنجر در آب باعث الفت چسبان شکر آبست مرا چون هما نقی ندارد استخوان ما بما با توکز طفلی ز سرگوشی ندانی بوس را حیف کم کردید جزو انتخاب عمر ما همچو دیبای شب افرروز از شباب عمر ما

سربه پیش افکنده بنیم قاضد رنجانده را
 با رقیب آن مه سریشم اختلاط افتاده است
 صفای دل نمایان تر شود در تیر بختیها
 پیاض گردن مینا چنان کیفیتی دارد
 درین سرای پر آشوب از مگس آموز
 چنان بدور لب تابک گشته بی ناموس
 بسیر کعبه و دیریم گاه اینجا و گاه آنجا
 از نشینندگان کسی چو نمایانده
 در خاک بسکه حسرت زر رفته دیده ام
 دریاچه ایست دست کریبان روزگار
 همچنان کز مهره کاغذ میکند پیدا جلا
 کسی کو سر برد بسا ساغر ایام جوانی را
 چه شکست بخت و ازون مزه شراب مارا
 تا چند نهان باشی جانان نفسی بنما
 صوفیان راهم بهشت وهم جهنم ناخوش است
 بملک هند چه سنجی دیار ایوان را
 عاشق خوبان بود غافل ز معشوق آفرین
 آمد رقیب، پای پر از زخم و سینه چاک
 چهره گلگون از خراش ناعن غم مانده ایم
 ز توبه زود پشیمان شدیم پنداری
 بسکه نگداخته غم جسم زمین گیز مرا
 دست و تیغ خود، بخون غیر، آلودن چرا
 ریخت بخانه خدا اشک، ریای زاهدان
 نعمت الوان، نصیب اهل غفلت میشود
 آرزوی میکشی دارم دگر سجاده را
 کشتن ما را بخود هموار میسازد مگر
 از فضای وادی مصر است یوسف خیز تر
 چون زمین کز نظر ساکن کشتن گذرد
 کی سرم (اشرف) فرود آید باشمار لطیف

فقر آرزو گوید که ظاهرا مراد از اشعار لطیف شعر عبداللطیف خان تنها (۱) است که معاصر او بود چه تنها بطرز میرزا جلال اسیر شهرستانی — که خالوی اوست — راه میرفت، و در میان طور اشرف و اسیر بودن بعید است، لهذا بعضی نقل از عبداللطیف خان تنها می‌کردند که: هر گاه شوق خندیدن پیدا میشود اشعار ملا سعید اشرف می‌شنویم: لیکن انصاف آنست که قول تنها بتعرض اشعار اشرف باشد، والا ابیات بالادست او بیش از بیش است:

دفتر عمر سبکرو را ورق گرداندن است
چون فلاخن جاده و سنگ نشان در گردش است
گر خانه پر عیال بود کدخدا یکبخت
در کام شعله، نیشکر و بوریا یکبخت
دست گستاخی که جلد آن بیاض گردن است
فکر معنی کردنم گل در گریبان کردن است
گر کتان پوشم دمد در حال ماه از شش جهت
پسر امروز، برای پدوی نیست که نیست
چون چراغ مفلسان عمرم بغاموشی گذشت
در جفایم سپهر معلور است
چون زره گرداب این دریا بهم پیوسته است
هر دم از آهوی وحشی روی واپس کردن است
گوئیا، جام مرا ریخته گر ساخته است
طفل را در خانه تار یک ترسانیدن است
چون گفتن لطیفه مشهور باد است
در چشم داغ مرهم کافور باد است
حیرتی دارم که چون نا رفته برگردیده است
خندان نشد، که گریه گره در گلو شده است
رفتن هندوستان من بدست دیگری است
چه کنی حسن عمل، روی نکوم بد نیست
کین گل پژمرده بر دستار دیدن مشکل است
این زمان در خار زار غربتم وادیده است
نیست از بهر تناسل کتخدائی در بهشت

مرغ بسل را بیابی ببال و پسر برم زدن
پی بمقصد کی برم، کز جوش سرگردانیم
در شهر بند عالم کثرت خدا یکبخت
در پیش عشق، رتبه شاه و گدا، یکبخت
نیست امشب دفتر عیشم دگر شیرازه گیر
بسکه رنگین است (اشرف) گفت و گوی نازکم
در شبی کز من فلک نور سها دارد دریغ
هر که بینی، پی آزار دلم میکوشد
از غم افلاس اوقاتم به بیهوشی گذشت
برتر از خود نمیتواند دید
موج سرگردانی دنیا بهم پیوسته است
حسن شوخش را به عاشق التفات دم بدم
خود بخود باده عیش، از قدم، میریزد
بر سیه روز عبت، طعنه بیجا زدن
فقل جمال لیل و شیرین بدور تو
قا دیده از دهان نمکدان قسمی
بخت بد یک ساعت از پیشم نگر داده است او
چون غنچه شگفته شبنم فشان، دلم
اعتیادم نیست در غربت، که چون رنگ حنا
وصل او داد چو رو، طاعت شب را بگذار
شد بهار (اشرف) پسر نو ساز داغ کهنه را
دیده بود آن طور گردونم بگلزار وطن
جز طرب چیزی نزیاید از خرابائی، بتان

همچو کاغذ باد تا باشد امید بازگشت
چون توفی زو بوجود آمده است
بی هنر هر چند پا زینت بود چون واری
غم نخور! می خور، که پیش ریزش ابرکرم
از شرایم جام و ساغر در گلم دامان پر است
سالکان، اکثر لکدکوب حوادث، میشوند
بیم سرکشنت نیست، که از لوح مزار
فارک برگشته مژگانش رسا افتاده است
دفتر ایام را هرکس سراپا دیده است
زندگانی من از روی پرسیانی ها است
مارا که از فراق بتان دیده پر نم است
دل را ز سینه آن بت سرکش گرفت و رفت
فاله دلها دران زلف رسا زنجیر پاست
خط مشکین، که بران عارضی نورافشان است
هیچکس از درد طفلان چون زنان آگاه نیست
هوا دگر شفق آلوده گشت از باران
آن زنجدانی، که باشد چاه یوسف از صفا
خط برای چشم بیمارش دعای صحت است
سوی ما، چشمش نظر دزدیده، از یاران کند
چون دم آبی، که نوشتند از پی داری تیغ
باغبان جاروب و گل خمیازه و من انتظار
یوسف از سیل کشید آه و من از درد فراق
موم شمع تو مثل وار نمایم امشب
گوئیا با آرزوی نقش شیرین می رود
همچو عریانی که افتد راه او در خارزار
دادم آن ضعف، که هرگاه ز جا برخیزم
بهر قطع ره او، فکر دگر باید کرد
جام طلا چو دغدغه خاک است باده را
بجز، یا دوست! حرفی بر سر راهش نمی گویم
خیمه لیل ست پنداری که بالا بسته اند
جنگ دارم با فلک از غصه ایثای دهر

رشته بر پای مرغ نامه بر خواهیم بست
خوش کمر تر ز تو باشد پدورت
سر بر چون صورت دیبا قبا ی بیش نیست
نامه عصیان ما، نقش بر آبی بیش نیست
پادشاه عالم آیم مرا سامان پراست
ماندگان راه را از مشتی مالی چاره نیست
راه عقبای ترا، سنگ نشان بسیار است
قبر آن ابرو کمان کاکل ربا افتاده است
روز را بین المطور سطر شبها دیده است
جامه نگذاشتیم از ره عریانی ها است
گلگشت باغ روضه ماه محرم است
در خانه من آمد و آتش گرفت و رفت
دزد را در شب روی آواز پا زنجیر پاست
پاره جامه کعبه است، که در قرآن است
دختر رز میکند ناقص کمالان را علاج
چنانکه، میشود از گریه چشم گریان، سرخ
پرستان آخر ز خط چون چاه رستم میشود
وقت آن آمد که پرهیز نمایشا بشکند
همچو بیماری، که نا پرهیزی پنهان کند
مرگ را تیغ بکام ما گوارا میکند
هر کسی چیزی بیادت در گلستان میکند
هر چه هرکس میکند از دست اخوان میکند
گرد او همراه پروانه مگس میگردد
زان که نقش کوهکن بسیار سنگین می رود
از نگاه تند مشتاقان بتمکین می رود
بهر از خود شدنم، نقل مکان میگردد
زانکه سر نیز درین راه ز پا میافتد
از روی احتیاط ز کف میتوان کشید
تکلف برطرف (اشرف) گدای این چنین باید
آن خرامان سرو را چون یاد بر چادر زند
طفل کین مردم از مادر برون می آورد

(اشرف) امشب بحرانی زدگان میماند شکوه بیجا مردم از بی روزگاری میکنند ترک دین و دل بتوفیق الهی میکنند شود بد خواب بخت، جای نامانوس را ماند عاشقان مردم بسیار تازۀ بر میخورند که خطش در کمال خوبی و تصویر هم دارد گویا که، از سیاهی لشکر نوشته اند ما را دگر ز هند به ایران که میرد نفس آبادتر از خانه صیادم بود رسی در وصل و خواهد از توجان دلبر چه خواهی کرد باز دیدار من و دل، بقیامت افتاد ولی نهفته، مبادا بگوش شاه رسد این صید پیشگان، بیمانم گرفته اند بر سر شیر مست میسباید بهر ما شربت شهادت شد این نمازیست که از قهقهه باطل نشود حرف بی اصلست ما کردیم و شد با مردم عزیز سلوک این چنین کنند غزل، ستایش طفلان نورسیده بود که هر که کشته او گشت جامه نگذارد خامۀ مو در کف مانی مگس رانی شود هر که زد چرخ جهان در نظرش میگردد چون حنا بسته به هندی ز صفاهان ببرند که زلف و کاکل شمشاد آخر شانه میگردد که قسامتم بکمان کباده میماند آب، چون شمشیر بهر ریزش خون، میخورد معلوم چنین است که یار است ببیند یاران مصاحب بچه کار است به بیند که یاران مصاحب یکدگر را سیر میبینند لبت چو آب محرم سیل خواهد شد دختر همسایه، میترسم که از راهم برد

داد پیراهن و دستار و قبا را بشارب روزگار (اشرف) اگر این وضع و این هنگامه است دلبری دارم که گر زاهد به بیند جلوه اش پس از عمری، شبی در خلوت او راه گریابم دلبری دارم، که از دیر آشنایهای او جمال نازنین نو خشم ماند مرقع را در نامه زمانه، بجز حرف جنگ نیست گشتیم گرم سیری عشق شکر لبان (اشرف) آن قید نصیبم که بهر جا رفتم چنین کز هجر جان میدهی (اشرف) اگر روزی در سر دل، هوس آن قد و قامت افتاد سراغ کنج، کن از صاحب خرابۀ خود جوش خیال خوش کمرانم، ربوده دل از برای کسباب میخواران شکرآبی، که داشت با ماء، پار میبرد خنده زفان باز صراحی برکوع این که، لن و طعن زاهد، مشکل است یوسف سر از حجاب زلیخا فگند پیش مدیج سنج بزرگان، اگر قصیده بود کنند دفن ازان رو شهید را با رخت بسکه شیرین است لعلش گر شیبش را کشند شورش افتاده ز سر گشتیم، در عالم آن چنان گشته ام آزرده ز غربت، که مگر بفکر هر چه باشی عاقبت خود را همان بینی جهان ز زخم جفا پر شده است در پیری بهر قتل من، شراب آن جاوه گلگون، میخورد آن شوخ که سر گرم شکار است ببیند گویند که: با غیر بخلوتگه خاص است نباشد در جهان رسمی به از آئین مهمانی کنون که عارضت از خط شده است جامه سیاه همچو دهقان، خانه ام همسایۀ زر واقعست

سفله را دولت ز بیقدری نمیآرد برون
چشم بندی بین که ارباب تنعم کرده اند
بیا! که طاعت زهاد، اثر نمیداند
بدنیا چون کند پشت آدمی، بیدار مییابد
مهرخود را، از توای بیمهر، کی خواهم برید
داد عاشق پروری آن سرو بالا میدهد
کجا ساغر بکام طالع بیگانه ام گردد
تازه خط را بر ما قد فزون تر باشد
گرچه از دست مسلمانان، دلی دارم دو نیم
برده مسواک و عصا و شانه زاهد را ز راه
پیر گشتی حرف عشق و عاشقی را وا گزار
تا شدند اهل ریا گوشه نشین و رستیم
شد ز تنهائی غریب کشور هندوستان
ای ماه! سیر عرصه آئینه میکنی
تنها ز سرو نیست همین سرفراز تر
سیل می از طرفی، بازش ابر از طرفی
جبال تست، ز هر روز تازه تر، امروز
همچو متنی، که بشنجر فویسند، بود
یک تبسم کردی و شوری فگندی در دلم
چنان بود بمن احسان، چرخ شعبده باز
چشم بلبل پوشم، ار گردد بتم گلبنده پوش
رفته تقصیری که دوران همچو دزدان کرده است
معنی بکرم ز دخل بی سوادان ایمن است
در فراقت، بسکه چشم از وضع عالم بسته ام
ترک زینت کن، که زیور هست مخصوص زنان
در دل صد چاک ما مرغ تمنا در قفس
از زمین و آسمان، منت مکش چون گرد باد
رهبر خود شو، که از سنگ فلاخن کم نه
چو برگ لاله نشیند گرد هم عشاق
مژده ای دل! که دگر فصل بهار آمد پیش
نیست چیزی به بساطم، مگر این بار، شوم

نقلدان گر از طلا باشد برویش تف کنند
با کمال خود نهائی خویش را گم کرده اند
که سجدهای ریا سر بمهر میباند
که خواب صورت مخمل بروی کار مییابد
تا جوانی عاشقم، چون پیر گردیدی مرید
دیگران زو میدهند و او سراپا میدهد
مگر از گردش سر در نظر پیهانه ام گردد
نوسلمان شده را عزت دیگر باشد
شکوها دارم، ولی زان نامسلمان بیشتر
گشت بی اندامیش زین چوب کاری بیشتر
خواندن طفلان بسود یوسف زلیخا بیشتر
خصلت خوبی ازین طائفه دیدیم آخر
دل ز حیرانی بیابان مرگ صحرای دگر
در آفتاب، رو نتوان بود، این قدر
باشد مه من از رمضان هم دراز تر
خانه توبه بیچاره، خرابست امروز
ز حوض آینه، رو شسته مگر، امروز
صف خونین کفنان، در صف محشر، ممتاز
میتوان رفتن نمک از زخم ناسورم هنوز
که وا کند گره از دام صعوه ناخن باز
عشق بازی میکنم با لاله رویان در لباس
بر سر بازار امکانت چراغان حواس
آنکه انگشتی نهد بر حرقم اعرابست و بس
همچو اعمی روزگارم، شام دیچور است و بس
پرنیان تیغ مردان را سرانداز است و بس
از خیال وصل او داریم عتقا در قفس
خود زمین خویش شو خود آسمان خویش باش
در ره سرگشتگی سنگ نشان خویش باش
بحصه کردن داغ تو درمیانه خویش
رو بصحرای جنون آر، که کار آمد پیش
طشت افتاده صد مرتبه از بام فروش

رشته کار دلم را ز سپهر و انجم
 طبعیت بیقدرتی در دست لعلت باز دهر
 روز جزا بیکام نیسی و ولی بود
 این چنین خوش کمری، گشته پدید از کمرش
 پدورت داده ترا جوهر مادر زادی
 اهل دنیا از دل بی معرفت، کی ناخوشند
 بود میان بزرگان مرا پریشانی
 میرسی آخر بدولت، گر کنی تحصیل علم
 بجنگ جلوه او، نخل باغ کی آید
 ساقی دوران بکارم داشت زین پیش اتمام
 رواج گمهری بود عشق را، آن هم
 فیست ترکان خطا را خوبسی سیزانه هند
 هالمی خواهم، که باشد اعتدالش بر قرار
 هندی است نان بی نمک، ایرانی آب بی نمک
 بیخودم در پی آن شوخ دغسل
 لعل شیرین تو منظر سور بود
 ما، از سر فراغت دنیا، گذشته ایم
 داریم در زمانه قلندر و شانه سیر
 همچو آن آبی، که دارد راه در بوستان
 دل ز عشاق تو باشد، من ز عشاق دلم
 هیچ کس زین کلبه تاریک، سر بیرون نکرد
 بایدم آورده شکر می پرستی را بجا
 از خرابی نقش آبادی نمیگیرد، اگر
 چنان هر خنده ام را، گریه از پی روان باشد
 نمیگردد کشادی حاصل از سیر و سفر دل را
 ز پوششهای رنگارنگ دوران کشته ام (اشرف)
 گفته بودم در چمن گل را که میماند باو
 پس چرخ از حیا هندویتی فریاد رس دارم
 ز فیض ناتوانی در بهشت افتاده ام (اشرف)
 قرب یک ماه بمیخانه، اقامت کردم
 سراسر گرد شهر حسن طبع مائل دارم

هر گره پر ز گره ریزه بود چون غشخاش
 هر چه میگویند گوی، هر چه فرمایند باش
 باده کرا خوشست رئیس و برادرش
 خوش کمر تر بود از خوش کمر من پدرش
 آب شمشیر چکیده است مگر از کمرش
 مورغمگین میشود، گر سبز گردد دانه اش
 که خویش را نکند سایه در چراغان جمع
 از ترقی دود مشعل میشود دود چراغ
 اگر چو نخل محرم شود سراپا تیغ
 باده ام را، در دکان شیشه گر میکرد صاف
 بدور خضر علیه السلام شد موقوف
 چوب چینی خوردگان را کم بود بر خوان نمک
 داد از هندوستان گرم و ایران خنک
 آن چون کباب بی نمک، این چون شراب بی نمک
 قوس عمر من است اسپ وحل
 ز آینه کامده در شان عسل
 چون موج باده، از سر صبها، گذشته ایم
 یعنی که، در سراسر دنیا گذشته ایم
 محرم هر بزم، از طبع روان گردیده ایم
 زلف خود بنمای، عمری شد که مشتاق دلم
 سیل میببجد بخود، چون مار در ویرانه ام
 مسجدی واجب بود در پهلوی میخانه ام
 صرف آب و گل شود صد گنج در ویرانه ام
 که در وقت تبسم غفل لب بر چیده را مانم
 به پیش یار خود وا میجوم مکتوب را مانم
 ببوی جامه قانع دیده یعقوب را مانم
 با رخس گر روبرو میگشت رسوا میشدم
 سخن گو طوطی شیرین زبانی در قفس دارم
 نه کس کاری بمن دارد نه من کاری بکس دارم
 اتفاقاً رمضان بود، نمیدانستم
 بصد جا در گرو چون خانه مقلس دلی دارم

اجتماع اختران در برج، میدانی که چیست
 دهبان گردی چو پیدا شد گذارد دور بین
 نسکنم پاره چون، گریسمان را
 بی تکلف می غریب بدل شاد خورم
 آن قدر وحشت تنهایی من، کرد اثر
 زبس در هر دو گوش خویش، دارم پنبه غفلت
 طالع احسان ندارم، گرچه گردم بی هنر
 چه آزارم که آمد بر سر از دیوانه گردیدن
 کاش دانم، که کدام آخر کار است، درست
 مرا با آنکه در خواب است بخت بد بدین روزم
 گر نظر بر عارض جانان مکرر میکنم
 صوفی صفت نه در پی پیران فتاده ام
 زیند بیهوده ات واعظا ز کار شدم
 باغبان بنده در گلزار را دز نو بهار
 ناخدا ی گنج بباد آورد طوفان دیسه ام
 قاسبوم پر بود، در توبه کی کوشم، که هست
 قاسح با عشق بازان حرف ها در پرده داشت
 چون صریر خامه کاشفد سیاهی بر ورق
 دوش گفتم، شرح احوال پریشان، پیش او
 همچو شمع دردناکی کز فروغ آید بهم
 بر طرف حسن تو، ای رعنا پسر! خواهد شدن
 گرفته است دگر ضعیفم آنقدر قوت
 همه صندل بجبین اند، برهن کیشان
 دنیا وفا ندارد، لولی وشی است، این زن
 گل طرب نبود در خور پسندیدن
 چون بقصد من کشد شمشیر، دستش را مگیر
 ای ماه چهره چون شود با حسن خاطر خواه تو
 من غرق اشک خویشتن تو گرم کار مکر و فن
 ما نه تنها از هواداران حسن صورتیم
 آنچه با تصویر شیرین تیشه فرهاد کرد
 دارم آن بختی که همچون صورت مخمل بود

میزند از کین مردم، چرخ دندانها بهم
 دیده من تا غبار آورد، عینک ساختم
 من کسه شوخ و فوگری دارم
 نام همد چو برم وحشت همزاد خورم
 کسه ز آمد شد قاصد رم صیاد خورم
 بهر جانب که خواهم، تکیه در زیر سر دارم
 کی دهنم سنگ اگر چون بید بخون هم شوم
 سرم را داغ باید کرد صد جا گردگر گردم
 ساغر توبه شکن توبه ساغر شکتم
 خدا نا کرده گردیدار میبودی چه میکردم
 زاهد این معنی ندارد مصحف از بر میکنم
 صافی دلم مرید جوانان ساده ام
 بیک دو جرعه که خوردم گناهگار شدم
 حسن را هنگام خط مستور باید داشتن
 سیلم از جا برد و در ویرانه خویشم هنوز
 محض اسراف، اینقدر می را، بصعرا ریخن
 شمع فانوس خیال آن دلبر شب تاز من
 میجهاند سرمه را بیسای آراز من
 گفت: من هم دیده ام یکبار خوابی اینچنین
 کلیه ام تاریک گردد از چراغ دیگران
 بلکه از خط، خویت زیر و زبر خواهد شدن
 که چون ز خویش روم بایدم سوار شدن
 میکنند درد همانا سر معشوقی شان
 گر رو کند و گر پشت، میبایدش نهادن
 که نیست چون گل کاغذ شگفتش چیدن
 ای که میدانی! که میمیرم برای دست او
 ای یک شبه مهتاب من، وی چهارده شب ماه تو
 ای گاه روی آب من این آب زیر گاه تو
 زاهدان هم طاعتی مقبول دارند آرزو
 بوسه من میکنند با چهره پرکار تو
 هر سر مو بر تنش مژگان خواب آلوده

همچو آن طفل، که دارد اضطراب از آبله
 نیاز وقت بیماری پایا میتوان کردن
 رساند خانه زین را، بآب آهسته آهسته
 با حریقان دغل ساخته، یعنی چه
 در پی کون خود انداخته، یعنی چه
 خون من خوابیده با شمشیر خوابانیده
 چون گل، مراد بخش هزاری چه فائده
 برگشته همسر می جان بلب رسیده
 حسن آب آورده است و طرح باغ انداخته
 همچو ماه آسمان هر ماه نام تازه
 من بخشم خویش گرد کاروان زندگی
 بکف گرفته ترازوی انتظار کشی
 میکند زاهد عبث دستار را گرد آوری
 میخورد از دست بیتابی صراحی گردنی
 هست با چندین گره نی را بناخن دشمنی
 میکند چون خواب قالی مستیم شیرانگی
 با خیر باش مبادا بدهن ها افنی
 میسوی خار گر از طاق دل ما افنی
 بها چنانکه کاوی فیض از ما بیشریابی
 که هر جا بنگری در وی نشان پا و سریابی
 ازان برگشته پیکانی چپ اندازی که میدانی
 فیازی پیشکش دارم بآن نازی که میدانی
 گرفتاری که میبینی نظر بازی که میدانی
 که میماند در وقت کشیدن بر کمان دستی
 دم رخسار او را بوسه قرآنست پنداری
 چو چشم صورت مخمل بخواب بیداری
 مهر و تسبیح و عصا و شانه و مسواک هی
 حمل بر بیخودی حسالت مستی نکنی
 اتو کشیده که دارد قفسای عربیانی

از قران اختران در اضطراب افتاده ام
 نگاه گوشه چشمی سری ما میتوان کردن
 چنین اندام شادابی، که دارد شهسوار من
 ای پسر! نرد دغا باخته، یعنی چه
 یک جهان بوالهوسی جفته زن مغلم را
 چون بتی کاشفته را دست در گردن کند
 یاری، ولیک با همه یاری، چه فائده
 چون میزبان، که گردد بر در، دوچار مهبان
 گرد گل گل چهره تا می در ایام انداخته
 که ورع سنجیم و گاهی باده کش ما را بود
 تا غبار آورده چشم از ضعف پیری دیده ام
 بیا که بر سر راحت نگام از عینک
 باید اول فکر سر کردن درین آشوب گاه
 مجلس آرای کند، چون چشم بازی کوش او
 تا شدم مشکلکشا گردون فوا خواهد بمن
 دلبران از بوی می فرشنه در کاشانه ام
 راه همصحبی خلق پر از چاه بود
 این بزرگی، ز هواداری ما یافته
 زمین چشمه ایم، از انتقام ما چه میپرسی
 زمین دیوار صورت کاری افتاده را مانده
 ز قیر غمزه چاک سینه ام چپ راست ها دارد
 ادای آرزو دارم ز ایمای که میفهمی
 بگفته کیست (اشرف) این که بینم بر سر راهش
 کشد هنگام ناز آن نازنین بر ابروان دستی
 مرا باشد ز لعلش زندگی جانست پنداری
 اسیر بیخودی غفلتم، مگر بیستم
 دوش بر سجاده زاهد خوش بساطی چید و رفت
 گر بگویم، زمی عشق تو، بیخود شده ام
 بغیر من، که بتن نقش بوریا دارم

رباعیات

کن سمی، که از خدا نباشی تو جدا
آرند نمازی که بود خاص خدا
تقصا نه همین منم خریدار اینجا
یک نار است و هزار بیمار اینجا
از ظاهر من بود حقیقت پیدا
زین گونه خطا که کرد صورت پیدا
مرغ چمن از حسرت او بود خراب
گل گشته گلاب و مرغ گردیده کباب
خورم دل عاشقی که بیمش باقیست
پیمانه همان دو قرن و نیمش باقیست
اسباب خدا ساز بعشرت ساز است
از باطن صاف باده شیرازیست
سازنده کارها، در اعضا دگریست
کز ما شنوند حرف و گویا دگریست
قیح می و افیون ببراین فاش است
افیون خون حجامت خشخاش است
چون طاق، زمین طبق طبق میگرد
هر چیز که میخوری، عرق میگرد

خواهی گرت از خلق بود، مهر و وفا
چون مرده شود واصل حق خلق بدو
جمعت ز خود رفته بسیار اینجا
پستان بتان چشم بتانش ز پی است
معنی بودم ز خط چو صورت پیدا
خط آخر، بکار تصویر کشید
گل بود بباغ با جمال شاداب
یک رنگ شدند جمله در بوته عشق
تا بزم طرب ناز و نغمش باقیست
لب بر لب یار، و دیده اش پر خون است
هر جا که شراب در طرب پرداز است
شیراز که او شیشه گر خانه بود
در ملک وجود، کار فرما دگریست
دنیا بمثل چو خیمه شب باز است
کم کیف خورم کین عمل او باش است
می خون ناب ابله انگور است
از گرمی هندی سنگ شق میگرد
گر نیست بهشت از چه، چون اهل بهشت

من قصائد فی منقبت امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه التحیات :

همچو زهریست که گردید جدا از درما
ور به بیند کف دربار ترا گاه عطا
در پس پنجره موج نشیند دریا

تیغ در دست کریم تو بهنگام غضب
گر به بیند شرر قهر ترا گاه غضب
آتش از شرم گریزد بر خیمه دود

در مذمت اهل هند گفته از راه حق شناسی :

اما چو بکنه شان رسی، نامرد اند
گرستند بظاهر و بساطن سرد اند

هر چند که اهل هند صاحب درد اند
خاصیت قهوه است این مردم را

وله

کین کعبه و آن کرده یزدان باشد
شک نیست که قول و فعل یکسان باشد

رخسار تو مانده قرآن باشد
این نکته مبرهن است، کان حضرت را

لب تشنه غم را مددی خواهد کرد
دلدار آخر نیک و بدی خواهد کرد
معنی طلبان ، پاکی طینت طلبند
اطفال ز شاهنامه صورت طلبند
در قصد من اطفال بویرانه شوند
طفلان محله جمله دیوانه شوند
ای سوز کنان ز ماتم اندیشه کنید
از آشک جهنم ، اندیشه کنید
تا سیرگه عید ، دوان آمده اند
جمعی بتفرج زفاف آمده اند
مجموعه هر خار و خسی میبینم
بر هر بیتش نام کسی میبینم
گاهی بی قیدم و گسی با قیدم
در مسئله نحو، مثال زیدم
اسرار الهیت بیدرد بخوان
گر سال بسر برد مرا مرد بخوان

دریای کرم ، جزر و مدی خواهد کرد
لطیفی ، جوری ، تبسمی ، دشنامی
ظاهر بینان ، صفای صورت طلبند
خامیست اسیر نقش ظاهر بودن
هرگاه که دل گرفته از خانه شوند
گر زانکه خدا نکرده عاقل گشتم
از آخرکار عالم اندیشه کنید
با قعیه دنیا ، مکنید آمیزش
از شهر ، برون اهل جهان آمده اند
جمعی بقفای پسران افتاده
دیوان ترا ، هر نفسی میبینم
چون فرد معماست که باید سخنی
گاهی رندم ، گهی اسیر شدم
القصد ، بجملة صفاتم موصوف
احکام نجوم ، ای دل سرد ! بخوان
هر کس ، که چو تقویم ، دم از غیب زند

در مذمت چینی :

میشاید اگر کنند ظرف دارو
دارم فکر قصیده لازم مسو
در گلشن او گلی نهجیده است کسی
گفتا که : شبیه من ندیده است کسی

(۱۷ الف - ۲۰ الف)

این چینی را ، که موی دارد هر سو
وصفش بر رباعی و غزل ، نتوان کرد
شوخی که نظیرش نشنیده است کسی
کردم چو ز خدمتش تمنای شبیه

● سرو آزاد : اشرف ، ملا محمد سعید پسر ملا محمد صالح مازندرانی است
و صبیبه زاده ملا محمد تقی مجلسی . فاضل صاحب جودت بود و شاعر والا
قدرت : طبع چالاکش معانی تازه بهم میرساند ، و عجائب گلهای در جیب
و دامن سامعه میافشاند :

در آغاز جلوس خلد مکان به هند رسید و به ملازمت سلطانی استسعاد
یافت ، و به تعلیم زیب النساء بیگم دختر پادشاه (عالمگیر) مقرر گردید .

مدتی باین عنوان بسر برد. آخر حب الوطن مستولی گشت و قصیده در مدح زیب النساء بیگم مشتمل بر درخواست بنظم آورد؛ در آنجا میگوید:

یکبار از وطن، نتوان برگرفت دل در غربتم، اگرچه فزون است اعتبار
پیش تو قرب و بعد، تفاوت نمیکند گر خدمت حضور نباشد مرا شمار
نسبت چو باطنی ست، چه دهلی چه اصفهان دل پیش تست، تن چه به کابل چه قندهار

و در سنه ثلث و ثمانین و الف (۱۰۸۳ هـ) به اصفهان معاودت نمود و کرت دیگر قائد روزگار زمام او را بجانب هند کشید، و در عظیم آباد پتنه با شهزاده عظیم الشان بنی خلد مکان — که در آخر عهد جد خود بنظم آن صوبه میپرداخت — بسر میبرد. شهزاده خیلی طرف مراعات او نگاه میداشت و بنا بر کبر سن در مجلس خود حکم نشستن کرده بود.

ملا در پایان عمر، اراده حج بیت الله کرد و خواست که از راه بنگاله در جهاز نشسته عازم مقصود شود. اما در شهر مونگیر از قوابع پتنه سزاوار اجل در رسید و او را بعالم دیگر رسانید. قبر ملا در آنجا مشهور است.

اولاد او در بنگاله میباشند. میرزا محمد علی دانا تخلص پسر ملا محمد سعید، مردی فاضل و شاعر بود و در مرشد آباد فوت کرد. چند ورق اشعار بخط خودش بنظر در آمد؛ از آنجا فرا گرفته شد:

تا سینه ما نیست رسا ناوک نازت کوته نظری حیف ز مژگان درازت
دل ز من رم کرده، در ابروی جانان مانده است یاد من کی میکند، در طاق نسیان مانده است
زان دل از کشمکش هند پریشان مانده است که ز هر رویه ده ماشه بجا خوابانده است
مبت چو بدر شود با دلم چه خواهد کرد هلال یک شبه ابروت کتاشم سوخت

دیوان ملا محمد سعید اشرف بمطالعه در آمد؛ انواع شعر قصیده و غزل و مثنوی و قطعه ها دارد و همه جا حرف بقدرت میزند.

وقتی، زیب النساء بیگم پرستاری را برای ملا فرستاد که در خدمت

خود نگاه دارد ، ملا نا محظوظ شد و قطعه طویلی در مذمت پرستار نظم کرده
به زیب النساء بیگم ارسال داشت : اولش این است :

قدر دانشور شناسا نور چشم مالما ای که هرگز قدرت هم چشمت حورا نداشت

درین قطعه آیه کریمه — قاب قوسین او ادنی — را جای آورده که نمیتوان
بر زبان قلم راند : خدا داند در جزای این بی ادبی بچه عقوبت گرفتار
خواهد گشت : ازینجاست که حق تعالی میفرماید : — الشعراء یثبهمم الغاوون
الم تر انهم فی کل واد یهیمون — .

این چند بیت از غزلیات او ایراد میشود .

(۲۹ بیت دارد ۱۱۶ - ۱۱۹)

● شام غریبان : اشرف ملا محمد سعید پسر ملا محمد صالح مازندرانی ، و
دخترزاده ملا محمد تقی مجلسی است : فاضل و شاعر خوشنویس و مصور بود :
چنانکه خود میگوید :

(اشرف) تو کمیت نکشته رانی رانی اسرار رموز جاودانی دانی
هر چند ، که مانند نداری ، در خط در شیوه تصویر بمائی مائی

نسخه قاموس بخط نسخ از ملا امروز موجود است ، کمال خوش
خطی دارد : صاحب قاموس در خاتمه قاموس عبارت عربی مینویسد ،
ترجمه اش این که :

— من این کتاب را در خانه خود بر صفا و بروی کعبه معظمه تمام کردم —

و ملا از راه خوش طبعی ، در پایان نسخه مکتوبه خود ، عبارت عربی مینویسد :
ترجمه اش این که :

— من این کتاب بخانه خود در دهلی روبروی معبد هندو تمام کردم —

در آغاز عهد عالمگیر پادشاه بهند آمد و بملازمت پادشاه فائز شد و

به تعلیم زیب النساء بیگم صبیۀ پادشاه مامور گشت و مدتی مرفه الحال گذرانید ؛ و در سنه ثلاث و ثمانین و الف (۱۰۸۳ هـ) بمقتضای حب الوطن از بیگم رخصت گرفته باصفهان رفت و بعد چندی دوباره بهند آمد، در عظیم آباد پتنه با شاهزاده عظیم الشان ابن شاه عالم ابن عالمگیر - که اواخر عهد جد خود حکومت آن صوبه داشت و پتنه بنام او به عظیم آباد موسوم گردید - بر خورد . شاهزاده خیلی مراعات او میکرد و بنابر کبر سن در مجلس خود حکم نشستن کرده بود :

ملا در آخر عمر قصد بیت الله نمود و خواست که از راه بنگاله در چهار سوار شده عازم منزل مقصود گردد، لکن اجل مهلت نداد : در شهر منگیر از توابع پتنه رسید جان بحق تسلیم نمود : فی سنه سته عشر و مائه و الف (۱۱۱۶ هـ) : قبر ملا در منگیر مشهور است : دیوان ملا محتوی بر اقسام نظم حاضر ، این چند بیت از ان جا نوشته میشود : (ده شعر دارد - خطی)

● آتشکده : اشرف ، ملا محمد سعید در اصفهان تولد یافته و بعد از اکتساب کمالات بهندوستان رفته باز مراجعت باصفهان نموده : (در بیت دارد)

● نتایج الافکار : رنگ بخش گلستان جاودانی ملا محمد سعید اشرف پسر ملا محمد صالح مازندرانی ، که نیسۀ ملا محمد تقی مجلسی است . فاضلی عالیمقام و شاعری خوش کلام بود . و در خوشنویسی و مصوری از امثال گوی سبقت میبرد .

در عهد عالمگیر پادشاه بهند آمده شرف ملازمت دریافت ، و بتعلیم زیب النساء بیگم مامور گشته مدتی بفراغ خاطر گذرانید ؛ بعد از ان بمقتضای حب الوطن گلهای رخصت بدامن تمنا آورده سری باصفهان کشید : پس باز

متوجه بهارستان هند گشته در عظیم آباد پتنه بخدمت عظیم الشان خلف شاه عالم بهادر شاه — که در آن زمان رایت حکومت آنجا میافراشت — عز امتیاز اندوخته ، مورد مزاحم نمایان گردید . شاهزاده نظر بکبرسن در مجلس خاص حکم به نشستن هم فرموده .

ملا در اواخر عمر عزیمت حرمین شریفین بمیان چان بسته ، خواست که از راه بنگاله بسواری مرکبی راهی منزل مقصود گردد ، فاما تا بلده منگیر — که از توابع عظیم آباد است — رسیده ، در سنه ست و عشر و مأ ته و الف (۱۱۱۶هـ) کشتی حیانش در گرداب فنا افتاد . از کلام اوست .
(۸ بیت دارد ص ۵۲)

● شمع انجمن : اشرف ، ملا محمد سعید پسر محمد صالح مازندرانی (۱) ست .
جعهد عالمگیر پادشاه بهند آمد و معلم زیب النساء مقرر شد . در آخر عمر با شاهزاده عظیم الشان بن شاه عالم بن عالمگیر پادشاه بسر میبرد . باراده هیچ بر آمد و در مونگیر از توابع پتنه رسید . نزول بمنزل کرد و بعالم دیگر رسید .

۱- دو برادر داشت که در هند آمده اند . صاحب — شام غریبان — نوشته است :
میرزا محمد حسین پسر ملا صالح مازندرانی و برادر ملا محمد سعید اشرف است . او هم مثل برادر خود بهند آمد و با ابراهیم خان عالمگیری بسر میبرد . ازوست :

ستم گاری که دور چرخ ابر ملحا خواهد بدان ماند که رود نیل فرعون از خدا خواهد
دو غمت شادم اگر پر ز غبار است دلم خط مشکین ترا آینه دار است دلم

سابق ، ملا علی نقی پسر ملا صالح مازندرانی و برادری ملا محمد سعید اشرف ، بعد فوت برادر بهند آمد و اعتباری بهم رسانید و عنقریب درگذشت . ازوست :

ما ز بیداد تو پر دست که بر سر زده ایم حلقه بسپر تماشای تو بر سر زده ایم
آستان دوجبهان نقش رخ ما دارد بسکه از شرم گنه ، بوسه به هر در زده ایم

(خطی)

فاضل صاحب جودت بود و شاعر والا قدرت. طبع چالاکش معانی تازه بهم میرسانید و گل‌های رنگین در جیب و دامن سامعه میافشاند: این چند گهر از بحر طبع اوست:

(۲۹ بیت دارد ص ۲۲)

۲۸۶- امین، خواجه امین الدین کشمیری عظیم آبادی

● تذکره میر حسن: خواجه امین الدین، امین تخلص، ساکن مرشد آباد است. دگر احوالش معلوم نیست، سلامت باشد.

● یادگار دوستان (۱): امین، خواجه امین الدین امین تخلص، متوطن عظیم آباد، اصلش از کشمیر جنت نظیر. شاعر پرزور فارسی و از مستعدان روزگار است. در معنی یابی و نازک خیالی یگانه عصر: فصاحت و بلاغت و سلامت، ریخته قلم شیرین رقم اوست: کلام معجز بیانش گوی از سخنوران زمان ربوده و تسخیر دلهای سخن سنجان نموده: طبع مشکل پسندش گاه گاهی بحسب تقریب بسوی ریخته میل نماید. قریب چهار صد شعر گفته:

● تذکره مسرت افزا (۲): خواجه امین الدین: امین تخلص، وطن اصلی وی خطه جنت نظیر کشمیر است، لیکن نشوونمای وی در دیار مشرقی شده: در بلده عظیم آباد بسر میبرد و به امانت و راستی مشهور است و به دیانت و خوش خلقی موصوف: در سلیقه زباندانی ممتاز است و در شیوه ادا بندی یکه تاز: صاحب دیوان فارسی است و گاه گاهی در زبان ریخته هم طبع آزمائی میکند:

۱- تالیف غلام حسین شورش عظیم آبادی تاریخ (۱۱۹۱ هـ).

۲- تالیف ابوالحسن امرالله اله آبادی تاریخ (۱۱۹۴ هـ).

● تذکره گلزار ابراهیم (۱) : امین تخلص عظیم آبادی ، خواجه امین الدین در عالم اتحاد با قرابت و از دوستان دیرینه این خاکسار است ، و در شعر فہمی و سخن رسی از نوادر روزگار است . فکرش را رفعتی و ذہنش را استقامتی است ، کہ کمتر در شعرای معاصر یافتہ میشود .

از چند سال تا حال ، کہ سنہ یکہزار و یکصد و نود چہار (۱۱۹۴ھ) (۲) باشد ، در زمرہ منسلکان نواب میر محمد رضا خان مظفر جنگ بہادر انسلک دارد ، و بہ قناعت و استقامت بسر میبرد . اشعارش مدون و مختصر است .

● تذکرہ عشقی (۲) : امین تخلص کشمیری ، اسمش خواجه امین الدین ، مردی مستعد صاحب طرز فارسی بود و در زمرہ اعیان شہر عظیم آباد رشدی و عزتی میداشت . میگویند : کہ در اوائل مشق فکر سخن بمشورت منشی بلاس رای ، اخلاص تخلص میکرد . دیوان فارسیش بنظر فقیر مولف افتادہ . کلامش خالی از سلاست و روانی نیست . بالجملہ در آخر عمر بحسب فرمایش دوستان اشعار ریختہ نیز میگفت .

● تذکرہ گلشن ہند (۴) : امین تخلص خواجه امین الدین نام عظیم آبادی . علم دوستی و اتحاد میں با قرینہ ہیں ، علی ابراہیم خان مرحوم کے یار دیرینہ ہیں . شعر فہمی اور سخن رسی میں زمانے کی یادگار ہیں : مضمون

۱- تالیف نواب علی ابراہیم خان تاریخ (۱۱۹۸ھ) .

۲- مولف تاریخ شعرای بہار ، عزیزالدین بلخی عظیم آبادی تالیف (۱۳۵۰ھ) نوشتہ است کہ تا سال (۱۲۴۰ھ) زندہ بود . ولی شاہ کاکری در مقدمہ دیوان بحوالہ بیاض خواجه محمد علی تمنا (متوفی ۱۲۳۲ھ) نوشتہ است کہ در (۱۱۹۹ھ) وفات یافتہ است .

۳- تالیف شیخ وجیہ الدین عظیم الدین تاریخ (۱۲۱۵ھ) .

۴- تالیف میرزا لطف علی تاریخ (۱۲۱۵ھ) .

تراشی اور ادا بندی میں نادر روزگار ہیں : ذہن کو ان کے ، بندش کی صفائی میں نہایت ارجمندی ہے ، اور طبیعت کو ان کی تلاش معانی میں اپنے ہمعصروں سے بلندی ہے : چند مدت خاص نواب میر محمد رضا خان مظفر جنگ بہادر کی رفاقت میں اوقات انہوں نے بہ کیفیت کاٹی ہے . بعد اس روزگار کے قناعت اور جوانمردی کے ساتھ خانہ نشینی میں زندگی بسر کی ہے : ایک چھوٹا سا دیوان ، ریختہ میں ان کی تصنیف سے ہے . (۲۸۷)

● عمدۂ منتخبہ (۱) : امین تخلص ، خواجہ امین الدین مرشد آبادی : احوال اوشان معلوم مولف نیست :

● ریاض الفصحا (۲) : خواجہ امین الدین خان ، امین تخلص : شعری از اشعار او پسندیدہ فقیر آمدہ .

● گلشن بیخار (۳) : امین تخلص ، خواجہ امین الدین ، از ارباب عظیم آباد است ، و آن کہ نسبتش بہ مرشد آباد کردہ از و خطای عظیم آمدہ : مرد قناعت پیشہ و درست اندیشہ :

● سراپا سخن (۴) : امین اہل خطہ ، خواجہ امین الدین مرحوم عظیم آبادی ، رفیق نواب مظفر جنگ میر محمد رضا خان : صاحب دیوان :

۱- تالیف اعظم الدولہ سرور تاریخ (۱۲۲۷ھ) .

۲- مصحفی تالیف (۱۲۳۶ھ) .

۳- تالیف مصطفیٰ خان شیفتہ ، تاریخ (۱۲۵۰ھ) .

۴- تالیف محسن علی محسن تاریخ (۱۲۶۹ھ) .

● انتخاب (۱) :

سخت جانم، به مشکل افتاده است
 چه قدر دور منزل افتاده است
 اگرچه خاک شدم چشم انتظاری هست
 پیوسته باین کار مرا کشمکشی هست
 از هم نفسان همین سوال است
 امروز (امین) ترا چه حال است
 الفرض هر دو از تو عنون است
 خسته جگر (امین) پس دیوار هست نیست
 بیا بیا! که دگر طاقت جدائی نیست
 منم دوده دودمان محبت
 یاران نظر کنید! که آن بیوفا چه کرد
 بلبل چه گفت، گل چه شنید، وصبا چه کرد
 بفصل گل، بهارش قام کردند
 بمالم طرح صبح و شام کردند
 بیک گردش دو عالم رام کردند
 بنمای فتنه ایام کردند
 داد جان بر سر کوی تو و فریاد نکرد
 مانند نو سفر، که سفر از وطن کند
 از آب پاک تیغ تو اول وضو کنند
 آیا بود که جانب ما نیز رو کنند
 آلوده خاطران که به عشق آرزو کنند
 که از هر سو صدای ناله و فریاد میآید
 ترا در عمر خود، گاهی زمن هم یاد میآید

ترا کار با دل افتاده است
 عمر آخر شد و سقر باقیست
 بیا بیا! که براه تو، همچو نقش قدم
 با ابروی دلدار مرا کشمکشی هست
 ما را نفسی به ما گذارند
 یا هیچ کسی سخن نداری
 دیده پر آب و دل همه خون است
 مریدم و او به بزم نه پرسید از کسی
 سفر خوش است، ولیکن نه اینقدر ظالم
 چو میخواهی از من نشان محبت
 دل از کفم ربود، خبر نیست تا چه کرد
 یاری بگو سحر که تو رفتی بسیر باغ
 ز رخسار تو رنگی وام کردند
 رخ و زلف ترا دیدند روزی
 چه گویم سحر چشم نیکوان را
 بدور گردش چشم تو ساقی
 عاشق از پاس ادب شکوه بیداد نکرد
 در هر قدم ز کوی تو، گریان همیروم
 عشاق، چون بکعبه کوی تو، رو کنند
 سنگین دلان، که باستم و جور، خو کنند
 معلوم شد ز حال من آگاه نیستند
 بصید دل مگر امروز آن صیاد میآید
 من از یاد تو یکدم نیستم غافل! سرت گردم

۱- دیوان فارسی که منحصر به فرد است تازگی در سال (۱۹۶۶ع) باهتام سید شاه عطا کاکوی در پشته چاپ شده است و تاریخ تالیف آن نسخه دیوان کاتب دیوان نوشته است :

چون مرتب شد این کلام تمام
 سال تاریخ او خرد گشتا :

نسخه بردند از زمین بفلک
 داد داد سخن امین لاشک

رود بسیار شاد آنجا ولی ناشاد میآید
قاصد از کوی تو، با دیده تر میآید
شاید آن نو، سفر ما، ز سفر میآید
با (امین) مهر تو روشن تر ز مهر و ماه بود
توان به صبر سز سرکشان بدام کشید
غرض چه بود، که بستند و باز بشکستند
تسا در دل یسار راه کسردم
جز خون دل نبود بجایم که داشتم
شب یاد نیست با تو کلامی که داشتم
گاهی بیاد آر ز روز شهارم

(امین) را هر سحر پیشم بکوی یار و حیرانم
آه امروز ندانم چه خبر میآید
پشیم من میپرد و دوش طپیدن دارد
یاد ایامیکه، دلها را بدلها راه بود
بتیغ یار (امین) سرنهد که (صائب) گفت:
بتان که با دل من عهد بارها بستند
یک عمر به هجر آه کسردم
تا رفته ز یزم، اگر خورده ام شراب
امروز، از سلام من، آزرده میشوی
ای آنکه در شمار زر و سیم مانده

غزل در صنعت مهمله :

داد سر در کوه و در صحرا مرا
گوهر سود آورد سودا مرا
کسرد و عمامه گل آسا مرا
صد گره را کرد در دم وا مرا
دام گردد ماهرو حالا مرا
درد سر هر دم مده اعدا مرا
کار هر کس کرد و محروم (امین)

داد عاالم داد او الا مرا

کرد هر سو مهر او رسوا مرا
درد سر لعل هوس را گسر دهد
هر سحر که آه درد آلود دل
رطل سالاسال راح روح دل
هاله، گرداگرد رو، کرده طلوع
کرده ام هوار گرم و سرد دهر

۲۸۷- الهی، حکیم صدرالدین شیرازی

● مقالات الشعرا : الهی شیرازی . آمدن وی از دیوان شهرتی درین

سرزمین (نشه) متحقق شده . منه :

ای راز غمت فسانه دل
تا سوز تو در دلست ، آید
وقت الم تو خانه دل
دوزخ بطواف خانه دل

(ص ۷۱)

● شام غریبان : الهی ، حکیم صدرالدین خلف حکیم فخرالدین شیرازی

است ، که سر آمد حکمای عصر بود . پس از تحصیل سائر علوم و فن

طب مثل پدر بدانشوری و حذاقت علم اشتهار برافراخت .

و در ربیعان شباب سال هزار و دهم (۱۰۱۰هـ) آخر عهد اکبری بهند آمد، و در عهد جهانگیر پادشاه بخطاب — مسیح الزمان — و بمنصب سه هزار سرافرازی یافت : و در عصر شاهجهان پادشاه بیش از بیش مورد نوازش شده بخدمت عرض مکرر اختصاص یافت : و در سال چهارم جلوس رخصت حجاز حاصل کرد : و بعد ادای مراسم حج باز بهند آمد و بتفویض منصب سابق و حکومت بندر سورت دستوری یافت : و آخر استعفا از نوکری کرده در لاهور متزوی شد :

اکثر در لاهور میبود و تابستان در کشمیر بسر میبرد : و در کشمیر سال هزار و شصت و یک (۱۰۶۱هـ) فوت شد، طبع موزون داشت : او میگوید :

بر گل، فتاد چشم تو، در عالم خمار	کیفیت از شراب فزون شد گلاب را
دهر انتقام، آن کشد اکنون ز من، که داشت	آموده چند روز، به پشت پدر مرا
چه مهری طلبند (الهی) از جمعی (کذا)	که همچو نقش قدم در شکست هم کوشند
	(خطی)

● صبح گلشن : الہی حکیم صدرالدین هندوستانی از اطبای عهد جهانگیر و شاهجهانی ست معزز بخطاب — مسیح الزمان — و از اتقیاء عصر و صلحاء دوران بوده : برای تحصیل شرف حج و عمره مکرر آهنگ حجاز فرموده : در انشا و نظم بینظیر و کلامش دلپذیر . (یک شعر ص ۳۵)

۲۸۸ = باقر، ملا باقر شیرازی

● ریاض الشعرا : ملا باقر مذهب شیرازی، بتذهیب اخلاق مشغول بوده :

بهمنده آمده ابراهیم خان پسر علیمردان خان. او را کامیاب بوطن گردانیده و اوراست :

چون خرامان در چمن آن سرو موزون میشود در میان لاله و گل بر سرش خون میشود
(خطی)

● نصرآبادی : ملا محمد باقر ، مذهب شیرازی : در جمیع علوم خصوصاً ریاضی و فقه و حدیث شاگرد میرزا ابراهیم ولد علامی ملا صدرا است : در کمال صلاح و قید قبل ازین بهمنده رفته در خدمت ابراهیم خان خلف علیمردان خان اعتباری بهمرسانیده مراجعت نمود. درین سال بمکه معظمه رفت : شعر اینست :

سرگشتگی بدهر ، مگو چون بهمرسید این رسم از کشاکش گردون بهمرسید
هرکس ، بقدر حوصله ، آزار میکشد از کوه ، عقد بر دل هامون بهمرسید
در دل آزرده فیض حق نماید جلوه پیش چون شکست آینه، دروی عکس افزون میشود
(ص ۲۰۲)

● شام غریبان : ملا باقر مذهب شیرازی . در جمیع علوم خصوص ریاضی و فقه و حدیث شاگرد میرزا ابراهیم و ملا صدرا ست : بهمنده آمد و در خدمت ابراهیم خان خلف علی مردان خان اعتباری بهم رسانید : و بعد چندی بولایت مراجعت کرد و ازانجا بحرین شریفین رفت : ازوست :

(یک شعر دارد خطی)

● صبح گلشن : باقر ملا شیرازی ست ، وظیفه طبعش دقیقه سنجی و نکته پردازی . از وطن مالوف رخت بههندوستان کشید و ملازمت علی ابراهیم خان خلف علیمردان خان عالمگیری گزید .

(یک شعر دارد ص ۵۳)

۲۸۹- بدر، پندت بلیدر جیو در

● گلشن کشمیر: از احوالش چیزی معلوم نیست: معاصر مهاراج پرتاب سنگ والی کشمیر (۱۸۸۵-۱۹۲۵ع) بود. این قحطیه کشمیر ازوست: قحطیه کشمیر

کسی از شامت طالع نه بیند صبح قبابانی
که سیلاب الم، از هر طرف بنمود طفیانی
که ننهادش جهان از بد خمیری صورت نانی
گذشت از خوش قبابی دست زد هر دم بدامانی
کفیده دل برای دانه باشد همچو رمانی
لب نانی ندید و لب همیخاید بدنذانی
بزرگ و کوچک از اهل و عیالش کرده افغانی
ز راز دل نوشته مو بمو حال پریشانی
که چشمش در قفا چون سوزن است از خوف مهبانی
به میدان شهادت میکند هر لحظه جولانی
ز آه آتشین لخت جگر را کرده بزیانی
بجای جامه از جان دست شسته ز آب طوفانی
چو تاخت نیست غیر از پیچ و تاب هیچ سامانی
که سازد روز و شب از انتظام ملوک برهانی
مگر حاسد که بداد دمیلم پابند زندانی
که از احسان شه یابی به درد نفس درمانی
(۲: ۸۲۷)

به کشمیر از سر قحط است، هرسو شور افغانی
نمانده آب و تابی، در رخ دریا دلان، هرگز
چو گندم، چاک دل باشد عیان از نانوا هر دم
چو گز، بزاز را کارش، گره اندر گره آمده
خیابد باغبان جز میوه افسوس در بستان
ز دست اهر کش پیدا دمامد نبض منشاری
مغنی را ستار آسا جدا شد بند بند از هم
چو زلف خویش پیچیده بخود هر نوچه از غم
نماید بی گمان خیاط قطع رشته داریسا
همی قصاب خون گرید کیاب آسا ز دلسوزی
نمانده پیش باورچی کبابی از پی مهبان
چو صابون کف به لب میآورد گذر ز جان کاهی
به فکر دانه همچون خوشه هر دم سرنگون ساقی
مگر مهوایه جم جاه شد آگاه زین کشور
ز نظمش هیچ کس آورده نبود بهر آذوقه
بیا (بدرا) سخن کوتاه کن خوش دل نشین اکنون

۲۹۰- بیان، آقا مهدی اصفهانی

● ریاض الشعرا: میرزا مهدی بیانا، همشیرزاده ابوطالب کلیم است. طبعش بر ادا بندی تمام داشته. اگرچه کم شعر است اما آنچه گفته خالی از لطفی نیست. در زمان اورنگزیب پادشاه — که منکر شعر و شاعری بود — به هندوستان آمده روزگار مساعدت باحوالش نکرد و در گلبرگه دکهن فوت

شد : اوراست :

راست کرده ست برای دل من تیر ترا
خیال کرده ام با خویش اما نیز نمیگیرد
بزییر پا ، نگاهی میتوان کرد
خوب دستی آن بت بیدادگر ، وا کرده است
خوب شد بر توبه آمد آفت مینای ما
بین بقتل من ، آن شوخ با که همدست است
که آنجا مدعی پا میگذارد
دلیم اینکه در بیماری عشق تو سنگینم
به رو در مانده رنگم از پریدن
دلا ! چند از تو میباید کشیدن
بما کی پیش زین خواهد رسیدن
که پیکان را بدل وا میگذارد
که بر سر در دل ما میگذارد
دهن زخم را بخود وا کرد
تن چو دادیم دست پیدا کرد
(غلطی)

آنکه کج بهر متم ساخته شمشیر ترا
بهای بوسه اش سر میدهم چون زر نمیگیرد
(بیان) خاک رخت گردید ، عمریست
شب حنا بست و ، دل خلقی ز کف ، امروز ببرد
پشکند چون ، از کسی چیزی بلای بگذرد
و رشک کشته مرا تا گرفت دست رقیب
ازان غبار سر راهم بسکویت
پس از مردن بکویت نعش من مشکل شود بیرون
مرا رسوا چو نتوانست دیدن
کسبایم کرد از آه پیاپی
بساز ای دل بمسکوبی ز جانان
گذشت و تیر جانان را هلاکم
ز تنهای منع کن پیکان خود را
بسکه تیش ستم بدلهای کرد
داغ جان برای خود میخواست

● تذکره بینظیر : بیان اصفهانی ، آقا مهدی نام . از عشره نظیری
نیشاپوری (؟) است . از ولایت خود سری بکشیر جنّت نظیر کشید . و در
حین مراجعت به کشتی دریای شور نشست . اتفاقاً کشتی آتش گرفت و خاک
او در آب و آتش بر باد رفت . شاعر خوش بیان و عندلیب رنگین الحان
است . او نخل سخن میندود .

چو خامه سود ندارد ضعیف نالی من
(بیان) بود سخنم قالب مثالی من

بدور دلبر خوش خط لا ابالی من
کسیکه شعر مرا خوانده ، دیده است مرا

(ص ۲۸)

● شام غریبان : بیان اصفهانی ، آقا مهدی نام داشت (۱) : از عشیره نظیری نیشاپوری است : از ولایت خود سزی به کشمیر کشید و در حین مراجعت به کشتی دریای شور مینشست ، اتفاقاً کشتی آتش گرفت و خاک او در آب و آتش بر باد فنا رفت : شاعر خوش بیان و عندلیب رنگین الحان است . او میگوید :

● نتایج الافکار : نو گل گلشن خوش بیانی آقا مهدی بیانی اصفهانی که همشیرزاده ابو طالب کلیم است . از ولایت خود بکشمیر رسید و بعد چندی براه دریای شور عازم وطن گردید : قضا را بمربک آتش گرفت و سرمایه حیاتش اواخر ماهه حادی عشر بتاراج فنا رفت : در نظم پردازی طبع خوش داشته : از وست . (یک شعر دارد . ص ۱۰۸)

● صبح گلشن : بیان آقا مهدی همشیره زاده ابو طالب کلیم ست : صاحب ذهن مستقیم و طبع سلیم . وطن آبائی او همدان و نشو و نما در اصفهان . در عهد عالمگیر به هندوستان رسیده و بقول علی قلی خان واله : در وبای گولکنده دکن طائر روحش از قفس عنصری پریده و نزد صاحب تذکره بی نظیر از وطن اولاً وارد کشمیر گردید و از آنجا اواخر مایه حادی عشر بعزم عود زخت بکشتی کشید ، آتش در زورق افتاد و در عین آب خاکش را بر باد فنا داد :

خندنگت بهر غم و میگذارد اگر در سینه ام جا میگذارد
گذشت قیر جانان را هلاکم که پیکان را بدل و میگذارد
ازان خسار مد راهم بکویت که آنجا مدعی پا میگذارد
(ص ۷۰)

۲۹۱- تسلیم، شاه رضا خراسانی

● شام غریبان : تسلیم ، شاه رضا خراسانی (۱) : مرد درویشی بود و در کشمیر آمده بسر میبرد : ازوست :

ز بال انشانی پرواز رنگ خود ، ازان شادم که گاهی ، از شکست شیشه دل ، میدهد یادم
(غلطی)

۲۹۲- تنها ، عبداللطیف خان شهرستانی

● شام غریبان : تنها ، عبداللطیف خان شهرستانی (۲) خواهرزاده میرزا جلال اسیر بود : در عهد عالمگیر بادشاه بهند آمد و بمنصب پادشاهی سرفراز گردید : نخست بدیوانی کابل سپس بدیوانی لاهور مامور شد ، و سالهای فراوان بآن خدمت قیام نمود : بعد ازان بدیوانی کشمیر مربع نشین چار بالاش اعتبار گشت :

خیلی مرد صالح و متورع بود : مثل خال خود ادابند است ، اما خیال را بجای رسانده که اکثر سخنان او را بی معنی گو مقرر کرده بودند : دیوان مختصری دارد : ازوست :

گفتم : که من غبار تو ، دامن فشانده و رفت
از ننگ من بستگ فرو رفت نام من
ز روسفیدی خود ، پیش خلق رسوا شد
چون داغ لاله ، درد ندارد سپند ما
که داغ کرد دل چرخ را ستاره ما
خوشوقت آن ، که در رهش از سرگشته است
که دگر دام نسازند قفس نفروشدند

یارم ، بکنج غم کده ، تنها نشانده و رفت
شهرت نکرد نقش نگین هم بکام من
ز بی گناهی خود عاجزم ، که دزد حنا
هرگز نه کرد شکوه ، دل دردمند ما
ازان ، به تیرگی بخت خویشتن ، شادیم
سهل است کار خار ، ز پا گر گذشته است
قا گرفتاری من دید ، محبت فرمود

۱- رک : تذکره اصلح ص ۲۸ - ۵۹۰ .

۲- رک : تذکره اصلح ص ۲۶ - ۵۹۱ .

طرح هم‌پیشی بختم، ز چه رو ریخته از نوای سرمه، بگو! پیش که فریاد کنم
هرگه، به بزم آن بت بدکیش، میروم از خود همیشه، یک دو قدم پیش میروم
(خطای)

۲۹۳- ثاقب، مرحمت خان کشمیری

● مجموعه نغز: ثاقب، مرحمت خان مرحوم. اصلش از خطهٔ دلپذیر کشمیر است و مسقط الراسش خاک پاک شاهجهان آباد — صانها الله عن الشر والفساد — وی و نیاگانش همیشه بکام دل بعمدگی ایام بسر فرموده. در آخرها از قبل سران انگریز واقعهٔ نگاری حضرت دهلوی بوی متعلق بوده. مرد هوشیار، پخته‌کار، طبع سلیم و فکر قویم، و خوش اختلاط، نیک ارتباط بود. با هرکس (عموماً آن) به اندیش، و با قاسم هیچمدان سراپا نقصان (خصوصاً) بیش از بیش بخوبی می‌آمد و تواضع می‌فرمود. قصهٔ عشق خود بزبان اردوی معلی بآئین خوب و اسلوب مرغوب برشتهٔ نظم کشیده، و در شعر فارسی که بیشتر می‌گفت (ثاقب) تخلص برگزیده. ملخص کلام، مرد خوب بود که در حین حیات با خاص و عام نرد محبت باخته و بعد ممات — که از چندی رحل اقامت بجسوار رحمت ارحم الراحمین انداخته — نام نیک بر صفحهٔ گیتی گذاشته.

(۲۹۲: ۲)

۲۹۴- شایق، عبدالوهاب

● پارسی سربان کشمیر: عبدالوهاب در شهر سرینگر بسال (۱۷۱۵) میلادی (۱۱۲۷هـ) متولد شد. اطلاعی از زندگی اش در دست نیست. بقول تذکره نویسان پیش نماز مسجدی بود، و در نوشتن مادهٔ تاریخ مهارت کافی داشت. وی بسال (۱۷۶۸) میلادی (۱۱۸۲هـ) در مولد خود وفات یافت.

شایق در دوران راجه سوککه جیون مل شهرت زیاد بدست آورد و یکی از هفت تن شاعری بشمار است که راجه مزبور برای سرودن — شاهنامه کشمیر — (۱) گماشته بود. اثر منظوم وی کتابی است بنام — ریاض الاسلام — (۲) با ۴۰,۰۰۰ بیت، مشتمل بر احوال و کرامات سادات شعراء و ریشیان (۳) کشمیر از اسلام به بعد؛ شاعر این اثر را پنج سال قبل از وفاتش بوجود آورده است :

سکه جیون مل

ولی بسار یابند اهل علوم	که وارسته اند از هجوم و عموم
هنرمند را در جهان طالب است	باهر سخن بیشتر زاغب است
گران شد ازو قسمت شاعران	بسنجده بمیزان زر آسمان
ما هم ازو چشم بخشایش است	بمدحش سر زیب و آرایش است
چو طبعم بمدحش روان میشود	فسانه ز من داستان میشود
ز لطفش، کنم شمه را، بیان	که : روزی ببزمش شدم شعر خوان
سخن درمیان آمد از مثنوی	ز نظم نظامی دگر خسروی
شد از لطف آن راجه نکته دان	من از لب لعل گوهر فشان
که : خواهم ز اعجوبه روزگار	بماند ز ما نامه یادگار
بود زنده نام همه، از سخن	دهد چرخ کام همه از سخن
کهن گشت شهنامه های قدیم	بود تازه مقبول طبع سلیم
ز تاریخ کشمیر جنت نظیر	ز هر واقعه کان بود ناگزیر
سختور پناها ! بفرمان تو	بنظم آید این نظم در شان تو
نیم همچو فردوسی پاکدین	که شهنامه گویم بلفظ متین
ما، رقیه آن سختور، کجاست	بمیزان او گنج گوهر کراست

۱- یک قسمت از این شاهنامه در کتابخانه دیوان هند محفوظ است .

۲- نسخه ناقص از این کتاب در کتابخانه اکادمی هنر و فرهنگ و زبانها سرپنگر، کشمیر موجود است .

۳- فرقه ایست از دراویش کشمیر .

ولی همت گر بود یار من
ز سامانیان رودکی سود کرد
هزاران غلام سمن بسوی داشت
معزی که مدح ملک شاه گفت
دو صد گنج گوهر ته بار داشت
ظهوری ز پوهان شه نام جوی
تو چون شاه محمود من عنصری
بحال من الطاف بسیار کن
کنم گرم در نظم هنگامه را
بلطف خود، ای بحر جود و کرم
چو بخشی زبانه شوم قصه خوان

به شهنامه سنجی رسد کار من
بیزم طرب ساز خود رود کرد
سه صد پیش (۱)
بتوصیف صنجر در مدح سفت
میسر شدش هر چه در کار داشت
باقطاع جاگیر شد کام جوی
تو جوهر شناسی و من جوهری
دهانم پسر از در شهوار کن
رسانم به شهنامه این نامه را
زبانی دگر ده بمن، چون قلم
بنظم آورم چار صد داستان

درباره کشمیریان

زبانی که دارند کشمیریان
خیالات شان فزاک است و لطیف
ولیکن به پیش سخن پروران
بود معنی بیت در اصطلاح
کلامیست موزون بمعنی قرین
که از قصد موزون کند شاعرش
چو بی قافیه هست موزون کلام

به توقیع و تجنیس دارد قرآن
نه هزل است جدش، بدان ای رفیق
که هستند در فرس صاحب زمان
بدینسان که گفتند اهل صلاح
درو قافیه باشد ای بخورده بین
که مضمون آن هست در خاطرش
نه نظم آن نه نثر است ای ذی همام

انداز

بحق هر که سودا کند سود اوست
یسودای عشقش بسود کس
بسودای دنیای دون، دل میند
تو برهم چرا سیم و زر مینهی
بود اصل گوهر ز یک قطره آب
بلی اصل دنیا ست نقشی بر آب
یابین گوهر دلربا، دل مینچ

ندارد زبان جمله بهبود اوست
همین مایه اصل سود است و بس
گرفتار این دام باشی تو چنده
بیا بی عوض ده اگر یک دهی
ولی در نظر مینماید سراب
که گردد ببادی بیکدم خراب
که این عقده گر وا کنی نیست هیچ

داستان ملک شمس چک (۱)

ملک شمس را داروی پیش کرد
برار است لشکر، پی کارزار
نه لشکر، که طوفان بیداد بود
ز هر قوم همراه او فوج فوج
ز اقبال پر زور همچو جبال
زده پیل پهلوی بکوه متین
مناسب فتاده است بیت کلیم
چو میل جبال آشکارا شود

سداوی زخم دل ریش کرد
ز ریگ بیابان فزون در شمار
ز سر تا قدم کوه فولاد بود
چو دریای جوشنده آمد بموج
بسی کوه و صحرا شده پائمال
جبل در خرام آمده بر زمین
که در شاعری داشت طبع سلیم
قیامت بگیتی هویدا شود

نبرد غازی خان با میرزا معالی (۲)

سرگاه چون شاه انجم حشم
چو در پنجه بگرفت رخشان سنان
شده از شفق سرخ نیلی تنق
شدند آن دو لشکر مقابل بهم
ز یک سوی مرزا معالی بچنگ
ملک شمس رینه بساوم عنان
ز فوج قزلباش و ترکان دگر
هم از هندیان در یمن و یساور
ز دیگر طرف غازی شیر دل
عجب هستی داشت آن صف شکن
ببازو قوی و به همت دلیر
بلی بود روئین تن آن پیل تن
بر آراست غازی بصد خشم و کین
بمیدان یلان گرم جولان شدند
دم تیغ میسبرد جوهر بکار

بر افراشت از شرق زرین علم
بپاشیده از هم صف اختران
مگر موج زن گشته خون از افق
میدان بسته تنگ و کشاده علم
بمیدان صف آرا شده بیدرنک
زده چین (۲)
بیساراست پیش و پس آن نامور
ز ره پوش گردان چو آهن خصار
قوی هیکل داشت زهره گسل
که رم کردی از دیدنش اهرمن
عدو همچو روپاه او شرزه شیر
قوی گردنی داشت چون کرگدن
پس و پیش و قلب و یسار و یمن
بکف تیغ چون برق رخشان شدند
شدی بردمش نقد جانها نثار

۱- چک ها از سته (۱۵۵۶ تا ۱۵۸۵ع) بر کشمیر حکومت داشتند .

۲- غازی خان و میرزا معالی هردو برای بدست آوردن زمام حکمرانی در کشمیر چندین بار باهم جنگ کردند . رجوع کنید به تاریخ حسن جلد ۲ چاپ سرینگر کشمیر (۱۹۵۹م) تاریخ بیربل کاجرو نسخه خطی کتابخانه تحقیقی کشمیر .

۳- در نسخه اصلی خوانا نیست .

دم تیغ بر آمده از ازل
 بکف نیزه مردان خنجر گذار
 مقابل چو گشته باهم یلان
 اجل را شده روز بازار گرم
 سنان همسری با سران داشته
 ز جوشن گذر چون نمودی سنان
 چو تیر از کمانخانه پران شدی
 بین زور بازوی زاغ کمان
 شدی کرگس آن عقاب سه پر
 شده عرصه حشر میدان جنگ
 هزار آفرین از زبان اجل
 کشادند بسازو چو اسفند یار
 گریزان شد آندم حیات از میان
 نمیکرد از زندگی هیچ شرم
 سری از تسکیر برافراشته
 شدی جوهرش جوهر استخوان
 بر آن مرغ جان بال افشان شدی
 عقاب سه پر را نموده روان
 بدشتی ازین کشتگان طعمه پر
 همه گوشها کسر ز شور تفتنگ

داستان یاون (۱)

روان گشت آن یاون پرفتن
 به بتخانه او رسید آن صنم
 چو در معبد او رسید آن دعا
 بخادم بگفت از سر انکسار
 مرا نام آن یاون پر فن است
 منم فتنه انگیز آخر زمان
 همه عمر کردم تبه در گناه
 چه فتنه، که در کشور انگیختم
 بسی عابدان را، ربودم ز جای
 مرا در دل افکنده لطف اله
 چو جذب خدایم گریبان گرفت
 پشیانم از جرم باز آمدم
 بدینگونه مکار زاری نمود
 پس آن خادم آمد براهب دوان
 ز خادم چو راهب شنید آن سخن
 که: من کیستم تا ببیند مرا
 برو زود با وی بگو مختصر
 ازین در برو بر در دیگیری
 بصد مکر و فن سوی آن برهنم
 که در کار زاهد کند یک دو دم
 شده راهزن راهب پارسا
 که ای همدم زاهد نامدار
 که حالم بشاه و گدا روشن است
 ز من آفت و فتنه ها در جهان
 بود نامه ام همچو گیسو سیاه
 چه خونها، که از بیدلان ریختم
 بسی سرکشان را، فگندم ز پای
 که نائب شوم بعد ازین از گناه
 کنون درد من سوی درمان گرفت
 باین در ز راه نیاز آمدم
 بخادم بسی بیقراری نمود
 بعرض رسانده همه داستان
 بگفت از ره انکساران سخن
 یکی عاصیم، نیستم پارسا
 ازین فکر پادروا در گذر
 بجسو راهبی را ز من بهتری

۱- کلمه ایست از سنسکریت بمعنی جوانی. داستان یاون، داستانیست محل از کشمیر.

دگر راهبان خود زمن بهتراند
پس آن خادم راهب نامور
به یاون ز زاهد رسید این پیام
بگفتش که راهب نکرده قبول
برو بر در دیگری این زمان
مراد تو حاصل ازین در نشد
منم خاک پا دیگران سروراند
پسامد سوی یاون فتنه گر
شنید آنکه از پیر گفتش تمام
نشد مدعایت قرین الحصول
طلب کن ازان درگاه امن وامان
که دیدار پیرت میسر نشد

(۱۲۳-۱۲۹)

۲۹۵- طالع، میر عبدالعلی

● صحیف ابراهیم: میر عبدالعلی طالع سبزواری از تلامذه میر مجد حسین ثاقب و معاصر نوازش خان طالع بود. (۱)

● صبح گشن: میر عبدالعلی، در اضل سبزواری بود و در شهر لکهنو قوطن نموده بملازمت نواب برهان الملک سعادت خان صوبه دار ملک اود سر میافراخت، و بروشنی طبع اختر طالع نظم را مهر انور میساخت:

دم پیران ندارد در جوانان هیچ تاثیری
نگردد برطرف هرگز تپ شیر از تابشیری
دست شستم ز تن خاکی خویش
این نیمم بوضو میبانه

(ص ۲۶۱)

● دانشمندان آذربائیجان: طالع، عبدالعلی. غلام علی آزاد، در شرح جويا نوشته است که:

اغلب شعرای هند که، در اوائل قرن دوازدهم هجری بوده اند، مانند عبدالعلی طالع و عبدالعزیز و قبول و ملا ساطع و غیر آنها از خوش فکران کشمیر همه از تلامذه میرزا جويا هستند. و در عهد عالمگیر پادشاه، در خانه او، هنگامه صاحب سخنان گرم بوده است.

(ص ۱۰۱)

۱- رک: تحت دانشمندان آذربائیجان که از روی گفته آزاد، این شاعر کشمیری بوده و شاگرد جويا است.

۲۹۶- غریب، شیخ نصیرالدین

● مجموعه نغز: شیخ نصیرالدین احمد (سلمه الله الصمد) وی مردی است قابل و قابل دوست، با علم و حیا، سراپا مغز و پوست، صاحب فهم و فراست، حاوی عقل و کیاست، نیک خو، کشاده رو، خوش عقیده، پاکیزه مذهب، نیک رویه، صافی مشرب، اصلش خطه کشمیر جنت (نظیر)، مولدش شاهجهان آباد (صانها الله عن الشر و الفساد) بیشتر شعر فارسی گوید. گاهی رخس همت در میدان ریخته گوئی هم پوید. (۲: ۲۷)

۲۹۷- محشر، میرزا علی نقی کشمیری

● مجموعه نغز: میرزا علی نقی مرحوم، اصلش از خطه کشمیر جنت نظیر بود و تولدش در بلده لکهنو رو نمود (بهر دو زبان فارسی و اردو) مشق سخن آرائی میورزید. بکچند وارد حضرت دهلی شده، اشعار خود از نظر فیض (اثر) مضمار سخن سازی را بکه تاز مرد، خواجه میر درد (علیه الرحمه) میگذرانید. گویند کسی را کشته بقصاص رسید و مجاور رحمت ایزدی گردید. (۲: ۱۷۵)

۲۹۸- منصور، میر غیاث الدین منصور دشتکی (۱)

● نصرآبادی: از جانب پدر به میر غیاث الدین منصور دشتکی فارس میرسد، و از جانب والده همشیره زاده علامی میرزا مجد زمان مشهدی است. جوان نمکین رنگینی است در کمال شوخ طبعی، باصفهان آمده و

۱- کلمات الشعرا روز روشن و غیره تخلصش - فکرت - نوشته اند.

باشنائی نا جنس ، بدام محبت ماندگار فاحشه افتاده ، اسبابی که داشت صرف کرد ، لاعلاج بهند رفت ، مسموع شد که درانجا کدخدا شده احوال خوبی دارد : شعرش این است :

اگر دیباچه بنویسم بیاض گردن او را (۱)	نمیداند سیاهی در دوات دیده آهو را
ز خون گرمی گذارد دست بردل پنجه شیرش	درین صحرا ندارد شکوه از صیاد نخچیرش
کشد نقاش اگر بر صفحه آینه تصویرش	نمیافته بدام حیرت از شوخی خرام او
حلقه ذکری بغیر از حلقه فتراک نیست	سینه بی طاقان را جز دل صد چاک نیست
میکشان را برگ سبزی غیر برگ ناک نیست	هرکسی را از هر دولت نمایان میشود
کلیدی غیر انگشت ندامت نیست این در را	بامداد پشیمانی ، قون ره یافت در جنت
که سازد چشم آهو را نمکدان شور سودایم (۲)	درین صحرا من بجنون تنها گرد رسوایم
پرده ، هر چند مکرر شود ، آواز یکی است	در طپیدن دل صد چاک مرا ساز یکی است
گر بصد سنگ خورد شیشه ما راز یکی است	در شکست دل من ، دیر و حرم یکسانند

ماندگان فاحشه خواهری دارد کولی ، که در کمال قباحث منظر است و این ماندگار باضافه اسم او مشهور است و میرزا هادی ملقب بمیرزای کولی ساز رقیب میر غیاث الدین منصور بوده . این رباعی را جهت ماندگار گفته :

این فتاز و غرور از سرت خواهد رفت	مرزا هادی هم از بخت خواهد رفت
فرداست تو هم جمال کولی داری	حسن تو ، به کس خواهرت ، خواهد رفت

(ص ۹۹)

● کلمات الشعرا : میر غیاث الدین منصور — فکرت — تخلص میکرد از شرفای ولایت بوده . در عهد عالمگیر شاه بهند آمده ، خالق خوش و فکر بلند داشت . بر فقیر بسیار مهربان بود . فقیر قصیده در مدح بخشی الممالک روح الله

۱- کلمات الشعرا دارد .

۲- شام غریبان دارد .

خان در زمین قصیده شاه طاهر دکنی گفته بود که ابی بیت ازان قصیده است :

ترک شوخی نکند زان سبب استاد ازل مهر اجمال کشفه است ملک را بملک
برده بوجه حسن گذرانید و نقلی از راه خوش طبعی نیز در میان آورده که
چون ملا وحشی جواب این قصیده گفت فرزندان و مریدان شاه بر آشفتنند
و پیش یک صاحب طبع رفته بشورش تمام گفتند که به بینید بی ادبی ملا
وحشی را که قصیده شاه ما را جواب گفته : آن عزیز گفت : بی ادبی
دیگر آنکه از شاه خوبتر گفته . نواب خندید و برای فقیر آنچه دلش
خواست ، صله فرستاد و عطا فرمود :

این چند بیت بخط خود در بیاض من نوشته :

ز اشکم گاه منی نامه اجمال افشان شد	مرا کوه گناه از بتاده لعل به عشان شد
مهر من یکس، شهیدی هیچ کافر دیده است	صبح محرم دمه و خون من خرابیده است (۱)
خمار افسرده ام ، دارد شراب آتشی کو	که خون مرده را در پوست ، چون دهن بسوزاند
در نامه ما نیست ز فرموده حق هیچ	یک حرف بعلم درین مشق ندادم
مر آخر میشود تا میکنی دل از جهان	کاروان رفته است تا بخاری تو از پا میکنی

(۱۲۵)

● شام غریبان : میر غیاث الدین منصور نسبش از جانب پدر به میر
غیاث الدین منصور دشتکی میرسد و از جانب مادر همشیره زاده علامی میر
محمد زمان مشهدی است . جوهر قابل بود ، به اصفهان رفته در دام محبت
مساندگار نام فاجسه گرفتار گردید : و اسبابی که داشت ، همه را در
پاخت : ناچار در عهد عالمگیر پادشاه به هند آمد و بمنصب پانصدی
مصرفراز شد و بکشمیر رفته در گذشت :

(دو شعر دارد - خطی)

● نگارستان سخن : فکری ، غیاث الدین منصور در جمله علوم کامل و ماهر است ، و با این همه دلها را بسحر حلال ساحر :
(سه شعر دارد ص ۷۷)

● روز روشن : فکرت ، میر غیاث الدین منصور دشتکی خلف میر صدرالدین مجد ریاضی دان و خاله زاده میر معز موسوی خان فطرت است ، اول - منصور - تخلص میکرد و بعد ازان - فکرت - اختیار کرد ، همچنین است در آفتاب عالمتاب ، و در نگارستان سخن تخلصش - فکری - نوشته ، شاید ناسخش مثانه فوقانیه را بتختانیه مبدل کرده . بالجمله وی شاگرد میرزا صائب است . دیوانی مختصر دارد و در عهد شاهجهانی وارد دهلی گردید و در سلطنت عالمگیر پادشاه بمنصبی شایان رسید : (۶ شعر دارد ص ۵۲۶)

۲۹۹- ملکی توپسر گانی

● شام غریبان : ملکی توپسر گانی در وطن خود بکسب زراعت معاش میکرد ، در عهد اکبری بپند آمد و بمنصبی از پادشاه سرفراز شد ، و ایامی بخدمت بخشی گیری بنگاله و زمانی بدیوانی صوبه کشمیر امتیاز یافت ، و در سنه اربعین و الف (۱۰۴۰ هـ) درگذشت ، ازوست :

امید که مرکز بدل خوش نه نشند آفکس که ترا گفت که بامن بشینی (۱)
(خطی)

۳۰۰- مهجور ، حافظ صیف الله

● ریاض الوفاق : جوانی شایسته اطوار سلیقه شعار است . پدرش حافظ ابو الحسن مردی نیکو نهاد کشمیری نژاد ، مدتی رفیق راقم بیسواد بود ، صیف الله در بنارس از نیام عدم بعرضه وجود سر کشیده ، دم سخن سنجی

می پر آرد و — مهجور — تخلص دارد . از قصیده اوست :

گذشت ماه دی و، موسم بهار آمد	بجای خویش، دل رفته هزار آمد
ز اهتزاز هوا و، شگفتگی چمن	لشوی زمزمه مرغ مرغزار آمد
بساط سبزه بصرن چمن، مهد گشت	مراد شاخ گل از غنچه درکنار آمد
ز بس مواد طرب در چمن مهیا شد	همیش دست فشان پنجه چنار آمد

(ص ۱۰۰)

تعلیقات

۷- آشنا، میرزا محمد طاهر ملقب به عنایت خان

● قولیه: مطالب زیر که احوال آشنا را روشن میکند از — قرنیه — مولفه آشنا گرفته شده است:

احوال خویش

از سوانح این ایام (سنه ۱۰۲۳هـ) منتظم گشتن، راقم این صحیفه گرامی است، در سلک منصبداران در سن هفت سالگی از خانه زاد پروری، خاقان قدردان که درینوالا نژدت آباد کشمیر فردوس نظیر بقدم اشرف غیوض پذیر بود، راقم در سن هفت سالگی (۱) بشرف ملازمت مشرف شد و اعلحضرت از روی خانه پروری بمنصب مناسب سن سربلندی بخشیدند، مخفی نهاد که از عهد جنت مکانی درین دولت شایع شده که بامرای والا مقدار و جمعی روشناس شبیه خاصه که در خانه طلای میناکار بزر تخته بلور صاف نصب میکنند و آویزه مروارید در مابین آن تعبیه مینمایند، از روی عنایت مرحمت میشود، و آنرا بر فرق سر بالای دستار از روی احترام مینهند، چنانچه میر یحیی کاشانی (۲) مضمون عالی برای این رسم یافته و درین رباعی منظوم ساخته است:

ای پادشاه جم سیه نیک اختر ظفیری بود از زبان دست تو ظفر
بر چرخ نه آفتاب باشد نه فلک جا داده شبیهت چو مریدان بر سر
و هر که مابین عنایت اختصاص یافته باشد، بعد از قضیه ناگزیر او شبیه مبارک تعلق بسرکار خاصه شریفه میگردد، و اگر آن شخص فرزندی رسیده قابل این نوازش داشته باشد، در آنصورت بفرزند او عنایت میشود.

۱- ازینجا ظاهر است که وی در سال (۱۰۲۶هـ) پدینا آمد.

۲- رک: تحت یحیی کتاب حاضر - ۱۶۹۲.

اما قبل از رسیدن بشرحد رشد و تمیز این مرحمت بعمل نیاید :

مجملاً شبیهی که برکن السلطنة (۱) مغفور عنایت شده بود ، والد راقم درین وقت بطریق معموله از نظر گذرانید ، تا متعلق بسرکار همایون گردد : حضرت شاهنشاهی از وفور عاطفت و جوهر شناسی ، فرمود که : ما این شبیه را به نبیره خواجه مرحوم (ابوالحسن تربتی) عنایت کردیم ! و راقم آن سرمایه مفاخرت را برسر گذاشته بدستار قائم کرد و تسلیات بجا آورد : بغیر از راقم در صغر سن این عنایت کلان نسبت بهیچ یک از خانه زادان بعمل نیامده :

(۱۷۷۲ ب ۱۸۰ الف)

راجع به تالیف قرنیه

میر جلال الدین طباطبای اردستانی شهر بجلالای منشی و مجد امین شیرازی اصل کاشان موطن مشهور بامینای منشی ، به نوشتن وقایع دولت ابد اتصال مامور بودند ، و آخر ملا مجد یوسف کاوسوی کشمیری نیز مامور شد ، و تاریخ را موسوم به — پادشاه نامه — گردانیده ، احوال هر ده سال را یک جلد قرار داده دور اعتبار نمودند :

میر جلال الدین احوال ده سال اول جلوس را نوشته بود . چون استعارات پیچیده و عبارات مغلق و الفاظ نامانوس — که برای فهمیدن آن رجوع بکتاب بابستی کرد — بسیار داشت ، انشای او را مناسب سیاق تاریخ ندانسته منع نوشتن کردند ، و نوشته مشار الیه را منسوخ گردانیدند :

و آنچه ملا یوسف نوشته بود ، بسبب خامی و روزمرهای کشمیریانه مقبول نیفتاد : اما مجد امین سوانح را خاص پسند عام فهم مینوشت : عاقبت ارباب حسد او را نیز عامی وا نمود ، شیخ عبدالحمید لاهوری را — که در

۱- یعنی ابوالحسن تربتی جد آشنا .

افشا تتبع طرز شیخ ابوالفضل میکند ، و سالها در صحبت شیخ بسر برده —
 بعرصه آوردند : و نوشته مجد امین نیز متروک شد و قرار یافت که مومی الیه
 وقایع را مسوده کرده ، حواله شیخ حمید مینموده باشد ، تا او بصرافت طبع
 بخود عبارت پردازی کند .

چون چند گاه با این ونیره گذشت به سعد الله خان دیوان اعلیٰ
 حکم شد که : بر نوشته شیخ حمید عبور نموده هر جا اصلاح طلب
 باشد بسازد ، و در سه بیست و چهار جلوس (۲۴) مجد امین بسبب نزله و زکام
 دائمی و کوفت نقرس مزمن از ملازمت استعفا نموده متزوی گشت ، و تسوید
 سوانح که باو متعلق بود ، به مجد وارث ولد ملا مجد حسین مدرس کشمیری
 — که در نثاری شاگرد رشید شیخ حمید است — مفوض شد . و بعد از فوت
 شیخ حمید مزبور خدمت — بادشاه نامه — نویسی نیز باو تعلق گرفت .

مجد امین ده سال اول را که در وقت — پادشاهنامه — نویسش بمعرض
 قبول افتاده بود ، در همان ایام نسخهای متعدد نویسانیده بقصد اشتہار
 باشنايان خود تکلف کرده بود . و از جمله نسخه بظفر خان والد راقم این
 مسطور پریشان ، مجد طاهر متخلص به — آشنا — الملقب به عنایت خان به این
 آشنائی — که قبل از استعساد بندگی درگاه خلایق پناه ، مدت سه سال بایشان
 میگذرانید — داده بود : راقم نقلی ازان گرفته متفحص بدست آوردن نسخه
 سنوات دیگر میبود . و چون هنوز حکم انتشار — پادشاهنامه — از موقف
 خلافت صادر نگشته ، منقول عنه بدست نیافتاد . تا آنکه بتاریخ چهارم
 ربیع الاول سه سی و یک (۳۱) جلوس موافق ثمان و ستین و الف (۱۰۶۸هـ)
 که اعلحضرت بسبب اشتداد کوفتی — که عارض ذات مبارک گشته بود —
 تغیر آب و هوا داده از دارالخلافه شاهجهان آباد دهلی بمستقر الخلافه اکبر آباد

آگره تشریف آورده بودند ، از وفور قدردانی و جوهر شناسی این خانه زاد را بخدمت معتبر داروغگی کتابخانه و کارخانجات متعلق بآن بین الاقران اختصاص بخشیدند :

دور دوم — پادشاهنامه — که از ابتدای سنه یازده جلوس (۱۰۴۸ هـ) تا انتهای سنه بیست سوانح این ده سال دران مندرجست ، در کتابخانه بنظر ایقر در آمد . چون سعدالله خان از عدم ممارست تاریخ و فقدان مناسبت بفن انشا ، تصرفهای بیجا بکار برده ، عبارات ناخوش در کتاب داخل کرده ، راقم خواست که خلاصه احوال را بفارسی واضح بدر نویسد ، تا طبالبان آثار ، از وقایع این دولت خداداد ، بسهولت متمتع گردند ، و باین قصد از شب یکشنبه دهم شهر مذکور (ربیع الاول ۱۰۶۸ هـ) موافق بیست و پنجم آذر ، شروع درین شغل دلفریب نموده ، در عرض سی و دو روز ، موافق پنجشنبه دوازدهم ربیع الثانی سنه مزبور (۱۰۶۸ هـ) از تبدیل عبارت ناگوار ، و تخفیف مطالبی که سبب تطویل کلام بود ، انداختن آنچه بوقایع این دولت تعلق نداشت ، و تمهیداتی که مطالعه کننده را از سر رشته سخن باز میداشت ، و برطرف نمودن کلمات صاحب غرضانه که موجب سلب اعتماد از تاریخ میشد ، و دور کردن فقراتی که مشعر بر استهزا و معائب سلاطین دیگر بود ، و عبور بر کتاب مسطور که پانزده هزار بیت است ، و کتابت بدر نویسی خلاصه احوال ازان هفت هزار بیت متجاوز شد ، فراغ یافت ، و چون نوشته خود را — که بتصفیه عبارات ، و حذف استعارات ، و تبدیل تمهیدات ، و افزونی مقدمات ، و تغیر ضوابط و دیگر تصرفات — از نسخه اصل بیگانه ساخته ، کتاب علحده دید ، بخاطر رسید که در عهد عرش آسمانی اکبر پادشاه باوجود شیخ ابوالفضل که بتحریر — اکبرنامه — مامور بود ، خواجه نظام الدین

احمد بخشی نیز دفتر علحده وقایع دولت اکبری بقید تحریر در آورد : و جنت مکانی جهانگیر پادشاه با آنکه ، بسنت فردوس مکانی بابر پادشاه عمل نموده ، وقایع سلطنت خود را ، خود مسوده فرموده اند ، و میرزا غیاث بیگ طهرانی ملقب به اعتماد الدوله در تصفیة عبارات آن کوشیده ، معتمد خان بخشی نیز احوال آنحضرت را نوشته و به — اقبال نامه جهانگیری — موسوم ساخته : اگر راقم نیز بنوشتن سوانح دولت شاهجهانی — که لایزال باد — مبادرت نماید ، و بهمین وتیره دور اول و سیوم — پادشاهنامه — را نیز اختصار داده تاریخی ترتیب دهد ، پر فضولی نکرده خواهد بود .

بناء علیه ، از روز دوشنبه پانزدهم جمادی الاول (۱۰۶۸هـ) سال مذکور شروع در اختصار وقایع دور اول نیز — که در کتابخانه پادشاهی موجود بود — نموده ، روز چهارشنبه بیست و دوم جمادی الثانیه سنه سی و دو جلوس (۱۰۶۸هـ) همایون ، در عرض سی و هشت روز ، فارغ گردید : و جلد سیوم ، که آغاز سنه بیست و یک تا انجام سنه سی سوانح این ده سال آخر قرن اول جلوس دران مثبت است ، و قریب بنصف آنرا شیخ حمید ، در آخر آن عمر و ضعف قوی و استیلای پیری نوشته ، و ما بقی را مجد وارث تحریر نموده بود ، و سعدالله خان بران گردیده ، و بعد از فوت خان مذکور ملا علاء الملک تونی مخاطب به فاضل خان — که بخدمت میر سامانی مفوض است — بموجب حکم معلی عبور نموده ، فی الجمله تغیر و تبدیل در بعضی جا داده ، روز دوشنبه بیست و پنجم ماه و سال مذکور (جمادی الثانیه ۱۰۶۸هـ) از نظر اشرف گذرانید و داخل کتابخانه خاصه شریفه گردید :

راقم همانروز شروع در انتخاب آن نیز نموده در عرض بیست و دو روز بدر نویسی خلاصه حالات کرده روز یکشنبه هفدهم رجب همین سال (۱۰۶۸هـ)

باتمام رسانید. و چون این نسخه گرامی مشتمل بر احوال یک قرن جلوس میمنت مانوس است، به — قرنیه — مؤسوم گردانید. (۲ الف - ۲ ب)

خواجه ابوالحسن تربتی

درین صحیفه ... رکن السلطنة خاصه خواجه ابوالحسن جد امجد راقم است و راقم غرض از مولف و مسود این نامه نامی درین نسخه گرامی، از طول کلام اندیشیده تصریح کمتر از منصب نکرده و بهمین سبب نظم نیز هیچ جا داخل ننموده، و باوجود التزام اختصار و قرار داد تحریر معظم امور بتفصیل افزایش مناصب و انعامات و ادرارات از نقود و اجناس و مرحمت علم و تقاره و اسب و فیل برای آن پرداخته، که همپایه داد و دهش حضرت شاهنشاهی نسبت بجود و همت سلاطین سلف بر همگنان ظاهر و هویدا گردد، و هم برای خوانین کامگار دستور العمل بذل و عطا باشد (۵ الف)

۸- آشوب، ماژندرانی

● نصرآبادی: ملا محمد حسین آشوب تخلص ماژندرانی از قریه سورکست. بهند رفته در خدمت ظفر خان بود. بعد ازان بایران آمده، از وضع این ولایت خوشش نیامد، باز بهند رفته فوت شد. (۱) شعرش اینست:

سبزه از مژگان من، سر مشق شادابی گرفت	نرگس از چشم ترم، تعلیم بیخوابی گرفت
نقد اشکم را، بزور از مردم چشم ربود	گرد او گردی که باج از مردم آبی گرفت
نیست باکم از فلک امشب، که با او میخورد	عالم آنست پنداری که آتش برده است

(۲۰۹)

● نتایج الافکار: سر چشمه سخندانی ملا حسین آشوب ماژندرانی که

۱- آقای دکتور خیام پور در - فرهنگ سخنوران - سال فوتش (۱۳۹۹) نوشته.

کلامش خوب و اشعارش مرغوب است :

در هند بملازمت ظفر خان احسن امتیاز داشت ، و همانجا اواخر ماه
جمادی عشر فوت کرد .
(دو شعر دارد ص ۵۲)

● صبح گلشن : آشوب ملا حسین مازندرانی که به هندوستان رسید و با
ظفرخان ربطی بهمرسانید :
(دو شعر دارد ص ۶)

۱۰- احسن ، ظفر خان

● مجله آریانه : ظفر خان احسن ، در مثنوی که مذکور شده (۱) راجع
به احوال خویش مطالب زیر دارد :

تاریخ تولد

چو بر الف بگذشت اثنا عشر ز مادر بزادم به سال دگر

نام پدر رضا

را چون پدر کرد نذر امام ازانم پدر رضا گشت نام

والد

بود مرشد و باب من بوالحسن که بودش به ملک خراسان وطن

خالو محمود

را در زمانه یکی بود خال که در هر فنی بود صاحب کمال
به محمود مشهور آفاق بود به تاریخ و خط در جهان طاق بود

در حضور پادشاه

ز عمرم چو سال چهارم گذشت مرا اختر بخت تابنده گشت
پدر از ارادت بوی پدر برد به پاسبوس شاه جهان گیر برد

عشق جوانان و کوائف جوانی

را عمرم در کارانی گذشت به عشق جوانان جوانی گذشت
شب و روز بسوده بعهد شباب مرا کار با ساقی و با شراب
گهی بود حوری در آغوش من گهی نو خطی رهن هوش من
گذشته مرا با بستان روزگار شب و روز ماه و خورم در کنار

۱- رک : کتاب حاضر ص ۷۲ غالباً این مثنوی - میخانه راز - است که درشش ماه با تمام رسانیده است .

نبوده بسجز عاشقی پیشه ام به کشمیر و کابل شایم گذشت
 به عیش و طرب با شرابم گذشت به کشمیر فصل بهار و خزان
 گهی لاله چیدم گهی زعفران به عهد جهانگیر فرمانروا
 نهالم چنین یافت نشو و نما ز اخلاص و خدمت شدم سرفراز
 مرا داد ز اینای جنس امتیاز عطا کرد شام ز روی کرم
 خطاب ظفر خان و طبل و علم

رفتن بکابل

به کابل ستانم فرستاد شاه ز کابل کنم دور بیداد را
 ز جا برکنم بیخ احداد را به نیکو ترین ساعتی با سپاه
 نهادم به کابل ستان رو براه رسیدم به کابل بفصل بهار
 گلستان پر از گل، غزلخوان هزار ز بیداد خان مهابت (۱) نشان
 رعیت بنسالتش سیه در فسان نهادم چو بر عدل بنیاد را
 بر انداختم رسم بیداد را

کشمیر و تبت

نمودم چو آباد ملک و سپاه به تبت روان گشتم از حکم شاه
 ز دشواری ره، کنم چون رقم به عجز خود اقرار آرد قلم

وصف کابل

بیا ساقی! ای فیض بخش بهار ز خسنت بسود رونق روزگار
 چه کابل؟ همه گلشن و گلستان که یک قطعه اش هست باغ جنان
 پر از میوه و گل بود، راغ و باغ همین قصر فرق است از باغ و راغ
 مرا ساز از باده روشن دماغ که گیرم ز گلزار کابل سزاغ
 بخوبی خدا آن چنانش سرشت که رضوان دهد رونمایش بهشت
 بسود شهرآرا بهشت برین ازان است هر قطعه اش دلنشین
 یکی باغ با او بود توانان بهسا کسوده شاه جنت مکان
 سوم چار باغست عشرت فزا که شاه جهان ساخت دولت سرا
 کنم گر ز تعریف هر گل بیان شود داستانم یکی گلستان
 بهار است از ارغوان سرخ تر ز گل ها ست ممتاز در خشک و تر
 بهم چشم نرگس بیاید ازان که شد محو نظاره ارغوان

۱- زمانه بیگ خان خانان مهابت خان پسر غیور بیگ در (۱۰۴۴هـ) وفات یافت - زمانه آرام گرفت - تاریخ است. رک: مائر الامرا ۳: ۳۸۵ - ۴۰۹.

ز عشقش بود لاله م داغدار
 گذارد مگر داغ یسالی داغ
 که در موسم ارغوان گل نبود
 شود ختم عشرت بفصل خزان
 به من داد از لطف کابلستان
 فزون شد مرا شوق فکر سخن
 بیسارستم فصل گل بزم می
 دلم گشت روشن تر از آفتاب
 ز یاران خوش طبع دانش پژوه
 الهی و صائب ز اهل سخن

غزوه از رونق نوبهار
 نمائنده بدل لاله را جای داغ
 از آن این چنین هوش بلبل ربود
 بود ابتدای بهار ارغوان
 چو در آخر عهد جنت مکان
 شگفته به کابل چو شد طبع من
 به گلزار کابل به آئین کی
 سرم گرم چون شد ز جام شراب
 هجب مجسمی گشت از هر گروه
 سرآمد ز یاران آن انجمن

حکایت

که بودی سخن را ازو آب و تاب
 به مجلس حکایت چنین کرد سر
 چنین گفت یسا کردگار انا
 که باشد بمهرت ز من بیشتر
 زنی تا بسکی لاف از مهر ما
 که نازند خود را ز مهرم بیاد
 چه داری چنین داستان در نهفت
 کزینان چرا گشته ناصبور
 بود غسوار در چشم شان ماسوا
 چنین گفت : کای داور کار ساز
 نمائد دگر در دل من شکی
 که از پای منشین و بشتاب هین
 چو لعلی که در سنگ باشد نهان
 که از باده عشق ما هست مست
 چو باد دمان شد روان سوی کوه
 یکی دید آزاده از جمنند
 به موی سر خود نهان آنچنان
 کلیم اللهش خواند و کردش سلام
 ازان پس به تحقیق بکشاد لب
 که : هستم نسبی و کلیم خطاب

یکی از رفیقان بزم شراب
 دماغش چو از باده گردید تر
 که : یک روز موسی علیه السلام
 کسی را بنیمنم ز خیل بشر
 ندا آمد از غیب : کای خودستا
 مرا دوستانند از تو زیاد
 کلیمش دگر بار گستاخ گفت :
 ندای رسیدش ز رب غفور
 کسانی که مستند از عشق ما
 دگر باره موسی بمعجز و نیاز
 بنیمنم گسر از دوستانست یکی
 پیامد ز غییش ندا این چنین :
 یکی هست در کوه از دوستان
 نخواهد دمی پیش با تو نشست
 همان لحظه موسی نهان از گروه
 چو بالا برآمد بکوه بلند
 چو مشکى ، که در نافه باشد نهان
 بدیدش چو از دور مرد تمام
 جواب سلامش بداد از ادب
 که : چون یافتی نسبتی ای جناب

برویش نگه کرد خندان و گفت
 برو نزد قوم خود ای سرفراز
 چو برگشت موسی و آمد بجا
 کزان طالبانم یکی بود این
 ازان بود کوتاهیش در سخن
 مشو درم از عذر آوردنش
 مرا طالبانند در هر کنار
 رفیقی در آن بزم از می کشان
 که: کس غیر موسی به نزد خدا
 شنیدم که آن آفتاب عرب
 دگر انبیا را به آن کامیاب
 حبیب خدا با همه آبرو
 جواب سوالش بدادم چنین
 عهد خدا را چو محبوب بود
 ز محبوب باشد حیا خوشنما
 کلیم اللهش بود از عاشقان
 ندارد ازان در تکلم حجاب
 یکی دیگر از اهل آن انجمن
 که: چون گشته بر چرخ عیسی مقیم
 در آن دم که سایل تکلم نمود
 نمودم به تحقیق با او سخن
 برای عروج مسیحا خطاب
 منزله در ایجاد بود از منی
 ازان گفت ساکن به چارم فلک

که اسرار حق نیست از ما نهفت
 مرا بیش ازین غافل از حق مساز
 هماندم ز غیپش رسید این ندا
 که گشتی باو یک نفس همنشین
 کزین بیش غافل نگردد ز من
 که با تو گران بد سخن کردنش
 پرون از حساب و فزون از شمار
 شد از نشأ می چنین در فشان
 نبوده است گستاخ از انبیا
 تکلم نمودی بحق با ادب
 بود نسبت اذره با آفتاب
 بسی بود محبوب در گفت و گو
 که ای راست گو مرد با آفرین
 به نزدش ازان روی محبوب بود
 که محبوب را هست زینت حیا
 گواهدست گستاخی او بزنان
 که داده کلیم اللهش حق خطاب
 چنین کرد در نشأ می سخن
 نبوده فزون از خلیل و کلیم
 مرا نشأ می به معراج بود
 که بشنو جوابت به معنی ز من
 دلیلیست روشن تر از آفتاب
 نه ابلیس کردش نه زن رهزنی
 که بد ظاهرش انس و باطن ملک

(مجله آریانا کابل ۲۵ : ۲۷۴)

● قرنیه: تالیف آشنا راجع به ظفرخان اطلاعات زیر دارد.

تغیر از صوبیداری کابل

(وقایع سال اول ۱۰۳۷هـ) رکن السلطنة خواجه ابوالحسن صاحب صوبه
 کابل، که ظفرخان والد راقم به نیابت پدر ضبط آنجا مینمود، لشکرخان
 مشهدی بحکومت آن سرافرازی یافت.

(۲۴ الف)

روز جلوس (۸ جمادی الثانی ۱۰۳۷ هـ) لشکر خان را بصوبه داری کابل مقوض فرموده بودند؛ چون درین ولا معروض گشت که ظفر خان والد راقم در دره جرمانه از مضافات تیراه — در حینی که عبدالقادر پسر حداد بدنهاد را قبل نموده بود — خبر شنقار شدن جنت مکانی (جهانگیر) شنیده. یعقوب خان بدخشی و بالجو قلیچ و سعادت خان و عبدالرحمن ترنابی و معین خان تونی بخشی کابل و جمعی دیگر از بندهای پادشاهی را بکابل فرستاد، و خود به پشاور آمد؛ و بعد از ضبط مهمات آنجا برسم هر سال — که صوبه دار کابل قشلاق در پشاور میکنند و ییلاق در کابل — اراده رفتن کابل نمود و بمنیع کار دیدگان ازین اراده بیوقت نگذشته از راه کتل شادی بهکنار و خیبر روانه شد؛ و چنانچه باید در نقل و تحویل احتیاط نورزیده براه افتاد. ناگاه ارک زبیا و افریدیان — که از افاغنه مفسده این کوهستانند، و در ظاهر فرمانبردار و در باطن فتنه جوی، و همیشه خواهان قابوی دزدی و دست اندازی — بر سر راه آمده دست بتاراج اردو دراز کردند. و چون والد غافل افتاده، آنچنان جمعیتی، که مدافعه راهزنان تواند بود، با اردو نگذاشته پیش رفته بود، تمامی اموال بغارت رفت، و به همراهان و نوکران خسارت بسیار رسید؛ و چون وقت مقتضی نبود، خود برگشته بکومک نتوانست رسید؛ حضرت اعلی درین روز فرخنده بلشکر خان خلعت خاصه عنایت کرده رخصت کابل نمودند؛

(۲۷ ب - ۲۸ الف)

برگشتن نذر محمد خان از کابل

... لشکر خان خبر آمدن نذر محمد خان شنیده بسرعت تمام روانه کابل گردید، و به پشاور رسیده ... ظفر خان والد راقم را — چون حکم شده بود که تا فرو نشستن فساد اوزبک بکومک قیام نماید — نیز با نوکران

رکن السلطنة، که همراه والد بودند، بیشتر فرستاد: و خود با جمعیت شایسته از عقب روان شد: و از چار باغ جلال آباد، که اکثر تعیناتیان صوبه کابل مثل سعید خان ولد احمد بیگ خان کابلی و مبارز خان و دیگران، که قبل ازین همراه والد بودند، درانجا چشم براه کومک درگاهی داشتند، کوچ کرده به نميله رسید: با آنکه اعیان لشکر در توقف مبالغه نمودند، ممنوع نشده بکدمک رفت، و برای بعضی جاها دو روز مقام کرده ازانجا کوچ نموده و از راه انچرک - که غیر متعارف است - هشت کروه پیش رفته منزل کرد: و از کار طلبی انتظار رسیدن خانخانان نبرده متوجه دفع غنیم گردیدند. نذر محمد خان از رسیدن لشکر خان مصلحت در جنگ ندیده، روز نهم شهر محرم هزار و سی و هشت (۱۰۳۸هـ) ... قرار مراجعت داده به بلخ رسید (۱):

(۳۲ ب)

ظفر خان بحضور پادشاه

(۲۵ ربیع الثانی ۱۹۳۸هـ) ظفر خان والد راقم از صوبه کابل رسیده

بکورش مستعد گشت:

(۲۳ الف)

۱- تاریخ به تمییه است:

ای شهنشاه هنر پرور! که عقل	از ره وصف تو، حیران باز گشت
دشمنت، در گوشت از مملکت	گر چه جمع آمد، پریشان باز گشت
غنچه از گلشن کابل نچسید	با دل پر رخسار و حرمان باز گشت
دست و دلها شد فراخ از برگ عیش	تنگ چشمیهای ترکان باز گشت
از پی قاریخ، عقل خرده دان	چون به نیتهای ایشان باز گشت
وایت اقبال شاه افگند و گفت:	دور از ملک سلیمان باز گشت

۱۰۳۹هـ

(قرنیه ۳۵ الف)

خواجه ابوالحسن و ظفرخان بمقابله خان جهان لودی

یکشنبه بیست و ششم صفر (۱۰۳۹ هـ) ... آن خون گرفته (خان جهان لودی) با بهادر برادرزاده خود ... و دیگر خویشان و منسوبان ، قرار فرار بخود داده از دولت رو گردان شد ... حکم شد : که در ساعت رکن السلطنة خواجه ابوالحسن جد امجد راقم با خازمان و سید مظفرخان ... و ظفرخان والد راقم ... و جمع دیگر ، بدنبال بدمال رفته هرجا بیابند دود از دمار روزگارش بر آرند

برای تسخیر ناسک

(۱۰۳۹ هـ) رکن السلطنة خواجه ابوالحسن جد راقم و ظفرخان والد راقم و ... سلطان محمود خالوی ظفرخان — که شکسته نستعلیق را هیچکس نمرد او نتوانست نوشت و در خط مذکور به بی همتائی مشهور آفاق بود — و ... خورشید نظر عموی راقم ... و دیگر منصبداران و احدیان و برق اندازان — که مجموع هشت هزار سوار بودند — به تسخیر ولایت ناسک و تربنگ و سنگمیر مرخص گشتند . و وقت رخصت رکن السلطنة ، خلعت و خنجر مرصع و پولک تاره و اسب خاصه با زین طلا و فیل خاصه ، شفقت شد . و همراهان بعنایت در خور از خلعت و اسب سرفراز گردیدند . و مقرر شد که رکن السلطنة با تعیناتیان در نواحی قلعه لنگ ، هرجا مناسب دانند ، در موسم برسات بگذارند ، تا شیرخان صوبه دار گجرات با تعیناتیان گجرات ملحق شود . و بعد ازان از راه بکلانه روانه گردد . و بهرجی زمیندار آملک را همراه گرفته بولایت ناسک دارید ! رکن السلطنة از برهانپور در هشت روز بموقع دهولیه — که در حوالی قلعه لنگ واقع است — رسیده توقف نمود . و چون قلعه کالنه ، که بر بالای کوهی واقع است و در تصرف مردم نظام الملک بود ، رکن السلطنة

خلف الصدق خود ظفر خان والد راقم را با فوجی و بتاخت آن محال فرستاد. والد بر سبیل بلغار شتافته پاره را مقتول و بعضی را ماسور ساخته بنصرت برگشت ...
(۱۶۲ الف و ب)

... چون عمال و رعایای نظام الملک از سر راه برخاسته بجنگل و کوه رفته بودند، و این معنی باعث خرابی ملک و گرانی غله گشته بوده و مردم لشکر عسرت میکشیدند، رکن السلطنة قرار داد که یکی ازین سه فوج بعد از دو سه روز بتاخت کوهستان و محال آباد آن ملک رفته، هر چه از غله و کاه بدست افتد، بلشکریان برساند ... درینولا نظام الملک (والی احمد نگر) محلدار خان و ... افغانان را، جمعی سوار و پیاده تعین نمود که شب بر افواج قاهره بان بیندازند ... رکن السلطنة از بنگاه آنها که در نواحی سنگمیر بود به تجسس خبر یافته خانزمان و ظفر خان والد راقم را با فوجی فرستاد تا به نهب و غارت پردازند، و مشارالیه شباشب بلغار کرده به بنگاه گمراهان رسیدند. محلدار خان و سرداران نظام الملکیه سراسیمه گشته بجانب قلعه چاندور فرار نمود و بهادران بنه و بار آنها را غنیمت گرفته بنصرت برگشتند؛

ظفر خان در کشمیر

نهضت شاهجهان به کشمیر بار اول از لاهور

سیوم ذی الحجه (۱۰۴۳ هـ) موافق دهم خرداد به قصبه بهنبر -- که از آنجا داخل کوهستان میشوند -- نزول (شاهجهان) واقع شد ...

... چون بهنبر، که از مضافات صوبه پنجاب است، بجایگزین ظفر خان والد راقم صاحب صوبه کشمیر چنت نظیر مفوض بود، والد تا آنجا باستقبال آمده شرف ملازمت دریافت و پانصد مهر نذر گذرانید :

طی مسافت از بهنمبر تا نوشهره

چهارم موکب معلی از بهنمبر نهضت نموده به جوگی هتی ، که مسافت آن چهار کروه و ربعی است ، نزول کرد لدھی جوگی هتی که برکنار قلاب مختصر خوشی واقع است ، بعهده اسلام خان بود ، پیشکش مناسبتی کشید : و همچنین بهر لدھی که نزول اجلال واقع میشد ، صاحب اهتمام آن پیشکش میگذرانید .

نوشهره

و روز دیگر کوچ کرده به نوشهره ، که تا آنجا سه و نیم کروه بود ، نزول نمودند : قصبه مذکور بجایگزین ظفر خان والد راقم ، و لدھی آن باهتمام مشار الیه مقرر بود :

سنگ در صورت فیل

در راه نوشهره دو سنگ کلان از کوه غلطیده برکنار چاده افتاده بود ، جنت مکانی در وقت رفتن کشمیر بانجا رسیده فرموده اند : تا آن دو سنگ را در صورت فیل قوی هیکل تراشیده اند ، و الحق کمال صفت در تراشیدن آنها بکار برده اند : و بفرموده عرش آشیانی قلعه پخته از سنگ برکنار رود خانه نوشهره — که ماهی خوب دارد — ساخته شده : این پرگنه از توابع صوبه کشمیر و در آبادانی قرینه بهنمبر است .

جنکس هتی و راجور

از آنجا بجنکس هتی که چهار و نیم کروه است ، و لدھی آن مشرف بر همان رود خانه نوشهره است ، باهتمام روشن ضمیر برادر جعفر خان بود ، رفتند : و از آنجا به راجور ، که پنج و نیم کروه است و لدھی آن نیز ، که

بر کنار رود خانه خوشی واقع شده ، بوالد راقم تعلق داشت ، توجه فرمودند :

رتن پنجال

روز دیگر در موضع تهنه ، که از مضافات پرگنه راجور و از راجور تا آنجا چهار و نیم کروه است ، منزل نمودند . لدھی آن بعهده میر جمله بود ، و چون پست و زیون ساخته شده ، در آنجا فرود نیامدند . درین منزل یک روز از برای آسودگی مردم مقام شد . و روز دیگر کوچ کرده از کتل رتن پنجال — که به بسیاری سبزه و ریاحین و اشجار ضرب المثل روزگار است — عبور نمودند : و بموضع بیرم کله ، که از تهنه تا آنجا سه کروه ، و سر تا سر راه کتل و دو طرف آن کوههای پر از اقسام گل و صنوبرهای سر بفلک کشیده است ، فرود آمدند . اگرچه این کتل سختی است اما تمام راه را اسب سوار طی میتوان کرد ، و بصعوبت و دشواری کتل پر پنجال نیست که بعضی جاهای آن را پیاده باید رفت .

رودخانه بیرم کله و چبوتره

رودخانه بیرم کله آبی دارد در نهایت لطافت و گوارائی و منبعش تال پریان است . و لدھی این منزل هم باهتمام والد بر کنار رودخانه مذکور ساخته شده ، و آبشاری دران دره واقع است که بقدر سه چهار آسیا آب از سی گز ارتفاع میریزد و داخل رودخانه میشود .

چنت مکانی روبروی آن ، چبوتره از سنگ ساخته اند ، که آنجا نشسته تماشا میکرده باشند ، و تاریخ آن بر لوح سنگین کنده پشت بکوه نصب نموده اند ؛ اگرچه این آبشار الحال نیز بسیار دلکش است اما پیش ازین

بسیار بهتر بوده ؛ چون بمرور تندی آب سنگ را بریده ریزش آب و خوبی آبشار بحالت سابق نمانده ؛

در بیرم کله بتقریب عید الاضحی

مجملاً روز چهارشنبه هفدهم خرداد ، که عید الاضحی بود ، در بیرم کله مقام شد ، و حضرت اعلی بادای نماز عید و مراسم قربان قیام نمودند ؛

شکار قمرغه و رامو

و بعد از دوپهر روز سوار شده اول بسیر آبشار تشریف بردند ، و از آنجا بیشکار قمرغه — که در بهمنپهر پنجمهزار پیاده برای فراهم آوردن جانوران از کوهستان اطراف تعین شده بودند — توجه فرمودند . و بر چبوتره که در میان دره ساخته اند نشسته مشغول شکار گشتند ؛ و جانوری که از کمر کوه نمودار میشد به تفنگ میزدند ، و پنج رامو را از راه دور بتفنگ زدند و هفت رامو را پیاده بدست گرفتند .

پنجشنبه یازدهم از بیرم کله سوار شده به لدھی پوشانه — که آن نیز بسرکاری والد راقم ساخته شده و مسافت راهش دو کروه پادشاهی است — عزول اجلال فرمودند . و روز دیگر موافق نوزدهم خرداد از پوشانه ، که پای کتل پیر پنجال است ، کوچ کرده ازان کتل صعب گذشتند ؛ از پائین کریوه مذکور تا بالای آن قریب دو کروه پادشاهیت ، اما یک کروه بمرتبه تند است ، که بعضی جاها سواره نمیتوان رفت و مردم پیاده شده میروند ؛ اعلحضرت پالکی سوار براه کتل بر آمدند ، و بعضی جاها ، که کهاران عاجز میشدند ، ملترمان رکاب مدد کرده پالکی را میبردند .

پیر پنجال

الحق مثل آن کوهی ، بنظر سیاحان جهان نورد نه رسیده ، و مانند آن

راهی دیده مرحله پیمایان آفاق گرد ندیده : در مدح و ذم پیر پنجال، که از ییلاقات مقرر کشمیر است و بکثرت و تنوع گل و ریحان، حیرت افزای دیده اولی الابصار و همچنین بصعوبت و تنگی، مشهور روزگار است : و توصیف خطه دلپذیر کشمیر از اهل سخن، هر که دیده و رسیده، از نظم و نثر داستانی پرداخته : درین باب مثنویهای رنگین از ارباب طبع درمیان است، خصوصاً سحبان زمان حاجی محمد جان قدسی و ممتاز سخنوران ابوطالب کلیم اشعار غرا گفته اند : ... (۱)

... موکب منصور بعد از طی عقبه مذکور در منزل لدهی محمد قلی، که از پوشانه تا آنجا سه و نیم کروه است، نزول نمود. چون محمد قلی بیگ ترکمان وقتی که حکومت کشمیر داشت درین مکان لدهی بواسطه فرود آمدن مترددین و رفاهیت راهروان ساخته بوده، ازان وقت به — لدهی محمد قلی — اشتہار داشت،

درین وقت والد راقم، از زر سرکار خاصه شریفه، لدهی بجهت نزول همایون تعمیر نموده بود : روز دیگر سوار گردیده از ناری براری — که راهیست باریک در کمر کوه واقع شده و در حقیقت صعب ترین منازل کشمیر است — بعد از طی طریق مذکور بمیان دره، که آنجا موضعیت و به — سرای سوخته — اشتہار دارد، میرسند و آن انتهای عقبات و ابتدای همواری زاه است ... (۱۷۲ الف)

بقیه راه های هموار و نزول بدولتخانه کشمیر

... اعلیٰ حضرت از آنجا گذشته در لدهی هیرا پور — که از لدهی محمد قلی

۱- اینجا چند ابیات از مثنوی قدسی ثبت شده است.

سه کروه و سه ربع مسافت داشت، و باهمام علامی افضل خان صورت اتمام یافته بود — نزول نمودند ... علامی پیشکش لائقی از نظر گذرانید.

روز دیگر از هیرپور بمقام شاجه مرگ — که مسافت آن چهار کروه است — توجه فرمودند: و در لدهی موضع مذکور، که شایسته خان آن را در کمال خوبی ساخته بود و نظرگاه خوشی داشت، نزول نمودند.

از شاجه مرگ بخان پور — که سه کروه مسافت دارد و لدهی بحسن سعی گماشتگان یمن الدوله بسیار خوب ساخته شده بود — توجه فرمودند ... موافق بیست و پنجم خرداد از خانپور، که تا شهر پنج کروه است، نهضت نموده، دولتمخانه قلعه کشمیر را بعد نزول اشرف مزین گردانیدند: (۱) (۱۷۳ ب)

۱- راه های کشمیر: از لاهور بکشمیر چهار راه است:

یکی راه پکهلی، که سی و پنج منزل و یکصد و پنجاه کروه پادشاهیست (کروهی دویست جریب و جریبی بیست و پنج ذراع و ذراعی چهل انگشت) این راه اگرچه دور است و خیم و پیچ و پست و بلند بسیار دارد، اما گرم سیر است. و در ابتدای شگوفه ازین راه بکشمیر میتوان رسید.

دوم راه چومکبه: که بیست و نه منزل و یکصد و دو کروهست. و درین راه نیز برف کمتر است، اما یک دو جا دارد که بعد از گذاختن برف گل و لای عجیبی میشود، و گذشتن از آن تعب بسیار دارد. و ازین راه در اواسط بهار بکشمیر میتوان رسید.

سیوم راه پونچ: که بیست و سه منزل و نود و نه کروه پادشاهیست. این راه نیز همان قدر برف دارد، و اگر خواهند ازین راه در اواخر بهار میتوان رسید.

چهارم راه پیر پنجال: که هشتاد کروه پادشاهیست، باین تفصیل: از لاهور تا بهنپهر که راه همدار بیست و هشت منزل و سی و سه کروهست، و از بهنپهر تا کشمیر — که کوهستانست — دوازده و چهل و هفت کروه. و چون بواسطه صعوبت راه — که اکثر پر شوامخ جبال واقع است — از بهنپهر بیشتر شتر نمیتوان برد، و در آن کوهستان بیشتر بر فیل و اسب و استر و گاو و مزدور بار میبرند. و پیشخانه پادشاهی — چنانچه در سفرهای دیگر همراه میباشد — بآن راه بردن متعذر و تخفیف بسیار در آن ضرور است.

مقدمه حقیقت ولایت کشمیر

عرصه کشمیر، که کوه بران محیط است، طول از ویرناگ که جنوب رویه واقع شده، تا موضع دواره کنجل، من اعمال پرگنه و چمن کهاوره که طرف شمال است، قریب یکصد کروه رسمی و عرض از موضع ککنه گیر که طرف مشرق تا موضع فیروزپور از مضافات پرگنه بانگل، جانب مغرب سی کروه رسمی است و چهل و چهار پرگنه و چهار هزار و ده کروز دام جمع دارد، که دوازده ماهه بیست و پنج لک روپیه باشد؛ اما حاصل در سالی که رایت اقبال نزول اجلال فرماید بیست و پنج لک و گاه بیشتر، و دیگر اوقات گاه بیست لک روپیه و گاه کمتر میشود؛ محملاً بحسب نزهت و صفا و لطافت آب و هوا، و وفور ریاحین و اشجار، و کثرت فواکه و اثمار، و تعدد باغهای خوش و جزیره های دلکش، و چشمه سارهای تسنیم زلال و نالابه های کوثر مشال، و آبشارهای فرح افزا و ییلاقات دلکشا، بهترین معمورهای دنیا است؛ و باین جامعیت و کیفیت ملکی، مسافران جهان دیده

از زمان جنت مکانی چنین مقرر شده، که در یازده منزل از منازل دوازده گانه که چوکی هتی و نوشهره و جنکس هتی و راجور و تنهنه و بیرم کله و پوشانه و لدهی چد قلی و هیره پور و شاجه مرگ و خان پور باشد، هر جا یکدنست عبارتی -- که باصلاح اهل کشمیر آن را لدهی میگویند -- مشتمل بر محل و غسلخانه بجهت نزول همایون بسازند. و تعمیر و ترمیم هر یک از آن لدهی ها را بمهده اهتمام یکی از امرای عظام نموده اند. و از هر راه دیگر -- که رایات جلال متوجه کشمیر گردد -- در منازل کوهستان این طریقه معمولست.

راه پیر پنجال: اگرچه بهتر و نزدیکتر از آن سه راه دیگر است، اما دریافتن وقت نهاشای شگوفه و لاله چوغاسو باین راه ممکن نیست، چرا که تا اواخر اردی بهشت -- که منتهای بهار است -- بر کتل پیر پنجال برف میباشد. و چون درین وقت بسبب تسخیر و توقیفی که در دارالسلطنت فرمودند، برف گذاشته بود، رایات جلال ازین راه متوجه گردید و بر آب چناب پل بسته عبور فرمودند. (قرنیه ۱۶۹ ب ۱۷۰ ب)

روی زمین، نشان نداده اند: خوبی های آن عرصه دلپذیر و خوشیهای آن خطه فردوس نظیر، زیاده از اندازه تحریر و تقریر است (۱)

شهر کشمیر

... شهر کشمیر نهایت وسعت دارد و آب بهت — در میان جاری است، منبع آب مذکور چشمه ویر ناگ است: که تعریف آن در مقام خود تحریر خواهد یافت: ازانجا تا شهر سی کروه رسمی است: آب چشمه ویر ناگ از طرف جنوب میآید و در راه رودها و چشمه های بسیار به آن ملحق میشود، و دریای عظیمی شده از وسط شهر میگذرد، و بجانب شمال رفته بکولاب محیط وسعتی، که به — تال اولر — مشهور است، داخل میشود. و ازانجا تا باره موله بزمین هموار میرود، و بعد ازان بکوهستان در میآید: و در نواحی هری بندر بدریای شور ملحق میشود:

بر — بهت — مذکور، از چوب های محکم و عمودهای عظیم، ده پل بسته اند: ازانجمله چهار پل، که در میان شهر واقع شده، بغایت استوار و هر یک کارنامه روزگار است، و از عبور فیلان کوه پیکر اصلا خللی بر قواعد استحکام آنها راه نمیآید:

عمارات

در شهر کشمیر از دو جانب برکنار آن، عمارات خوش و بساتین دلکش ساخته اند: و منازل و عمارات آن خطه دلپذیر — سوای بعضی از عمارتهای پادشاهی و پادشاهزادهای عالی مقدار و امرای کبار — همه از چوب و تخته است: و خانها را سه طبقه چهار طبقه بر روی یکدیگر میسازند: و

۱- چند ابیات از مثنوی قدسی و کلیم دارد.

بامها را خرپشته از تخته بر میآورند: و بر روی تخته توز پوشیده بالای آن خاک میریزند، و — پیاز لاله جو باسی — که بهترین اقسام لاله است و در کشمیر بغایت بالیده و خوش رنگ میشود، میکارند: و در بهار تمام بامها سبز و خرم میشوند: و لاله میشگفد و از کوچها که میگذرند، بسیار خوب بنظر در میآید: هیچ ملک دیگر این خصوصیت ندارد:

آب دل

و در سمت مشرق شهر کولابی واقع است که آنرا — دل — بفتح دال خوانند: و نامش که دل مفتوح باشد بر دلکشائی آن دلیلی روشن است: باین کیفیت تالاب چشمی بر روی زمین ندیده: اطرافش تمام باغستان است و عمارات عالی شده، از ته آبش — که در کمال صفا است — اقسام سبزه ها میروید، و بر روی آب انواع گلها میشگفد. و جزیرهای خوش دارد، و در اکثر جاهای دل، جوش گل و سبزه و چهار برگه روی آب را پوشیده، و از کثرت آمد و شد کشتیها در آن میان جادها بهم رسیده. و صفای آب، جاده و سبزه های خوش، که از ته آن میناید، و گلها که از دو جانب راه شگفتگی دارد، نظر فریب است:

و بهترین گلهای که بر روی دل میشگفد گل نیلوفر سرخ است، که اهل هند آنرا — کول — میگویند: و خیابانهای، بید دو رویه از میانه آب رسته و سر بر سر یکدیگر گذاشته، سایه افکن است:

و اکثر مواضع خوب کشمیر را بکشتی سیر میتوان کرد، چرا که یا بر اطراف — تال — کوثر مثال واقع است، یا بر دو جانب — آب بهت — که در میان شهر جریان دارد: و چون زواید آب تال نهر عظیمی شده، از انجا بدریای بهت

میرود: کشتی از بهت بتالاب و از تالاب به بهت، آمد و شد مینماید: و از میان شهر سرا بالای آب تا — موضع کته بل — که قریب شانزده کروه است، و سرا زیر آب تا باره موله، که دوازده کروه است، بکشتی میتوان رفت: و از امرا و منصبدار و سایر ملازمان درگاه، هر که بر کنار تالاب و آب بهت خانه دارد، کشتی سوار بدولتخانه بادشاهی — که در غربی کولاب مذکور مشرف بران واقع شده — گردد مینمایند: و رفتار کشتیهای رنگین موزون، از اطراف و جوانب، در نظر غریب جلوه میکند:

باغ فرح بخش

کشمیر باغات خوش و بساتین دلکش دارد و بهترین همه — باغ فرح بخش — است، که حضرت اعلی در عهد چنت مکانی بنا فرموده اند: ... این باغ زمهری دارد، بعرض ده گز که، در خیابان وسط باغ میگردد: و از چندین حوض و آبشار گذشته و عریض شده از میان خیابان روبروی باغ، که یک هزار گز طول دارد، و بر دو طرف آن چنار و سفیدار بقطار نشانیده اند، داخل دل میشود، و کشتی از دل بنهر مذکور درآمده بعد از طی مسافت مذکوره بابتدای باغ میرسد.

باغ فیض بخش

درین ولا حسب الحکم در پشت باغ مذکور، متصل بآن، باغی دیگر طرح فرموده به — فیض بخش — موسوم گردانیدند. و مقرر نمودند که خیابانی بهمان عرض، که — شاه نهر — از میان آن نیز جریان مینموده باشد، تقریب دهند: تفصیل عمارات و جوضها و آبشارها و فوارههای این دو باغ و مناسب سیاق این تاریخ، که بنا بر اختصار گذاشته شده، ندانسته حواله

به — پادشاهنامه شیخ حمید — مینماید :

باغ نشاط

دیگر — باغ نشاط — است ، که در سمت جنوبی در دامن کوه ناگه واقع شده ، و به یمن الدوله آصف خان تعلق دارد ، زمینش نه مرتبه است : در هر مرتبه آبشاری ساخته اند ، عمارات عالیه دارد ، و در وسعت و کثرت اشجار ، و در تعدد جوض و قناره و آبشار و صفای آب نهر ، بعد از — فرح بخش — از دیگر باغات امتیاز دارد :

باغ نور افزا

دیگر باغ دولت خانه که به — نور افزا — موسوم است ، و شکوفه بادام بخوبی و فور آن در باغ دیگر نمیشود .

باغ بحر آرا

دیگر باغ — بحر آرا — که در برابر چهروکه درشن است ، و زمین آن دو مرتبه واقع شده و چنارهای قد کشیده باندام دارد :

باغ عیش آباد

و ازان گذشته — باغ عیش آباد — است و این هردو بسرکار خاصه شریفه تعلق دارد :

باغ جهان آرا

دیگر سه باغ نواب علیه ، از انجمله یکی باغی است در میان دل که احداث کرده چواهر خان خواجه سراسست ، و بعد از متعلق شدن بسرکار نواب علیه به — جهان آرا — موسوم گشته :

باغ نور افشان

دیگر باغ — نور افشان — که خدر معلی نور جهان بیگم بر کنار آب بهت طرح انداخته و دو عمارت عالی مشرف بر دریا ساخته اند : چنارهای عادی همقدر بقطار از کنار بهت سر کشیده ، و باین خصوصیت در جمیع باغات ممتاز است :

باغ صفا

دیگر — باغ صفا — که بر کنار تالاب صفا پور ، که آبش از روشنی و صفا — باوجود بی پایانی عمق — ته نداشت ، احداث یافته :

صفا پور

از سیرگاه های نامی کشمیر است ؛ و اکثر اهل سلیقه را اعتقاد آنست که سوای چشمهای دور دست جنوبی — که بمحلی هر کدام عنقریب مذکور خواهد شد — در باغات و سیرگاههای ، که نزدیک بشهر کشمیر واقع است ، — صفا پور — امتیاز عظیم دارد ؛ الحق که در فیض و دلکشائی و ارتفاع مکان و کیفیت تالاب بینظیر است ؛ کوهچه بسیار موزونی در مد نظر دارد و نهر بسیار خوشی از میان باغ و وسط عمارت آن میگذرد ؛ و متصدیان سرکار علیه عالیه عمارات دلکش ساخته اند ، و حوض و فواره و آبشار متعدد دارد ؛ و باغش بسبب ارتفاع مکان سه طبقه ساخته شده ، و هر طبقه او قطعه ایست از قطعات چنان :

باغ گربه موسوم به شاه آباد

دیگر — باغ گربه — که در میان دل واقع شده ، و آب هر چار جانب آن محیط است ؛ در ایام پادشاهزادگی به بندگان حضرت تعاق داشت ؛ درین

وقت آنرا به پادشاهزاده بزرگ شفقت فرموده اند و حالا به — شاه آباد —
موسوم است :

باغ مراد

دیگر — باغ مراد — که آن نیز در میان دل است و به پادشاهزاده مراد بخش
لطف نموده اند ، و در کمال مطبوعیت است :

باغ نسیم

دیگر — باغ نسیم — که اعظم خان در شمال رویه دل ساخته :

باغ افضل آباد

و — باغ افضل آباد — که علای افضل خان طرح انداخته :

باغ سیف آباد

و — سیف آباد — که والده راقم بنام والد ماجد خود سیف خان بنا
نموده ، و قریب به یک لک روپیه صرف آن شده :

این هر سه باغ پهلوی هم واقع شده و بر تالاب دل مشرف است :

باغ الهی و نهر لچهمه کول

دیگر — باغ الهی — است که میرزا سید یوسف خان رضوی در عهد
عرش آشیانی، وقتی که حاکم کشمیر بود ، بنا نموده ، و الحال بسرکار بادشاهی
تعلق دارد : و نهر - لچهمه کول - که در معموره کشمیر جاری است ، از
میان باغ میگذرد : و در وسط این باغ بر کنار این حوض ، چنار سال خورده
عظیمی واقع است ، که تنه آن در آغوش هشت مرد قوی هیکل در میآید ،
و دور تنه آن چهارده گز است ، هر شاخش برابر به تنه چنار عظیمی است ،
و از هر دو طرف زیاده بر سی گز زمین در سایه آنست : باین کلانی چنار

در کابل و کشمیر دیده نه نشده: یحتمل که در هیچ سرو سیر دیگر هم نباشد: و بر بالای آن فرجهای شاخها را بقدر گنجایش بر خاک کرده گل سرخ و رنما و زیبا و نرگس و سوسن و لاله چوغاسو کاشته اند، و هر کدام در هر موسم خود بقدر پستی و بلندی شاخها طبقه بطبقه شکفته میگردد، و بسیار غریب در نظر جلوه میکند. و از عظمت چنار این تصرف بروی کار آمده:

چون عمارت خوبی نداشت اعلحضرت درین ولا دو عمارت مطبوع بر دو طرف چبوتره-روبروی هم بر بالای جوی مذکور بنا فرمودند.

باغ ظفرآباد

دیگر از باغات نامی کشمیر، که در تکلف عمارات و کیفیت مکان بعد از -- باغ نشاط -- در جمیع باغات امتیاز دارد، -- باغ ظفرآباد -- است: که بر کنار تالاب -- جدی بل -- مشرف بر جلکای عیدگاه، که خصوصیت آن در ذیل مرقوم میگردد، واقع است. و والد راقم دوازده سال صاحب صوبگی دوبار، بصرف سه لک روپیه آنرا صورت اتمام داده و بمناسبت اسم خود باین نام موسوم گردانیده:

عیدگاه میدان وسیع مسطح سبز پر سه برگه است: تخمیناً بطول یک کسره و عرض نصف اینقدر که سه برگه آن از بالیدگی بیش از یک وجب قد کشیده، و مردم پا برهنه بر آن تردد میکنند. و چون متصل بشهر واقع است و اطرافش معمور، آخرهای روز اکثر مردم بسیر میآیند، و در هر طرفی خلقی بی تکلفانه بر روی سبزه و سه برگه، که فرشیت، گسترده فراش صنعت آفریدگار، باهم نشسته صحبت میدارند. و بزمینهای عرض آن هر دو

طرف دو نهر صاف غلطان جاريست :

باغ حسن آباد

ديگر -- باغ حسن آباد -- که آن نیز از محدثات والد راقم است و مشرف بر تال صاف مابين -- باغ بحر آرا -- و -- عيش آباد -- واقع شده ، و والد بنام پدر بزرگوار خود بنا گذاشته به -- حسن آباد -- موسوم ساخته است . و بران قريب به پنجاه هزار روپيه خرچ شده :

باغ فيروز خان

ديگر -- باغ فيروز خان -- خواجه سرا ناظر محل که برکنار بهت است :

باغ ياقوت شاه

و باغ -- ياقوت شاه -- والي کشمير که آن نیز برکنار بهت در معموره کشمير است و چنارهاي عالي دارد :

باغ خدمت خان

ديگر -- باغ خدمت خان -- خواجه سرا که در پشت -- باغ جواهر خان -- مشرف بر تالاب -- بحر آرا -- و -- عيش آباد -- واقع است :

باغات جزائر ريشيان

ديگر از منتزهات کشمير باغات جزائر ريشيان ست که در بهت واقع است : -- ريشي -- در اصطلاح کشمير عبارت از درویش است : و بهترين همه -- باغ گنگا ريشي -- است : و آن باغي است بي حصار که به بستان طرازي قدرت باري تعالى پرورش يافته : زمينش بمرتبه سبز و خرم است که گوني مخمل سبز گسترده اند . و درختان ميوه سر در سر يکديگر گذاشته سايه افکن شده ، که آفتاب اصلا بر زمينش نيمتابد . و فصل بهار -- که درختان

همه بیکبار شگوفه میکنند - آن جزیره رشک گلستان ارم میشود :

شهاب الدین پور

دیگر - شهاب الدین پور - است در سر راه - صفا پور - بر کنار بهت، که زمین سبز خوشی دارد. و زیاده بر یک صد چنار تنومند سالخورده سایه گستر، دران سر زمین به قطار بر لب آب واقع شده، و از یک طرف آن - آب لار - که نهر عظیمی است، در کمال سفیدی و خوش گواری بدریای بهت متصل میشود. و جنت مکانی آنجا دو دست عمارت بفاصله هم میان راسته چنار مذکور ساخته اند.

باغچه و عمارت لنگ

دیگر - باغچه و عمارت لنگ - که در وسط - دل - بفرموده سلاطین ماضیه کشمیر ساخته شده. چون برور دهور مندرس شده بود، اعتقاد خان برادر بمین الدوله در ایام حکومت کشمیر از سه عمارت مطبوع ساخته. دیگر باغات و جزائر کشمیر بسیار است که تفصیل آن موجب تطویل کلام میگردد. و از جمله آن بنوشتن این چند باغ و جزیره، که سمت امتیاز دارد، اختصار نموده.

(۱۷۳ ب تا ۱۷۸ ب)

یلاقات کشمیر

ذکر میوه ها و سبزیها و گیاههای دوائی و غیرها بسیار است، که تحریر آن موجب اطناب میگردد. لهذا ازان اجتناب نموده، شمه از خوبی ییلاقاتش بیان مینماید. دران خطه دلپذیر چند ییلاقت که مثل هیچ یک در اقلیمی نشان نداده اند :

اول ییلاق - لودی مرگ - که نهر آبی در کمال صفا و غلظانی دارد،

و گردا گرد عرصه اش ، کوهساری است سراپا مشجر بدرختان صنوبر ،
خوش قد سبز و خرم ، و در ساحت دلکشای آن جا بجا بنها واقع شده ،
که هر کدام از جوش انواع سبزه و ریاحین نظر فریب است :

از گذشت آن -- توسه مرگ -- است که سبزه در کمال ملائمت دارد :
لهذا اهل کشمیر که مرغ (بفتح میم) را مرگ بفتح میم و را میگویند . سبزه اش
را بتوس نسبت کرده ، آن را -- توسه مرگ -- که عبارت از مرغ توس باشد ،
نام کرده اند : و چون اسپ را کوری بضم کاف و کسر را میخوانند ، و
در قدیم ییلاق -- کوری مرگ -- چراگاه اسپان کشمیریان بوده باین اسم ، که
عبارت از مرغ اسپ است ، معروف گشته :

و فور گل و لاله و پری و تراوت ، و بسیاری سبزه و سه برگه هر دو
مکان بحدیست که زیاده بر آن متصور نباشد : قریب صد قسم گل و لاله
میشود که هیچ کدام بدیگری شبیه نیست : اعلی حضرت در ایام پادشاهزادگی
این هر دو را دیده اند و -- کوری مرگ -- را بهتر میدانند :

از گذشت این دو ییلاق سنگ سفید و ییلاق ماء اللبن و ییلاق پیر پنجال
است :

(۱۷۹ الف و ب)

شاهجهان در کشمیر

از وقایع حضور همایون آنکه پانزدهم صفر (۱۰۴۲هـ) حضرت شاهنشاهی از
-- باغ فرح بخش -- که یک شب و روز آنجا بعشرت گذرانیده بودند ، حسب
الالتماس یمین الدوله کشتی سوار به -- باغ نشاط -- که تعلق بآن جناب دارد ،
تشریف بردند : خان آصف نشان اقامت رسم نثار نموده ضیافت بزرگانه ترتیب
داده ، پیشکش عالی از نوادر جواهر و مرصع آلات گذرانید

پیشکش ظفر خان مشتمل بر اشیای نفیسه کشمیر

در ربیع الاول (۱۰۴۴هـ) پیشکش والد — که صاحب صوبه کشمیر بود — از اقسام شال و فوطه و کوش سج طرح دار و ساده و انواع تهرمه و کربلائی زرتار و ساده و بتو و زعفران و چوبینه آلات، مثل تخت و پالکی و تخت روان و صندلی و غیرها، که از چوب و تل میسازند، و دیگر نفائس آن ملک، که قیمت مجموع یک لک روپیه شد، از نظر گذرانید:

چوب و تل مخصوص کشمیر است، یک قسم آن ابلق و یک قسم سفید می باشد. ابلقش بسیار خوب می افتد و اشکال دلفریب میدارد، و سفیدش در کمال صفاست: اقسام چیزها از هر دو نوع میسازند و به تحفگی بجایا میبردند:

محل میلاد

شب دوازدهم مجلس میلاد خاتم الانبیا (علیه افضل الصلوة) در دولتهخانه خاص و عام تربیت یافت. و پادشاه دین پناه بر مسند — که بجهت تعظیم آن محفل مقدس بر زمین گسترده بودند — و علما و فضلا و صلحا و اتقیا خطه دلپذیر کشمیر، که دران انجمن جمع آمده بودند، باشاره همایون علی تفاوت درجاتهم جابجا نشسته شروع در تلاوت قرآن مجید نمودند. و اعلی حضرت بهر یک فراخور استحقاق، خلعت و خرچی و شال و مدد معاش از زمین و یومیه، شفقت فرمودند. و دوازده هزار روپیه برسم هر سال بآن جماعت قسمت شد. و چون دو پهر شب منقضی گشت، بعضی از اعیان دولت را درانجا گذاشته بمحل تشریف بردند. و خدمه بارگاه جلال خوان توانال گسترده انواع اطعمه و اشربه و انواع حلویات و عطریات بمجلس آوردند. و حاضران بلوازم احیا قیام نموده و حفاظ و ذاکران بتلاوت و ذکر و خواندن

قصایدی ، که شعرا در نعت سرور کائنات (علیه اکمل التحیات) گفته اند ، اشتغال نمودند .

هژدهم حضرت شاهنشاهی بمنزل جعفر خان — که منظور نظر عاطفت بود و حویلى اعماد الدوله را باو عنایت فرموده بودند — تشریف بردند : مشار الیه بعد از رسم پیا انداز و نثار ، پیش کشی لایق از نظر گذرانید و مجموع به قبول رسید .

ذکر توجه موکب معلى از شهر کشمير بصوب ویرناگ
و از آنجا نهضت فرمودن بصوب دارالسلطنت لاهور

چون در سمت جنوبی کشمیر چشمه سارهای نامی ، که بهترین منتزهات کشمیر است ، واقع شده و منتهای آن ، سرچشمه — ویرناگ — است ، بخاطر همایون خطور نمود که بسیر آن حدود توجه فرموده ، ازان راه عزیمت دارالسلطنت لاهور نمایند . و روز یکشنبه بیست و سوم ربیع الاول موافق بیست و پنجم شهر یور — که آخر موسم بر آمدن از سردی کشمیر است و اگر زیاده برین توقف واقع شود راه ها مسدود میگردد — اوایل روز در ساعت مختار موکب معلى ، بعد از سه ماهه اقامت کشمیر ، نهضت نموده در موضع — پنپور — که از دولتخانه شهر براه خشکی سه کروه و یک ربع و از راه دریا پنج کروه بادشاهی است ، در باغی که بر کنار بهت مرتب شده ، نزول فرمود .

و موضع مزبور زعفران زار است ، اما زعفران هنوز گل نکرده بود و در اواسط آبان گل میکند ، روز دیگر قریه — ونٹی پور — من اعمال اولر — که از بینو تا آنجا براه خشکی سه و نیم کروه و براه دریا چهار و نیم کروه — نزول اجلال واقع شد . و در باغ و عمارت آن که بر کنار بهت ، باهتمام

خورشید نظر عمومی حقیقی راقم ، در نهایت دلنشینی با تمام رسیده بود ، فرود آمدند . و چون موضع مذکور در جاگیر مشارالیه بود پیش کشی گذرانید : روز دیگر - - - - - مج براره - - - - - از مضافات پرگنه اینجه - - - - - که در جاگیر بادشاهزاده بزرگ مرتبه مقرر است ، و از ونی پور براه خشکی چهار کروه و یک ربع و براه دریا پنج کروه مسافت داشت - - - - - مضرب خیام گشت : چون درین مکان که موضع خوشی است و باغی و عمارتی در کمال صفا و نزهت ، از سرکار آن جلیل القدر پرکنار بهت شروع نموده اند ، و دران روی آب نیز مقابل باین عمارتی و باغی بنیاد نهاده اند ، یک روز مقام شد : و شب دوم از سرکار بادشاهزاده بزرگ مرتبه ، هردو کنار - - - - - بهت - - - - - را چراغان خوشی کردند :

انهدام بت خانه و تاسیس اسلام آباد

بیست و هفتم از - - - - - مج براره - - - - - تا پل - - - - - کهنه بل - - - - - که منتهای سیر کشتی است ، بکشتی قطع مسافت نمودند ، و ازان جا بر تخت روان ، که در عهد جنت مکانی بشکل صندلی تکیه دار بود و حضرت شاهنشاهی باندام پالکی مقرر فرموده اند ، سوار شده به اینجه ، که در جاگیر اسلام خان میر بخشی است ، تشریف بردند :

در این پرگنه بتخانه بود ، پادشاه دین پناه به انداختن آن حکم نموده پرگنه مذکور را به - - - - - اسلام آباد - - - - - موسوم گردانیدند :

دران مکان دو چشمه صاف پر ماهی واقع است . سابقاً دو دست عمارت ، یکی برای محل و دیگری برای غسل خانه سرچشمهای مذکور ساخته بودند : و چون آن عمارات در خور این جای پر فیض نبود ، به اسلام خان حکم شد که نشیمنهای مرغوب بسازد :

سیر مچھی بهون

آخر این روز روانه گشته در آصف آباد، که به — مچھی بهون — بر زبانها مذکور است، نزول نمودند: کشمیریان مکان را (بهون) و ماهی را (مچھی) میگویند: و چون چشمه آنجا ماهی بسیار دارد، لهذا باین نام اشتهار یافته، الحق چنان سرزمینی و مثل آن سرچشمه چشم فلک بر روی زمین کم دیده، اول جای سبلی بوده و همین چشمه پر ماهی داشته: یمین الدوله بفرموده چنت مکانی، آن مکان فیض نشان دلنشین را تعمیر نموده و عمارات خوش و حوضها و باغچههای دلکش ساخته پیش کشاده دارد. و الحق بسیار جای نادری است:

سحبان زمان حاجی مجد جان قدسی در تعریف چشمه مذکور داستانی پرداخته که این چند بیت از جمله آنست:

اشارت جانب این چشمه، از دور	کنسد انگشت را فواره نور
کند گر امتحان سردی آب	نیارد پنجه مرجان دم تاب
پروی چشمه، ماهی صف کشیده	چو مژگانهای تر، بر روی دیده
دمادم چشمه از ماهی طپیدن	کند چون چشم، انداز پریدن
ازان ماهی زند غوطه بقلاب	که در آتش جهد از سردی آب

محملاً چون — آصف آباد — موافق طبع اشرف افتاد، سه روز آنجا مقام فرمودند و شب دوم یمین الدوله باشاره همایون، کنار حوضها و جوهای درون و بیرون را چراغان نظر فریبی کرد:

سیر اچمول و صاحب آباد و آصف آباد

غرة ربيع الثاني بدولت متوجه — صاحب آباد — معروف به — اچمول — که متعلق بسرکار نواب علیه است، گشتند. دران مکان خلد نشان — اچمول —

قام دهی است که بندگان حضرت بعد ازان که آنرا بنواب علیه شفقت فرمودند — بصاحب آباد — موسوم ساختند. خویبهای موضع مذکور و خصوصیات آن، قعلق بدیدن دارد و بتقریر و تحریر در نیامید. عمارات عالی برای محل و غسلخانه و خاص و عام ساخته اند. و چشمه در کمال سردی و صفا از میان حوض و ایوان عمارت محل جوشیده، ازانجا بحوض کلان پیش ایوان میآید، و چندین چشمه دیگر از حوض مذکور برآمده، بآن ملحق میشود. و ازانجا بحوض و جوی آبشار بسیار جریان نموده، بیرون باغ میرود. اگرچه این مکان نزه، در عهد جنت مکانی باشاۃ اعلی حضرت تعمیر یافته بود، اما درین وقت، که بفرقدوم همایون مزین گشت، آبشار و حوضها و عمارت‌های دیگر بجهت خوابگاه و غسلخانه خاص و عام فرمودند: و از تصرفات طبع اقدس، بمراقب ازانچه بیشتر بود، بهتر شد. الحق این چنین سرچشمه کوثر زلالی در جهان کمیاب است. این دو بیت از جمله اشعار حاجی محمد چان است که برای این چشمه گفته:

به آبش آب زمزم چون سیزد که این از چشمه، آن از چاه غیزد
چه افسون است، با این چشمه نوش که دایم، دیگ سردش میزند جوش

چشمه — صاحب آباد — و — آصف آباد — هر دو روشنی در و صفا روی زمین را بمنزله دو چشم است: و اگر تفرقه درمیانه گنجد، ازین زیاده نخواهد بود که — بیگم آباد — را چشم راست توان گفت: درین جا نیز سه روز مقام شد و حسب الحکم برکنار حوضها و نهرها چراغان عالی کردند:

سیر لوکه بهون

روز سیوم بسیر مقام — لوکه بهون — که یک و نیم کروه — صاحب آباد — است تشریف فرمودند. و چون عمارانش صورت اتمام نیافته بود، نظر اجمالی کرده

— بصاحب آباد — معاودت نمودند :

— لوکه بهون — نیز از سر چشمهای معروف است و چشمه صاف پر ماهی دارد : و در صحن غسلخانه آن یک چنار خوشی واقع است ، و چبوتره عالی در پای آن بسته اند . و بر کنار حوض بیرون عمارت نیز چهار چنار باندام همقد واقع شده : و بر کوهچه که بر چشمه آن مشرف است ، از پائین تا بالا صنوبرهای مطبوع ، بیک وتیره و اندام دارد : چنانچه از صحن باغ که سر یکی بر ساق دیگری پیوسته میناید ، تمام کوهچه سبز یکدست بنظر در میآید .

بجمله حضرت اعلیٰ موضع مذکور را پیداشاهزاده محمد اورنگزیب بهادر شفقت فرمودند که چون مکان قابلیست عمارات عالی بسازید .

ورود به ویرناگ

پنجم این ماه که بحسب اتفاق موافق پنجم مهر نیز بود ، رایات اجلال از — صاحب آباد — به — ویرناگ — که بهترین متزهات سر چشمهای کشمیر است ، از شهر تا آنجا هژده گروه بادشاهی است ، نهضت نمودند . چشمه — ویرناگ — منبع دریای — بهت — است . و از حیث هوا و سردی و بسیاری آب و کثرت ماهی ، بهترین چشمه سارهای عرصه دلبذیر کشمیر ، در تمام جهان بینظیر است : خلاق المعانی طالب کلیم در پادشاهنامه منظوم داستان که در تعریف این چشمه گفته ، این چند بیت از جمله آنست .

که نسبت باین چشمه دارد ز نام
اگر چشم را روشنائی بود
کنند همجوگج خانها را سفید

ازان چشم باشد عزیز انام
هم از فیض این آشنائی بود
هر آن خاک کز آب آن نم کشید

اگر، سردهش بگذرد، در ضمیر	به تن جزو ناریست آفت پذیر
ز آسیب سردیش نبود عجب	که چون قهوه آشامدش تشنه لب
زلالش چنان سازگار مزاج	کز آن رعشه موج یابد علاج
برین چشمه، کوهی است سایه فکن	بلند و تر و تازه، همچون سخن
سحابی، که خیزد ز دامان او	کند جامه را سبز، باران او
تراشند صورت گر، از سنگ آن	چو هندو، بسپزی زند رنگ آن

حوض مثنی بر کنار چشمه ویرناگ

بر سر این چشمه حوض مثنی، که قطرش چهل درج و هر ثمنش هفده درج و عمقش چهارده گز است، جنت مکانی در ایام پادشاهزادگی ساخته اند، صفای آب بمرتب است، که باوجود این عمق سنگریزه‌های ته نشین آن، یک بیک نمودار است. و این شعر امیر خسرو (علیه الرحمه) در شان آن صادق:

در ته آبش ز صفا، ریگ خرد کور تواند، بدل شب شرد
و اقسام ماهی زیاده از حد و حصر دارد. و عقب چشمه کوهچه ایست
در کمال مولونیت و اندام، و بغایت سبز و خرم و خوش: درخت که بر
آئینه آب آن عکس افکن است و تمثالش دران زلال صافی بسیار خوشنما است:

طرح باغ شاه آباد

چون بر دور چشمه عمارتی و باغی در خور این مقام پر فیض نبود،
حضرت شاهنشاهی باغی دلکشا و منازل و حوضها و نهرها طرح انداخته،
به — شاه آباد — موسوم گردانیدند: و حیدر ملک کشمیری را، به داروغگی
عمارات آنجا مقرر گردانیده، حکم فرمودند که: ابوانهای گرد چشمه را،
که بفرمان جنت مکانی ساخته اند، بحال دارد، و در مجرای آب چشمه، ایوانی
که رویش بیاب باشد، و دیگر رو بمحوض چشمه، و بر دو سر آن
دو طنبی، که هر کدام شاه نشینی رو به باغ داشته باشد، بسازد. و جوی

آب چشمه را از میان ایوان مذکور جاری گردانند. و دیگر عمارات و نهرها و غسل خانه و حمامی با حوضها و آبشارها و فوارها و نشیمنها مقرر فرمودند. و در منتهای باغ نیز، حوضی پنجاه و هفت گز در پنجاه و هفت گز مربع، که فواره درمیان و سه آبشار بر سه طرف آن باشد، طرح نمودند. (۱)

(۱۸۹ ب ۱۹۳ ب)

۴۵- توفیق، ملا محمد توفیق لاله جو

در شرح حال ملا توفیق رک: پاورقی ۱۷۳ - ۱۷۴.

متصل دروازه مسجد جامع یک چشمه ایست که بران کتیبه زیر گفته

— آگه — شاعر ثبت است :

بحسن سعی، مثنی خاکساران
گرفت انجام و مشکل گشت آسان
شده صرف بتایش از دل و جان
که شوید روی خود زوهر مسلمان
که یابد شست و شو، طومار عصیان
که باشد منبش درینای عرفان
پی قریم حوض فیض جریان
بدست خود بده تشریف ایمان
ز زوی التجا با چشم گریان
السهی عاقبت محمود گردان
پی تاریخ این فرخنده بنیان
همین تاریخ بنویس ای سخن دان

بر آمد چشمه فیض الهی
بتوفیق خدا این کار محمود
خلوص نیت و صدق ارادت
پنی دنیا و دین، این آبرو بس
ازین، بانی چشمه چشم دارد
گناه خلق، گردد شسته، زین آب
بود وجه کرایه از دکان
خدا یا! بتایش را از تفضل
که دارد ورد خود این بیت استاد
چو نام در ازل محمود کردی
بدربای تشکر رفته (آگه)
خضر گفته که: جاری فیض بادا

۱۰۲۵

اللهم اغفر لیانی و لوالده، یا غفار! (۱۰۲۵)

(J. A. S. III. 1864 P. 286)

۱- بمذ ازین بیان جشن وزن قمری — که روز یکشنبه هفتم ربیع الثانی هزار و چهل و چار (۱۰۴۴) در آن نزهتکه انقاد یافت — و ذکر نهضت از شاه آباد بطرف لاهور بتاریخ هشتم ماه مذکور ثبت است.

۹۴- رفعتی، تبریزی

● شام غربیان : رفعتی تبریزی ، از معاصران تقی اوحدی است . بهند آمد و در سال هزار و بست و هفت (۱۰۲۷هـ) بمنزل خاموشان شتافت . در تعریف کشمیر میگوید :

چنان لطیف زمینی که همچو دانه در
ازان ، بناوک مژگان او ، نه بستم دل
درو چو قطره افتد ، نیفتد از تدویر
که دل نشین نبود شاهدهی ، که هرجائی است
(خطی)

۹۹- زیرک، گوبندرام

قطعه هجویه شیخ علی حزین ، که زیرک جواب آن را گفته است ، بر صفحه (۲۹۰) از روز روشن ثبت کرده شده است ، ولی آن کامل نیست و یازده بیت کم دارد ؛ اینک قطعه کامل از دیوان حزین نسخه خطی (۱) اینجا ثبت کرده میشود . دیوان چاپی (نولکشور) دارای این قطعه نیست :

فی هجو اهل الکشمیر

شرح قومی شنو از من ، که ندارند نسب
همه حمامی و دلاک بود املاش
در حسب سیرت شان ، از همه خلاق جداست
کس ندیده بوطن مردن کشمیری را
یک ازین قوم ندیده است ، دو نوبت کشمیر
پنی یک حبه روانند شتابان بدمشق
ادب و شرم و حیا ، غیرت ایشان مطلب
ما بقی ، دله و سادو ، دگر ارباب طرب
در نجابت ، به عرازیل رسانند نسب
بجهان ، چون صفت مورثه ، روان دانه طلب
بر نگرده ، چو ز سوراخ برآید عقرب (۲)
پیش ایشان ، دو قدم راه بود تا به حلب

۱- ذخیره شخصی آقای مسلم ضیائی .

۲- هلالی قزوینی در هجو قومی گفته :

یک قومی ، در وطن خویش ، نمیرد هرگز کم بسوراخ رود ، چون بدر آید ، کزدم

صحبت از سرد شود گرم بگیرند چو تب
 بسخاوت چو غراب و بشجاعت ارنب
 که بهمان نبود قطره و در بصره رطب
 هنج سالم آنرا، همه بینی احزب
 بر طواف حرم و ذوق رضا جوئی رب
 وان ازاری که ندارد، کنند از کون عرب
 دور بنیانه دهندش صفی الله لقب
 مرض اخلاص دهد طول امل شان بوجب
 پیش این سلسله، شیطان زده زانوی ادب
 بخصوصت چو در آیند، بخوید سب
 ور برند از گفت ایهان، چه بعید و چه عجب
 لنگ و عامه، قلمی برد از اهل عرب
 که، بظاهر همه روزند، بباطن همه شب
 حذر ای ساده دلان عقده راستد و ذنب
 کاش این قبه ستردن برد ابلیس عذب

در تقاضا سمج و میرم و مهلک چو ز حیر
 بمودت چو ذباب و به مروت زنبور
 چه تمجب ز دغل بازی این جمع حریص
 جزو نظمی، که کند خامه ایشان تحریر
 پارسا شان، چو شود بادیه پیمای حجاز
 فعل و میخی، که نباشد، برد از پای شتر
 چشم شان گر نگردد پیر گدا پیشه غسور
 با امیدی که شود مالک یک گز کرپاس
 سر و سر، حلقه ناموس بر اندازانند
 بی غرض نیست، اگر دوستی اظهار کنند
 گر کنند از تن زارت چو شیش خون، چه عجب
 کفش و پاجامه، نهانند بیک از جسمی
 نشوی شیفته، ظاهر این قوم دورنگ
 شود از الفت شان، روی مه و مهر سیاه
 تا فمی زاد ز دنیای دنی کشمیری

۱۰۴- سامی، میرزا جان بیگ کشمیری

● مجموعه نغز: سامی، تخلص میرزا جان بیگ مرحوم است؛ اصلش از دشت قیماق بود، والدش چندی در کشمیر جنت نظیر سکونت نمود، بعد یکچند بنا فرزند ارجمند بحضرت دهلی افتاد، و این پسر نیک اختر دست بیعت بدست حق پرست سخن سنج روشن ضمیر حضرت خواجه میر (درد) رحمه الله داد. شاعری فارسی گو بود، در تاریخ گوئی سحرها مینمود. قصیده که در مدح خورم خان حاکم کشمیر انشا مینماید، از هر مصرعه اش روز و تاریخ سالم بر میآید، الحق که خیلی کوه کنی و بسی طبع فرسائی فرموده؛ در مدح پیر و مرشد خود ترجیع بند و ترکیب بند و رباعیات و غیره بسیار گفته و بسی صنایع بدایع درانجا بکار برده: بحکم ارفع اقدس واقعات

ایام خجسته فرجام خدیو جهان پناه حضرت شاه عالم پادشاه ، بطور شاهنامه فردوسی طوسی علیه الرحمة در رشته نظم کشیدن بنیاد نهاده : درو بانی چند بخوبی موزون فرموده بود که جام حیانش به شربت ممت مالا مال گشت ، انا لله و انا الیه راجعون :

مختصر کلام ، فکر عالی داشت اما الفاظ هندی از زبانش درست بر نمی آمد ، و بر محاورات اردوی معلی هم چندان مطلع نبود ، محض بجزور استعداد درست به تکلیف و تحریک دوستان ، گاه گاه بریخته گوئی اقدام مینمود . چنانچه قطعه در معذرت این باب موزون فرمود . خان رفعت نشان اعظم الدوله مجد میرخان بهادر (سلمه الله تعالی) از خدمت وی استفاده فرموده :

(۲۸۶ : ۱)

۱۲۳- صائب ، میرزا محمد علی اصفهانی

دانشمند گرامی شوروی آقای عبدالغنی میرزایوف راجع به صایب مقاله بسیار پر ارزش در مجله وحید تهران (سال پنجم شماره اول) چاپ نموده اند ، و در آن ، از تذکره - مذکرا لصحاب - ملیحای سمرقندی ، که تذکره نادر و نسخه آن فقط در تاشقند (۱) است ، احوال میرزا صائب را ثبت کرده اند ، نوشته ملیحای سمرقندی راجع به صائب مطالبی جالب و تازه دارد که عیناً اینجا نقل کرده میشود :

- میرزا صائب در اصل تبریزی بوده و محمد علی نام داشته . در تاریخی که شاه عباس صدای کوس جهانگیری زده و لوای شهر یاری افراخته و سکه فتح و فیروزی بنام خود خوانده ، تسخیر مملکت تبریز ساخته ، امر کرده و هزار

۱- در اکادمی علوم تاجکستان شماره ۶۱۰ ورق ۱۰۴-۱۰۵ .

خانه مردم از بلده مذکور خارج گردیده و مامور بدخول دارالسلطنته اصفهان شود؛ از دروازه دست تا بدروازه چهار باغ مقر بود، و مقام غنود خود را مقرر دانند؛ و هریک خانه واری بنای رنگین و طرح دلنشین را رنگ ریزند، و بساختن عمارات خوب و باغات مرغوب متوجه شوند؛

نظر بفرمان عالی شاه، آن قوم در اندک زمانی، با کمک اوفاط شاه، آن سرزمین را رشک ارم و شبیه حرم کرده، مسکن و موطن خود کرده اند؛ رفیع ترین عمارات و وسیع ترین این سراها، دولتخانه میرزا ضائب است، که زبان گفتار از عهده بیان کرد آن، برنمی آید، مگر کارشوندن را بدیدن رسد، و تا یقین شک را در خوبی آن سرزمین از پای در اندازد؛

الحال، کل آن مقام عالی اساس، به - عباس آباد - مشهور است؛ و مشارالیه مدتی بلباس سیاحت مساحت زمین را سیر کرده، تا که بعد از سیر ماوراءالنهر از ام البلاد بلخ عبور به هندوستان کرده است؛ و بمهربانی ظفرخان بخدمت شاه جهان رسیده و خطاب - مستعد خان - یافته؛ و از زاده مفکره خود، دیوانی تمام در هندوستان مرتب کرده، که مشهور است؛

در عهد سلطنت شاه عباس ثانی - که خطاب بشاه صفی است - حب وطن و دوستی مامی، او را بدارالسلطنت مذکور راهبر گردیده ازین سیر راجع ساخته است؛ شاه عباس صفی مذکور الطاف خاقانی و اشفاق خسروانی را شامل حال و مدد احوال مشارالیه داشته، یکی از محرمان بزم خاص و همنشینان خلوت اختصاص کرده؛ بعد از انیس خلوت و جلیس صحبت ساختن، روز بروز عنایت خسروانه و مرحمت شاهانه را درباره مومی الیه افزون داشته، و از نزدیک خود دور نمی گذاشته که رود؛ تا که در آنوقت بسیر استرآباد اردوی همایون ظفر و عنان موکب میمون اثر را معطوف داشته، مومی الیه

را که مجلس را چراغ بوده، بواسطه تازگی دماغ قابحصار اشرف برده است : میرزا صائب را شامی که خفت دماغ و عدم فراغ از فکر نفر و نوکر و پیش خدمت و حارس اسب و نگهبان ستور و پاسبان استر و غیره دلگیر شده ، شاه مذکور پرسیده که : میرزا فکر تازه از زاده مفکره چه داری ؟ که بذکر آری ! بداهه بسمع ملازمان پایه سریر و بعرض شاه عالمگیر رسانیده که : در زیر بار فکر کاه و دانه سواری چون خر در وحل معطل مانده ام ! و پس ازین از پیش خدمتان و ملازمان چشم ملازمت و خدمت ندارم ! و بشاه زمان و مرشد جهان سفر مبارک باد و مرا بوطن رخصت رجعت دهاد ! و بمقتضای درخواست او ، حکم جهان مطاع چنان شد که بسوی وطن خود رود . اما سخنان تازه اش یوماً فیوماً بما زود آید .

مومی الیه ، بعد از درآمدن به صفاهان هرگز بیرون نیامده و راکب مرکبی نگردیده ، تا که نعشش را بعد از لیبیک اجابت ندای — ارجعی الی ربک راضیه مرضیه — دست بدست پیایمردی همت پیادگان خدمتش نظر بوضعیتی که کرده بوده است ، تکیه درویش صالح — که معتقدش بوده — فزدبک پل مارویان و مقابل چهار سوق درون ، که در جریم زنده رود است ، دفن کرده اند . و از رفتن راقم بر سر قبرش ، بسه سال بیشتر فوت نموده بوده است . مدت عمر شریف اش قریب به نود رسیده بوده ، در هزار و هشتاد و هفت (۱۰۸۷ هـ) فوت نموده :

و دیوان تمام مرجومی را ، که مخزنی است از اسرار غیب و معدنیست از گفتار لاریب ، بقطع تمام چهار صراعه قریب صد جزو باشد ، در قوش متولی تکیه مذکور دیده شد . سنگ قبرش — که آئینه ضیاء و آفتاب جلالست و از صفای

باطن او خبر میدهد — بر سر آن این بیت مرقوم است :

حوکی از صفحه دلها شود ، آثار من من همان فوقم ، که میبایند از گفتار من
و در حواشی سنگش این ابیات را مرقوم کرده اند :

در هیچ پرده ، نیست نباشد نوای تو عالم پر است از تو ، و خالیست جای تو
آئینه خانه ایست ، پر از آفتاب و ماه دامن خاک تیره ، ز موج صفای تو
هر غنچه را ز حمد تو ، جزو یست در بزل هر خار میکند بربانی ، ثنای تو
در مشت خاک من ، چه بود لایق نثار هم از تو جان ستانم و سازم فدای تو

بلند تالار تاک سایه فکن صفة مزارش بایوان گردون همگوشه ، تاک
سدره شاخ طوبی نشانش را عقد ثریا یا خوشه . انواع اشجار و اثمار گوناگون
و گلهای رنگارنگ ، آنجا شگفته .

در طاق مقبره درویش صالح این رباعی را رقم کرده اند :

آن روز ، که غم خانه ما ، پیچیدند بردند ، و بمیزان عمل سنجیدند
دیدند ، بود که جرم ما ، از همه بیش ما را ، بصحبت علی بخشیدند

و تکیه درویش مذکور ، مقامی بود که درش با کشادگی هم آغوش و بستگی
از یادش فراموش . بنای دیوارش از خاک افتادگی ، هوایش مری دماغ
آزادگی ، فی حصرش از بند هستی بری افتاده ، فروزش از نقش تعلق ساده ،
ارم هوای ، حرم فضای ، صافی ضمیری ، مصفا منزلی ، که هر گل زمین او
با آفتاب همچشم . حریم کنش ، نسیم بهشت ، صفاکاری که هر خشت
فرش ساخت او سنگ یشم ، ساکنانش در انجمن خلوت ساز و چون شمع مایه
صد سوز و گداز . مقیانش گداز یافته آتش بی دود و معدوم گشتگان در عین
وجود . بقا در ذات شان فانی و نشان صفات شان بی نشانی . خاموشان سخن
گویند و از خویش گم گشتگان خدا جویند . هستی ایشان با نیستی توام ،
از خویش رفتگانند بی نقش قدم . در صحبت آن قوم شبی را بروز رسانیده

شد: با آنکه سال سیزده است که از آن فردوس مقام دارالسلام دوریست
دل بتصور نزدیکی او بخویش میباید و جان از شادی در پیرهن نمیگنجد:
هنوز هوس تماشایش شعله زن در سینه و از یاد سیر و صفایش خاطر زنگ
بسته آئینه است.

در تاریخ هزار و نود (۱۰۹۰هـ) بود که محرر را اتفاق سیر مع رفیق شفیق
حاجی بقائی بخاری و همراه مسعودا ولد زمانای زرکش و همدی حاجی
ساقی لنگ واقع شده بود، عفی عنه.

(۲۲ - ۳۹۷)

۱۳۹- طاهر، میر طاهر علوی کاشانی

● نصرآبادی: میرزا طاهر علوی (۱)، جوان قابل صالحی است. در
تحصیل سعی کرده شعرش اینست:

امشب چون شیشه می، دل ز تنهای پر است
همچو ساغر، همدی کو؟ تا دل خالی کنم
(۲۷۲)

● صبح گشن: علوی، میر محمد طاهر کاشانی، هنگام دارای شاه سلیمان
هنگامه شاعری گرم داشت. دیوان بانواع نظم گذاشته قدم بعالم علوی
گذاشت:

ز خاک خیزم و گویم: قیامت اینست که بی نیازم و رسمی مروتم اینست بر زبان هر نفسی ملتحمی نیست که نیست مجنون طفل مشربم و سنگم آرزوست وحشی نگمش، چشم سخن گونی دگر داشت اورنگ دگر، بویی دگر، خوئی دگر داشت	یتربتم، قدمی رنجه گر کنی یکره شهید تیغ تغافل نموده (علوی) را تا لب لعل تو شد بوسه فریب هوشم فی تاج پادشاهی و اورنگم آرزوست دیدیم بچمش، رم آهویی دگر داشت گر را، برخش بلبل بیدره! چه نسبت
--	---

۱- در بخش دوم (رک: ص ۲۹) زیر تخلص (طاهر) نوشته شده، زیرا که در - همیشه بهار -
همینطور ثبت است. ولی از اینجا ظاهر است که تخلص (علوی) میکرد.

چون چراغ ست ، هیچکاره صبح
از گریسمان پاره پاره صبح
بخوابم برده حیرت ، دیده بیدار میداند
اسیر کفر زلفی گشته ام ، ز نار میداند
که مینا بیخود از حیرت شد و پیمانه میرقص
صنم ، تا جلوه اش دیده است ، در بتخانه میرقص
رام گردیده آرمیده مگر
عاشق غویش را ندیده مگر
مرغ دل ، از قفس پریده مگر
در آرزوی ناله مستانه ام هنوز
از وحشت نگاه تو بیگانه ام هنوز
بیا که ! صبح خجل گشته ، آفتاب خجل
شوخی برق میکشد غاشیه نگاه تو
گریه های ! های ! من خنده قاه ! قاه ! تو
(علوی) بدیده دارم حیرت فرا نگاهی
(۲۹۰ - ۲۹۱)

پیش مهر رخت ، ستاره صبح
مهر داغیست بی رخت پیدا
ز جولان تو مستم ، نشه دیدار میداند
زبان ناله و درد دلم ، ناقوس می فهمد
بشوخی قامت سروی ، که در میخانه میرقص
خرامش از رعونت ، رشک اعجاز مسیحا شد
رم ندارد بی رمیده مگر
میکشند بی نقاب جلسوه گری
مضطرب هر طرف نظاره کنند
آم ، حجاب وار فلک را ، ز پا فگند
سر مشق رم بیرق دهد آرمیدنم
ز جلوه ات ، نه مه از هاله ، در نقاب خجل
رام کسی نمیشود وحشی صید گاه تو
شور بهار ، وجوش گل ، طرف خیار ، و کیف مل
بر لب رسید جانم ، از راه انتظارش

● ریحانة الادب : علوی ، میر محمد طاهر کاشانی از شعرای ایران عهد
شاه سلیمان صفوی ، که نخست در اصفهان میزیسته عاقبت به کشمیر رفته . و
هم در سال هزار و صد و سی و ششم هجرت (۱۱۳۶ هـ) در آنجا وفات یافته .
و یک منظومه موسوم به - حداد و حلاج - و یک - دیوانی - مرتب
داشته ، و ظاهر آنست که - علوی - تخلص وی بوده است :
(دو شعر دارد ج ۳ : ۱۲۲ بحواله قاموس الاعلام ، سامی ، ج ۲ : ۳۱۷ (۱))

۲۹۹- ملکی تویر کانی

● هفت اقلیم : ملکی تویر کانی ، با وفور قابلیت همت بر کسب معیشت

۱- همین عبارت را مینا از - ریحانة الادب - مؤلف - مردان بزرگ کاشان - (ص ۹۳) نقل کرده
است .

از ممر زراعت میکارد ، و بر نسق همه انشا مینماید : این دو بیت از آن جمله ها است :

قطعه

امید ، که هرگز به دل خوش ، نه نشیند آن کس ، که ترا گفت که : با من نه نشینی ۱
بزم طرب و زمزمه چنگ ، چه جوئی (ملکی!) تو که بی مائم و شیون نه نشینی ۲

(۲ : ۵۶۹)

● مجمع الخواص : ملکی بیگ سرکانی ، سرکان قصبه است از توابع همدان

و این شاعر از انجا است : شخصی بسیار خوش صحبت و مهربان و پرهیزگار و پاکیزه روزگار است : و جز اینکه مسافرتی نکرده ، هیچ عیبی ندارد : در تحصیل علوم ظاهری سرآمد امثال و اقران است : این ابیات ازوست :

بسکه دامان کشی از دست من بی سامان من بغایت تشنه وصلم ، تو گر سیری ز من
بی تو دلگیرم ز عالم ، گرچه دلگیری ز من دل خواست ، که آسوده شود ، راست نیامد
تیری ز کمان تو ، دلم خواست ، نیامد شهرت من بصلاح است ، زهی رسوائی ۲
عشقم ، از پرده ناموس برون برد ، و هنوز بسوزد تا قیامت ، جانم از داغ تمنایش
از آن برداغ جانم مرهم نمیخواهم ، که میخواهم همه فرهاد و مجنون وحشیان کوه و صحرائش
دیار عشق را ، ملک غریبی یافتیم (ملکی) شیرین لبان ، حکایت فرهاد میکنند
این نکته بس ز عشق ، که بعد از هزار سال جانها بجای ناله ز مرغان برآمده ۴
گر چون گلش گلی ز گلستان برآمدهی هر دم هزار سر ز گریبان برآمده ۵
گر داشتی بقتل کسی تیغ او سری یکبار ناله ز بیابان برآمده

(ص ۱۷۷)

۱- مجمع الخواص و ریاض الشعرا و آتشکده و صبح گلشن دارد .

۲- ریاض الشعرا دارد .

۳- آتشکده دارد .

۴- ریاض الشعرا و آتشکده و نتایج الافکار دارد - گر چون رخس -

۵- ریاض الشعرا و آتشکده و نتایج الافکار و نگارستان سخن دارد .

● ریاض الشعرا: ملکی سرکانی صاحب ادراک بلند و طبع عالی بوده ،
 جمیع اموال و اسباب خود را صرف فقرا و درویشان کرده بکربلاء معلی
 رفته سکونت کرده . در یکهزار و دو (۱۰۰۲هـ) بحق پیوسته در آنجا مدفون
 شد ، زهی طالع که او را بوده . وی راست :

هرگز بمن دیده روشن نه نشینی	با من ، ز به آموزی دشمن نه نشینی ۱
من رندم و تو دامن و بیباک ، عجب نیست	با من اگر از بساکی دامن نه نشینی ۲
چون برق ، ز من مگذری ای آتش سوزان	یکدم بمن سوخته خرمن نه نشینی ۳
امروز ، آتشی دگر بر جگر ، زدی	صد فکر داشتم ، همه بر یکدگر زدی
درد جانم به لب آورد ندارد جاسان	خبر از درد برون میکشد این درد مرا ۱
گفتی : نگاه دار دلت را برای من	جان از برای کیست ؟ که دل از برای تست ۱
از روز فراق تو ، چه گویم ؟ که چه روزیست	روزیست ، که از وی شب تا ز گریزد ۲
آن گروهی ، که نه با داغ تو ، در خاک شدند	لا اله الاک ، همه داغ پشیمانی داشت
توقف چیست در قتل ؟ تا مل چیست در خونم ؟	که میبرد گناه از من ؟ که میبرد گواه از تو ؟ ۱
روزی ، که بهر یار ، غیری هزار یار	آن روز را ، ز عمر شمردن نمیتوان ۲
عذر بیدادی ، ای دل ! تو هم از خویش طلب	او محال است ، که از کرده پشیمان باشد
گلعلاری ، که بسخون جگرش پروردم	لا اله الاک چشم سیه سرخ بخونم کرده است ۵
ز لعل نوش لبانم امید کام نباشد	مرا که پخته عشقم امید خام نباشد
میان دل و جانم پر آستان تو جنگ است	بگو کدام یکی باشد و کدام نباشد

(خطی)

● آتشکده: ملکی از اهالی سرکان است و سرکان قصبه ایست از اعمال
 همدان ؛ قدسی طینت خجسته احوال و در علوم ظاهری سرآمد امثال :

- ۱- آتشکده: تاکی بمن ای هرگز . صبح گلشن دارد .
- ۲- آتشکده .
- ۳- صبح گلشن دارد .
- ۴- آتشکده و صبح گلشن دارد .
- ۵- نگارستان سخن و صبح گلشن دارد .

خوش صحبت و مهربان بوده : ازوست : (هفت شعر دارد ص ۱۷۳)

● نتایج الافکار : ناظم ملک نکته رانی ملکی سرکانی ، که مرد خوش طینت و نیک کردار و پسندیده سیرت و خجسته اطوار بود ، و در علوم ظاهری و فنون شاعری هم منتخب روزگار . در عهد اکبری وارد هند گشته بمنصبی شایسته سرفرازی اندوخت . و چندی بخدمت بخشیدگری بنگاله و پس ازان بدیوانی صدر به کشمیر سر برافراخت . آخرش در سنه (۱۰۴۰هـ) اربعین و الف بسفر دار عقبی پرداخت از کلام اوست : (دو شعر دارد ص ۱۷۴)

● نگارستان سخن : ملکی تویسرکانی پادشاه ملک سخنوری ست و سلطان الکای نظم گستری : در هندوستان بمناصب علیا سرفرازی یافت و در سنه (۱۰۴۰هـ) بملک آخرت شتافت :

چون شرر یافته ام لذت تنهائی را خانه بایم از سنگ ، که بی در باشد
ما نمیدانیم گویا ، از گرفتاران کیست دعوی آزادی سرو چمن را بنده ایم
(ص ۱۰۱)

● صبح گلشن : ملکی تویسرکانی : ملکی ست ، در قلمرو نکته سنجی و سخن رانی بکمال خوش بیانی ، بحلیه علوم رسمی محلی بود . و در وطن بورزش فلاحات کسب معاش مینمود . و در عهد اکبر پادشاه بههندوستان رسید و بوسیله جمیله شیخ فیضی بمنصبی سرفراز گردید ، و بر عهد بخشیدگری بنگاله سرفرازی یافت و بعد زمانی بمترلت دیوانی کشمیر مرتقی گردیده بدانسو شتافت : در سال وفاتش اختلاف بسیار است در بدیضا یکمزار و چهار (۱۰۰۴هـ) و والہ داغستانی نوشته که وی سنه اثنین و الف (۱۰۰۲هـ) بکربلای معلی ازین جهان گذشته :

(ده شعر دارد ص ۲۴۷)

● بزرگان و سخن سرایان همدان : ملکی توپسرکانی : از شعرای نیمه اول قرن یازدهم بود . بشغل کشاورزی اشتغال داشت و در عهد اکبر بادشاه (۹۶۳-۱۰۱۲) به هندوستان رفت و در نزد بزرگان آن دیار مقام و منزلتی عظیم حاصل کرد و مدتی نیز در کشمیر بود . وفات وی را بسال (۱۰۴۰) هجری (۱) نوشته اند : والہ داغستانی مینویسد : ملکی بسال (۱۰۰۲) هجری در کربلای معلی در گذشت : از اشعار اوست :

(۱۳) شعر دارد ۲: ۳۹-۴۰

(یازدهم اکتوبر ۱۹۶۸ع)

(۱)

کشمیر در شعر فارسی

اشعار متفرق : (سده چهارم تا چهاردهم)

کشمیر در شعر فارسی

بسیار قصاید و مثنویات کامل مربوط به کشمیر در متن کتاب ثبت شده است، و ابیات متفرق که در دواوین شعرا یافته شد، جمع آوری کرده این جا ثبت میکنیم.

اول کسی که ابیات متفرق را گرد آوری و چاپ کرد، آن دوست دانشمند آقای حفیظ هوشیارپوری است، ما بران ذخیره اضافه کرده به چاپ میرسانیم:

این نکته هم بیاد باید داشت که در اشعار از کشمیر مقصود شعرای قدیم ایرانی فقط این کشمیر نیست، کشمیر در سرزمین ایران نیز هست که بنام کشمر و کاشمر و کشمیر هم معروف است و سرو آنجا بسیار شهرت دارد که شعرا در اشعار خود آنرا یاد کرده اند:

در برهان است:

کشمیر بکسر اول و فتح میم بر وزن کشور نام قریه ایست از ولایت قرشیز
منجمله خراسان و آنرا کاشمر نیز گویند، و زردشت دو چوب سرو به طالع سعد
نشانده بود، یکی در همین قریه و دیگری در قریه فارمد، که از قرای طوس
است، و شرح و بسط آن در لغت کاشمر مذکور شد. و نام شهری هم هست
از ترکستان منسوب بخوبان (۱).

(ص ۱۶۵۲)

تحت لغت کاشمر دارد:

یا میم پروزن کاشغر، نام شهری است در ترکستان منسوب بخوبرویان و
نام قریه ای هم هست از ولایت قرشیز من اعمال خراسان (۲). گویند: زردشت

۱- صاحب برهان کشمیر کنونی را علحده نوشته است (ص ۱۶۵۲).

۲- دکتور معین دارد که: اکنون نیز قرشیز را کاشمر نامند (ص ۱۵۶۸).

دو درخت سرو بطالع سعد نشانده بود، یکی را در همین قریه و دیگری را در قریه فارمد، که از جمله قرای طوس است، من افعال خراسان. و زعم مجوس آنست که زردشت دو شاخ سرو از بهشت آورد و درین دو موضع کاشت. و متوکل عیلمی بهنگام عمارت جمفریه سامریه (۱) حکمی به طاهر بن عبدالله که حاکم خراسان بود، نوشت که: آن درخت را قطع نماید و ثنه آن درخت را بر گردونها نهاده و شاخهای آن را بستران بار کرده بپنداد بفرستد. جمعی از مجوس پنجاه هزار دینار میدادند قبول نکرد و آن درخت را انداخت. و بوقت افتادن آن درخت، زمین چنان بلرزه درآمد که بکاریزها و بناهای آن حدود خلل عظیم راه یافت. گویند: از عمر آن درخت یک هزار و چهار صد و پنجاه سال گذشته بود، و در سایه آن درخت بیست و هشت تازیانه بود، و در سایه آن درخت زیاده از دو هزار گاو و گوسفند قرار میگرفتند، و جانوران مختلف الانواع زیاده از حد و حصر دران آشیان داشتند. چنانکه بوقت افتادن آن درخت از بسیاری جانوران روی آفتاب پوشیده گشت و هوا تاریک شد و شاخهای آن را بر هزار و سه صد شتر بار کرده بودند. و خرج ثنه آن درخت تا بپنداد پانصد هزار درم شد. و چون بیک منزل جمفریه رسید، همان شب متوکل عباسی را غلامان او پاره پاره کردند (۲). (ص ۱۵۶۸)

در اوراق آئنده هر جا که سرو کشمر یاد شده است مقصود ازان کشمر ایرانست و دیگر اشعار مربوط به کشمر اینجا است.

۱- دقیقی (۳۶۰ تا ۸۳۰)

فرستاد، هر سوی کشور، پیام	که چون سرو ۳ کشمر بگیتی مدام
کنون جنله، این پند من، بشنوید	پیساده سوی سرو کشمر روید
بهشتیست خوان ار نندانی همی	چرا سرو کشمرش خوانی همی
چراکش نخوانی نهال بهشت	که چون سرو کشمر بگیتی که کشت

۲- عماره مروزی (چهارم)

جهان، ز برف اگر چندگاه، سیمین بود / ز مرو آمد و بگرفت جای نوده سیم

۱- این روایت را دکتر محمد معین موافق تاریخ نیافته است.

۲- رک: برای شرح سرو کشمر در تاریخ بیهقی (ص ۲۸۱) و مزدیسنا دکتر معین (ص ۳۴۰-۳۴۲)

و رجوع شود نیز کتاب گاه شماری تقی زاده (ص ۲۶۰) حاشیه (۱۴۰۲) از تاریخ طبری.

۳- مقصود از کشمر ایرانست.

بیاغ کرد همه نقش خویشتن تسلیم
پشیزه ساخته بر شکل پشت ماهی سیم

ز سروهای مرادف، کرانش چون کشمیر
همچو از مصر قصب غیزد و از طایف ادیم
هم رنگ رخ خویشتن بیاغ اندر گل جوی
ما ز آرزوی خویشتن، نتابیم بیک موی
از دست بتان پنه کنیم از سربت گوی
امسال نیارامیم تا کین نکشم زوی
به چون بحضر در کف من دست شوی
شکر ساخته خویشتن به کشمیر بری
دوره کشمیر از لشکر رای
آن کرد، که با کبک کند باز شکاری ۱

یکی را بر کشیده سرو کشمیر
چو کشمیر، اصل او پر نقش و پر فر
نه سرو آن، بیاشد جز به کشمیر ۲
هوا شده، همه از عکس جامه شان، فرخار

تا شکن زلف بود، مشکبوی
تا زن بد مهر بود، جنگجوی
بلبل خوشگسوی با آواز زار
بختش، هر روز فزاینده باد
بده پر و نهی گیر، که ما نیک نبرد است

و یا ز کلک تو گسترده داد در پنده
آنکه در کشمیر باشد، وانکه در کشمیر بود

بهار خانه کشمیریان، بوقت بهار
بدور باد همه روی آبگیر نگر

۳- فرخی سیستانی (سنه ۵۴۲۹)

ز لاله های مخالف، میانش چون فرخار
تا ز کشمیر صنم غیزد و از ثبت مشک
هنگام گلست! ای بدورخ چون گل خود روی
مارا ره کشمیر همین آرزو آید
گاهست، که یکباره بکشمیر خرامیم
شاهیت بکشمیر، اگر ایزد خواهد
خاری، که بمن در خلد، اندر سفر هند
باش تا با پدر خویشتن بکشمیر روی
او همان است که پیش تو ستد
آن میر جهانگیر، که با لشکر کشمیر

۴- عنصری (سنه ۵۴۳۱)

یکی را نسبت کشمیر خوانند
چو کشمیر، سرو او با زب و با حسن
نه نقش این، بیاشد جز به کشمیر
زمین شده، همه از بندگان او، کشمیر

۵- منوچهری دامغانی (سنه ۵۴۳۲)

تا گل خود روی بود، خوب روی
تا بت کشمیر بود، جمد موی
تا ز بر سرو کنند گفتگوی
عمر، خداوند دم پاینده باد
بیار ای بت کشمیر، شراب کهن پیر

۶- قطران تبریزی (سنه ۵۴۶۵)

ایا ز تیغ تو ترسیده مهر در کشمیر
اندر آن بالا و روی او پدید آید همی

۱- رک : در صفحات آئنده اقتباس از مثنوی ایاز و محمود زلالی .

۲- مقصود از کشمیر ایرانست .

همیشه باغ من، از قامت تو چون کشمیر
ایا بیتی، که تراشد ثمن بت کشمیر
سرو چو قدش، نکاشتنده به کشمیر
رخش پیرایه کشمیر و قدش فتنه کشمیر
بس خانه افراخته، چون روضه رضوان
که داند وصف قد تو، بسرو کشمیری کردن
بوستان و گلستان چون بر پرو کشمیر گشت
مردم از بس آوری بر دره ها تاخیر میر
می خور، که بمی گردد اژده جوان پیر

نگاری به کشمیر و سروی به کشمیر

همیشه تا بفروزند، مایه خرداد
زمین ز ملک تو خرم! زمان بمدل تو شاد
ز دست ترکی قدش چو سرو کشمیر
چون ماه دو هفته در آمد از در
یکی ز سرو بلند و یکی ز بدر منیر
هزار رای فزون بود در نواحی آن
بعرض بود ز کشمیر تا بسیستان

بدیع صورت ایشان، چو نقش در کشمیر
بوصف کشمیری سروی بکشمیری نگارنده
پیش بالای تو باشد پست سرو کشمیری
همچو کشمیر است بر زن تا که او در بر زن است
نیست کشمیر و همه پیکر او کشمیر است
که چو کشمیر بود، گاه چو فرخار بود
که: زیر حلقه زلفت دلم چرا ست اسیر
پره نیارد دیوانه را، مگر زنجیر
بزور و زیر همیانم ای بست کشمیر
چرا غمت ترا گر چو زرشای چو وزیر

همیشه کاخ من، از عارض تو چون کشمیر
ایا گلی، که تراشد چمن دل عاشق
نقش چو رویش، نداشتند به کشمیر
لبش مانده مرجان برش مانده مرمر
بس صورت آراسته، همچون بت کشمیر
که داند نعت روی تو، به مهر خاوری کردن
گلستان از لمبتان نغز چون خرخیر گشت
ای بخوبی! بر بتان کابل و کشمیر میر
برخیز و بمیخانه خرام! ای بت کشمیر

۷- ابوالحسن علی بهرامی سرخسی (۵۵۰۰)

نه دلدی نه بینی چو روی تو قدش

۸- مسعود سعد سلمان (سنه ۵۱۵-۵۲۵هـ)

همیشه تا بپرستند، مایه کشمیر
تو شاد باش و خرم ز عمرو ملک، که هست
بروی ماه تمام و بسچشم نرگس
آن لبست کشمیر و سرو کشمیر
بهشت قامت و دیدار آن بت کشمیر
ولایتی، که بدو داد خسرو عالم
بطول بود ز میهاره تا به آسا سرو

۹- امیر معزی (۵۵۲۲)

بلند قامت ایشان، چو سرو دو کشمیر
دل اندر عشق او بندم، چرا بدم، دلم خیره
نقش کشمیری نباید زشت پیش روی تو
همچو فرخار است مجلس تا که او در مجلس است
نیست فرخار و همه صورت او فرخار است
ای نگاریده نگاری، که ز تو مجلس من
پیام دادم نزدیک آن بت کشمیر
جواب داد که: دیوانه شد دل تو، ز عشق
پیام دادم کز روی زرد و فاله زار
جواب داد: که از زیر و زر بود شاهی

رای هند از فزع آن ، نفر آید بنفیر
اوفند زلزله در جان امیر کشمیر
لعبتان چین و کشمیر و بتان قندهار
معطر آمد و آراسته بت کشمیر
اخبار اوست ، از در چین تا بقیروان
آسیب او رسید ، ز غزنین به مولتان
بوی بهشت عدن ، ز کشمیر تا عدن
سرو نروید چنو ، به کاشمر اندر

گر سوی هند رسد ، یک نفر از لشکر تو
ور به کشمیر برد حاجب تو تاختی
تا در ایوان نو آئین پیش خسرو صف زدند
ز بهر قنیت عید و پیش من شگیر
آثار اوست ، از حد کشمیر تا بروم
هنگام آنکه ، بر در غزنین مصاف کرد
خلقش چنان خوش است ، که از بوی او گرفت
نسرک نزیاد چنو ، بکاشمر اندر

۱۰- عمیق بخارائی (۵۵۲۳)

چو سوی سر زلف خوبان کشمیر
بسیار صف جادوی مکار شکسته

طریقی بر آن آسمان ، چون صراطی
وز نازک مژگان تو ، در بابل و کشمیر

۱۱- اثیرالدین اخسیکتی (۵۵۸۹ یا ۵۷۷۷)

باغ از تو ، پسر از نگار کشمیر
او حاضر و ، آنکه وطن سرو به کشمیر

زاغ از تو ، پسر از متاع خسرو خیر
او شاهد و ، آنکه نسب حور بکشمیر

۱۲- ظهیر قاریابی (۵۵۹۸)

آشنائی کاشت با سبزان کشمیرم کند
ناوکت ، داشت مگر تعبیه در تیر نمک
گشته یادت بدل مردم کشمیر نمک

در محبت ، عشق اگر خواهد نمک گیرم کند
چیت بر زخم دلم ، ای بت کشمیر نمک
قا ز هند آمدی ، ای کان ملاح ، بفراق

۱۳- انوری ایوردی (ششم)

هوا نهفته ، در آبش حلاوت کوثر
میان رحبه ، ز خوبان ماهرخ کشمیر
کار این دارد که اکنون در غراسان میرود

صبا سرشته ، بخاکش طراوت طوبی
کنار دجله ، ز ترکان سیم تن خلق
عید بدست آنچه در کشمیر میرفتست ازو

۱۴- فلکی شیروانی (ششم)

ایمن به شام شاه و به کشمیر میر از او

بنگرا کمان کین یکمین در کفش ، که نیست

۱۵- ضیائی ، عبدالرافع هروی (ششم)

سوسن ، نشان ز لببت فرخار میدهد

گلبن ، حکایت از بت کشمیر میکند

۱۶- شمس طبسی (۵۶۲۶)

که کس نمیشود لاف ، جادوی کشمیر

طلسم فتنة ، بمعبد تو شد ، چنان باطل

- چون جزع تو از حقه تقدیر برآمد
بس ناله از جادوی کشمیر برآمد
- ۱۷- شیخ شهاب الدین مهروردی (۸۶۳۲)
کآن کشمیراً ساکنها
قد کتسب الله علی بسابها
- ۱۸- شیخ سعدی شیرازی (۸۶۹۲)
فدانم از چه گل است، آن نگار ینهای
بدین کمال، ندارند حسن در کشمیر
همشیره جادوان بسابیل
- ۱۹- اوحدی مراغی (۸۷۳۸)
ماه کشمیری رخ من از ستیگری که هست
می پسندند بر من بیچاره هر خواری که هست
- ۲۰- خواجوی کرمانی (۸۷۵۲)
شه آسمان قدر و دریا دل، آنکو
همنشین ماهرویان خطا و خلطالم
چون شه قفجاق و کشمیروت گدای درگهند
دامن خرگه، بر افکن ای بت کشمیر
چهره خوب تو رشک لببت نوشاد
- ۲۱- مظهر کره ای (۸۷۹۱)
هم امروز بینش و شعری نویس
- ۲۲- خواجه حافظ شیرازی (۸۷۹۲)
ز شعر (حافظ) شیراز میگویند و میرقصند
- ۲۳- ابو الفتح سید محمد حسینی گیسودراز (۸۸۲۵)
نی ممکن وصف و جای تقریر
از دست کمند گیسوانش
استاد، مملمان بسابیل
این است جنان، که میشوند
در باغ، وجود ساده بینگر
پسار را سر ما و آستانست
بیچاره و مبتلا (ابوالفتح)
- آن کیست؟ که میرود به نخچیر
پسای دل دوستان، به زنجیر
پسیرایه، دختران کشمیر
کز دیدن او، جوان شود پیر
صد گونه، بهشت گشته تصویر
رفت است بر این حدیث تقدیر
تدبیرش چیست؟ ترک تدبیر

۲۳- شرف الدین علی یزدی (نهم)

شاه همه دلبران کشمیر نوئی
آن عور که روح را سزد، کش گویند

۲۵- مولانا جامی (۸۹۸هـ)

یکی گفتا که : در اقصای کشمیر
مقام خوبرویان آن زمین است

۲۶- فغانی شیرازی (۹۲۵هـ)

اثرش آتش دل بود و نم قطره اشک

۲۷- فخری هروی (۹۵۸هـ)

بهشت عارض و رخسار آن بت کشمیر

۲۸- صرّی مولانا یعقوب کشمیری (۱۰۰۴هـ)

دلبر من، که وطن ساخته در گجرات است
جدا ز روی تو چون دوزخیست (صرّی) را

۲۹- محسن تاثیر (یازدم)

دو سه نقد دل، از زلف گره گیر

۳۰- زلالی خوانساری (۱۰۲۴هـ)

ز غزنی نامه بر پرواز گر شد
روان شد لشکر از غزنین بشگیر
سروسر کرده خوبان کشمیر
بت کشمیر غیرت آزموده
همه کان نمک کای شور کشمیر
گل کشمیر آیس سرور غزنی

۳۱- نادم گیلانی (۱۰۲۴هـ)

هر زمان از شوخی و شنگی برونک دیگر است

۳۲- ظهروی توشیزی (۱۰۲۴هـ)

بشکر دهانان هندوی نسب

خرم دل آن سپاه، کش میر نوئی
کافدر کف پای نازکش میر نوئی

ز شیرنی نباشد هیچ تقصیر
بخوبی رشک فردوس برین است

آنکه صبری ز پی لبث کشمیر شدیم

ز شاخ سرور روان و ز روی پدر منیر

جانب کشور کشمیر، عزیمت چه کنم
اگرچه، رشک بهشت است، گلشن کشمیر

ملاحت کرده هندوی به کشمیر

بکشمیر آمد و، شور دگر شد
سوی خوننابه زار ملک کشمیر
ملاحت از لب او چاشنی گیر
دل از محمود غزنینی ربنوده
نمک از پای نا فرقت نمک گیر
لش می، خنده اش می، بوسه اش می

در غلط افتم که کشمیر است یادلداراست

برعنا سلیحمان بر صرب

۱- رک : شعر محمود سعد سلمان ص ۱۸۲۸ این کتاب .

۲- رک : در اوراق آینده مثنوی محمود و ایاز .

- ۳۳- بترکان غارت گر سپهر و هوش به کشمیریان مباحثت فروش
نظیری نیشاپوری (۱۰۲۲)
- ۳۴- مجرب بکبه سحر به کشمیر میبرد
میرزا جلال اسیر شهرستانی (۱۰۲۹)
- ۳۵- طالب آملی (۱۰۲۶)
گر طوطی خیال لبث نامه بر شود
ز کشمیر، خط سبزی، گل مکتوب می آرد
آئینه را کتابت کشمیر می کنم
سر هر موی من پرواز استقبال طوطی شد
- ۳۶- حکیم شفائی (۱۰۳۷)
چه گلها که بشگفت بر باغ خاطر
غزالان ملتان، به نیرنگ سازی
نگاران سرهند، در نقشبندی
ز کشمیریان و ز اجمیریانم (۲)
که بپندند از غمزه، دست و زیانم
که سازند دل غرق خون ناله سائیم
- ۳۷- رفعتی تبریزی (یازدهم)
فستاده درو سروهای بلهند
در صفت کشمیر گوید:
چنان لطیف زمینش، که همچو دانه در
دراو چو قطره افتد، نیفتد از تدویر
- ۳۸- فوقی یزدی (۱۰۵۰)
تا شدم، از چمن کابل و کشمیر جدا
فواقد گیلانی (۱۰۶۷)
آنجنانم، که مخنث شود، از کیر جدا
- ۳۹- دوام چارق یک درو پای کردستم
عاقل خان رازی (۱۱۰۷)
گهی بجانب مصر و گهی سوی کشمیر
همواری ره، گلشن کشمیر ندارد
- ۴۰- بی رنج، محال است بفردوس رسیدن
ناصرعلی سرهندی (۱۱۰۸)
که همصفر من، آن عندلیب تبریز است
علی) بگلشن کشمیر رفتنم عیب است
- ۴۱- نا معلوم (بزمان عالمگیر)
در مذهب عشاق دم از عشق روا نیست
مرغی، که هوای خوش کشمیر ندارد

۱- در مرثیه نورالدین پد پسر خود و یولقل بیگ افیسی.

۲- از قصیده در وصف میرزا غازی ترخان.

۳۳- غیاثی اصفهانی (۱۰۱۹هـ)

چگونہ بشگندم دل ز دیدن کشمیر که در بهشتم و هشتم بصد عذاب اسیر

۳۴- نعمت خان عالی (۱۱۲۱هـ)

ای سفلہ! تمام کاروبار تو دغا ست اینجا بادب پاش! تکشمر بیجاست
مهمانی ما، که وعده کردی! نرسید آخر کنتہ کہچو چه شد؟ بہتہ کجاست

۳۵- منشی، غازی الدین خان فیروز جنگ (۱۱۲۲هـ)

چون روم سوی گلستان کسی، ای (منشی) در حریم دل من، باغچہ کشمیر است

۳۶- سرخوش، محمد الفضل (۱۱۲۶-۱۱۲۷هـ)

گرمی مردانگی، از سرد طبعان، کم طلب چشم نتوان داشتن از مردم کشمیر جنگ

۳۷- پیدل، عبدالقادر (۱۱۳۳هـ)

کشمیر، کہ انتخاب باغ دنیا ست در هر کف خاکش دو جہان نشو و نہاست
دارد ہمہ چیز، غیر جنس آدم زین راہش، اگر بہشت خوانند روا ست

۳۸- قبول، میرزا عبدالغنی بیگ (۱۱۳۹هـ)

بہند از اغلاط ژند و پاژندم جگر خون شد خوشا کشمیر و قرآن خواندن در سایہ بیدی

۳۹- مولانا غنیمت کنجاہی (۱۱۵۸هـ)

بیا بلبل! اگر داری گل، نذر تہاشا کن (غنیمت) بہر سیر گلشن کشمیر می آید
بہار آشوب جنت جلوة ہر شرح رعنائی ست دل داری (غنیمت) نذر کشمیری نگاران کن
آب شد کشمیر در چشم (غنیمت) از حجاب تا کہ نادالستہ نام خطہ پنجاب برد

۵۰- واقف، نور العین لاهوری (۱۱۹۵هـ)

ہم داغ من بہ گلشن ہندوستان چو نیست زین پس، بہ سیر لالہ کشمیر میروم
بر روی زمین دوزخ سردیست، مکن گوش گویند: اگر خطہ کشمیر بہشت است

۵۱- قانع تنوی (۱۲۰۳هـ)

دو - مثنوی قضا و قدر - گوید :

خور اندر سبزہ زارش شپسہ وار نیارست آلسکہ بیند روی اندوار
گر آید بالمثل مہ در زمینش کند گلچین غلط با یاسمینش
بیوی، بیوی شہ-ویش، ز ہر باد گل خورشید گیرد غنچگی یاس
کہی تقریر وصف زعفران زار لب از غنبدہ نیابد رام گفتار

ز بس سروش بآزادی مسلم شد
طلای آفتاب آنجاست پرغش
تو نگر گردد آن کو بار دارد
در - مکی نامه - گوید :

کشیده قامتی ، چون سرو کشمیر
بیا ای دل ! اگر داری سر سیر
نظر از دیدنش کم میشود سیر
که گرد ره ، بود صد سیر کشمیر

۵۲- خوشدل ، پندت دیارام کاجرو (۱۲۳۰هـ)

الهی ! غنچه امید یکشای
بخندان چون لب غنچه دل تنگ
بهار گلشن کشمیر بنمای
که گویم شکر امکانت بصد رنگ

۵۳- مجرم ، میرزا محمد کشمیری (۱۲۷۲هـ)

بیا (مجرم) چوئیر از قبضه کشمیر بیرون شو
که گریای بزرگان در میان نبود فرنگ است این

۵۴- بهار ، پندت لسه کول کشمیری (۱۳۰۲هـ)

خوشا کشمیر و آب خوشگوارش
ز کسوتر ، آب برده چشمه سارش
خوشا گلزار و سیر سبزه زارش
که طوبی ، سایه پرورده چنارش

۵۵- خازن ، پندت مسیح رام (۱۳۰۶هـ)

بهشت است کشمیر فرحت فزای
بهارش ، گل و گلستان آورد
ز آب و هوای چنین دلکشای
خزان ، خنده زعفران آورد

۵۶- کنهیا لال هندی (۱۳۰۸هـ)

چه کشمیر ، گلزار خلد برین
چنین ملک سرسبز و عنبر سرشت
چه کشمیر ، جنت بر روی زمین
که ثانی ندارد بغیر از بهشت

۵۷- سعد ، مرزا اسعد الدین کشمیری (۱۳۱۶هـ)

نه آن مهر و محبت نی حیت در مسلمانان
مسلمانان ! مسلمانان گرفته جای خود ، درگور
که در کشمیر بوده پیش در عهد مسلمانی
نه بهر مضحکه گفتم ! نه از لاف سخنانی
شده اندر کتاب از شرم پنهانی
ز درد و سوز گفتم آنچه گفتم ، واقعی گفتم

۵۸- پندت راجکول دیری کشمیری (۱۳۱۸هـ)

جهان شگفته ز رنگ بهار کشمیر است
سحر به باغ نشاطم نسیم صبح آورد
نگار خانه چنین لاله زار کشمیر است
که آبروی جهان شالهار کشمیر است

۵۹- یکتا، پندت شیام نرائن کشمیری (۸۱۳۲۲)

در زمستان خطه کشمیر گردد کان برف	بسکه کوه و دشت باشد مهبط باران برف
ریزه ریزه فقره باشد دست سیم افشان برف	بر زمین و بامها، گویا بود انبار برف
برسرکوه است دائم خیمه زن سلطان برف	چند مه در سال فرماید بمیدان هم نزول
چشمه کوثر، اگر خواهی، که آید در نظر	لطف آب خوشگوار چشمه شاهی نگر
سوی این چشمه سکندر را بگشتی راهبر	داشتی گر خضر، ز آب جانفزایش آگهی

۶۰- نامعلوم

القصه، بهشتیست، که بر روی زمین است	کشمیر مگرا! رشک پری خانه چین است
------------------------------------	----------------------------------

۶۱- نامعلوم

که صد فردوس پیشش، خوشه چین است	بچشم کم نیینی ملک کشمیر
--------------------------------	-------------------------

۶۲- نامعلوم

شالامار و لاله زار و سیر کشمیر است و بس	صبح در باغ نشاط و شام در باغ نسیم
---	-----------------------------------

۶۳- نامعلوم

آب جهسلم نشان کشمیر است	کرد سیراب خطه پنجاب
این که، آب روان کشمیر است	در تن مردگان، روان باشد

(۲)

کشمیر در شعر فارسی

مثنوی محمود و ایاز : زلال

شهر آشوب کشمیر : راضی

(۱) مثنوی محمود و ایاز

زلالی خوانساری (۱)

گرفتن دزد ایاز را در شکارگاه کشمیر بدشت راهزن

و بردن او به بدخشان

بشارت باد ، آهوی ختن را	ز طبل باز کبک راهزن را
گوزنان را ، بزخم بساز خفتن	درخت خشک را ، گلها شگفتن
بشیران ، ساغر می خواب خرگوش	نهار مژده حسرت فراموش
غزاله قطره خون هواگیر	گره گشتن چو پیکان ، بر سر تیر
ایاز اینک سر نخچیر دارد	که او ، آهوی آهو گیر دارد
چه آهو ، پای تا سر دشته تیز	ز نوک دشته ها ، تا قبضه خونریز
میفکن ، صید گلزار بسهارا	ز یوس تیر مژگان و نگارا
میفکن ، در کنار عاقلی رخت	که عاقل ، تیر عاقل میخورد سخت
مزن بر گور مصر ننگ که حور است	پیش جنت پی ، بهرام گور است
قضا ، چون تیغ قسمت ، میکند تیز	نه بی باکی سپر گردد ، نه پرهیز
مرا در آتش غم ، جان سپند است	دل غم نا پستدم نا پسند است
ایاز آن شور بازار قیامت	بقامت رونق کار قیامت
بت کشمیر شور فصاحبوران	بدل تنگی چراغ چشم موران
یکی صبح ، از شکر خنده قضا ، دام	تپسم ، تنگ چون گلهای بادام

۱- محمد حسن حکیم زلالی خوانساری (متوفی ۱۰۲۴هـ) ملک الشعراء شاه عباس کبیر. برای شرح حال وک : نصرآبادی ، سرو آزاد ، خزانه عماره ، رضا زاده شفق ، گنج سخن وغیره . در سرو آزاد هست : در اختراع عبارات و نازکی اشارات بی نظیر افتاده ... عمده مثنویات او - محمود و ایاز - است که مصنف اکثر ، اوقات خود را ، صرف این کتاب ساخته . سال آغازش (۱۰۰۱هـ) ... و تاریخ اختتامش ... سته (۱۰۲۴هـ) است . اما ترتیب نا داده ورق حیات گرداند . شیخ عبدالحسین داماد شیخ علی نقی کمره در هندوستان نسخ متعدده فراهم آورده به تقدیم و تاخیر و طرح ایات فی الجمله ربطی داد . و ملا طغفرای مشهدی دیباچه نشر به تحریر آورد (سرو آزاد ۴۱ - ۴۲) . مثنوی در سال (۱۲۹۰هـ) در هند و بسال (۱۳۲۰هـ) در تهران چاپ شده است ولی نایاب هست . اینجا اقتباس از نسخه دستنویس بسیار مغلوط ملک آرکانیوز کراچی گرفته شده است .

صراحی، غلفش گلپانگ، یا حی!
 روان خم نشین (۱) یاقوت پی غش
 برون برخ بپرنگ سرخاب
 شکر لب، کز لیش میخانه میریخت
 چومی، بر عارضش گلشن نگارید
 هوای صید گیری بر سرش گشت
 و شش قربانگه و مژگانش شمشیر
 چو مژگان، ترکشی کرده حایل
 ببازویش، کمند حلقه بسته
 فشته مست، بر تازی سمندی
 سمنای از مه و هفته رمیده
 رکابش، حلقه چشم پری بود
 ز دور او، تسلسل گشت پیدا
 نشستن فتنه و خیزش قیامت
 صبا، زیر گل و شمشاد، میرفت
 تراروی رکابش را، بفرسنگ
 چو بر شد گرد راه او، شفق شد
 خودش مست و سمندش مست و ده مست
 بدشتی تاخت، گر غضر سمن زار
 چه دشتی، کش بلعب اسب وساده
 به نخچیر افکنان همره شب و روز
 غزال و شیر، هر یک سبزه خفته
 گوزن، از بس که کرده آرمیدن
 پلنگ، از ناخنان دندان میگرد
 بمقراض دمش، چیده غزاله
 دران صحرا، غزال دشت کشمیر
 بر آورده، بصید انداختن، دست
 بهر سو، باز را پرواز میداد
 ز گسرگان، وا کشیدی گاه گاهی

که شد وقت نماز شیشه می
 که خاکش بهتر است از خون آتش
 عروسی آتشی در پسرده آب
 بمرغ دل، ز بوسه دانه میریخت
 سحاب آرزو، بر سبزه بارید
 سر نخچیر، گرد خنجرش گشت
 ز ببرحمی، نکرده هیچ تقصیر
 همه پیکان تیرش، غنچه دل
 محسوف بر سمنندی بر نشسته
 که جانش بود آتش، تن سپندی
 بروز آخر از تندی رسیده
 پری گردیش از جلوه گری بود
 ز تمکینش، نجل گشت پیدا
 سرین و سر، شب و روز سلامت
 بپسالی سمنند بساد، میرفت
 شده در باد سنجی، عمرها تنگ
 چومی، هر جا فرود آمد، عرق شد
 غبار راه، تا طرف کله، مست
 نفس، سر سبز میشد، چون خط یار
 فلک را، هفت میدان طرح داده
 پپای وحشیان دست آموز
 بهشت و دوزخی، درم شگفته
 نفهمیده، که چون باید رمیدن
 بروت خویشین را، شانه میگرد
 سر شعله، بس آتش گاه لاله
 چو شاهین گرسنه، گرم نخچیر
 ز خون کبک، کرده باز را، مست
 ز طبل باز، بر میخواست فریاد
 بخون رقصان شهیدانه نگاهی

فتادی بر فراز لاله ، چون رنگ
 خرد را دست ، و پا را دل نمیداد
 ره گمراهی تقدیر سر شد
 ازان صحرا ، بدشت دیگر افتاد
 که یاد او ، بخون خلق میگشت
 که درد هشت ، هراس از خویش میکرد
 چو چوگان ، ریخته پای شکسته
 پریشان ریخته ، دندان افعل
 کناوش ، زخمی از دام بسته
 فراخیهای مردن را ، سرو برگ
 پری وار ، از نظر دزدیده میگشت
 کمند افکن ، چو زلف هوشندان
 ستردی ، طرح نقش از سینه باز
 زره ، از پشت ماهی ، در ربودی
 که میدزدید جانرا از بر خویش
 که رفتی ، پشت تیغ مرگ در پیش
 بپاتم مردمک اوزق نشسته
 قدش دارد بلا را سر بران دار
 که مو ، بر حال رستن ، مویه میکرد
 گمناش اینکه ، اورا خواب میبرد
 عنان ، بر جلوه شب یز پیچید
 که گلزار گریبان را دهد رنگ
 کزو قوس قزح را ، بود پر تو
 دل پر خون پر سوسار میبرد
 ازو جوهر ، فرو میریخت چون موی
 درآمده دزد چنگ اورا به پیکار
 که بودی ، حلقه چپیش زلف طناز
 چو دود دل ، که قصد بر کبابش
 چو چین شیشه می ، جرأت افروز
 که مردم کاه و چشمش کهر با بود
 بت کشمیریان ، در بند افتاد
 کاجل بودش ، ز شاگردان بیمزد

دوا بندی بتنگ آهوان تنگ
 دران صحرا ، خرام سرو فریاد
 چو پی کردی باهوی سپر شد
 بستی آن صنم را ، ره شد از یاد
 بصحرای فتادش ، راه گلگشت
 چه صحرا ، غول زار صرصر و گرد
 چو گوی ، افتاده زانو گسته
 رخش ، درهم تر از مژگان افعی
 غباوش ، رنگ بیماران خجسته
 کشاده چار جانب ، دامن مرگ
 قضا را ، آدمی دزدی دران دشت
 دلاور ، مثل خال نوشندگان
 ز تیزی مزه ، در اوج پرواز
 بیفما ، چون سبکدستی نمودی
 ازان میشد ، نگهبان سرخویش
 در آئینه اگر دیدی رخ خویش
 زبس در چشم زهره شکسته
 رخش چون سرکه و موی چوزنگار
 سمتی زیر رانش ، پویه میکرد
 سوارش ، از فراغت قاب میبرد
 ایاز آن فتنه را ، چون در قفا دید
 در آمد ابر تیغش ، بر سر جنگ
 کمائی ، بر سر چنگش ، مه نو
 بآن رهن ، چوپیکان ، غوطه میغورد
 چو میزد تیغ را ، بر گردن اوی
 چو تیغ و تیر را شد ، کار از کار
 کمندی را ز بازو ، داد پرواز
 شکنج روزگاری پیچستایش
 چو آه گرم مشتاقان ، گلو سوز
 پریرو را ، بیک نظاره بر بود
 ازان پیچان کمند عقده آباد
 کمند افکن ، بلای آدمی دزد

مه صید افکن ابرو کمان را جرم آموز، شمشاد چمان را
 چو زلفش کرده، از ابروگره بند بدخشان را، ز لعلش بر شکر خند
 بدست آورد، آن یاقوت رخشان روان شد، جانب شهر بدخشان
 چو شکر ریختش در تنگ آغوش بدخشان را، ز نوش آوزد در جوش
 کنون شد وقت رفتنهای محمود سوی ملک بدخشان از پی سود
 که ایاز شوخ را، آرد فرا چنگ
 بغزینسی شگفته گلشن رنگ

.....

آمدن قاصد از کشمیر سوی محمود و خبر آوردن

شبی، پروانه بر شمع خنهدید ز اشک رو دمیر شعله پرسید
 که گو، پروانه شمع شب افروز بگفتش: نا سراغی هست، میسوز
 کسی کز دوست مغزش، ماند بی پوست صدای دل تطبیذ، قاصدی اوست
 بیا بشنو، ازان قاصد بشیگیر که رفت از شهر غزنی سوی کشمیر
 سبک رو تر ز بوی یاسمن بود چو الهام سخن پیش سخن بود
 پیش هم نامه و هم مرغ شبگیر ز غزنی بال میزد تا به کشمیر
 پیاپی بر در دروازه آمد درون آن سواد تسازه آمد
 شکست خاطر نازک ره او ز نور ناله شرح ناله او
 خبر گیر، آفت آن آب و گل شد خیال کوچه گرد، ملک دل شد
 خرد را، مایه اندیشه میکرد نهانی کار شهرت پیشه میکرد
 دماغش، بسکه شد پیمانه مردور بلم باده سازی گشت مشهور
 ایاز، آن قاصدی فرخنده را خواند حلاوت گیر شکرخنده را خواند
 که ای گل! از کدام آب و هوایی که خوش با سازگاری آشنایی
 گلی وا کن، که اینجا چون فتادی بساط لاله زار خون کشادی
 ز شیرینی، پیاسخ رفت در جوش که ای، شکرستان تنگ آغوش
 ز غزنینم، ولی از کوه پایه خمیرم را، ز درد باده سایه
 ز من، موج قدح، دل تنگ باشد رگ جان میم، در چنگ باشد
 ایاز، آن نوشخند تلخ ابرو تنک طبع و، تنک ظرف و، تنک رو
 شنیدن را، ز گفتن خوبتر دید دل و غم را، شهید یکدگر دید
 درون سینه، میلرزید جانش دلش خون بود و عاشق درمیانش
 چو قاصد یافت دل دریای آه است ایاز آئینه مسعود شاه است
 روان شد سینه آتش گاه آزم که خون کشته حسرت پرو گرم

درون آمد ، بزم ساقی خشم
 چراشکم ، میرسم از مجلس یار
 گرفته عاشق مسعود نسامش
 میان هر دو ، ایما دیدبانست
 شه از تیزی غیرت ، نوعی آشفست
 ز بس خویش که آمد بر سر هوش
 درآمد از درد دل ، سینه کوبان
 دوزانوی ادب ، مالید بر خاک
 دبیر مار زخمی در بنسا گوش
 نئی خامه ، ز چنگم ، رو بر آهنگ
 چو حرف رشک ، بر نامه زند جوش
 طلب فرمود شاه بحر درگاه
 بچنگش شمع دود سرنگون خیز
 دواتی در میان لیلی ز بیرون
 شب قدری ، گره در حقه نور
 بیاض مایه ، چون نور خورشید

شد از خاقان افسر پخش خامه
 هوالمحمود تساج فرق نسامه

در رفتن ایاز به کشمیر

سوی کشمیر ، راه فتنه سر کرد
 کمان ابرو نموده ، چشم مستش
 ز روی ناز ، چشمی باز میکرد
 فرس تازان ، چو فکر دور بینان
 سم قوس ، بخون برق تر کرد
 خدنگ غمزه ، در پهلوی دستش
 به عاشق ، غائبانه ناز میکرد
 هراسان ، چون غم صحرا نشینان
 به کشمیر آمد و تسخیر دل کرد
 نمک را عزل و شکر را خجل کرد

نامه فرستادن ایاز نزد محمود

که بر این نامه ، آن نام آفتابست
 ز توقیعش نفس ، گر گل بچیند
 که محمودش ایاز ذره تابست
 اثر ، پیش از دعا ، در خون نشیند
 دل معشوق عاشق در میانست
 بیاو فتوان بر آشفتن ، که جانست

ز ماه چارده ، پرتو گرفتگی
گل زین طعنه زخم لاله داغست
ازین جانب بپین این تند خوی
برونا دیده ره صد جان شکسته
سرشکم ، گوشه بالین فروز است
نخندد غنچه ، تا او نبوید
مبارک ، برده آزاد کردی
من آزادم تو هم آزاد میباش
که مردم میزنی شمشیر شمشیر
چو میائی ، کفن همراه بردار
روان شد ، چون مرشک آتشین گام
پیش ، بر بحر و بر تبخال میزد
گریباننش ، بهشت نامه یار
بجزر و مد آتش ، موج دود
شرر میشد دل و میجست در گوش
سپه سالار را خواند و چنین گفت
دم خونریزی از شمشیر ، پیش است

سپه کش ، فتنه آخر زمان شد

پی* آوردن لشکر ، روان شد

مبارکپاد بار نو گرفتگی
سیاه کم بها خوشتر دماغست
مکن زین پیش با من سخت روی
هنوزم تازگی در دل نشسته
هنوزم ، تیر ناله ، ناف سوز است
نگرید دیده ، تا او نبوید
ز مسعودم بطعنی یاد کردی
چه غم داری؟ دوروزی شاد میباش
شدت دست اجل ، گویا گلوگیر
سوی تسخیر کشمیر ، ای جهاندار
گرفت آن نامه ، قاصد از دلارام
هوا را ، میدرید و بال میزد
که نازد سکه پی ، بر در یار
فکند آن نامه ، در دامان محمود
ز هر حرفی که میزد مستمع جوش
شه غزنی ، ازان نامه پر آشت
که : مارا رفتن کشمیر پیش است

لشکر کشیدن محمود بر سر ایاز و تسخیر

نمودن کشمیر و کشته شدن مسعود

چو ذره گشت جوهر تیغ و خورشید
کفن در گردن و شمشیر در مشت
چون خون سرد ، واماند از روانی
سوی خونابه زار ملک کشمیر
زمین میرفت و لشکر پهن میگشت
که دود عشق در دل جا نبودش
که قارون ، پشت پا لب گزیدی
چو جوهر ، از غضب پیچیده برخویش
صدای استخوان گاو ماهی

درین ناوردهاگه بیم و امید
فلک ، از مهر صبح ، آمد قوی پشت
شفق ، از کشتگان کاروانی
روان شد لشکر از غزنی بشگیر
پی* تحصیل وسعت ، دشت در دشت
زمانش ، پهلوان قنکی فرودش
بنوعی ، خاک در پستی خزیدی
بروت تیغ بنسازان مسم کیش
شنییدی کوس مریخ سپاهی

طپیدن بس ز طبل آوازه داده
 ز لرز خاک، کوه از جای گشتی
 ایاز، از شهر بیرون تاخت، شیدیز
 بدوش، از غمزه ابرو کمان شان
 ز ماه نعل، اگر پرتو فتادی
 دلیران، شور در میدان فگندند
 اگر، پاران و سوزن، ریختی نشر
 مستان پاران لب سینه پرداز
 جهم، چون لعب نیزه، می نمودند
 بجان و جسمهای ریزه ریزه
 بزخم سرد سهران گرم و تر دست
 ز تندی نسیم تیغ خونبار
 سر پیموده خرمنهای لاله
 ختاده خودها بر خاک زه بست
 تن، از بس پاشته مالیده بر خاک
 ز چپ محمود بر مسعود در تاخت
 چو گل، سینه سپر آشفست مسعود
 خدنگی، گر زشت او رسیدی
 چو زخمی، زین یکی در خون روی جوش
 ز تیغ آن دو شیر ببر تمثال
 بزخم آشکارا و نهفته
 ایاز آمد، کرشمه در کرشمه
 بمژگان گفت ابرویش که: امروز
 صف مژگانش دستی زد و برکش
 ایاز گلرخان چشم آلود
 در افگندند، پا روی کشاده
 بپا ساقی! که گل در انتظار است
 گل کشمیر بزم آراست امروز
 خودی را در شراب افگن ذخیره
 گل کشمیران در باغ کشمیر
 چه باغی دمتگاهی پای کوبی

ز دم کردن شده راکب پیاده
 چوپیل مست، هر ساعت بدشتی
 ستاند آرایش، چون مژگان خونریز
 ز مژگان، چار ترکش بر میان شان
 ازان سوی عدم، در کو فتادی
 دو روزه، غمزه پیش جان فگندند
 نگون ماندی، ز نوک نیزه، تا حشر
 ز طعن راست آهنگ چپ انداز
 زره را، حلقه حلقه می ربودند
 نبودی بخیه، جز طعن نیزه
 نفس خاکستر شمشیر میبست
 بدن، چون برگ گل میریخت، از بار
 نی، نیزه بیابانهای ناله
 برنگ جام می، از دست بدمست
 پی گاو زمین از وی شده چاک
 چپ اندازش نظر بر راست انداخت
 بزخم آرائی شمشیر محمود
 چو نی شکر، دهان این مکیدی
 گرفتی او، ز شاخ گل در آغوش
 هزار نیز چنگ دشنه چنگال
 دو رویه، گل بروی هم شگفته
 جگر از زخم غمزه، چشمه چشمه
 دهان مار و چشم سوز میدوز
 که، از من جستن و از تو کشاکش
 عنان دادند بر مسعود محمود
 دو شیر زخمی، اندر یک قلابه
 گلستان قدح، در خار خار است
 گل و مل را، بهم سودا ست امروز
 گناهی میکنی، باری کیسره
 بساط افگند و شد دست قدح گیر
 ز سر رفته شگفتنهای خوبی

بسنبل ، مدتی پیچیده ، میرفت
 در عاشق را ، به آتشخانه خام
 یکی بدبخت نا مسعود ، مسعود
 قدح ، لبریز رنگ شرم ، کردند
 پیاله ، چون دل عاشق ، تنک کرد
 سر زنجیر ماند و دوش محمود
 که نمرود ، از پروتش رفته بر باد
 گل پژمرده طرف کلاهدش
 کاجل دندانش دقاق سخن بود
 شپش ، دروی ، میان بیضها مار
 چو باد سرد و تر ، در اشلتم بود
 زمین ، بادبگ کیوان جوش خورده
 اجل را ، طول ایام بلا فرض
 که سازد درد را ، چون آب درمان
 کسزان آبستن زخیم درونی
 حیات از پیش و مرگ از پس خرامان
 که ، تن شد خاک و سرمیگفت و میدید
 ز گریه شست و بر فتراک شه بست

اگر آه ، از دل رنجیده ، میرفت
 طلب فرمود ، ماه مهر آشام
 یکی خود عاقبت محمود ، محمود
 بیزم دلستان ، جا گرم کردند
 نگار سرگران ، دستی سبک کرد
 لبالب شد ز موج ، آغوش محمود
 طلب کردند ، جلاد و چه جلاد ؟
 جگرها پاره پاره ، از نگاهش
 زیمش رعشه ، نوعی راهزن بود
 بروتش ، آشیان نیش آزار
 بهر موکش ، بجوش رشک ، گم بود
 گراز کفگیر ، روی جوی فشرده
 و غش ، چون صورت شمشیر بی عرض
 بمسودش ز کشتن رفت فرمان
 بر آورد از میان ، شمشیر خونی
 اجل گردیده را ، بگرفت دامان
 بسانانی سرش ، در پای غلطید
 همان سر را ، ایاز مست بردست

که ای عقده کشا ، قید هوس را
 چنین آزاد باید کرد ، کس را

عرض نمودن سپاه پیاده

که ، بود آن شهر در وسعت ، دل مور
 که آتش ، در نهاد لاله افتاد
 برنگ موج گل میگشت نخچیر
 بهر گامی ، پلنگی خفته بسل
 قدم میرفت ، بر چشم غزاله
 گرسنه تر ، ز مرغان مگس گیر
 برون آورد ، شمشیر از دماغش
 میان گور ، بودی گور را گور
 که گل ، با شیشه و پیمانه ، بشکست

برون شد با شه از کشمیر چون شور
 بدشتی ، راه شان بر لاله افتاد
 چه دشتی ، آب و گل مجنون و زنجیر
 ز زلفش ، سایه خورشید بر گل
 بفرش سرمه ناک داغ لاله
 گرفتنی تیر هر سو ، روح نخچیر
 غزالی را که ، شد لاله ایاش
 ز بس افتاد ، کشته گور بر گور
 شه و لشکر ، شکار افکن دران دشت

چو موج گلشن و باد بهشتی
 سمن را ، برگ مرهم لاله داغ
 قبا را تنگ ورزد زین در آغوش
 گره ، از گوشه ابرو کشاده
 بچان کشتگان خنجر ناز
 بزخم شور بختان نمک گیر
 که خامه کوچه شق القمر شد
 که مژگان ریخته چشم ستاره
 که عرض خیل معنی میکنم هان
 زمین خونشابه در باز گشتن
 ملاحت زادگان شور کشمیر
 برنگ شعله زار طور سینا
 سہی سرو ایستاده سایه بردوش
 دویده ، تا بزانو کپک در خون
 گرفته ، گوش مهر و مه ، بانگشت
 ز خون دیده رخسارش نهازی
 نمک را ، همراه شکر فرستاد
 چو باد و برگ گل ، میبرد خود را
 بدلبر ، از دل عاشق ، خبر داد
 دمی از برق تیغ غمزه دم زن
 بسورین گنبدان را خانه زین
 که آه از عاشق معشوق آزار
 درو هم چشم روزن کور باید
 پیام غنچه ، بر گوش صبا زد
 گل خلوت نشینان قلع فوش
 چو بادام دو مغزی نیکی توست
 که خون ها ، در دل اقلیم چین کرد
 دوتن را جای بوس و گردش جام
 کنسارش ، گردش چشم پیاله
 همه در آستین یک سخن بود
 که میرفتند ، نفس و خامه از دست

بخون صید شان میساخت کشتی
 که تا گشتند غوغای را گل باغ
 و خوبان کله بر گوشه گوش
 کمر بستند کوه سیم ساده
 اتاقه کج زنان قادر انداز
 نمکدان سرنگون سازان کشمیر
 شمار لشکر عرض نظر شد
 کمر بوده در ایهای شماره
 فلک را بر زمین دوزیده دامن
 شود همان شان ، گرد از گذشته
 شه آن شوریده ، سیزان نمک گیر
 بمیدان خواند شان با جسام و مینا
 و خوبان بسکه کثرت رفته در جوش
 زاشک هر خرامی ، قد موزون
 فلک ، از ناله طبل شکم پشته
 خدیو ملوک دل محمود غازی
 غلامی ، از پی دلبر فرستاد
 فرستاده ، همه آزد خود را
 که تا شد رنگ و در گلزار افتاد
 که عرض لشکر خوبان ، بهم زن
 بگردن نه خراج از کوه سیمین
 جوابش داد ایاز دشمن اغیار
 چو در خلوت رخم برقع کشاید
 پی قاصد ، سراپا بر هوا زد
 بیسا ای ساقی لاله بنا گوش
 شبستان نصیب دوست با دوست
 شه آفاق ، در خلوت گزین کرد
 چه خلوت؟ خلوتی چسبان تر از کام
 درش ، چاک جگر بر روی لاله
 درونقشی که با حسن چمن بود
 ازان رو ، صورتش صورت نمیبست

نسیم طرف بامش ، ناله نی
 هوا ، کافور بازی ، پیشه میکرد
 ستاره ، با همه داغ جگر سوز
 فروغ حسن خوبان ، در نظر بود
 در آمد شمع ، بهر روشنائی
 پی' قانون ، راز رشته در چنگ
 سب و خم ، بهم هر یک حسودی
 ایاز ، از در درون آمد ، پریشان
 دهان تنگ آن نوعی ، که خنده
 لبش ، یاقوت را بگداخته رنگ
 پریرو با صفا نوعیش پیوست
 حراحی از رخس در جوش کردن
 نشست و پاده را خون در جگر کرد
 صلا میزد : بده مجلس پیاله

غیسار آفتابش ، پرتو می
 خرد ، دیو جنون ، در شیشه میکرد
 بدوش شعله ، می لرزید تا روز
 ز دیدن ، دیده خورشید تر بود
 عصا بر کف ، چو کوران گدائی
 کشیده ناله را پرواز آهنگ
 چو نورس گیری و کهنه یهودی
 چو زلف خویش و آه سینه ریشان
 ز تنگی ، خویش را بیرون فگنده
 بجسام می کشان ، انداخته سنگ
 که دروی عکس خواش نقش میبست
 گرفته خون ساقی را بگردن
 رخ شرم و دماغ عشوہ تر کرد
 که تا سرزد دو قیره شاخ لاله

درین ویرانه بنیاد کهن دیر
 بود تفسیر غیرت ، خالی از غیر

(۲) شهر آشوب کشمیر

نصاحت خان راضی (۱)

گلستان، از شگوفه شیر مست است
عیان گردید ازین میه‌باب شنگرف
ز بس روی زمین عاشق نگاه است
چو نرگس روید، از مد نظر چشم
خلیقه غیر عباسی سزا نیست
انار از آل یاسین ۲ یادگار است
که، بو بو ۳ ناز بویش، لاله باباست ۴
ز نرسینش، چمن دشت بیاض است ۵
نشیند چون سر آب روانی
که فوج داغی ۶ از لاله دارد
چو ترکان، سر دهانش سوزنی پوش
عیان است این، بر ارباب بصیرت
که، چون بحرند، دائم بر سر جوش
که دریائی کدو چون نارچیل است
کدوی باده میگوید انا الناس
که هر یک خواجه او جویبار است ۸
به از اورنگ شاهی، شال کشمیر
پری بار آورد باغ سلیمان ۹

بیا بلبل! که گل ساغر بدست است
ز رخ برداشت گلشن، چادر برف
درین موسم، که رشک گل، گیاه است
بر آرد شبنم، از بس چون گهر چشم
چو نافرمان، کسی فرمانروا نیست
و سادات گلستانه بهار است
کند گر ناز طفل غنچه، زیباست
ز بس، رشک صفاهان این ریاض است
درین بستان سرا هر بساغبانی
شه ایسران زمین خود را شمارد
ز برگ خویش سوسن قیغ بر دوش
ندارد خسلد با کشمیر نسبت
درین گلشن، ز رندان قدح نوش
چنان می هر طرف آب سبیل است
نظر بر عقل و هوش شیخ نسناس <
چنان، در شهر و کویش، آب جاریست
بود آن را، که فقرش کرده تسخیر
درین گلشن، مپرس از چهره سبزان

۱- وک: شرح حالش در تذکرة کشمیر بعد اصلاح چاپ راقم ص ۸۷ تا ص ۹۰.

۲- انار، یاسین خوانده به بیمار میدهند.

۳- مادر.

۴- پدر.

۵- قام میدانی در شهرستان بیرجند.

۶- قام قومی از قزلباش.

۷- آدم آبی که لا یمقل باشد.

۸- قام محله شهرست در حدود بخارا.

۹- جای در سرینگر.

بسر گلدستها سر دسته ۱ شان
 همین ساقست دارد شاخ اگر سیم
 مفرح دار، کیفیت ز ترکیب
 بود هر گل زمیشت، عالم آب
 غلط گفتم، چه دل؟ شوخ دلارام
 کنارش، خوشتر از آغوش سبزان
 بسود گلداسی ۶ از هر موج طیار
 دم طاؤس باشد موج آبش
 ز مرغابیت آبش آب مرغان ۸
 بوه هر دره کویش درودشت ۹
 میان از نهراهایش جویبار ۱۱ است
 بود ده باغ ۱۲ هر باغش که بینی
 قسبای آبیش را، موج خارا
 بهشت نقد، بر روی زمین است
 بلی این معنی چشم و چراغست
 پی تمثیل بود، این بیت مشهور
 کسی را با کسی، کاری نباشد
 ز لوح سینه نقش هیش، حک شد

بسود فرمانروائی بسته شان
 بر ۲ میوه فردوس و بر ۳ سیم ۴
 ترارد چهره سبزان را، بعد زیب
 چو میخانه است دائم، بسکه شاداب
 درین فردوس، تالایی است دل نام
 میانش، دلربا تر از نکویان ۵
 چو صیادانش، از عکس کول زار
 ز رنگینی بسط می هر غرابش ۷
 بسود باغات، ز اطرافش نمایان
 صفاهان را، ز بام افتاد ازو، طشت
 سراپا تکیه فیضش ۱۰ کناو است
 همه سر منزل از مردم نشینی
 ز عکس کوه، باشد در نظر ها
 چنین جائیکه، فردوس برین است
 ز چشم ماهیانش شمع داغست
 بوصف این زمین، در پیش جمهور
 بهشت آنجا، که آزاری نباشد
 ز شور انگیز، چندی بی نمک شد

۱- جماعتدار.

۲- آب و تاب.

۳- بدن.

۴- سیم شاخدار قسمی از سیم است.

۵- کوه نکویان.

۶- قسبست از دام.

۷- کشتی خورد.

۸- نام مقام.

۹- نام مقامی در صفاهان.

۱۰- نام مقام.

۱۱- نام جائیت.

۱۲- نام مقام.

ز جنگ شیمه و سنی و کافر
 ننگین هم ز خامی اتفاق است
 بهم شیر و شکر، انجیر و اراند
 بود در ذکر یاحی! بید مجنون
 سزه گر کاردی شفتالوی اوست
 ز فرگس شیشه، بر خود ۲ میکند بند
 بسیکجو، نرگستان میفرودد
 برنگ موش خرما گربه بیست
 شهیدی ۳ تربز این سر زمین است
 به پشت آتشی سیماب کشته
 کشیده شوره پستی، سر بطنیان
 پر از دندان، و آنهم از دهانش
 سراپا نیشتر در دل خلیدن
 طپد بر خاک، همچون خون گرفته
 بگوش گل، شنیدم کرد ارشاد
 تو هم، برگ سفر زین باغ، کن ساز
 سبیلی نیست، غیر از آب شمشیر
 چنین زد شیشه این قصه بر سنگ
 بتقصیری، شد از دل، دشمن جان
 نشد، تا راست کار شرع، ننشست
 بطمی، در نظر آلا کلنگ ۴ است
 کنون، آن را که ثنوازند، ساز است
 کسبام امروز نبود جز حمینی
 نوا خواند بساز خویش مطرب
 نمیخواهد کسی در سایه تاک

صحب هنگامه گردید ظاهر
 میان مردمش از پس نفاق است
 ولیکن، میوه هایش پخته کار اند
 هلاک از نوحه، باشد سرو موزون
 چمن را، بسکه آب تیغ، در جوست
 چمن را هست، دیگر روی رشخند ۱
 بیک خرده، گلستان میفرودد
 شد از فیض قبول خلق نومیده
 بخونریزی ز پس شمشیر کین است
 بدوش خلق مرده پشته پشته
 زهر جانب، چو دریا در بهاران
 ولی، چون غوشه گندم، زبانش
 بسرون یک گز، پی آدم گزیدن
 ز قحط باده، مست از دست رفته
 لب جو، از زبان سرو آزاد
 که: من اینک روانم، با تگ و تاز
 مجو زین ورطه راه از راه تدبیر
 حریف می گسار صدق آهنگ
 که: از کفار آنجا، محتوی خان
 پی* خونریزی آنها، کمر بست
 بدورش، نغمه و ابا چنگ، جنگ است
 ز لطفش، کار بی برگان، بساز است
 بشون شد بدل آواز چینی
 تهی تا کرد چون طنبور قالب
 چو شد از حکم دین، میخانها پاک

۱- خفف ریشخند.

۲- شیشه بند کردن، تمسخر کردن.

۳- تربزه سرخ.

۴- قسمی از عنکبوت زهر دار.

ز سامان میفروشان را نشان نیست
 بدور او، که دزدی گشته نایاب
 زنبهش، گشت تنباکو، چنان خوار
 بچایبکدهستی از بس همعنائست
 بقلیان افگند هر دم شکستی
 ز دمسازان خود نفرین شنید است
 نه تنها در فضیلت، خان ۲ وحید است
 نداند رفتن، اینجا هر که آید
 بلب حرف مهمات هوش
 بهر کس بنگری از سر براهش ۳
 منادی کرد یکسر اینکه : دستار
 دگر بر اسب نشینند اینها
 ز پا هم کفش چرمین دور سازند
 مقرر شد کلاه از بهر کفار
 کله هم، گاه گاهی میدهد دست ۶
 کله گاهی، که بر سر میگذارند
 خجل گشتند، از افعال ماضی
 بروی کار، چون رنگی ندیدند
 ز بس شد تیر باران بی تفاوت
 نه تنها شهر را غوغا گرفته است
 بهندوکش ۸ مشابه کوه ماران ۹

بغیر از ریش قاضی ۱ سائبان نیست
 عجب گر آب دزد دزد زخم گرداب
 که هر کش بنگری از اهل بازار
 شریک پیشه بازیگرانست
 بود در دود اندازش دستی
 کشید از هر که زین پیش کشید است
 که او در عالم خود، پایزید است
 بغیر از کار زین، در پر نیاید
 امور عامه یک بحث کلامش
 بود آئینه پشمی در کلاهش ۴
 فرود آرند از سرهای کفار
 نشان قشقه، شویند از جبینها
 بکرتو با دل رنجور سازند
 فتاد از بام طشت شان ۵ ز دستار
 بسان بدر ماهی میدهد دست
 کلاه گاه گاهی ۷ می شمارند
 کلاه خویش را کردند قاضی
 ز قشقه، خط به پیشانی کشیدند
 نشان میداد از سنگ یدیه پنه
 ز بس کارستم بالا گرفته است
 شده از کشتن زنار داران

۱- لای بالای شراب .

۲- قمری خان .

۳- یعنی مطلع را .

۴- در نسخه دیگر :

بهر کس بنگری در سر براهش

۵- رسوا شدند .

۶- والا سر برهنه .

۷- قسمی از کلاه .

۸- نام کوه .

۹- معبد کفاران .

بود چون آینه پشمی در کلاهش

اگر ز ناز داری هست ناز ۱ ست
 سر کفسار همچون، هندوآنه
 بر آوردند ازو، در یک نفس دود
 بحکم نفاذ خسان معللی
 ازین ره میر احمد خان ز جا رفت
 کزان یکسان ۲ شود مغلوب و غالب
 که هریک بود، در مردانگی فرد
 تو گوئی، کرده طفیان آب آهن
 بخان معدلت آئین، خبر شد
 ز شمشیر و سپر با موج و گرداب
 کسی کو بود آتش ۳ گشت آبی
 قدم بیرون نهاد، از مسکن خویش
 ز جا گر رفت، اما! دل بجا داشت
 سوی مسجد، چون نعلین پا ز سر کرد
 خدایش خواند، ازان در خانه خویش
 بجز محراب، و آن هم بر سر طاق
 دعای سیفیش در تیغ بازی است
 بکف نبود فلاخن وار جز سنگ
 ندیده کس، بدینا فوج سنگین
 که گوئی: غزوة ذات الرقاع ۵ ست
 در آن ساعت، قیامت گشت قایم
 تزلزل یافت در پیر و جوان راه
 نیامد کس بروی شان، بجز سنگ
 چکش کرد از دو جانب سنگ باران
 نشاید، جنگ با افلاک کردن

زبس اسلام را ترویج کار است
 شده غلطان، جدا تا شد ز شانه
 بهر جا، خانه از کافران بود
 متاع خانه را کردند، یغما
 چو این هنگامه، بر اوج سما رفت
 بود بر صوبه داران ضبط واجب
 روان فوجی پی احضار خان کرد
 همه از پای تا سر، غرق جوشن
 چو این آوازه در هر سوسر شد
 که: شد فوجی روان مانند سیلاب
 ز فرمان خود از بیم خرابی
 پی تسکین مردم، نی ز تشویش
 یراهی شد روان، کان با خدا داشت
 درین اثنا، مودن بانگ سرکرد
 ندادش جاء کس از بیگانه و خویش
 کمان هرگز ندید آن در ورع طاق
 وسد، از حربه اش گری نیازی است
 ازین ۴ سو، پر دلان را حربه جنگ
 بمردی صف شکن، در عرصه کین
 چنان، از ژنده پوشان، اجتماع است
 چو شد نزدیک، فوج خان ناظم
 بسان شمع، از باد سحرگاه
 فشد یکتن مقابل، از پی جنگ
 ز بام خانها، چون بر سر شان
 بهم گفتند: باید جان سپردن

۱- از پس سوخته شدن زناوها در آتش یا باعتبار دودها .

۲- نسخه دیگر: یکسو .

۳- ابا کننده .

۴- از طرف محتوی خان .

۵- نام مکان جنگ آنحضرت مسلم است .

بلی ! معنی جنگ بلدو، این است
 بره، چون قصه خوانان، نردبانی
 که میباشد همین معراج مردان
 بسآواز بلند این حرف ته دار:
 فباشد کوچه! جنگ خندق است این
 نیم این شهریان را مرد میدان
 چنین بر سیل باید کوجه دادن
 ز خون، زاغ کمان گردید، سرخاب
 زمین پهلوی زند، با مبل میدان ۱
 کیاب هندی ۲ از لغت جگرها
 بهنگام گریز ۳ از دست چون تیر
 زمین، از نقش میدان ۴ یاد میداد
 دران هنگامه، از قهر الهی
 زبان ۵ خبث الحديد آغاز کردند
 چنین بر سر نیفتد کار سختی
 زره، بر ۶ خروش میبچید ازین غم
 بخاک از عجز میمالد زبان تیر
 کشیدن دم بدم باید، کمان را
 زمین را بر فلک، دوان کشیده است
 نگاه از دیده‌ها بیرون < بجز زور
 سلامت کوجه غیر از تفک نیست
 که غیر از تیغ ۸ نبود عدل امروز

ز هر باسی، موی سرگرم کین است
 فگند از هر دو جانب، نوجوانی
 بدان این نردبان افگندن آسان
 لب هر بام میگوید باشرار
 بنای کفر کنده قوت دین
 بخود میگفت هر یک از دلیران:
 کنون باید، بخاک و خون، فتادن
 دل آهن، ز برق تیغ، شد آب
 بخاک افتاده اند، از بسکه، سبزان
 بود زمین شور مستان را مویا
 دلیران را، ز بیم آن زد و گیر
 کمانهای مستنقش، بسکه افتاد
 چو آهن پوش مردان سپاهی
 فرار، از بیم سنگ انداز، کردند
 بهیچ آواره بر گشته بختی
 علم شد، در صف کین، فخل ماتم
 زند سر از فسان بر سنگ شمشیر
 بود تا زور بازو، پر دلان را
 نه گرواست این، که برگردون رسیده است
 نیاید از زره چون تیر زمین شور
 کنون معراج عیسی بر فلک نیست
 چنان شد آتش جرات، جهان سوز

- ۱- نام میدانی .
- ۲- نوعی از کیاب است .
- ۳- نسخه دیگر: فرار .
- ۴- نام میدانی .
- ۵- طعن زدند .
- ۶- نسخه دیگر: میبچید از غم .
- ۷- نسخه دیگر: برد .
- ۸- نسخه دیگر: از عدل نبود تیغ .

کنون افسانه، افسوس و دریغ است
 پر از شور است از بس شهر و هامون
 خورند از بس قاسف خلق مایوس
 پرنگ تیر با خود بیند الحال ۲
 چو از قائد غیبی، آن نهنگان
 بسی بردند جان بیرون، بصد ننگ
 پی تکفین آنها، کس نپرداخت
 در آب جوی مار، آن کشتگان را
 ز قتل فوخطان چهره گلگون
 دروسیزی روان، از هر کنار است
 کشند در ذبیده مردم سیاهی ۳
 درو افتاده از بس خود آهن
 ازان در نمرش افگندند بیتاب
 غراب او کنون، زاغ کمان است
 پس از یکچند، خان صدق تخمیر
 برای دیدن بخشی، روان شد
 چو بود از زمره اتراک بخشی
 بسن شصت، چشم از دهر پوشید
 پس از یک لحظه، خلق شورش انگیز
 زدند آتش، بخان و مان بخشی
 نمودندش، سگان بسی اهتدالی
 دگر بر حضرت قاضی دویدند
 بجسم بیگناهی، خسانه اش را
 دو روزی، گرز زیکرنگان جدا بود

به پهلو گر کسی خوابیده تیغ است
 نه بینی خفته امروز جز خون
 کنون کشمیر باشد شهر افسوس ۱
 دود تیر نگه را دیده دنبال
 شدند از مردم شهری، گریزان
 گروهی کشته گردیدند، از سنگ
 عجب منصوبه، پیر فلک ساخت
 بیفگندند، مردم بی محابا
 چو جدول، یکقلم شد سرخ از خون
 توپنداری، که آتش زهرمار است
 زره در آب، همچون دام ماهی
 حیان شد راه دریا قفل گشتن ۴
 که کاری نیست زخم تیغ بی آب
 که از امداد تیر خود، روان است
 دل خود جمع کرد، از اهل تزویر
 اجل در پرده، با او همنان شد
 شگون در قتل خان دانست بخشی ۵
 قبای شستیش ۶ صد پاره گردید
 شدند آتش صفت، هر سو جلو ریز
 مسلم جست لیکن جان بخشی
 ز روبه بازی قسوم شفال
 چو آتش، یک نفس، آنجا رسیدند
 کشیدند آتش و کردند یغما
 خدا همراه بودش، هر کجا بود

۱- نام شهری .

۲- نسخه دیگر: این حال .

۳- سیاهی کردن کنایه از ظاهر شدن است .

۴- کنایه از بند شدن .

۵- مبارک .

۶- کنایه از قبای ابریشم . شست تار ابریشم را گویند .

اگر با خویش، نقدی داشت دلخواه
سزاوار کریمانست، زینسان
پی کفارت این جرم بیحد
بجلادی، مبدل کرده اوضاع
بلی! هرگاه آتش بر فروزد
تر و خشک، آنچه باشد، جمله سوزد

زبان خامه رنگین ترانه

چنین شد آتش افروز فسانه

که این هنگامه، چون قامت برافراخت
فوی جنگ، شد کوک، از دو جانب
زدوگیری عجب شد، از دوسو ساز
فرو نامد ز بیم این زد و کشت
سر از بهر گزنفرد پرکار
ز پر خواری کشت با ناله دم را
زمانی جنگ باهم، در میان بود
بانگ داروگیری، اهل ایران
اگر تیری، ازین جانب روان شد
دگر از چارسو، آتش کشیدند
نه آتش سوخت تنها خان مانها
نمانده ستر با یک خاندانی
ز دود فتنه، خالی نیست جای
ز بس شد فتنه، هر سو آتش افروز
برنگ برق، در هر کوی و برزن
چه سحراست این، که بی جوش غریبداو
نگیرد نم، اگر ابر تب و تاب
مگو از عاشق محنت سرشته

به جدی بل ۲ دویدند از پی ناخت
تفک آسا، نهی کردند قالب
پر تیر آمد از هرسو، به پرواز
تفک را لقمه، پی تحریک انگشت
کشید از بیضه فولاد این مار
بآروغی کشت خالی شکم را
ز هر جانب، غضب آتش فشان بود
شدند از مردم شهری، گریزان
عراقی زاده را، خر کمان شد
خیار آسا، سر آنها بریدند
برون آورد دود، از مغز جانها
ز سر پوشیدگان نبود نشانی
سرای سوخته شد، هر سرای
درخت نار، هر نخلیست امروز
کند از جزو نساری خسانه روشن ۳
بهر سو میروی گرمست بازار ۴
زند چون دود قلیان، غوطه در آب
کپاش می کند حسن برشته

۱- کنایه از سگ بچه ها .

۲- از جدی بل تا بد آورت .

۳- کنایه از فنا کردن .

۴- کنایه از فنا .

جل خود چون وزخ افکنده در آب
ز کشته، پشتها هر سو نمودار
بمهر کربلا خط شهادت
زنی گریز گز، بر مرده شان
که هر یک زین خدا ترسان دیندار
کشد خط، بر مزار شان، ز شمیر
شکار گورخر گوئی، همین است
روان شد بر زبانها بی ثانی
ز مرگ خمر، بود سگ را عروسی
ندارند، این خطا کیشان جریده
اگر قصری بود قصر بروت ۲ است
بود اینجا عراقی بی تکلیف
سبیلین ۳ را بود حاجت بپاک
نتابد کس، بروت امروز بر کس
کنون دارد، هراس از گریه پیر
بود بر نطفه شمس عراقی
ز دست اهل سنت، چار داغ است
ندارد کس، بغیر از دست بر سر
نیایی جامع عباسی ۴ امروز
ندارد کاسه، کس بهر گدائی
ز گز، پختند آتش مردگان را
که گوئی: آتش عاشورا همین است
مگر زوار مشاهد را رضائی
بگردون، چون شفق شد موج خون
بحکم پادشه، آمد شتابان

عراقی زاده از پس نب و تاب
دران موضع، شد از تائید جبار
رسانیدند سر داده بغارت
نخواهد پشت داد، از نور ایمان
بمردن هم، فیند ایمن، از آزار
تهد بر فرق شان، انگشت از تیر
کشیدش از لحد، هر کس دفین است
ز قتل شیعه و از فتح سنی
درین صندل سرای آبنوسی
بجز ناوک، که در پهلوی رسیده
کنون کاینجا زبس تاراج ولوت است
نشانی بر لب شان نیست از مو
ز نا پاکست، باشد هر که شاک
همین از تیغ ریشی دارد و پس
بروت، آنکس که میتابید، بر شیر
سزد گر تا بمحشر داغ باقی
بمردن هم، کجا او را، فراغ است
پسر دور از پدر، دختر ز مادر
درین گلشن، زبس کین جهان سوز
بجز کشکول شیخ ۵ از بی نوائی
نمیاید کسی حلوا زبان را
چنان تاراج، بر روی زمین است
بکس ستری نماید، از بینوائی
چو شد، هر روز این هنگامه، افزون
پی اصلاح آن، عبدالصمد خان

۱- غوک .

۲- کوتاه گردن .

۳- کنایه از دهان و بینی .

۴- کتابی در احکام فقه از شیخ بهائی بنام شاه عباس تألیف شده .

۵- کشکول شیخ بهائی شامل مطالبی گوناگون اخلاقی و ادبی .

ز سختیهای ره ، رفجیده آمد
گذشتند ، از کتل ، فولاد پوشان
پچشم مردم آگه ، ز ابدال
ازان ره دارد این نزدیک دوگاه ۱
چو قیشه بت شکن ، هر پاره سنگش
سفید از یخ ، بهر سو چشمه ساران
ازین ره ، خلق را ، اکراه باشد
ز بالایش بزرگی را گزافست
برهرو ، جامه هم بار است ، در بر
نیارد پای رفتن بسکه ، رهرو
سپاهان ، هر قدم از جان خود ، سیر
سخن اینجا ، توان گفتن بصد رنگ
خواخواش همین طبع سلیم است
ز خاکش ، بسکه لشکر پائمال است
فوازش یافت کوس اشتلمها
چو شد نزدیک شهر ، آن فوج منصور
صف آرا شد چو مژگان ، از پی جنگ
ز آوازش عوام شورش اندیش
اطاعت ، جمله دانستند واجب
سز صد تن ز اهل بنی ، یکدست
بدیشان بندوبست ، از کس نیاید
ز بس پامال خواری شد کدووار
بهرسو کرده رو ، صفها شکسته
بفرمائش ، سر غصم است بر دار
پس از ششاه یا چندی زیاده
سخن کوتاه ، کین بسیار بد شد
هنزد آن که ، باشد دور اندیش

بلند و پست دنیا ، دیده آمد
بسان آب رود ، افتان و خیزان
بود از رفعت شان ، پیر پنجال
مگر زنجیر از پیچ و خم راه
بجنگ بدر رفته ، هر پلنگش
چو چشم عاشقان ، در راه یاران
کتل صیب است اگر بد راه باشد
که هر یک کبک او ، سیمرغ قافست
بدست و پا رود ، همچون شناور
بناخن میرود ، همچون مه نو
به پیچ و قاب ، چون جوهر بشمشیر
که در گلشن ، زند بلبل بر آهنگ
بود گر طالب دین ره کلیم است
سم آهوی او کعب الغزال است
علم ، چون کرگدن کردند دمها
تل الله اکبر گشت خان پور
ز دم دم کوس او برداشت آهنگ
تهی کردند قالب ، چون فی خورش
ز تقصیرات خود ، گشتند نائب
چو نار سیحه ، با یک ریسان پست
چنین فرماذروا ، در ملک باید
سز مفسد ندارد کس بجز دار
امیری ۲ نیست با این دار و دسته
عیان بر خلق شده معنی سردار
مراجع گشت با مقدم زاده ۳
نسکو آزاری ، از اشرار بد شد
بود هفتاد ملت ، قیر یک کیش

۱- مراد از پیر پنجال .

۲- عبدالصمد خان .

۳- کنایه از سگ بچه رک : قصه فیضی و عرفی .

بشایمش اگر این راه دین است سبیلینی ۱ که میگویند این است
 ز دست انداز، چرخ بی محابا فراری شد، چو ترکش، دسته ما
 بخود گفتم بقول حضرت شاه: ۲ توفی آدم برآی از جنت الله ۳
 تو فکر خود کن و بگذار اینجا بهم، پشت خرو دندان سگ را
 برنگ غنچه ام، زین باغ دلگیر دلم شد سرد، از یخ آب کشمیر
 بسان شمع، گر پایم بخواب است بشبگیرم ولی در سر شتاب است
 درون خانه میدان بهر انوار ۴ کشم چون تیر در شست کماندار
 بگرمیهای هندوستان صبورم گوارا نیست چیز، طبع حضورم ۵
 ز نعمتهای الوان شد، دلم خون من و چنگال همچون بهله ۶ اکنون
 دلی کردم، ز عرض حال، خالی بود این معنی اشعار حالی

منم، آن عندلیب خوش ترانه
 که کردم، بر غزل ختم، این فسانه

سعادت یک غلام کشور هند هما پرورده بسال و پر هند
 و گسر تیری، بتاریکی فگندم چو شمعم گورود سر در سر هند
 سمندر وار، از بس دیده آشوب به چشم سرمه شد خاکستر هند
 بود چون چشم عاشق بر خط یار برات عیش ما، بر دفتر هند
 بخوش خلقی رسد گر میفروشد بغیر خدمت و اجسگی خوداگر هند
 بدست یار، چون آئینه زیباست متاع روی دست کشور هند

نمودن چشمه چون چشم عشاق
 بود یک چشمه، کار دلبر هند

- ۱- یعنی شیمه و سنی های مفتن .
- ۲- کنایه از هلا شاه بدخشی .
- ۳- کشمیر .
- ۴- قدری از روز باقیمانده رفتن .
- ۵- یعنی آنچه در حضور شاه پخته شود .
- ۶- بهله پوستی باشد که باندام پنجه دست ورزند .
- ۷- کار بسرعت .

(۲)

کشمیر در شعر فارسی

غزلیات و قصائد : طالب آمل

۱- غزلیات

کرشمها همه اینجا و نازها اینجاست ۱
 مقیم مرکز عیشیم و جای ما اینجاست
 که ترکناز ننگه های آشنا اینجاست
 تودل، بجای دگر بسته! رجا اینجاست
 اگر بکسب هوا میروی، هوا اینجاست
 کراخیال، که همراهی تو، تا اینجاست
 کجاروم؟ که مرا باغ دلکشا اینجاست
 که: قتل گاه شهیدان کر بلا اینجاست
 همین قدر که توان دید پیش ما اینجاست
 نشان دهند که سر رشته وفا اینجاست
 کجارود دل آشفته ام، که جا اینجاست
 اگر غلط نکنم، دشت کر بلا اینجاست
 که صیقلی که برد زنگ غم زما اینجاست
 میار عذر، که درد ترا، دوا اینجاست
 غریب خانه یاران آشنا اینجاست
 مرو به سیر دیار عدم، دعا اینجاست
 تودل، بسنگ بدل کرده، خطا اینجاست
 سری به مشرب خمدار کیمیا اینجاست
 که متبع سخن و معدن سخا اینجاست
 رواج گوهر دانش بمدعا اینجاست
 پناه فضل جهانگیر پادشاه اینجاست

بیا که! جمع خوبان دلر با اینجاست
 قدم، ز خطه کشمیر، بر نمیداریم
 مده بفارت بیگانه، کشور دل خویش
 کجایهشت و کجا بزم باده؟ ای زاهد!
 جوان شوازنفسم، همنشین! مرو بچمن
 باولین قدم! از اهل راز، ماندی باز
 بکنج گلخن خویشم، هوای گلشن نیست
 ز دیده ام، گل خون جوش میزند، گوئی
 تمام نور نظر، در طواف گلشن اوست
 بکلیه ام، چه فند راه اهل درد بهم
 خزیده در شکن زلف یار معذور است
 صد آرزوی، شهیدم بسینه افتاده است
 ز خاک میکده بوی نشاط میشنوم
 در آ بکلیه من! ای که آشنا روئی
 قدم بدیده من نه، گر آشنای دلی
 بملک ما، نبود با دعا، اثر همراه
 عنان رحم ز شوشی نمیشنای نرم
 بکیمیا طلبی سوی مغربت زچه روست
 در آ به هند و، بین رقیه سخا و سخن
 بهند جوهر یانند قدر فضل شناس
 قوافض! نظر از قبله افاضل، جو

مرو بدیدن بلبل، سوی چمن (طالب)

بیا که، بلبل مست غزل سرا اینجاست (ص ۳۸۰ - ۳۸۸)

۱- وقتی که بخش دوم تالیف میشد، دیوان طالب آملی در دست نبود، از همین جهت شرح حال طالب دارای آن اشعار غزل و قصائد نیست، که طالب راجع به کشمیر سروده است. درینولا که دانشمند ارجمند آقای طاهری شهاب بدقت و تحقیق تمام دیوان طالب (کامل) را چاپ (۱۹۵۸ع) کرده اند، اینکه از آن غزلیات و قصائد نقل کرده درین اوراق بچاپ می‌رسانیم.

صفیر فاخته و بانگ بلبلم هوس است
 عنان گسته، بگلزار میروم، چو نسیم
 نیم، چو باد صبا هرزه گرد، آبله پای
 بمهر روزه دهان بسته ام، که روزی چند
 زبزم آژو هوس، رخت میکشم بکنار
 دماغ سوخته ام، نکبت گلم هوس است
 که غارت گل و قاراج سنبلم هوس است
 زلف یار، سفر تا بکا کلم هوس است
 بناز و نعمت گیتی نغافلم هوس است
 که خاکروبی کنج تو کلم هوس است
 نیم ز دیدن کشمیر شاد، چون (طالب)
 که، سیر ساوی و گلگشت آملم هوس است

(ص ۱۰۷)

دولت، بپیر گلشن کشمیر میروم
 شاداب گلشنی، که بپیر بهار او
 دلهای خلق راهمه دور از رکاب خویش
 او میروم بگلشن کشمیر، و از پیش
 او دست میفشانده، و سرو چمن زشوق
 شیران! کنید بپیشه تهری، کان فلک شکار
 از شوق زخم ناوک او، سوی صیدگاه
 یاد صبا، بپوسن عزمش چسان رسد
 با او شکوه او، چه گذر میکند بکوه
 چون نوبهار، میشود از دیدنش جوان
 هزمنش، کمین گشا چو شود، در کمان او
 رگ در تن مخالف او چشمه ایست، کان
 بادش میارک این سفر میمنت اثر
 سیر است این سفر، مکنش نام ز بهار
 (طالب) چسرا بحمله نیچسده عنان چرخ
 کانسدر رکاب شاه جهانگیر میروم

(ص ۵۰۲)

فیض پیاله بخشد، آب و هوای کشمیر
 چون خاک عشقبازان، هر لحظه بر مشام
 کشمیر میستانم از حق، بجای جنت
 مشاطه لطافت، از بهر رونق کار
 جان پردوست گیرم، مانده عذر خواهان
 شاهنش جهانگیر چید از هوای او گل
 از خشت خم نهادند، گوئی بنای کشمیر
 بوی محبت آید، از کوچه های کشمیر
 اما، نمستانم جنت بجای کشمیر
 بیرون نما نگرده، برقع کشای کشمیر
 وانگاه بر نشانم، کین رونمای کشمیر
 خوش مستجاب گردید آخر دعای کشمیر

گردی ز نور بنمود، همرنگ نور، گفتم
چون لطف پادشه گشت زونق فزای کشمیر
مارا زبان نگرود جز در ثنای کشمیر
پینام چنت آرد، باد صبای کشمیر
هر کس پی* نپاشا، کردند خوش فضای*
رضوان فضای جنت، (طالب) فضای کشمیر

(ص ۶۰۸)

زخمه‌داریم، و مرهم های بی تاثیرم
چشم روشن میکند حسن خط و خسار یار
بعد ازین شمشیر بر کف گیر کین دیوانگان
راه پیتا بان عشق او، بیک تحریک شوق
زهر در پیچانه عیش است مارا، شیرم
در بهشت این سبزه و گل نیست در کشمیرم
کارشان از چوب و گل بگذشته از زنجیرم
طی نشد مشکل که طی گردد بصد شبگیرم
قایل ویران نمودن، لائق تعمیرم
بگذروم گذاردل را کین کهن پتخانه نیست

عرصه کشمیر را دیدیم، و می بینیم باز
گر امان یابیم (طالب)! عرصه اجمیرم

۲- قصاید

در توصیف راه ها و مناظر کشمیر
و مدح جهانگیر پادشاه

شد آسان طی، ره دشوار کشمیر
قدم، بر تیغ کوهی، گشت گستاخ
رهی کردیم طی، کز پیچ و تابش
عنان دادیم بر هنجار کوهی
بزیور پسا، در آوردیم راهی
رهی کز وصف بالائی و پستیش
رهی نخچیر، لیک از پای لغزی
رهی باریک تر، از تیر مژگان
سیک رفتیم بر کوهی، که گردد
ز تنگیها گذر کردیم و، دشوار
بود باریک راه تیره این راه

بسا قبال شهنشاه جهانگیر
که، بر وی نگذرد پوینده نخچیر
بدندان لب گزد، مار شکن گیر
که بود آن کوه بالا، آسمان زیر
که در وی آسمان، گشتی زمین گیر
اساس نطق میگیرد ز بس زیر
نگشتی بند، بر وی فاخن شیر
بر او چسبیده و هرو، چون پرتیر
صبا، در نیم راه او، ففس گیر
چو شست مرد تیر افکن، ز زهرگیر
بسی باریک تر بود، از ره تیر

بجسپندی ، چو پای مور بر قیر
 که در وی ، خیره گشتی چشم نخچیر
 که مالد خضر ، بر نقش قدم سیر
 یروی صدق دارد ، خال تزویر
 ندارد این سخن گر آب در شیر
 که کوته باد ، عمر راه کشمیر
 رهی ، باریک تر ، از نوک شمشیر
 رهی ، چون خون مظلومان ، عنان گیر
 بقطع آن رهی ، چون پشت شمشیر
 هزاران ، طفل نابالغ ، شدی پیر
 ولی ، در سرو و گل هم نیست تقصیر
 که مہمار بہمارش کردہ تعمیر
 بیک موسم در او ، چون باغ تصویر
 بپا پیچیدہ ، آبی ہمچو زنجیر
 کمان قامت افلاک را تیر
 ز یکسو ، بلبلان در نغمہ زیر
 ہزار الوان مرغان خوان بتدبیر
 چو گرد سیم جدول خط تحریر
 گرہ نگذاشتہ ، در شاخ نخچیر
 کہ از سیرش نمیگردد نظر سیر
 چکد خون حلال ، از ناخن شیر
 ز رنگ لالہ او ، ہوی تغییر
 توان پرورد طفل ، از شیر انجیر
 لباس خضر در بر کردہ نخچیر
 کہ ، شیر آود بہ پستان ، دایہ پیر
 نیم نیست ، بر اجزای اکسیر
 کف احسان تو ، آب سرازیر
 صہبا ، شبگیر پیوندد ہشبگیر
 وجودت ، جملہ را بنمود تعبیر
 کہ در طوفان خشم شملہ تاثیر
 کف آوردست بر لب ، آب شمشیر

صہبا بر گالش نمل تگاور
 گذار کردیم بر باریک راہی
 وہ از بیراہہ ظاہر گردہ آنگاہ
 مخوان عمر سفر کوتاہ ، کین حرف
 ندادد این حدیث ، او موی در ماست
 چرا ، چون عمر اژدہا ، دراز است
 رهی ، جان سوز تر ، از برق خنجر
 رهی ، چون خار محنت ، دامن آریز
 درنگ افتادی از بس ، رہروان را
 بہر منزل ، غلط کردم ، بہر گام
 ز محنت گرچہ پر خار است راہش
 یسکی باغیست ، ایزد ساز کوی
 ظہور میسوہ و گل ، با شگوفہ
 بہر سو ، بید مجنونی ، نشستہ
 درختستان بلند سبز شاخش
 ز یکسو ، قمریان در نالہ زار
 زمین ز انواع گلہا ، نازہ و تر
 دمیدہ سبز تر ، بر لب جوی
 ہوای دلکشای کسوہمارش
 بصحن بیشہ آن راہ دلکش
 ز بس داغ شقائق کردہ مجروح
 صہبا نشنیدہ ، فصل مہرگان نیز
 ہوا ، گردایگی ورزد ، دران باغ
 ز بس بر سیزہ ہا گردیدہ گستاخ
 ز فیض آن ہوای تر ، عجب نیست
 ندارد آگہی گوہا ، کہ در شرع
 زمین پست دامن نیاز است
 فیابد گرد شیدیز تو ، ہر چند
 قضا ، ہر خواب خوش ، کاندردم دید
 مگو تیغ ز جوہر پر نگار است
 ز جودش قلزم مواج دستش

کمند عنکبوتان ، اژدها گیر
 جدا مانده از رکابت ، طر پذیر
 ندارد سعی ، قدری پیش تقدیر
 من و اندیشه اہمال و تاخیر
 بدین، خوش میکنم دل را، بتزویر
 ندارم، در ثنا و مدح، تقصیر
 بود در مذهب من کفر، تاخیر
 زمانی ، گر بیاساید ز تحریر
 دعايت ، با ثنا چون شکر و شیر
 باصلاح وزیر نیک تدبیر
 کنون مہر، آن قدر، خواهم ز تقدیر
 پیلک دیدہ ، گردم تو تیا گیر
 کنون راه دعا طی کن ، بشبگیر
 بگلزار بہشت و باغ کشمیر
 کہ رنگش ، در نیاید بوی تعبیر
 کمند بادشہ را باد نخچیر
 مبارک باد ! بر شاہ جہانگیر
 بخاکش گر بکاری ، ناخن شیر
 افق ، در کوزہ اندازد تباخیر
 اگر دھقان بکارود ، بوٹہ میر
 نشاید، عطشہ را بستن ، بزنجیر
 نسیمش کردہ از ہر سو سرازیر
 پری ، از بیضہ مرغان تصویر
 بہر ، شاخ گیاهش ، مرغ نائیر
 نہ کپک ، از خندہ مستانہ دلگیر
 شکر را ، فنگ از آمیزش شیر
 چو بر دیبای رنگ رنگ تصویر
 بسی کوتہ تراست ، از کلک تحریر
 کہ بیرونست ، از سرحد تقریر
 جدا از موکب شاہ جہانگیر
 نسیم او ، کمند و آب ، زنجیر

بزور بازی لطف تو، گردد
 جہاندارا ! اگر مسکین ، دوروزی
 جسمی، از من نشد کوتاہی، لیک
 وگرنہ با چنین شوق دلاویز
 و حرمان، گرچہ جانم، در گداز است
 کہ گر ، در پندگی تقصیر دارم
 ز بس ، در طاعت اشاء مدحت
 قلم را، سرچو مار گرز، گویم
 ہمین شغل بود ، کاویزم از جان
 نساہای شہنشاہ میسرسانم
 کنون عمر، آن قدر، خواهم ز ایام
 کہ یکبار دگر، زان خاک درگاہ
 طریق مدح (طالب!) طی نمودی
 مدام از لالہ و گل ، تا بود نام
 گل اقبال شاہنشہ ، چنان باد
 بہر جا ، صید مقصودست، در دہر
 گل کشمیر، و نوروز دل افروز
 ز شادابی، بروید پنجہ سرو
 ز برف کوسارش ، صبحدم را
 ز خاکش ، سوسن سیراب روید
 یصحن پیشہ ، از بوی بہارش
 تو گوئی ، حقہ های ناف آہو
 بہارہ فیض بخش او ، بر آرد
 ز شہباز دعا ، ایمن نشیندہ
 نہ دروی، بلبل از افغان شدی مست
 بود بسا فیض آب خوشگوارش
 ریاحین ، بر زمین پر نگارش
 زبان ، از وصف این باغ خدائی
 چنان از شرح او ، انداز گیرم
 ولی، گرفی المثل، باغ بہشت است
 گلش، بند است بر من، متبلش دام

چون آن مس، کو جدا ماند ز اکسیر
 زمین تشنه را کردم، ز خون سیر
 نشاید کشت آتش را بشمشیر
 پس آنکه زندگی تقصیر تقصیر
 وفای عهد، با من دیر شد دیر
 که تعبیرش چه باشد؟ گفت: تقدیر
 زمین بوس شهنشاه است تعبیر
 نخستین، ملک دلها کرده تسخیر
 وگرنه، بود بی پر، تیر تقدیر
 چو نوشروان، عدلش بست زنجیر
 شکار ماهی، اندر آب شمشیر
 شود، مثنی عرق دریا، ز تشویر
 ارادتهاست، بسا دامان تسایر
 معطل مساند انگشت قلم گیر
 نه بنده مایه، بی فرمان او شیر
 ز نقش بند انگشت است دلگیر
 جوانی، تازه شد، بر عالم پیر
 ز خط سرنوشت اوست، تفسیر
 نگیرد کس، کف از دریا بکفگیر
 نسجد با ضمیرت، لاف تنویر
 اگر، بر تیر عکس افتد، شود شیر
 شود هر قار، بر پیراهنش تیر
 نهالش سرکشد، اما سر از زیر
 صدای قیغ او، آواز تسکیر
 نصیحتهای دریائیت در گیر
 وز آن اجزا، وجودت یافت تخمیر
 همانا در نمک یابند توفیر
 بشاخ مار، کرده آشیان گیر
 سلامت بگذرد از آب شمشیر
 نماید در زمین بوس تو تاخیر

جدا زان خاک ره، بی آبرویم
 ز بس بگریستم، دور از رکابش
 چسان تسکین دهم سوز دل از آه
 من آنکه دوری از یزم جهاندار
 اجل را، دور از آن سرمایه رفع
 گلی در خواب دیدم دوش، گفتم:
 بطالع ناز کن! کین خواب خوش را
 جهانداری، که در کشورستانی
 عقاب حکم او، دادش پروبال
 ستم، بدست شد در آستین، تیغ
 بدور دست فیاضش، توان کرد
 چو ابر دست او گوهر فشانده
 به عهد دولتش، دست دعا را
 ز بس منع گرفتن در زمانش
 چوبستن، گوشه دارد، ز بیداد
 کشایش دوست دست گنج ریوش
 گل اقبال او آندم، که بشگفت
 جبینش مصحف اقبال، و پروی
 مزن در بحر دستش، پنجه ابر
 زهی روشن دلی، کائینه صبح
 تو آن نیک اختری، کز روی بخت
 سپر، گر پیش تیخت، نفگند چرخ
 هر آن بستان، که بر سروت، فنازد
 بگوش عرش، در هنجار نساید
 سخاوت را بمنیع در فشانی
 نمک سودنده و شکر صاف کردند
 کنون، گر ز آن دو جز، اندازه گیرند
 هم از امنیت عهد تو، کنجشک
 بدریا بار حفاظت کشتی تن
 اگر مسند نشین چرخ هفتم

سپهر دال شکلس مسم تمجید بدل سازد همی با کاف تصغیر
رخ از خاک دوت گردون دهد آب
کف مه، نیز سازد چهر تنویر

(ص ۱۰۰۰ - ۱۰۰۵)

در وصف گلشن کشمیر و مدح جهانگیر

خوای، مرغ طرب این بود، بگاہ صغیر
زهند، گرچه گل و بادہ، نادرند و مفید
چو مجلس از می و ساقی تمام اسبابست
مرا که صورت باغ بہشت در نظر است
چو و وصف گلشن کشمیر می کنم فرض است
ز می مقام سلامت، کز اعتدال ہوا
چو دیدہ سرمہ کشد از سواد او، عجب است
گر این نمونہ جنت، بغواب بیند، حور
ز خواب نا شدہ بیدار، و آب تازہ روی
ز استقامت آب و هوای او، عجب است
نظر، ز شوق ریاحین او، بسیر چمن
ہوا ز تربیت نغمہ آن چنان، کہ بگوش
بسبز پیشہ او، شاخہا فگندہ بشاخ
بغایتی اثر نغمہ عام در دلہا
دراو، نغمہ غچمن باز ماند، از آہنگ
در آن ہوا، نکند طبع دل، قبول ملال
بہ پیش سبز درختان شاخ بر شاخش
در آن ہوا، چہ عجب رشتہ، گر ز گوہر بکر
نسیم سنبل صحرای او، چو طرہ یار
ببوستانش، یکی نخل و صد ہزار ثمر
ز اعتدال ہوا، خلق در خزان و بہار
ز بسکہ، خانہ نشینی گران شود، بر طبع
ز شوق دل، بہ نشاط چمن، عجب نبود
ز بس بنقل مکان میل طبعہا چہ عجب
ز فیض آب و ہوایش سزد، کہ پردہ گوش

کہ بادہ بادہ ہند است و گل گل کشمیر
می عراق و گل فارس را، بمقت مگیر
بگیر کام دل از عشرت و بہانہ مگیر
سزد کہ، تازہ کنم روح بلبلان بصغیر
کہ شویم این دہن تلخ را، بشکر و شور
بمعر خضر، نگردد ساکنانش پیر
کہ دل بسینہ توان داشتن قصد زنجیر
داشت، ز لذت سیر بہشت، گردد سیر
برہنہ پای کند سوی این چمن شہگیر
کہ رنگ، گل ز نہیب خزان کند تغیر
تمام رغبت پرواز ہمچو مرغ اسیر
رشد ز خامہ باہنگ عندلیب صغیر
صف درختان، چون آہوان آہو گیر
کہ صید، رقص کند بر ہوای نالہ شیر
دراو، نہ باد صباست گردد، از شہگیر
بدان صفت، کہ نگردد بلوز رنگ پذیر
نہال طوبی بی برگ ہمچو جوہر تیر
چنان کند گذر آسان، کہ قار و زخمیر
دہد بدست جنون، عقل را سر زنجیر
بگلستانش، یکی بلبل و ہزار صغیر
کشند رخت بصحراء صغیر تا بہ کبیر
بچشم خانہ نگیرد قرار چشم بصیر
کہ درد، از دل عاشاق، جا کند تغیر
نگین، بکنج نگین خانہ، گر شود دلگیر
بود نصیب ز گلپانک بلبل تصویر

عبیر مایه نکبت هوا چو سازد عام
 در اوز بس کشش طبعها بجانب دشت
 بخاصیت ره صحرا چو ازدها گیرد
 و بس توجه دلها بجانب پرواز
 و بیم آنکه، مبادا ره هوا گیرد
 و انبساط هوا، در فضای او نبود
 و اوج عیش بحدی، که هر خرابه نشین
 و بسکه، از ره تخمیر، در جواهر صلب
 سزد که، ناخن الماس روی پر تابند
 هواش مهر اثر، آنچنانکه، از سر مهر
 و میوه های قرش، چون زبان کم سیراب
 بصحن باغ، و تاثر مهر شاه آلسو
 و آبداری نارش، لب و رطب چو سفال
 و دانه دانه انگور او، و درونه نار
 چو باغ خلد، در او چند میوه بر یک شاخ
 هوای او، بملا میترین ادا، گوید
 حریص نغمه، طبایع در او چنانکه، ز شوق
 و بس ملا میست نغمه، در هوای قرش
 خوشا نسیم سبک روح او، که بی آسیب
 و گشایش چو در آئی، بغل کشوده در آئی
 مپوش دیده در آن ملک، و نیز خانه مر و ب
 در آن دیار، و فیض هوا، عجب نبود
 نظاره کن! که ز هر برگ سوسن و گل بید
 عموم مشرب در وی چنانکه، اهل ورع
 بهر طرف زر انگیزخته و حلقه موج
 صف بطن، چو صف زاهدان و سواشی
 بسطخ دجله چو غواص پیشگان حریص
 کجک نموده پد نبال، همچو مشکین شست
 و نقش بال و پر چون قدروشان رخ آب
 کمینه صعو آن بوستان، و نقش و نگار
 دران چمن، که بتکلیف حسن آب و هوا

تمیز رائحه نتوان میان عنبر و قیر
 عجب نباشد، کز پای پیل و گردن شیر
 اگر، بخوانند افسون مار، بر زنجیر
 شکار یسان خدنک افکن هما نخچیر
 گره، چو طائر وحشی زلفد، بر پر تیر
 بغیر پنجه زلف نگار، دامن گیر
 کند خرابه خود را، بخشت خم تعمیر
 کند هوای رطوبت سرشت او تاثر
 و برگ لاله، چو از چنگ اسخوان شمشیر
 اگر فشاری، پستان سنگ زاید شیر
 و طعم روح، شود کام ذوق لذت گیر
 چکیده شیر، و پستان نار، چون انجیر
 و سرخ روی سبیش، عذار به چو زریز
 و عقد عقد چون دانه دانه انجیر
 چشیده لذت پیوند، همچو شکر و شیر
 که: خواه در ته پهلو حصیر و خواه حریر
 چو بانگ نای، خوش آید بگوش ناله تیر
 بسعیها، نشناسی نفیر را ز صفیر
 دل از میانه غمها کشد، چو مو ز خمیر
 که هر طرف صف حوریست در لباس حریر
 که خاک او همه نور است، و گرد او اکسیر
 که شاخ گل، شود اندر نیامها شمشیر
 چمن، کشوده زبانی بشکر، ابر مطیر
 هزار طفل بیک قطره میبرند ز شیر
 چو آب آئینه صافی یکی کبود غدیر
 تمام عمر بترتیب غسل در تدبیر
 نگشته یک نفس از شغل غوطه خوردن سیر
 ولی نه خصم گلو همچو شست ماهیگیر
 بصد نگار مصور، چو صفحه تصویر
 قدم و مسند طاقس، نا نهاده بزیر
 و شاخ و برگ، تراود ترانه بم و زیر

چه مسکنی، که بود عندلیب چون مسند
چو وصف گلشن کشمیر بر زبان گذرد
ز انبساط هوای بهار او، چه عجب
ز بس ملایمت نغمه، ز اعتدال هوا
سزد، که خوشه بوقت ترشح، افشاند
ز بس گشایش دلها بیک نشاط رسد
چنانکه، از دهن کودکان، لعاب چکد
سزد که، چشمه صفت خود بخود بزاید آب
قلم، چو ساعد پیران، شکنج گیر شود
بجلوه، سروش حوری بود، که گام خرام
پشاح جلوه کنان، غنچه های نیم شکفت
بقدر زلف بتان، عمر بایدم ناچار
پشاح سروش، پیوند شاخ گل، مطبوع
هزار حلقه، بگوش گل، اندر آویزد
نسیم صبح، سحابیست در گلستانش
همیشه در حرکت باد و بید او، گوئی
کشد چو طرح سوادش، رقم نگار خیال
کند چو وصف بهارش بصفحه، گرد سبز
سپهر فیض، جبهانگیر شاه کز دل و دست
شهنشاهی، که بکلک نفس، بصفحه عرش
اگر بسر نزنند چون اتساقه فرمانش
کف کشاده او، منع بستن آن سان کرد
کنند وقف ثنائیش ضمیر، پیر و جوان
ز بیم خنجر تیزش، بریزد از مژه فیر
چو قلمز کفش از باد جود گیرد موج
چو گل، سپاه ریاحین تمام گوش شوند
همیشه بر گذر نساوک اراده او
زهی ز لطف خدائی، چکیده در خلقت
رواج عدل، فراموش گشته خوابی، بود
فقیر دوست چسان خوانمت بوقت مدیح
پو صف ابر کف کافی تو گر رقی

که جمع کرده لب خویش غنچه بهر صفیر
جبین خلد زند غوطه، در خوری تشویر
که، بی نسیم دعا، بشگفتگی تاثیر
ره تمیز نماند، میانه یم و زیر
اگر برد بهوا دانه سحاب مطیر
بگوش نغمه خلخال و ناله زنجیر
چکد، ز لطف هوا، آب از دم شمشیر
بدان سبو، که ازان آب باشدش تخمیر
چو وصف، سنبل پیچان او، کند تحریر
صدا کند بتن نازکش لباس حریر
چو کودکی، که کشاید دهان بخورد شیر
که، وصف سنبل بستان او، کنم تقریر
چنانکه، نسبت پیوند پادشه، بوزیر
چو عندلیب، زند نغمهای پر تحریر
که هست، ریزش باران آن سحاب عبیر
که، باد زلف جوانست و بید ساعد پیر
شود ز دیدن آن چشم عقل، سرمه پذیر
قلم چو بخت شهنشاه در بتان دبیر
دهد زکوة بدریای ژرف ز ابر مطیر
کنند مشق دعایش جوان و کودک و پیر
چو طیر بی پر، سستی کند بره تقدیر
که بی اشاره فرمان او، نبندد شیر
کنند صرف دعایش نفس، صفیر و کبیر
ز شوق ناوک او، پر بر آورد نمچیر
بهفت رنگ بر آید ز شرم ابر مطیر
چو بلبلان مدیحش بر آورند صفیر
مراد سینه سپر کرده، چون نشانه تیر
زهی ز نور الهی، سرشته در تخمیر
که شد بعمد تو آن خواب خوش اثر تعبیر
که دست جود تو نگذاشت در زمانه فقیر
کنم بصفحه آتش بامتحان تحریر

چو خط ناصیه بحر و آب، روی غدیر
شکر گداز نیساید بکارخانه شیر
ز استقامت عدل تو، بر جهان تغییر
ز آشنائی دست، بقبضه شمشیر
در آستین ستم، پنجه گریبان گیر
شبی که، زاد سعادت ز مادر تقدیر
بماند بخت تو بیدار از پی تعبیر
که نیست آنکه صدق من، غبار پذیر
بقدر یک نفس، از شغل بندگی تقصیر
ازین زیاده چه گوید مرید در حق پیر
از آنچه هست فزون آیدم بچشم حقیر
منش به اره بریدم که حیف بد شمشیر
شوم اسیر کسی، کو بمرت است اسیر
بفتنه ام نسب رنگ و بورد نه به سیر
و لیک، آگه ام از هرفنی، قلیل و کثیر
چو کیمیا گر عاشق بصنعت اکسیر
که چون عطاردم از فکر نظم نیست گزیر
نیم بجائزه گوهر ستان و لعل پذیر
اگر چه نیست ترا چون خدا شبیه و نظیر
بعذر خواهی (طالب) ره دعا برگیر
سپاه و عرصه آفاق را کند تسخیر
فروغ چتر شهنشاه باد! عالمگیر

سواد آن نشود خشک، تا پدامن حشر
ز بس، بعهده تو رسم نوازش، آمد هام
تمام سال بهار است زانکه نیست روا
بجسم ها در بیگانگی زند ارواح
چو دید بازوی عدلت، ز بیم ناخن ریخت
به نیستی که مگر خواب دولتی بیند
جهان و خلق جهان، جملگی بخواب شدند
شهنشها! منم آن (طالب) تمام اخلاص
بر آستان تو، آن بنده ام، که نیست مرا
خدا یکست، ترا هم یکی شناسم و بس
بکسب جاه نیم ملتفت، که حاصل دهر
سر طمع، که رسانید (انوری)، بسپهر
مرا سپهر، اسیر کنند عزت ساخت
بقدر، بوی اصالت وزیده، برگل من
اگر چه شاعرم و نیست عارم از فن شعر
ز شغل مدح توفارغ نیم دمی، صد شکر
هوای مدح شهنشاه، در سراسر مرا
درین مفرح یا فویتی، که ساخته ام
شبیه خود صله این قصیده بخش مرا
سخن چو رشته تصدیع شد دراز آهنگ
همیشه، تا کشد از نور نیر اعظم
بمعون آید، و امداد بخت، و یاری چرخ

مدام زیور دیمیم بساد! گوهر ناسج
همیشه زینت اوزنک باد و زیب سریر

(ص ۱۰۰۵ - ۱۰۰۹)

(۴)

کشمیر در شعر فارسی

کشمیر : ملا شاه بدخشی
ملا محسن فانی
مشتاق کشمیری
آزاد کشمیری
خوشدل کشمیری
مجرم کشمیری

● ملا شاه بدخشی (متوفی ۸۱۰ < ۸۱۰) (۱)

گل نارسنجی و زردش بنگر	گل نارسنجی و زردش بنگر
گل داودی و عیسی او	گل داودی و عیسی او
از گل مسخلی صد برگش	از گل مسخلی صد برگش
...	...
...	...
...	...
...	...

راجع بمسجد جامع گوید :

هست هر خانه اش از حافظ پر	هست هر خانه اش از حافظ پر
خنده های لب دریای بسط	خنده های لب دریای بسط
مسجد جامع شهر کشمیر	مسجد جامع شهر کشمیر
آنچنان پاک بود آب دلش	آنچنان پاک بود آب دلش
کوه پاکش همه یک روی صواب	کوه پاکش همه یک روی صواب
...	...
...	...
...	...
...	...

باغ نشاط، باغ شالامار، باغ فیض بخش، باغ فرح بخش، باغ نسیم، باغ افضل آباد،
 باغ طرب افزا، باغ جهان آرا، باغ محمد، باغ عیش آباد، باغ بحر آرا و نور باغ را ستوده است،
 طراست :

شالامار تو بود دیرینه	شالامار تو بود دیرینه
فیض بخش او همه با آب و هوا	فیض بخش او همه با آب و هوا
چه نسیم . . . از جانب راست	چه نسیم . . . از جانب راست
گلدنم بجانب افضل آباد	گلدنم بجانب افضل آباد
میل دل از همه برخاست مرا	میل دل از همه برخاست مرا
پای مداحی من کشتی خویش	پای مداحی من کشتی خویش
بخدا و پچهار اخیارم	بخدا و پچهار اخیارم
درمیان همه باغ است، چراغ	درمیان همه باغ است، چراغ
...	...
...	...
...	...
...	...

- ۱- رک: کتاب حاضر ص ۲۲۶ ملا شاه مثنوی بعنوان - رساله در تعریفات خانها و باغها و منازل
 شهر - سروده است، که بهترین نسخه دستنویس آن در کتابخانه دیوان هند India office
 لندن بشماره ۱۵۸۰ موجود است. این اشعار از همان مثنویست و اینجا از مقاله آقای دکتر
 امیر حسن عابدی (دهل) - حدیث کشمیر در ادبیات فارسی - نقل شده است.

کرنه گویم و فریاد کنم
بسکنم تساحت سوی پای قبیق
خود ظفرخان چو ببدل و داد است
مدح من بر سر کشتی بنشست
سخنی از دره لار کنم
از صفاپور به مزاج روم
... ..
... ..

زعفران را یاد میکند :

زعفران دیده ما تا ننگرد
چشم ما جلوه دریا ببرد
... ..
... ..

دیگر جاها را نیز یاد کرده است :

منزل ما ست دگر و نئی پور
بحر آرا ست بنام آن منزل
باز با سوی انیچم گذریست
صبح باشد جای صواب
یکی با کوری چشم احول
گشت سر چشمه ورنانگ عیان
یک طرف سند برای ست دگر
بروم را بینم
دیولاغ است دگر در کشمیر

● ملا محسن فانی (متوفی ۱۰۸۱ هـ) (۱)

عروس همه باغها ، شالامار
چو در عیش آباد کردم عبور
ازین باغها ، به بود باغ شاه
درو چشمه است ، دایم روان
بود حوض او حوضه فیل کوه

۱- رک : شرح حال در کتاب حاضر ص ۱۰۴۵ . یکی از چهار مثنوی اوست - میخانه -
کسۀ دران باغها ، جویبارها ، و قصرهای شهر را یاد کرده است . اشعار از مقاله آقای
دکتر عابدی نقل کرده شد .

چو در باغ سیتم گذار افتاد عبورم بشهر و دیار افتاد
بسیاغ فتح چند، کردم گذار که از هند یابم در آنجا خبر
چو چشمم شود روشن از باغ نور اگر صفحہ گل نفخام چه دور

● مشتاق، محمد رضا کشمیری (متوفی ۱۱۴۳ هـ) (۱)

شوخ از بس بهار کشمیر است مژده حور خار کشمیر است
چشم لیلی، که دل زمجنون برد داغی از لاله زار کشمیر است
نخل طوبی بآن سرافرازی زیر دست چنار کشمیر است
خنده عمر جوادانه خضر کبکی از کوهسار کشمیر است
چتر شاهنشہ بهار طرب ابر گوهر نثار کشمیر است
سر عیش و نشاط و ناز و طرب روز و شب درکنار کشمیر است
خضر هر چند زنده ابد است کشته چشمه سار کشمیر است
قصاصت ناز پرور لیلی سروی از جوقسار کشمیر است
آبروی بهار و هر چه دروست خاک پاک دیار کشمیر است

طبع (مشتاق) ما، ز زنگینی

جلوه نو بهار کشمیر است

در غزل زیر رود خانه جیلم، که در سابق - بهت - گفته میشد، یاد کرده است :

بیا که! حاجت می‌فست درکنار بهت شراب ناب بود آب خوشگوار بهت
بهشت نقد ازین خوبتر نمیشد نگار و سایه بید و می و کنار بهت
ز بوسه لب شیرین حذر کند نامش رسد بحفظ، اگر آب جویبار بهت
نگر چنار، که با صد هزار شان و شکوه زدست خضر نبی خیمه برکنار بهت
کنند از دو طرف دمدم بنویهار و خزان، سیم و زرنار بهت
ستاره نیست نمایان ز چرخ شعبده باز که رود نیل فلک گشته شرمسار بهت
گاهی بسوی پیش‌میل، و گاه جانب راست بدست جلوه مستی است اختیار بهت
ز جلوه های درختان دلکش و سرسبز گمان بری صف لیلی ست برکنار بهت
بگوبه تشنه لیان، سیر لاله زار بهشت شب برات تماشا کند کنار بهت
مگو که: پر تو انجم فتاده است درو که تافته است گهرهای آبدار بهت

۱- رک : تذکره شعرای کشمیر محمد صالح چاپ راقم (ص ۳۸۹ تا ۴۱۲) دیوان مشتاق دستنویس در کتابخانه سرپرنگر (بشماره ۱۲۵۳) است . اشعار که اینجا ثبت شده از همان نسخه نقل شده است و ما از مقاله دکتور عابدی اخذ کرده ایم .

گرفته باز چو عشاق پیش راهش را ز هر کجا که صبا گشته شاخسار بهمت
چراست غرق سیاهی چو دیده آهر اگر نه چشمه خضر است داغدار بهمت
کشیده سر بفلک صد هزار قوس قزح ز طاق‌سپای عمارات زرنegar بهمت
..... نرزد چشمه بسقا آبی دلی که، تشنه جگر باشد از خمار بهمت
به زنده رود نپرداختی چستان صائم اگر نه ترشی از شرم وودبار بهمت
بهشت گوشه کشمیر دان بهمت خویش ازین زیاده چه میخواهی اعتبار بهمت
گذاشتم بسخنهای چون در غلطان ز جوی کلک گهر بار یادگار بهمت
ز دست زندگی عالمی ازین (مشتاق)
مگر... آب خضر را تو در شمار بهمت

● آزاد، محمد آزاد خان کشمیری (متوفی ۱۱۹۷ هـ) (۱)

هزار داغ بدل لاله زار کشمیر است پس از وفات مرا یادگار کشمیر است
درین حدیقه خزان بهتر از بهار بود به از شگوفه او پنبه زار کشمیر است
معطر است گل رنگ روی خوبانش بهر دیار که بوی بهار کشمیر است
ز چشمه، ساخت چو سرسبز عالم بالا بلند قد ازان کوهار کشمیر است
بگوش گل، که صدای ز آب میآید فغان که شیون این بیققرار کشمیر است
شنیده‌ام، که لب جوی خشک میگوید که آب ابرصفت در غبار کشمیر است
اگرچه، گرم شد آتش، ز گرمی دل ما خنک بدیده ما، جوئبار کشمیر است
ز داغ لاله او شام در چمن پیدا است سحر بروی زمین از غبار کشمیر است
چو گرد باد، بگردش همیشه میگردد تمام دست جهان خاکسار کشمیر است
نسیم خلد بود خاک روب، این گلشن بلند مرتبه گرد و غبار کشمیر است
ز برگ برگ چنارش، بود ید بیضا مصای پر خزان از چنار کشمیر است
بیاغ دهر محیط است آب انهارش بهر طرف که روی، بیققرار کشمیر است

کسی نگشت و نگردد ز دام او (آزاد)

چو خط سبز بتان، سبزه زار کشمیر است

۱- رک : کتاب حاضر ص ۲ . در سال ۱۱۹۷ (۱۸۸۲ میلادی) فوت شد . حاکم کشمیر بود . دیوانش در کتابخانه آرکانیوز سرینگر (بشماره ۵۷۰) موجود است . این غزل ازان دیوان گرفته شده است و اینجا از مقاله دکتر عابدی نقل کرده ایم .

● خوشدل، دیارام کاجرو (متوفی ۱۲۲۶هـ) (۱)

الا ای صاحبان شهر کشمیر
به هند و هم خواسان سیر کردم
ز راه کوهسار و بحر و ساحل
رسیده برکنار کرشن گنگا (۲)
رسیدم چون بشهر خوب کابل
عجائب هست دیگر چفته بازار
عجب شهری که شهر قندهار است
چه روحش فیض بخش خوشدل شد
که میرفتم بانجا بهر تسلیم
بسی معمور و خوش شهر هرات است
درو آسوده عیبه الله انحصار
بمرض راه واقع قلعه ضحاک
وزان پس سرزمین بامیان است
روان من چون سوی پنجاب رفتم
درین سفر به پیشاور رفت و میگوید:
ازانجا در رسیدم در پیشاور

بگوش آرید حال زار دلگیر
نمایشی بستان دیر کردم
شده چو نم گره در نفاذ دل
..... هست پیوسته در آنجا
بود کابل ز گل، جنت تقابل
علی مردان (۳) نموده خوب این کار
خوشی افزای دلای نزار است
گلستان مرقد بابا ولی (۴) شد
به پیش میوزا صائب به تعظیم
ز غمها هر یکی را زو نجات است
که در عرفان هست ابرار
ز رفعتها، کشیده سر، یافلاک
ز بتها درمیانش خوش نشان است
دعا بر ساکنان همد گفتیم
عجب ای بدیدم در پیشاور

۱- رک: کتاب حاضر ص ۲۳۱. در سال (۱۷۴۳ میلادی) در کشمیر بدینا آمد و در سال (۱۸۱۱ میلادی ۱۲۲۶هـ) در سرینگر فوت کرد. از افغانها ماموریت داشت و مدتی در خارج زندگانی کرد، آثار منظوم وی عبارت است از - دیوان - و - باگوت گیتا - و - ترانه سرود - و - مثنوی کشمیر - و کتابی در نشر راجع به موسیقی نیز تالیف کرده است. - مثنوی کشمیر - در محبت میهن خود نوشته است و تنبیه مدتی در خارج بود و کشمیر را ندیده است. این مثنوی در بیاض (شماره ۶۲) در کتابخانه سرینگر موجود است و از آن آقای دکتر عابدی و آقای دکتر تیکو اشعار را - که ما اینجا ثبت میکنیم - انتخاب کرده اند، درین مثنوی اشعار راجع به سفر هند و دیگر جاها نیز مروده است.

۲- کرشن گنگا یعنی مظفر آباد.

۳- نواب علی مردان خان رک: شرح حال در کتاب حاضر.

۱- بابا ولی از اجداد میر معصوم بکری نزد قندهار مدفون است و قبرش دارای کتیبه است که میر معصوم بر او نصب کرده است. رک: تاریخ معصومی و شرح احوال میر معصوم بکری از راقم الحروف.

درانجا هست رام آنند تنها کر
شب و روز است راگ و رنگ کارش
ز بید و شاستر عرفان دلش پر
بخسوت گاه یزدان هست بهارش
راجع به لاهور گوید :

کشیدم رخت چون در راه لاهور
بدیدم مرقد خاص جهانتگیر
درانجا استقامت شد، چهل روز
بما تفویض گشته حکم آنجا
ما دریای راوی گشت منظور
سراپا سنگ و خاکش تازه اکسیر
بحکم پادشاه عالم افروز
روان گردید امر و نهی هر جا
وقتیکه نزدیک میهن خود رسید به هیجان آمده میگوید :

خوشا کشمیر و خاک پاک کشمیر
بسیر دل، بهر دل انبساط است
بدلها چون، عیش آباد آرید
چو بنشینید در باغ فوح بخش
بفسوما ای خدا! بیدار بختم
بیا (خوشدل) تو رو سوی وطن آر
من هر عاجزی را، هست اکسیر
نسیم عیش آباد و نشاط است
بیاد خیر، مارا یاد آرید
بداد عیش مر..... غوی رخس
رسان در جنت کشمیر رختم
نسیم آسا قدم اندر چمن آر

اشعار زیر در - پارسی سرایان کشمیر - آمده است و از اشعار پیدا است که از افغانستان به دوستان کشمیری نوشته است :

بخندان چون لب غنچه دل تنگ
کرامت کن نشاط صبحدم را
ما حب وطن، آشفته تر کرد
کجا آن سیر کشتی و کجا من
کجا آن جوش فواره، الله !
کجا یاران و دمسازان یکرنگ
مبادا، کس ز یاران دور، چون من
نهانده طاقت هجران، ازین بیش
ز جوش گریه چشم اچهول شد
خوشا حال شما، ای دوستداران !
شما خوش در گلستان بهشتید
بهنگام طرب هوی بر آرید
که: یارب! همصفیر ما، کجا شد
فدائم کرد، شرح درد دوری
که گویم شکر اخساف بصد رنگ
نصیبی زان نسیم این شام غم را
نمیدانم؟ چرا قسمت پدر کرد
کجا آن شالمار و کوه دامن
که از یادش، بگردون میرود آه
کجا مطرب؟ کجا ساقی؟ کجا چنک
غریب و بیگس و مهجور، چون من
که دل آشفته در خون جگر ریش
بهت شد، ماو شد، تالاب دل شد
که ممکن هست گلگشت بهاران
ما از خاطر خودها بهشتید
بیادم نغمه دردی سر آرید
چه شد از بزم ما غائب چرا شد
صبوری به! صبوری به! صبوری!

که کسوه درد هجران بس فزونست
بدل، صد داغ دارم، همچو لاله
چو فصل حق، بود بر حال مهجور
کنون دارم زیاران این رجا را
گهر افشان کنید از لطف خامه
بیا ساقی! بده رطل گرانم
بیا ساقی! بده آن باده ناب
درین محنت سرای بی مواسا
غم از دل دور کن (خوشدل) بیاسا

(ص ۱۵۶ - ۱۵۷)

● مجرم، میر مهدی کشمیری (متوفی ۱۲۷۳) (۱)

خوشا شهر کشمیر جنت قریه
همه لاله خد، سرو قد، دلبران
ظریف و سبک پی، بر رفتار و گفتن
دلاویز و دلکش، سیه مست و سرخوش
شکر خند و، دلیند و، تازان و، نازان
بسگردن، پیستی بستن گردن دل
سر منظر غرقه، هر طرغه منظر
بخوش پیکری بیشتر از مه و خور
ببازار و کوچه، بازار عاشق
رهبانده از نیرکتازان غمزه
قران یافتی گر به این مه جبینان
ولی، (مجرم) کم بغل را، چه حاصل

● شبلی نعمانی (متوفی ۱۹۱۲ع)

دوستان! ایکه ره و رسم وفاء، کیش شامست
ورنداند و نه دارید ز حالش خبری
از سیه کاری ایام و ز خود رائی خویش
بود در گوشه تنهای خود، فارغ و شاد

هیچ دانید؟ که شبلی بچه حالست و کجا ست
باید البته پژوهش که پژوهش ز وفاست
هست یکسال، که بیچاره گرفتار بلاست
که به ناگاه، به عزم سفر از جا، برخاست

۱- رک: کتاب حاضر ص ۱۲۴۸ دیوانش در کتابخانه سرینگر (شماره ۳۵۰) موجود است و اشعار مندرجه از آن نقل شده است و اینجا از مقاله آقای دکتر عابدی گرفته شد.

سوی کشمیر روان گشت بدان گرم روی
گرچه شک نیست، که آن ناصیه، در زیبایی
بسکه جوشید ز هر سوی، گل و لاله بدشت
هیچ جای، ز گل و لاله نبی، نتوان یافت
جاده را خود ز خیابان نتوان کرد تمیز
جام گلرنگ که در بزم، به آئین چینند
فکشند چمن طبع، ز تر دستی فیض
سبزه، بر کوه فرو ریخته، از سر تا بن
باهر و را ندهد دل، که نهد گام به راه
دیده طفل، که بر دامن مادر، غلطد
گل به هر شاخ ز برگ ست فزون تر، گوئی
سرو اگر پای بدامن نکشد، خود چه کند
بسکه بر هر قدم از لاله، چراغی بنهند
آبگیری (۱) که بشهرست و بود نامش دل
سینه صاف دلانست همانا، کز لطف
گرد بر گرد دل، آن صف زدن لاله و گل
شالهاوست و نشاطست و نگین ست و نسیم
شالهاوست، از انجمله فزون تر، بجمال
آب (۲) بالای زمین باشد و اینجا بینی
در بن آب دمد، سبزه و نیلوفر و گل
گرچه دانم که سخن، خود به درازی بکشید
بخت بنگر که : ازان بزم که مستی و ناز
بعد یک هفته، که آسود تن از رنج سفر
هی چه تپ بود! که فرقی نتوانستم کرد
دید، آن مایه بیفشرد، سراپای مرا

که نمیخواست دران ره، نفسی کردن راست
گر قزل یکنم، خلد برین را مانا ست
از کران تا بکران، روی زمین ناپیدا ست
پای دیوار اگر هست و گر سقف راست
بسکه گل صف زده سر تا سر او، از چپ و راست
هم بدان گونه، گل از پهلوی، جلوه نماست
دشت را هم به گل و لاله و شمشاد آراست
یا قبابی ست، که بر قامت شخص آید راست
بسکه بر هر قدمش لاله و گل در ته پاست
جنبش بساد، بدان گونه، بروی صحراست
همه بر گل بغزود، آنچه که از برگ بکاست
زانکه از جوش گل و لاله، چمن تنگ فضاست
در شب تار، کسی گم نشود از ره راست
گوئیا، آئنه در دست عروسی زیباست
هر چه درین بود، از صفحه رویش پیداست
چون طراز است، که بر دامن شوی رعناست
باغهای، که به پیرامان دل، غالیه ساست
که چو نه چرخ طبق بر طبق و تا بر قاست ۲
که زمین بر سر آبست و همان پا برجاست
قوت نامیه، بنگر ز کجا تا به کجا ست
چه توان کرد؟ سخن هم ز سر نشو و نما ست
بهره ام هر چه بود درد و غم و رنج و عنا ست
تپ، به من تا خشن آورد، و بکیم برخاست
کاین مگر آتش سوزنده بود، یا حمی ست
که توان گفت : که یک بهره ز اندام کاست

۱- چشمه یا تالاب .

۲- شالهار و هم نشاط نه طبق دارد که بالای هم است و ارتفاع هر طبقه از طبقه دیگر البته کم از بست قدم نخواهد بود .

۳- این تصرف مخصوص کشمیر است که روی آب نوعی از گیاه میگیرند و او را خاکپوش کرده درو از هر جنس قرها میکارند .

ایزدم لیک، قباهی زده و خوار نخواست
 آمد از هند و ز رنجوری تپ شکوه سراست
 پرس و جوی بسزا کرد، و پی چاره بخواست
 که سخن، از ره اخلاص، هم اندوه رباست
 خستگی، خود سبب درد و تپ و رنج و عناست
 خواب ناکردن شب، از رخ رویت پیداست
 حالیا پی به مرض برد، که دردم ز کجاست
 گفت: اندیشه مکن هیچ، که امید شفاست
 در زمان جمله مپاشد و زانسان که سزاست
 میتوان گفت: که کشمیر و عرب را ماناست
 سعد دین آنکه پسین قافیه بیت قضاست
 میرزا سعد، که درین شهر امیر الامراست
 هر بن موی، هنوزم به سپاسش گویاست
 کاین چنین به شدن زود، خود از لطف هواست
 همچو ناراستی بود که ماند با راست
 آن نیم گاه فزون گشتی و گاهی میکاست
 که: اگر چاره و گر درد، بفرمان قضاست
 که به کس حرف زدن هم نتوانستم راست
 به وصیت، ورق و خامه نمودم درخواست
 از زبان هرچه برآمد، همه آن بد که سزاست
 وان کتیخانه، که انواع کتب را داواست
 صرف آن کار توان کرد، که در شرع رواست
 که زیمیری ما، خسته و بی پرگ و فواست
 طرحش افکندم و امروز بسآئین و بهاست
 چه حدیثی، که شگفت آوروهم خنده فزاست
 ملک الحاج علی گره، که بدانش یکتاست
 خود ندانم، که ز جان من بیچاره چه خواست
 آنچه روداد، نوشتم همه را، بی کم و کاست

گر چه بامن، نه رفیقی بدو نه خادمی
 به عزیزان دیار آگهی آمد، که فلان
 هر یک از مهر، دوان آمد و از غمخواری
 حاضران، از پی اخلاص، سخنها گفتند
 آن یکی گفت که: چون تازه ز راه آمده
 وان دگر گفت: همانا که شبت خواب نبرد
 چاره گر آمد و بنشست، و ز اسباب و علل
 چونم از نبض و هم از رنگ رخ، اندازه گرفت
 هرچه از چساره و تیمار و دوا میبایست
 رسم بیگانه نوازی بود، آئین عرب
 خاصه آن پشرو جساده معنی، یعنی
 خاصه مخدوم من و یار من و یاور من
 آنچه، بامن ز سر خسته نوازی، کرده است
 به شدم گر چه بزودی و تلی گشتم
 لیک، آن به شدن از روی حقیقت سنجی
 باز تپ کردم و تا آخر ایام قیام
 لاجرم رو بسوطن کردم و گفتم باخود
 یکشیم آنقدر از ضعف زیون گشت احوال
 چون یقین شد که، مرا نوبت رفتن برسد
 شکر ایزد که، دران حسالت آسیمه سری
 هرچه از سیم و درم، بود ز املاک قدیم
 زان همه بیشتری وقف نمودم، کسورا
 خاصه بر مسجد پارینه، که در خانه است
 خاصه آن مدرسه (۲) کز پی ابنای وطن
 طرفه تر، زمین همه افسانه، حدیثی بشنو
 من باین حال تبه بودم و از یارانم
 میشنید این همه احوال و نکردی باور
 تا بعدی، که بمن نامه فرستاد، و چون من

۱- منصب قضا از پاستان زمان در دودمان ایشان بوده است.

۲- چمن نیشنل های اسکول اعظم گره.

کاین چه حرفست؟ که شوخی نه درین کار رواست.
 به ظرافت نتوان گفت، حدیثی فاراست.
 کاین چنین بیهوده انکار، چه آئین وفاست.
 لیکن آن یار، همان برسرخ خود، برجاست.
 مردی از غیب برون آمد و کارم شد راست.
 از ره لطف به اعظم گره آمد فاخواست.
 که اخ اصغر من هست، و بهر پایه مزاحست.
 آنکه از نسبت او، نازش من هست و بجاست.
 دید اعضای درون را، که مرض را میداست.
 کار خود مینکند دل، که رئیس الاعضاست.
 میکنم چاره، و از ایزدم امید شفاست.
 هم بدان شیوه، که طرز و روش اهل صفاست.
 امتحان کردی، و جستی خبر از هر کم و کاست.
 به شدم، گرچه هنوزم اثر ضعف بجاست.
 هر کسی را، که بمن دعوی اخلاص و وفاست.
 به شد آن بنده، که از حلقه بگوشان شماست.
 که از و گل کده هند، پر از صوت و نواست.

باز باورش نیامد، و بمن نامه نوشت
 این همه بیهوده بهتان، نتوان بست به خویش
 تنگ دل گشتم، و از غصه بخود پیچیدم
 من ستوه آمدم از نامه و پیغام آخر
 آخر کار، ز لطف و کرم بار خدای
 مصطفی خان، که استغنت سول سرچن هست
 داشت چون سابقه معرفتی، بسا اسحاق
 آنکه از دولت او، بازوی من هست قوی
 از پی دیدن من آمد و، بر رسم فرنگ
 رو بمن کرد و بفرمود که: از غایت ضعف
 لیک با این همه، از کار نرفته است هنوز
 از سر مهر، به تدبیر و علاجم پرداخت
 تا دوماه رسم چنین بود، که هر روز مرا
 یاری، از فضل خداوند جهان، بعد سه ماه
 مؤده صحت من، هان برسانید کثون
 میتوان گفت به مهدی و به حالی و عزیز ۱
 (شبلی) امروز بسود بلبل بستان سخن

بعد یک عمر، که از بند غم آزاد شده است
 همچنان، باز با آهنگ کهن، نغمه سراست

— پایان کتاب —

۲۳ اکتوبر ۱۹۶۸ ع

۱- نواب وقار الملک و مولانا الطاف حسین حالی و عزیز لکهنوی شاعر معروف کشمیری ..

تتمه تکمله

۳۰۱- ابو القاسم، قاضی کشمیری

● تاریخ حسن: مشهور بقاضی زاده از اولاد قاضی شریح است، ازان سبب شهره بقاضی زاده دارد. و در عهد شاهجهان بر عهده دیوانی کشمیر استقلال داشت. صاحب طبع وقاد و نقاد بود. در سائر علوم خصوصاً در نظم و نثر سحر کاری مینمود. باوجود کثرت اشغال اوقات در عیش و عشرت میگذرانید: چون رحلت نمود، در - مزار شعرا - آسود و سد قاضی زاده از اعمال اوست: قوله:

خال از ذکر تو مضوی، چه حکایت باشد سرموی بفسط در همه اندام نیست
(ص ۱۳)

۳۰۲- احمد رومی، ملا کشمیری

● تاریخ حسن: از شعرای سلطان زین العابدین بود. (ص ۲)

۳۰۳- امان الله، خواجه کشمیری

● تاریخ حسن: ولد خواجه ابوالفتح سابونی بود و بحسن استعداد میل خاطرش بشعر گوئی افتاد: قوله:

گل رعنا دو رو آئینه شد اندر چمن پیدا ز یکسو رنگ یار من، ز یکسو رنگ من پیدا
این زمان از پنج نگدشت است عمرش، آفت است قامتش گردد قیامت، چون به ده خواهد رسید
(ص ۳۷)

۳۰۴- آذری، کشمیری

● تاریخ حسن: (ملا ثابت و قلندر بیگ و) آذری هر کس زیرک طبع و خوش خیال بودند و عمر خود در سخنوری بسر بردند. (ص ۳۰)

۳۰۵- بختور، مصطفی خان کشمیری

● تاریخ حسن: از احفاد قاضی حیدر خان شاگرد ملا عبیدالله، صاحب نطق و بیان بود، طبعی موزون داشت، بختور تخلص میکرد. — بختور —

۸۱۲۰۸

تاریخ تولد اوست. اشعار برجسته میگفت، چنانچه کافیة نحو بزبان عربی منظوم کرده است. عمر خود در افادۀ تدریس بسر نمود و در (۱۲۰۱ هـ) رحلت فرمود و در محله قلاشپوره، در صحن زیارت موسی مبارک نبوی آسود:

— ملای زبردست شده زین عالم —

۸۱۲۰۱

تاریخ است و در منقبت حضرت محبوب سبحانی به تنیع ابوالمعالی این غزل گفته است:

آن سرو عجم، جلوه چو در باغ طرب کرد	چون ابر کرم، خواهش گلگشت عسب کرد
این سرو، چه سرویست، که از میوه رحمت	جان بخشی بغداد و عراقین و حلب کرد
گفتا: — قدمی هلا — از گردن خوبان	تخت عظمت تا فلک افراخت، عجب کرد
دریای می فیض قدم، غرورد بیکدست	صد کشتی ازان، وقف لب جرعه طلب کرد
بر (بختور) ای غوث! بین، کو چو معالی	بر یاد تو — القادر و قادر — همه شب کرد

(ص ۵۴)

۳۰۶- بدیعی، کشمیری

● تاریخ حسن: از اعیان خطۀ کشمیر بود و در عهد شاهجهان گلشن سخندانی و نکته سنجی را شادابی بخشید. این بیت ازوست:

کم ده شراب وصل، که پر شد ایام ما روغن چنان مریز، که میرد چراغ ما

— تاریخ بدیعی — از تصانیف اوست.

(ص ۱۸-۱۹)

۳۰۷- بنده، عصام الدین کشمیری

● تاریخ حسن: فرزند میرزا احسام الدین متخلص به — بنده — شاعر پرگوی و مضمون جوی بود. حالات آزاد خان (۱) نظم کرده است. قوله:

شب هجائب صحبتی با آن ستمگر داشتم دست او بر دست، زیر پای او سر داشتم
از طپیدن، طبل شاهی زد دلم در ملک عشق طالع جمشید و اقبال سکندر داشتم
خشک شد خون دل من، گریه سیلابم هنوز شد تپه قالب، ز جام نبض بیتابم هنوز
شد قد ما خم، ز مهر ماهرویان، چون هلال راست گر فهمی، اسیر کج کلاهانیم ما
(بنده) حرف گرم (مظهر) آتشی در دل فگند زنده تا هستیم همچون شمع گریانیم ما
ای قلندر! گوشه گیران بار دنیا کی برند چون کمان با وصف پیری خانه بر دوشیم ما
(ص ۵۱)

۳۰۸- بهاؤ الدین، خواجه کشمیری

● تاریخ حسن: ولد خواجه نورالله شاعر نامجوی و برجسته گوی بود. قوله:

قیامت شد مرا بیدار کردن بیادت، در لحد خوابیده بودم
(ص ۲۲)

۳۰۹- بینش، ملا بینش کشمیری

● تاریخ حسن: دانشمند بی نظیر، فصاحت و بلاغت تخمیر، در سخن بسیار دلپذیر بود. قوله:

(ص ۹)

۳۱۰- ثابت، ملا ثابت کشمیری

● تاریخ حسن: ملا ثابت (و قلندر بیگ و آذری) هر کس زیرک طبع و خوش خیال بودند و عمر خود در سخنوری بسر بردند. قوله:

(ص ۳۰)

۱- هند آزاد خان آزاد متوفی (۱۱۹۷ هـ) رک: کتاب حاضر ص ۲.

۳۱۱- جمیل، ملا کشمیری

● تاریخ حسن: از شرای عهد سلطان زین العابدین بوده. (ص ۲)

۳۱۲- حاجی، مختار شاه اشائی کشمیری

● تاریخ حسن: سوداگر زاده عالی مقدار و رئیس نامدار، و مشهور بلاد و امصار، مرید شیخ طیب رفیقی بود، و از شیخ احمد تناره بلی و امام علی شاه لترچهرتری نظری داشت. در (۱۲۸۴هـ) بزیارت حرمین الشریفین مشرف شد. در بذل و عطا و جود و سخا فرد یکتا بود. خدمت فقرا بسیار میکرد و فراموش خانه انگریزی دیده بود. طبعی موزون داشت: اما فن شاعری معیوب میدانست. روزی در تعریف — دل — این رباعی موزون ساخت، فقیر تحریر نمود:

از موج نسیمش آب دیگر دادند
این آئینه را صفای جوهر دادند

دل را که صفای آب کوثر دادند
جوهر، رود از آئینه، چون صاف شود

وله:

لخت آغوش همچو مشعل سوختم سر تا پیا
دودمان جان خود، افروختم سر تا پیا
جسامه هریانی خود دوختم سر تا پیا
درس و تعلیم جنون آموختم سر تا پیا

سر زده از بالا سری همسر بقصدت سرو باغ
شب چو شمع از سوز هجر آن بت آتش لباس
گشت از سوهان دوری همچو سوزن قامت
(حاجی) از سودای زلفش شد پریشان هوش من

هفتم ماه جمیع الثانی (۱۳۰۹هـ) دنیا را پدرود نمود، متصل مقبره میان

امین دار آسود. تاریخ (صوری و معنوی):

بست، بر جان و قران جنت الهائی نمود
— هفتم ماه جمیع الثانی و آدینه بود —

حاجی مختار، چون احرام تسلیم وجود
یهر، سال و ماه و روز نقل او، گفتنا نبرد

ایضاً :

بسیار بر سر قبر مختار شاه که هم پاک دل بود و هم پاک زاد
 به تاریخ سال از خدا کن سوال — که رحمت برین مرقد پاک باد —

۱۳۰۹ هـ

(۵۸ - ۵۹)

۳۱۳- حبیب الله دار ، ملا

● تاریخ حسن : صاحب ذهن و ذکا در فهم و فطرت بی همتا بود .
 عمر خود در تدریس و تجرید گذرانید . اشعار خوب میگفت . قوله :
 دمامد زلف را بر قتل من گرد کمر پیچی چرا ای شوخ بی انصاف ! بر هیچ این قدر پیچی
 (۵۳ -)

۳۱۴- حبیب الله ، دلو کشمیری

● تاریخ حسن : نیره خواجه نورالله ، صاحب ذهن رسا و در حسن خط
 و شعر و انشا بی همتا بود . در واقعه وبای (۱۱۹۸ هـ) رحلت نمود .
 قوله :

در خلونش ، اگر بفسون چسا کند کسی
 پادشاه ! ز کرم چشم نگاهی دارم
 بگذر از کین من ای چرخ ! که افتاده نیم
 شب که بر رخ آن پری از زلف دام اندازد
 در نظر بود آنچه دل میخواست ز اسباب نشاط
 کسو جرأتی ، که بند قبا را کند کسی
 از حدو پاک ندارم ، چو تو شاهی دارم
 چون رسول عربی پشت پناهی دارم
 دل اسیر عشق بسود و جان نثار نثار بود
 مطرب و می بود و دیگر بزم چنگ و ساز بود
 (۵۱ -)

۳۱۵- حسن ، پیر غلام حسن کهویهای کشمیری

● مقدمه تاریخ حسن : مصنف تاریخ حسن است و شعر نیز میگفت . در سال
 (۱۲۲۹ هـ) تولد یافت . و در عمر شصت و هشت سالگی بتاریخ ۲۸ جمادی الثانیه
 (۱۳۱۶ هـ) جهان را بدرود گفت ، دز گمرو نزد مزار میر بی بی خاتون

مدفون گردید. تاریخ فوت اوست :

آه غلام حسن! بلبل باغ سخن	رفت ازین خوش چمن بجانب مینو نسکو
هانت فرخته فال از پی تاریخ سال	عز، ولادت، وصال گفت: ز یک بیت جو
- بلبل باغ اصفیا - آمد و - ساجد - بزیت	از پی سال وفات - یافت حسن بهشت - گو
۶۸	۵۱۳۱۶
۵۱۲۴۹	

تاریخ حسن در چهار مجلد کارنامه اوست .

۳۱۶- حسن، خواجه حسن زهگیر

● تاریخ حسن : صاحب طبع رسا و مشعل ذکا بود، اشعار آبدار میگفت و از اشغال باطنی هم خالی نبود . (ص ۵۶)

۳۱۷- حسن، ملا حسن

● تاریخ حسن : (و عشقی) از نازک خیالان بدیه گوی و نامجوی بوده اند و اشعار آبدار گفته اند . (ص ۲۲)

۳۱۸- حسین فزنوی، مولانا

● تاریخ حسن : از شعرای عهد سلطان زین العابدین بود : (ص ۲)

۳۱۹- حیا، محمد یحیی

● تاریخ حسن : پسر ملا محمد امین دانا (۱) عرف نارو مذهب الاخلاق و در شعر و سخن مشهور آفاق بود : در (۱۱۸۲هـ) ازین کهنه رواق پدرود نمود . قوله :

آئینه خانه ایست چراغان ز یک چراغ عالم تمام پر ز خدا و خدا یکی است

تذکره شعرای کشمیر

۱۸۹۳

نه بیند سوی من هرگز، نمیدانم چه دید لمز من
 گشیدم دامشش، آستین از فشار افشاند
 یاقوت! ترا شکوه نشاید از گرگ
 از چه بشنو، که زیر لب میگوید:
 بحرفم گوش نگذارد، چه چیز آید شنید از من
 کشیدم دامشش، دامن زاستغنا کشید از من
 واقع که، چنین فتنه برآید از گرگ
 آید ز برادر آنچه نباید از گرگ
 (ص ۲۲)

۳۲۰- حیدر، حاجی حیدر جدی بلی

● تاریخ حسن: در فن سخنوری ممتاز بود و اشعار برجسته میگفت

(ص ۲۹)

۳۲۱- حیرتی، محمد تقی الدین

● مارشل: در زمان اکبر در راه کشمیر فوت شد. دیوانش در موزه بریتانیه و در اندیا آفیس هست. (مارشل: Mughals in India p. 343)

۳۲۲- دانا، محمد امین

● تاریخ حسن: صاحب فکر رسا بود. در اوایل عهد فرخ سیری (۱) در زمزمه منشیان امیر الامرا انخراط داشت: قوله:

انتظار اندر سخن میب است (دانا) چون ملال مصرع برجسته باید، گو پس از ماهی بود
 (ص ۳۵)

۳۲۳- دیوانی، خواجه نورالله

● تاریخ حسن: از اعیان شهر کشمیر است و از تحصیل علوم عربیه بدرجه مولویت رسیده بود: شغل تدریس نداشت، اشعار برجسته میگفت:
 (ص ۳۱)

۳۲۴- رحمت الله، حکیم کشمیری

● تاریخ حسن : در تحصیل مضامین و قوانین شعر خوانی عنفوان جوانی بسر برده بر شرای قدیم تقدم یافت : قوله :

بجانان جان رسد آن دم، که از تن جان برون آید هر یزی میکند یوسف ، که از زندان برون آید
گلخن آن سینه، که از داغ غمش گلگل نیست اگر آن باغ ، درو غنچه شد و بلبل نیست
(ص ۲۷)

۳۲۵- رضا، محمد رضا کشمیری

● تاریخ حسن : فرزند قاضی ابوالوفا، صاحب ذهن و ذکا، در فن شعر و سخن و انشا مثل یکتا (۱) و دانا (۲) :
(ص ۵۱)

۳۲۶- رضا، محمد رضای گنت کشمیری

● تاریخ حسن : از شرای کشمیر بود، ذهن عالی داشت، اصلاح شعر از ملا ساطع (۳) میگرفت. در (۱۱۸۴ هـ) رحلت نمود : قوله :

شب که دل در یاد آل مصطفی در ناله بود نثار اشکم در دوانیها حسینی میسرود
(رضا) در فکر معنی پیر گشتم سرت گردم ، که شد شعرت بیاضی
(ص ۲۲)

۳۲۷- رفیع، ملا محمد هانتجی کشمیری

● تاریخ حسن : در عنفوان جوانی کسب سخندانی آموخته و از انقباس علامه شهید چراغ علوم عربیه افروخته بوساطت او در سلک ملازمان امیرالامرا منسلک گشت و روزی این بیت نوشته بنظر امیرالامرا گذرانید :
باین محیط کرم گرچه آشنا شده ام کفم چو کاسه گرداب از گهر خالی است

۱- رک: تذکره ۴ اصلح ص ۵۲۳ .

۲- رک: کتاب حاضر ص ۱۸۹۳ .

۳- ملا ابوالحسن ساطع متوفی (۱۱۵۰ هـ) رک: کتاب حاضر ص ۲۹۱ .

امیرالامرا یک هزار روپیه به وی انعام بخشید و این بیت بدیه گفت:

قدردانی هست مدوح که چون استاد خط میدهد بر خوف حرفی هر دمی خلعت مرا
آخر عمر به کشمیر آمده در عهد سکه جیون در زمرة شعرا داخل شد،
و دران ایام کسی از شعرا — شکر نمک — زمینی سنگلاخ درمیان شعرا طرح
نمود و ملا رفیع قصیده طویل بر همین زمین گذرانید: نمونه آن این است:
ای که یک اتیت از درگش یابد دو وقت دال چاول ماش و برنج و روغن و شکر نمک
تن به آغوش، سرو من ندهد سرو آری بیبر نمی آید
(ص ۳۹)

۳۲۸- رفیق، محمد اکبر کشمیری

● تاریخ حسن: تلمیذ محمد اشرف یکتا (۱) باشعار بی بها گویا و
معیشت را همیشه جویا بود و در پنجاب رحلت نمود. (ص ۵۱)

۳۲۹- روشنی کشمیری

● تاریخ حسن: سوی روشنی همدانی (۲) است: روشنگر الفاظ شبستان
معانی بود. این بیت ازوست:

در بزم، ازان به پہلوی خود، جا دهد مرا تا راست سوی او، نتوانم نگاه کرد
(ص ۱۸)

۳۳۰- سایل، خواجه محمدالدین درابو

● تاریخ حسن: فرزند خواجه محمد سخی درابو، از نجبای شهر و فصحای
عصر: در حسن تحریر و حسن تقریر فرد بی نظیر بود، و در سخندانی و
درک معانی دلپذیر، صاحب طبع رسا و معدن ذهن و ذکا و مخزن فطرت

۱- رک: تذکره محمد اصلاح ص ۵۴۳ در (۱۱۴۸) زنده بود و پیش از (۱۱۶۱) فوت شد.

۲- روشنی همدانی در عهد اکبر بوده رک: نورالحسن ۳۲، صبا ۲۶۲.

و دها بود : سایل تخلص میداشت : در لغت و منقبت اشعار نیکو بسیار گفته است : ازان جمله این مخمس دارد :

کیست دانی بجهان نایب بی شک و شین

خاندان نبوی را که بود زینت و زین

به تقا وارث شینین ، به حیا ذوالنورین

قرة العین حل ، سبط حسن ، آل حسین

دستگیر دو جهان حضرت غوث الثقلین (ص ۵۸)

۳۳۱ = شعری ، خواجه حسن کول

● تاریخ حسن : از شریف زاده های کشمیر است . مدة العمر در امرتسر گذرانید . طبعی موزون داشت ، اشعار خوب میگفت ، شعری تخلص میکرد : کتاب — زبدة الاحیاء — از تصنیفات اوست و — چهار درویش — منظوم کرده است : قصائد و غزلیات بسیار گفته است (۱) . این غزل نمونه طبع اوست :

آنکه با صلحت نسازد ، کشتن از کینش سزاست
اره بر فرق حیات از سین یسایش سزاست
گر کنی پامال همچون نقش قالینش سزاست
در دهانش سیخ اگر انداختی ، اینش سزاست
در سخن پنهان شدن ، چون فون تنوینش سزاست
گر دهی برباد ، همچون کاه پارینش سزاست
گر شود از اشک گلگون چهره رنگینش سزاست

هر که دل دارد دریفت ، غارت دینش سزاست
گر افارت را کسی خواهد فشردن در خیال
بر بساط جرات پابوس خونم قایم است
داشت پیکانت دریغ آبی ز جان تشنه ام
زان دهان تنگ دارد هر که میل بوسه
سوزه نو سر زده پیش خطش ای باغبان
معنی رنگین (شعری) را تنها هر که کرد
در سال (۱۲۹۸ هـ) رحلت نمود . تاریخ

سال تساریخ فوت خود ، شعری زد ندا — رحمت خدا آمد —

۱۲۹۸

(ص ۵۸)

۱- سوانح و دیوان هر دو چاپ شده است . نیز رک : کتاب حاضر ص ۲۵۹

۳۳۲- شگون، اسدالله

● تاریخ حسن : سخنور ذوفنون بفراسات و فطانت مشحون ، خسر پوره شیخ یحیی رفیقی شاگرد یکتا بود : در تجرید و تفرید نزد همشیره خود گذرانید : هجو و استهزا غالب داشت . هر کس و ناکس را هزل میکرد : حتی که به نسبت پدر خود و یزنه خود شیخ محمد یحیی بسیار شوخی مینمود : بزبان فارسی و کشمیری شعر میگفت : بد شگون رافضی خود را تخلص کرده بود : دو پسر ملا اشرف یکتا نزد او آمدند و اشعار طبعزاد خود را گذرانیدند و بابت تصمیم تخلص التماس نمودند ، وی فکر کرده یکی را — نکتا — و دوم را به — بهکتا — تخلص نهاد : قوله :

مرا غیرت بدل از زلف هندوی تو میآید که این کافر بقصد بوسه بر روی تو میآید
تو در خواب ازل بودی چمن پیرای آغوشم هنوز از بستر و بسا لین من بوی تو میآید
هر لحظه بسکر بلا وطن میخوام آغشته بسخاک و غشون بدن میخوام
با مردم شیعه از روی تقیه بسیار الفت میکرد :

(ص ۲۳)

۳۳۳- شیوا، حافظ غلام رسول

● مقدمه تاریخ حسن : پدر پیر غلام حسن مورخ است و شیوا تخلص میکرد : در فارسی و عربی یگانه روزگار بود . مثنوی — مجموعه شیوا — گفته اوست . در سال (۱۲۸۸هـ) وفات یافت :

۳۳۴- قائل، محمد عاقل

● تاریخ حسن : خطیب عیدگاهی سخنور نامور از مداحان امیرالامرای شهید بود ، چنانچه در مدح او گفته است :

اقبال تو اقبال سکندر گردیده دنیا تو و دین از تو بهتر گردید

تار گره (عمر) تو در روز ازل با رشته، عمر خضر همسر گردید
بر نیغ تو - النصر من الله - مرقوم ای بازوی شاه ضرب المثل جهانست: نادرمعوم با فوج سپاه
عاقبت در ملازمت صفدر جنگ انتظام یافت .
(ص ۸۷)

۳۳۵- عبدالغفور، خواجه

● تاریخ حسن : در باب سخنوری مشهور بود و از وطن مالوف مفارقت
گزیده مدتی در پیش غازی الدین خان در دهلی بود . آخرها در لاهور آمده
معین الملک را چند گاه میستوده . پس بوطن آمده اوقات در محنت و کربت
گذرانید و در سنه (۱۱۹۱هـ) در مکنم عدم خزید . قوله :

آشوب دل و بلای جانی کز غمزه ، دل جهان رباید
رویش بر اوج خود نمائی برقر ز مه دو هفته آید

(ص ۴۸-۴۷)

۳۳۶- عبدالغنی، ملا

● تاریخ حسن : فرزند ملا مقیم نانتھ در علوم عربیه نامی بود و در
فنون سخنوری گرامی : در (۱۱۹۴هـ) رحلت نمود .
(ص ۴۸)

۳۳۷- عید، ملا عیدالله

● تاریخ حسن : خواهر زاده و شاگرد ملا ابوالخیر بود : طبعی عالی داشت
و از اشغال باطنی هم فائز بود : عمر خود در تفرید و تجرید بشغل تدریس
گذرانید . آخر عمر ترک تدریس (کرد و) در خانه شاه منور حقانی نرپرستانی
زندگانی بسر نمود : نعوت سرور کائنات علیه الصلوة و مناقب حضرت اولیا
و اشعار و قصائد و غزلیات بسیار گفته است . و - شمائل نبوی - منظوم
کرده است و با شاگرد خود میرزا مجرم (۱) معارضه داشت : چنانچه در هجو

۱- میرزا هندی مجرم کشمیری متوفی (۱۲۷۳هـ) رک : کتاب حاضر ۱۲۴۸ .

او قصیده به الفاظ سنگین گفته است که مطلعش این است :

ای خوک پوک طینت ووی مجرم دیوس بر القندر غراچه و گردنگ قرطوبوس
ای جا مغول مردی، دوی دا مغول کرد داغول هند و کابل و تانول سندروس
و این غزل هم طبع زاده اوست :

سرو اگر همسر بقت شد تبرزینش سزاست لاف رفتارت نذرو ار داد، شاهینش سزاست
چهره شد دریا مگر با اشک چشم هاشقان کز شکنج موج دائم بر جبین چینش سزاست
بر بساط دهر، آن شاهی که با احسان نشست چون شه شطرنج مات از کشت فرزینش سزاست
کوهکن کز عشق بازی ساختی با خار سنگ جان به تلخی دادن اندر هجر شیرینش سزاست
خانه چشم (عبید) از اشکباری شد قبه آری آن کو، خانه بر دریا کند، اینش سزاست
ای چشم و چرخ دل ارباب نظاره جانی تو و یک دیدن تو عمر دوباره
تشبیه دو رخسار تو و بینسی سیمین ماهی است، بانگشت نبی، گشت دو پاره
بیچاره (عبید) ارچه بسی زیرک و داناست لاچار بدام تو در افتاد، چه چاره
و در (۱۲۶۸هـ) بعمر هشتاد سالگی رحلت نمود و در مقبره شاه قاسم

حقانی آسود، و در وقت انتقال این فقره خود بیان فرمود :

— عطرالله مضجعی —

۱۲۶۸

(۵۲-۵۳م)

۳۳۸ = عشقی

● تاریخ حسن : (ملا حسن و) عشقی از نازک خیالان بدیه گوی و نامجوی بوده اند، و اشعار آبدار گفته اند .
(۲۲م)

۳۳۹ = علی شیرازی، ملا

● تاریخ حسن : از شعرای عهد سلطان زین العابدین است .
(۲م)

۳۴۰ = عنایت، میر عنایت الله کنت

● تاریخ حسن : از احفاد میر خسین کنت بود : باوجود اشغال دنیوی

همت خود در امور معنوی هم صرف میداشت : در علوم عربی و فارسی و شعر و انشا فرد یکتا بود : قوله :

این زخم دل، ز غمزه چشم سیاه کیست
در بزم باده، باده نخوردن گناه من
وین نیم کشته، بسمل تیغ نگاه کیست
چون جام باده، خوردن خونم، گناه کیست
گویند: همیشه زائر درگاه حضرت مخدوم میبود و در هنگام مفسروری در توقف کرناد این منقبت مرزون ساخته در روضه مبارک آنجناب فرستاد :

صبا! سوی جنابی آنکه خاک اوست آفاقی
پس از عرض سلام سورة - لا اقسام - اش خوانی
که غیر از فی کبد - حال دلم را نیست مصداقی
به پیری چون کبانی گشته دارم جسم ناچاقی
شد از مشق مشقت صفحه عالم سیه، بنگر
گریزان از ره ننگست هر کس ز اختلاف من
عجب ویرانه قسمت مرا بهر اقامت شد
(عنایت) چون بهایم در پی آب و علف رفتی
بمن کس را بغیر از عار نبود میل الحاقی
که غیر از طاقتم نبود در آن محنت سرا طاقی
بجیوانات آخر همتشین گشتی بایلاقی

پس در حالت آواره گردی در کرناد وفات نمود و نعلش او از انجا آورده در خطیره حضرت سلطان العارفين دفن کردند .

گفتند : - یجب علیه رضوان -

۸۱۱۸۷

تاریخ است :

۳۴۱ = فاخر، کشمیری

● تاریخ حسن : شاگرد ملا عطاء الله هما (۱) بود : اشعار فارسی و کشمیری برجسته میگفت : نعوت سرور انبیا و مناقب اولیا و قصائد و اشعار و غزلیات از تصانیف او بسیار مسطور است ، و این مخمس در منقبت حضرت امیر کبیر (۲) قدس سره مشهور و مطلعش مذکور :

لله الحمد کز جناب امیر نه روم بر در امیر و وزیر

۱ - رک : کتاب حاضر ۱۶۹۱ عهد (۸۱۱۷۵) .

۲ - امیر سید علی همدانی .

تذکره شعرای کشمیر

۱۹۰۱

سوی ختلان روم من از کشمیر گویم از سوژ دل بخدمت پیر
یا امیر کبیر! دستم گیر (ص ۵۲)

۳۲۲- فاروق، محمد فاروق کشمیری

● تاریخ حسن: تلمیذ رشید میر محمد معروف (۱) باوصاف سخنوری موصوف بود. قوله:

دل که لبریز الم شد، ز فوا میافتد جام هرچند که پر شد، ز صدا میافتد
گر شوم مانند پدر، از وصل یار باز میسکام ز هجرش چون هلال
(ص ۲۸ - ۲۹)

۳۲۳- فاروق، محمد فاروق کشمیری

● تاریخ حسن: طالب علم و شاعر فاخر در فن انشا ماهر بود و در رحلت نمود. (۱۲۰۵هـ)

۳۲۴- فانی، هلا میرک کشمیری

● تاریخ حسن: باوجود اعتلا بر منصب فتوی، دستی در شعر و انشا داشت و در حدود (۱۱۶۲هـ) رایت سفر آخرت افراشت. (ص ۳۶)

۳۲۵- فایق، کشمیری

● مارشل: پسر ناطق (۱) کشمیری، که دیوان پدر را در سال (۱۰۷۸هـ) تدوین کرد. (مارشل)

۳۲۶- فایق، هلا فایق

● تاریخ حسن: از شعرای نامدار خوش طبع و ستوده اطوار بود. (ص ۲۹)

۱- رک: تذکره اصلح ص ۲۳۱.

۲- غالباً مولانا ناطق کشمیری، رک: کتاب حاضر ص ۱۵۸.

۳۴۷- فرحت، شرف الدین خان کشمیری

● تاریخ حسن : شرف الدین خان بن محمد جان بن ملا کاظم جلالی : در جودت طبع و شعر و انشا شعله ذکا بود و در عهد شیر جنگ خان بهادر خدمت صدارت یافت . عاقبت ترک منصب کرده در خلوت و انزوا گرفت و در مزار شیخ گنج بخش اختفا پذیرفت :

دل چو بیجا شد، پریشان گردد اوراق حواس ربط در دفتر نماند ، چون شود سر فرد گم
عشقت کمی از چاره و تدبیر ندارد درمان تب شیر طبیب شیر ندارد
طبع (فرحت) کی اسیر دام (ساطع) میشود این کبوتر هر نفس مشتاق بام دیگر است
(ص ۳۶)

۳۴۸- فصیح، محمد شاه کشمیری

● تاریخ حسن : شاگرد ملا محمود والہ بود ، اشعار سنجیده میگفت :
در محله سوره امامت میکرد : من اشعاره :

ای سرو! بنده قد بالای کیستی سنبل! غلام زلف چلیپای کیستی
نرگس! بگو نزاری و زاریت را سبب بیمار نرگس خوش شملای کیستی
خواهم نمیرد ز فغان تو، ای (فصیح) شب تا سحر به، هی هی و هیهای کیستی
(ص ۵۰)

۳۴۹- فصیحی، ملا

● تاریخ حسن : از متوسلین سلطان زین العابدین بود : (ص ۲)

۳۵۰- قلندر بیگ

● تاریخ حسن : (ملا ثابت و) قلندر بیگ (و آذری) هر کس زیرک طبع و خوش خیال بودند ، و عمر خود در سخنوری بسر بردند : (ص ۲۰)

۳۵۱- کاظم، بابا محمد کاظم

● تاریخ حسن : شاگرد ملا عبیدالله بیود : اشعار فارسی و کشمیری

میگفت : بسیار هازل بود ، هیچ سخنی بغیر هزل و تمسخر نمیکرد : و با میرزا مجرم معارضه داشت و بنام او هزلیات بسیار گفته است : مدة العمر در مسجد صفا پور امامت میکرد : در سنه (۱۲۸۶هـ) رحلت نمود و در آنجا آسود : (ص ۵۴-۵۵)

۳۵۲- کاظم ، محمد کاظم

● تاریخ حسن : ولد حکیم عنایت الله . از شعرای گرامی بود و اشعار طبعزادش مقابل با سامی : (ص ۲۲)

۳۵۳- کیبیری

● تاریخ حسن : ده باشی بود اما اشعار خوب میگفت : قوله :

نافرمان گفت با خطای ایمان ز خدا بود عطا

(ص ۵۶)

۳۵۴- کرم الله بابا

● تاریخ حسن : پسر ملا محمد صادق ، در فنون شعر و سخن فائق بود : در (۱۱۹۸هـ) با سابقین لاحق شد : قوله :

سوده ام کف به رخس غیر گمان بد نه برد مسدعی - رزه مگردد دست بمصحف دارم

(ص ۵۰)

۳۵۵- گلشنی شیرازی

● تاریخ حسن : از عنادل نغمه سنج گلشن شیراز بود و از بهر استشمام روائح معانی بگلزار هندوستان توجه فرمود و در کشمیر آسود . (ص ۱۸)

۳۵۶- محمد رومی ، ملا

● تاریخ حسن : در زمان سلطان زین العابدین شاعری میکرد : (ص ۲)

۳۵۷- محوی، محمد اکبر

● تاریخ حسن : از تلامیذ ملا محمد اکبر رفیق (۱) بود : اشعار ساده میگفت و با ملا عبیدالله معارضه داشت که همیشه با همدیگر هجویات و هزلیات میگفتند : این ابیات در مدح جای گفته است :

یا اکسیر تن، یا روح راح ما ست این
چا مگو! غیرت فزای باده غلذت بگو
چای، یا آب حیات مردگان خوابها ست
یارب این قولیست یا کافور پر فور بهشت
شیر او بهتر ز شیر ماسدر گیتی بود
مسکه اش بر روغن گاو زمین چربیده است
در نمک یک پرده افزون است از هر نعمتی
پتله چایست این، بسا غیرت طاس قمر
در میان جام چینی : جلوه دیگر دهد
سوخت دل عود قهاری را، ز رشک هیزمش
چمچه او رشک جام دسته دار جسم بود
غیز ای باد صبا! گو مر حبا بر چاکشان
بهر انبان شکم، پر کردنش مقصود نیست
جلوه گر شد چون بساغرهای چینی بر بساط
ذق ذائق را فزاید، کام را لذت دهد
دم زدن از مدحت جای خطا، جای خطا ست

یا دماغ آشفته گان را، فرحت دلها ست این
یا رحیق سلسبیل جنت السواط ست این
یا مگر سرمایه بیداری شبها ست این
یا طبعشیری برای سوزش دلها ست این
طرفه تر شیری، که هم آغوش خون ما ست این
بلکه از گاو فلک هم برتر و والا ست این
جای دارد گر بگویم، سید السمما ست این
چشمه خورشید، یا قندیل بزم چا ست این
لا جرم چون لعبتان چین، بسی رعنا ست این
میتوان دانست رشک صندل و طوبی ست این
صافی دنباله دار، از بحر لذت ها ست این
نقد جان خود فروشید و خورید، احیا ست این
بهر تفریح دماغ و فرحت دلها ست این
شد یسقینم مسائده از عالم بسا ست این
فی الحقیقت در حالات، نعمتی یکتا ست این
تو کجا و وصف چا (محوی) نه حد ما ست این
(ص ۵۳)

۳۵۸- ملیحی، ملا

● تاریخ حسن : از متوسلین سلطان زین العابدین بود : (ص ۲)

۳۵۹- منطقی، سید محمد

● تاریخ حسن : در زمان سلطان زین العابدین بود : احوالش معلوم نشد : (ص ۲)

۱- رک : تحت تخلص در همین اوراق .

۳۶۰ مہری، شہدی

● تاریخ حسن : از شہر مشہد آمدہ درین دیار سکونت نمود، و مشاطہ شاہدان معانی و روشن گر مرآت سخندانی بود :
(ص ۱۸)

● صبح گلشن : اشعار زیر دارد :

آنقدرها نہ شکست این دل غم پیشہ ما کہ دگر شیشہ توان ساختن از شیشہ ما
نخل کین ریشہ کجا بند تواند کردن چون غباری ز کسی نیست در اندیشہ ما
همچو آئینہ ، کہ گردد ز چمن عکس پذیر نقش اندیشہ مہریت در اندیشہ ما

(ص ۲۸۰)

۳۶۱ مہری، ہلا مہری

● تاریخ حسن : از شعرائ عہد علی شاہ چک بود : در فضائل علم سخنوری بہرہ وافر داشت، و این بیت در مدح حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ کفۃ است :

مرتضیٰ ، بادشہ کشور عالی نسب است آفتابی ست، کہ برج شرفش دوش نبی است
(ص ۲)

۳۶۲ مہریز

● تذکرہ محمد شاہی : (میرزا قاجار پسر عباس میرزا) از زنان سخنور کشمیر است :
(خطی شماره ۹۰۳ کتابخانہ مجلس تہران)

۳۶۳ میرزا بیگ بخاری

● تاریخ حسن : بخاری الاصل بود و در فن سخنوری یکتا، و در املا و انشا بی ہمتا .
(ص ۳۹)

۳۶۴ نحوی، اسد اللہ راجہ

● تاریخ حسن : متخلص بہ نحوی مدۃ العمر درس میگفت : طبع موزون داشت : نمونہ اش این است :

تا جامہ عید من، جامہ بدنہان گرفت خون جبال و زہر پست، خون خروس و مردم است
دیدہ ز جامہ دان غم، جامہ ز قطران گرفت (نحوی) و خون دل بدست، شکر کزین و آن گرفت
(ص ۵۷)

۳۶۵- ندیمی، ملا

- تاریخ حسن : در زمان سلطان زین العابدین بوده . احوالش و شعرش بدست نیست .
(۲ ص)

۳۶۶- نورالدین، ملا

- تاریخ حسن : شاعر عهد سلطان زین العابدین است .
(۲ ص)

۳۶۷- نوید، رحمت الله بانڈی

- تاریخ حسن : متخلص به نوید در سخنوری ممتاز و به بدیه گوئی بی انباز بود ، و در محفل مشاعرۀ سکه جیون امتیاز کلی داشت : دیوان اشعارش متین ، و نظم چند اجزای - تاریخ کشمیرش - رنگین :
(۲۲ ص)

۳۶۸- واله، ملا محمود

- تاریخ حسن : متخلص به واله ، شاگرد ملا محمد اکبر رفیق (۱) بود و در خانۀ مقیمان شیخۀ محله مدت العمر درس میگفت : طبع عالی داشت و از علم باطنی هم خالی نبود : عمر خود در تجرید گذرانید . قوله :
بمینه چون حبابی، چشم واکن، عین دریا شو ز خود بیگانه گرد و آشنای " مشرب مسا شو
(۵۲ ص)

۳۶۹- وفا، خواجه محمد شاه

- تاریخ حسن : نردری متخلص به وفا ، از شریف زاده های شهر بود، مدة العمر درس میگفت ، طبعی موزون داشت . من اشعاره :
چو حباب، چشم واکن! تو بین ز نقش بر آب که حباب عین آبی، بدر آ! ز خویش دریاب

۱- رک : تحت تخلص در همین اوراق .

مثنوی :

آن رنگ پران چهره گل آتش زن دودمان بلبل
از خانه، دمی که میخرامید و ز ناز بسوی هر که میدید
کارش، به نگه تمام میکرد القصه که، قتل عام میکرد

(ص ۵۸)

۳۷۰- هادی، محمد حیات

● تاریخ حسن : می فروش زاده بود و از ملا دانا استفاده علم شعر و انشا نمود و اشعار برجسته میسرود : قوله :

نمیخواهم که، گردی گرد آن گلبرگ، برگردد اگر گردد بگرد او، نمیخواهم که بر گردی
(ص ۳۹)

۳۷۱- همت، عبدالوهاب

● تاریخ حسن : صاحب ذهن عالی در شعر و سخن عالی بود : قوله :
لطف کن لطف، که از عین خطا آمده ام نافه نامه سیاهم ، ز خطا آمده ام
(ص ۳۹)

۳۷۲- یاسین خان

● تاریخ حسن : در حدود پرگنه بیروه اوقات خود بتدریس بسر میبرد :
گاه گاه بشهر میآمد و اهل ثروت او را قدردانی میکردند :
(ص ۵۶)

۳۷۳- یوسف، هلا یوسف

● تاریخ حسن : شاگرد اکبر یار خان بود و از میان مجد امین دار نظری داشت : در خوش نویسی فرد کامل و در شعر و سخن مرد فاضل :
(ص ۳۹)

———— پایان ————

فہارس

(۱) فہرست کتب مصادر

(۲) فہرست کتب تاریخ و تذکرہ
(راجع بکشمیر)

(۳) عکس (۲۷)

فهرست مصادر

(که مورد استفاده شده)

۱. آئین اکبری (سه جلد) شیخ ابوالفضل علامی
آتشکده (تذکره) سه جلد لطف علی بیگ - آذر حسن
سادات ناصری
۲. آتشکده (تذکره) آذر
۳. آتشکده (تذکره) شیخ عبدالحق محدث دهلوی
۴. اخبار الاخیار (تذکره) داکتر سید عبدالله
۵. ادبیات فارسى مین هندوؤں کا حصہ
۶. اذکار ابرار (ترجمہ اردو) محمد غوثی مانڈوی - فضل احمد
گلزار ابرار (تصنیف ۱۰۳۶ھ)
۷. اورنگ پاک شیخ محمد اکرام
۸. اطباء عهد مغلیہ حکیم کوثر چاند پوری
۹. اکبر نامہ (سه جلد) ابوالفضل
۱۰. المغنم الہارود صدیق حسن خان
۱۱. انشای ابوالفضل (دفتر شیخ ابوالفضل علامی
اول و سوم)
۱۲. انشای ابوالفضل (دفتر ترجمہ : نسیم امروہوی
اول و دوم و سوم)
۱۳. اوپانشاد محمد دارا شکوہ - دکتور تارا چند
و رضا جلال نائینی
۱۴. اویانک مغل (تاریخ و تذکرہ) مرزا محمد عبدالقادر خان
۱۵. ایران صغیر (تذکرہ) خواجہ عبدالحمید عرفانی
۱۶. بزرگان و سخن سراپان دکتور مہدی درخشان
ہمدان (دو جلد)
۱۷. نولکشور، لکھنؤ، ۱۸۹۳ع
تہران، ۲۰-۱۳۳۶ش
بمبئی، ۱۲۷۷
مطبع مجتہائی، دہلی، ۱۳۳۲ھ
دہلی، ۱۹۴۲ع
طبع اول، ۱۳۳۶ھ
طبع اول، لاہور، ۱۹۵۰ع
کراچی، ۱۹۶۰ع
کلکتہ، ۷۷-۷۹-۱۸۸۶ع
بہوپال، ۱۲۹۹ھ
لاہور، ملک نذیر احمد
لاہور، شیخ جان محمد الہ بخش
۱۹۳۰ع
تہران، ۱۹۶۱ع
امرتسر، ۱۲۱۹ھ
تہران، ۱۳۳۵ش
ایران، ۱۳۳۱ش

۱۷. بزم تیموریه (تذکره) سید صباح الدین عبدالرحمن
۱۸. بساار گلشن کشمیر پندت برج کشن کسول بیخیر
جله دوم (تذکره)
۱۹. بیاض مرقع مشاهیر جنگ اشعار
خطی ، کتابخانه سید حسام الدین راشدی
کلمکته ۱۸۶۷-۱۸۶۸ ع
تهران ، ۱۳۲۲ ش
لاهور ، ۱۹۶۲ ع
۲۰. پادشاه نامہ (دو جلد) عبدالحمید لاهوری
۲۱. پارسی سرایان کشمیر (تذکره) دکتر گ ، ل ، تیکو
۲۲. پاکستان میں فارسی ادب دکتر ظہور الدین احمد
(جلد اول)
۲۳. تاریخ احوال شیخ حزین شیخ محمد علی حزین
۲۴. تاریخ ادبیات فارسی هرمان اته - رضا زاده شفق
۲۵. تاریخ اعظمی محواجه اعظم دیدہ مری
۲۶. تاریخ بد شاہی (اردو) محمد الدین فوق
۲۷. تاریخ حسن (سه جلد) پیر غلام حسن کھویہامی
۲۸. تاریخ حزین شیخ محمد علی حزین
۲۹. تاریخ سند (تاریخ معصومی) سید محمد معصوم بکری - عمر بن محمد داؤد پوٹہ
۳۰. تاریخ فرشتہ (دو جلد) محمد قاسم فرشتہ
۳۱. تاریخ کشمیر (جلد اول) محمد الدین فوق
۳۲. تاریخ ہدی (وفیات) مرزا محمد بن رستم - امتیاز علی عرشی
۳۳. تاریخ نظم و نثر (دو جلد) عید نفیسی
۳۴. تحفة الکرام (تذکرہ و تاریخ) علی شیر قانع تنوی
۳۵. تحفة الکرام (جلد سوم) ۵۵
۳۶. تحفة سامی (تذکرہ) سام میرزا صفوی
۳۷. تحقیقات چشتی چشتی
۳۸. تذکرۃ الشعراء (وفیات) محمد عبدالغنی
۳۹. تذکرہ بینظیر عبدالوہاب افتخار - سید منظور علی
۴۰. تذکرہ حزین شیخ محمد علی حزین
۴۱. تذکرہ حسینی میر حسین دوست سنہلی
۴۲. تذکرہ شعرای خوانسار یوسف بخشی
- ۱۹۲۷ ع
طبع ثانی ، لاهور ، ۱۹۳۱ ع
علی گرہ ، ۱۹۶۰ ع
ایران ، ۱۳۲۲ ش
خطی ، ۱۹۲۶ ، کتابخانه سید حسام الدین راشدی
بمبئی و دہلی مطبوعہ
تهران ، ۱۳۱۰ ش
لاهور
علی گرہ ، ۱۹۱۶ ع
الہ آباد ، ۱۹۲۰ ع
اصفہان ، ۱۳۳۲ ش
لکھنؤ ، ۱۸۷۵ ع
تهران ، ۱۳۳۶ ش

خطی ، کتابخانه خاص انجمن
ترقی اردو ، کراچی

لکهنو ، ۱۹۱۲ع

تهران ، ۱۳۱۰ش

تهران ، ۱۹۶۲ع

نولکشور ، لکهنو ، ۱۹۱۲ع

لکهنو ، ۱۲۸۰ھ

امرتسر ، ۱۳۳۳ھ

تبریز ، ۱۳۲۳ش

تهران ، ۱۳۲۲ش

طبع ثانی ، نولکشور ،

لکهنو ، ۱۸۹۰ع

نولکشور ، کانپور ، ۱۸۸۰ع

حیدرآباد دکن ، ۱۹۶۱ع

طبع ثانی ، نولکشور ،

کانپور ، ۱۹۰۰ع

مطبع نمبرهند ، لکهنو ، ۱۲۹۰ھ

تهران ، ۱۳۱۲ش

ایران ، ۱۳۳۲ش

نولکشور ، لکهنو

خطی ، ملوکہ مسلم ضیائی

تهران ، ۱۹۶۸ع

لکهنو ، ۱۲۰۲ھ

لکهنو ، ۱۹۳۱ع

مطبع محبوب شاهی ،

حیدرآباد دکن ، ۱۳۱۱ھ

محسن فانی کشمیری. دکتر، گ، ل، تیکو تهران ، ۱۳۰۲ش

ایران ، ۱۳۳۸ش

مولوی رحمان علی

میرزا محمد طاهر نصرآبادی اصفهانی

دکتر سید علی رضا نقوی

جهانگیر پادشاه

نعمت خان عالی

امیر کبیر سید علی همدانی

حاج حسین نخجوانی

م، سرشک

نعمت خان عالی

نعمت خان عالی

دکتر شریف النساء بیگم انصاری

آزاد بلگرامی

مفتی غلام سرور لاہوری

محمد علی تربیت

ح ، پرتو بیضائی

میرزا رفیع سودا

شیقای اثر

آقای طاهری شہاب

محمد طاهر غنی کشمیری

محمد طاهر غنی کشمیری

محسن فانی کشمیری

پرتو بیضائی

۲۳. تذکره شعرای متقدمین

۲۴. تذکره علمای ہند

۲۵. تذکره نصر آبادی

۲۶. تذکره نویسی فارسی در

در ہند و پاکستان

۲۷. توڑک جهانگیری

۲۸. جنگ نامہ

۲۹. چہل اسرار

۵۰. چہل مقالہ

۵۱. خزین لاهیجی

۵۲. حسن و عشق (مثنوی)

۵۳. حسن و عشق (مثنوی)

۵۴. حیات و تصنیفات مرزا

ابوطالب کلیم ہمدانی

۵۵. خزانه عامرہ (تذکرہ)

۵۶. خزینۃ الاصفیا جلد دوم

۵۷. دانشمندان آذربائیجان

۵۸. دیوان ابوطالب کلیم کاشانی

۵۹. دیوان سودا

۶۰. دیوان شفیعی اثر

۶۱. دیوان طالب آملی (کامل)

۶۲. دیوان غنی

۶۳. دیوان غنی

۶۴. دیوان فانی

۶۵. دیوان فانی

۶۶. دیوان قصاب کاشانی

۶۷. دیوان ناصر علی ناصر علی سرہندی طبع پنجم، نولکشور، کانپور، ۱۹۱۲ع
۶۸. دیوان نظیری مظاہر مصفا ایران، ۱۳۲۰ش
۶۹. دیوان نعمت خان عالی نعمت خان عالی شیرازی طبع اول، نولکشور، کانپور، ۱۸۹۲ع
۷۰. دیوان وحشی بافقی حسین نجفی ایران، ۱۳۲۰ش
۷۱. ذخیرۃ الملوک امیر کبیر سید علی ہمدانی امرتسر، ۱۳۲۱
۷۲. رجال حبیب السیر عبدالحمید نوائی تہران، ۱۳۳۸ش
۷۳. رسائل طفری ملا طفرای مشہدی لکھنؤ، ۱۹۰۳ع
۷۴. رشحات کلام صرفی محمد طیب صدیقی ضیغم سرینگر، ۱۹۲۹ع
۷۵. رقعات ابوالفضل شیخ ابوالفضل علامی طبع پنجم، کانپور، ۱۹۱۳ع
۷۶. روز روشن (تذکرہ) مولوی مظفر حسین صبا بھوپال، ۱۲۹۷ھ
۷۷. روضات الجنات و جنات الجنان (جلد اول) حافظ حسین کر بلائی
۷۸. ریاض الشعرا (تذکرہ) والہ داغستانی
۷۹. ریاض العارفین رضا قل خان ہدایت - بکوشش مہر علی گرگانی
۸۰. ریاض الوفاق مسرت - دکتر خیام پور
۸۱. ریحانۃ الادب محمد علی تبریزی مدرس
۸۲. زبدۃ المعاصرین سید میر حسین الحسینی شیرازی
۸۳. سروآزاد (تذکرہ) آزاد بلگرامی
۸۴. سفینۃ الاولیاء (تذکرہ) محمد دارا شکوہ
۸۵. سفینۃ خوشگو (تذکرہ) بندر ابن داس خوشگو - عطا کا کوی
۸۶. سفینۃ شیخ علی حزین مرتبہ: مسعود علی
۸۷. سفینۃ ہندی (تذکرہ) بھگوان داس ہندی - عطا کا کوی
۸۸. سکینۃ الاولیاء سلطان محمد دارا شکوہ قادری
۸۹. سلم السموات (مرقوم) شیخ ابوالقاسم - دکتر خیام پور
۹۰. شام غریبان لچھی نرائن شفیق اورنگ آباد
۹۱. شاہجہان نامہ (سہ جلد) محمد صالح کتبہ (عمل صالح) لچھی نرائن شفیق اورنگ آباد
- خطی بتوسط انجمن ترقی اردو کلکتہ ولاہور ۲۳-۲۷-۱۹۳۹

۹۲. شاهی سیر کشمیر محمد الدین فوق
 ۹۳. شرح زندگانی جلال الدین دوانی، علی دوانی
 ۹۴. شعر العجم حصہ سوم (اردو) مرلانا شہلی نعمانی
 ۹۵. شعر العجم (فارسی) - محمد تقی فخر
 ۹۶. شمع انجمن (تذکرہ) نواب محمد صدیق حسن خان
 ۹۷. صبح گلشن (تذکرہ) سید علی حسن خان
 ۹۸. صحف ابراہیم (تذکرہ) ابراہیم علی خان
 ۹۹. طالب آمل (سوانح و شعر) کرنل خواجہ عبدالرشید
 ۱۰۰. طبقات اکبری نظام الدین بخش
 ۱۰۱. عالمگیر نامہ محمد کاظم
 ۱۰۲. مقتدریا (تذکرہ) غلام ہمدانی مصحفی
 ۱۰۳. عمل صالح (سہ جلد) محمد صالح کنبوہ
 ۱۰۴. فائز دہلوی اور اسکا دیوان مسعود حسن رضوی ادیب
 ۱۰۵. فرهنگ سخنوران دکتر ع، خیام پور
 ۱۰۶. فہرست کتابخانہ مرکزی
 ۱۰۷. دانشگاه قہران (چہارمہ مجلد) محمد تقی دانش پڑوہ
 ۱۰۸. قرقی اردو (فارسی و عربی) سید سرفراز علی رضوی
 ۱۰۹. فہرست خطوط تاریخی حکیم سید شمس اللہ قادری
 ۱۱۰. فہرست خطوط انجمن و نوادر کتب خانہ مسلم یونیورسٹی علی گڑھ
 ۱۱۱. فہرست آستانہ قدس (دوجلد) مختار الدین احمد
 ۱۱۲. قاموس المشاہیر (دوجلد) سید اشرف
 ۱۱۳. قریہ (تاریخ) محمد اشرف
 ۱۱۴. کشمیر ادب و ثقافت سید علی گلچین معانی
 ۱۱۵. کلمات الشعرا (تذکرہ) نظامی بدایونی
 ۱۱۶. کلمات الشعرا (تذکرہ) محمد طاہر آشنا
 ۱۱۷. کلیات صائب کشمیر ادب و ثقافت سلیم خان گمی
 ۱۱۸. کلیات الشعرا (تذکرہ) سرخوش - محی لکھنوی
 ۱۱۹. کلیات صائب صائب تبریزی
 ۱۲۰. طبع دوم، لاہور، ۱۹۳۰ ع
 ۱۲۱. قم، ۱۳۳۴ ش
 ۱۲۲. لاہور، ۱۹۲۴ ع
 ۱۲۳. ایران، ۱۳۳۴ ش
 ۱۲۴. بہوپال، ۱۲۹۲
 ۱۲۵. بہوپال، ۱۲۹۵
 ۱۲۶. برلن، خطی
 ۱۲۷. کراچی، ۱۹۶۵ ع
 ۱۲۸. کلکتہ، ۲۷-۳۱-۱۹۳۵ ع
 ۱۲۹. کلکتہ، ۱۸۶۸ ع
 ۱۳۰. دہلی، ۱۹۴۶ ع
 ۱۳۱. لاہور، ۵۸-۵۹-۱۹۶۰ ع
 ۱۳۲. دہلی، ۱۹۳۴ ع
 ۱۳۳. تبریز، ۱۳۴۰ ش
 ۱۳۴. تہران، ۱۹۴۰ ش
 ۱۳۵. کراچی، ۱۹۶۷ ع
 ۱۳۶. کراچی، ۱۹۶۷ ع
 ۱۳۷. علیگر، ۱۹۵۳ ع
 ۱۳۸. مجلد اول، ۱۹۶۶ ع
 ۱۳۹. مشہد، ۱۳۴۶ ش
 ۱۴۰. بدایون، ۲۲-۱۹۲۶ ع
 ۱۴۱. خطی، مملوکہ مسلم ضیائی
 ۱۴۲. کراچی، ۱۹۶۳ ع
 ۱۴۳. مدراس، ۱۹۵۱ ع
 ۱۴۴. لاہور، ۱۹۴۲ ع
 ۱۴۵. نولکھور، لکھنؤ، ۱۸۷۵ ع

۱۱۸. کلیات صائب تبریزی امیری فیروز کوہی تہران ، ۱۳۳۶ ش
۱۱۹. کلیات عرفی شیرازی غلام حسین چواہری تہران ،
۱۲۰. کلیات عزیز خواجہ عزیز الدین عزیز لکھنؤ ، ۱۹۳۱ ع
۱۲۱. کلیات فیضی مرتبہ : اے ڈی رشید لاہور ، ۱۹۶۷ ع
۱۲۲. گلدستہ کشمیر پنڈت ہرگوپال کول خستہ لاہور ، ۱۸۷۷ ع
۱۲۳. گل رعنا (جلد دوم) لچہمی نراین شفیق خطی ، کتابخانہ انجمن ترقی اردو ، کراچی
۱۲۴. گلستان مسرت عبدالرحمان شاکر مطبع مصطفائی ، کانپور ، ۱۲۶۷ھ
۱۲۵. گنجینۃ آثار تاریخ اصفہان دکتر لطف اللہ ہنرفر اصفہان ، ۱۳۴۲ ش
۱۲۶. مآثر الامرا (سہ جلد) شاہنواز خان کلکتہ ، ۸۸-۹۰-۱۸۹۱ ع
۱۲۷. مآثر وحیمی (سہ جلد) عبدالباقی نہاوندی کلکتہ ، ۲۴-۲۵-۱۹۳۱ ع
۱۲۸. مآثر عالمگیری (تاریخ) محمد ساقی مستعد خان - مولوی آغا احمد علی کلکتہ ، ۱۸۷۰ ع
۱۲۹. مآثر عالمگیری (تاریخ) دو ترجمہ انگلیسی سرکار کلکتہ ، ۱۹۲۷ ع
۱۳۰. مثنوی راسخ راسخ سرہندی حیدرآباد دکن ، ۱۳۲۲ھ
۱۳۱. مثنوی قدسی مشہدی حاجی محمد جان قدسی مشہدی مطابع افغانی ، امرتسر ، ۱۳۲۲ ع
۱۳۲. مثنوی قل دمن فیضی خطی ۱۰۸۲ھ ، کتابخانہ سید حسام الدین راشدی
۱۳۳. مجالس العشاق (تذکرہ) سلطان حسین بایقرا طبع اول ، نولسکشور ، کانپور ، ۱۸۹۷ ع
۱۳۴. مجمع الخواص (تذکرہ) صادقی کتابدار - دکتر غیام پور تہران ، ۱۳۴۷ ش
۱۳۵. مجمع النقائق (تذکرہ) سراج الدین علی خان آرزو خطی ، کتابت ۱۱۸۵ھ
۱۳۶. مجموعہ نذر (تذکرہ) قدرت اللہ قاسم - حافظ محمود شیرانی لاہور ، ۱۹۳۳ ع
۱۳۷. مخبر الواصلین (وفیات) ابو عبد اللہ محمد فاضل بن حسن حسینی ، قزلباشی ، اکبر آبادی دہلی ، ۱۳۸۵ھ
۱۳۸. مرآت الخیال (تذکرہ) شیر علی خان لودی مطبع مظفری ، بمبئی ، ۱۳۲۶ھ
۱۳۹. مرآت آفتاب نہا (تذکرہ) نواب امین الدولہ محسن الملک شاہنواز خان کتابت میسر علی ، ۱۲۶۲ھ
۱۴۰. مردان بزرگ کاشان گورش زعیم کتابخانہ دکتر چغتائی ، لاہور
- اختر شہال ، ۱۳۳۶ ش
- (تذکرہ)

۱۴۱. مردم دیله (تذکره) عبدالحکیم حاکم لاهوری لاهور، ۱۹۶۱ع
۱۴۲. معجم الانساب ترجمه زامباور (عربی) قاهره، ۱۹۵۱ع
۱۴۳. مشاهیر کشمیر (تذکره) محمد الدین فوق لاهور، ۱۹۳۰ع
۱۴۴. مظهرشاهجهانی (تاریخ) یوسف میرک-سید حسام الدین راشدی سندھی ادبی بورده، ۱۹۶۲ع
۱۴۵. مفتاح التواریخ (تاریخ) طامس ولیم ییل نولکشور، کانپور، ۱۸۶۷ع
- وفیات ()
۱۴۶. مقالات الشعرا (تذکره) میر علی شیر قانع نتوی - سید سندھی ادبی بورده، ۱۹۵۷ع
۱۴۷. مکاتبات علامی ابوالفضل شیخ ابوالفضل علامی نولکشور، لکهنو، ۱۳۳۹ھ
- (هر سه دفتر)
۱۴۸. مکتوبات مشاهیر سند خطی، کتابخانه دانشگاه سندھ
۱۴۹. ملخص ریاض الوفاق (تذکره) ذوالفقار علی مست-دکتر خیام پور تبریز، ۱۳۲۳ش
۱۵۰. منتخب التواریخ (سه جلد) ملا عبدالقادر بدایونی کلکته، ۶۸-۶۵-۱۸۶۹ع
۱۵۱. منتخب اللباب (سه جلد) خوانی خان کلکته، ۱۸۶۹ تا ۱۹۲۵
۱۵۲. مولاناغنی کشمیری (سوانح) اکبر شاه خان نجیب آبادی لاهور، ۱۹۱۹ع
۱۵۳. میخانه (تذکره) ملا عبدالنبی-احمد گلچین معانی تهران، ۱۳۴۰ش
۱۵۴. میخانه (تذکره) - مولوی محمد شفیع لاهور، ۱۹۲۱ع
۱۵۵. نتایج الافکار (تذکره) محمد قدرت الله گوباموی بمبئی، ۱۳۳۶ھ
۱۵۶. نزهة الخواطر جلد اول نزهة الحی الحسینی حیدرآباد دکن، ۱۹۵۸ع
۱۵۷. نقش پارسی بر احجار هند آقای علی اصغر حکمت تهران، ۱۳۳۷ش
۱۵۸. نگارستان سخن (تذکره) علی حسن خان بهوپال، ۱۲۹۳ھ
۱۵۹. نگارستان دارا (تذکره) عبدالرزاق ذنبیل-دکتر خیام پور تبریز، ۱۳۴۲ش
۱۶۰. نگارستان کشمیر قاضی ظهیر الحسن ناظم دهلی، ۱۳۵۲ھ
۱۶۱. نوادر (فهرست کتب سید حسن شیر نادره پتنه) پتنه، ۱۹۶۱ع
۱۶۲. واقعات عالمگیری عاقل خان رازی-محمد عبدالله چغتائی لاهور، ۱۹۳۶ع
۱۶۳. وقائع نعمت خان عالی نعمت خان عالی طبع اول، نولکشور، لکهنو، ۱۸۹۴ع
۱۶۴. هفت اقلیم کامل (تذکره) امین احمد رازی - جواد فاضل تهران،

● ۱۶۵. یاد داشتہای قزوینی

(هفت جلد) علامہ محمد قزوینی - ایرج افشار تهران ، ۲۲ - ۱۳۳۷

وسائل و جرائد

۱. ادبی دنیا (کشمیر نمبر) محمد عبداللہ قریشی لاہور، مارچ اپریل ۱۹۶۶ع
۲. اندر ایرانیکا حدیث کشمیر پروفیسر عابدی کلکتہ
۳. ماہ نو خسرو دانش (ظفرخان) ثروت صوات کراچی ، اکتوبر ۱۹۶۲ع
۴. ماہ نو مقبرہ حکیم ابوالفتح آغا بابر کراچی ، نومبر ۱۹۶۷ع
۵. معارف عبدالباقی نہاوندی اور دکتور الحق انصاری اعظم گڑھ، اکتوبر ۱۹۶۷ع
۶. معارف عہد شاہجہان کا ایک دیباچہ کلیات عرفی دکتور سید امیر حسن عابدی اعظم گڑھ، جون ۱۹۶۷ع
۷. معارف غنی کشمیری علی جواد زیدی اعظم گڑھ، جولای ۱۹۶۶ع
۸. معارف نوعی خبوشانی دکتور سید امیر حسن عابدی اعظم گڑھ، جون ۱۹۶۷ع
۹. مہر داستانتہای سنی در ادبیات فارسی دکتور محمد ظفر خان تهران، آبان ماہ ۱۳۴۶ش
۱۰. نصرت (کشمیر نمبر) لاہور، فروری ۱۹۶۰ع
۱۱. نقوش (لاہور نمبر) لاہور، فروری ۱۹۶۲ع
۱۲. ہلال محمد صالح ندیم کشمیری دکتور محمد ظفر خان کراچی ، دسمبر ۱۹۶۶ع،
۱۳. ہمایون مخزن السرائب و انیس الماشقین دکتور عبداللہ چغتائی لاہور، ستمبر ۱۹۶۲ع
1. Ain-Akbari Abul-fazal Allami Calcutta, 1927.
tr. H. Blochmann,
2. Ancient Monuments of Kashmir Ram Chandra Kak. London, 1933.
3. Art Heritage of India E. B. Havell Bombay, 1927.
4. Ars Orientalis 1957.
5. Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Oriental Public Library at Bankipore, Vol. I, II, III Maulavi Abdul Mu- Calcutta, 1908,
qtadir Khan 1910, 1912.

6. Catalogue of the Library of the India Office / Persian printed Books / Vol. II Part VI A. J. Arberry London, 1937.
7. Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum Vol. I, II, III & Sayplement Charles Rieu London, 1879, 1881, 1883, 1895.
8. Catalogue of the Persian Manuscripts in the Buhar Library, Vol. I Maulavi Qasim Hafsir Razvi. & Maulvi Abd-ul-Muqtadir Calcutta, 1921.
9. Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office Vol. I Hermann Ethe Oxford, 1903.
10. Catalogue of the Persian Printed Books in the British Museum Edward Edwards London, 1922.
11. Chronology of Modern India A. D. 1494-1894 James Burgess Edinburgh, 1913.
12. Delhi, Agra, Fatehpur Martin Hurlimoun London, 1964.
13. Comparative Tables of Mohammadan and Christian Dates Sir Haig London, 1932.
14. Descriptive Catalogue of the Arabic, Persian, and Urdu Manuscripts in the Library of the University of Bombay. Sheikh Abdul Kadir Sarfaraz Bombay, 1935.
15. Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts preserved in the Kapurthala State Library K. M. Maitra Lahore, 1921.
16. Gardens of the Great Mughals C.M. Villiers Stuart London 1913.
17. Islamic Architecture and its Decoration D. Hill & O. Graber London, 1964.
18. A History of Persia Vol. I & II Sir Percy Sykes London, 1951.
19. A Literary History of Persia Vol. I & II Edward G. Brown Cambridge, 1930,

20. Kashir Vol. I & II	G. M. D. Sufi	Lahore, 1949.
21. Maasir-i-Alamgiri	Saqi Musta'ad Khan	Calcutta, 1947.
22. Mohammadan Dynasties	Lane-Pool	Pairis 1925.
23. Mughals in India (A Bibliographical survey)	D.N. Marshal	London, 1967.
24. An Oriental Biographical Dictionary	T.W.Beale	London, 1894.

MAGAZINES

- I. "Kashmir in Indo-Persian Literature" by S. Sabahudin Abdur Rahman
The "Indo-Iranica" Calcutta, June 1966 & March 1967.
- II. "Moghul Gardens in Kashmir" by Pandit Anand Kaul "The Sunday Times" Lahore, May 23rd, 1933.
- III. "Moghul Gardens of Kashmir" "Paradise on Earth" by A. S. Bazmee Ansari, Daily "Dawn" Karachi, August 14th 1952.
- IV. "Talib-i-Amuli — His Life & Poetry" by Dr. S. A. H. Abdi, "Islamic Culture" Hyderabad April 1967.

————— ; o : —————

کتاب

تاریخ و تذکره راجع بکشمیر

۵۵۴۲ - ۱۱۴۹ ع تاریخ راج تورنگنی - کلهن. (سنسکرت) ۱

— بهوج پتر - رتناگر - (سنسکرت) عهد الدین فوق ازین کتاب استفاده کرده است.

(نگارستان کشمیر ۳۵)

۵۷۸۰ - ۱۳۷۸ ع مناقب الجواهر - نورالدین جعفر بدخشی ، مرید سید علی همدانی . در سوانح سید علی همدانی .

— خلاصه المناقب - نورالدین جعفر بدخشی در سوانح سید علی همدانی .

(تیوبینگن - محب الحسن ص ۱۷۰)

۵۷۸۵ - ۱۳۸۳ ع احوال کشتوار. (۴)

۵۸۲۸ - ۱۴۲۵ ع ظفر نامه - شرف الدین علی یزدی - روابط تیمور و سلطان سکندر. جغرافیه کشمیر .

۵۸۴۹ - ۱۴۴۵ ع تاریخ کشمیر (وقایع کشمیر) - ملا احمد علامه - عهد زین العابدین (۸۲۲-۸۲۳) رتنه پوران را به فارسی در آورد و به - وقایع کشمیر - موسوم ساخت .

۵۸۵۰ - ۱۴۴۶ ع تاریخ کشمیر - ملا نادری ملک الشعرا ، معاصر ملا احمد ملک الشعرا ، عهد سلطان زین العابدین . (۸۲۲-۸۲۳)

— تاریخ کشمیر - قاضی ابراهیم . این تاریخ از بین رفته است .

۵۸۶۳ - ۱۴۵۹ ع زیننه تورنگنی - جون راج متوفی (۵۸۶۳) تاریخ تا عهد زین العابدین. حالات از (۵۸۵۱ - ۱۱۵۰ ع تا ۵۸۶۳ - ۱۴۵۹ ع) بحکم شری بهت فوשה شد. (سنسکرت)

— زین چوت - سوم ناتھ پندت . عهد زین العابدین (۵۸۵۱ - ۵۸۷۴) منظوم تاریخ در شرح حال زین العابدین .

۵۸۷۴ - ۱۴۶۹ ع (قبل) جین ولاس - بهت اوتار در اقوال سلطان زین العابدین بزبان کشمیری.

— (قبل) جین پرکاش - بوده بهت منظوم درامه (کشمیری) احوال سلطنت زین العابدین. (۸۲۲ - ۵۸۷۴)

۱- ملا محمد شاه آبادی بفارسی در آورد و همان ترجمه را ملا عبدالقادر بدایونی در سال (۹۹۹ هـ) مختصر کرد . ترجمه اردو و انگریزی نیز چاپ شده است .

- ۸۸۷۵ - ۱۲۷۰ع (قبل) تاریخ قاضی حمید - در زمان زین العابدین (۸۲۳ تا ۸۷۵) -
تالیف شده است. نسخه آن پیدا نیست. (تاریخ حسن)
- ۸۸۷۹ - ۱۲۷۲ع مرآة اولالیا - علامه ملا احمد ترجمه نورنامه سوانح نورالدین ولی.
(استوری ۶۸۲)
- ۸۸۹۱ - ۱۲۸۶ع راج ترنگنی - شری ور در عهد زین العابدین. (منسکرت)
- ۸۹۱۸ - ۱۵۱۲ع تاریخ راجا ولی تپا کا - پراجیه بهت مربوط بعهد (۸۹۱ - ۱۲۸۶ع تا ۹۱۸ -
۱۵۱۲ع) (منسکرت).
- ۸۹۲۷ - ۱۵۴۰ع تاریخ کشمیر - (نامعلوم) از زمانه قدیم تا عهد شمس الدین ثانی (۹۲۳ -
۹۲۷) مارشل.
- ۸۹۵۳ - ۱۵۴۶ع تاریخ رشیدی - میرزا حیدر دوغلت. (بسیار مهم)
- ۸۹۵۸ - ۱۵۵۱ع تاریخ کشمیر - سید علی بیهقی (متوفی ۹۵۸هـ) (همشیره زاده سلطان نازک شاه)
بن سید محمد بیهقی. مؤلف در ملازمت میرزا حیدر دوغلت بود و همسراه وی (۹۵۸هـ)
گشته شد. در سلسله میرزا حیدر مطالبی پر ارزش و مهم دارد. یکی از مصداقش
تاریخ کشمیر قاضی ابراهیم است که از بیسن رفته است. (تاریخ حسن و صوفی)
نسخه آن نزد مولوی محمد شاه سعادت ساکن محله نوهته سری نگر موجود است.
- ۸۹۶۵ - ۱۵۵۷ع تاریخ تحفة السعادت - آرام کشمیری بنام سید مبارک بخاری تالیف کرد.
۸۹۸۰ - ۱۵۷۲ع حلیة العارفین - قاری اسحق در حالات شیخ مخدوم حمزه (متوفی ۹۸۲هـ)
استوری نام مصنف داؤد خاکی متوفی (۹۹۲هـ) نوشته است. (مارشل)
- ۸۹۸۲ - ۱۵۷۶ع تذکرة المرشدین - خواجه میرم بزاز در احوال مخدوم حمزه (متوفی ۹۸۲هـ)
(استیتوت سرینگر)
- چل چله العارفین - مولانا اسحق کشمیری قادری در احوال شیخ حمزه کشمیری (متوفی
۹۸۲هـ) (شیرانی کلیکش)
- ۸۹۹۲ - ۱۵۷۶ع (قبل) ورد المریدین - داؤد خاکی (متوفی ۹۹۲هـ) در شرح حال مخدوم شیخ حمزه
کشمیری (چاپ در لاهور ۱۸۹۲ع).
- (قبل) ریشی نامه - داؤد خاکی (متوفی ۹۹۲هـ) در احوال مشاهیر سلسله ریشیان کبرویه؟
۸۹۹۶ - ۱۵۸۷ع تذکرة العارفین - ملا علی رینا در شرح حال شیخ حمزه مخدوم.
(محب الحسن ص ۱۸)
- ۸۹۹۷ - ۱۵۸۹ع (قبل) کواکب ثواقب - بنام یوسف خان صوبیدار کشمیر (۹۹۵ - ۹۹۷هـ)
محمد ددهار شیرازی نوشته.

- ۸۹۹۹ - ۱۵۹۵ ع ترجمه تاریخ کشمیر - ملا عبدالقادر بدایونی ، ترجمه ملا محمد شاه آبادی را در آسان و سلیس عبارت در آورد .
- ترجمه تاریخ کشمیر - ملا محمد شاه آبادی ترجمه راج ترنگنی ، نسخه در کلکته ایشیا نیک سوماتی و انڈیا آفس .
- ۸۱۰۰۰ - ۱۵۹۰ ع احوال بلتستان - (مثنوی) غالباً دور اکبری .
- واقعات کشمیر - ملا حسین قاری (استوری ص ۶۸۰ تاریخ حسن)
- ۸۱۰۰۲ - ۱۵۹۳ ع هفت اقلیم - امین رازی احوال فتح کشمیر بدست میرزا حیدر و مطالب دیگر راجع بکشمیر دارد .
- طبقات اکبری - نظام الدین بخشی (متوفی ۲۳ صفر ۱۰۰۳) یک باب راجع به سلاطین کشمیر دارد .
- ۸۱۰۰۴ - ۱۵۹۵ ع منتخب التواریخ - عبدالقادر بدایونی (< ۱ ربیع الاول ۹۳۷ - ۱۰۰۴) .
- ۸۱۰۰۵ - ۱۵۹۶ ع تاریخ حق - عبدالحق دهلوی (انتخاب فرشته) یک باب راجع بکشمیر .
- تاریخ راج ترنگنی (راجاوتی) - سک پندت شاگرد پراجیه بهت - عهد ۹۲۳ - ۱۵۱۷ ع تا ۱۵۹۶ ع (سنسکرت) .
- ۸۱۰۰۷ - ۱۵۹۸ ع آئین اکبری - ابوالفضل علامی .
- ۸۱۰۱۰ - ۱۶۰۱ ع اکبر نامه - ابوالفضل (۶ محرم ۹۵۸ - ۲ ربیع الاول ۱۰۱۱ هـ)
- مجالس المومنین - نورالله شوستری . احوال سید علی همدانی و محمد نوربخش و مطالبی راجع به فرقه نور بخشی در بلتستان و کشمیر دارد .
- دیوان رفیع خراسانی (تولد ۹۸۲ هـ) - مثنوی در توصیف کشمیر دارد شاعر در رکاب اکبر پادشاه بکشمیر رفته بود . (مارشل)
- ۸۱۰۱۴ - ۱۶۰۵ ع زیلدة التواریخ - نورالحق دهلوی تلخیص تاریخ حق - باب راجع به کشمیر دارد .
- ۸۱۰۱۵ - ۱۶۰۶ ع تاریخ فرشته (گلشن ابراهیم) - محمد قاسم هندو شاه . یک باب راجع به کشمیر دارد (مؤلف تا ۱۰۳۳ - ۱۶۲۳ ع) زنده بود .
- ۸۱۰۱۹ - ۱۶۱۰ ع منتخب التواریخ - حسن بیگ ابن محمد البخاری شیرازی در سال مذکور نوشته شد . نسخه آن در کابل نزد آقای محمد غبار موجود است . (تاریخ حسن - صوفی)
- ۸۱۰۲۰ - ۱۶۱۱ ع تاریخ عالم - (نامعلوم) یک باب درباره شاهان کشمیر دارد . (مارشل)
- ۸۱۰۲۳ - ۱۶۱۲ ع تاریخ بهارستان شاهی - (نامعلوم) اساس بر تاریخ ملا احمد و تاریخ ملا نادری و تاریخ قاضی ابراهیم و تاریخ حسن قاری دارد . در حالات سلاطین شاه میریان و چکان . نسخه انڈیا آفس و جاهای دیگر است . (مارشل)
- ۸۱۰۲۴ - ۱۶۱۵ ع تاریخ کشمیر - (نامعلوم) بحکم جهانگیر نوشته شد . (استوری ص ۶۸)

۱۰۲۷ - ۱۶۱۷ ع قاریخ کشمیر - حسن بن علی کشمیری از عهد قدیم تا (۱۰۲۴ - ۱۶۱۵ ع) برای جلال الدین ملک محمد ناجی چند حیدر ملک نوشته شد. (مارشل)
 ۱۰۲۵ - ۱۶۱۶ ع مائورحمیمی - عبدالباقی نهاوندی (۹۷۸ - ۱۰۲۲) یک فصل راجع به کشمیر دارد.

۱۰۲۸ - ۱۶۱۹ ع تزک جهانگیری - جهانگیر پادشاه (متوفی ۲۸ صفر ۱۰۳۷) ۱۰۳۰ - ۱۶۲۱ ع واقعات کشمیر - حسین قاری یکی از مدارک تاریخ اعظمی است. این تاریخ قبل از حیدر ملک (۱۰۳۰ - ۱۶۲۱ ع) تالیف شده است.

— تاریخ کشمیر - حیدر ملک چادورا در سال (۱۰۲۷ - ۱۶۱۸ ع) آغاز کرد. حیدر ملک بعد از فتح کشمیر بملازمت اکبر و جهانگیر بسود. جاگیر در بنگاله داشت. وقتی که شیر افکن کشته شد، مهرانسا (نورجهان) را در منزل خود نگاه داشت. از جهانگیر خطاب رئیس الملک یافت. مهم ترین تاریخ است.

۱۰۳۸ - ۱۶۲۸ ع مجالس السلاطین - محمد شریف النجفی. در سال (۱۰۳۱) در رکاب جهانگیر بکشمیر رفت همراه قاسم خان. راجع به سلاطین کشمیر یک فصل دارد. (مارشل)

۱۰۳۹ - ۱۶۲۹ ع مجالس السلاطین - محمد شریف النجفی در شرح حال رنجن و مشرف به اسلام شدن وی. (برنش میوزم Add 30779)

۱۰۴۲ - ۱۶۳۲ ع خزانه گنج الهی - عباد الدین محمد الهی، همراه ظفر خان بکشمیر رفت و آنجا ماند، تذکره از چهار صد تن شعرا نوشته که در سده نهم و دهم میزیسته اند. (مارشل)
 — قصائد مشربی - در مدح خواجه خواند محمود نقشبندی گفته شده. (نسخه بمبئی یونیورسیتی لائبرری ص ۳۷ شماره ۲۲ - مارشل ۲۸۸)

۱۱۴۷ - ۱۶۳۷ ع (قبل) ویشی نامه (درویش نامه) - بابا نصیب الدین (متوفی ۱۳ محرم ۱۱۰۴) در احوال زاهدان ویشی که سده هشتم تا دهم زندگانی میکرده اند. (ایشیاتک سوسائتی بنگال) سیزده شیوخ ریشان و دیگر مریدان ریشان (استوری ص ۹۸۶)

— نور نامه - بابا نصیب الدین غازی (متوفی ۱۰۴۷) در حالات نورالدین ویشی (متوفی ۸۴۲) (در زبان کشمیری) از سانسکریت ترجمه کرده است.

— تذکره مشائخ کشمیر (؟) - بابا نصیب الدین غازی (متوفی ۱۰۴۷) ۲ در احوال ویشی نورالدین (متوفی ۸۴۲) و مریدان او. نسخه کلکته ایشیاتک سوسائتی (مارشل)

— (بد) مجموعه در انساب شیوخ کشمیر - در احوال و انساب شیوخ از عهد رنجن صدرالدین (ص ۲۰) مرید بلبل شاه - تا زمان موسی رینا (حب الحسن ص ۲۱)

۱ - استوری این تاریخ داده ص ۹۸۵.

۲ - این تاریخ استوری داده ۹۸۵ - ۱۱۱۲۲.

- ۱۰۵۱ - ۱۶۲۱ع صاحبیه - جهان آرا بیگم دختر شاه جهان پادشاه معروف به بیگم صاحبیه (۲۱ صفر ۱۰۲۳ - ۱۰۹۲ رمضان) در شرح حال مرشد خویش ملا شاه بدخشی در سال (۲۱ رمضان ۱۰۵۱ - ۳۰ دسمبر ۱۶۲۱ع) باقیام رسانیده. (استوری ۱۰۰۱)
- ۱۰۶۳ - ۱۶۵۳ع اسرارالابرار - داؤد مشکواتی (متوفی ۱۰۹۱هـ) بن مسعود بن فیروز - (مکتوبه ۱۰۶۵ شیرانی کلیکش) در حالات مشائخ کشمیر که از زمان سلطان سکندر (۱۴۱۴ - ۱۳۷۲ع) تا تسلط اکبر در سال (۱۵۸۶ع) زندگانی کرده اند.
- دیستان المذاهب - محسن فانی کشمیر - بقول مارشل در اصل این تصنیف میر ذوالفقار علی حسینی که تخلص موبد شاه داشت، کرده است. (مارشل ۲۹۹)
- ۱۰۶۶ - ۱۶۵۵ع تاریخ لوک پرکاش - شمیندر (متوفی ۱۰۶۶هـ) و دیگر نویسندگان. (سنسکرت)
- ۱۰۶۸ - ۱۶۵۸ع قرنیه - محمد طاهر آشنا راجع به کشمیر مطالبی جالب و پر ارزش دارد.
- ۱۰۷۷ - ۱۶۶۶ع نسخه احوال شاهی - نوکل بیگ کلالی پسر تولک بیگ خوش بیگی (در سرکار اعتقاد خان بزمان صوبه داری کشمیر ملازم بود) نوکل بیگ مرید ملا شاه است و در سال (۱۰۷۱هـ) آخرین ملاقات وی با ملا شاه شد. در احوال ملا شاه بدخشی.
- (استوری ۱۰۰۹)
- ۱۰۷۸ - ۱۶۶۷ع (قبل) رسائل طغرا - ملا طغرای مشهدی (متوفی قبل ۱۰۷۸هـ)
- (۱) تعداد النوادر - راجع بکشمیر. رک: کتاب حاضر ص ۲۹۹
- (۲) رساله فردوسیہ - راجع بکشمیر. رک: کتاب حاضر ص ۵۳
- (۳) رساله تجلیات - راجع بکشمیر. رک: کتاب حاضر ص ۶۱
- (۴) تذکره الاولیا - راجع بکشمیر. رک: کتاب حاضر ص ۶۶
- ۱۰۷۹ - ۱۶۶۸ع (قبل) تذکره مشائخ کشمیر (منظوم) - شیخ عبدالغفور غازی مرید شیخ معصوم سرهندی (متوفی ۱۰۷۹هـ) ۱
- ۱۱۰۷ - ۱۶۹۵ع خلاصه التواریخ - سجان رای بهنداری یک باب راجع بکشمیر دارد.
- ۱۱۰۹ - ۱۶۹۷ع خوارق السالکین - نامعلوم (?) نام تاریخی ست. حکایات صوفیای کشمیر. (استوری ۱۰۱۳)
- ۱۱۱۰ - ۱۶۹۸ع خوارق السالکین یا تاریخ هادی - در سال (۱۰۷۸هـ - ۱۶۶۷ع) آغاز شد؟
- ۱۱۱۸ - ۱۷۰۶ع (قبل) جهان نما - فنائی - مثنوی در بحر شاه نسامه، در احوال شاهان قدیم کشمیر و کابل و سند و بنگال و دکن و اجین و هندوستان. فنائی مرید شیخ لقمان
- ۱ - تازگی دوست عزیزم آقای قلعداری احمد حسین اطلاع میدهد که سه تذکره خطی مشتمل بر احوال مشائخ کشمیر بدست آورده است نام آنها تا کنون معلوم نیست.

سلیمانی بود. و در عهد عالمگیر میزیست. (مارشل)

۱۱۱۹هـ - ۱۷۰۷ع (قبل) تاریخ نافعی - عهد زمان نافع (۱۱۱۹هـ) برادر محمد طاهر غنی. در تاریخ کشمیر. نسخه آن نادر الوجود است. احوال مخدوم حمزه مفصل نبوشته است و تذکره بزرگان دیگر نیز دارد. نسخه ازان بقول صوفی نزد خواجه غلام محمد نقشبندی احراری مجددی خانپار موجود است. (تاریخ حسن و صوفی)

— لب التواریخ - رای بندراین فصلی راجع به کشمیر دارد.

۱۱۲۲هـ - ۱۷۱۰ع ده مجلس فتنه ابراهیم خان نواب رفعت - لاله ملک شهید. در احوال فتنه نواب ابراهیم خان رفت صوبه دار کشمیر (متوفی ۱۱۲۲هـ) (نادر الوجود)

— مشنوی در حالات مخدوم شیخ حمزه - لاله ملک شهید، یک هزار شعر.

— خاتمه تاریخ کشمیر - نارائن کول عاجز، دانشگاه پنجاب نسخه مکتوبه (۱۲۶۲هـ - ۱۸۸۵ع)

— منتخب التواریخ - نرائن کول عاجز، اساس بر راج ترنگنی دارد بنام عارف خان نائب دیوان صوبه کشمیر (۱۱۲۲هـ) نوشته شد. (خطی دانشگاه پنجاب ۱۲۶۲هـ - ۱۸۸۵ع) چاپ کلکته ۱۸۳۵ع (مارشل)

۱۱۲۸هـ - ۱۷۱۶ع انساب مشائخ کشمیر - نامعلوم، در انساب شیوخ کشمیر. در متن کتاب جای سال (۱۱۰۱هـ - ۱۶۹۰ع و ۱۱۲۸هـ - ۱۷۱۶ع) داده شده است. (استوری ۱۰۵۳) ۱۱۳۲هـ - ۱۷۲۰ع شمع آشوب کشمیر - فصاحت خان راضی (متوفی قبل ۱۱۵۰هـ) در سلسله محتوی خان. رک: کتاب حاضر (ص ۱۸۲۹)

۱۱۳۵هـ - ۱۷۲۲ع رساله فیض مراد - در احوال شیخ مراد کشمیری (شیرانی کلیکشن)

۱۱۳۶هـ - ۱۷۲۳ع نوادر الاخبار - رفیع الدین احمد غافل. اساس بر بهارستان شاهی و تاریخ حمیدرملک دارد، و راجع به میرزا حیدر دوغلت مطالبی مهم دارد. (استوری و مارشل)

۱۱۳۷هـ - ۱۷۲۴ع هفت گشن محمد شاهی (تذکره سلاطین چغتائی) - عهد هادی کامور خان، یک فصل بر کشمیر دارد.

۱۱۶۰هـ - ۱۷۴۷ع بیان واقع - عبدالکریم کشمیری حالات نادر شاه و تاریخ عهد محمد شاهی.

— واقعات کشمیر (تاریخ اعظمی) - عهد اعظم دیده مری. تاریخ و تذکره شعرا و صلحا و صوفیا. (دو مرتبه چاپ شده است در لاهور و سرینگر)

— دیوان واصل کشمیری - شاعر در زمان عهد شاه (۱۱۳۱ - ۱۱۶۱هـ) از کشمیر بدلهل آمد و راجع به کشمیر اشعار دارد. رک: کتاب حاضر ص ۱۶۵۴ (نسخه حبیب گنج و مارشل)

— (قبل) واقعات نظامیه - مولوی نظام الدین عهد - بنا عهد دیوان کرپارام - تاریخ و تذکره ملما و مشائخ. تتبع عهد اعظم. نسخه ازان نزد خواجه غلام محمد نقشبندی

- احرارى مجددى خانيارى سيد واره سرينگر موجوده است. (تاريخ حسن و صوفى)
حيات الشعرا - محمد عل خان متين کشميرى .
- فتوحات کبرويه - عبدالوهاب. از زمان رنجن تا عهد اکبرى. شرح حال سيد علي همدانى
و پسرش سيد محمد همدانى و ديگر شيوخ کشمير دارد .
۱۱۶۳ھ - ۱۵۰ع واقعات کشمير - نامعلوم . (استورى)
- تاريخ کشمير - نامعلوم . (استورى ۶۸)
- ۱۱۶۶ھ - ۱۵۳ع لب تواريخ - نامعلوم . واقعات تا سال ۱۱۶۶ھ . (استورى ۶۸)
- ۱۱۷۱ھ - ۱۵۸ع مهاجرتى کشميره مندل - نامعلوم . تاريخ کشمير از قديم .
(شيرانى کليکشن)
- ۱۱۸۲ھ - ۱۶۸ع تاريخ کشمير (شاهنامه) - عبدالوهاب شايق (متوفى ۱۱۸۲ھ) بحکم سکه
جيون لال نوشته شد. شصت هزار بيت دارد. نسخه خطى آن در خاندان ميرزا غلام مصطفی
سرينگر موجود است . (تاريخ حسن)
- ۱۱۹۴ھ - ۱۸۰ع باغ سليحان - مير سمدالله سمدت شاه آبادى. تاريخ منظوم کشمير. تا عهد جمع
خان (۱۲۰۲ - ۱۲۰۸ھ) واقعات دارد. نسخه آن در کتابخانه تحقيق سرينگر و در
آصفيه است . (تاريخ حسن و مارشل)
- ۱۱۹۸ھ - ۱۸۳ع گنج مخفى - مصنف نامعلوم - مشنوى مذهبي . مصنف ميهن خود يعنى
کشمير را بسيار ستوده است .
- ۱۲۰۰ھ - ۱۸۶ع گوهرعالم - بديع الدين ابوالقاسم محمد اسلم منعمى بن مولوى محمد اعظم کول
متخلص - مستفى - اساس بر محمد اعظم ، حسن قسارى ، و نور نامه دارد (در سالهاى
۱۱۶۰ھ - ۱۲۰ع تا ۱۲۰۰ھ - ۱۸۶ع تاليف شده). (استورى و مارشل)
- ۱۲۰۱ھ - ۱۸۷ع احوال کشمير (مثنوى) - ملا محمد توفيق کشميرى لاله جو (متوفى ۱۲۰۱ھ -
۱۸۷ع) دو هزار شعر دارد. نسخه انديا آفس ۳۰۳۵:۲ (مارشل)
- ۱۲۰۶ھ - ۱۹۱ع تاريخ کشمير - هدايت الله متوعلامه تا (۱۲۰۶ھ) زنده بود. تاريخ تا عهد
مير داد خان است . (تاريخ حسن)
- ۱۲۳۲ھ - ۱۸۱۷ع راج درشنى راجگان جمون - از گنيش داش .
- ۱۲۴۱ھ - ۱۸۲۶ع تاريخ کشمير - محمد اعظم اسدى هاشمى . نسخه موزه بريطانيه ريو: ۳: ۱۰۱۳
(مارشل)
- ۱۲۴۵ھ - ۱۸۳۰ع حشمت کشمير - عبدالقادر خان بن مولوى واصل على جانشى ، اساس بر
- گوهرعالم - دارد . راجع به ثبت و بدخشان و افغانستان مطالبى جالب دارد . طبع
کلکته ۱۸۳۲ مارشل (نسخه شيرانى مکتوبه ۱۲۶۲ھ)

۱۸۳۲ع - تحفة نازين - بهاء الدين هـد نقشبندي کشميری - در شرح احوال سيف الدين قادري چاپ لاهور ۱۹۲۰ (استوری ۱۰۶۵)

— سلطانی نامه - ملا بهاء الدين متو کشميری . سوانح سلطان المارفين حمزه متو دوم . چاپ لاهور ۱۹۳۳ع (استوری ۱۰۶۴)

— خمسة بهاء الدين - ملا بهاء الدين متو بها (متوفی ۱۸۲۰ع) منظوم - (۱) رشی نامه . (۲) سلطانی نامه . (۳) غوثيه . (۴) نقشبنديه . (۵) چشتيه .

رشی نامه مشتمل است بر شرح حال (۱) شيخ نورالدين و مریدان وی . (۲) شيخ حمزه و ديگر ريشيان . (۳) شيخ عبدالقادر گيلانی و مریدان سلسله ایشان در کشمير . (استوری ۹۸۶)

۱۸۴۰ع - تاريخ کشمير (شجاع حيدري) - هـد حيدر . (استوری ۶۸۷)

— احوال کشمير - نامعلوم . (استوری)

۱۸۴۵ع - مجموعه تواريخ - پندت بيريل کاپرو - حالات سلاطين تا زمان شيخ غلام محي الدين - عبارت مثل ابوالفضل است ، اهميت تاريخی ندارد - نسخه آن در کتبخانه تحقيقي سرينگر و در شیرانی کلیکش موجود است . (استوری ۶۸۵) و تاريخ حسن فهرست شیرانی)

— تحقيقات اميری - خواجه اميرالدين پکهيوال کشميری (متوفی ۱۲۸۲هـ) احوال تا عهد شيخ محي الدين (۱۲۶۱هـ) دارد - شرح حال سلاطين و عرفا و مشائخ دارد . (انستيتوت سرينگر) (تاريخ حسن)

— احوال کشمير - نامعلوم . (استوری ۶۸۲)

— لب الواريخ - ملا بهاء الدين - حصه اول مربوط به تاريخ و حصه دوم مطالبی راجع به جغرافيه و ديگر حالات . (استوری ۶۸۵) تا عهد شيخ غلام محي الدين (۱۲۶۱هـ) مطالبی ثبت است . (تاريخ حسن)

۱۸۴۷ع - تواريخ راجگان جمون (پا راج درشنی) - گنیش داس بهادرا در زمان مهاراج گلاب سنگه در سال مذکور نوشته شد (مارشل)

۱۸۵۹ع - موجز التواريخ (تاريخ جدول کشمير) - ميرزا سيف الدين کشميری - چاپ امرتسر (۱۳۲۴ - ۱۹۰۷ع) استوری ۱۳۲۶ و ۶۸۷ . نسخه خطی (۱۲۷۸هـ) شیرانی کلیکشن ، تاليف یکم ربيع الثاني ۱۲۷۶هـ .

۱۸۵۷ع - (بمد) گلدسته کشمير - پندت هر گوپال (اردو) تا عهد مهاراج رنبير سنگه

(۱۲۷۲) . است ولی اهمیت تاریخی ندارد . در مطبع فارسی آریه لاهور ۱۸۸۳ چاپ شده است .

— وجیز التواریخ ۱ - ملا عبدالنبی خسانپاری (متوفی ۱۸۶۰ع) - تواریخ کشمیر و حالات شیوخ و صلحا کشمیر تا عهد مهاراج ونبیر سنگه (انتیستوت سرینگر و تاریخ حسن) ۱۲۷۷ - ۱۸۶۱ع خلاصه التواریخ کشمیر - مهرزا سیف الدین کشمیری از عهد قدیم تا (۱۲۷۷) ۱۸۶۱ع (مصنف غالباً در سال (۱۲۷۷) فوت شد . برادرش میرزا محی الدین بتکمیل رسانید . بتاریخ ۲۲ اکتوبر ۱۸۶۱ع (استوری ۶۸۵) . نسخه ازان نزد میرزا کمال الدین شیدا سرینگر است . در اصل این ترجمه رازه ترنگینی است و تا عهد گلاب سنگه آورده است . (تاریخ حسن)

۱۲۸۱ - ۱۸۶۲ع گلزار کشمیر - دیوان کرپارام - تا عهد گلاب سنگه چاپ لاهور ۱۸۷۰ع (استوری ۶۸۶ - ۱۳۱۵)

۱۲۸۲ - ۱۸۶۵ع گلاب نامه - دیوان کرپارام در سوانح مهاراج گلاب سنگه . چاپ سرینگر ۱۸۷۷ع جمون ۱۹۱۹ع (استوری ۶۸۶)

— گلشن کشمیر - عبدالرشید اسلام آبادی (مثنوی) (شیرانی کلیکشن نسخه معاصر) ۱۲۸۸ - ۱۸۷۱ع (قبل مجموعه شیوا - غلام رسول شیوا (متوفی ۱۲۸۸) والد پیر حسن شاه . در حالات شیخ محمد فاضل و خانواده فاضلی .

۱۲۹۰ - ۱۸۷۳ع گلزار خلیل - مولوی ابو محمد حسن تخلص شعری قادری (متوفی ۱۲۹۸ - ۱۸۸۱ع) بن صدوالدین محمد . در سوانح خواجه محمد خلیل بن عبدالغفور قادری (۱۸۷۵ - ۱۸۷۱ع) و احوال خانواده مؤلف (چاپ لاهور ۱۲۹۱ - ۱۸۷۳ع) (استوری ۱۰۲۶)

— (قبل) زیله الاخبار - مولوی ابو محمد حسن شعری (متوفی ۱۲۹۸) چاپ امرتسر ۱۲۸۲ - ۱۸۶۵ع چاپ شده است . (استوری ۱۰۲۶)

۱۲۹۱ - ۱۸۷۳ع مثنوی در تعریف کشمیر - ناطق ؟ (دانشگاه پنجاب PI-VI-149) ۱۲۹۸ - ۱۸۸۱ع سوانح شعری - حالات خواجه حسن شعری (متوفی ۱۲۹۸) . (اردو مطبوعه) ۱۳۰۰ - ۱۸۸۳ع تذکره علما کشمیر - مسوده مصنف (؟) (شیرانی کلیکشن) .

۱۳۰۱ - ۱۸۸۲ع مختصر تاریخ کشمیر - تلخیص کتاب - وقایع نظامی - مصنفه مولوی نظام الدین از مفتی علاء الدین محمد و ذیل از مولوی محمد الدین (اردو) مطبوعه لاهور (۱۳۰۱) رک : واقعات نظامیه ص ۱۹۲۶ (استوری ۶۰)

— تواریخ کشمیر - مولوی حسن شاه . (دانشگاه پنجاب) .

۱- بعضی کتب مهم اردو نیز داخل این فهرست شده است .

- مختصر تاریخ کشمیر - مفتی علاء الدین محمد. مختصر وقایع نظامی مع ذیل مولوی محمد امین. مطبوعه لاهور (ص ۲۸)
- روضة الابوار - ابوالحسن محمد مولوی محمد الدین قادری لاهوری - تذکره شیوخ کشمیر - در حالات چهار خانوادگان قریش و سادات، منل، افغان، شیخ قریشی. شرح حال ۹۷ شیوخ دارد (اردو) مطبوعه جهلم سراج المطابع (۱۳۰۲ - ۱۸۸۵ ع). (استوری ۱۰۶۰ - ۱۱۲۲)
- ۱۳۰۳ - ۱۸۸۶ ع رقیقی نامه - مولوی محمد الدین - تذکره حضرات رفیقیه اشائیه (اردو) در شرح حال بیست مشائخ. لاهور مطبوعه ۱۳۰۳. (ص ۲۲)
- ۱۳۰۴ - ۱۸۸۷ ع مرآة الخیال - (کلیات فارسی شعری) طبع امرتسر ۱۳۰۴.
- ؟ روضة السلام - در احوال مشائخ نقشبندیه کشمیری.
- ؟ هدايت العاصه - حسین کشمیری در تصوف و اخلاق، اساس بر کتب تصوف که در کشمیر نوشته شده دارد. (ماوشل)
- ؟ سلاسل طریقت مشائخ کشمیر - (کرزن کلیکشن کلکتہ - استوری ۱۰۶۲ - ۱۰۵۳)
- ؟ تحفة الاحباب - در سوانح میر شمس الدین بانی مسلک نور بخشیه.
- (محب الحسن ص ۱۷)
- ۱۳۱۶ - ۱۸۹۸ ع تاریخ حسن - از پیر حسن شاء (سه جلد) مطالبی مفصل و مهم راجع به آثار قاریخی و ادبی دارد. جلد آخر در تذکره شعرا و صلحا و علما است. ترجمه اردو جلد سوم در سال (۱۹۶۰ ع) در سرینگر چاپ شده است.
- ؟ تاریخ خلیل - ملا آخوند خلیل. (نگارستان کشمیر ۳۳۵)
- ۱۳۲۱ - ۱۹۰۳ ع تاریخ کبیر - (موسوم به تحفة الابرار فی ذکر الاولیاء الاخیار) - محی الدین مسکین (تولد ۱۸۸۲ - ۱۸۶۵ ع) بن ملا محمد شاه احمدی کبروی حنفی نقشبندی. مرید حاجی محمد یحی. کتاب در سال (۱۳۱۰ - ۱۸۹۲ ع) نوشتن شروع کرد و در سال (۱۳۲۱ - ۱۹۰۳ ع) پایان رسانید. مشتمل است بر ده تحائف. (۱) سیدها. (۲) ریشیا. (۳) مشائخ الصالحین. (۴) علما. (۵) مجذوبین. (۶) شعرا. (۷) آثار تاریخ مذهبی. (۸) سلاطین کشمیر. (۹) جغرافیه کشمیر. (۱۰) گیاهان و غوراک ها - در امرتسر چاپ شده است (۱۳۲۱ - ۱۹۰۵ ع) (استوری ۱۰۵۲)
- ۱۳۲۵ - ۱۹۰۷ ع تاریخ راجوری.
- ۱۳۵۰ - ۱۹۲۲ ع تحفة الاکملیه - ابو محمد حسن بن حافظ ولی الله کبروی کشمیری. شرح حال اکمل الدین بدخشی و سجاده نشینان خانقاه. چاپ لاهور (۱۳۵۰ - ۱۹۳۲ ع) مع - مخبر الاسرار - از همان مصنف. (استوری ۱۰۶۷)

تذکرہ شعری کشمیر

۱۹۳۱

۱۳۵۳ھ - ۱۸۸۵ع نگارستان کشمیر - ظہور الحسن قاضی (اردو) . چاپ دہلی ۱۳۵۳
 ۱۳۸۶ھ - ۱۹۶۷ع کشمیر سلاطین کے عہد میں - پروفیسر محب الحسن (انگریزی) ترجمہ اردو
 علی حماد عباسی چاپ ۱۹۶۷ اعظم گرہ ۲۰

* * *

۱۔ اصل آن بعنوان Kashmir under the sultans ایران سوسائٹی کولکتہ ۱۹۵۹
 چاپ کردہ است .

۳۔ مصادر این فہرست : ریو ، ایتھی ، استوری ، تاریخ حسن ، مارشل ، فہرست شیرانی ،
 فہرست انجمن ترقی اردو .

(۱) ظفر خان احسن و شعرا

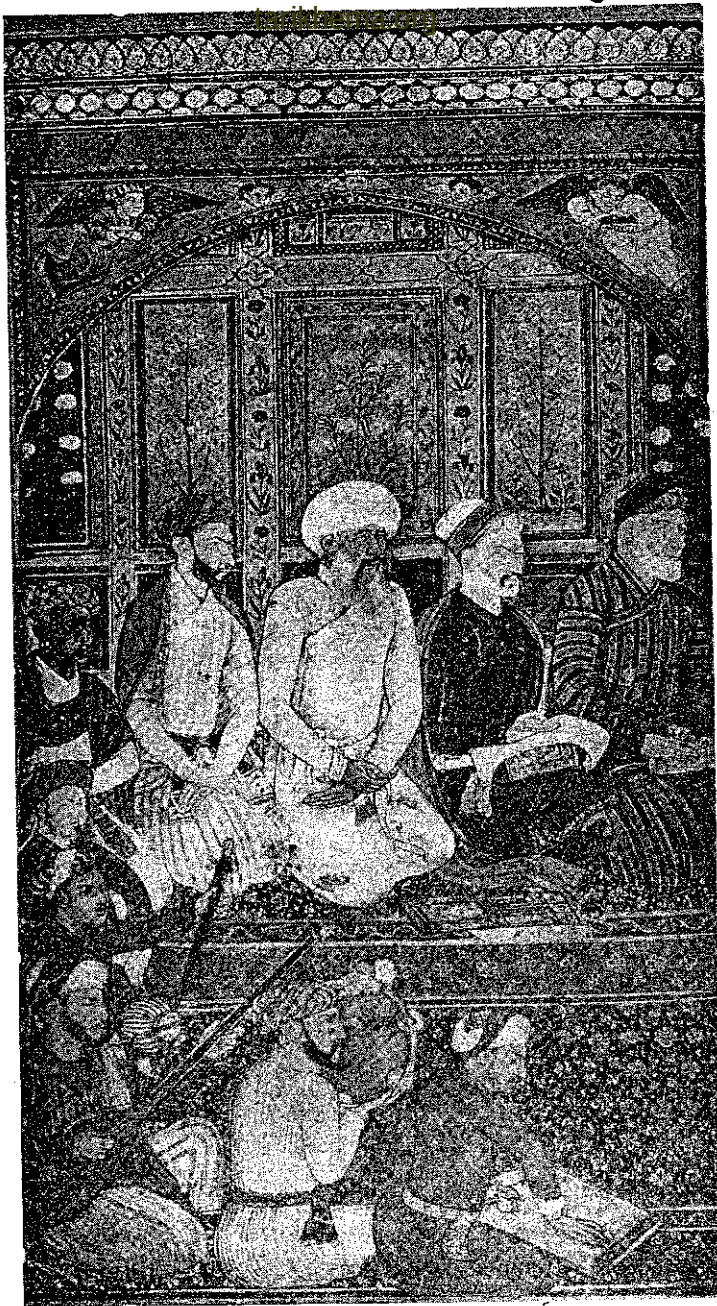
Ars Orientalis 1957

از مثنوی ظفر خان (ملک رایول ایشیاتک سوسیته لندن)

شماره ۲۰۳

رنگ کتاب حاضر: ۲۹-۲۸-۲۸

pdf.tarikhema.org

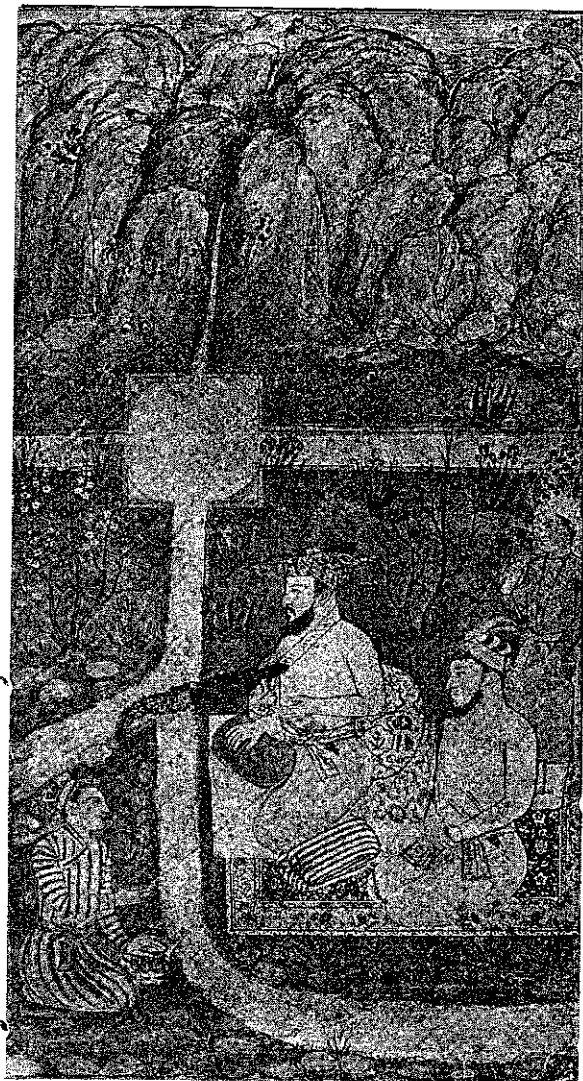
(۲) شعرا در حضور ظفر خان

Ars Orientalis 1957

از مثنوی ظفر خان (ملک رایول ایشیا تک سوسیته لندن)

شماره ۲۰۳

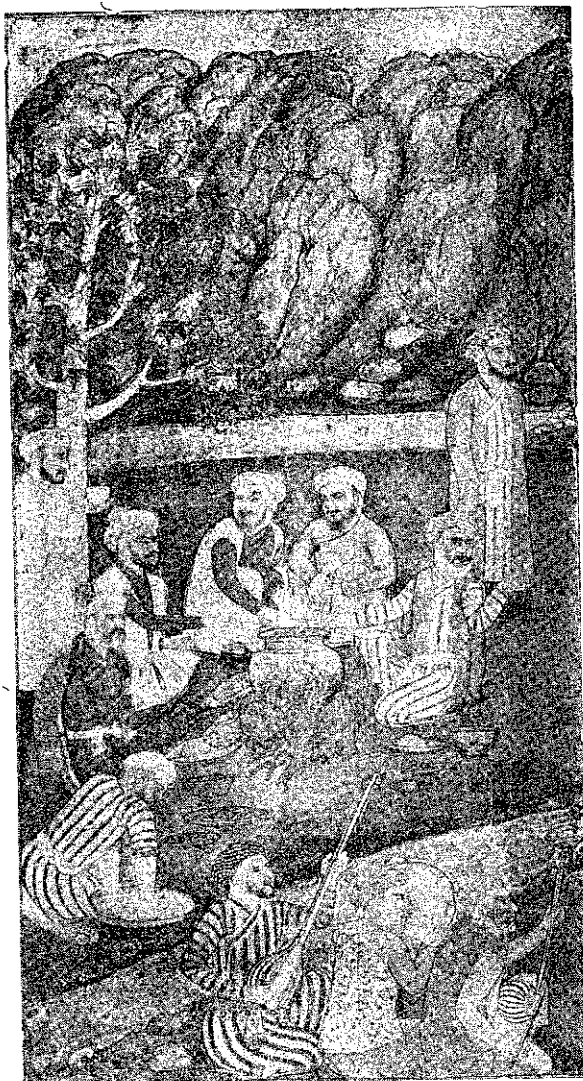
رک: tarikhema.org

(۳) ظفر خان با شعرا

Ars Orientalis 1957

رک: کتاب حاضر ۲۶-۲۷-۲۸

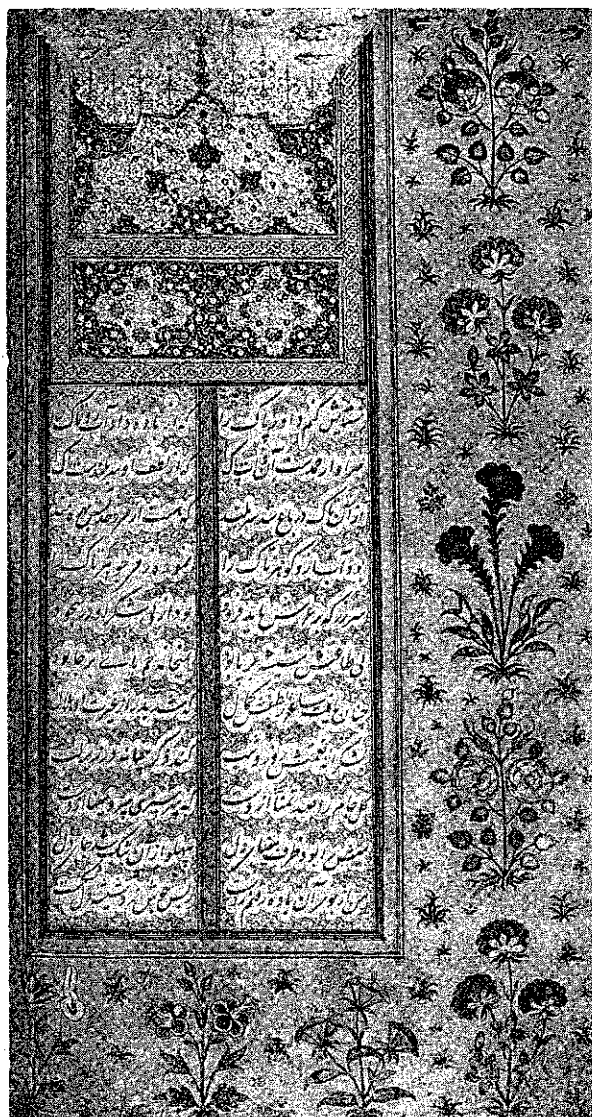
(~) ظفر خان با شعرا

Ars Orientalis 1957

از مثنوی ظفر خان (ملک رایول ایشیا تک سوسیته لندن)

شماره ۲۰۳

رک : کتاب حاضر ۲۸-۲۶-۲۹

(۵) مشوی ظفر خان

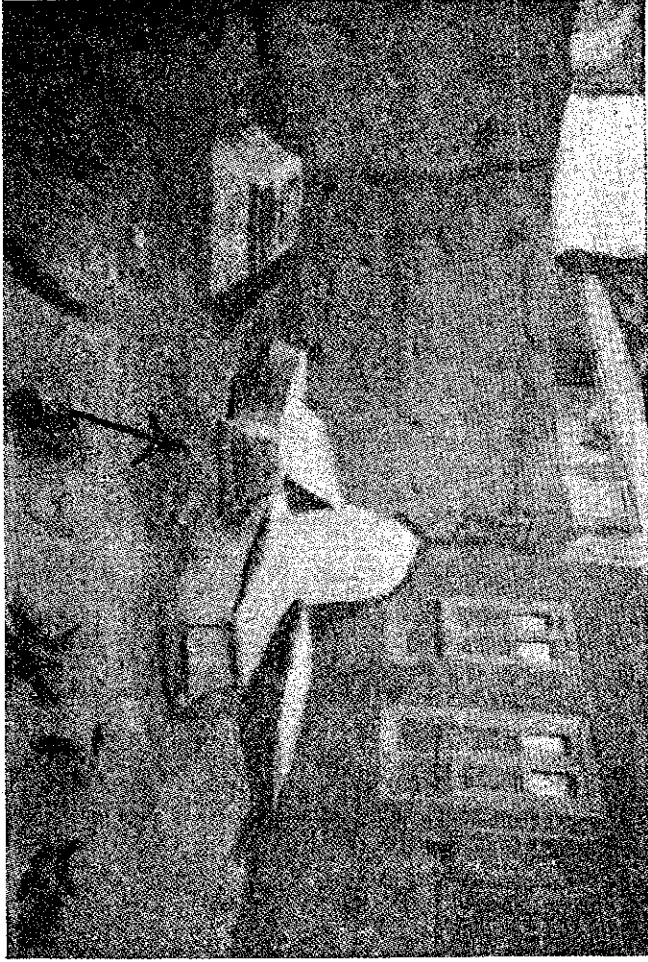
Ars Orientalis 1957

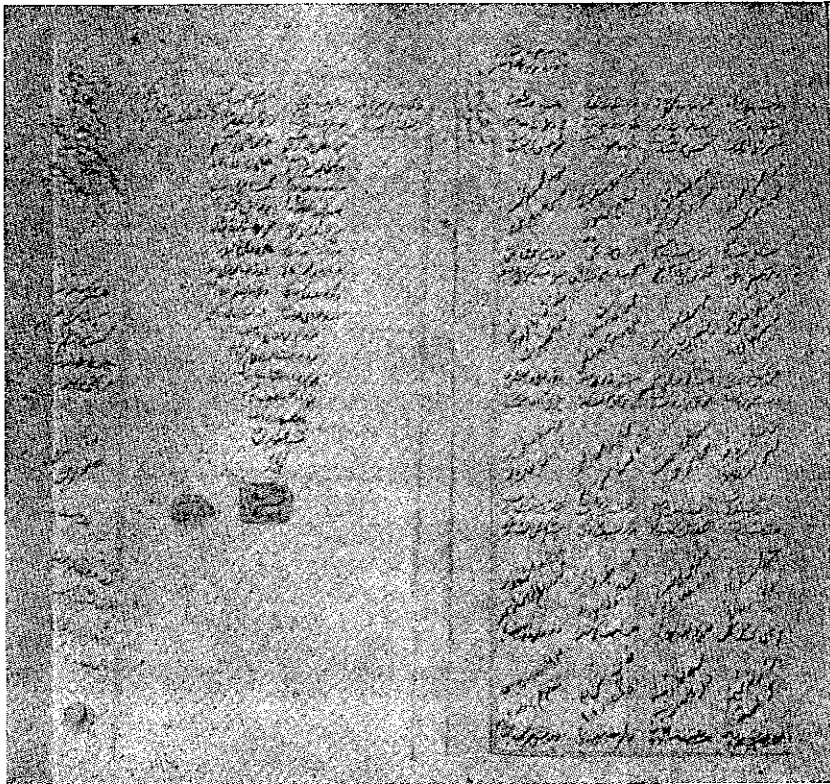
ملک رایول ایشیاتک سوسیته لندن

شماره ۲۰۳ برگ ۱۴۴

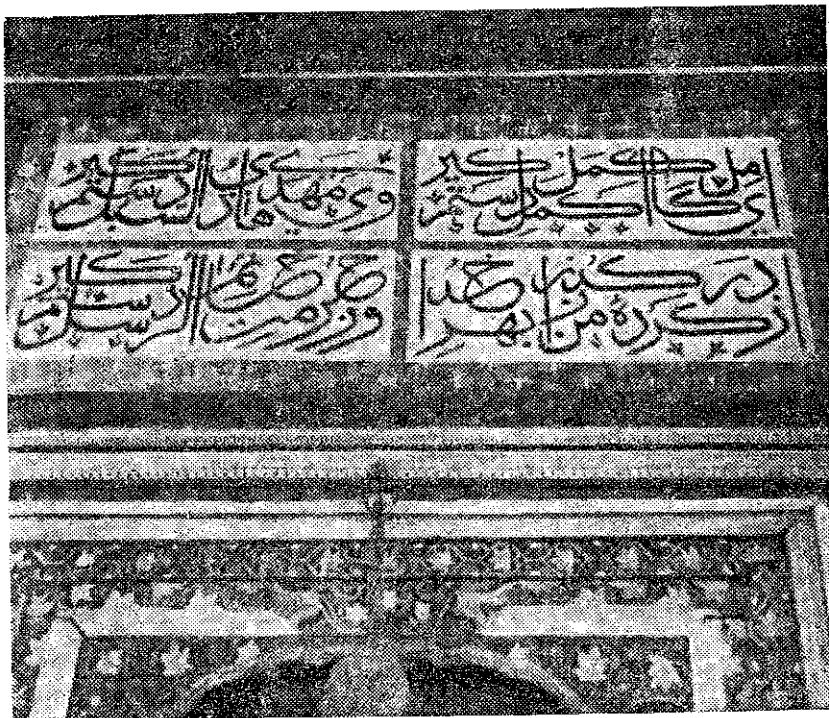
رک : کتاب حاضر ۲۸-۲۶-۲۴

مکتبہ کتبہ جامعہ علیہ تاریخ
کتاب : ۵۷
(۷۸)
کتاب : ۵۷
(۷۸)
کتاب : ۵۷
(۷۸)

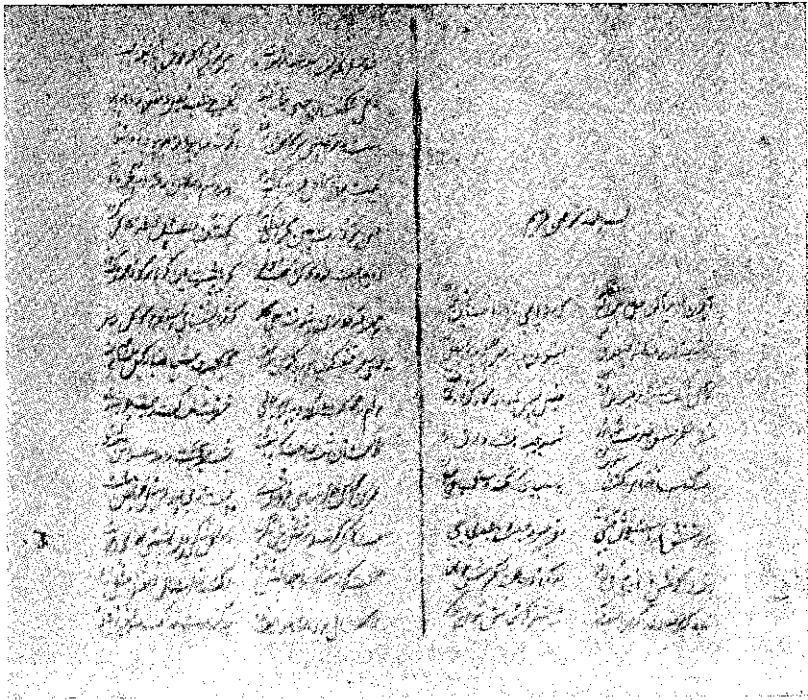

(۷) نمونه خط اکمل بدخشی
 (فارسی گویان کشمیر ۵۶)
 رک: کتاب حاضر ۱۰۷

(۸) کتبه سردر آرام گاه
خواجه اکمل بدخشی
(فارسی گویان - شماره ۵۶)
رک: کتاب حاضر ۱۰۷

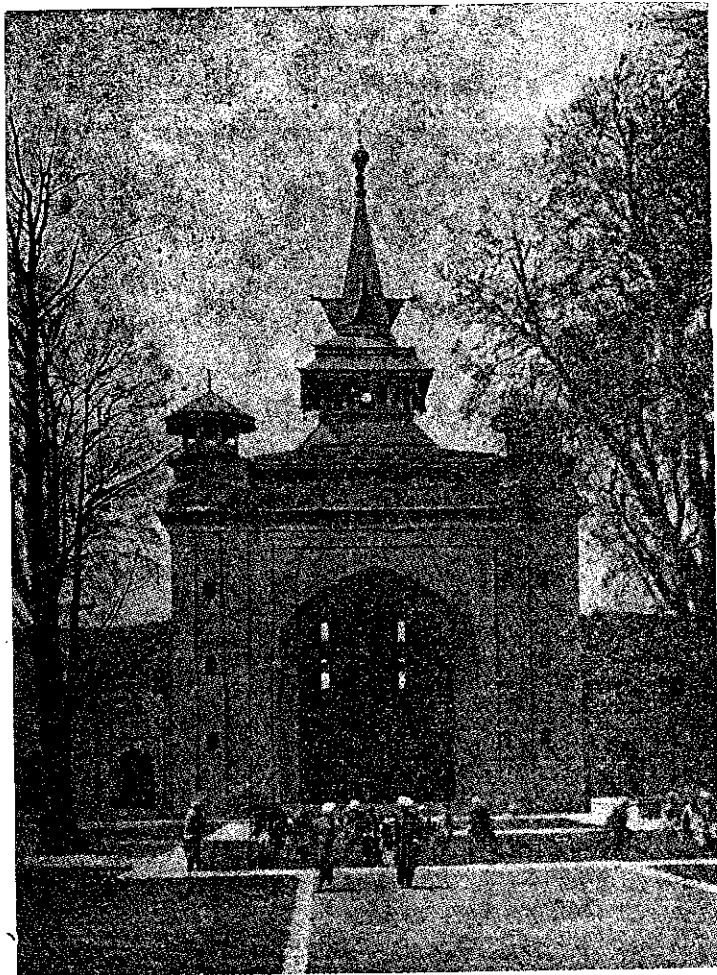

(۹) نمونه خط توفیق لالهجو

کلیات توفیق

(فارسی گویان کشمیر ۱۲۸)

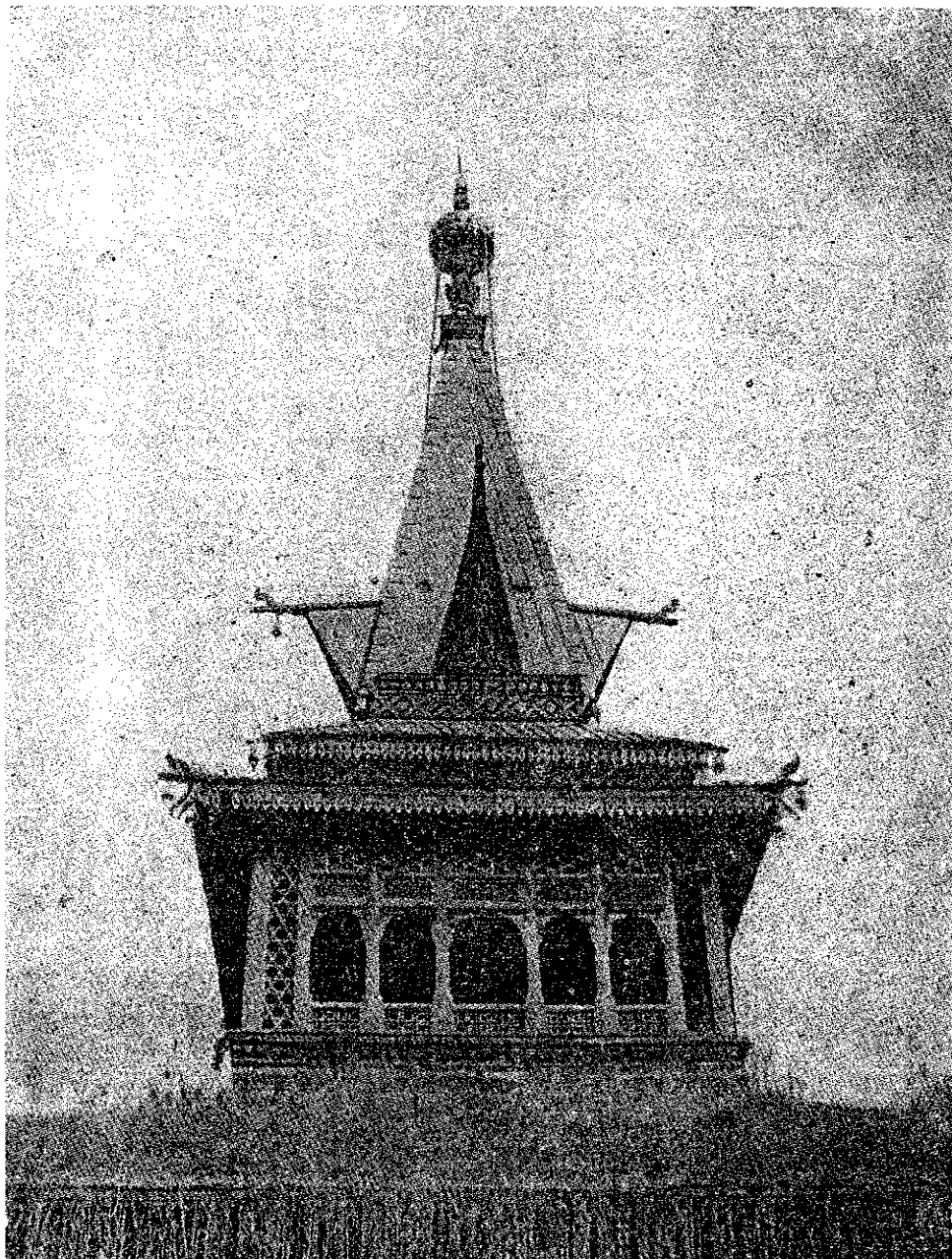
رک: کتاب حاضر ۱۹۸

(۱۰) جامع مسجد مرینگر

Indian Architecture, Islamic Period by P. Brown

رک : کتاب حاضر ۱۳۳۱

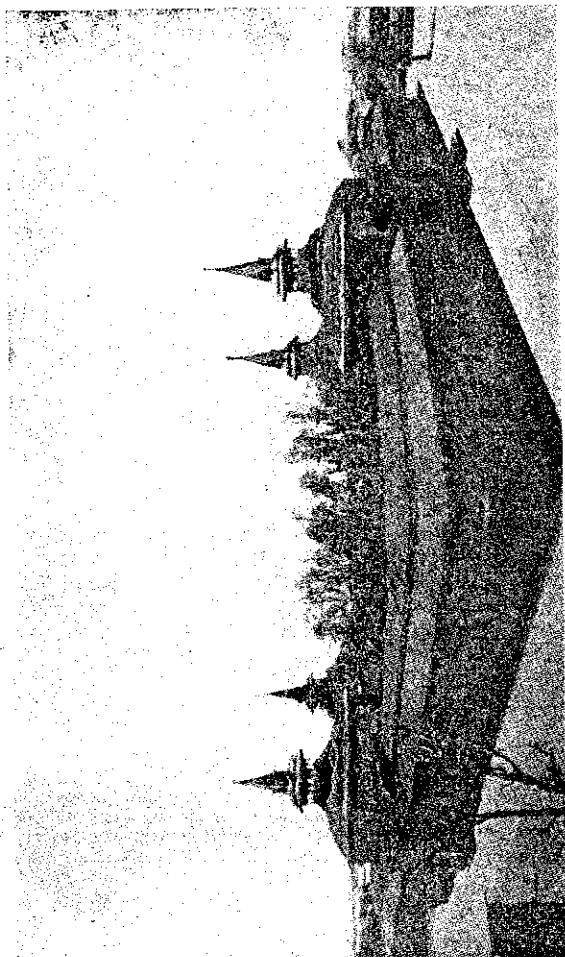

(۱۱) مناره مسجد جامع سرینگر

Ancient Monuments of Kashmir by R. C. Kak

رک: کتاب حاضر ۱۴۳

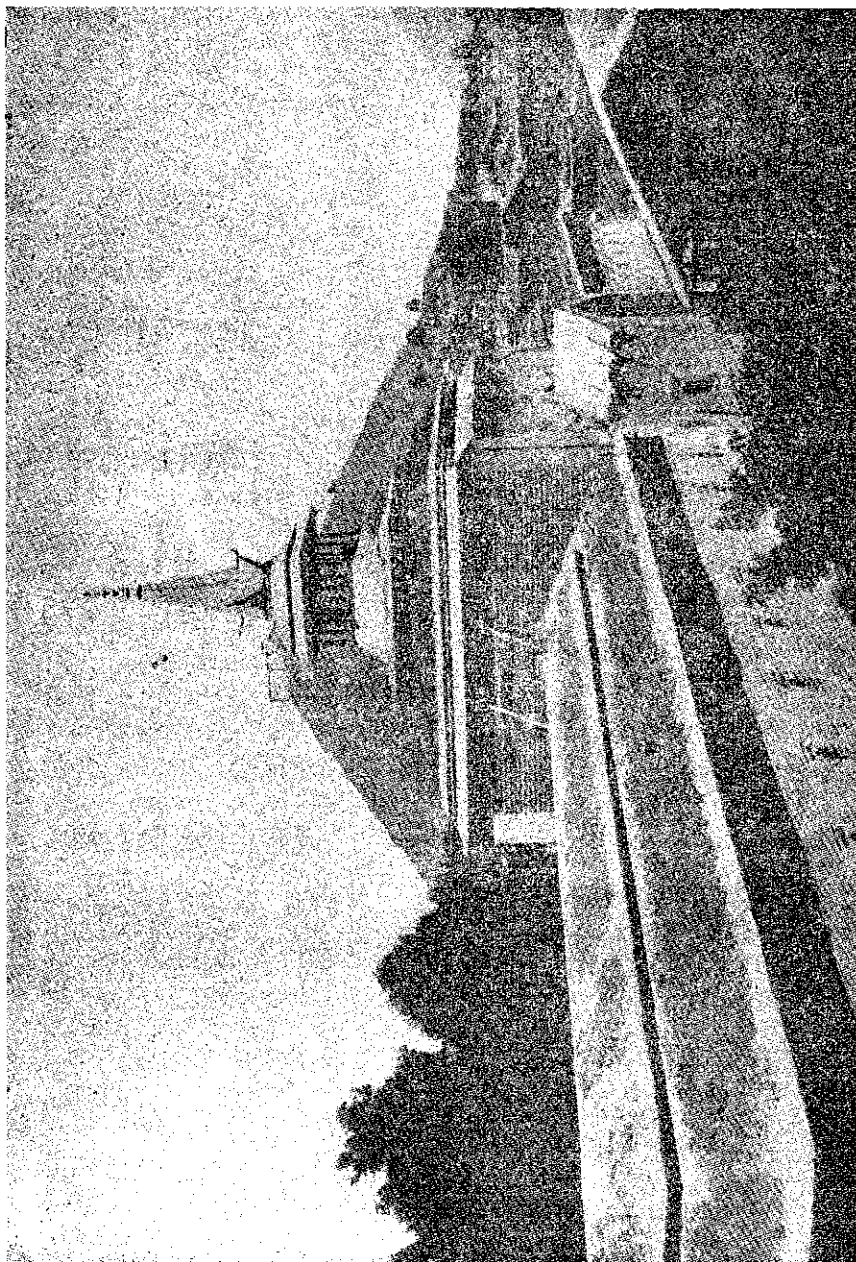
pdf.tarikhema.org

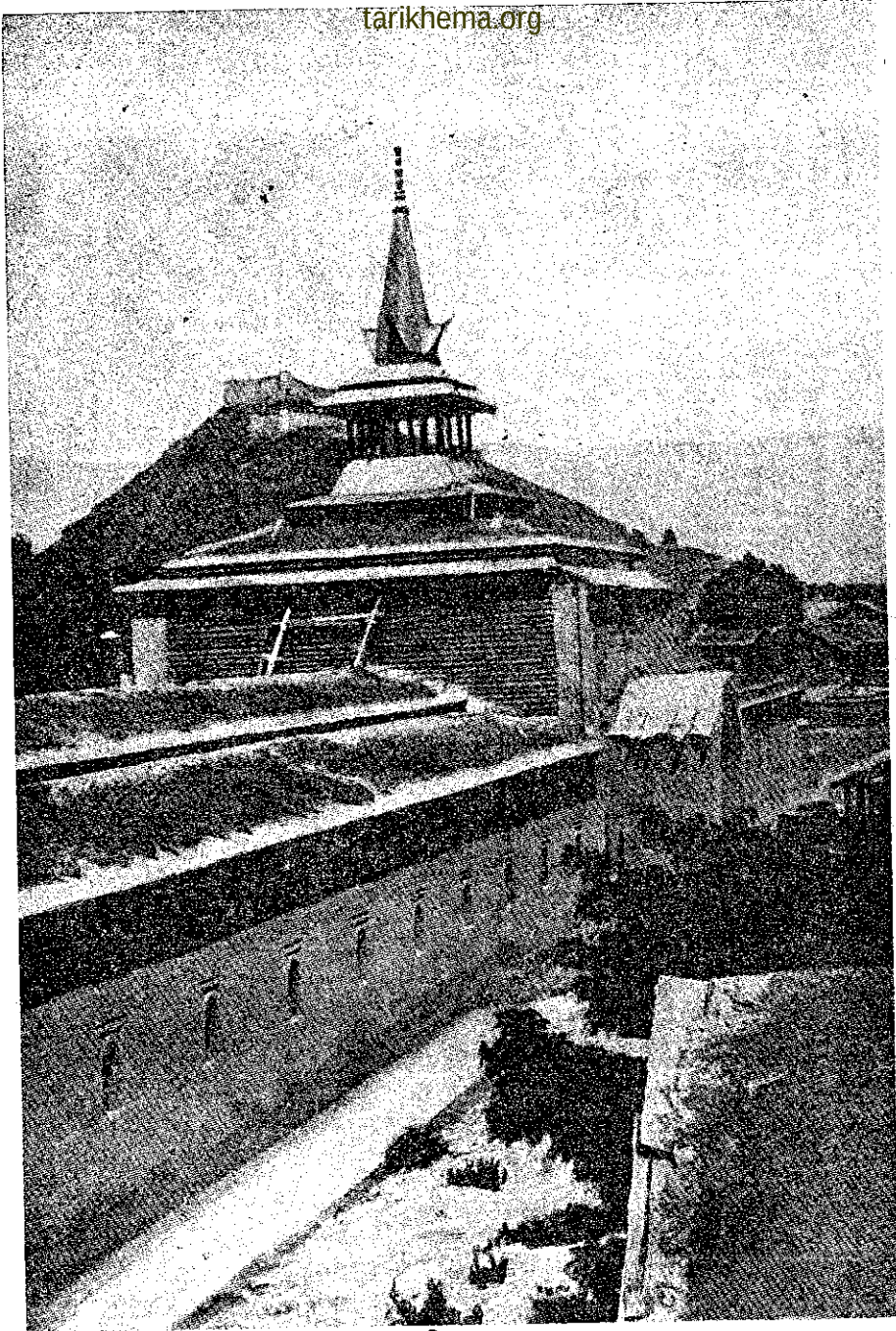
(۱۲) مسجد جامع سرینگر

Indian Architecture, Islamic Period by P. Brown

رکب : کتاب ۱۷۳

(۱۳) جامع مسجد سرینگر
Ancient Monuments of Kashmir by R. C. Kak
رکب: کتابخانه تاریکها
tarikhema.ir

(۱۴) جامع مسجد سرینگر

(صوفی کشمیر)

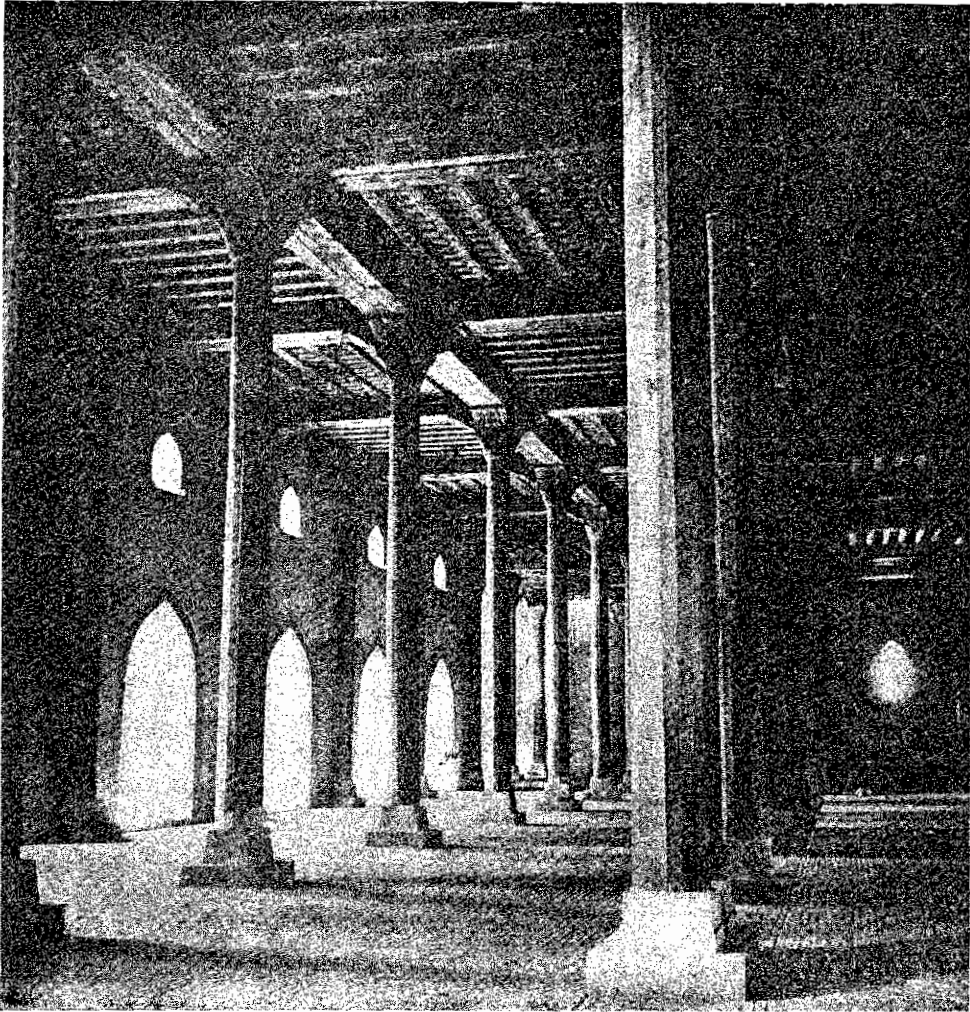
رک: کتاب حاضر ۱۴۳

(۱۵) جامع مسجد سرینگر

Indian Architecture, Islamic Period by P. Brown

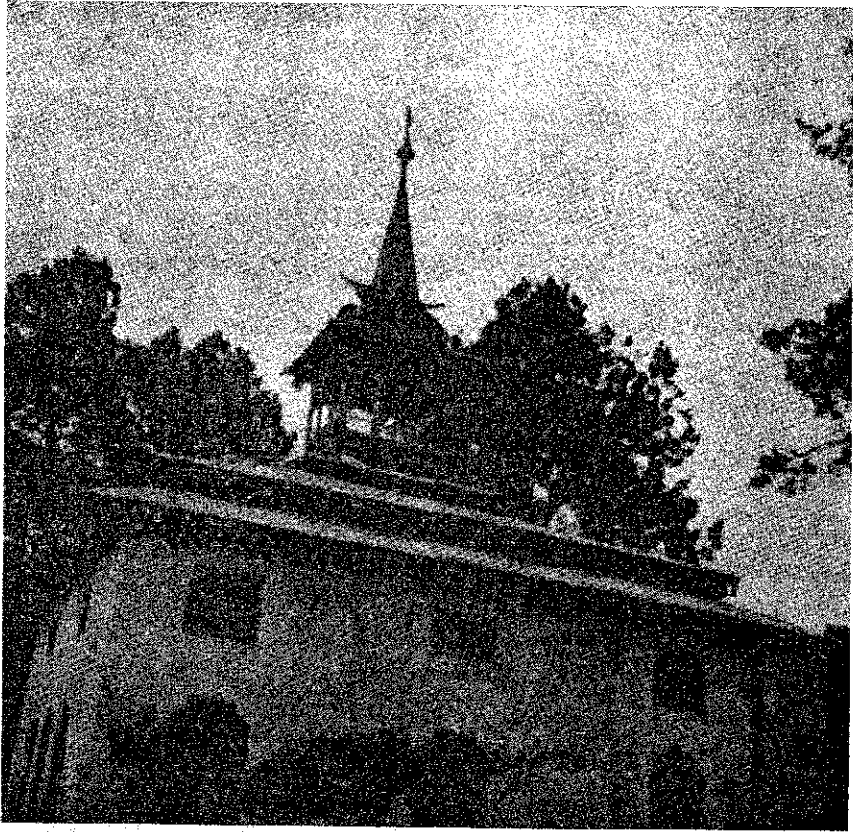
رک : کتاب حاضر ۱۷۳

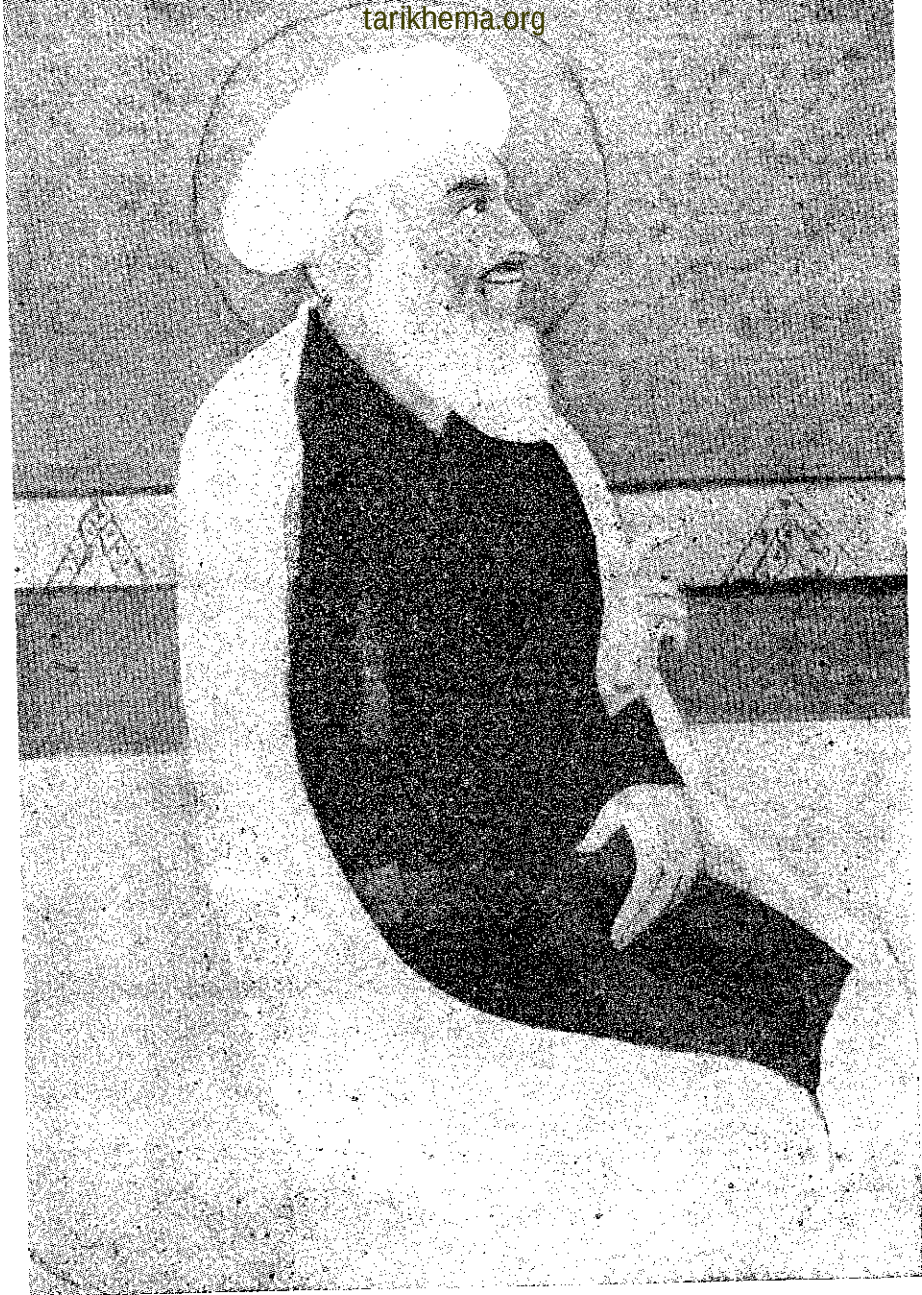
(۱۶) جامع مسجد مرینگر

Shadows from India by R. Cameran

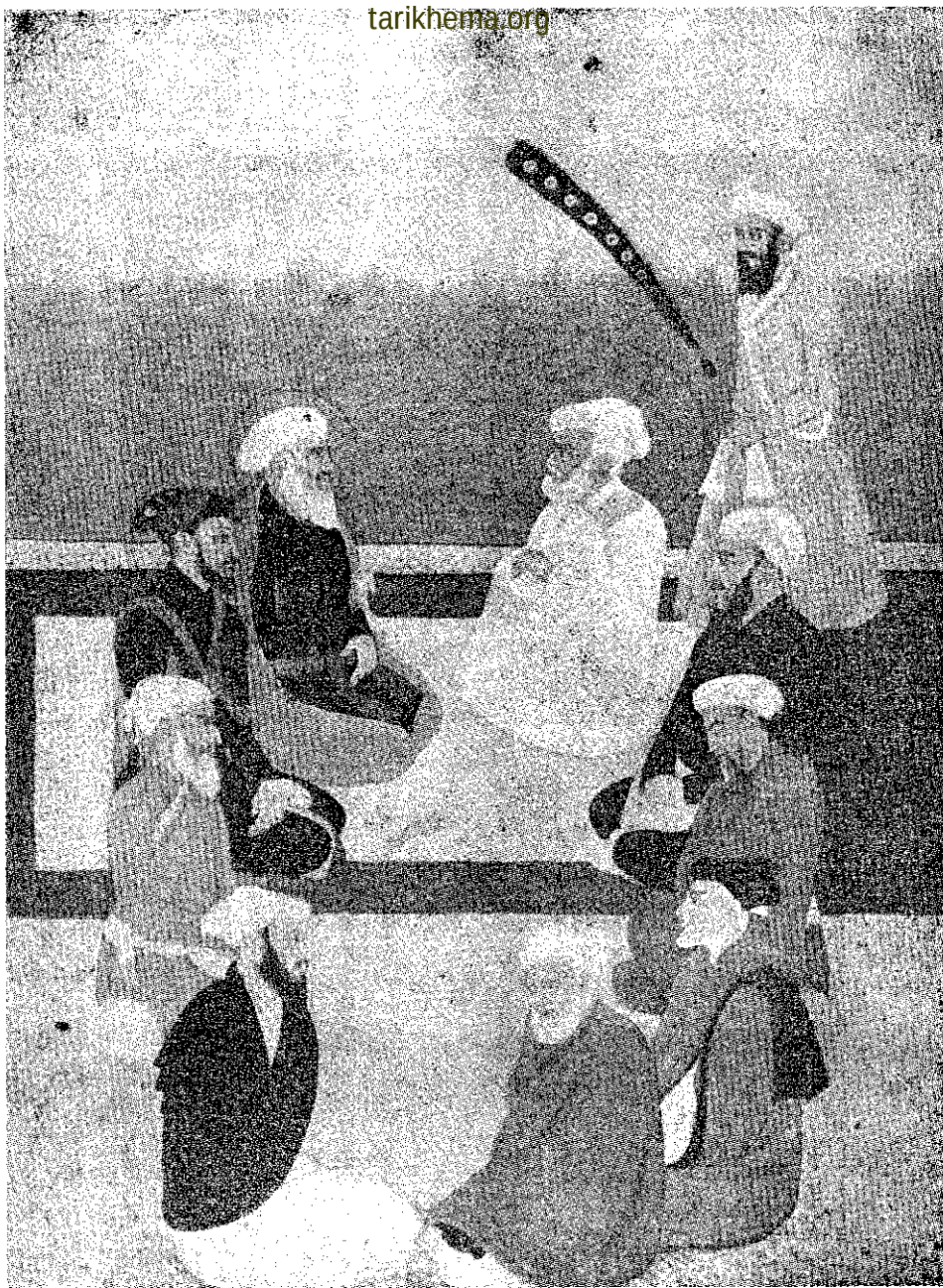
رک : کتاب حاضر ۱۴۳

(۱۷) آرام گاه خواجه حبیب الله حبی
(فارسی گویان کشمیر)
رک : کتاب حاضر ۲۰۶

(۱۸) شبیه ملا شاه پسخشی
 از سرچ گشن (کتابخانه ملیتهی کاخ گستان تهران)
 از آثار ایران ص ۲۰۳ شماره ۴ : ۱۹۳۷
 عکس شماره ۷۲
 رگ : کتاب حاضر ۳۲۶
 pdf.tarikhema.org

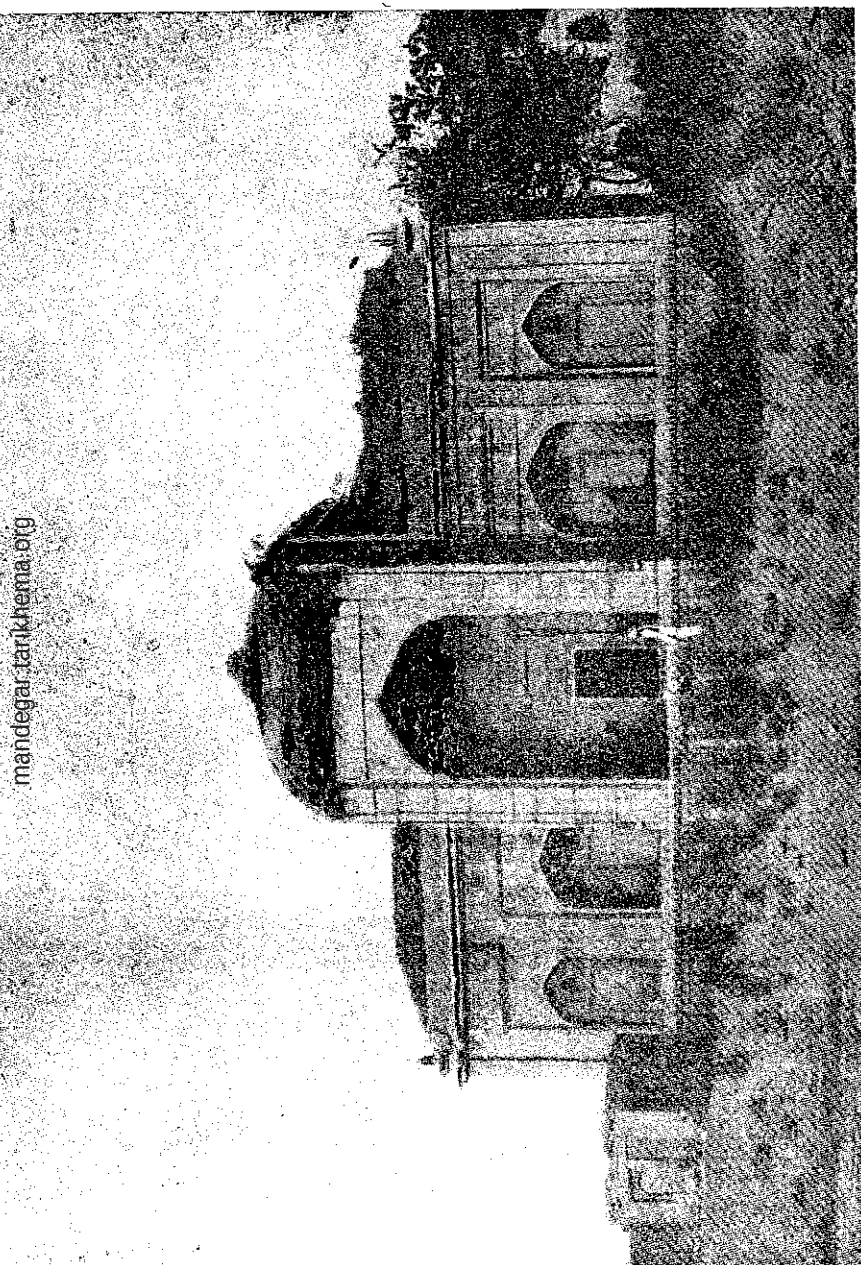
(۱۹) ملا شاه و میان میر

از مرقع گلشن (کتابخانه سلطنتی کاخ گلستان تهران)

از آثار ایران ص ۲۰۳ شماره ۴ : ۱۹۳۷

عکس شماره ۷۲

رک کتابخانه ۱۳۲۶ هجری
pdf.tarikhema.org

(۲۰) مسجد ملا شاه

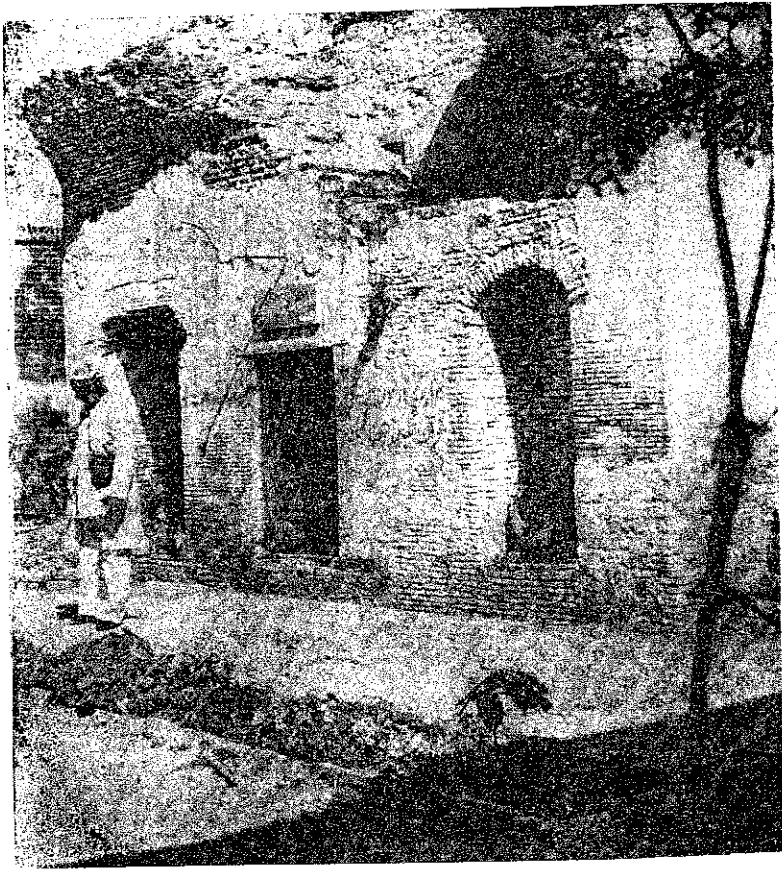
Ancient Monuments of Kashmir by R.C. Kak

(دارا شکوه برای ایشان بنا کرد " یک جای وضو آمد و یک جای نماز "، (۱۰۵۹ هـ) تاریخ است)

دکتر: کتابخانه
tarikhema.ir

(۲۱) دروازه قدیمی کوچه هاشم پوره لاهور
رک : کتاب حاضر ۸۲۶
عکس از حسام الدین راشدی

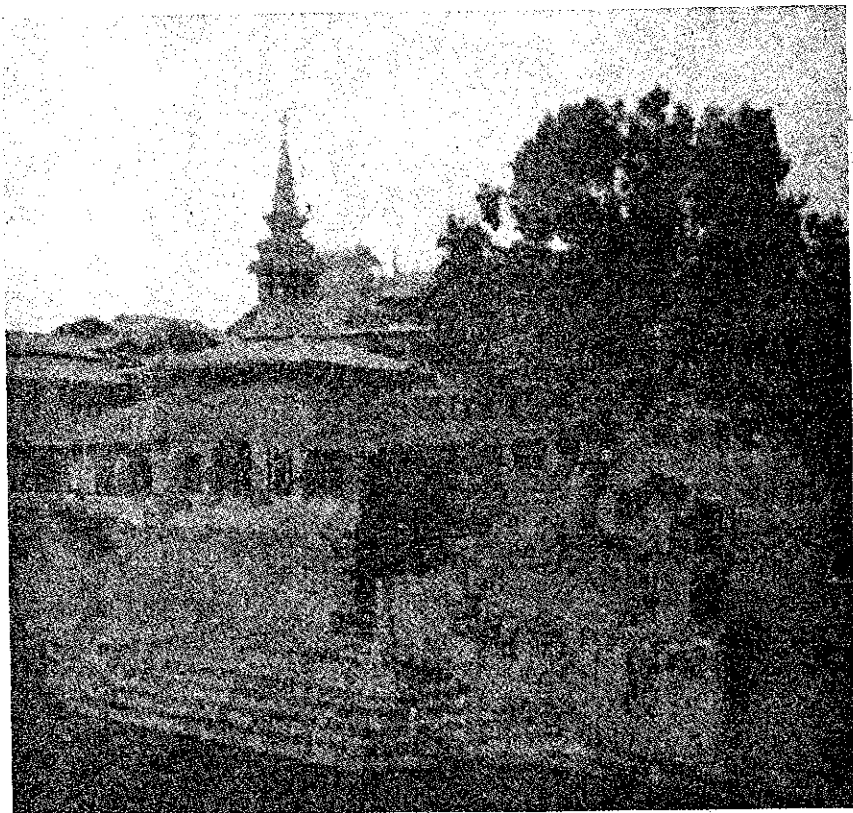
(۲۲) مقبره ملا شاه بدخشی در هاشم پوره لاهور
رک: کتاب حاضر ۸۲۶
عکس از حسام‌الدین راشدی

(۲۳۶) ۵ رنج بر دیوار مقبره ملا شاه
رک : کتاب حاضر ۴۲۶
عکس از حسام‌الدین راشدی

(۲۴) قبر ملا شاه پادشاهی
رک : کتاب حاضر ۴۲۶
عکس از مجله تاریخی
tarikhema.ir

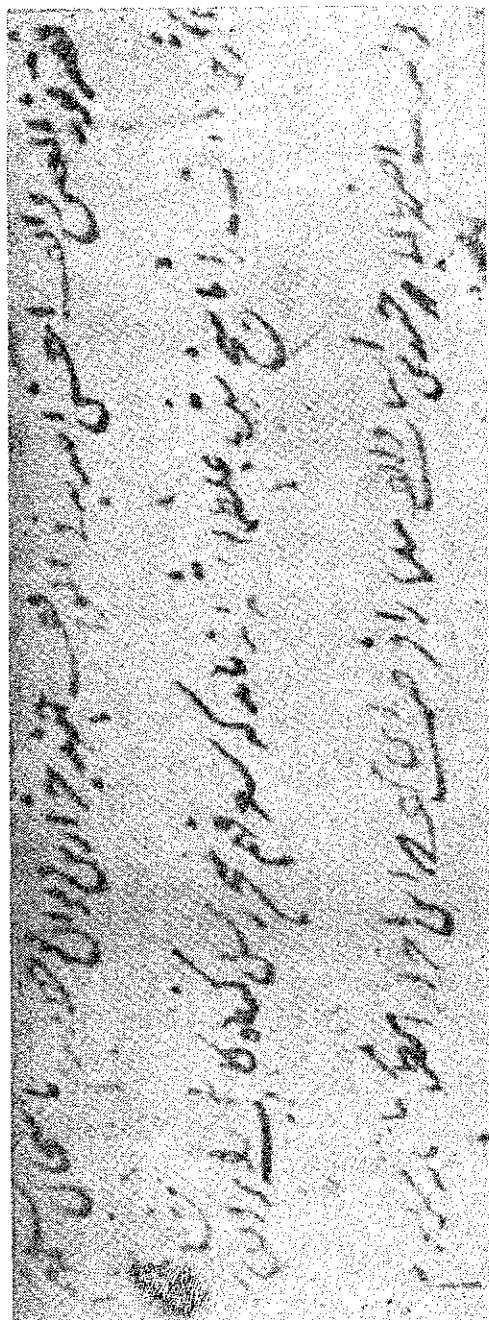

(۲۵) آرام گاه محمد امین ویسی
(فارسی گوینان کشمیر)
رک : کتاب حاضر ۱۹۸۰

(۲۹) خط و شیهه محمد حسین کشمیری زرین قلم

رک: کتاب حاضر ۱۵۶۲

(۲۷) نمونه خط نورالعین واقف بتالوی
دیوان واقف ملک پنجابی اکادمی لاهور
رک : کتاب حاضر ۱۶۵۵

(۱) فهرست نام‌ها

آزاد ، میر غلام علی بلگرامی ۳۹۱ ، ۵۰۵ ،

۵۱۵ ، ۵۲۶ ، ۵۳۸ ، ۵۴۳ ،

۵۴۶ ، ۶۸۰ ، ۷۱۳ ، ۹۳۵ ،

۹۵۲ ، ۹۵۳ ، ۹۵۵ ، ۱۱۸۶ ،

۱۲۲۶ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۴۳ ، ۱۳۵۸ ،

۱۶۶۲ ، ۱۶۶۲

آزاد ، محمد مقیم ۱ ، ۲

آزاد ، میر ۱

آزاد ، میرزا محمد علی ۲ - ۳ ، ۴ ، ۶ ، ۱۶۵

آزوده ، مفتی صدراالدین ۸ ، ۱۰ ، ۱۱

آشنا ، میرزا محمد طاهر عنایت خان ۱۲ - ۱۳ ، ۱۴

۱۹ - ۲۱ ، ۲۳ - ۲۶ ، ۲۹ ،

۱۳۳ ، ۱۳۴ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ،

۱۴۳۱ ، ۱۴۴۰ ، ۱۴۴۱ ، ۱۴۴۳ -

۱۴۴۸

آشوب ، ملا حسین مازندانی ۲۶ ، ۴۵ ، ۱۴۴۸

آصف الدوله نواب اوده ۲۵۱ ، ۳۵۳

آصف خان ابوالحسن میرزا ۲۶ ، ۳۱ ، ۳۵

۶۵ ، ۲۰۲ ، ۲۳۹ ، ۵۳۹ ،

۶۱۹ ، ۶۳۰ ، ۱۰۸۳ ، ۱۲۴۱ ،

۱۲۵۰ ، ۱۲۶۰ ، ۱۲۸۰ ، ۱۳۵۱ ،

۱۳۵۳ ، ۱۳۶۰ ، ۱۳۶۸ ، ۱۳۷۸ ،

۱۴۷۱ ، ۱۴۷۲ ، ۱۴۷۵

آصف خان ، غیاث الدین اعتماد الدوله ۴۵ ، ۶۵

۶۸۰ ، ۶۸۲ ، ۶۹۰ ، ۶۹۵ ،

۶۹۹ ، ۷۰۵ ، ۷۱۳ - ۷۱۵ ،

۷۲۶ ، ۱۰۲۶ ، ۱۴۷۵

آخون ، نیکارام جیو ۱۳۷ ، ۱۴۷

آدم (حضرت) ۲۵۵ ، ۲۷۲ ، ۵۳۲ ، ۵۴۳ ،

۷۵۱ ، ۸۰۰ ، ۹۲۳ ، ۸۱۲ ،

۹۳۹ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۲۸ ، ۱۰۴۱ ،

۱۱۱۶ ، ۱۱۳۷ ، ۱۲۲۲ ، ۱۲۷۲ ،

۱۵۰۲

آدم (خطاط) ۱۵۵۹

آدم خان ۱۳۱۸ ، ۱۳۳۲

آذر ۴۰۰ ، ۴۰۳

آذر ، جوالا پرشاد ۶

آذر ، دیوان شاه ۷ ، ۸

آذری اسفرائینی ، شیخ ۱۱۸۰

آربری ، ای ، جی (Arberry) ۱۰۶۶

آرزو ، سراج الدین علی خان ۱ ، ۱۷ ، ۲۱۰ ،

۲۳۳ ، ۲۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۵۳ ،

۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۵ ، ۲۸۳ ،

۲۸۷ ، ۳۰۲ ، ۳۳۲ ، ۳۳۹ ،

۳۴۱ ، ۳۴۶ ، ۳۸۹ ، ۳۹۶ ،

۴۰۰ ، ۴۸۳ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ ،

۴۹۰ ، ۴۹۱ ، ۴۹۹ ، ۵۰۳ ،

۵۲۹ ، ۵۵۶ ، ۵۶۷ ، ۵۷۲ ،

۵۸۸ ، ۷۲۳ ، ۷۳۸ ، ۷۷۵ ،

۸۱۲ ، ۸۱۳ ، ۸۱۵ ، ۸۲۰ ،

۸۸۰ ، ۸۸۱ ، ۹۳۲ ، ۹۴۵ ،

۹۴۹ ، ۱۰۰۰ ، ۱۰۵۲ ، ۱۰۵۴ ،

۱۰۹۵ ، ۱۱۹۶ ، ۱۲۶۲ ، ۱۳۶۱ ،

۱۴۳۸ ، ۱۴۷۰ ، ۱۴۷۲ ، ۱۶۱۷

آزاد خان ۱۷۲ ، ۲۵۱ ، ۱۸۷۸

آزاد ، محمد آزاد خان ۲

آزاد ، محمد حسین ۱۱۸۷ ، ۱۱۹۲ ، ۱۱۹۶ ،

۱۱۹۷ ، ۱۱۹۹ ، ۱۲۰۰

- آصف خان میرزا جعفر ۶۴ ، ۶۵ ، ۶۵۴ ،
 <۱۳
 آصفی ، خواجه ۱۰۳۱
 آخر خان کلان — امام قلی
 آخر خان مغل — دیده
 آفاقی ، ملا حسن ۲۰۸
 آفرین ، لاهوری ۳۲۰
 آقا محمد شیرازی ، آقای <۶۵
 آگه ۱۸۱۰
 آندرام — مخلص
 آند کول ، پندت — کول
 آنی ختلانسی ، مولانا محمد ۶۲۴ ، ۶۳۱ ،
 ۶۳۳ ، ۶۳۴ ، ۸۹۴
 آنی ، ملا آنی کشمیری ۲۶
 آنی هروی <۲۹
 آوت ریشی ، شیخ ۱۳۲۲
 ابابکر ، مولانا ۱۵۶۰
 ابدال خان ۱۰۹ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۱۶
 ابراهیم ۱۵۲ ، ۴۸ ، ۶۰ ، ۶۶۰ ،
 <۵۵ ، ۸۲۲ ، ۹۹۴ ، ۱۰۸۸
 ۱۰۲۹ ، ۱۱۰۰ ، ۱۰۸۲
 ابراهیم اصفهانی ، میرزا ۱۵۶۱
 ابراهیم بن احمد ماکسری <۱۱ ، ۱۰۴ ،
 ۱۰۵
 ابراهیم بن نور محمد ۱۰۶۶
 ابراهیم بیگ ۱۰۰۴ ، ۱۰۰۵
 ابراهیم تبریزی - رفعتی
 ابراهیم حسن کشمیری ۱۳۲
 ابراهیم خان ، نواب ۳۳ ، ۱۵۵ ، ۱۶۱ ،
 ۱۶۳ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۱۹۰ ،
 ۱۹۱ ، ۱۹۳ ، ۵۹۴ ، ۱۴۲۶
 ۱۴۶۲ ، ۵۴
 ابراهیم ، درویش ۱۱۰۱
 ابراهیم سرهندی ۱۱۹۸
 ابراهیم ، سید ۱۳۲۲
 ابراهیم شاه اول ۱۳۳۳ - ۱۳۳۴
 ابراهیم شاه ثانی ۱۳۳۳
 ابراهیم ، شیخ ۱۰۶
 ابراهیم عادل شاه <۸ ، ۱۱۶۴ ، <۱۳
 ۱۳<۶
 ایکم ، مرزا <۱۵۸
 ابن حجر ، شیخ <۶۱ ، ۶۳۰ ، ۶۳۱ ،
 ۶۳۳ ، ۶۳۹ ، ۱۱۰۹ ، ۱۱۳۲
 ابن عربی ، شیخ محی الدین ۳۳۰ ، ۴۲۸ ،
 ۱۰۵۱ ، ۱۱۰۵
 ابن فارص ، شیخ ۱۱۰۵
 ابن مقله ۱۵۵۹
 ابن یوسف شیرازی <۳
 ابوالبرکات خسان ۲۴۴ ، ۲۴۶ ، ۴۸۳ ،
 ۴۸۵ ، ۸۱۳ ، ۱۴۲۲
 ابوالبرکات ، شیخ <۱۱۴ ، ۱۱۸ ،
 ۱۵۰
 ابوالبقا ، ملک ۹۹۵
 ابوالبقا ، میر ۱۴۹۰ - ۱۴۹۲
 ابوالبقا ، میرزا قنیه پناه <۲۹
 ابوالحسن ، امرالله اله آبادی <۴
 ابوالحسن تربیتی ، خواجه ۲۰ ، ۲۶ ، ۲ ،
 ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۳ ، ۳۵ ، ۳۶ ،
 ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۳ ،
 ۴۴ ، ۴۵ ، ۵۱ ، ۶۱ ، ۶۴ ،
 ۶۵ ، ۶۶ ، ۲۲۸ ، ۵۲۶ ،
 ۵۳۵ ، ۵۳۸ ، ۵۴۸ ، ۵۴۹
 ۱<<۸ ، ۱<<۲

تذکره شعرای کشمیر

ابو الفضل الخطیب گادرونی ۱۱۰۵ء ، ۱۱۲۷ء
 ۱۱۲۳ء ، ۱۱۷۱ء
 ابوالقاسم جیل ، خواجه ۱۲۲۶
 ابوالقاسم خان ، نواب ۳۱۸ ، ۳۱۹
 ابوالقاسم ، قاضی ۷۷۴
 ابوالقاسم گرگانی ۶۰۸
 ابوالقاسم ، میرزا ۵۸۱ ، ۷۰۸ ، ۷۲۶ ، ۷۷۴
 ۷۷۴ ، ۷۷۴
 ابوالمظفر ، دیر ۱۳۸۵
 ابوالمعالی ، قاضی ۶۳۹ ، ۷۰۹
 ابوالمفاخر ۱۳۹۰
 ابوالمکرم رکن الدین ، سمنانی ۶۳۸
 ابوالمکرم ، شیخ ۱۵۷۱
 ابوبکر (حضرت) ۱۱۳۶
 ابوبکر تاج ، شیخ ۶۳۸
 ابوالنواس ۱۲۵۱ ، ۱۲۶۲
 ابوقراب ، میر - فطرت
 ابوقراب ، شیخ ۱۱۲۷ ، ۱۵۷۱
 ابوحامد ۱۵۷۲
 ابو حنیفه ۱۱ ، ۶۲۶ ، ۶۳۲ ، ۶۳۹ ، ۷۷۴
 ۱۱۰۵ - ۱۱۰۷
 ابوسعید ، میرزا ۳۱
 ابوسعید ، سلطان ۱۳۱۷ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۷
 ۱۵۶۱
 ابوسعید گنگوہی ۱۰۵۱
 ابوسعید معمر حبشی ، شیخ ۶۲۶
 ابوسلیمان ۹۹۶
 ابوطالب تبریزی ۷۰۳ ، ۹۹۱ ، ۱۰۴۳
 ابوطالب ، کلیم همدانی ۷۶۸
 ابوعثمان مغربی ، شیخ ۶۳۸

ابوالحسن ، خواجه ۱۲۱۲
 ابوالحسن ، علی بهرامی سرخسی ۱۸۲۸
 ابوالحسن ، ملا ۹۵
 ابوالحسن ، میرزا ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۷
 ابوالخیر ، شیخ ۱۱۱۸ ، ۱۱۲۷ ، ۱۱۶۳
 ۱۲۰۰ ، ۱۵۷۱
 ابوالقاسم - قاضی
 ابوالفتح ، حکیم ، مسیح الدین ۶۳۹ ، ۶۶۸
 ۷۷۴ ، ۷۸۵ ، ۷۸۷ ، ۷۹۲ ، ۷۹۳
 ۷۹۸ ، ۸۰۶ ، ۸۱۰ ، ۸۱۳
 ۸۱۹ ، ۸۲۱ ، ۸۲۹ ، ۱۰۲۴
 ۱۰۳۳ ، ۱۱۹۶
 ابوالفتح ، سلطان محمد صفوی ۱۰۲۷
 ابوالفتح ، مولانا ، علامه ، کلو قلاش پوری
 ۸۸ ، ۱۱۰
 ابوالفتح ، گیلانی ، حکیم ۲۷۲
 ابوالفرج ، رونق ۱۰۳۰
 ابوالفضل ، شیخ ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۷۳
 ۶۷۴ ، ۶۷۵ ، ۷۸۰ ، ۸۰۹
 ۸۱۱ ، ۸۲۱ ، ۹۰۹ ، ۱۰۳۹
 ۱۰۳۲ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۱ ، ۱۱۱۳
 ۱۱۲۰ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۷ ، ۱۱۵۰
 ۱۱۵۳ ، ۱۱۵۴ ، ۱۱۵۹ ، ۱۱۶۲
 ۱۱۶۳ ، ۱۱۶۷ ، ۱۱۷۵ ، ۱۱۷۷
 ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۸۸ - ۱۱۹۰
 ۱۱۹۱ ، ۱۱۹۶ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۰۶
 ۱۲۱۰ ، ۱۲۱۱ ، ۱۲۱۲ ، ۱۲۳۲
 ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۴ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۵۵
 ۱۲۵۶ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۶۰ ، ۱۲۶۲
 ۱۲۶۵ ، ۱۲۶۸ ، ۱۲۷۷ ، ۱۲۷۹
 ۱۲۷۷ ، ۱۲۷۸ ، ۱۲۷۹

احمد شاه ابدالی ۲۱۰ ، ۳۱۹ ، ۳۴۲ ، ۳۴۴ ،

۵۱۴ ، ۵۱۸ ، ۱۶۶۰

احمد شاه بهمنی ۱۱۸۰

احمد علی ، آغا ۱۵۰۲

احمد علی سندیلوی ، قاضی ۱۰۸۵

احمد کرمانی ، میر سید ۲۲۱ ، ۲۲۲

احمد کشمیری ، ملک الشعراء ۴۵ - ۴۴ ،

۲۱۹

احمد مخدوم قادری ۲۲۱ ، ۲۲۲

احمد ، مولانا ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۸ ، ۱۳۱۹ ،

۱۳۳۱ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۴

۱۳۳۶

احول سیستانی ۴۴ - ۸۰

اخلاص شاهجهان آبادی ۸۱۸

اخلاص ، کشن چند ۲۱۰

اخلاص ، منشی بلاس رای ۱۴۹

ادریس خطاط ۱۵۵۹

ادهم ۱۳۶۱

ادهم ، بابا حاجی ۱۳۲۲

ادهمی ۵۵۲ ، ۵۵۵ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰

ادیب صابر ۵۴۱ ، ۱۰۳۰

ارادت خان ۶۵

ارادت مند خان ۲۳۰

ارسطو ۲۰۵ ، ۱۰۰۲

ارسلان بابا ۱۰۰

ارشاد ، آقای ۱۲۹۰

ارغون کابلی ۱۵۶۰

ازی ، ملا مهدی علی کشمیری ۸۰

استغنا ، میرزا عبدالرسول کشمیری ۱۶۰

استوری ۱۵۴۵

اسحاق ، سید ۱۳۲۲

اصحاق بیگ ۲۳

ابو محمد طاهر القطبی ۵۹۳

ابونصر ۱۹۵

اثیرالدین اخسیتیگی ۱۸۲۹

احترام خان ۸۸

احمد داد ۲۵

احسن خان ، میر ملنگ ۲۲۴

احسن ، میرزا احسن الله ظفر خان ۱۲ - ۱۰ ،

۱۹ ، ۲۰ ، ۲۶ ، ۳۰ ، ۳۹ -

۴۶ ، ۴۸ ، ۵۱ - ۳ - ۴۵ ،

۲۲۴ ، ۵۱۹ ، ۵۲۳ ، ۵۲۵ ،

۵۲۶ ، ۵۲۷ ، ۵۳۵ ، ۵۳۴ ،

۵۳۸ ، ۵۴۲ ، ۵۴۵ ، ۵۴۴ ،

۵۵۰ ، ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۶۰ ،

۵۶۸ ، ۵۸۸ ، ۶۹۶ ، ۸۰۰ ،

۹۰۰ ، ۹۰۲ ، ۹۰۳ ، ۹۰۴ ،

۱۰۵۱ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۶۱ ، ۱۳۵۱

۱۳۸۱ ، ۱۳۸۲ ، ۱۴۱۱ ، ۱۴۱۲

۱۴۱۵ ، ۱۴۱۶ ، ۱۶۱۹ ، ۱۶۰۹ -

۱۸۱۰

أحقر کشمیری ۴۵

احمد ، ایم - بی ۹۱۱

احمد بن حنبل ۱۱۰۵

احمد بن عبدالرحیم صفی پوری ۸۳۰

احمد بن عمر الخیونی (ولی تراش) ۶۳۸

احمد بیگ خان ۸۰۰ ، ۱۰۹۲ - ۱۰۹۳

احمد جام زنده پیل ۱۵۶۲

احمد حسین قریشی ، پروفیسور ۲۲

احمد خان ۸۰۰ ، ۸۰۱

احمد خوشخوان ، شیخ ۱۳۲۲

احمد چک ۳۱

احمد زینہ ۱۳۲۲

احمد سنام ۲۲۸

تذکره شعرائ کشمیر

اشرف علی لکهنوی ۹۹۶
 اشرف علی ، منشی ۹۲
 اشرف ، مولانا محمد ۸۸ ، ۸۹
 اشرف ، ملا محمد سید ۱۸۲ ، ۲۵۵ ، ۳۸۵
 ، ۵۵۷ ، ۵۲۸ ، ۵۴۶ ، ۵۵۷
 ، ۵۶۸ ، ۵۷۵ ، ۵۷۷ ، ۹۵۲
 ، ۱۲۳۲ ، ۱۷۳۰ - ۱۷۴۸
 اصلح ، محمد اصلح ، ۸۵ ، ۸۹ ، ۹۹
 ، ۱۶۳ ، ۱۶۷ ، ۱۹۳ ، ۲۳۲
 ، ۹۹۳ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۶۵ ، ۱۴۶۹
 ، ۱۵۸۷ ، ۱۵۸۹ ، ۱۶۰۲
 اظہر ، مولانا ۱۵۶۱
 اظہر ، میر اظہر خان بخاری ۸۱
 اظہری ، سراج الدین ۸۱-۸۳ ، ۴۷۲ ، ۵۰۲
 اعتماد الدولہ ، حبیب بیگ ، میرزا ۳۰
 ۱۰۲۶
 اعتماد الدولہ - قمرالدین خان
 اعتقاد خان ، محمد مراد ۱۵۵۰ - ۱۵۵۲
 اعتقاد خان ، میرزا شاپور ۳۱ ، ۳۵ ، ۴۶
 ، ۴۹ ، ۲۲۸ ، ۱۲۸۰ ، ۱۴۷۱ -
 ، ۱۴۷۲ ، ۱۴۷۵ - ۱۴۷۹ ، ۱۴۷۹ -
 ، ۱۴۸۰ ، ۱۴۸۳ ، ۱۴۹۰ - ۱۴۹۲
 ، ۱۵۰۷ ، ۱۵۰۷
 اعظم دیدہ مری ، خواجہ محمد ۸۵ ، ۸۶
 ، ۸۸ - ۹۳ ، ۹۵ ، ۹۷ ، ۹۸
 ۱۰۷
 اصحابز ، محمد ۸۴
 اعظم خان ۱۲۷۹ ، ۱۲۸۶ ، ۱۷۹۸
 اعشی ۱۰۳۰
 افراسیاب ۳۵۹ ، ۳۶۵
 افضل الہ آبادی ، شیخ محمد ۱۸۰
 افضل بخاری ، ملا محمد ۷۷

اسحاق خان قرا تاتار ۶۲
 اسحاق ختلانی ۶۳۸
 اسحاق ، خواجہ محمد ۹۳
 اسد اللہ خان ۹۲۸ ، ۹۴۰ ، ۹۴۸ ، ۹۵۳
 ، ۹۵۹ ، ۹۶۰
 اسدی طوسی ۹۹۳
 اسفندیار ۲۱۸
 اسکندر ، مولانا ۱۲۹۹
 اسلام خان میر عبدالسلام خان مشہدی ، نواب
 ، ۱۳۲ ، ۲۹۳ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸
 ، ۳۷۸ ، ۳۸۳ ، ۳۷۹ ، ۳۸۵
 ، ۳۸۶ ، ۳۸۹ ، ۴۰۱ ، ۴۱۱ -
 ، ۴۱۳ ، ۴۲۰ ، ۴۲۱ ، ۴۷۲
 ، ۱۱۲۰ ، ۱۱۲۱ ، ۱۱۸۸
 اسلام خان ، امیر الامرا ۹۹۷ ، ۱۸۰۵
 اسلام خان بدخشی ۱۶۶۸ - ۱۶۶۹
 اسلام خان ، ولا ۹۲۸ ، ۹۴۰
 اسماعیل بیگ ۳۳ ، ۱۰۷۲
 اسماعیل کشمیری - بینش
 اسماعیل ، میرزا ۲۲۹
 اسماعیل ، ملا ۷۹
 اسماعیل ، سید ۱۳۲۲
 اسماعیل شاہ ، سلطان ۱۳۳۲ - ۱۳۳۵
 اسماعیل ، شیخ ۱۳۲۲
 اسماعیل عادل شاہ ۱۱۸۸
 اسپر ۴۰۷ ، ۵۹۸
 اسپرنگر (صاحب قہرست) ۲۳۰
 اشرف آصف الدولہ ۹۳۰
 اشرف اقدس ، نواب ۱۵۵
 اشرف الدین ۹۱
 اشرف خان - صمصام الدولہ

۱۸۲۱-۱۸۲۵ ، ۱۸۲۱-۱۸۲۵ ، ۱۸۲۱-۱۸۲۵

۱۸۲۲

اکبر خان غازی ، سردار محمد ۲۱۶

اکبر ، محمد اکبر خان امیرالدوله ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷

اکرام خان ۲۲۱

اکمل ، اکمل الدین محمد بیگ بدخشی ۱۰۰ ، ۱۰۱

۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۲

الجبایتر سلطان ۸۸۸ ، ۹۰۶

الهی ، حسکیم صدوالدین شیرازی ۱۵۲-۱۵۳

۱۵۳

الهی همدانی ، میر حماد الدین محمود ۴۰ ، ۴۱

۱۱۲-۱۱۹ ، ۱۱۰-۱۱۹ ، ۱۲۰-۱۲۱

۴۸۰ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۸۳ ، ۴۸۴

۵۰۰ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲ ، ۵۰۳ ، ۵۰۴

۹۰۵ ، ۹۰۶ ، ۹۰۷ ، ۹۰۸ ، ۹۰۹

۱۵۰۲ ، ۱۵۰۳

الهی قسری ، میر ۱۰۳۱

آلپ ارسلان ۱۳۸۵

الغ بیگ ، میرزا ۳۵۶ ، ۳۵۷ ، ۳۵۸ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰

۱۲۲۳

الفت ، آقای ۵۰۰

القا ، میان محمد صادق ۳۳۱

الکاس حبشی ۲

الیاس فاروقی عسری ، شیخ محمد ۹۰

امام ، امام الدین جنگ بهادر ۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲

۱۳۰۰

امام جعفر صادق ۱۳۰۵

امام حسین ۸۹۶ ، ۸۹۷ ، ۸۹۸

امام رضا ۵۲۱ ، ۵۲۲ ، ۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵

۱۲۲۸ ، ۱۲۲۹

امام علی نقی ۲۹۲

افضل خان ۱۲۴۳ ، ۱۲۴۴ ، ۱۲۴۵

افضل ، سید ۱۳۲۲

افلاطون ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۰۹

۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ، ۶۶۳

۱۲۰۵ ، ۱۲۰۶ ، ۱۲۰۷

اقبال ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲

اکبر پادشاه ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰

۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۸

۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴

۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵

۲۳۰ ، ۲۳۱ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴

۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۰ ، ۴۹۱ ، ۴۹۲

۶۲۶ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸ ، ۶۲۹ ، ۶۳۰

۶۵۴ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸

۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸

۹۹ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳

۸۲۱ ، ۸۲۲ ، ۸۲۳ ، ۸۲۴ ، ۸۲۵

۸۶۸ ، ۸۶۹ ، ۸۷۰ ، ۸۷۱ ، ۸۷۲

۱۰۰۲ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۰۴ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۰۶

۱۰۰۸ ، ۱۰۰۹ ، ۱۰۱۰ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۱۲

۱۰۲۳ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۲۷

۱۱۳۴ ، ۱۱۳۵ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۳۸

۱۱۵۴ ، ۱۱۵۵ ، ۱۱۵۶ ، ۱۱۵۷ ، ۱۱۵۸

۱۱۶۳ ، ۱۱۶۴ ، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۷

۱۱۸۲ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۴ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۸۶

۱۱۹۲ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۴ ، ۱۱۹۵ ، ۱۱۹۶

۱۲۱۱ ، ۱۲۱۲ ، ۱۲۱۳ ، ۱۲۱۴ ، ۱۲۱۵

۱۳۲۵ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۷ ، ۱۳۲۸ ، ۱۳۲۹

۱۴۴۴ ، ۱۴۴۵ ، ۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷ ، ۱۴۴۸

۱۵۰۱ ، ۱۵۰۲ ، ۱۵۰۳ ، ۱۵۰۴ ، ۱۵۰۵

۱۶۳۶ ، ۱۶۳۷ ، ۱۶۳۸ ، ۱۶۳۹ ، ۱۶۴۰

انوری ۲۳۲، ۴۶۵، ۴۷۶، ۴۸۹، ۷۹۱
 ۸۲۳، ۸۴۱، ۱۰۳۰، ۱۰۴۰
 ۱۸۲۹، ۱۸۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۸۵

انیسی، یول قلی بیگ ۵۵۵، ۱۴۸۷

اوتر تھکور، شیخ ۱۳۲۲

اوتر رینہ چاورد ۱۳۳۱

اوجی ۶۰۰

اوحدی مراغی ۱۸۳۰

اودت نرائن سنگھ بہادر، مہاراجہ ۲۴۹

اورنگزیب - عالمگیر

اولیاء چلبی (سیاح) ۵۵۲، ۵۵۹

اعلی شیرازی ۵۵۵، ۵۹۷، ۱۰۳۱

ایاز ۳۰۲، ۳۱۰، ۳۱۳، ۴۱۶، ۸۴۹

۱۲۵۸، ۱۰۶۸

ایتھی (Ethie) ۵۷۸، ۵۹۳، ۷۲۱

ایڈورڈز، ای (Edwards, E) ۱۰۶۶

ایلیٹ (Elliot) ۲۱

ایلیٹ و داؤسن (Elliot & Dowson)

۷۵۷

ایوانوف ۱۰۶۵

ایوب ۳۹۴

ایوب بیگ ۶۶۷

بابا یم ریشی ۱۳۲۲

بابا حاجی ادم ۱۶۸۶

بابا خلیل ۱۷۰۹، ۱۷۱۱، ۱۷۱۲ - ۱۷۱۳

۱۷۱۷، ۱۷۱۷

بابا داؤد خساکی، شیخ ۶۳۵، ۶۳۷

۹۱۴، ۹۶۴، ۹۶۶

بابا طالب اصفہانی ۱۷۲۲

بابا طاہر ۹۱۴

بابا لولی حاجی ۱۳۴۲

بابا میر ویسی ۱۳۲۲، ۱۶۸۰

بابا نصیب ۴۴۱، ۴۴۲، ۱۴۲۶ - ۱۴۲۷

بابا ولی ۱۸۷۹

امام کیا دیلمی ۴۳۶

امام قلی آخر خان (کلان) ۱۱۳، ۲۴۴

۲۴۶، ۳۷۹، ۳۸۸، ۳۸۹

امام موسیٰ کاظم ۴۹۲

امان اللہ بیگ ترکمان - زخمی

امان اللہ خان ۱۰۲۰

امان اللہ، میرزا ۷۷۸، ۷۸۰

امانت خان ۲۶، ۱۳۷۱، ۱۰۸۲، ۱۴۹۸

امرا اللہ، میرزا ۳۷۲، ۴۸۱، ۴۸۵

۵۱۴، ۵۰۱

امراۃ القیس ۱۰۳۰

امید علی جولک ۶۶۷

امید، قزلباش خان ۳۷۰

امیر بیگ والہ ۳۸۵

امیر خان، سید - انجام

امیر خان ۱۲۲۳

امیر عبداللہ برزش آبادی ۶۳۸

امیر محمد ۶۳۶

امیر معزی ۱۸۲۸

امیر نصر ۱۴۸۴

امین سیستانی، محمد ۴۲۷

امین، مولانا محمد امین کشمیری ۱۳۰، ۱۳۱

۱۷۴۸ - ۱۷۵۲

امین، میر محمد - سعادت خان برہان الملک

انجام، عمدۃ الملک نواب سید امیر خان ۱

۷۲، ۸۸، ۱۴۲، ۲۴۶

انجیب، حاجی محمد ربیع مغربی ۱۳۱

انجیب، میر ضیاء اللہ کشمیری ۱۳۱

افسان، اسد اللہ یار خان ۱۳۲، ۴۱۰

انوار لاہوری، ملا ۴۸۱

انور، مولوی محمد ۱۳۶

یسابر پادشاه ۹۰۹ ، ۱۱۸ < ، ۱۱۸۸ ،

۱۳۶۶ ، ۱۴۴۹ ، ۱ < < <

باسکر ، پندت واسه کاک ۱۴۱

باغی ، میر ۱۴۵۱

باقر خان نجم ۳۱

باقر علوی شیرازی میر محمد ۲۵ ، ۲ <

باقر لاهوری ، دکتور محمد ۱۹۱

باقر ، ملا محمد باقر خراسانی ۳۱۶ ، ۳۱ <

باقر ، ملا باقر شیرازی ۱۵۳ - ۱۵۴ <

باقر ، میرزا ۱۰۰۳

باقیانی فائینی ۱۳۶۵

باله پندت ۱۲ < ، ۱۲۸

بام الدین ، بابا ۱۳۲۲

بایزید بسطامی ۴۵۰ ، ۶۳۹ ، ۶۶۲

بایسنقر ، میرزا ۴۵ ، ۱۰۰۳

بختاور خان ۳۳۸

بختیار کاک ، خواجه ۱۳۱۱

بدایونی ، عبدالقادر ۶۲ - ۶۲۹ ، ۸۱۸ ، ۸۲۳ <

۱۱۳۴ ، ۱۱۳۵ ، ۱۱۴۳ ، ۱۱۴۴ <

۱۱۹۲ ، ۱۱۹۹ - ۱۱۹۲ ، ۱۵۶۶

بدرالدین کشمیری ۱۳۲

بدرالدین زینه کدلی ، سید ۱۳۲۲

بدر ، پندت بلیدر جیو در ۵۵ <

بدر چاچی ۱۱۸۰

بدیا دهر ، پندت ۲۸۸

بدیع الدین قلندر ۹۳۱

بدیبهی ، مولانا ۱۴۹۴

براژن ۵۹۲ ، ۵۹۴ ، ۵۰۳ <

برجیس ۱۲۳۵

برخوردار ، سید ۱۳۲۲

بردیاخان ، تنگری بردی خان ۲۴۶

برهان شاه ۱۱۸۳ - ۱۱۸۴

برهان ، شیخ برهان پوری ۲۵۳

بزرگ خانم ۱۵ ، ۲۶ ، ۳۹ ، ۶۸ ، ۶۹

بزرگی کشمیریہ ۱۳۳ ، ۱۳۴

بزمی ۴۹ <

بشن داس مصور ۶۸ ، ۷۰ ، ۷۵ <

بصیر ، اخوند ملا حافظ ۶۲۵ ، ۶۳۶

بقا ، پندت سترام ۱۳۳

بقائی خراسانی ۲۸ <

بقائی بخاری ، حاجی ۱۸۱ <

بقراط ۱۴۵۸

بکتنش خان ۶۷۶ - ۶۸۰

بلبل شاه ، سید شرف الدین ۸۳۸ ، ۸۵۲ <

۸۶۲

بلبل ، عبدالرحمن ۲۲۶

بلبل ، ملا اشرف دائری ۱۳۵

بلقیس (ملکه سبا) ۸۰ ، ۱۲۳۵

بلست زینه ۱۳۲۸

بلو خمین ، ایچ (H. Blochman) ۱۵۷۲ <

۱۵۷۵

بلوی شیرازی ، خواجه ۷۹ < ، ۹۸ < ، ۸۲۰

بوالفرج ۷۹ < ، ۸۲۳

بوته صوفی ۶۳ <

بوذر (ابوذر غفار) ۵۴۳

بوعلی قلندر ۹۲۲ ، ۹۴۵

بوعلی سینا ۱۰۶۸

بولاقی ۱۲۵۰ ، ۱۲۶ <

بها ، ملا بهاء الدین مترو ۱۳۶ ، ۱۳ <

بهادر خان ، سید ۴ <

بهادر خان کوکه ۱۶۶۶

بهادر شاه ۱۵۴۸ ، ۱۵۴۹ ، ۱۵۵۲

بهادر شاه (بن عالمگیر) ۱۰۷۲ ، ۱۰۷۵

بهار ، پندت لسه کول ۱۳ < ، ۱۷۷ ، ۱۸۳۳

بهار ، ملک الشعرا ۵۶۴

تذکره شعرای کشمیر

- بیاضی ، آقای پرتو ۱۳۵۰، ۱۳۵۶-۱۳۵۷
 ۱۳۵۹ ، ۱۳۸۲ - ۱۳۸۳
 بیغرض ، پندت فندلال در ۱۴۱
 بینم بیراگی ۳۵۱
 بیل ، دبلیو . بی . (Bayley, W. B.)
 ۱۰۶۶
 بیسنش ، میرزا محمد اسماعیل کشمیری ۱۴۱ ،
 ۱۴۲ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۴۸ ،
 ۱۵۳
 بینوا ، حسین ۹۲۴
 بیوریج ، ایچ (H. Beveridge) ۱۰۶۵ ،
 ۱۵۷۴
 بیتهی بیگم بی بی قاج خاتون ۱۱۶ ، ۱۱۷ ،
 ۱۴۵۱
 ● پرائس ، میجر دی (Price, Mjor D.)
 ۱۵۷۴
 پر باز ، شیخ ۱۳۲۲
 پرویز ، شاهزاده ۱۳۴۷
 پلجی خان ۷۹۹
 پنبه ، محمد علی ۳۷۶
 پندت راجکول دیری ۱۸۳۴
 پور ادم ۱۳۶۱
 پور پشنگ ۲۱۸
 پور سبکتگین ۱۳۶۱ ، ۱۳۸۵
 پیر حسن شاه ۱۰۶۲
 پیر محمد قادری ۸۹۳
 پیر محی الدین نوری ۶۳۸
 ● تابه رام ترکی ، پندت - بیتاب
 تاثیر ، میرزا محسن ۱۸۳ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷
 قاج الدین ، سید ۱۱۷ ، ۸۹۰ ، ۹۱۲ ، ۹۱۳
 قاج الدین سستانی ، سید ۹۱۳ ، ۹۱۴
 قاج سلیمان ، خواجه ۱۵۶۰
 قائب ، خواجه ابوالحسن ۱۵۲
 تجلی کاشی ۱۵۸۱

- یهاسکرا اچاریه ۱۱۹۷
 یهوان ۱۱۹۸
 یهواءالدین ذکریا ۲۲۱
 یهواءالدین گنج بخش ۱۱۶ ، ۱۳۲۲ ، ۱۶۸۱ ،
 ۱۶۸۸ ، ۱۶۸۶
 یهواءالدین نقشبند ، خواجه ۱۶۸۶
 یهواءالدین عالمی ۱۰۷۶
 یهگوان داس ۸۶۶
 یهگونت رای قلندر ۹۲۳ ، ۹۵۴
 یهت ، سری ۱۳۲۰
 یهرام تبریزی ، ملا ۵۹۴
 یهرام خان ۱۳۱۸
 یهرام گور ۸۰۳
 یهلول ۲۱۳
 یهلول دانا ۷۶۵
 یهلول لودی ، سلطان ۱۳۱۷
 یهرام میرزا صفوی ۲۲۹
 ییان ، آقا مبهی اصفهانی ۱۷۵۵ - ۱۷۵۷
 ییبدل خان - سعیدای گیلانی
 ییخبر بلگرامی ، میر عظمت الله ۹۴۹
 یی بی جمال خاتون ۴۲۸
 یی بی وادی (بادی) ۴۲۸
 ییتاب ، پندت تابه رام ترکی ۱۳۸
 ییخبر ، غلام غوث کشمیری ۱۳۹
 ییخود ، پندت سترام کشمیری ۱۴۰
 ییخود ، ملا ۱۴۳۳
 ییخود ، خواجه محمد عاصم ۱۴۰
 ییدل ، میرزا عبدالقادر ۳۳۱ ، ۳۳۳ ، ۳۴۰ ،
 ۳۴۷ ، ۴۰۹ ، ۵۵۶ ، ۵۶۷ ،
 ۵۷۴ ، ۵۸۵ ، ۹۲۷ ، ۹۲۸ ،
 ۹۲۵ ، ۹۲۵ - ۱۲۲۲ ، ۱۲۲۵ ،
 ۱۸۳۳ ، ۱۶۲۰ ، ۱۵۵۱ ، ۱۳۷۵
 ییردر کاجرو ، پندت ۱۳۳۷
 ییر سنگایو بندیل ۱۵۶۵ - ۱۵۶۶
 ییرم خان ۱۱۳۸

تجلی ، ملا علی رضا ازدگانی ۱۵۴ ، ۱۵۵ ،

۱۵۹ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ،

۱۶۴ ، ۱۸۲ ، ۳۸۵

تحسین ، آغا عبدالعلی ۱۶۴ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷ ،

قربتی - ابوالحسن قربتی

قربیت خان ۶۹ ، ۴۲۰ ، ۴۲۲ ، ۵۵۸ ،

۵۵۹ ، ۵۶۱ ، ۵۶۶ ، ۵۶۷ ،

۵۷۰ ، ۹۲۸ ، ۹۲۹ ، ۹۳۰ ،

۱۰۲۰

قرقی ، حاج محمد علی بیژن ۵۹۶

قرک علی ، حافظ ۶۸

قرکم چینی ۱۳۳۲

قسلیم ، شاه رضا خراسانی ۱۷۵۸

قسلیم ، محمد علی ۳۸۴

قسلیم ، میرزا فتح علی بیگ ۱۶۷

قفتازانی ، علامه ۲۰۶

ققی الدین علی دوستی ۸۸۵ ، ۸۸۷ ، ۸۸۸ ،

۹۰۸

ققی اوحدی ۸۲ ، ۱۱۷ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲ ،

۱۳۱ ، ۲۷۵ ، ۴۸۲ ، ۵۰۰ ،

۵۵۳ ، ۵۹۹ ، ۶۰۰ ، ۶۸۶ ،

۶۹۰ ، ۷۳۰ ، ۸۱۲ ،

۸۱۳ ، ۸۸۰ ، ۸۸۱ ، ۱۰۹۲ -

۱۰۹۶ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۷۶ ، ۱۲۵۹ ،

۱۲۶۰ ، ۱۲۶۶ ، ۱۳۰۹ ، ۱۳۳۸ ،

۱۳۴۱ ، ۱۸۱۱

ققای معروف ۱۵۸۱

ققی کاشی ۶۵۳ ، ۶۵۸ ، ۶۶۲ ، ۶۷۳ ،

۹۶ ، ۹۸ ، ۸۰۰ ، ۱۱۹۰

لکلف - حشمت

تلاش ، حافظ محمد جبال ۳۵۱

تمر خان ، میرزا ۷۶

تمکین ، میرزا محمد علی ۱۶۷ ، ۳۸۴

تمنا ، خواجه محمد علی ۲۹

تمیزالدین ارزانی ، مولوی ۱۱۹۲

تنها ۵۵۴

تنها ، عبداللطیف خان ۱۷۵ ، ۱۷۸

توفیق ، ملا شیخ محمد توفیق (لاله جو) کشمیری

۱۳۸ ، ۱۵۴ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ،

۱۷۳ ، ۲۱۰ ، ۲۱۹ ، ۲۱۷

۳۷۶ ، ۱۸۱۰

تونی ، ملا علاءالملک ۷۱

تیگو ، دکتر ۱۰۶۵ - ۱۰۶۶ ، ۱۸۷۹

تیکا رام جیو - آخون

تیمور ۱۰۷ ، ۳۶۸ ، ۸۶۴ ، ۸۸۶ ، ۸۹۱

۹۰۸ ، ۱۲۶۱ ، ۱۳۱۹ ، ۱۳۲۶ -

۱۳۲۷

تیمور شاه درانی ۱۷۲

● ثاقب ، مرحمت خان ۱۷۵۹

ثاقب ، میر محمد حسین ۱۷۶۲

ثروت صولت ۷۳

ثنا ، شیخ آیت الله ۷۷ ، ۱۷۸

ثنائسی ، میرزا حسین ۸۶ ، ۱۰۳۱ ،

۱۰۳۲

● جادوسرای ۱۳۶۸

جاریه قیطیه ۱۰۳۰

جالینوس ۲۹۴

جام نظام الدین ۱۱۰۶

جامع ، خواجه محمد مقصود (مسعود) ۱۷۸

۱۷۹

تذکره شعرای کشمیر

۱۱

۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۳۹۶ ، ۴۰۳

۴۱۹ ، ۶۰۵ ، ۶۵۱ ، ۶۸۵

۶۶۹ ، ۸۲۴ ، ۸۲۰ ، ۸۲۰

۸۵۵ ، ۸۶۰ ، ۹۵۰ ، ۹۹۸

۱۰۱۲

جمال الدین احمد ذاکر جورفانی ۶۳۸

جمال الدین سیالکوٹی <۴>

جمال الدین ، سید ۹۱۰

جمال الدین شیرازی <۹> ، ۸۱۰ ، ۸۱۱

۸۲۱ ، ۸۲۲ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۶

جمال الدین ، قاضی <۴>

جمال الدین محدث ۸۹۱

جمال الدین ، مولانا ۱۳۲۲

جمشید بن شمس الدین سلطان ۱۳۲۳-۱۳۲۴

جمیل حافظ ، ملا ۱۳۱۶ ، ۱۳۲۴

جنون ، خواجہ ابرارفتح خان <۹> ، ۱۸۰

جنید بغدادی ، شیخ ۶۳۸

جوالا پرشاد - آذر

جوهر خان ۱۲۸۵

جوهر فانت ، ملا ۱۲۲۶

جوهری ، محمد مقیم <۴>

جویا ، میرزا داراب بیگ تبریزی ، <۵>

۱۲۶ ، ۱۶۱ ، ۱۶۴ ، ۱۶۶

<۱۶> ، ۱۸۱ - ۱۹۴ ، ۲۰۰

۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۹۱ - ۲۹۳

۲۹۸ ، ۸۵۲ ، ۱۰۸۰ ، ۱۴۲۴ -

۱۴۲۶ ، ۱۴۳۳ ، ۱۴۳۸ ، ۱۴۶۴

جهان آرا بیگم ۲۸۲ ، ۴۳۱ ، ۴۴۰

۴۴۵ ، ۴۱۶ ، ۴۱۸ ، ۴۲۴۵

۴۲۶۴ ، ۴۳۰۵ ، ۴۴۰ - ۴۴۴۱

۱۴۴۴

جهاندار شاه ۱۰۶ ، ۲۱۱ ، ۲۳۰ ، ۲۵۲۹

جسامی <۴> ، ۴۸۸ ، ۵۰۱ ، ۵۵۴

۶۲۴ ، ۶۳۱ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ -

۶۳۴ ، ۶۵۰ ، ۶۵۱ ، ۸۳۹

۹۶۳ ، ۱۰۳۰ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۳

۱۱۸۲ ، ۱۸۳۱

جانباز ، سید ۱۳۲۲

جانبی ۵۵۲ ، ۵۵۹

جبرئیل ۱۴۹ ، ۱۵۰ ، ۱۵۱ ، ۳۰۸

۸۴۱ ، ۱۲۰۳

جریر ۱۰۳۰

جسرت کوکهر ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۹

جسونت سنگھ ، راجه ۲۲۰ ، ۳۵

جعفر بیگ - پیش

جعفر تبریزی ، مولانا ۱۵۶۱

جعفر خان ، نواب ۵۲۰ ، ۵۳۹ ، ۵۴۵

جعفر ، سید ۱۳۲۲

جعفر معمای ، میرزا <۲>

جعفر ندوی ، میر ۱۰۱۸

جعفری ، جلال الدین <۱۵>

جعفری ، مولانا ۶۱۱

جگراج ۶۶

جلال الدین سیادت ۱۰۸۰

جلال الدین همائی اصفهانی ۵۶۳ ، ۵۶۹

جلالای طباطبائی ۳۸۵ ، ۱۴۳۸ ، ۱۴۶۹

<۱۴> ، ۱۴

جلال ، جلال الدین اسیر شهرستانی <۹>

۲۹۰ ، ۲۹۹ ، ۳۰۲ ، ۳۱۴

۳۱۵ ، ۵۵۵

جلال ، مولانا ، ۱۳۹۳ ، ۱۸۹۸

جلیل کاشانی ، سید ۱۳۲۲

جم (جمشید) ۱۰۲ ، ۱۴۴ ، ۱۴۲ ، ۴۱۵

۲۵۰ ، ۲۶۲ ، ۲۶۱ ، ۳۰۸

جهانگیر قلی خان ولد خان اعظم < ۲ ، ۳۸ ،
 چهار سنگه بندیل ۳۵ ، ۶۶ ، < ۱۳۶ ،
 ۱۳۶۹

جیرات (Jarrett) ۱۳۳۲ ، < ۱۵۰۵
 جی سنگه ۱۳۳۶

جیو ، خواجه محمد جان ۹۹۶

● چاکری ۵۵۲ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰
 چارلمرز ، لیفتینینت (Chalmers) < ۱۵۰۲
 چرخي ، ملا حیدر ۹۶۵
 چغتائی ، دکتر عبدالله ۲۰ ، ۳۰ ، < ۲ ،
 < ۳

چندر بهان برهن ۹۲۳ ، ۹۵۴ ، ۱۲۴۴
 چنگیز < ۱۲۱

چین قلیچ خان ۴۲۳

● حاتم طای ۵۶ ، < ۲۱ ، ۱۰۴۸ ، ۱۴۵۸
 حاتم کاتب ۵۸۹
 حاتم ، هدایت الله کاشی ۶۱۳ ، ۱۰۳۱
 حاجی خان ، حیدر شاه ۱۳۱۸ ، ۱۳۳۳-۱۳۳۴
 حاجی بقائی بخاری < ۱۸۱
 حاجی خلیفه < ۵۸
 حاجی ساقی لنگ < ۱۸۱

حاجی محمد خوبشانی ۱۶۲۲
 حاذق ، حکیم کمال الدین محمد ۱۱۲ ، ۱۱۳ ،
 < ۲ ، ۴۸۵ ، ۵۰۱ ، ۵۱۴ ،
 ۱۸۳۲

حافظ ابو الحسن < ۶۸

حافظ الدین احمد < ۱۵۰۵

حافظ حقیظ ۱۵۶۰

حافظ خلوصی ۵۵۵

حافظ سلمان < ۱۰۰۵

حافظ شیرازی ۲۵۴ ، < ۲ ، ۴۰۳ ،
 ۵۵۴ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۴۴

جهانگیر پادشاه ۲۶ ، ۳۱ ، ۳۸ ، ۴۱ ،
 ۴۲ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۶ ، ۶۵ ،
 < ۴ ، < ۵ ، ۸۱ ، ۸۳ ، ۸۴ ،
 ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ،
 ۱۲۵ ، ۱۳۳ ، ۱۳۴ ، < ۱۰۳ ،
 ۱۹۵ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۲۹ ،
 ۲۳۰ ، ۲۳۱ ، < ۲۴ ، ۳۳۴ ،
 ۳۳۹ ، ۳۵۸ ، ۳۶۱ ، ۳۶۲ -
 ۳۶۴ ، ۳۶۸ ، ۳۶۹ ، ۴۶۲ ،
 ۴۶۳ ، ۴۶۴ ، ۴۶۵ ، ۴۶۶ ،
 < ۴۸ ، ۴۸۴ ، ۴۸۱ ، < ۴۸ ،
 ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۵۰۰ ، ۵۰۲ ،
 ۵۱۴ ، ۵۱۵ ، ۵۳۵ ، ۵۳۶ ،
 ۵۴۸ ، ۵۵۴ ، ۵۵۰ ، ۶۵۸ ،
 ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱ ،
 < ۶۸ ، ۶۸۲ ، ۶۸۴ ، ۶۸۹ ،
 ۶۹۰ ، ۶۹۲ ، ۶۹۵ ، ۶۹۶ ،
 ۷۰۰ ، ۷۰۳ ، ۷۰۶ ، ۷۰۹ ،
 ۷۱۲ ، ۷۱۳ ، ۷۱۵ ، ۷۲۱ ،
 ۷۲۲ ، ۷۲۶ ، ۷۲۸ ، ۷۳۵ ،
 ۷۴۲ ، ۷۴۹ ، ۷۵۰ ، ۸۰۶ ، ۸۱۰ ،
 ۸۱۹ ، ۸۶۸ ، ۸۶۹ ، ۸۷۶ ،
 ۸۸۰ ، ۸۸۳ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۵۸ ،
 < ۱۰۹۲ ، ۱۱۰۹ ، ۱۱۸۸ ،
 ۱۲۶۱ ، ۱۲۶۶ ، ۱۲۹۸ ،
 ۱۳۱۰ ، ۱۳۵۵ ، ۱۳۵۹ ، ۱۳۶۳ ،
 < ۱۳۶ ، ۱۳۷۰ ، ۱۳۷۳ ، ۱۳۸۰ ،
 < ۱۳۸ ، ۱۳۸۰ ، ۱۴۳۰ ، ۱۴۳۴ ،
 < ۱۴۹ ، ۱۵۸۱ ، ۱۶۱۹ ، ۱۶۳۹ ،
 < ۱۶ ، < ۱۵۳ ، < ۱۶۳ ، < ۱۶۵ ،
 < ۱۸۳ ، ۱۸۶ ، ۱۸۶۹ ، ۱۸۷۱

حسان بن ثابت ۶۶۳ ، ۱۰۳۰
 حسرتی دهلوی ۹
 حسن بصری ۶۳۸
 حسن بلادوری ۹۹۴
 حسن بن شیخ محمد ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۳
 حسن قاری ، خواجه ۲۲۱
 حسن راجا ۲۱۰ ، ۳۱۹
 حسن ، روملو ۱۱۰۶
 حسن ، سید ۸۹۱
 حسن شاه بقال ، خواجه ۱۱۰۶
 حسن شاه ، سلطان ۱۳۲۳ - ۱۳۲۲
 حسن گنسائی ، شیخ میر ۶۲۴ ، ۶۳۱
 ۶۳۲ ، ۶۳۴ - ۶۳۶
 حسن علی خان ، اشرف الدوله میرزا ۱۰۰۵
 حسن علی مشهدی ، مولانا ۱۵۶۱
 حسن کالیبی ، شیخ ۱۱۹۰
 حسن منطقی ، سید ۱۳۲۲
 حسن مکی ، شیخ ۶۳۹
 حسین الدین ۲۱۱
 حسین حسنی ، سید ۱۰۲۶ ، ۱۰۲۰
 حسین ، خواجه محمد ۹۳
 حسین خوارزمی ، شیخ کمال الدین ۶۱۰
 ۶۲۵ ، ۶۲۸ ، ۶۳۰ ، ۶۳۳
 ۶۳۲ ، ۶۳۸
 حسین خوانسار ، آقا ۱۵۵ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲
 ۱۶۳
 حسین دوست سنبهلی ، میر ۴۱۳
 حسین سامسانی (سمنانی) ۸۹۰ ، ۸۹۱
 ۹۱۲ ، ۹۱۳
 حسین سبزواری ، میر ۴۵ ، ۶۴
 حسین ، سید ۱۳۲۲

۴۶ ، ۸۶۰ ، ۹۵۰ ، ۱۰۰۵
 ۱۱۸۲ ، ۱۲۲۴ ، ۱۳۲۰ ، ۱۳۶۲
 ۱۸۳۰ ، ۱۰۲۰
 حالتی ، یادگار چغتائی ۲۰۴
 حالی ، الطاف حسین ۱۸۸۴
 حبه خاتون ۱۰۰۵
 حبیب الرحمن خان شروانی ۸۳۸
 حبیب الله خان ۳۵۲ ، ۳۵۳
 حبیب الله ، میر ۱۱۱
 حبیب الله گنسائی ، خواجه ۹۳ ، ۱۰۸
 ۱۱۱
 حبیب الله قطار ، خواجه ۶۳۸
 حبیب الله نوشهروی ، خواجه ۶۳۸ ، ۶۴۰
 حبیب الله اعجمی ، خواجه ۶۳۸
 حبیب چک ۳۱
 حبیب خان ۱۰۱۲
 حبیب شاه ۱۳۳۳
 حبیب کاشانی ، سید ۱۳۲۲
 حبیبی ، خواجه حبیب الله ۲۰۶ ، ۲۰۸
 ۲۰۹
 حجاب ، میر محمد اسماعیل ۱۳۳۳
 حجت الله سعد آبادی ۱۱۰ ، ۱۱۹
 حجت ، میرزا مهدی کشمیری ۲۰۹ ، ۲۱۰
 حزنی ، اصفهانی ۴۰۰ ، ۱۰۳۱
 حزین ، شیخ محمد علی لاهیجانی ۱۲۸ ، ۱۰۰۸
 ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۵۲۶ ، ۰۰۲
 ۱۰۰۵ ، ۱۳۶۱ ، ۱۸۱۱
 حسابی ، میرزای ۱۰۳۱
 حسام الدین خان ۳۶۶ ، ۳۶۰ ، ۳۰۶
 ۲۵۴
 حسام الدین مغل ۱۳۲۰

- حسین شاه ۸۸۲
 حسین شاه چک ۲۱۰
 حسین علی خان ، سید ۲۶۸
 حسین کشمیری ۲۱۱ ، ۲۱۲
 حسین مروی ، خواجه ۶۲۳
 حسین منطقی ، سید ۱۳۲۲
 حسین مہروی ، خواجه ۱۱۳۴
 حسین ، میر ۸۷۵
 حشمت ، محمد علی ۲۱۲ ، ۲۱۳
 حضرت زہرا ۱۶۷۶
 حضور اللہ ، سید ۱۳۲۲ ، ۱۳۲۰
 حضوری ، پنڈت ہرہ کول ۲۱۳
 حضوری قمی ۱۰۳۱ ، ۱۱۸۳
 حفظ اللہ خان صوبیدار ۱۹۳ ، ۱۹۴
 حفظی ، ملا ۲۷ ، ۳۸
 حفیظ ہوشیار پوری ۱۸۲۵
 حکمت ، علی اصغر ۹۱۰
 حکیم حاذق ۵۵۵ ، ۶۰۰ ، ۸۱۳ ، ۸۱۹
 ۸۲۲
 حکیم رکنای کاشی ، مسیح ۷۵ ، ۳۸۴
 ۴۸۹ ، ۵۱۵ ، ۵۰۰ ، ۱۵۸۰
 حکیم روحانی سمرقندی ۱۱۸۰
 حکیم شفائی شیرازی ۱۶۹۶ ، ۱۸۳۲
 حکیم علی ۱۱۵۹
 حکیم غزنوی ۵۹۸ ، ۵۹۹
 حکیم فخر الدین شیرازی ۱۷۵۲
 حکیم فغفور گیلانی ۱۵۸۱
 حکیم قطبا ۷۵
 حکیم ملا اصفہانی ۱۲۲
 حکیم ہمام ۱۱۳ ، ۲۷۲ ، ۷۹۸ ، ۸۱۳
 ۸۱۹ ، ۱۱۵۹
 حلیم ، حافظ حامیم ۲۱۴
 حمایت اللہ ، ۲۱۵
 حمدی کشمیری ۲۱۴ ، ۲۱۵
 حمدی قزوینی ، قاضی میرک ۲۱۵
 حمزہ ، مخدوم شیخ ۲۲۱ ، ۲۲۳ ، ۲۲۴
 ۴۴۱ ، ۱۴۲۸
 حمید اللہ ، خواجه ۹۵
 حمید الدین شاہ مجذوب ۸۹۴ ، ۹۴۰ ، ۹۴۱
 ۹۴۹ ، ۹۵۴ ، ۹۵۹
 حمید ، ملا ۱۳ ، ۱۷ ، ۱۹
 حمید ، ملا حمید اللہ کشمیری ۲۱۵ ، ۲۱۸
 حمیدی ، مولانا حمیدی کشمیری ۲۱۸ ، ۳۱۹
 حنیف الدین ، بابا ۱۳۲۳
 حیاتی ۲۷۳ ، ۱۳۴۰
 حیدر بت ، بابا ۱۳۲۲
 حیدر چادورا ، ملک ۱۳۱۱-۱۳۱۲-۱۳۲۲
 حیدر چرخ ، خواجه ۱۲۲۶
 حیدر چک ۱۰-۱۳-۱۷-۱۷-۱۷-۱۷
 ۱۷۲۰
 حیدر دوغلت ، میرزا ۱۳۲۸ ، ۱۳۲۹
 ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۵ ، ۱۳۵۰
 حیدر ، سید میر ۸۹۱ ، ۹۱۰
 حیدر علی ۸۴
 حیدر علی - اظہری
 حیدر - قطب الدین
 حیدر ، ملا - خصال
 حیدر ملک کشمیری ۱۲۹۹ ، ۱۳۳۱
 حیدر معبای کاشی ، امیر ۶۱۳
 حیدر ملک ، رئیس الملک ۱۷۳
 حیدر ، میر ۲۸ ، ۵۵۵
 حیدر ، میر بابا ۲۲۱

تذکره شعرای کشمیر

۸۲۹ - ۸۲۷ ، ۸۲۲ ، ۸۲۱
 ۱۰۲۵ ، ۱۰۰۸ ، ۱۰۰۶ ، ۱۰۰۱
 ۱۳۳۸ ، ۱۰۳۸ ، ۱۰۳۴ ، ۱۰۳۳
 ۱۶۳۴ ، ۱۶۲۶ ، ۱۴۸۷ ، ۱۳۴۱
 ۱۶۳۰ - ۱۶۳۹ ، ۱۶۳۷ - ۱۶۳۶
 ۱۶۷۸ - ۱۶۷۷ ، ۱۶۷۷
 خان دوران نصرت جنگ ۳۶ ، ۶۹ ، ۱۳۵۱
 ۱۳۶۹
 بخاوری ، حضرت سید محمد خاوری ۲۲۵ ، ۲۲۶
 خائف ، خائف کشمیری ۲۲۶
 خدایار خان عباسی ، نواب ۱۳۵۸
 خرابانی ، خواجه محمد جیو ثناء الله ۲۲۶ ،
 ۲۲۷
 خبوشانی ، شیخ حاجی محمد ۶۳۸
 خبوشانی ، ملا - نوعی
 خرم ، شهزاده ۸۷۷ ، ۱۵۸۲
 خسرو (امیر) ۱۲ ، ۱۷ ، ۲۷۳ ، ۳۱۱
 ۴۰۶ ، ۵۵۴ ، ۵۹۸ ، ۶۵۰
 ۶۵۱ ، ۸۰۰ ، ۱۰۳۰ ، ۱۱۶۳
 ۱۱۷۷ ، ۱۱۹۲ ، ۱۳۷۲ ، ۱۴۶۵
 ۱۴۷۵ ، ۱۴۸۵ ، ۱۴۹۰ ، ۱۶۳۵
 ۱۶۹۸ ، ۱۸۰۹
 خسرو (پرویز) ۲۳۰ ، ۲۶۰ ، ۳۴۲
 ۳۹۳ ، ۴۱۴ ، ۶۹۳ ، ۷۳۹
 ۸۶۳ ، ۸۶۵ ، ۸۷۰ ، ۱۲۱۲
 ۱۲۱۶ ، ۱۲۲۰ ، ۱۵۳۶
 غشوری اصفهانی ۵۷۱
 غصالی ، ملا حیدر محمد ۳۵ ، ۷۵ ، ۲۲۷
 ۲۲۸ ، ۲۳۰
 خضر ۲۸ ، ۲۹ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۶۱
 ۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۱۵۲ ، ۱۵۸

حیرت ، پیر شمس الدین پساندانی سرینگری
 ۲۱۹ ، ۲۲۰
 حیرت ، کشمیری ۲۱۹
 ● خادم سوپوری ۲۲۰
 خازن ، پندت سمج رام ۱۸۳۴
 خاضع ، میرزا ۵۲۸
 خاقان ۱۱۳۲ ، ۱۲۰۵ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۹۶
 ۱۳۱۷ ، ۱۵۷۶
 خاقان کبیر ۱۳۸۵
 خاقانی ۵۳ ، ۲۷۳ ، ۳۹۴ ، ۱۵۷۷ ، ۹۱
 ۸۲۳ ، ۹۹۳ ، ۱۰۳۰ ، ۱۰۴۰
 ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۸۳ ، ۱۲۴۴
 ۱۲۸۵ ، ۱۴۹۰ ، ۱۵۵۷
 خاکی ، حضرت شیخ بابا داود ۲۲۰ ، ۲۲۲
 ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵
 خالص ۴۰۸
 خان اعتماد ۸۶۹
 خان اعظم ۲۷ ، ۳۸
 خان جهان خان بهادر کوکلتاش ۹۲۱ ،
 ۱۳۴۷ ، ۱۳۵۱ ، ۱۳۵۳ ، ۱۳۵۴
 ۱۳۶۷ - ۱۳۶۸
 خان جهان لودی ۶۵ ، ۶۶
 خان خازان عبدالرحیم خان ۳۸ ،
 ۴۰ ، ۴۳ ، ۶۳ ، ۷۷ ، ۲۷۲
 ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۵ ، ۲۷۶
 ۲۸۱ ، ۲۸۵ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸
 ۲۸۹ ، ۲۹۲ ، ۵۰۰ ، ۵۱۵
 ۶۱۳ ، ۶۱۴ ، ۶۵۷ ، ۶۶۴
 ۶۶۸ - ۶۷۰ ، ۶۷۸ ، ۷۷۸
 ۷۸۷ ، ۷۹۳ ، ۷۹۶ ، ۸۷۷
 ۸۹۶ ، ۸۹۷ ، ۸۹۸

خواجه احمد ۱۰۸ ،
 خواجه بختيار کاکي ۳۳۰ ،
 خواجه جهان جهانگيري ۳۱ ،
 خواجه چادر باف < ۹ ، ۸۱۱ ، ۸۲۲ ،
 خواجه غاروند ظهور ۱۱۰۳ ،
 خواجه غاروند محمود ۳۲ ،
 خواجه حل پتواني ۱۶۰۲ ،
 خواجه لالا ۲۹ ،
 خواجه محمود ديده مري ۱۰۵ ،
 خواجه مسعود ۸۹۲ ،
 خواجه مظفر ۱۸۰ ،
 خواجه مکنگي ۶۴۰ ،
 خواجه ملا ۴۲۸ ، ۴۳۲ ،
 خواجه نظام الدين احمد بخشي < ۶ ، < ۱ ، < ۶ ، < ۶ ،
 خواجه ويسی ديوان سلطان پرويز ۳۱ ،
 خورشيد نظر ، ميرزا < ۶ ،
 خوشتر ، ميان فضل الله هنر ۳۳۳ ، ۳۳۹ ،
 ۳۵۱ ،
 خوشدل ، بندت ديارام کاجرو ۲۳۱ ، ۱۸۳۴ ،
 ۱۸۰۹ ،
 خوشگو ۱۶۵ ، ۱۸۰ ، ۳۳۱ - ۳۳۳ ،
 ۳۴۰ ، ۵۵۶ ، < ۵۶ - ۵۶۹ ،
 ۸۰۲ ، ۹۳۲ ، ۹۴۶ ،
 خوشگو ، بندرا بن ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲ ،
 خيالي ، حافظ محمد کشميري ۲۳۱ ، ۱۴۸ ،
 خيرالدين ، خواجه ۹۳ ،
 خير الزمان کشميري مجددي ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۲ ،
 ۹۴ ،
 دارا (پادشاه ايران) ۱۵۲ ، ۸۶۲ ،
 ۱۰۲ ، ۱۹۸ ، ۲۰۶ ،
 ۲۰۸ ، ۲۰۹ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱ ،
 ۳۲۳ ، ۳۹۲ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ،
 ۳۹۹ ، ۴۰۰ ، ۴۱۵ ، ۴۱۶ ،
 ۴۲۲ ، ۴۴۲ ، ۴۵۲ ، < ۴۸ ،
 ۳۸۸ ، ۵۰۶ ، ۵۱۱ ، ۵۱۶ ،
 ۵۲۶ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲ ، ۶۰۶ ،
 ۳۳ ، < ۵۱ ، ۸۳۵ ، ۸۴۲ ،
 ۸۴۳ ، ۹۲۸ ، ۹۳۵ ، ۹۶۴ ،
 ۹۹۸ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۴۱ ، ۱۰۵۴ -
 ۱۰۵۵ ، ۱۰۶۴ ، ۱۰۸۰ ، ۱۱۲۸ ،
 ۱۱۵۱ ، ۱۱۵۵ ، ۱۲۰۴ ، ۱۲۱۰ ،
 ۱۲۱۶ ، ۱۲۱۸ - ۱۲۱۹ ، ۱۲۳۱ ،
 ۱۲۳۶ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۹۲ - ۱۲۹۳ ،
 < ۱۲۹ - ۱۲۹۸ ، ۱۳۰۱ ، ۱۳۰۵ ،
 ۱۳۰۸ ، ۱۳۴۱ ، < ۱۳۴ - ۱۳۸ ،
 ۱۳۹۲ ، ۱۴۱۱ ، ۱۴۱۳ ، ۱۴۲۲ ،
 ۱۴۸۶ ، ۱۵۰۰ ، ۱۵۱۴ ،
 خضر بن وكن الدين شيخ ۱۱۰۰ - ۱۱۰۳ ،
 ۱۱۰۰ - ۱۱۰۸ ، ۱۱۱۰ ، ۱۱۴۸ ،
 خضر خان (سلطان دهل) ۱۱۸۰ ، ۱۴۸۵ ،
 خلت ، عبدالله ۲۳۰ ،
 خلف بيگ < ۵ ،
 خليفه الزماني ۲۰۴ ،
 خليفه سلطان ۵۲۶ ،
 خليل الدين ۲۴۶ ،
 خليل ، آقاي محمد ابراهيم ۲۱۶ ،
 خليل ، سيد ۱۳۲۲ ،
 خنجري ترك ۸۶ ،
 خواجو کرمانی ۵۵۲ ، ۶۹۰ ، < ۰۳ ، ۱۸۳۰ ،
 خواجه احرار ۶۸۰ ،

داؤد ، ملا ۱۳۵
 درد ، خواجہ میر ۱۶۹ ، ۳۱۸
 درویش ، پندت رام فاقہ تیحینی ۲۴۱
 درویش ، سبزواری ، مولانا ۶۱۲
 درویش ، سید محمد بیہقی ۱۳۱۲
 درویش ، عبد اللہ < ۶
 درویش ، مولانا ۱۵۶۰
 دریا خان ۱۳۵۳ ، ۱۳۵۴ ، ۱۳۶۸
 دزیا دین ، بابا ۱۳۲۲
 دقیقی ۱۸۲۶
 دلاور علی عالمگیری ۵۸۹
 دلاوری ، آقای صادق علی ۳۵۰
 دل ، پندت نرائن ۲۴۲
 دل دلیر خان ۱۵۴۹
 دلیر جنگ ، فواب ۲۴۶ ، ۱۵۴۸
 دلیر خان بارہ ، سید ۱۳۴۶
 دمودر کنول ۲۳۰
 دوانی ، مولانا جلال الدین ۶۱۸ ، ۱۱۰۵
 ۱۱۰۹ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۰۶
 دوست محمد خان ، حاجی ۶۳۹
 دوست ، ملا دوست محمد کشمیری ۲۴۳
 دولت شاہ بخاری یسوی ، قاضی ۹۶
 دونگر سین ۱۳۱۸
 دھندا ، آقای < ۲
 دیا رام ، راجہ < ۴
 دیانت خان محمد حسین ۶۹۸ ، ۶۹۹ ، ۱۳ ، <
 ۱۲ ، < ۲۶
 دیبی دت ۲۳۰
 دیدہ ، مغول آغر خان ۲۴۳ ، ۲۴۴ ، ۲۴۶ -
 ۲۴۸ ، ۱۲۲۲ ، ۱۲۲۵
 دین محمد ، شیخ ۲۱ ، < ۲۳

دارا شکوہ ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۲ ، < ۳ ، ۴۲ ،
 ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، < ۲۳
 ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۰ ، ۲۲۱ ،
 ۴۲۲ ، ۴۲۸ ، ۴۲۳ ،
 ۴۳۹ ، ۴۴۱ ، ۴۴۲ ، ۴۴۵ ،
 ۴۵۳ - ۴۵۵ ، < ۴۵ ، < ۸
 ۹۲۸ ، ۱۰۴۶ ، ۱۰۴۸ - ۱۰۵۰ ،
 ۱۰۵۸ ، ۱۰۵۹ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۳ ،
 ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۸ ، ۱۰۷۹ ،
 ۱۳۶۸ ، ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۴۱ ،
 ۱۳۴۳ - ۱۳۴۶ ، < ۱۶ ، ۱۶۱۸ ،
 ۱۶۱۹ ، ۱۶۶۵ ، ۱۶۶۶ ، < ۱۶
 ۱۶۹۵ ، < ۱۷

دانا ، میرزا محمد علی ۱۷۴۲
 دانش مشہدی ، میر رضی رضوی ۲۸ ، ۲۹ ،
 ۴۰ ، ۴۲ ، ۶۸ ، < ۲ ، ۲۳۳ ،
 ۲۳۴ ، ۲۳۵ ، ۲۳۶ ، ۲۳۹ ،
 ۲۴۱ ، ۴۰۹ ، ۵۵۶ ، < ۵۶

دانشمند خان ۲۹ <
 دانیال ، شہزادہ ۳۶ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۵ ،
 ۶۳ ، ۱۱۴۰ ، ۱۳۸۸ ، ۱۵۶۶ ،
 ۱۶۲۳ ، ۱۶۲۵ - ۱۶۲۷ ، ۱۶۳۲ ،
 ۱۶۳۷ - ۱۶۴۰

داؤد اکبر آبادی ، میرزا ۱۶۶
 داؤد بن خواجہ خاوند ظہور ۱۱۰۳
 داؤد نقرنجانی ، حکیم ۱۴۴۲
 داؤد خان ، میان ۱۴۵۸
 داؤد ، سید ۱۳۲۲
 داؤد طائی ، شیخ ۶۳۸
 داؤد کشمیری ، شیخ بابا - خانی

ديده مری — اعظم

ديوان شاه — آذر

● ذاکر ، پندت دهرم نرائن ۲۵۰

ذاکر ، چد ذاکر کشمیری ۲۴۹ ، ۲۵۰

ذبيح فرخ آبادی ۸۳۸

ذره ، میرزا چد سميع ۲۵۰

ذکا ، پندت آفتاب بهان ۲۵۱

ذکا ، میر اولاد چد ۲۴۲ ، ۲۹۱ ، ۵۰۵

ذوالفقار الدوله ، ذواب ۳۱۹

ذوالفقار خان نصرت جنگ ۹۲۸ ، ۹۳۰ ، ۹۳۰

ذوالفقار ، ۹۲۳ ، ۹۲۸ ، ۹۲۹ ، ۹۲۰

ذوالفقار ، سید ۱۳۲۲

ذوالنون ۱۵۳۲

ذوقی اردستاني ، ملا علی شاه ۱۱۹

ذهنی ، میر حيدر ۸۰۵ ، ۱۰۹۲ ، ۱۰۹۸

۱۱۵۲ ، ۱۱۶۲ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۰

۱۱۸۲ ، ۱۱۹۲

● راجا رام دهلوی ۶۶۵

راجع ، فخرالدین نصیری ۵۹۶

راجع ، ملا ۲۱۰ ، ۳۱۹ ، ۳۰۶ ، ۳۰۶

راجہ بهگوان داس ۱۰۱۲

راجہ جسونت سنگھ ۱۶۶۶ ، ۱۶۰۱

راجہ راجیشوری رائی ۱۶۹۱

راجہ سکھ جیون لعل ۱۰۶۰

راجہ مان سنگھ ۱۰۱۱ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۲۰

راجہ نریندر نات ۲۰

راحت ، میر عبدالرسول کشمیری ۲۵۱

رازی ، اعتماد الدوله خواجہ غياث الدین چد

۷۰۳

رازی ، امين احمد ۹۰۶

رازی ، شيخ مير حسين ۹۶۶

رازی ، عاقل خان مير عسکری ۲۵۲ ، ۲۶۰

۶۶۲

راسخ ، مير چد زمان ۲۶۲ - ۲۶۰ ، ۲۶۰ ، ۹۴۰

راشدی ، سيد حسام الدين ۱۰۱۰ ، ۱۰۲۰

راضی ۵۵۲

راضی ، فصاحت خان ۱۸۴۹

رافع ، محمد مسعود کشمیری ۲۶۰ - ۲۶۹ ، ۱۰۰۹

۱۰۰۹

راقم ۵۲۰ ، ۵۵۵ ، ۵۹۸

رام ۱۳۸ ، ۲۹۱ ، ۲۹۵

رام داس کچھواہ ۱۳۸۸

رائج سیالکوٹی ، مير چد علی ۵۱۸

رای چندر بهان ۹۲۳ ، ۹۵۲ ، ۱۳۳۲

رتن جو ۸۶۱ ، ۸۶۲ ، ۸۶۳

رجا ، چد کاظم کشمیری ۲۶۹ ، ۲۰۰

رجب ، آتش باز ۱۳۲۲

رجب الدين بابا ۱۳۲۲

رحمان علی ۱۰۸۵

رحمت الله تاره بلی ، اخوند ملا ۹۸

رحمت خان ضياء الدين يوسف ، حکيم ۰۵

رحيم الدين ، مولوی محمد ۱۰۶۵

رستم ۲۱۸ ، ۳۶۰ ، ۶۰۲

رستم دل خان ۴۲۴

رستم خان دکنی ۱۶۶۶

رستم صفوی ، میرزا ۱۳۴۸ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۶۳

۱۳۰۰ ، ۱۳۰۶

رسمی ، قلندر یزدی ۲۰۰ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴

رسوائی ، چغتائی ۲۰۴

رشدی ، ملا ۲۶۹

تذکره شعرای کشمیر

و شکی همدانی ۱۸۸۳
 رشید الدین بیدآوازی ، شیخ ۶۳۸
 رشیدای دیلمی ۱۶۴۱
 رشید ای کاشی ۱۰۲۶
 رشید قل ۵۸۸
 رشید ، مولوی محمد عبدالرشید شاه کشمیری ۲<۴
 رضا اردکانی ، ملا علی - تجلی
 رضا حسینی دهلوی سرهندی ، محمد علی ۲<۲
 ۹< ، ۹۶ ، ۹۵
 رضا ، محمد - مشتاق
 رضائی ۶۱۳
 رضوی ، عطاء الله کشمیری ۲<۵ ، ۲<۶
 رضی ، اصفهانی ، آقا ۱۲۲ ، ۱۲۲
 رضی الدین علی ابن لاله غزنوی ۶۳۸
 رضی ، ملا ۶۳<
 رفعتی ، ملا میرزا ابراهیم تبریزی ۲<۴ ، ۲<۶
 ۱۸۱۱ ، ۱۸۳۲
 رفیع الدین بن مرشد الدین الحسینی ، میر
 ۱۱۸۰
 رفیع الدین صفوی ، میر ۱۱۸<
 رفیع قزورینی ، ملا محمد رفیع واعظ ۵۲۰ ،
 ۵<۶
 رفیع ، میرزا حسن بیگ مشهدی ۲<۶ ،
 ۲۸۸ - ۲۸۲ ، ۲۸۶ ، ۲۸<
 ۹۲۱
 رفیق ، خواجه طاهر ۹۶۸
 رفیق ، کنگال ، میان محمد ۹۵
 رفیقی ، شیخ نورالدین کشمیری ۲۸۸
 رکن الدین بن عبدالله ۱۱۰۰
 رکن الدین مسعود - کلیم
 رکن الدین ، میر سید ۸۹۲ ، ۹۱۰

رکنای مسیح کاشی ، حکیم ۵۲۴ ، ۵۲۵
 ۵۴< ، ۵۵۵ ، ۵۶۱ ، ۵۹۸
 ۵۹۹ ، ۶۸۶ ، ۶۸۹ ، ۶۹۴
 ۶۹۵ ، ۷۰۳ ، ۷۰۵ ، ۷۰۶
 ۷۱۸ - ۷۲۱ ، ۱۰۳۲
 رکی ریشی ۱۳۲۲
 رنیر سنگه ، مهاراجه ۸<۳
 رنجیت سنگه ۱۲۸ ، ۲۴۲ ، ۲۵۹
 رند ، گنگا پرشاد ۶
 رنگین ، پندت دیا ناتھ ۲۸۸
 روپ بوانی ، ۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۱۳۰
 روح الله ۸۴۲
 روح الله خان ، نواب ۳۳۸ ، ۱۰۱۹
 ۱۶۲۰ ، ۱۶۷<
 روحی ، سید محمد جعفر ۱۶۵ ، ۳۸۵ ، ۹۴۲
 ۹۵۱ ، ۹۵۵
 رودکی ۴<۶ ، ۴<۸ ، ۴۸۲ ، ۱۰۳۰
 ۱۲۸۲ ، ۱۶۶۱
 روشن ، پندت مهتاب جیوترسل ۲۸۹
 رومی ۵ ، ۹۹ ، ۱۰۸ ، ۲۵۳ ، ۳۲۲
 ۳۳۰ ، ۵۵۲ ، ۵۹۷ ، ۵۹۹
 ۶۵۸ ، ۸۰۳ ، ۸۲۷ ، ۹۵۱
 ۱۰۳۰
 رومی ، نوازش خان ۱۴۵۸
 رونقی همدانی ، ملا ۴< ، ۸۰۵ ، ۸۰۷
 ۸۱۰ ، ۸۱۱ ، ۸۱۲ ، ۸۱۹
 ۸۲۱ ، ۸۳۱ ، ۱۰۲۶
 وهگدر ، محمد شفیع ۲۱۶
 وهی ۲<۳
 ویحان خواجه سرا ۱۴۳۸ ، ۱۴۳۷
 ویشه بابا ۱۲۲۶

● زاهد بلخی ، خواجہ محمد ۹۶

زاهد ، محمد ۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۴۰

زیدۃ النساء خانم ۱۰۰۵

زبردست خان ۱۰۰۳ ، ۱۰۰۵

زعفی ، امان اللہ بیگ عبداللہ خان ترکمان

۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۴۰

۳۳۰ ، ۳۳۸

زرگر تیریزی - میرزا علی

زکی ہمدانی ۲۳۵

زلالی خوانساری ۱۶۴۰ ، ۱۶۴۲ ، ۱۸۲۰

۱۸۳۱ ، ۱۸۳۹

زلیخا ۲ ، ۸ ، ۲۶۰ ، ۳۹۲ ، ۴۰۰

۵۳۱ ، ۵۳۲ ، ۶۰۴ ، ۶۲۵

۳۳ ، ۳۹ ، ۶۹ ، ۸۳۰

۸۳۱ ، ۸۶۳ ، ۹۳۶ ، ۹۰۰

۹۹۸ ، ۱۰۶۳ ، ۱۰۶۰ ، ۱۱۰۶

۱۲۲۲

زمان خان احمد ۹۸

زولجور ، ذوالقدر خان ۸۴۹ ، ۸۶۱

زیب النساء بیگم ۲۵۵ ، ۵۵۰ ، ۵۰۰

۱۰۱۹ ، ۱۴۳۰ ، ۱۴۴۱ ، ۱۴۴۲

۱۰۳۱ ، ۱۴۳۳ ، ۱۰۴۴ ، ۱۰۴۶

۱۰۴۰

زیرک ، پندت گویندram ۲۸۹ ، ۲۹۰ ، ۱۸۱۱

زین الدین ، بابا ۱۳۲۲

زین الدین علی بلوی شیرازی ، خواجہ ۹۰

۸۱۱ ، ۸۲۲ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۶

۱۰۳۳

زین الدین فیشا پوری ۱۵۶۱

زین العابدین ۸۶۳ ، ۱۱۰۸

زین خان ۲ ، ۳۸ ، ۲۲۸ ، ۶۶۹

زین خان کوکہ ۴۲ ، ۱۶۰۲ ، ۱۶۰۳

● ساطع ، ملا عبدالحکیم ابوالحسن ۸۹

۹۵ ، ۱۰۰ ، ۱۸۳ ، ۱۹۰

۲۶۰ ، ۲۶۸ ، ۲۶۹ ، ۲۹۱ ، ۲۹۵

۲۹۰ ، ۲۹۹ ، ۱۰۰۹

سالار ناگوری ، شیخ ۱۱۰۲

سالک قزوینی ، محمد ابراہیم بیگ ۲۹ ، ۴۰

۴۲ ، ۶۸ ، ۷۰ ، ۷۲ ، ۲۹۹

۳۰۱ ، ۳۰۲ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵

سالک یزدی ، ملا ۲۹ ، ۴۲ ، ۶۸ ، ۷۰

۳۰۱ ، ۳۰۲ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵

سالم ، محمد اسلم ۱ ، ۲ ، ۱۰۵۰ ، ۱۰۵۶

۱۰۵۸ ، ۱۰۵۹ ، ۱۳۵۹

سالم ، ملا لطف اللہ ۳۱۶ - ۳۱۸

سامان ، مولوی احمد اللہ الہ آبادی ۳۱۸

سامری ۲۶۲ ، ۲۵۲

سامری تیریزی ۱۴۲۵ ، ۱۴۳۳

سامری ، ملا ۱۸۲ ، ۱۸۴ ، ۴۲

سامع ، محمد احسن ۱۶۲

سامی ، محمد جان بیگ ۲۱۰ ، ۲۱۹ ، ۳۱۸

۳۱۹ ، ۳۰۶ ، ۱۸۱۲

ساہو بھونسلہ ۶۶ ، ۱۳۶۸

سائل ، سعد الدین ۸۰۴

سبقت ، لالہ سکھراج ۳۳۳

سبکتگین ۱۳۶۱

سپہ سالار ۵۰۵ ، ۲۴ ، ۸۲۸

سپہر شکوہ ، شہزادہ ۳ ، ۴۲ ، ۴۲۱

سترام کشمیری ، پندت - بیخود

ستوم ۱۳۱۰

ستی النساء خانم ۶۹۵ ، ۷۰۴ ، ۱۶ - ۱۸

۲۰

صحاب اصفہانی ، سید محمد ۲ ، ۳۳۰

تذکره شعرای کشمیر

سعادت خان برهان الملک، میر محمد امین

۱۶۵ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷

سعادت علی خان بهادر، وزیر الممالک

۲۲۲ ، ۳۵۳

سعادت، محمد شاه مفتی ۹۳

محمد ۱۲۸۵

محمد الدین، میرزا ۶۹۶

سعادت خان < ۲ ، ۳۸ ، ۴۰۱ ، ۴۸۵

۵۰۲ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۴۲

۱۷۷۵ - ۱۷۷۷

محمد الدین دوانی ۱۱۰۵

محمد الدین محمد، میرزا سعادت الله ۳۱۶ ، ۳۱۷

محمد بن عبادہ ۱۱۰۶

محمد زنگی ۱۲۸۵

محمد، میرزا اسعد الدین کشمیری ۱۸۳۴

محمد شیرازی ۱۳۵ ، ۴۹۹ ، ۵۵۱ ، ۵۵۴

۵۵۵ ، ۵۹۸ ، ۹۱ ، ۸۲۳

۱۰۳۶ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۹

محمد ۵۵۵

محمدای زرگر < ۵ ، ۳۶۲

محمدای گیلائی، ببیدل خان ۳۵۲ - ۳۵۸

۳۶۰ - ۳۶۳ ، ۳۶۵ - ۳۶۷

۳۶۹ - ۳۷۲ ، ۱۲۳۲ ، ۱۲۳۳

۱۲۴۲ ، ۱۳۷۹ ، ۱۳۸۱

محمد خان چشتا < ۲ ، ۳۳ ، ۳۸

محمد خان، سلطان ۱۲۵۰

محمد قبیچاق بدخشی، میرزا ۳۱۸ ، ۳۱۹

سکندر (اسکندر) ۲۲ ، ۶۱ ، ۱۵۴ ، ۲۹۶

۳۲۸ ، ۳۲۵ ، ۳۹۵ ، ۴۸۷

۵۴۲ ، ۸۲۴ ، ۸۲۷ ، ۸۴۳

۸۴۸ ، ۸۶۴ ، ۱۰۱۸ ، ۱۰۳۸

محمد ۵۵۴

محمد، زاهد علی خان < ۰۲

محمد، پندت بیرمل کول ۳۲۰

محمد ۱۳۰

محمد کشمیری، مولانا ۳۲۰ ، ۳۲۱

محمد قاسم ۸۲ ، ۸۲۹ ، ۱۰۳۷

محمد سرخوش قنوی، شیخ محمد محفوظ ۹۸۲

محمد سرخوش، محمد افضل ۲۶ ، ۴۰ ، ۷۰

۱۱۳ ، ۲۵۳ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲

۳۲۸ - ۳۳۱ ، ۳۳۳ ، ۳۳۶

۳۳۹ ، ۳۴۲ - ۳۴۸ ، ۳۵۰

۳۵۱ ، ۳۸۵ ، ۴۸۶ ، ۴۹۰

۴۹۱ ، ۵۰۳ ، ۵۰۴ ، ۵۱۴

۵۲۹ ، ۵۴۷ ، ۵۵۶ ، ۵۵۸

۵۶۸ ، ۵۷۵ ، ۵۷۶ ، ۹۲۲

۹۲۹ ، ۹۳۹ ، ۹۴۵ ، ۹۵۰

۹۵۱ ، ۹۵۴ ، ۹۷۱ ، ۹۷۵

۱۰۵۱ ، ۱۲۵۲ ، ۱۳۶۸ ، ۱۴۲۱

۱۴۲۲ ، ۱۴۳۲ ، ۱۴۳۴ ، ۱۴۳۷

۱۴۴۱ ، ۱۴۴۲ ، ۱۴۴۶ ، ۱۶۰۱

۱۸۳۳

محمد سرخوش، میرزا یحیی خان ۳۵۰

محمد سردار خان < ۳ ، ۸۳

محمد سردیو ۸۶۱

محمد ۱۵ ، ۱۶

محمد سرور، پندت لچهمی رام هاکسر لکهنوی

۳۵۱ - ۳۵۳

محمد سقعی، شیخ ۶۳۸

محمد سریع الدین ۸۳

محمد سعادت، پندت دامودر ترممل ۳۵۳ ، ۳۵۴

۴ ۳۳۲ ، ۳۶۲ ، ۲۵۰ ، ۲۵۰

۷ ۶۰۵ ، ۶۰۴ ، ۵۳۲ ، ۳۹۰

۴ ۸۳۰ ، ۷۶۹ ، ۷۱۱ ، ۶۵۹

۴ ۱۰۰۵ ، ۹۹۸ ، ۹۹۳ ، ۹۳۵

۴ ۱۲۸۵ ، ۱۲۱۱ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۳۲

۱۲۹۰

سلیمان شکوه ۱۳۰۸

۴ ۶۳۱ ، ۶۲۶ ، ۶۲۳ ، شیخ

۱۶۰۱ ، ۱۱۲۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۲

۴ ۷۰۴ - ۷۰۲ ، ۶۸۲ ، ۶۲۳ ،

۴ ۱۵۶۲ ، ۱۵۵۹ ، ۸۶۵ ، ۸۱۰

۱۵۶۵

۴ ۱۱۲۸ ، ۱۱۱۲ ، ۱۱۰۹ ، سلیم شاه سور

۱۱۰۲

۴ ۲۹ ، ۲۸ ، میرزا محمد قلی

۴ ۷۴ ، ۷۳ ، ۶۸ ، ۷۲ ، ۷۴

۴ ۳۴۲ ، ۲۰۱ ، ۱۹۰ ، ۱۸۳

۴ ۳۰۵ - ۳۸۳ ، ۳۸۰ - ۳۰۸

۴ ۳۱۳ - ۳۱۰ ، ۳۰۸ ، ۳۰۰

۴ ۶۶ ، ۵۰۵ ، ۳۹۹ ، ۳۱۰

۴ ۸۹۲ ، ۷۲۲ ، ۷۲۶ ، ۷۳۵

۴ ۱۲۰۸ ، ۹۹۰ ، ۹۹۳ ، ۹۸۸

۴ ۱۳۰۱ ، ۱۳۶۸ ، ۱۳۶۶ ، ۱۳۵۶

۱۵۰۴ ، ۱۳۸۱ ، ۱۳۰۴

۴ ۱۱۶۳ ، ۱۰۳۰ ، ۵۵۲ ، سنائی

۱۲۸۹ ، ۱۲۸۰

۱۳۳۸ ، ۱۳۳۰ ، سراج

۱۳۸۵

۳۳۸۵ ، ۳۶۲ ، ۲۰۳ ، ۵۰ ، سنجر

۱۳۸۱ ، ۲۰۰ ، سنجر

۴ ۱۲۰۴ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۶۳ ، ۱۰۹۲

۴ ۱۲۱۰ ، ۱۲۱۳ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۰۰

۱۵۰۶ ، ۱۲۳۲

۴ ۱۲۱۵ ، ۱۲۱۱ ، سلطان

۴ ۱۲۲۰ - ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۱ - ۱۲۱۸

۴ ۱۲۵۲ ، ۱۲۵۳ ، ۱۲۳۴ ، ۱۲۳۳

۴ ۲۱۰ ، ۱۰۶ ، ۱۰۰ ، راجه

۳۰۰ ، ۳۰۶ ، ۳۰۴ ، ۳۱۹

سلطان اسفندیار ۱۵۹۳

سلطان التارکین ۱۱۰۲

سلطان جهان بیگم ۱۶۵۳

سلطان حسن شاه ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵

سلطان حسین میرزای ۱۰۳۰ ، ۲۲۹

۴ ۷۰ - ۷۵ ، سلطان زین العابدین

۴ ۱۵۰۹ ، ۲۲۰ ، ۱۲۶ ، ۱۱۶

۱۶۸۱

۴ ۸۶۲ ، ۸۲۸ ، ۱۰۴ ، سلطان سکندر

۱۱۰۲ ، ۸۹۰ ، ۸۹۶

سلطان علی اویسی ، شیخ ۶۲۶

سلطان علی شیر مشهدی ۱۵۶۱

سلطان علی قاینی ۱۵۶۱

سلطان محمد ۱۳۱۳ ، ۹۰۸ ، ۸۹۵

سلطان محمد خندان ۱۵۶۱

سلطان محمد نور ۱۵۶۱

سلطان یقوب ۱۱۸۱

سلیمان ۱۳۸۵ ، ۱۹۰ ، ۱۸۳

سنان ساوجبی ، سراج ۶۱۶ ، ۶۱۵ ، ۶۱۱

۹۲۶

سلیمان ۵۶ ، ۵۰ ، ۸۰ ، ۱۵۰

● شاپور ، طهرانی ۵۵۵ ، ۵۹۸ ، ۱۲ <

<۱۳

شاد ، پندت دیا رام ریتہ ۲۲۶

شارق ، میرزا نورالدین ۸۵ ، ۹۵

شافعی ، امام ۱۱۰۴

شانی تکلو ، مولانا ۱۰۳۲

شاملو ، ولی قلی بیگ ۵۵۱ ، ۵۵۸ ، ۵۷۵

شامی ، سید میر محمد اسماعیل قادری ۲۲۱ ،

۲۲۲ ، ۲۲۴

شاه ابو الخیر ۶۴۰

شاه ابوالمعالی ۱۵۶۸-۱۵۶۸

شاه اسحاق ختلانی ۱۱۶

شاه اسد اللہ نوری ۶۳۸

شاه اسمعیل ۶۳۱

شاه بلبل ، حضرت بابا ۸۶

شاه بیگ ۷۱۸

شاپور خان ۲۴۴

شاه پور ، میرزا — اعتقاد خان

شاه داؤد لاهوری ۱۵۶۷

شہسوار بیگ — نادم گیلانی

شاهجہان پادشاہ ۱۲-۱۷ ، ۱۹ ، ۴۰

<۲ ، ۲۹ ، ۳۲ — ۳۳ ، ۳۹

۴۰ — ۴۶ ، ۴۸ ، ۵۱ ، ۶۹

<۵ ، ۱۱۰ ، ۱۱۳ ، ۱۱۶

۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۲۸ ، ۱۵۵

۱۶۱ ، ۱۶۳ ، ۱۷۴ ، ۲۰۱ —

۲۰۳ ، ۲۲۹ ، ۲۳۲ — ۲۳۳

<۲۳ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۶

۲۴۸ ، ۲۶۵ ، ۲۷۸ — ۲۸۲

۲۸۶ ، ۳۰۱ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵

۳۲۹ ، ۳۴۲ ، ۳۴۵ ، ۳۴۷

۳۴۸ ، ۳۵۰ ، ۳۵۲ ، ۳۵۵

۳۵۸ ، ۳۶۱ — ۳۶۳ ، ۳۶۵

۳۶۶ ، ۳۶۸ — ۳۷۲ ، ۳۸۳

۳۸۵ ، ۳۸۶ ، ۴۰۱ ، ۴۱۰

۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۲۰ ، ۴۲۲

۴۲۱ — ۴۲۳ ، ۴۲۹ — ۴۳۱

۴۴۲ — ۴۴۶ ، ۴۵۲ ، ۴۵۴

<۴۵ ، ۴۸۵ ، ۴۷۶ ، ۴۸۷

۴۸۹ ، ۵۰۰ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲

۵۱۴ ، ۵۱۵ ، ۵۱۹ ، ۵۲۵

۵۲۶ ، ۵۳۵ ، ۵۳۸ ، ۵۴۲

۵۴۶ ، ۵۴۸ ، ۵۵۲ ، ۶۰۸

۶۱۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۹ ، ۶۸۴

۶۸۹ ، ۶۹۰ ، ۶۹۹ ، ۷۰۴

<۱۶ ، ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳

۷۴ ، ۷۵ — ۷۶ ، ۷۷

۷۸ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۱

۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۸

۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۹۴

۹۶ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۹۹

۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳

۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷

۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۱۱

۱۱۲ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵

۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹

۱۲۰ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۱۲۳

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۲۷

تذکره شمرای کشمیر

شاه عبدالحکیم حاکم لاهوری < ۱۶۵۹ ، ۱۶۵۹ -

۱۶۶۲

شاه عبدالعزیز ، ۸ ، ۱۰ ، ۱۱

شاه عبدالقادر ، ۱۱

شاه عظیم الدین نوری ، ۶۳۸

شاه عیان ، ۲۹ ، ۴۰ ، ۵۵۶ ، ۵۶۸

شاه غلام قطب الدین نصیب ، ۱۶۶۰

شاه فضل الله نوری ، ۶۳۸

شاه قاسم حقانی ، ۶۳۸

شاه گلشن ، ۹۲۳ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۵۵۱

شاه مبارک آبرو ، ۱۶۰۸

شاه محمد اسحاق ، ۱۱

شاه محمد علی نوری ، ۶۳۸

شاه محمد نیشاپوری ، ۱۵۶۱

شاه محی الدین نوری ، ۶۳۸

شاه نجیب الله شهبازی ، ۱۴۲۳

شاه نواز خان ، ۸۲۲ ، ۸۲۸ ، ۱۰۴۳ ، ۱۳۵۰

- ۱۳۵۰ ، ۱۳۶۳ ، ۱۳۵۲ ، ۱۳۵۰

۱۳۵۵

شاه نواز ، سید ، ۱۳۲۲

شاه ولی الله ، ۸ ، ۱۱

شاه ولیخان ، اشرف الوزرا ، ۳۷ ، ۳۵

شاه یوسف مجذوب ، ۶۳۹

شاهی ، میر ، ۱۰۳۱

شائسته خان ، ۱۹۵ ، ۹۳۰ ، ۱۴۷۹ ، ۱۴۸۱

۱۴۹۹

شائق ، عبدالوهاب ، ۲۱۰ ، ۳۱۹ ، ۳۷۶

۱۷۶۳ - ۱۷۵۹ ، ۳۷۷

۱۴۰۴ ، ۱۴۰۵ ، ۱۴۰۷ ، ۱۴۱۰

۱۴۳۵ ، ۱۴۳۷ ، ۱۴۳۹ ، ۱۴۴۵

۱۴۷۰ ، ۱۴۷۱ ، ۱۴۷۵ ، ۱۴۷۶

۱۴۸۲ ، ۱۴۸۹ ، ۱۴۹۱ ، ۱۴۹۳

۱۶۹۲ ، ۱۶۹۶ ، ۱۷۰۰ ، ۱۷۳۰

۱۷۵۳ ، ۱۷۸۰ ، ۱۷۸۶ ، ۱۸۰۲

۱۸۱۴

شاهدی ، ۳۴۴

شاهرخ ، میرزا ، ۳۵۶ ، ۳۶۸ ، ۱۲۴۳

شاه رفیع الدین ، ۸

شاه سلیمان صفوی ، ۱۵۵ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳

۵۲۵ ، ۵۲۶ ، ۵۴۷ ، ۵۵۳

۵۶۱ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۱۸۱۷

۱۸۱۸

شاه شجاع ، شهزاده ، ۱۳۴۸ ، ۱۳۶۸

۱۶۶۶ ، ۱۶۷۰

شاه شجاع الملک (والی افغانستان) ، ۲۲۵

شاه صفی ، ۵۲۶ ، ۵۵۱ ، ۱۰۷۳ ، ۱۵۸۴

شاه طاهر دکنی ، ۱۷۷۰

شاه طهماسب صفوی ، ۶۲۶ ، ۹۸۷ ، ۱۶۷۶

۱۶۹۷

شاه عادل ، ۹۴۱ ، ۹۴۹ ، ۹۵۴

شاه عالم ، بهادر شاه ، ۱۰۶ ، ۱۶۶ ، ۱۷۰۹

۱۸۰ ، ۲۹۳ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸

۳۱۸ ، ۵۹۳ ، ۸۲۳ ، ۸۲۷

۱۸۱۳

شاه عباس ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۹۳ ، ۱۲۴۳ ، ۱۳۸۸

۱۸۱۳ ، ۱۸۱۴

شاه عباس اول ، ۱۰۷۳ ، ۱۱۶۰ ، ۱۳۶۷

۱۸۳۹

شفائی ، حکیم شرف الدین حسن ۵۲۵ ،

۵۲۴ ، ۵۲۳ ، ۵۵۲ ، ۵۶۱ ،

۵۹۸ ، ۶۵۴ ، ۶۵۸ ، ۱۰۳۲

شفائی ، شرف الدین حکیم حسین اصفهانی

۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ - ۱۲۴

شفق ، رضا زاده ۲۱ ، ۲۳ ، ۱۸۳۹

شفیع اکبر آبادی ، میرزا محمد ۲۵۰

شفیع ، متصیدار ، محمد ۴۲۲

شفیع ، مولانا محمد ۲۰ ، ۲۱

شفیع ، میرزا محمد ۵

شفیعا ، ملا دانشمند خان ۱۴۳۰ ، ۱۴۳۲

۱۴۳۵ - ۱۴۳۹ ، ۱۴۳۹ ، ۱۴۴۲ -

۱۴۴۶

شکر الدین ، بابا ۱۴۲۲

شکراه ، افضل خان ملا ۱۰

شکوهی همدانی ، ملا ۱۱۴ ، ۱۲۴

شکویی اصفهانی ، مولانا ۲۰ ، ۲۱ ، ۶۱۳

۱۰۰۱ ، ۱۰۳۴ ، ۱۴۸۰

شمس الحق ۵۲۸ ، ۵۳۳ ، ۵۵۰

شمس الدین السخاوی ، شیخ ۱۱۸۱

شمس الدین ، بابا ۱۳۲۲

شمس الدین بغدادی ، شیخ ۱۳۲۲

شمس الدین تبریزی (شیرین قلم) ۵۲۸ ،

۵۴۳ ، ۵۵۱ ، ۵۵۹ ، ۵۰۹

۵۸۰

شمس الدین حیرت پاندانی ۱۴۲۰

شمس الدین دستکی ، شیخ ۶۳۹

شمس الدین ، سلطان ۸۶۳ ، ۸۶۵

شمس الدین ، سلطان ۱۳۳۴

شمس الدین شاه ثانی ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۴

شمس الدین ، شاه میرزا ۱۳۳۳

شیل ۸۳۲

شیل نعمانی ۵۸۰ ، ۵۸۸ ، ۶۰۸ ، ۶۰۰

۸۸۸ ، ۸۲۸ ، ۹۵۱ ، ۱۱۳۸

۱۱۵۰ ، ۱۱۶۲ ، ۱۱۶۳ ، ۱۱۰۳

۱۱۹۱ ، ۱۱۹۴ ، ۱۱۹۶ ، ۱۳۰۱

۱۸۸۱

شجاع ، شهزاده محمد ۲۳۳ ، ۲۳۰ ، ۲۴۰

۴۲۰ ، ۶۰۸ ، ۶۱۱ ، ۶۲۶

۴۲۹

شجاع الدوله شیرویه ۹۱۲

شجاع الدوله ، نواب جلال الدین ۲۵۰ ، ۳۵۳

شجاع کاشانی کور ۶۱۳

شجاعت خان ۱۴۰۹

شرف الدین حکیم حسین اصفهانی - شفائی

شرف الدین سید کشمیری ۴۵۹

شرف الدین علی یزدی ۱۸۳۱

شرف الدین محمود بن عبدالله المزدقانی ۶۳۸

شرف الدین محمود ، شیخ ۸۸۵ ، ۸۸۰

۸۸۸ ، ۸۹۶ ، ۹۰۸

شرف جهان ، میرزا ۱۰۳۱

شریت کاشی ۱۰۳۴

شریف النساء بیگم انصاری ۱۳۵۱ ، ۱۳۶۶

۱۳۸۲ ، ۱۳۸۳ ، ۱۳۰۵

شریف ، قهریزی ۱۰۳۱

شریف جرجانی ، سید علی ۱۱۰۶

شریف خان ۵۰۰

شریف خان ، خواجه شاه ۹۴۱ ، ۹۴۹

۹۵۴

شریور ۱۳۳۵

شمری ، خواجه ابو محمد حسن ۴۵۹ - ۴۶۱

شیخ احمد خوشخوان ۸۹۳
 شیخ احمد سرهندی ۶۲۰ ، ۶۶۲ ، ۹۲۹ ،
 ۹۲۶ ، ۹۲۳ ، ۹۵۳
 شیخ احمد سهروردی ۱۵۶
 شیخ احمد لحساری ۳
 شیخ اسحاق ۹۶۵
 شیخ بهرام ۶۳۰
 شیخ حمزه ۱۶۸۸
 شیخ حمزه کشمیری ۶۳۵
 شیخ خالد ۳
 شیخ خضر قادری سیوستانی ۲۲۷
 شیخ سلطان اویسی ۶۲۰
 شیخ سلیمان ۸۹۳
 شیخ صنعان ۱۳۶۱
 شیخ طیب بن احمد ۲۸۸
 شیخ علی میرزا ۶
 شیخ فاروق ۸
 شیخ مبارک محی الدین ۱۶۰۸
 شیخ محمد ۸۹۵
 شیخ محمد ازکانی ۸۹۵
 شیخ محمد سرانی ۲۶۱
 شیخ محمد مخدوم قادری ، مولانا ۲۲۱ ، ۲۲۴
 شیخ محمود ، مولانا ۱۵۶۰
 شیخ مومن ۱۰۶۳
 شیخ میر ۳۲۶
 شیدا ۵۵۵ ، ۵۹۸ ، ۶۱۸
 شیدا ، ملا شیدای تکلوفتح پوری ۸۳ ، ۸۴ ،
 ۱۲۱ ، ۲۵۸ ، ۳۶۲ ، ۳۶۶ ،
 ۳۶۹ ، ۴۰۰ ، ۴۰۳ ، ۴۴۷
 ۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۸۹ ، ۴۹۳ ،
 ۴۹۶ ، ۴۹۸ ، ۵۱۲ ، ۵۱۴

شمس الدین ، شیخ ۹۶۵
 شمس الدین عراقی ، شیخ ۹۱۵
 شمس الدین محمد خان آنکه ۱۰۰۳
 شمس الدین ، ملا ۶۳۰
 شمس الدین ، میر ۲۰۸ ، ۲۵۱ ، ۱۱۰۶
 شمس الله قادری ، حکیم ۱۰۲۱
 شمس تبریزی ۵۷۹
 شمس چک ۱۳ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۳ ، ۱۰۶۲
 شمس طیبی ۱۸۲۹
 شمسای زرین قلم ۷۹۹
 شنبو فاته ، لاله ۵۹۲
 شوق ، قدرت الله ۱۰۲۳
 شوقی ، میر ۵۵۵ ، ۵۹۹
 شوکت بخارائی ۱۵۹
 شوکتی استاجلو ، ملا ۲۷۰
 شهاب الدین ۱۰۱
 شهاب الدین احمد خسان ۱۶۷۳ - ۱۶۷۴
 ۱۶۷۸ - ۱۶۷۹
 شهاب الدین ، سلطان ۸۶۳ ، ۸۶۴ ، ۸۹۰ ،
 ۹۰۸ ، ۱۳۱۰
 شهاب الدین سهروردی ۱۸۳۰
 شهاب الدین سید ۱۳۲۲
 شهاب الدین شاشی احرار نقشبند ۱۱۰۳
 شهاب الدین شیرا شامک ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۴
 شهاب الدین محمد ۱۲۳۲
 شهاب الدین ، میر سید ۸۸۲ ، ۸۹۰ ،
 ۸۹۶ ، ۹۰۷
 شهدای قبی ۱۱۸۱
 شهریار ، شهزاده ۴۶۸ ، ۴۸۹ ، ۵۰۰
 شهمیر سپه سالار ۸۶۳
 شیخ احمد ۷۸۶

۶۳ ، ۶۸ ، ۷۰ ، ۷۴ ، ۸۲ ،
 ۸۴ ، ۱۱۲ ، ۱۶۸ ، ۱۸۲ ،
 ۱۸۳ ، ۱۹۰ ، ۱۹۱ ، ۲۲۳ ،
 ۳۱۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۹ ، ۳۳۰ ،
 ۳۸۹ ، ۴۰۴ ، ۴۰۹ ، ۵۱۸ ،
 ۵۲۰ ، ۵۲۹ ، ۵۳۳ ، ۵۳۴ ،
 ۵۳۶ ، ۵۳۸ ، ۵۴۱ ، ۵۴۳ ،
 ۵۴۷ ، ۵۵۵ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰ ،
 ۵۶۲ ، ۵۶۳ ، ۵۶۹ ، ۵۷۸ ،
 ۶۰۶ ، ۶۸۵ ، ۶۸۹ ، ۶۹۴ ،
 ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، ۷۰۴ ، ۷۲۰ ،
 ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۳۳ ، ۷۳۴ ،
 ۷۳۶ ، ۷۴۱ ، ۷۴۵ ، ۷۴۸ ،
 ۷۸۱ ، ۷۸۳ ، ۷۸۷ ، ۷۸۸ ،
 ۷۹۰ ، ۱۰۱۸ - ۱۰۲۱ ، ۱۰۷۵ ،
 ۱۱۷۸ ، ۱۱۸۳ ، ۱۲۶۱ ، ۱۳۶۱ ،
 ۱۳۷۳ - ۱۳۷۴ ، ۱۳۸۱ ، ۱۶۱۷ ،
 ۱۶۱۹ ، ۱۶۳۳ ، ۱۶۹۶ ، ۱۷۶۸ ،
 ۱۸۱۱ - ۱۸۱۳ ، ۱۸۷۸ ، ۱۸۷۹

صاحب ، میرزا رحیم ۵۷۳ ، ۵۷۴ ، ۵۸۱ ،
 صاحبی ، آقا محمد ۵۵۹ ، ۵۷۲ ،
 صبا ، پندت کیلاش کول ۶۰۷ ، ۶۰۸ ،
 صباح الدین ، سید ۳۰ ،
 صبیحی ، ملا ۶۰۸ - ۶۱۱ ،
 صبری اردستانی ۱۱۸۳ ،
 صبری روزیهان ، میر ۱۰۳۱ ،
 صبری ساوجی ۱۰۳۱

۵۱۶ ، ۱۳۵۴ ، ۱۳۵۹ ، ۱۳۸۱ ،
 ۱۴۲۵ ، ۱۵۵۵

شیر خان ۲۹۸ ، ۵۰۵ ، ۱۲۶۳ ، ۱۲۶۸ ،
 ۱۲۴۰ ، ۱۲۴۳ - ۱۲۴۴

شیر خان لودی ۲۲۷

شیر شاه سور ۱۱۰۹ ، ۱۱۳۸

شیر علی ، پهلوان ۷۶۹

شیرین ۱۷۶ ، ۲۰۲ ، ۲۸۵ ، ۳۰۷

۳۰۸ ، ۳۲۲ ، ۳۹۸ ، ۴۱۷

۲۹۳ ، ۵۱۳ ، ۶۹۳ ، ۷۳۹

۷۵۶ ، ۷۷۷ ، ۸۲۳ ، ۸۶۳

۱۰۶۷ ، ۱۳۵۷ ، ۱۵۱۲

شیفته ، نواب مصطفی خان ۹ ، ۵۰۷

شیمه و ترویر (D. Shea - A. Troyer)

۱۰۶۵ ، ۱۰۶۶

● صابر صفاهانی ، میر ۸۰۵ - ۸۰۷

۸۱۱ ، ۸۱۲ ، ۸۱۸ ، ۸۱۹

۸۲۱ ، ۸۳۰ ، ۱۰۳۶

صاحب ، حکیم ۹۷۱

صاحبی ۵۵۲

صادق خان ۵۳۹

صادق ، میرزا محمد ۱۳۱ ، ۲۸۷

صافی ، ابوالقاسم خان ۵۱۷ ، ۱۱۸۳

صالح اصفهانی ، میرزا ۱۳۱ ، ۲۸۷

صالح کنبوه ، محمد ۳۶۹ ، ۳۷۲

صالح ، محمد صالح کشمیری ۵۱۸ ، ۱۱۸۳

صالحی ، محمد میرک ۱۰۳۱

صانع ، میر دوست محمد ۵۱۸

صائب تبریزی ، میرزا محمد علی ۱۶ ، ۲۷۷

۲۹ ، ۳۳ ، ۳۸ - ۴۶ ، ۵۱

۵۳ ، ۵۵ ، ۵۷ - ۵۹ ، ۶۱

۱۰۰۹ ، ۱۰۰۶
 صنمی ، محمد مسلم ۹۹۴ ، ۹۷۵
 صوفی ، دکتر ۱۱۰ ، ۱۳۵ ، ۲۹۹
 ۹۶۵ ، ۹۶۶ ، ۹۹۴ ، ۱۳۳۲
 ۱۳۳۵ - ۱۳۳۲
 صوفی ، مولانا محمد ۸۷۵
 صوفی ، نواب ابوالبرکات ۸۶ ، ۸۸ ، ۵۱۷
 صوفی همدانی ۲
 صہبا ، لطف اللہ بیگ کشمیری ۶۶۳
 ضیدی طهرانی ، میر ۴۰ ، ۴۴ ، ۲۴۵
 ۴۰۷
 ضیدی کشمیری ، مولانا ۶۶۳ ، ۶۶۲
 ضیدی ، میر ۵۵۶ ، ۵۶۷
 صیرفی ، خواجہ عبداللہ ۱۵۶۰
 صیرفی ، مولانا میر علی ۱۳۰ ، ۶۶۲ ، ۶۶۵
 ● ضابطہ خان ۳۱۸ ، ۳۱۹
 ضحاک ۴۱۷ ، ۱۰۰۷
 ضمیر ، پنڈت نرائن داس دہلوی ۶۶۵
 ضمیر ، سپاہانی ۱۱۸۲
 ضمیری صفہانی ۱۰۳۱
 ضیا اصفہانی ، نور اللہ ۳۸۲
 ضیا ، خواجہ ضیاء اللہ دیوانی ۶۶۶
 ضیاء الدین احمد خان ۲۰
 ضیاء الدین رحمت خان ، حکیم ۶۹۵ ، ۱۶۷
 ۷۱۹
 ضیاء الدین یوسف ، حکیم - رحمت خان
 ضیائی ، آقای مسلم ۱۰۲۰
 ضیائی ، عبدالرافع ہروی ۱۸۳۹
 ● طالب آملی ۷۲ ، ۷۵ ، ۳۸۳ ، ۴۷۲
 ۴۷۳ ، ۴۸۰ ، ۴۸۲ ، ۴۸۵
 ۴۸۷ ، ۵۰۱ ، ۵۱۴ ، ۵۱۵

صبوحی ، ملا ۳۷۹ ، ۳۸۸ ، ۴۱۲
 صبوری مشہدی ، ملا ۲۱۷
 صدرالدین خراسانی ، خواجہ ۱۳۵۳
 صدرالدین ، خواجہ ۲۵۹
 صدرالدین ، قاضی ۶۳
 صدرالدین قونوی ۱۱۰۵
 صدرالدین ، مفتی - آردو
 صدرالدین ، میر ۱۵۷۱
 صدیاری جنگ ، نواب ۱۰۳۹
 صدیق حسن خان ، نواب ۸۰ ، ۱۱۳
 ۲۰۹ ، ۱۰۵۱
 صدیق خان ، میر ۲۴۴
 صرزی ، شیخ یعقوب کشمیری ۲۰۶ ، ۲۰۷
 ۲۰۸ ، ۶۱۷ ، ۶۲۲ - ۶۲۳
 ۶۲۸ - ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۶ - ۶۳۷
 ۶۵۳ ، ۶۶۳ ، ۶۶۵ ، ۱۰۳۹
 ۱۰۵۰ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۶۱
 ۱۳۳۶ ، ۱۸۳۱
 صرزی ، صلاح الدین ساؤجی ۶۱۱ ، ۶۱۲
 ۶۱۶ ، ۷۹۹
 صفائی ، ابراہیم ۵۷۱
 صفدر خان ۷۹ ، ۸۷۶ ، ۸۷۷ ، ۱۰۹۲
 ۱۳۶۸
 صف شکیں خان ۱۳۹
 صفی - سیف خان
 صفیا (صفی) صفی الدین صفہانی ۶۵۳ -
 ۶۵۵ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۶۱
 ۶۶۲
 صمصام الدولہ خان دوران بہادر ، نواب
 ۲۶۷ - ۲۶۹ ، ۲۹۴ ، ۲۹۵
 ۲۹۷ ، ۲۹۸ ، ۷۷۷ ، ۱۰۶۳

طفرای ، مشبدی ، ملا ۱۱۱۲ ، ۱۱۱۹ ، ۲۹۰ ،

۳۸۹ ، ۲۱۱ ، ۳۰ - <۲۵ ،

۴۸ ، <۶۳ ، <۶۵ ، ۹۹۲

طفلی ، فتحپوری ، ملا ۵۰۳ ، <۴ ، ۴۸۱

طفیل چد ، میر <۹۲

طلوعی ، چد ابراهیم کشمیری <۶۹ ، <۴۰ ،

طوسی ۱۰۳۰

طوفی ، قبریزی (۱۰۳۱ ، ۱۱۸۳ ،

طیب ، ملا کشمیری <۴۰ - <۴۳

● ظریفی ۶۱۲

ظفر حسن ۱۵۶۲

ظفر خان <۲ ، ۳۸ ، ۸۴ ، ۱۱۱۶ ، ۱۲۶ ،

۲۰۱ ، ۲۲۸ ، <۴۵ ، <۴۸ ، ۱

۱۸۱۲ ، ۱۸۶

ظفر خان بهادر رستم جنگ باوفا ۲۴۵

ظفر ، لاله تیکارام <<۴

ظهور علی شمس الشعرا ۱۱

ظهوری ترشیزی ۲۱۵ ، <۲۴ ، ۲۳۵ ، ۴۹۹ ،

۵۵۵ ، <۴۲ ، ۸۲۴ ، <۸۵ ،

۹۹۲ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۱۳۶ ، ۱۱۶۴ ،

۱۱۶۶ ، <۱۱۶۶ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۵ ،

۱۱۹۲ ، ۱۱۶۶ ، <۱۲۳ ، ۱۲۴ ،

۱۲۴۲ ، ۱۶۱ ، ۱۸۳۱ ،

ظہیر <۶ ، ۵۵۴ ، ۱۴۸۵ ، ۱۴۹۰ ،

۱۸۲۹

ظہیر فاریابی ۹۹۲

● عابد ۳۸۵

۵۵۵ ، ۵۹۸ ، ۶۰۰ ، <۶۵ -

۶۸۹ ، ۶۸۶ - ۶۸۰ ، <۶۸

۶۰۶ ، <۶۰۸ ، <۶۰۹ ، <۱۱ -

۶۱۶ ، <۱۸ ، <۲۰ ، <۲۸ -

۱۰۲۰ ، <۹۱۱ ، <۱۲۴ ، ۱۲۶۱ ،

۱۲۴۰ ، <۱۲۴ ، ۱۸۳۲ ، ۱۸۶۳ -

۱۸۴۲

طالب ، ملا طالب اصفهانی <۶۱ - ۶۴۲

طالع ، پندت ویدیہ لعل در ۲۹

طالع ، عبدالعلی ۱۹۰ ، ۱۶۳

طالع ، میرزا نظام الدین احمد ۹۵۱

طالع ، نوازش خان <۶۴

طالقانی ، حاجی عبداللہ ۲۳۵ ، ۲۳۸

طاہر چد عبادالدین حسن سبزواری ۱۰۴۳

طاہر ، میر طاہر علوی <۲۹ ، ۱۸۱

طاہر ، نصرآبادی <۱ ، <۴ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ،

۲۰۹ ، ۲۸۲ ، ۳۰۲ ، ۳۱۴ ،

۳۲۹ ، ۳۴۰ ، ۳۸۹ ، ۴۱۱ ،

۴۲۵ ، ۵۰۰ ، ۵۲۸ ، ۵۴۴ ،

۵۶۰ ، ۵۶۲ ، ۵۶۵ ، ۵۶۸ ،

۵۹۳ ، ۶۵۴ ، ۶۹۰ ، <۲۰ ،

۲۳ ، <۳۵ ، ۹۴۲ ، ۹۸۴ ،

<۱۶۹

طاہر ، نقشبندی ، ملا چد <۴

طاہر ، نقشبندی ، ملک چد ۹۶

طاہر ، میرزا <۲

طاہرای ، کشمیری <۲۹

طاہر وحید ، نواب ۲۹۹ ، ۳۰۲

طاہری شہاب ، آقاي ۱۸۶۴

طبخی کشمیری <۳۰

تذکره شعرائ کاشغر

عابدی ، امیر حسن دکتر ۱۰۶۵ ، ۱۵۵۵
 ۱۸۸۱ ، ۱۸۸۹ ، ۱۸۸۸-۱۸۸۵
 عادل بیگ خان ، میرزا ۱۰۸
 عادل خان ، ملک ۱۳۶۹
 عادل شاه — ابراهیم عادل شاه
 عارف تبریزی ۵۶۵ - ۵۶۷ ، ۵۶۹ ، ۵۸۲
 ۵۸۲ ، ۵۹۳ ، ۵۹۱ ، ۵۸۶ ، ۵۸۲
 ۵۹۵ ، ۵۹۷
 عارف ، قاضی محمد عارف ۵۸۹ ، ۵۷۲
 عارف محمد شیدا ، مولانا — شیدا
 عارفی ۵۵۲ ، ۵۹۸
 عاشق ، شیوارام ۱۶۶۲
 عاشق ، محمد — همت
 عاصم ، حضرت ۶۳۵
 عاصم ، خواجه محمد — ببخود
 عاقل خان رازی ۱۸۳۲
 عاقل کحان عنایت آقه ۶۹۵ ، ۷۰۲ ، ۷۱۶ -
 ۷۱۸ ، ۷۲۰
 عاقل ، خواجه محمد عاقل ۷۷۵
 عاقل ، سنخور خان ۷۷۵
 عالم بکری ، مولانا ۱۱۰۱
 عالی قدر ، شاهزاده ۱۳۶۸
 عالمگیر پادشاه ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۲۳
 ۲۲ ، ۲۹ ، ۸۱ ، ۹۳ ، ۱۰۶
 ۱۲۲ ، ۱۲۷ - ۱۲۹ ، ۱۵۹
 ۱۶۱ ، ۱۶۳ ، ۱۶۴ ، ۱۶۹
 ۱۸۰ ، ۱۸۳ ، ۱۹۰ ، ۱۹۱
 ۲۲۶ ، ۲۲۸ ، ۲۵۲ ، ۲۵۵
 ۲۵۹ ، ۲۶۱ ، ۲۶۵ - ۲۶۷
 ۲۸۲ ، ۲۸۷ ، ۳۲۱
 ۳۲۹ ، ۳۳۲ ، ۳۳۶ ، ۳۳۵ -
 ۳۳۸ ، ۳۵۸ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶

عالمگیر ثانی ۳۷۵
 عالی (حالی) رجب علی ۹۲۲ ، ۹۵۲
 عامل ۵۲۲
 عاملای بلخی ۵۵۵ ، ۵۶۲
 عباس اقبال ۱۱۸۲
 عباس ملتانی ، شیخ ۲۲۱
 عبدالاحد خان مجدد الدوله ۱۰۶ ، ۵۸۹
 عبدالحمیم تنوی — عطا
 عبدالله آتش پز هروی ۱۵۶۰
 عبدالله المزدقانی ۸۸۵ ، ۸۸۷ ، ۸۸۸
 عبدالله انصاری ، خواجه ۷۷۷ ، ۱۵۵۶
 عبدالله انصاری شیخ الاسلام ، مخدوم الملک
 ۱۰۹۹ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۳۸
 ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۰

عبدالحمد، شیخ ۲۰، ۲۸۲
 عبدالحمد لاهوری ۱۶، ۳۵، ۳۵۹
 ۳۶۳، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۷۲
 ۱۲۵۲، ۱۲۶۳-۱۲۶۵، ۱۲۶۸
 ۱۲۸۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۹، ۱۲۷۲
 ۱۷۷۷، ۱۷۷۵

عبدالحی ۹۹۱

عبدالحی، مولانا ۱۵۶۰
 عبدالحق، خواجه ۱۲۲۶، ۱۲۲۷
 عبدالرحمان اسفرائی ۶۳۸
 عبدالرحمان بن محمد روشن خان ۵۵۵
 عبدالرحمان بیگ هروی ۵۹۲

عبدالرحمان خان ۲۲۶

عبدالرحمن، شیخ ۱۵۶۳، ۱۵۶۵، ۱۵۷۳
 عبدالرحیم، شیخ ۸۶
 عبدالرحیم قادری زینه کدلی ۹۶
 عبدالرحیم، مولوی ۱۵۷۲
 عبدالرحیم، میرزا ۵۲۳، ۵۲۶، ۵۵۱
 ۵۵۹

عبدالرزاق گیلانی ۹۸

عبدالرزاق قادری بغدادی، شیخ ۱۱۰۱
 ۱۱۰۷، ۱۱۰۸

عبدالرزاق کبوری، خواجه ۹۳
 عبدالرزاق گوجواری، ملا ۹۵
 عبدالرشید، خواجه سرهنگ ۲۱، ۲۳
 عبدالرشید دیلی ۵۵

عبدالرشید لغوی تنوی، میر ۱۲۲۲
 عبدالسلام ۸۳۰

عبدالسلام قلندر، شیخ حاجی ۶۳۸
 عبدالصمد ۱۲۰۰، ۱۵۷۶، ۱۸۵۸

عبدالله بن شیخ موسی ۱۱۰۰

عبدالله بیگ ۱۰۷۲

عبدالله خان ۱۰۹

عبدالله خان زخمی ۱۲۵۳، ۱۲۶۰

عبدالله بن عباس ۲۳

عبدالله خان اوزبک ۱۵۵۹

عبدالله خان - قطب شاه

عبدالله خان ایشک اقای ۳۷۵، ۵۱

عبدالله خسان فیروز جنگ ۶۹۳، ۶۹۷

۷۰۵، ۷۰۶، ۷۱۱، ۷۱۲

۱۲۵۶، ۱۲۳۹، ۱۲۴۸، ۷۲۶

۱۲۵۸، ۱۲۶۴، ۱۲۶۷، ۱۳۳۷

عبدالله، سید ۱۳۲۲

عبدالله، شیخ ۱۲۷۸

عبدالله قریشی (جد فیضی) ۱۱۰۰

عبدالله خان مغول ۳۲۸

عبدالله مروارید، خواجه ۱۵۶۰

عبدالله خان والی توران ۱۱۳

عبدالله خان وزیر لاهیجان، میرزا ۳۷۹، ۳۸۸

۳۸۸، ۴۰۱، ۴۱۰، ۴۱۲

عبدالله رفیقی کشمیری ۲۸۸

عبدالله زاهد، سید ۸۹۶

عبدالله، سید ۸۹۶

عبدالله شهید، ملا ۸۵، ۹۱

عبدالله یمنی، سید ۹۵۱

عبدالباقی تهاوندی ۸۷۸، ۸۲۹، ۱۰۲۷

۱۰۳۵

عبدالجلیل گرامی طرازی واسطی ۸۸۱

عبدالحق ۷۱

عبدالحق، اخوند ملا ۱۳۶

عبدالحکیم سیالکوٹی، ملا ۱۳۳۶

۱۵۶۴ - ۱۵۶۲ ، ۱۵۶۰
 عبدالنبي فخرالزمانی ، ملا < ۸۵ ، < ۸۶ ،
 < ۸۰ ، < ۸۱ ، < ۹۹ ، < ۸۰۱ ،
 ۸۰۳ ، ۸۰۳
 عبدالواحد خیرآبادی ، سید ۸
 عبدالوهاب ندوری ، شیخ فخرالدین ۶۳۸ ،
 ۶۳۰
 عبرت ، محمد علی < ۹۲
 عبرتی < ۰۳
 عبیدالله بخاری فاروقی ، خلیفه ۹۶ ، < ۹۰
 عبیدالله بلخی ، حاجی ۹۶ ، ۱۰۸
 عبیدالله خان < ۸۰۲
 عبیدالله نقشبندی ، حضرت خواجه < ۸۳ ،
 < ۸۲
 عبیدالله شهید ، آخوند ملا ۹۵
 عثمان اوچپ گنای ، بابا ۹۳ ، ۱۳۲۲
 عثمان رضه ۲۱۲
 عثمان قادری چچه بلی ، بابا ۹۳
 عجزی ، خیرالدین ۱۴۳۲
 عرب خان حاکم شیروان < ۲
 عرفانی ، عبدالحمید ، دکتر ۹۱۲ ، ۹۶۶
 عرفی شیرازی ۱۰ ، < ۵ ، < ۲۰۲ ، < ۲۶۵ ،
 ۴۹۹ ، ۵۵۲ ، ۶۰۰ ، ۶۱۳ ،
 ۶۱۵ ، ۶۹۶ ، < ۸۵ ، < ۸۸ -
 < ۹۰ ، < ۹۲ ، < ۹۶ ، < ۸۳۶ ،
 ۸۴۱ ، ۱۰۰۱ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۱ ،
 ۱۰۲۳ - < ۱۰۲ ، ۱۰۳۱ - ۱۰۳۳ ،
 ۱۰۳۵ ، < ۱۰۳ ، ۱۰۳۰ - ۱۱۰۶ ،
 ۱۲۱۰ ، < ۱۲۳ ، < ۱۳۴ ، < ۱۴۲ ،
 ۱۸۵۸ ، ۱۴۸۸ ، < ۱۴۵ ، < ۱۴۲
 هزت ، شاه ابراهیم کشمیری < ۸۳

عبداللطیف ، سید ۲۱ ، ۲۲ ، ۴۳ ، ۴۲۸ ،
 ۴۴۲ ، ۴۵۲ ، ۴۶۰
 عبداللطیف کهوسه ، شیخ ۹۶
 عبدالعزیز خان ، عالیجاه < ۲۸
 عبدالعزیز ، مولانا ۱۵۶۲
 عبدالعزیز ، مولانا شیخ ۶۳۹
 عبدالغنی ، < ۵۸ ، ۹۹۱ ، ۱۳۸۱ ، ۱۵۵۵
 عبدالغنی تفرشی ، میر < ۰۲
 عبدالغنی میرزا یوسف ۱۸۱۳
 عبدالقادر ۳۵
 عبدالقادر جیلانی < ۹ ، < ۱۳ ، ۶۱۸ ، ۶۱۹ ،
 ۱۱۰۱ ، < ۱۱۰۱
 عبدالقادر ، خواجه ۱۳۱۶ ، ۱۳۲۲
 عبدالقادر رئیس پشتر اکادمی ، مولانا < ۱۲
 عبدالقادر سهروردی الکبری ۶۳۸
 عبدالقادر ، مولوی ۱۱
 عبدالقدوس گنگوھی ، شیخ ۱۱۳۸
 عبدالقیوم بن عبدالله قریشی ۱۱۰۰
 عبدالکریم ۱۴۲۲
 عبدالکریم کشمیری < ۶۶
 عبدالکریم گزی ، آخوند ملا ۵۶۹
 عبدالکریم ، میرزا ۵۹۲
 عبدالمجید ملتانی ، ملا < ۱۴ ، ۱۴۶۸ ،
 < ۱۴ ، < ۱۴
 عبدالمجید خان مجد الدوله ، نواب < ۱۰۶ ،
 ۵۸۳ ، ۵۸۶ ، ۹۹۵
 عبدالمقتدر خان ۵۸۹
 عبدالنبي خانقاهی ، بابا ۹۳
 عبدالنبي صدرالاسلام ، شیخ ۱۰۹۹ ، ۱۱۳۶ ،
 < ۱۱۳ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۰ ،
 < ۱۱۴ ، ۱۱۴۲ ، ۱۵۵۸ ، ۱۵۵۹

عزت ، عبدالعزیز ۱۴۲۱

هزنی <<۶

عزیزالدین بلخی عظیم آبادی ۱۷۴۹

عزیز ، سید ۱۳۲۲

عزیز کوکه ، میرزا ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۰

عزیز ، خواجه عزیزالدین کشمیری لکهنوی

۸۳۸ ، ۸۴۱ ، ۸۵۹ ، ۸۷۴

۸۸۴

عزیزالله ، سید میر ۸۹۲ ، ۹۱۰

عزیز مصر ۵۲۲ ، ۸۶۶ ، ۱۲۰۸ ، ۱۲۱۶

۱۳۴۱

عزیزی ۴۷۹ ، ۴۸۳

عسکری ، میر حسن کاشانی ۸۷۵ ، ۸۷۷

عشرت ، جی کشن کشمیری ۸۷۷ - ۸۷۹

۱۶۰۸

عصام الدین ، ملا ۱۱۳۳

عصودالدوله شیرازی ، امیر ۷۹۹

عطا خان حاکم کشمیر ۲۳۱

عطار جونپوری ، ملا ۴۷۷ ، ۴۸۱

عطار (فریدالدین) ۱۰۸ ، ۵۵۴ ، ۶۰۰ ، ۶۵۷

۱۱۳۶

عطاری جونپوری ، ملا ۴۸۱ ، ۵۰۳

عطار یزدی ۲۸۴

عطا ، ملا عبدالحکیم تنوی ۳۷ ، ۴۲

عطائی ، سید جلال الدین ۸۹۱ ، ۸۹۲

عطائی ، عطاءالله - رضوی

عطن ، شیخ ۱۱۰۲

عطوفت خان ۱۰۲۰

عظیم خان ، محمد ۱۳۸ ، ۱۴۱

عظیم الشان ۱۵۵۲ ، ۱۷۷۷

علامی ، محمد افضل خان ۱۷۹۱ ، ۱۷۹۸

علاءالدوله سمنانی ، شیخ ۱۱۳۳

علاءالدین ابن الحسن المهدوی البیانوی ،

شیخ ۱۱۱۲ ، ۱۱۴۶ ، ۱۱۷۲

علاؤالدوله قزوینی ۸۰۱

علاءالدین ، سلطان ۸۶۳

علاؤالدین سمنانی ۶۳۸ ، ۸۹۸ ، ۹۰۷

علاؤالدین مجذوب ، شیخ ۱۱۰۷ ، ۱۱۰۸

۱۱۸۸ ، ۱۱۸۷

علاؤالدین ، مولانا ۱۵۶۱

علاءالملک تونی ، ملا ۱۲۶۴ ، ۱۷۷۷

علوی ، جمیل بیگ کشمیری ۸۸۰ ، ۸۸۱

علوی ، میر محمد - باقر

علی رضا ۸۰ ، ۱۸۱ ، ۱۹۲ ، ۲۱۲

۲۱۸ ، ۲۶۶ ، ۳۴۴ ، ۳۸۱

۳۹۲ ، ۴۹۵ - ۴۹۷ ، ۵۱۴

۵۴۱ - ۵۴۳ ، ۶۲۵ ، ۶۳۸

۷۲۱ ، ۷۲۲ ، ۷۲۶ ، ۸۰۳

۸۰۶ ، ۸۱۰ ، ۸۱۲ ، ۸۸۹

۸۹۷ ، ۹۰۷ ، ۹۱۲ ، ۹۲۱

۹۲۳ ، ۹۳۰ ، ۹۴۴ ، ۹۴۶

۹۴۸ ، ۹۵۲ ، ۱۰۳۷ ، ۱۰۳۰

۱۱۳۶ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۵۷ ، ۱۳۴۲

علی اصغر حکمت ۹۱۰

علی اکبر ، سید ۱۳۲۲

علی اکبر کرووی ، میر ۱۴۰۹

علی اکبر مشیر سلیمی ، آقای ۱۶۳

علی بن هلال ، ابن بواب ۱۵۶۰

علی بیگ ، شیخ ۱۴۵۰

علیه العالیه بیگم ، نواب ۲۸۰

علی جواد زیدی ، آقای ۹۶۸ ، ۹۷۳

۹۷۴ ، ۹۸۴ ، ۹۹۵ ، ۹۹۶

- علی حسن ، سید ۸۹۶
 علی خان چک ۲۱۱
 علی خان والی خاندیس ، راجا ۱۱۸۲
 علی ، خواجه علی اکبر خوانی ۸۸۲
 علی دوانی ۱۱۰۶
 علی دوست خان ۹۲۱
 علی رای < ۶۶ ، < ۶۵
 علی رضا غلام علی خان < ۸۹
 علی ، سید ۱۳۲۲
 علی شه ۸۶۵
 علی شاه ، سلطان میر خان ۱۳۱۳ ، < ۱۳۲۲
 ۱۳۲۸ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۳
 علی شیر علاء الدین ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۴
 علی شیر نوائی ، میر ۱۱۰۳
 علی طبخ جهرمی ۱۳۲۰ ، ۱۳۲۱
 علی عظیم ، میان ۹۳۱ ، ۹۳۲
 علی حلیم ۹۳۲
 علی قلی خان واله ۲۱۲ ، < ۱۵۵
 علی لاهیجانی ، خواجه ۳۵۸ ، ۲۰۸
 علیا بیگم < ۱۳۶
 علیمردان خان میر گنج علی عبدالله بیگ ۳۱ ،
 ۲۳ ، ۱۵۵ ، ۱۵۹ ، ۱۶۱
 ۱۶۳ ، ۱۸۳ ، ۱۹۰ ، ۱۹۱
 ۲۰۳ ، ۱۰۰۳ - ۱۰۰۴ ، ۱۳۳۵
 ۱۳۳۶ ، ۱۳۳۶
 علی ، ملا ۱۰۰۳
 علی ، مولانا میر علی ۸۸۲
 علی ، میرزا علی اکبر بدخشانی ۸۸۳
 علی ، میرزا علی بیگ کشمیری ۸۸۳ ، ۸۸۲
 علی ، میرزا علیخان ۹۲۰
 علی نظام ، ملک ۱۳۶۸
 علی نقی کمره ، شیخ ۱۰۳۱
 علی هندانی ، امیر کبیر سید ۹۹ ، ۱۰۰ ،
 ۱۰۲ ، ۲۲۶ ، ۶۲۵ ، ۶۳۸
 ۶۳۹ ، ۶۴۲ ، ۸۸۲ - ۹۱۹
 ۱۲۵۱ - ۱۲۵۲
 حماد الدین محمود - میر الهی هندانی
 حماد الملک < ۳۵
 حماد طارمی ، مولانا < ۱۱۴ ، < ۱۱۱
 حمزه مروزی ۱۸۲۶
 چهار یاسر ، شیخ ۶۳۸
 عمر رضه ۲۱۲ ، ۴۹۶ ، ۶۳۵
 عمر یاغستانی ، شیخ ۱۱۰۳
 عمر قنوی ۱۱۰۱ ، < ۱۱۰
 عمر ، سید ۱۳۲۲
 صمدی بخارای ۲۴۲ ، ۱۸۲۹
 عنایت احمد خان کشمیری ۱۳۲۲
 عنایت الله ۶۸ ، < ۱ ، < ۱۰۶ ، ۲۴۴
 ۴۵۹ ، ۵۹۳ ، < ۱۵
 عنصری ۱۰۳۰ ، ۱۳۸۹ ، < ۱۶۱ ، < ۱۸۲
 مودی ، ملا ۱۳۱۶ ، ۱۳۲۲
 مهدی ، قاضی عبدالرزاق خراسانی ، ۶۱۲ ،
 ۹۶۱ ، ۹۶۲
 میاش ، پندت جیرام ۹۶۲
 مین الملک شیرازی ، حکیم ۱۱۸۳
 ۱۱۹۶ ، ۱۲۰۰
 مینی ، مولانا ۹۶۳ ، ۱۳۹۸
 عیسی (علیه السلام) ۱۰ ، ۵۳ ، ۵۵
 ۶۹ ، ۱۵۱ ، ۲۳۵ ، ۲۸۲
 ۳۳۱ ، ۳۴۴ ، ۳۹۶ ، ۴۱۶
 ۴۲ ، ۴۵۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۵

غمین، حکیم عطاء الله قریشی ۹۶۷ ، ۹۶۸

غنائی، میرزا فیض الحق ۹۶۷ ، ۹۶۸

غنی، ملا محمد طاهر کشمیری ۸۴ ، ۹۹

۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵ ، ۱۱۴

۱۲۳ ، ۱۵۲ ، ۱۸۰ ، ۲۰۲

۲۰۵ ، ۲۶۰ ، ۵۲۲ ، ۵۵۵

۵۶۷ ، ۸۵۲ ، ۹۶۸ - ۱۰۰۱

۱۰۴۵ ، ۱۰۴۶ ، ۱۰۵۰ ، ۱۰۵۶

۱۰۵۸ ، ۱۰۵۹ ، ۱۲۶۵ ، ۱۲۶۷

۱۲۵۴ ، ۱۲۵۹ ، ۱۳۵۹ ، ۱۳۶۱

۱۳۸۱ ، ۱۳۸۵ ، ۱۳۸۶ ، ۱۳۸۷

۱۶۰۵ ، ۱۶۰۷

غنی، غنی بیگ اسد آبادی ۱۰۰۱ - ۱۰۱۱

۱۰۳۴

غنیمت کشمیری ۱۰۱۱ ، ۱۰۱۳

غنیمت کنجاہی ۱۸۳۳

غوٹ محمد گوالیاری ۲۵۳

غیاث الدین منصور ۱۵۷

غیاث الدین مشہدی ۲۰۹ ، ۸۶

غیاث الدین ، سلطان ۱۱۸۲

غیاثی اصفہانی ۲۷۸ ، ۲۸۲ ، ۱۸۳۳

غیرت، محمد عاقل کشمیری ۱۰۱۲ ، ۱۶۱

غیرتی شیرازی، ملا ۶۱۳ ، ۹۱ ، ۸۲۸

۱۰۳۱

غیور بیگ کابل ۲۲۹

غیوری، پندت گوپال کول ۱۰۱۳

● فارغ، سید غلام مصطفیٰ ۱۶۶

فارغ، قطب الدین ۸۳۰

فاضل خان، میرزا برہان، نواب ۱۹۵ ، ۱۹۷

۲۰۵

۵۱۴ ، ۳۸ ، ۸۲۵ ، ۸۲۳

۸۸۲ ، ۱۰۲۸ ، ۱۱۵۱ ، ۱۱۶۹

۱۲۰۲ ، ۱۲۱۰ ، ۱۲۱۶ ، ۱۲۱۹

۱۲۸۹ ، ۱۳۵۶ ، ۱۳۵۷ ، ۱۳۹۷

۱۴۸۶ ، ۱۴۹۲ ، ۱۴۸۷

● غازی الدین خان فیروز جنگ، نواب ۹۶۷

۱۰۸۲

غازی قرخان، میرزا ۱۸۳۲

غازی خان ۲۲۲ ، ۱۷۲

غازی چک ۸۶۵ ، ۱۳۳۲

غازی، بابا نصیب ۹۱۲ ، ۹۶۴ - ۹۶۶

غازی، خواجہ عاقبت محمود ۹۶

غافل ۵۵۵ ، ۵۹۸

غالب، ملا ۸۹

غالب، میرزا ۹ ، ۲۶۰

غریبتی، ملا ۳۰۷

غریب، شیخ نصیر الدین ۱۷۵

غزالی، امام محمد ۹۹ ، ۱۰۹۹

غزالی، شیخ احمد ۶۲۸

غزالی مشہدی ۱۱۴۸ ، ۱۱۷۹

غضنفر خان ۹۳۱ ، ۹۳۹

غلام حسین شورش عظیم آبادی ۱۷۴۸

غلام حسین جواہری ۸۲۵

غلام رسول کشمیری، حکیم ۹۶

غلام سرور لاہوری، مفتی ۲۲۸ ، ۲۲۹

۲۵۴

غلام محمد نور محمد ۹۲

غلام محی الدین، شیخ ۱۳۰ ، ۱۷۵ ، ۲۱۶

۲۱۷

غلام مصطفیٰ عبد اللہ ۵۹۲

غلام یزدانی ۳۷۰

تذکره شعرای کشمیر

فرخ سیر (۸۱ ، ۱۷۹ ، ۱۸۰ ، ۲۱۱)
 ۲۶۸ ، ۲۳۹ ، ۲۳۰ ، ۲۳۲ ، ۲۳۰
 ۱۲۲ ، ۱۵۵۰ - ۱۵۵۲ ، ۱۶۲۱

فرخی ۱۲۸۵ ، ۱۸۲

فردوسی ۳۱۶ ، ۱۰۳۰ ، ۱۳۸۵ ، ۱۳۸۹
 ۱۵۴۲ ، ۱۷۶۰ ، ۱۸۱۳

فرزدق ۱۰۳۰

فروغی قزوینی ۷۳۰

فروغی ، ملا حسن کشمیری ۱۰۸۷ - ۱۰۹۰

فرهاد ۱۳۳ ، ۱۸۰ ، ۲۵۰ ، ۲۵۶ ، ۲۵۷

۲۶۰ ، ۲۶۳ ، ۲۷۲ ، ۲۸۵

۲۸۹ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۵۲

۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۸ ، ۴۱۲

۶۹۳ ، ۷۲۲ ، ۷۵۵ ، ۷۵۶

۸۲۲ ، ۸۵۵ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۷۸

۱۲۱۲ ، ۱۲۵۷ ، ۱۲۹۲ ، ۱۲۹۳

۱۲۹۵ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۵۷ ، ۱۵۱۲

۱۵۲۶

فرهاد ، میر ۱۲۹۸

فریدی ، میر عبدالله مرثه کشمیری (۱۰۹۱)

۱۰۹۲

فرید بکری ، شیخ ۲۲۹

فریدالدین شکر گنج ، شیخ (۱۰۵۰ ، ۱۱۶۲)

۱۱۶۶

فریدون ۲۲ ، ۲۷۱ ، ۸۳۶

فزون ، هاشم بیگ استرآبادی (۱۰۹۲)

۱۰۹۳

فخرالدین موسوی ، میرزا ۱۰۹۲

فصیحی کشمیری ۵۵۵ ، ۵۹۸ ، ۸۰۴

۸۰۵ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۸

فضل امام شیرآبادی ۸ ، ۱۱

غانی ، شیخ محمد حسن کشمیری ۵۵۴ ، ۸۵۲

۹۶۷ ، ۹۷۲ ، ۹۷۵ - ۹۷۸

۹۸۰ ، ۹۸۳ ، ۹۸۴ ، ۹۸۷

۹۸۹ ، ۹۹۲ ، ۹۹۳ ، ۱۰۳۵

۱۰۵۰ ، ۱۰۵۲ - ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۸

۱۰۶۵ ، ۱۰۶۷ - ۱۰۷۲ ، ۱۷۷۶

غافر ، نواب صدرالدین محمد خان بهادر دهلوی

۱۰۷۳ - ۱۰۷۶ ، ۱۰۷۹

غافض ۵۵۴

غافق ، میرزا احمد ۹۵ ، ۱۰۸۰ ، ۱۰۸۱

فتح الله خوشخوان ، حافظ ۱۳۲۲

فتح الله شیرازی ، میر ۱۵۷۱

فتح الله ، میر ۱۱۲۲

فتح الله مدنی ، شیخ ۶۳۹

فتح الله ، ملا ۴۲۸

فتح خان ۵۸۹

فتح علی شاه ۳۶۷

فتح علی شاه قاجار ۲ ، ۵

فتحی ۵۹۸

فتح شاه ، سلطان ۸۹۲ ، ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۴

فتوت ، حبیب الله کشمیری ۱۰۸۲

فتوت ، فتوت حسین خان کشمیری ۱۰۸۱

فخرالدین ، سید ۸۹۲

فخری هروی ۱۸۳۱

فدا ، محشم خان کشمیری ۹۹۳ ، ۱۰۸۲

فرامرز ۵۱۳

فرج زنجانی صوفی ۵۸۰

فرحت ، ملا شرف الدین ۹۹۳

فرحت ، مولوی محمد میران کشمیری ۱۰۸۳

۱۰۸۲

فرخ ، پندت راج کاک ۱۰۸۵ - ۱۰۸۷

فضل حق غیر آبادی ۸

قضیلات الله ۸۸

ظطرت ، میر ابو ثواب ۲۹ ، ۲۳۲ - ۲۳۷

۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۶۶ ، ۲۰۸

ظطرت ، میر معز موسوی خان ۱۸۳ ، ۱۹۰

۲۶۲ ، ۲۷۳ ، ۲۷۹ ، ۳۰۱

۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵

۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۵۰ ، ۴۰۸

۴۴۱ ، ۵۲۲ ، ۵۵۵ ، ۵۶۳

۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸ ، ۹۲۳

۹۲۹ ، ۹۳۲ ، ۹۷۱ ، ۱۰۹۴

۱۷۶۸

ظطرتی ، مولانا ظطرتی کشمیری ۱۰۹۳ -

۱۰۹۶

غفانی شیرازی ۵۲۰ ، ۵۵۲ ، ۸۱۲ ، ۱۰۲۵

۱۰۳۱ ، ۱۸۳۱

غفور ۲۸۳ ، ۱۲۵۵

فقیر ۵۵۵

فقیر ، پندت گوپال در کشمیری ۱۰۹

فقیر میر شمس الدین ۲۵۱

فقیر الله ۹۲

فقیر وائل ۱۰۷۵

فکرت ، میر غیاث الدین منصور ۱۴۳۲

فلکی شیروانی ۱۸۲۹

فکاری اسفرائی ۱۱۸۳

فنا ، حاج حیدر علی کشمیری ۱۰۹

فوق ، محمد الدین ۷۶ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۹۹

۱۲۶ ، ۲۱۹ ، ۲۲۰ ، ۱۴۳۲

۱۴۳۳ ، ۱۴۳۵ - ۱۴۳۷

فوقی یزدی ۱۸۳۲

فهمی کاشانی ۶۱۳ ، ۱۰۳۱

فهمی کشمیری ۱۰۹۸

فیاض ۲۰۹

فیاضی بخساری ، شیخ ۱۱۰۱ ، ۱۱۰۳

۱۱۰۴ ، ۱۱۳۴

فیروز ، شیخ ۴۷۷ ، ۴۸۱ - ۴۸۵ ، ۴۸۷

۴۹۸ ، ۵۰۲ ، ۵۱۵

فیروز شاه ۸۶۴

فیروز کوهی ۵۲۵ ، ۵۲۶ ، ۵۵۲ ، ۵۵۸

۵۶۱ ، ۵۷۴ ، ۵۹۵ - ۵۹۷

فیروز مفتی ، ملا ۴۸۱ ، ۴۸۳ ، ۴۸۵

۵۰۲ ، ۲۲۸ ، ۸۱۱

فیروز ، سید ۱۳۲۲

فیضان ، آقا ابراهیم دهلوی ۱۰۵۶

فیضا ، مولانا ۹ ، ۲۹۴

فیضی ، ابرو الفیض ۱۳۴ ، ۲۳۲ ، ۲۷۳

۳۲۳ ، ۵۵۴ ، ۶۰۰ ، ۶۱۱

۶۱۵ ، ۶۶۸ ، ۷۸۵ ، ۷۸۶

۸۸۷ ، ۸۰۱ ، ۸۰۷ - ۸۰۹

۸۱۱ ، ۸۲۰ - ۸۲۳ ، ۸۲۵

۱۰۲۲ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳

۱۰۹۵ ، ۱۰۹۸ ، ۱۱۰۱

۱۱۲۰ ، ۱۱۲۲ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۸

۱۱۳۰ ، ۱۱۳۳ - ۱۱۳۴ ، ۱۱۴۶

۱۱۴۸ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۵۱ - ۱۱۵۳

۱۱۵۵ ، ۱۱۵۷ - ۱۱۵۸ ، ۱۱۶۰

۱۱۶۴ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۷ - ۱۱۷۰

۱۱۷۳ ، ۱۱۷۵ - ۱۱۷۶ ، ۱۱۷۹

۱۱۸۳ ، ۱۱۸۵ - ۱۱۸۷ ، ۱۱۹۹

۱۲۰۱ ، ۱۲۰۴ ، ۱۲۰۶ ، ۱۲۰۹

۱۲۱۰ ، ۱۲۱۳ - ۱۲۱۴ ، ۱۲۲۲

۱۲۲۸ ، ۱۲۶۷ ، ۱۲۶۸ ، ۱۲۹۵

قاضی ملا عبدی ۲۵۳
 قاضی موسی ۱۶۱ < ۱۶۲۰
 قاتلان بیگ ۵۲۱
 قانع ، پندت نیکا لال در ۱۴۱
 قانع تنوی ، علی شیر ۳۸۵ ، ۱۸۳۳
 قانع ، مولانا عزیزالله < ۱۲۲
 قائم بچهواری ، بابا ۹۶
 قباد (کیقباد) ۱۰۰۲
 قبول ، میرزا عبدالغنی بیگ ۱۸۸ < ۱۸۹ ،
 ۱۸۱ ، ۱۸۳ ، ۱۹۰ ، ۲۱۲ ،
 ۲۱۳ ، ۲۹۸ ، ۲۹۳ ، ۸۸۳ ،
 ۸۸۳ ، ۱۳۴۹ ، ۱۵۸۸ ، ۱۶۸۰
 ۱۸۳۳ ، ۱۸۴۶
 قبول ، میرزا محمد علی خان ثابت جنگ ۱۸۸ < ۱
 ۱۸۹ ، ۱۸۱ ، ۱۸۳ ، ۱۹۰ ،
 ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۹۳ ، ۸۸۳ ،
 ۸۸۳
 قدرت احمد ۸۳۰
 قدرت الله ۲۳
 قدرتی ، ملا ۳۸۰
 قدری شیرازی ۱۰۲۱
 قدسی ، حاجی محمد جان ۲۸ ، ۲۹ ، ۴۰ ، ۴۴
 ۶۸ ، ۷۴ ، ۷۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۹ ،
 ۳۰۲ ، ۳۱۲ ، ۳۱۵ ، ۳۵۶ ،
 ۳۶۱ ، ۳۶۳ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ،
 ۳۶۸ ، ۳۷۳ ، ۳۹۰ ، ۴۱۱ ،
 ۴۱۲ ، ۴۶۷ ، ۴۶۹ - ۴۷۱ ،
 ۴۷۲ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۸۷ ،
 ۵۰۱ ، ۵۰۲ ، ۵۱۳ ، ۵۵۶ ،
 ۵۶۷ ، ۵۷۲ ، ۵۷۳ ، ۵۷۴

۱۵۵۵ ، ۱۵۵۶ ، ۱۵۵۸ ، ۱۵۶۲

۱۵۷۰ ، ۱۵۷۱ ، ۱۵۸۸

فیلولو ، دی ، سی (Philloth D. C.)

۱۰۷۶

● قابل ، محمد پناه کشمیری < ۲۴ ، ۱۲۲۲ -

۱۲۲۶ ، ۱۵۴

قادر یار خان ۵۸۵

قارون ، ۳۴۰ ، ۳۵۳ ، ۶۰۲ ، ۱۱۶۹

قاری ، خواجه مومن جیل ۱۲۲۶

قاسم ۵۸۲

قاسم خان میر بحری ۲۲۳

قاسم دیانت خان ، خواجه ۶۷۹ ، ۱۱۷۱

قاسم دیوانه ۲۰۹

قاسم ، قاضی محمد ۶۹ ، ۷۵

قاسم ، کاهی ۱۵۹۳ - ۱۵۹۴

قاسم ، گورنا بادی ۱۱۸۲

قاسم مشهدی ۵۲۲

قاسم ، مولانا ۶۶۸

قاسم نقشبندی ، خواجه < ۲۶

قاسم ، سید ۱۳۲۲

قاضی ابراهیم ۸۹۲

قاضی ابوالقاسم ۳۲

قاضی امانت الله < ۱۶۵ ، ۱۶۵۹

قاضی بولن ۴۲۸

قاضی زاده < ۴۹

قاضی سائینده < ۴۲ ، ۴۲۸

قاضی طاهر ۴۲۸

قاضی عثمان ۴۲۸

قاضی قادن ۴۲۸

قاضی محمد ۴۲۸

قاضی محمد عارف ۲۲

قطب شاه، عبداللہ خان ۲۹، ۲۳۲، ۲۳۳

۲۳۵، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۴۰

قطب کاشی، حکیم ۶۹۵، ۱۹، ۲۰

قطبی ۷

قطبی، زین العابدین شاہی خان ۱۲۳۹

۱۳۱۸-۱۳۲۰، ۱۳۲۲، ۱۳۲۵

۱۳۳۱-۱۳۳۶

قطران تبریزی ۱۸۲

قلمداری، آقای احمد حسین ۱۷۵، ۲۱۱

۲۲۵، ۲۲۶، ۲۵۹

قلندر فاروقی سیوستانی سندی ۴۲، ۲۲۸

قلندر، مغل کشمیری ۱۳۳

قلندر، میرزا — قنبر

قلیچ خان اندجانی الفتی ۶۹۶

قلیچ خان، میرزا چین ۲۶

قلی ملی، میرزا ۱۰۳۱

قمرالدین خان چین بہادر نصرت جنگ

وزیر الملک اعتماد الدولہ ۱۰۶، ۶۵

۲۱۰، ۲۶۸، ۱۰۸۲، ۱۱۶۰

۱۲۷، ۱۳۷، ۱۴۷، ۱۵۰

۱۵۶

قمی، ملک ۱۰۲۲، ۱۶۹۵، ۱۸۱۱

قنبر ۵۴۳، ۹۴۲

قنبر، میرزا قلندر ۱۸۱، ۳۷

قوام الدین ۱۶۱

قوام الدین بدخشی، شیخ ۸۹۵

قوام الدین نعیم ۹۱۸

قیام الدین، بابا ۱۳۲۲

قیام الدین خان، نواب ۱۷۲

قیصر (روم) ۳۸۳، ۳۹۲، ۶۰۴، ۱۳۵۲

۱۳۵۳، ۱۳۵۷، ۱۳۶۰

۴۳، ۸۵۲، ۹۷۵، ۹۷۶

۹۹۳، ۹۹۷، ۱۰۰۱، ۱۰۷۵

۱۲۲۷-۱۲۲۹، ۱۲۳۱، ۱۲۳۳

۱۲۳۶-۱۲۳۷، ۱۲۴۲، ۱۲۴۴

۱۲۴۹، ۱۲۵۱-۱۲۵۵، ۱۲۵۸

۱۲۶۱، ۱۲۶۳، ۱۲۶۵-۱۲۷۳

۱۲۹۰، ۱۲۹۶، ۱۳۰۰، ۱۳۴۳

۱۳۵۴-۱۳۵۶، ۱۳۵۹، ۱۳۶۵

۱۳۶۶، ۱۳۶۸، ۱۳۷۲-۱۳۸۷

۱۳۸۰-۱۳۸۲، ۱۳۸۹، ۱۴۳۷

۱۴۳۹، ۱۴۴۲-۱۴۴۳، ۱۴۴۶

۱۵۰۴، ۱۵۸۴، ۱۶۹۴، ۱۷۰۷

۱۷۹۰، ۱۷۹۳، ۱۸۰۶-۱۸۰۷

قدیم، محمد یوسف ۳۵۱

قدیم، میر علی ۸۸۲

قریبی دماوندی ۱۳۰۸-۱۳۱۰

قرزل ارسلان ۱۴۸۵

قزوینی، محمد امین ۱۳۸۰

قطب الدین اوشی ۱۱۲۶

قطب الدین حیدر ۶۴

قطب الدین، خواجه ۳۳۰

قطب الدین سلطان ۸۸۹، ۸۹۱-۸۹۶

۹۰۸، ۹۱۰

قطب الدین، سید ۶۱۹

قطب الدین، قاضی ۵۴۳

قطب الملک، سید ۹۳۲

قطب دین ۸۶۲

قطب، سلطان قطب الدین ہندال ۱۳۱۰-۱۳۱۱

۱۳۳۳-۱۳۳۴

تذکره شعرای کشمیر

۱۹۰ ، ۱۹۱ ، ۲۹۹ ، ۳۰۱

۳۰۲ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۳۹

۳۶۱ ، ۳۶۳ ، ۳۶۵ ، ۳۶۹

۳۷۴ ، ۳۸۶ ، ۳۹۰ ، ۴۰۶

۴۰۷ ، ۴۱۱ ، ۴۱۲ ، ۴۳۹

۴۵۲ ، ۴۶۹ ، ۴۷۴ ، ۴۸۲

۵۱۴ ، ۵۲۷ ، ۵۵۵ ، ۵۵۶

۵۶۷ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۹۵

۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۶ ، ۶۴۲

۶۷۹ ، ۶۸۵ ، ۹۷۶ ، ۹۸۸

۹۹۳ ، ۹۹۷ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۷۵

۱۰۷۹ ، ۱۲۵۹ ، ۱۲۶۱

۱۲۶۳ ، ۱۲۶۵ ، ۱۲۶۷

۱۲۶۸ ، ۱۳۴۳ ، ۱۳۵۷ ، ۱۳۵۹

۱۳۶۶ ، ۱۳۷۰ ، ۱۳۸۵ ، ۱۳۹۷

۱۴۱۱ ، ۱۴۱۲ ، ۱۴۱۵ ، ۱۴۱۹

۱۴۲۵ ، ۱۴۲۹ ، ۱۴۳۳ ، ۱۴۳۷

۱۴۳۹ ، ۱۴۴۳ ، ۱۴۴۴ ، ۱۴۴۶

۱۵۰۴ ، ۱۶۹۴ ، ۱۷۰۷ ، ۱۷۵۵

۱۷۵۷ ، ۱۷۹۰ ، ۱۷۹۳ ، ۱۸۰۸

کلیم ، رکن الدین مسعود ۷۵

کلیم کاشانی ۶۳ ، ۷۰ ، ۱۲۶۹

کمال ۱۴۸۵

کمال الدین اندرابی ، میر ۹۸

کمال الدین اسمعیل اصفهانی ۱۰۳۰

کمال ، خواجه ۵۹۹

کمال خجندی ۱۸۳ ، ۱۹۰ ، ۳۷۸

کمالی ، آقای حیدر علی ۵۵۵ ، ۶۰۷

کمالائی صدر ۱۱۵۹

کم گو کشمیری ، عبد الرحیم ۳۵۱ ، ۱۳۲۱

۱۳۲۲

قیدی ۱۰۲۱

کانبی ، ملا ۴۷۸ ، ۴۸۲

کارته ، مولانا حاجی ۲۲۸

کارنگ ، آقای عبدالعلی ۹۹۳

کاشی ، میرزا سید ابو طالب ۱۱۶۱

کاظم ، سید ۱۳۲۲

کام بخش ، شاهزاده ۲۲۲

کامران میرزا ۸۰۰ ، ۱۳۸۸ ، ۱۴۵۰

کامگار خان ۱۳۳۷

کامگار (شہزادہ) ۱۲۷۹-۱۳۸۱-۱۳۹۶

کامل بیگ خان بدخشی ، میرزا اکمل الدین

۸۵ ، ۹۱ ، ۹۶ ، ۱۰۷ ، ۱۱۱

کامل ، پندت سدا سکھ کشمیری ۱۳۳۷

کامل ، خواجه ۷۷۵

کامل کشمیری دهلوی ۱۳۴۳

کامل ، مولانا قوام الدین جبرمی ۱۳۳۷-۱۳۴۲

کامی سبزواری ۱۰۳۲

کبیر ، مولانا ۱۳۲۲

کرپا رام ۱۳۳۶

کرم الله بلگرامی ، سید ۵۹۲

کرم الله مشو ، مولوی ۹۸

کریم داد خان افغان ، حاجی ۱۰۸۲

کریم داد خان صوبیدار ، حاجی ۱۷۴

کسرلی ۲۱۸ ، ۱۱۳۲

کسانئی ۴۷۶

کشاوری ، آقای ۱۳۸۳

کفری ، میر حسین ۳۵ ، ۳۷۳ ، ۱۴۸۷

کلامی ، مولانا ۱۴۹۳

کلیم ، ابو طالب ۱۲ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۹

۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۳ ، ۴۲

۶۳ ، ۶۷ ، ۷۰ ، ۷۳ ، ۱۸۳ ، ۱۸۴

- کنهیا لال هندی ۱۸۳۲
کنیز فاطمه ۱۰۱۹
کوته دین ۸۶۳
کوت سین ، راجه ۱۳۱۸
کورسنگ ، صویدار ۱۳۸
کوکب ، خواجه اسدالدین ۱۴۲۳
کوکلتاش کلیو ۶۶
کول ، پندت آنند ۱۴۶
کول ، پندت لسه - بهار
کوکسه ، مزیز کوکلتاش ۶۱۴ ، ۱۰۰۳ ،
۱۰۰۸ ، ۱۰۰۷
کهرک سنگه ، راجه ۲۵۹ ، ۲۶۰
کیخسرو ۶۵۹ ، ۸۶۰
کیسری داس ، سیتھ ۱۱۹۳
کیقباد ۳۹۹
کیلاس کول ، سوامی ۱۴۲۹
گرامی ، پندت شنکر جیو آخون ۲۱۴ ،
۱۴۲۳ ، ۱۴۲۴
گرامی ، میرزا ۱۶۵۲
گرمک صویدار ۱۳۸
گلاب سنگه ، مهاراج ۱۳۸ ، ۱۰۱۳
گلاب سنگه ، راجه ۱۰۸۵ ، ۱۴۲۳ ، ۱۴۲۶
گلچین معانی ، آقای ۷۹ ، ۵۷۳ ، ۵۷۷ ،
۵۷۸ ، ۶۵۵ ، ۶۰۷ ، ۶۵۸
۶۶۲ ، ۶۷۵ - ۶۷۷ ، ۶۸۲ ،
۶۸۳ ، ۷۱۳ ، ۷۷۶ ، ۷۷۷ ،
۱۰۱۲ ، ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۷۰ ،
۱۲۴۷
گلشن ، شیخ سعادته شاه جهان آبادی ۱۶۵ ،
۲۶۷ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۵۱
گل محمد کنگال ، میان ۹۵
- گنج علی خان - علیمردان
گنج علی خان ، بابا ۱۰۷۳
گنج علی خان ، میر ۱۶۱
گنگا رام پندت ۲۳۰
گنگا پرشاد - رند
گودرز ۸۶۱
گوهرشاد ۸۶۵ ، ۱۷۱۷ - ۱۷۲۰
گویا ، میرزا کاران بیگ ۱۸۲ ، ۱۹۰ ،
۸۵۲ ، ۱۴۲۴ ، ۱۴۲۵ ، ۱۴۳۳ ،
۱۴۳۸ ، ۱۴۳۴
گویا اعتدادی ۶۰۷
گیو ۸۶۱ ، ۸۶۶
گیسو دراز ، ابوالفتح سید محمد حسینی ۳۳۲ ،
۸۴۸ ، ۱۸۴۰
● لادلی بیگم ۱۱۸۸
لادن مفتی ، شیخ ۱۱۰۸
لاله بابائی ریشی ۹۴
لاله بابو همدانی ۹۴
لاله جو ، ملا محمد توفیق - توفیق
لاله ، ملک شهید ۹۷۵ ، ۹۹۲ ، ۹۹۵ ، ۱۳۲۶
لائق ، پندت جی گوپال ۱۴۲۶
لچم ریشی ، شیخ ۱۳۲۲
لچهن ، پندت کاشکاری ۱۴۸ ، ۲۹۱ ، ۱۴۲۶
لچهن داس ، دیوان ۱۵۴
لد مل ، بابا ۱۳۲۲
لدی کمطور ، شیخ ۱۳۲۲
لدی گنئی ، بابا ۱۳۲۲
لدئی ، ملا مهدی علی کشمیری ۱۴۲۷ ، ۱۴۲۸
لسانی ، مولانا ۱۰۳۱
لسه کول ، پندت ۷۷

تذکره شعراي کشمير

ماهر ، مير محمد علي اکبر آبادي ۲۶ ، ۳۲۲ ،
 ۳۲۵ ، ۳۲۹ ، ۳۴۰ ، ۳۴۳ ،
 ۳۴۵ ، ۳۴۸ ، ۳۴۹ ، ۳۵۰ ،
 ۵۲۱ ، ۹۲۱ ، ۹۲۰ ، ۹۲۲ ،
 ۹۲۵ ، ۹۲۸ ، ۹۹۲ ، ۹۹۴ ،
 ۱۳۸۱ ، ۱۴۲۹ ، ۱۴۳۲ ، ۱۴۳۳ -
 ۱۴۴۶ ، ۱۶۹۴ ، ۱۷۰۸

ماهری ، مولانا ۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷ ،
 مائل ، ميرزا قطب الدين ۹۵۰ ، ۹۵۱ ،
 ۱۴۳۲

مبارک شاه زرین قلم ، مولانا ۱۵۶۰ ،
 مبارک ، شيخ ۸۵ ، ۸۰ ، ۱۱۰۰ -
 ۱۱۰۴ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۸ ،
 ۱۱۰۹ ، ۱۱۱۰ ، ۱۱۱۲ ،
 ۱۱۱۴ ، ۱۱۲۶ ، ۱۱۲۷ ،
 ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۶ ، ۱۱۴۸ ،
 ۱۱۵۳ ، ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۱ ،
 ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۸ ، ۱۱۸۹ ،
 ۱۱۹۰ ، ۱۲۰۰ ، ۱۵۵۵ ، ۱۵۵۱ ،
 ۱۵۵۸

متنبی ۱۰۳۰

متین اصفهانی ، شيخ عبدالرضا ۱۶۶ ، ۲۱۰ ،
 متین ، محمد علي خان ۲۲۸ ، ۳۱۹ ، ۳۴۶ ،
 ۹۹۳ ، ۱۲۲۵ ، ۱۳۳۳ ، ۱۵۴۹

مثال ۵۵۵ ، ۵۹۹

مجتهدی مهدی ۶۰

مجرم ، ميرزا محمد کشمیری ۱۳۴۸ ، ۱۴۵۹ ،
 ۱۸۳۳

مجرم ، ميرزا مهدی کشمیری ۱۴۰ ، ۱۴۴۸ ،
 ۱۴۸۱ ، ۱۵۴۶

لطف الله ۵۸۹

لطف الله بلگرامی ، مير ۹۲۹

لطف الله خان ۱۱ ، ۴۸۱

لطف الله کشمیری ، خواجه ۱۴۲۸

لطف علي خان وضوی پکھری ، نواب مير
 ۱۲۲۳

لطفی ، پرکاش داس پریلوی ۱۴۲۸

لطيف الدين ، بابا ۱۳۲۲

لقمان ۶۵۹

لکنتی ، ملا حیدر ۱۴۲۹

لکھی ، پندت لکھی رام ۱۴۲۹

لله عارفه ۹۱۳ ، ۹۱۴

لنگر چک ۸۶۵

لودی بهت ۱۳۱

لوهر چک ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ،
 ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴

لیلی ۵۳ ، ۱۴۱ ، ۱۵۴ ، ۲۰۰ ، ۲۴۱

۲۵۴ ، ۲۵۵ ، ۳۰۴ ، ۳۰۶

۳۰۷ ، ۳۱۱ ، ۳۵۲ ، ۴۰۲

۴۰۶ ، ۴۱۶ ، ۴۱۸ ، ۵۱۰

۵۱۳ ، ۵۴۲ ، ۶۰۲ ، ۶۳۵

۸۴۱ ، ۸۴۲ ، ۱۰۵۳ ، ۱۰۵۷

۱۰۶۸ ، ۱۰۷۰ ، ۱۲۱۷ ، ۱۳۰۵

۱۴۹۷ ، ۱۵۱۳ ، ۱۵۲۸

● مازیدی ، ابو منصور ۴۳۵

ماد ، سيد ۱۳۲۲

مادهو جو ، پندت ۱۲

ماکری ، لدی ۸۹۵ ، ۸۹۶

مارشل ، سر جان ۱۷۵

مالک ، امام ۱۱۰۴

مانی ۱۴۰۸ ، ۱۴۰۶

مجنون ، زین العابدین بهبهانی < ۵۸

مجنون ۸ ، < ۸ ، ۱۳۳ ، ۱۲۱ ، ۱۵۲

۱۹۹ ، ۲۴۱ ، ۲۵۲ ، ۲۷۷

۲۹۳ ، ۳۰۲ ، ۳۰۷ ، ۳۲۷

۳۹۱ ، ۳۹۳ ، ۳۹۸ ، ۴۰۲

۴۱۶ ، ۵۱۰ ، ۵۱۳ ، ۵۲۱

۵۳۰ ، ۵۳۲ ، ۶۰۳ ، ۶۳۵

۶۶۶ ، ۷۳۶ ، ۷۵۲ ، ۸۳۵

۸۴۱ ، ۸۴۲ ، ۹۳۲ ، ۹۵۲

۱۰۵۳ ، ۱۰۵۷ ، ۱۰۶۸ ، ۱۰۷۰

۱۰۷۸ ، ۱۲۱۲ ، ۱۲۱۸ ، ۱۳۰۵

۱۳۹۱ ، ۱۴۹۷ ، ۱۵۴۸

محب الله اله آبادی ، شیخ ۸۶۱ ، ۱۰۵۰

۱۰۵۵ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۲

۱۰۶۵

محب ، سید غلام نبی بلگرامی ۱۶۶

محرم ، محمد محترم کشمیری ۱۴۴۹

مختشم کاشی ۶۱۲ ، ۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۱۰۳۱

۱۱۸۳

مختوی خان ۸۷۰ ، ۸۷۲ ، ۸۷۳ ، ۱۸۵۱

محرم بیگ کشمیری ۱۴۴۹ ، ۱۴۵۰

محسن نائیر ۱۸۳۱

محسن کشور ، اخوند ملا ۹۵

محسن ، محسن علی ۱۷۵۰

محشر ، میرزا علی نقی ۱۷۶۵

محقق دروانی ۱۵۷۱

محقق طوسی ۱۰۷۶

مخلصای کاشی ۱۶۹۵

محمد (صلی الله علیه و سلم) ۷۳ ، ۷۹ ، ۹۰

۹۷ ، ۱۲۶ ، ۱۵۰ ، ۱۷۰

۲۱۲ ، ۲۶۵ ، ۳۲۳ ، ۳۳۲

۴۱۵ ، ۴۳۱ ، ۴۴۵ ، ۴۵۹

۴۷۲ ، ۴۹۶ ، ۵۰۷ ، ۵۱۲

۵۴۲ ، ۶۳۸ ، ۶۴۶ ، ۷۴۰

۷۴۸ ، ۸۰۴ ، ۹۲۷ ، ۸۱۹

۸۴۲ ، ۸۴۶ ، ۸۸۹ ، ۹۱۵

۹۴۲ ، ۹۶۲ ، ۹۷۰ ، ۱۰۲۸

۱۰۲۹ ، ۱۰۳۰ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۰۰

۱۱۳۵ ، ۱۱۴۰ ، ۱۱۴۵ ، ۱۲۲۶

۱۲۷۳ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۲۹ ، ۱۳۶۶

۱۴۵۲ ، ۱۴۶۲ ، ۱۵۰۱ ، ۱۵۰۶

۱۵۶۷ ، ۱۵۶۸ ، ۱۸۰۳

محمد اسمعیل ، میر ۶۳۸

محمد اشرف ، ۱۰۱

محمد اشرف ، مفتی اعظم ۸۸

محمد اعظم ، ۱۰

محمد اعظم ، شاهزاده ۲۶۴ - ۲۶۶ ، ۲۲۸

۳۴۷ ، ۱۴۲۸

محمد افضل ، میر ۱۴۴۱ ، ۱۴۴۶

محمد امین ، ۲۱

محمد امین اویسی ، سید ۱۱۷

محمد امین خان حبیبی ۲۱۰

محمد امین دار ، حضرت میان ۱۰۶۲

محمد امین شیرازی ۷۷۴ - ۷۷۵

محمد امین قندوزی درویش ۶۳۹

محمد امین لاری ، ملا ۶۳۷ ، ۶۳۹

محمد امین ، ملا ۱۲۱

محمد امین میر جملة ، روح الامین میرزا ۱۳۴۳

۱۳۵۲ ، ۱۳۵۵ ، ۱۳۷۶ - ۱۳۷۸

محمد انور لاهوری ۶۵۲ ، ۸۱

محمد اویسی ، مولانا ۱۵۶۱

محمد باقر الموسوی نیشاپوری ۵۸۸

محمد باقر ، ملا ۳۱۶

تذکره شعرای کشمیر

محمد شاه ۱۳۲ ، ۱۶۵ ، ۱۶۹ ، ۱۷۴ ،
 ۱۷۹ ، ۲۴۶ ، ۲۴۸ ، ۲۱۰ ،
 ۲۹۷ ، ۲۹۹ ، ۲۲۰ ، ۵۸۵ ،
 ۸۷۰ ، ۸۷۹ ، ۹۳۲ ، ۱۰۱۲ ،
 ۱۰۷۹ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲ ، ۱۳۳۳ -
 ۱۳۳۴ ، ۱۴۵۲ ، ۱۴۵۸ ، ۱۵۵۰ ،
 ۱۵۵۲ ، ۱۶۹۰

محمد شاه بهمنی ، سلطان ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۲ ،
 محمد شریف ۲۲۸ ، ۶۹۰ ، ۷۰۳ ،
 محمد شفیع اصفهانی کاتب ۹۹۵ ،
 محمد شفیع ، پرفسور ۵۷۷ ، ۵۸۹ ، ۶۵۸ ،
 ۶۵۹ ، ۸۳۷ ، ۱۰۲۰

محمد شفیع قزوینی ، ملا ۵۶۹ ،
 محمد صادق علی لکهنوی ، سید ۱۵۷۲ ،
 محمد صادق ۵۸۲ ، ۷۲۰ ،
 محمد صالح اصفهانی ۵۵۷ ، ۵۶۹ ، ۵۷۳ ،
 ۵۸۰ - ۵۸۲

محمد صالح کنیوه ۱۶۰۸ ،
 محمد صالح جراح ۷۱۰ ،
 محمد صالح قاضی ۶۲۰ ،
 محمد صالح مازندرانی ۱۷۳۰ - ۱۷۳۱ ،
 ۱۷۴۳ ، ۱۷۴۵

محمد ضمیر ۱۴۹۸ ،
 محمد طاهر علوی کشمیری ، میر ۱۵۲۶ ،
 محمد هارف ۵۳۵ ،
 محمد عاقل ، خواجه ۷۷۰ ،
 محمد عاکف ۹۲۵ ، ۹۵۰ ،
 محمد عالم ۱۵۷۷ ،
 محمد عیدالله ، خواجه ۱۱۰۳ ،
 محمد عزیز کوکلتاش ، خان اعظم ۱۵۶۷

محمد باقر (پسر قدسی) ۱۲۵۹ ،
 محمد باقی ، خواجه ۱۱۰۳ ،
 محمد بخاری ، سید ۱۳۲۲ ،
 محمد بن عبدالرحمن بن شمس الدین السخاوی
 ۱۱۰۹

محمد پنبه دوز بخارانی ۶۲۰ ،
 محمد تغلق ، سلطان ۱۱۸۰ ،
 محمد حبیب سرخابی ، میر سید ۱۳۲۲ ،
 محمد حسن ۲۰۸ ،
 محمد حسن حصار ، سید ۱۴۵۱ ، ۱۴۵۲ ،
 محمد حسن ، مولوی ۲۸۸ ، ۱۵۶۲ ،
 محمد حسین ۷۲ ، ۷۸۷

محمد حسین تبریزی ۱۱۶۱ ،
 محمد حسین کشمیری زرین قلم ۱۵۶۲ ، ۶۶۷ ،
 محمد حکیم ، میرزا ۱۳۸۸ ،
 محمد خان ۱۰۸ ، ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۹ ،
 محمد دائم فاروقی ، شیخ ۱۰۸۵ ،
 محمد ربیع ابن حاجی برغوردار اصفهانی ۵۸۵

محمد رضا ۵۸۶ ،
 محمد رضا ، خراسانی ، حکیم ۷۶۷ ،
 محمد روشن ۹۹۶ ،
 محمد زاهد بلخی ، شیخ ۹۶ ، ۶۳۹ ،
 محمد زمان ، حاجی ۲۷۸ ،
 محمد زمان ، خواجه ۱۴۲۰ ، ۱۴۲۱ ،
 ۱۴۴۵ ، ۱۴۴۶

محمد سعادت ، مفتی ۹۹۳ ،
 محمد سعید خان قریشی ۸۰۹ ،
 محمد سعید نقشبندی ، خواجه ۱۲۲۷ ،
 محمد ، سید ۱۳۲۲ ،
 محمد ، سید میر محمد همدانی ۱۴۵۱ - ۱۴۵۲

محمد معصوم عروۃ الوثقی ۷۷۷ ، ۹۳۹ ، ۹۴۷ ،
 ۹۶۰ ، ۹۵۵ ، ۹۵۳ ، ۹۴۸
 محمد مقیم ، خواجہ ۷۷۷ ، ۸۳۸
 محمد معین ، دکتور ۱۸۲۵ - ۱۸۲۶
 محمد منطقی ، میر سید ۱۳۲۲
 محمد منور ، میرزا ۸۳۷ ، ۹۹۹ ، ۱۰۷۳ ،
 ۱۳۱۵
 محمد مومن استر آبادی ، میر ۵۹۱
 محمد نبی الخراسانی ۵۸۷
 محمد نعیم کاتب ۹۹۶
 محمد وارث ۱۳۸۱
 محمد ولی الحق انصاری ، دکتور ۸۲۸ ، ۱۰۳۵ ،
 ۱۰۳۹ ، ۱۰۴۳
 محمد هادی علی ۷۷۷
 محمد هاشم ستجر ۱۳۸۲
 محمد هروی ۱۵۶۱
 محمد یحیی الله آبادی ، شیخ ۱۱۸۶
 محمد یحیی ، خواجہ ۱۱۰۳
 محمد یورستانی ، سید ۱۲۵۳
 محمود غزنوی ، سلطان ۳۰۲ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱ ،
 ۴۱۶ ، ۱۰۶۸ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۹۰
 محمود الدوله منشی صفدر کشمیری ۱۲۵۵
 محمود بلخی ، ملا ۱۳۶
 محمود تارہ بلی ، شیخ ۹۸
 محمود بن شهاب الدین احرار ۱۱۰۳
 محمود بن محمد گجراتی ، سلطان ۱۱۰۵ ، ۱۳۱۷
 محمود حیاغ ۱۱۳۶
 محمود کرمانی ، سید ۲۲۱
 محمود میرزا ، شهزادہ ۵
 محمود گوان ، خواجہ ۱۱۸۲
 محوی لکهنوی ۳۵۰
 محوی ، میر مغیث ۱۰۳۳

محمد مسکری حسینی بلگرامی ۱۳۴۳
محمد عظیم ثبات ۱۶۶۸
چند عظیم خان ۱۳۸
چند حل ۵۷۲ - ۵۷۴ ، ۶۰۷
چند حل اصفهانی ، خواجه ۸۲۹ ، ۱۰۳۷
چند حل تبتی ، شیخ ۷۶۶
محمد حل تبرزد ۱۶۵۵
چند حل ، شیخ ۶۳۹
چند حل کشمیری ، ملا ۲۹۷ ، ۲۹۸
چند حل لاریجانی ، سید ۱۰۲۱
چند حل ، میرزا ۵۷۲ - ۵۷۴ ، ۵۸۱
محمد قیث الدین رامپوری ۱۵۷۶
چند فیض الله کاتب ۹۹۶
چند فیض الله خان ، نواب ۹۶۷
چند قاسم ، خواجه ۶۵۵ ، ۷۷۷
محمد قاسم شادی شاه ۱۵۶۱
محمد قلی بیگ ترکمان ۱۷۹۰
چند قلی خان بدخشانی ۱۱۰
محمد قلی ترکمان ۱۲۷۸
چند قلی قطب شاه ۸۷۵
محمد کاظم بن محمد امین ، منشی ۱۳۸۲
چند کاظم ، سید ۸۹۲
چند کامل بیگ بدخشی ، میرزا ۶۳۸
محمد کشمیری ، ملا ۱۳۵۳ ، ۱۳۵۴
محمد کمال (پسر فوضی) ۱۲۰۱
محمد مبارک گوپاسوی ، قاضی ۱۰۸۵
چند محسنا ، میرزا ۵۷۲ ، ۵۷۴ ، ۵۸۱
چند مراد ، سید ۸۹۲
چند مراد مجددی ۸۵ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۱ ، ۹۶
چند مصطفی خان ۹۹۶
چند مصطفی ، سید ۱۳۲۲ ، ۱۳۴۸
محمد ، ملا ۱۳۲۳

مریم مکانی ۱۱۳۸ ، ۱۵۶۲
 مست ۱۵۵۱
 مستغنی ، ملا محمد امین ۶۶۲ ، ۱۹-۱۷۰
 مسرت ، عوض رائی ۱۰۲۳
 مسلم ضیائی ۱۸۱۱
 مسعود بیگ ۲۴۶
 مسعود تهاکور ، ملک ۱۳۲۸
 مسعود خان رضوی ، سید ۱۰۷۷
 مسعود سعد سلمان ۱۰۰۲ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۱۰
 ۱۸۲۸ ، ۱۸۳۱
 مسیح الزمان ۷۴۹
 مسیح بیگ ۷۷۸ ، ۷۷۹
 مسیح ، حکیم رکن الدین مسعود کاشانی ۵۶۱
 مسیحانی پانی پتی ۷۷۷ ، ۸۷۹ ، ۱۱۹۹
 مشتاق ، پندت مادھو رام کشمیری ۱۳۵۶
 مشتاق کشمیری ، میرزا ۱۳۵۶
 مشتاق ، محمد رضا ۸۵-۸۸ ، ۶۶۳ ، ۱۸۷۷
 مشتری ، کشمیری ۱۳۵۷
 مشرب ، حکیم عبدالرزاق ۱۳۵۷ ، ۱۳۵۸
 مشرقی ، ملا ۲۰۶ ، ۲۰۸
 مشفق خواجہ ۱۰۲۱
 مصاحب ، پندت مصاحب رام کشمیری ۱۳۵۹
 مصحفی ۱۷۵۰
 مصطفی رفیقی کشمیری ۲۸۸
 مصطفی ، محمد مصطفی کشمیری ۱۳۲۲ ،
 ۱۳۲۸ ، ۱۳۵۹ ، ۱۳۶۰
 مطهر کره ای ۱۸۳۰
 مطیع ۵۵۵ ، ۵۹۹
 مظفر حسین صبا ۱۶۹۳
 مظفر حسین میرزائی ۳۲۹
 مظفر ، میرزا مظفر کشمیری ۱۳۶۰

محی الدین اشکبار کوشکناری ۱۱۰۶
 محی الدین سرائی بلی ۹۹۳
 محی الدین شیرازی ، ملا ۱۵۶۰
 محی الدین محمد ، شیخ ۶۱۹
 مختاری ۵۵۲
 مختار ، ملا ۴۷۷ ، ۴۸۱ ، ۵۰۳
 مخدوم جهان ۶۷
 مخدوم الملک ۱۵۵۷ ، ۱۵۵۸ ، ۱۵۶۴
 مخدوم جهانیان ۱۱۰۱
 مخدوم نجیم ۱۱۰۱
 مخلص خان ۲۲۱
 مخلص ، انند رام ۱
 مداح ، میر علی شاه کشمیری ۱۳۵۵
 مراد بخش ، سلطان ۲۳ ، ۳۶ ، ۷۳۳ ،
 ۷۴۱ ، ۷۴۳ ، ۷۴۵ ، ۸۰۹ ،
 ۱۰۳۶ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۷۷ ، ۱۲۷۸
 ۱۳۶۷ ، ۱۳۸۸ ، ۱۳۹۹ ، ۱۴۰۰
 ۱۵۶۶ ، ۱۷۹۸
 مراد بیگ ۸۵ ، ۹۱
 مراد تنگ ، شیخ محمد ۹۶
 مراد ، سید ۱۳۲۲
 مراد ، سید حاجی ۱۳۲۲
 مراد مجددی ، شیخ محمد ۸۵ ، ۸۸ ، ۸۹ ،
 ۸۹ ، ۹۱
 مراد مستو ، شیخ محمد ۹۶
 مرتضی بیگ صفاهانی ۱۳۱
 مرشد الدین الحسینی الصفوی الشیرازی
 الاکبر آبادی ۱۱۰۸
 مرشد یروجردی ، ملا ۶۹۸
 مرشد مراد ۸۳
 مریم ۵۵ ، ۵۹ ، ۸۲۵ ، ۱۱۵۱ ، ۱۲۸۵

- مظہری کشمیری ۸۱-۸۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷،
 معصوم بکھری، میر ۵۵۵، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶،
 ۱۸۷۹
 معتمد خان یخشی << ۱
 معصوم، سید ۱۳۲۲، ۱۳۸۱
 معظم بہادر شاہ ۳۳۲، ۵۸۶
 معظم خان میر جملہ ۱۶۶۶، ۱۶۷۰
 معروف کرخی ۶۳۸
 معنائی، میرزا جعفر ۱۳۳۵، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶
 معنی، حاجی حیدر علی کشمیری ۳۱۶۰-۱۳۶۲
 معنی، ملا معنی کشمیری ۱۳۶۰، ۱۳۶۱
 معنی، حاجی بابا ۱۳۶۱، ۱۳۶۲
 معین الدین، خسروا جہ ۹۱، ۱۰۸، ۸۷۶،
 ۸۸۳
 معین الملک، نواب ۱۰۸۲
 معین بن سعد بکری ۵۶
 مغربی، ۵۵۴، ۵۹۸، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰
 منل خان، نواب ۲۲
 مفید بلخی، ملا ۱۰۵۱، ۱۰۵۲
 مقبل، کشمیری ۱۳۶۲، ۱۳۶۳
 مقبول احمد ۱۵۷۵
 مقصدی ۶۱۲
 مقصود، ملا ۱۳۶
 مکرم خان ۳۴۶
 مکنہ لال، دکتور ۱۱۸۸
 مگسی، شوستری ۱۰۳۱
 ملا احمد ۱۵۷۹
 ملا حسین خوانساری ۱۶۹۷
 ملا داؤد ۱۳۵
 ملا ساطع ۱۷۶۴
 ملا شاہ، آخوند ۱۱۹
 ملا شاہ بدخشی ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۵۸
 ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۱۰۶۳، ۱۰۷۲
 ۱۸۷۹ - ۱۸۷۵، ۱۷۵۹
 ملا شراری ہمدانی ۱۵۸۱
 ملا شیریں ۱۱۹
 ملا صدرا ۱۷۵۲
 ملا طاہر غنی ۱۵۸۸
 ملا طغرای مشہدی ۱۸۴۹
 ملا قوی ۲۴
 ملا محترم، آخوند ۲۴۲
 ملا محسن ۹۵
 ملا محمد تقی مجلسی ۱۷۳۰ - ۱۷۳۱
 ملا محمد حسین مدرس کشمیری ۱۷۷۵
 ملا محمد یوسف کاسوی ۱۷۷۲
 ملا وحشی ۱۷۶۷
 ملتفت خان ۱۷۷۷
 ملک بیگ ۱۰۰۱
 ملک محمد ناجی ۱۷۷۷
 ملک حیدر ۱۵۷۹
 منک دیوی کٹاہی ۸۹۶
 ملک سعید خان خلخال ۱۳۳۸
 ملک شاہ ۱۳۸۵، ۱۷۶۱
 ملکشاں خان ۷۰۹، ۷۲۶، ۷۲۷
 ملک قسمی ۱۱۶۳، ۱۱۶۶، ۱۱۸۵
 ۱۱۹۲، ۱۳۸۲
 ملک، مولانا ۸۷۵، ۱۰۳۱
 ملا ہدایت اللہ ۱۵۷۹
 ملکہ بانو ۱۳۷۱
 ملکہ خانم ۱۵، ۳۶، ۳۹

مهجور، حافظ سیف الله ۱۵۸۷
 موتی رام، دیوان ۱۷۵
 موسی (علیه السلام) ۵۳، ۷۸، ۱۵۱،
 ۳۳۱، ۳۳۰، ۳۶۶، ۳۸۱،
 ۳۹۲، ۳۴۱، ۳۵۲، ۶۰۴،
 ۶۶۰، ۷۱، ۷۱، ۸۱۶،
 ۸۳۹، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۵۳،
 ۸۵۷، ۹۲۵، ۱۰۰۰، ۱۰۲۸،
 ۱۰۲۹، ۱۰۲۶، ۱۲۲۰، ۱۷۸۱-
 ۱۷۸۲
 موسی بن عبدالقیوم، شیخ ۱۱۰۰، ۱۱۰۱
 موسی، سید ۱۳۲۲
 موسی، محمد موسی کشمیری ۱۵۴۶
 موسی شهید، قاضی ۱۷۲، ۲۲۲، ۲۲۲
 مولانا احمد ۸۹۶
 مولانا سعید ۸۹۷
 مولانا محمد ۶۳۷
 مولانا محمد قاری ۸۹۵
 مولوی خورشید ۶۳۹
 مومن دهلوی ۹
 مومن استرآبادی، میر محمد ۲۳۴، ۲۳۷
 ۱۰۱۸
 مومن لاهوری ۱۰۲۷
 مهابت خان، خان خانان ۲۷، ۳۵، ۳۸
 ۶۵، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۵۲،
 ۶۵۶، ۷۰۴، ۷۷۸، ۷۷۹
 مهاراج پرتاب سنگه ۱۷۵۵
 مهاراجه کشن پرشاد ۲۶۵
 مهدی بیانی ۱۵۶۲
 مهدی حسین ۵۸۲
 مهدی، میرزا ۱۵۴۷

ملکی توپسرکافی ۱۷۶۸
 ملیحانی سرتقدی ۱۸۱۳
 ممتاز محل ۱۵، ۳۹، ۳۵۷، ۳۶۵،
 ۴۳۶، ۱۶، ۱۸، ۱۳۶۸،
 ۱۴۷۱
 مہ بزاز، خواجہ ۹۳
 منشی الہی بخش خان ۱۵۹۴
 منشی، غازی الدین خان فیروز جنگ ۱۸۳۳
 منصور (حلاج) ۲۱۵، ۲۵۵، ۲۵۹-۲۵۷،
 ۳۰۳، ۳۲۵، ۶۰۶، ۷۲۷،
 ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۸، ۹۳۶،
 ۱۰۵۴، ۱۰۶۹
 منصور علی خان، صفدر جنگ ۲۵۰
 منصور، میر غیاث الدین ۱۷۶۵
 منعم حکاک، سبزواری ۳۲۹، ۳۳۷
 منعم، خان خانان ۳۳۲
 منوچہر ۱۷۸۵، ۱۲۸۹
 منوچہری دامغانی ۱۸۲۷
 منور بن عبدالکریم ۱۰۴۳
 منور، شیخ ۱۱۰۲، ۱۱۰۳
 منور، میرزا محمد ۶۰۴
 منیرالملک ۵۹۱
 منیر، ملا ابوالبرکات منیر لاهوری ۷۷۷،
 ۷۸۳، ۷۸۵، ۵۰۱، ۵۰۳-۵۰۱، ۸۱۰۸۱۰
 ۱۲۳۱، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۶۴،
 ۱۲۶۶-۱۲۶۷، ۱۲۶۷-۱۲۶۸،
 ۱۲۸۹، ۱۲۹۲، ۱۲۹۸-۱۵۰۰
 منیری، شیخ شرف الدین ۱۵۵۷
 موالی، مرتضیٰ قلی خان ۱۵۴۶
 مومن الدولہ، نواب اسماعیل خان ۸۷۸، ۸۷۷،
 ۱۷۳۲

میان غلام علی مداح ۱۵۹۲

مهرالنسا بیگم ۹۳۰

مهربان ، میر عبدالقادر ۲۹۱ ، ۵۰۵

محبش شنکرداس ۹۲۸

میان اسماعیل لاهوری ۲۲۲

میان میر ۲۲۰ - ۲۲۹ ، ۲۳۱ - ۲۳۲ ، ۴۳۲

۲۳۸ ، ۲۴۰ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳

۲۵۱ - ۲۵۰

میان میر سندهی ۱۰۶۳ ، ۱۰۷۲

میان نور محمد کلپوره ۱۵۹۰

میجر فلر ۲۱

میر ابراهیم ۶۳۶ ، ۱۶۶۸

میر احمد خان ۱۸۵۳

میر احمد مشهدی ۱۵۶۱

میر اولاد محمد خان ۱۶۶۳

میر تقی میر ۱۶۹

میر جلال الدین طباطبائی ۱۷۷۲

میر جمله محمد سعید ۷۳۰

میر حسن بیبهقی ، سید ۱۱۷

میر حیدر ۶۳۶

میر حسین کفری ۱۶۲۶

میر غورشید ضمیر ۱۶۸۲

میر درد ، خواجه ۱۷۶۵ ، ۱۸۱۲

میر شمس الدین فقیر ۱۶۵۶

میر صدرالدین محمد ریاضی دان ۱۷۶۸

میر محمد افضل ثابت ۱۶۶۸ - ۱۶۶۹

میر محمد باقی گیلانی ۱۵۹۱

میر محمد نعمان ۱۶۶۷ ، ۱۶۷۰

میر یحیی کاشی ۱۶۹۷ ، ۱۷۷۲

میرزا ابوالحسن قابل خان ۱۵۲۷ - ۱۵۲۹

میرزا بیگ ۶۶۷

میرزا جان ۱۵۷۱

مرزا جان بیگ سامی ۱۶۹۱

میرزا جان جانان مظہر ۱۵۲۷ ، ۱۵۵۰

۱۶۶۳

میرزا جلال ، اسیر ۱۷۳۵ ، ۱۷۵۸ ، ۱۸۳۲

میرزا حیدر دوغلت ۸۴۹

میرزا خرم بخت ۱۰۶ ، ۲۶۳

میرزا رحیم ۳۱۶

میرزا سید یوسف خان رضوی ۱۷۹۸

مرزا غیاث بیگ طهرانی ۱۷۷۷

میرزا شاه رخ ۱۷۱۲

میرزا شہا ، ۵۸۹

میرزا علی زرگر قبری ۷۲

میرزا غازی وقاری ترخان ۶۶۸ ، ۷۷۵

۶۷۸ ، ۶۸۰ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷

۶۹۷ ، ۷۰۳ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹

۷۰۶ ، ۷۱۰ ، ۷۱۱ ، ۷۲۶

میرزا کاظم ۹۲۹ ، ۹۵۲

میرزا فروینی ۷۵

میرزا محمد زمان مشهدی ۱۷۶۵ ، ۱۷۶۷

میرزا قتیل ۱۶۲۲

میرزا نامجو ۱۵۸۸

میرزا هادی ملقب به میرزا قول ۱۷۶۶

میرزا یوسف خان ۱۶۲۳ ، ۱۶۲۵ ، ۱۶۲۷

میو علی ۲۲۲

میر علی قهریزی ، خواجه ۱۵۶۱ ، ۱۵۶۲

میر علی هروی ، مولانا ۱۵۶۱ ، ۱۵۶۲

میر کمال ۶۳۶

میر کمال الدین آتین ۱۳۱۹ ، ۱۳۲۰

میر محمد تقی ۲۵۲

میر محمد حسین ۶۳۶

میر محمد خلیفہ ۲۰۷

میرزا شریف ۶۳۶

میرزا عرب ۶۳۹

میر محمد علی گنائی ۶۴۶

میر محمد قادری ، پیر ۸۹۳

میر معز گاشی ۱۵۶۱

مهر معین ۱۱۰۶

۲۲۲. میرنارک

میر نوروز ۶۳۶ ، ۶۳۷

میر ہاشم ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۶

۱۳۷۲ میلادی

میمنت، خواجه محمد یوسف میمنت کشمیری

1552 - 1550

فاجی ، آقا محمد حسین ۱۰۵۶

فادر، یندت شنکر فاتہ ۱۵۷۹

فادر جنگ شاهزاده ۵۸۶ ، ۵۸۷

قادر شاہ ۱۰۶ ، ۱۶۵ ، ۲۳۷ ، ۲۶۷

٢٦٤ ٦ ٢٦٨

قادرہ بیگم ۱۳۲۷

فادری کشمیری ، مولانا ۱۳۲۸

فادری ، ملا ۱۵۷۹

فازم ۱۵۸۰ - ۱۵۸۷

قادم گیلانی، شہسوار بیگ ۲، ۱۸۳۱ء

فازک شاه ، سلطان ۸۶۲ ، ۱۳۲۲ - ۱۳۳۵

فاسح ۵۵۵ ، ۵۹۹

فاصلہ الدین شاہ حسین ۶۰۷

ناصر الدین عیید اللہ ، خواجہ احرار ۱۱۰۳

ناصر علی سرخندی ۳۲ ، ۳۳۱ ، ۳۳۸

6 33A 6 33B - 33D 6 33F

- 92. 6 72A - 727 6 7A.

نظام الدین احمد نقشبندی ۱۰۷
 نظام الدین احمد ۶۱۱
 نظام الدین علی ۷۲۰
 نظام الدین نارنولی ، شیخ ۶۲۰

نظامی گنجوی ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۲۲۷
 ۲۲۹ ، ۶۳۲ ، ۶۳۱ ، ۶۴۲
 ۷۹۰ ، ۷۹۱ ، ۷۹۵ ، ۸۰۰
 ۸۰۱ ، ۸۰۳ ، ۸۱۹ ، ۸۳۰
 ۱۰۳۰ ، ۱۰۶۰

نظامی ، میرزا ۷۷۸ ، ۷۸۲ ، ۷۸۳ ، ۸۸۰
 نظام الدین ، سلطان ۱۱۰۵ ، ۱۳۱۷
 نظام الدین اولیا ، شیخ ۹ ، ۹۱ ، ۱۰۶
 ۳۳۰ ، ۹۳۱ ، ۹۳۱ ، ۹۵۰
 ۹۵۲ ، ۹۶۰ ، ۱۱۲۶ ، ۱۱۶۲

نظام الدین طباطبائی ۱۳۳۷
 نظام الدین ناگوری ۱۱۰۲
 نظام الملک ۱۷۸۶
 نظام سوداگر ، خواجه ۱۳۴۶
 نظام قزوینی ، میرزا ۸۰۱

فتیری ۶ ، ۷ ، ۷۸ ، ۷۸۲ ، ۵۵۵
 ۶۱۳ ، ۶۶۸ ، ۷۹۳ ، ۸۲۳
 ۸۷۵ ، ۱۰۰۱ ، ۱۰۰۲ ، ۱۰۰۵
 ۱۰۱۰ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۳۴ ، ۱۱۸۳
 ۱۲۷۲ ، ۱۲۸۷ ، ۱۳۴۲ ، ۱۴۸۱
 ۱۵۸۷ ، ۱۵۸۷ ، ۱۵۸۷ ، ۱۸۳۲

فهمان بن منذر ۸۰۳

فهمت الله خان ۵۸۸

فهمت الله خواجه ۹۵

فهمت الله ، سید ۸۹۳

فهمت الله ، شیخ ۶۳۸

فهمت الله ، میر ۱۳۱

۷۸۱ ، ۷۸۲ ، ۷۸۶ ، ۷۸۹
 ۱۰۴۶ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۶۰
 ۱۲۶۱ ، ۱۳۴۵ ، ۱۳۶۷ ، ۱۸۳۷

۱۷۸۲

نذیر اشرف ۱۰۶۶

نسبته ۱۶۰۵ - ۱۶۱۹

نسیم امروہوی ۱۵۷۷

نسیم خان ، نواب ۲۰۲

نسیمی ، مولانا ۱۳۹۳ ، ۱۳۹۹

نصراٹ ۱۱۱۲

نصرا آبادی ، محمد طاهر ۱۲۶۱ ، ۱۲۶۵ ، ۱۲۶۶

۱۲۵۳ ، ۱۳۶۳ ، ۱۳۸۳ ، ۱۴۳۷

نصرت ، نواب دلاور خان ۵۵۵ ، ۵۹۸

۱۶۱۹ ، ۱۶۲۰

نصیب الدین غازی ، بابا ۹۱۲

نصیر الدین کشمیری ، بابا ۷۷۰

نصیرای شیرازی ۲۷۷

نصیرای کاشی ، حکیم ۶۹۵ ، ۷۱۶

۷۱۸ ، ۷۲۰

نصیرای ہمدانی ۲۹۳ ، ۲۹۸ ، ۳۴۸

نصیر خان موسوی نیشاپوری ، میر ۱۶۵

نصیری خان ۶۶

نصیر ، ملا ۶۳۳

نصیر ، میر ناصر علی ۹۹۶

نصیر ، خواجه ۵۹۹ ، ۱۵۵۸

نصیر الدین ، بابا ۱۳۲۲

نظام ، قاضی ۷۲۹

نظام الدولہ ناصر جنگ شہید ۵۳۹ ، ۱۴۳۹

نظام الدین احمد ہروی ، خواجه ۱۱۴۲

نظام الدین ۲۸۸

نظام ، شیخ ۸۱۹

۰۴۰۲ ، ۰۴۰۵ ، ۰۱۳ ، ۰۴۲۶ ، ۰۴۹۴

۰۱۰۲۶ ، ۰۱۳۵۲ ، ۰۱۴ ، ۰۱۴۹۴

نورعل ۱۲۸۵ ، ۱۲۷۷

نوروز ریشی ، شیخ ۱۳۲۲

نوری ویشی ، شیخ ۱۳۲۲

نوری سپاهانی ، قاضی ۱۱۸۳

نوشیروان ۱۱ ، ۰۷۷۷ ، ۰۱۰۴۸ ، ۱۲۳۲

نومی ۵۵۲ ، ۵۹۹ ، ۶۹۶ ، ۱۳۸۵

نومی خبوشانی ۲۵ ، ۵ ، ۲۷۳ ، ۲۰۵ ، ۱۶۲۲ - ۱۶۲۱

نونهال سنگه ۲۵۹ ، ۲۶۰

نوبه ، ملا رحمت الله ۲۱۰ ، ۳۱۹ ، ۳۷۶

نیاز ، خواجه ۸۲ ، ۰۸۲

نیاز نقشبندی ، خواجه ۱۰۸

نیشاپوری ، خواجه ۲۳۱

نیکنام خان ۱۰۲۰

نیکو ۱۱۸۳

● واجد ۱۶۲۱

واجد علی شاه ۱۳۵۵

واحدی ۵۵۲

وارسته ۲ ، ۱۶۴۱ - ۱۶۵۳

واصب قندهاری ، ملا ۳۷۹ ، ۳۸۸

واصف ۱۶۵۲ - ۱۶۵۳

واصل کشمیری ۱۶۵۳

واعظ ۳۰۷ ، ۱۰۱

واقف بتالوی ۱۶۵۵ - ۱۶۶۴ ، ۱۸۳۳

والا ۱۶۶۵ - ۱۶۷۱ ، ۱۸۲۱ - ۱۸۲۲

واله داغستانی ۱۲۲ ، ۱۶۵ ، ۲۴۷ ، ۵۸۸

۰۴۰۲ ، ۸۲۰

وجهی هروی ، مولانا ۲۲۸

وجیا راجه ۹۶۵

وجهی الدین عظیم آبادی ، شیخ ۱۷۴۹

نقد حیدر ۵۵۵

نعمت خان عالی ۱۳۴۰ - ۱۳۴۱ ، ۱۸۳۳

نقادر ، پندت جی گوپال ۱۶۲۱

نقیب خان ۱۱۸۶ ، ۱۱۹۲ ، ۱۱۹۷

نقی ، شیخ هل نقی کمره ۱۱۵۹ ، ۱۱۶۱

۱۱۸۳

نقی ، میرزا علی نقی خسان لاهوری ۳۸۵

۲۰۷

نکبت شیرازی ۳۸۵

نکورو کاجرو ۱۶۲۲

نواب هل ابراهیم خان ۱۷۴۹ ، ۱۸۷۹

نواب میر محمد رضا خان ۱۷۴۹ - ۱۷۵۰

نواب وقار الملک ۱۸۸۳

نوائی ، میر علی شیر ۱۰۳۱

نوح (علیه السلام) ۱۱۰۰ ، ۱۱۵۷

نورالدین بانپوری ۷۱۷ ، ۵۱۷

نورالدین زینه کدلی ، سید ۱۳۲۲

نورالدین جعفر بدخشانی ، مولانا ۹۱۲

نورالدین ، حضرت شیخ ۸۹۱

نورالدین ، حکیم ۷۹۸

نورالدین خان درانی ۳۷۲ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷

نورالدین رش ، شیخ ۹۱۲ ، ۹۶۶

نورالدین ، سید ۱۱۷

نورالدین ، شیخ ۱۳۲۲ ، ۱۶۸۶ ، ۱۶۸۸

نورالدین صفاهانی ۱۰۳۱

نورالدین محمد آفتاب نقشبندی ۹۱ ، ۱۰۷

نورالدین محمد عبدالله ۱۱۹۶ ، ۱۲۰۰

نورالحسن ۱۳۳۲

نورالله شورتی (قاضی) ۸۸۰ ، ۹۰۱ ، ۹۶۱

نورجهان بیگم ۲۷ ، ۳۸ ، ۶۳ ، ۶۵

۳۰۳ ، ۵۳۹ ، ۶۸۰ ، ۶۹۵

یمینی ۹۹۶ ، ۱۱۸۳
 یوسف (علیه السلام) ۲ ، ۵۳ ، ۵۷
 ۷۶۰ ، ۲۳۹ ، ۱۷۱ ، ۷۸
 ۳۸۲ ، ۳۰۷ ، ۲۸۲ ، ۲۶۱
 ۳۹۱ ، ۳۰۳ ، ۳۹۷ ، ۳۲۱
 ۴۹۳ ، ۵۳۰ ، ۵۳۲ ، ۶۰۲
 ۶۰۴ ، ۶۲۱ ، ۶۲۳ ، ۶۲۸
 ۶۴۵ ، ۶۶۳ ، ۶۹۳ ، ۷۳۴
 ۷۶۹ ، ۸۲۳ ، ۸۳۷ ، ۸۶۵
 ۸۶۷ ، ۹۳۶ ، ۹۷۱ ، ۹۷۷
 ۹۷۹ ، ۹۸۵ ، ۹۸۶ ، ۱۰۵۳
 ۱۰۶۳ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۸۱ ، ۱۱۵۵
 ۱۲۳۹ ، ۱۲۸۹ ، ۱۳۰۳ ، ۱۳۴۱
 ۱۳۶۲ ، ۱۳۸۲ ، ۱۴۲۲

یوسف ۶۳۷

یوسف حسین موسوی ۱۰۳۹

یوسف حسان ۱۲۰۹ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۷۹ ، ۱۳۷۹
 ۱۲۸۶ ، ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۷ ، ۱۳۱۸
 یوسف خان صفدر خان ، میرزا ۸۷۶ ، ۸۸۰
 یوسف خان ، محمد ۱۰۶
 یوسف خان مشهدی ، میرزا ۸۰۰ ، ۱۰۰۲
 ۱۰۰۶ ، ۱۰۰۸

یوسف خان ، میرزا ۷۹ ، ۸۷۶ ، ۸۸۰
 یوسف سنلی ، شیخ ۱۱۰۱ ، ۱۱۰۷ ، ۱۱۰۸
 یوسف شاه ۱۰۷۵
 یوسف شاه مشهدی ، مولانا ۱۵۶۰
 یوسف شیرازی ۲۲ ، ۱۱۹۵
 یوسف خان بن علی شاه چک ۱۷۰۹-۱۷۲۵
 یوسف درویش یوسف کشمیری ۱۷۲۶
 یوسف ، محمد یوسف کشمیری ۱۷۲۶
 یوسف همدانی ، شیخ ۱۰۷

یادگار خان ۲۴۶
 یادگار ، میرزا ۸۸۰ ، ۱۰۰۷ ، ۱۰۰۸-۱۰۱۰
 یآوری ۵۵۲ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰
 یاقوت مستعصمی ۱۵۵۹ ، ۱۵۶۰
 یحیی ۱۶۹۲-۱۷۰۸
 یحیی بخاری ، سید ۱۱۰۱ ، ۱۱۱۳
 یحیی خان قزوینی ۵۹۳
 یحیی خان بایر بیگ ۸۷۸ ، ۸۷۹
 یحیی درویش ۱۱۰۱
 یحیی کاشی ۳۸۲ ، ۱۷۰۸
 یحیی لاهیجی ۱۰۳۱ ، ۱۷۰۸
 یحیی ، میر ۱۴۲۹ ، ۱۴۳۷ ، ۱۵۶۰
 یزید ۶۶۲ ، ۱۱۳۷
 یسوی ، خواجه احمد ۹۱ ، ۱۰۷
 یعقوب (علیه السلام) ۱۵۴ ، ۳۰۵ ، ۳۰۷
 ۳۱۳ ، ۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۳۹۸
 ۵۳۱ ، ۶۰۲ ، ۶۶۲ ، ۶۹۳
 ۷۳۹ ، ۸۱۳ ، ۸۶۶ ، ۸۷۷
 ۹۷۷ ، ۹۸۸
 یعقوب چک ۱۷۰۲ ، ۱۶۲۶ ، ۱۶۲۱ ، ۱۶۳۱
 ۹۶۳ ، ۱۷۱۲ ، ۱۷۱۴
 یعقوب خان ۱۰۷۵
 یعقوب خان بدخشی ۱۷۸۳
 یعقوب دارولی ، خواجه ۶۳۸
 یعقوب سلطان ۱۳۲۸
 یعقوب شاه ۱۶۶۳ ، ۱۷۲۱ ، ۱۷۲۳ ، ۱۷۲۴
 یعقوب کشمیری ، شیخ ۱۱۸۳
 یعقوب گنائی صرغی ۹۳ ، ۸۶۷
 یعقوب ، ملا یعقوب کشمیری ۱۷۰۸
 یکننا ، پندت شیام فرائن ۱۸۳۵
 یلدوم بایزید پادشاه روم ۱۲۶۱
 یمین الدوله ۳۱ ، ۳۵ ، ۲۲۸ ، ۹۳۰

ضمیمه فهرست نامها

● ابوالقاسم ، قاضی کشمیری < ۱۸۸۸

ابوالفتح سابونی < ۱۸۸۸

ابوالمعالی ۱۸۸۸

ابوالوفا ، قاضی ۱۸۹۲

احمد رومی ، ملا < ۱۸۸۸

آمان الله ، خواجه کشمیری < ۱۸۸۸

● بنخود ، مصطفی خان کشمیری ۱۸۸۸

بدیع کشمیری ۱۸۸۸

بلیل شاه ۸۶ ، ۵۱۰

بنده ، مصام الدین کشمیری ۱۸۸۹

بهاء الدین ، خواجه ۱۸۸۹

بیشتر ، ملا ۱۸۸۹

● ثابت ، ملا ۱۸۸۹

● جمیل ، ملا ۱۸۹۰

● حاجی ، مشتاور شاه اشائی ۱۸۹۰

حبیب الله دار ، ملا ۱۸۹۱

حبیب الله دلو کشمیری ۱۸۹۱

حسن ، پیر غلام حسن کهویهای ۱۸۹۱

حسن ، خواجه زهگیر ۱۸۹۲

حسن ، ملا حسن ۱۸۹۲

حسین غزنوی ، مولانا ۱۸۹۲

حیا ، محمد یحیی ۱۸۹۲

حیدر ، حیدر جدی بی ۱۸۹۲

حیرتی ، محمد تقی الدین ۱۸۹۳

● دانا ، ملا محمد امین ۱۸۹۲ ، ۱۸۹۳

دیوانی ، خواجه نورالله ۱۸۹۳

● رحمت الله ، حکیم ۱۸۹۲

رضا ، محمد رضا کشمیری ۱۸۹۳

رضا ، محمد رضای کنت کشمیری ۱۸۹۲

رضی دانش ۲۹

رفیع ، ملا محمد مانتجی کشمیری ۱۸۹۲

رفیق ، محمد اکبر کشمیری ۱۸۹۵ ، ۱۹۰۲ ، <

۱۹۰۶

روشنی کشمیری ۱۸۹۵

● زین العابدین سلطان کشمیر < ۱۸۸۸ ، ۱۸۹۰ ، <

۱۸۹۲ ، ۱۸۹۹ ، ۱۹۰۲ ، <

۱۹۰۳ ، ۱۹۰۴ ، ۱۹۰۶

● ساطع ، ابوالحسن ملا ۱۸۹۲

سایل ، خواجه سعدالدین ۱۸۹۵

● شاهجهان < ۱۸۸۸ ، ۱۸۸۸

شاه قاسم حقانی ۱۸۹۹

شاه منور حقانی < ۱۸۹۹

شمزی ، خواجه حسن کول ۱۸۹۶

شگون ، اسدالله < ۱۸۹۹

شیوا ، حافظ غلام رسول < ۱۰۹

● عاقل ، محمد عاقل ۱۸۹۴

- عبدالغفور خواجه ۱۸۹۸
 عبدالغنی ، ملا < ۱۸۹۷
 عبدالقادر جیلانی (محبوب سبجانی) ۱۸۸۸
 عید ، ملا عبیدالله ۱۸۹۸
 عشقی ۱۸۹۹
 علی مرتضی (رض) ۱۹۰۵
 علی شاه چک ۱۹۰۵
 علی شیرازی ، ملا ۱۸۹۹
 علی همدانی (امیر کبیر) ۱۹۰۰
 عنایت ، میر عنایت الله کنت ۱۸۹۹
 غلام حسن مورخ ، پیر < ۱۸۹۷
 قآخر کشمیری ۱۹۰۰
 فاروق ، محمد فاروق کشمیری ۱۹۰۱
 فانی ، ملا میرک ۱۹۰۱
 فایق کشمیری ۱۹۰۱
 فایق ، ملا فایق ۱۹۰۱
 فرحت ، شرف الدین خان ۱۹۰۲
 فرخ سیر ۱۸۹۳
 فصیح ، محمد شاه کشمیری ۱۹۰۲
 فصیحی ، ملا ۱۹۰۲
 قاضی شریح < ۱۸۸۸
 قلندر بیگ < ۱۸۸۸ ، ۱۹۰۲
 کاظم ، بابا محمد کاظم ۱۹۰۲
 کاظم ، ملا کاظم ۱۹۰۳
 کبیری ۱۹۰۳
 کرم الله بابا ۱۹۰۳
 گلشنی شیرازی ۱۹۰۳
 مجرم ، میرزاچندی کشمیری ۱۸۹۸
 محمد (ص) < ۱۸۹۷ ، ۱۹۰۰
 محمد رومی ، ملا ۱۹۰۳
 محوی ، محمد اکبر ۱۹۰۳
 ملا ثابت < ۱۸۸۸ ، ۱۹۰۲
 ملا دانا < ۱۹۰۰
 ملا مقیم فانتو ۱۸۹۸
 ملا محمود والہ ۱۹۰۲
 ملا عبیدالله < ۱۸۸۸ ، ۱۹۰۲ ، ۱۹۰۳
 ملا محمد صادق ۱۹۰۳
 ملیحی ، ملا ۱۹۰۲
 منطقی ، سید محمد ۱۹۰۲
 مهری ، مشہدی ۱۹۰۵
 مهری ، ملا مهری ۱۹۰۵
 مہریز ۱۹۰۵
 میرزا بیگ بخاری ۱۹۰۵
 ناطق کشمیری ۱۹۰۱
 نحوی ، اسدالله راجہ ۱۹۰۵
 ندیمی ، ملا ۱۹۰۶
 نورالدین ، ملا ۱۹۰۶
 نورالله ، خواجه ۱۸۸۹
 نوید ، رحمت الله بانڈی ۱۹۰۶
 والہ ، ملا محمود ۱۹۰۶
 وفا ، خواجه محمد شاه ۱۹۰۶
 هادی ، محمد حیات < ۱۹۰۰
 همت ، عبدالوہاب < ۱۹۰۰
 یاسین خان < ۱۹۰۰
 یکتا ، محمد اشرف < ۱۸۹۵ ، < ۱۸۹۷
 یوسف ، ملا یوسف < ۱۹۰۰

فهرست نامهای جغرافی

- آب زمزم < ۱۲۹
 آب زنده رود < ۱۲۸
 آب سون ۱۴۸۲
 آب لار ۸۵۸ ، ۸۵۹ ، ۱۲۴۹ ، ۱۲۸۰
 ۱۲۸۶ ، ۱۲۹۵
 آبشار امرا بیل ۶۹
 آدون (پرگنه) < ۳
 آذربایجان ۵۵۸ ، ۱۲۸۰ ، ۱۵۰۹
 آوکانیوز (کراچی) ۱۸۳۹
 آصف آباد ۱۲۲۱ ، ۱۳۸۸ ، ۱۳۸۹
 ۱۸۰۶
 آگره (۵) ، ۶۲ ، ۲۰۵ ، ۳۰۱ ، ۴۳۹
 ۵۳۵ ، ۵۵۲ ، ۶۲۳ ، ۶۳۰
 ۶۵۴ ، ۶۸۰ - ۶۸ ، ۱۶
 ۲۰ ، ۴۴۴ ، ۴۸۰ ، ۸۰۶
 ۸۸۰ ، ۹۴۰ ، ۹۹۵ ، ۱۱۰۰
 ۱۱۰۸ ، ۱۱۲۲ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۳۰
 ۱۱۳۴ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۴۱ ، ۱۱۴۳
 ۱۱۴۶ ، ۱۱۴۸ ، ۱۱۸۸
 ۱۱۳۳ ، ۱۱۳۴ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۳۹
 ۱۵۸۱ - ۱۵۸۲
 آمل ۶۸۲ ، ۶۸۹ ، ۶۹۸ ، ۷۰۲ ، ۷۰۳
 آون یوره ۸۹۲
 آئینه خانه ۱۹۲
 آئینه محل ۲۰ ، ۲۱
 ● ابراهیم آباد ۱۶۱ ، ۱۰۰۴
- انک << ۵
 اناوا < ۱۵۴ ، ۱۵۵۰
 اجپیر < ۸ ، ۲۳۰ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۵۰۳
 ۶۲۱ ، ۶۴۵ ، ۶۴۸ ، ۷۰۰
 ۷۰۰ ، ۸۰۵ ، ۸۰۶ ، ۸۰۷
 ۸۸۳ ، ۱۳۶۶ ، ۱۵۸۳ ، ۱۶۰۰
 ۱۸۶۵
 اجین ۴۳۹
 اچول (اچول) ۸۴۶ ، ۱۲۴۰ ، ۱۳۰۰
 ۱۸۰۶ ، ۱۸۰۷ ، ۱۸۰۸
 ۱۸۸۰
 احمد آباد ۶۱۲ ، ۶۲۰ ، ۶۳۹ ، ۱۰۰۳
 ۱۱۰۳ ، ۱۱۲۸
 احمد نگر ۶۱۵ ، ۶۰۹ ، ۶۹۹ ، ۱۰۲۲
 ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۴ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۸۴
 ۱۱۸۴
 اداره مطبوعات دولت پاکستان < ۱۴۰
 ۱۲۹
 ادبی پریس لکهنو ۸۳۰
 اردبیل ۵۴۵ ، ۵۵۲
 اردکان ۱۵۲ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ، ۱۶۴
 ارکات ۹۳۱ ، ۹۳۹
 ارغوان باغچه ۶۹
 اروپا < ۵ ، ۵۰۸ ، ۸۳۸ ، ۱۱۸۱ (۱۳۸۳)
 اریسه ۱۳۶۹
 استانبول ۵۵۵

تذکره شعرائی کشمیر

افضل آباد ۲۰۲

افغانستان ۲۲۵ ، ۵۱۷ ، ۱۸۸۱

اکادمی سرینگر ۹۹۵

اکادمی علوم قاجستان ۱۸۱۳

اکبر آباد ۱ ، ۲ ، ۶ ، ۳۱ ، ۴۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۹

۴۲۳ ، ۴۶۶ ، ۴۸۰ ، ۴۸۱

۴۸۵ ، ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۰

۴۹۱ ، ۴۹۲ ، ۴۹۳ ، ۴۹۴

۴۹۵ ، ۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸

۴۹۹ ، ۵۰۰ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲

۵۰۳ ، ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶

۵۰۷ ، ۵۰۸ ، ۵۰۹ ، ۵۱۰

۵۱۱ ، ۵۱۲ ، ۵۱۳ ، ۵۱۴

۵۱۵ ، ۵۱۶ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸

۵۱۹ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۲

۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵ ، ۵۲۶

۵۲۷ ، ۵۲۸ ، ۵۲۹ ، ۵۳۰

۵۳۱ ، ۵۳۲ ، ۵۳۳ ، ۵۳۴

۵۳۵ ، ۵۳۶ ، ۵۳۷ ، ۵۳۸

۵۳۹ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۵۴۲

۵۴۳ ، ۵۴۴ ، ۵۴۵ ، ۵۴۶

۵۴۷ ، ۵۴۸ ، ۵۴۹ ، ۵۵۰

۵۵۱ ، ۵۵۲ ، ۵۵۳ ، ۵۵۴

۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸

۵۵۹ ، ۵۶۰ ، ۵۶۱ ، ۵۶۲

۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۵ ، ۵۶۶

۵۶۷ ، ۵۶۸ ، ۵۶۹ ، ۵۷۰

۵۷۱ ، ۵۷۲ ، ۵۷۳ ، ۵۷۴

۵۷۵ ، ۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸

۵۷۹ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲

۱۶۷۰ ، ۱۶۷۱

امام وارہ ۲۱

استر آباد ۳۱۶ ، ۳۱۷ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹

اسد آباد ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹

۱۰۰۸ ، ۱۰۰۹

اسلام آباد ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۲۲۶

۱۸۰۵ ، ۱۴۶۲

اسلام پورہ ۷۷۰

اصفہان ۲۹ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۱

۸۲ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹

۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵

۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۱۲۸ ، ۱۲۹

۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۳

۱۳۴ ، ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷

۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱

۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۵

۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۴۸ ، ۱۴۹

۱۵۰ ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۳

۱۵۴ ، ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۷

۱۵۸ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۶۱

۱۶۲ ، ۱۶۳ ، ۱۶۴ ، ۱۶۵

۱۶۶ ، ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹

۱۷۰ ، ۱۷۱ ، ۱۷۲ ، ۱۷۳

۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷

۱۷۸ ، ۱۷۹ ، ۱۸۰ ، ۱۸۱

۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۱۸۴ ، ۱۸۵

۱۸۶ ، ۱۸۷ ، ۱۸۸ ، ۱۸۹

۱۹۰ ، ۱۹۱ ، ۱۹۲ ، ۱۹۳

۱۹۴ ، ۱۹۵ ، ۱۹۶ ، ۱۹۷

۱۹۸ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱

۲۰۲ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵

۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۰۹

۲۱۰ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳

۲۱۴ ، ۲۱۵ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷

۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳

۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۲۲۷

اعظم گرہ ۸۲۸

اعظم نگر ۲۲۳

6 5<2 6 572 6 572 6 582
 6 712 6 700 6 597 6 58<
 6 7<2 6 722 6 727 6 717
 6 <12 6 <12 6 7<1 6 7<0
 6 <2< 6 <25 6 <22 6 <17
 6 110 6 122 6 10< 6 <52
 6 901 6 119 6 112 6 112
 6 922 6 920 6 915 6 902
 6 1005 6 91< 6 912 6 9<1
 6 1012 6 1050 6 1022 6 1021
 6 1171 6 1110 6 110< 6 1102
 6 1209 6 1197 6 1110 6 1172
 6 1259 6 1222 6 1222 6 1222
 6 1270 6 1252 6 1221 6 1222
 6 12<0 6 12<0 6 1271 6 1271
 6 1222 6 1219 6 1201 6 12<<
 6 12<0 6 1250 6 1250 6 1222
 6 1222 6 10<7 6 1059 6 1022
 1<<1 6 1<2

ایشیا تک لیتھو گرافک کمپنی کلکتہ ۱۱۹۲

ایوان چهل ستون ۱۲۳۳

ایوان شاه. نمبر ۱۲۷۶

● بائبل ۹ : ۴۹۸ ، ۴۹۹ ، ۵۱۳ ، ۱۲۸۸

پاجور ۹۰۹

باختر ۶۴

بیاچه دروازه ۹۶

یارہ مولا ۲۳۵ ، ۸۶۱ ، ۸۹۱ ، ۶۱۲۷

61<2261<12-1<1261228

1490 6 1493

باشیورہ ۱۲۶

امرتسر ۲۴۲ ، ۲۶۱ ، ۹۰۶ ، ۹۰۷

:1A97 6 91Y 6 911

انٹری ، قصیدہ ۱۱۸۷

انجمن آثار ملی تهران ۵۹۷

انجمن ایران و هند ۱۰۶۵

انجمن تحقیق کشمیر ۱۴۲۹

انجمن ترقی اردو ۲۱۰ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۷۷

اورینٹل ریسرچ لائبریری سرینگر ۷۲

۱۰۶۵ اندور

انوار المطابع ۱۵۷۶

$180^\circ < \angle A < 176^\circ$

- 1955 - 10-50 - 2-51

اورنگ آباد ۴۰۱، ۹۴۹، ۱۷۵۷-۱۷۵۸

1778 6177.

اولر ۱۳۳۰، ۱۳۳۲، ۱۳۵۳، ۱۳۹۳،

1A-P

امراہیل (آبشار) ۶۹

ایڈوکیٹیشن پریس کلکتہ ۱۱۹۷۰

ایران ۳ ، ۹ ، ۲۶ ، ۲۸ ، ۳۲ ، ۳۸

6 51 6 77 6 77 6 71 6 70

6) 0.2 $\leq \lambda^2 \leq 0.4$ $\leq \lambda^2 \leq 0.6$ $\leq \lambda^2 \leq 0.8$ $\leq \lambda^2 \leq 1.0$

6 100 6 124 6 122 6 117

6-190 6-183 6-172 6-159

6 227 6 209 6 192 6 191

6 27 < 6 28 • 6 29 • 6 30 <

6 31 < 6 31 2 6 30 1 6 29 1

6 500 6 393 6 371 6 340

6. $P < 7$ $\wedge$ $P < 8$ $\vee$ $P \geq 7$ $\vee$ $P = 7$

6 521 6 519 6 500 6 489

6 539 6 538 6 537 6 528

6 007 6 008 6 009 6 010

mandegar.tarikhema.org

۱۲۰۹

باغ فیض بخش ۳۰، ۲۰۱، ۵۹، ۶۱۲، ۶۱۲

۱۲۲، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۳۰۴

۱۳۶۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۴، ۱۴۹۵

۱۸۵

باغ گریه ۱۹

باغ گلشن ۳۰

باغ گنگا ریشی ۱۲۹

باغ لادلی بیگم ۱۱۸۸

باغ همد ۱۸۵

باغ مراد ۱۲۸، ۱۹۸

باغ مشکین (ننه) ۲۲

باغ سرهند ۹۴

باغ فرگسین ۸۵۱

باغ نسیم ۲۰۲، ۲۰۳، ۸۵۸، ۱۴۹

۱۲۸۶، ۱۳۰۶، ۱۳۰۸، ۱۸۳۵

۲۸۵

باغ نشاط ۱۰۳، ۲۰۲، ۸۵۵، ۸۵۶

۱۲۸۳، ۱۳۰۵، ۱۳۹۱

۱۵۳، ۱۹۶، ۱۸۰۲، ۱۸۳۴

۱۸۳۵، ۱۸۸۰، ۱۸۸۲

باغ نگین ۱۸۸۲

باغ نور باغ ۱۳۰۶، ۱۸۵، ۱۸۷

۱۲۸۲، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹

۱۹۶

باغ نور انشان ۱۲۷، ۱۲۸۵، ۱۹۹

با میان ۱۸۹

بانکی پور ۷۰، ۴، ۵، ۱۰۳، ۵۸

۲۱، ۲۶، ۳۵، ۴۴

۱۰۲۵، ۱۱۹۰، ۱۲۴، ۱۳۸۳

۱۶۲۰

بانپال ۶۲۵، ۸۴۳

بیمار ۸۹۴، ۹۶۵

بتاله ۱۶۵۵، ۱۶۵

بختارا ۵۵، ۱۰، ۱۱۲، ۲، ۲۷۸

۴۸۶، ۵۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱

۱۸۴۹

بختاور نگر ۳۳۸

بدعشان ۱۰، ۲۵۰، ۲، ۲۹۳

۳۶۹، ۳۰۵، ۳۱۹، ۴۲۶

۴۳۱، ۴۳۲، ۴۲۰، ۴۲۳

۴۵۳، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵

۵۲۰، ۶۳۹، ۶۳۲، ۶۶۲

۲۵، ۷۲، ۹۳، ۸۶۰

۸۸۳، ۱۱۲۳، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶

۱۳۰۲، ۱۴۵۳، ۱۸۳۹

بدین ۱۱

برار ۶۶

برشال ۴۲۲

برگام ۴۲۶

برلن ۱۲

برطانیه ۲۰، ۱۱۳، ۱۲، ۱۳۹

۳۹، ۸۳۰، ۱۰۶۶

برهانپور ۳۱، ۳۵، ۵۱، ۵۷، ۶۶

۳۸۶، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۶۳

۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۸، ۵۴۹

۵۵۱، ۵۵۶، ۶۵، ۶۹۶

۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۶، ۱۰۳۹

۱۶۲۳، ۱۶۲۶، ۱۶۲۷

۱۶۳۸، ۱۶۶۵، ۱۸۵

بریل ۶، ۱۴۵، ۱۴۵۸

تذکره شعرائ کشمیر

بومستان خوونق (قصر) ۸۰۲
 بھاگ (پرگنہ) ۱۲۵۲
 بھاو ۴۲۳ ، ۴۸۸ ، ۴۸۳ ، ۱۲۸۱ ،
 ۱۲۹۹ ، ۱۲۹۸

بھیر ۳۶

بھکلی ۸۹۵

بھوپال ۲۷۲ ، ۱۶۵۲ - ۱۶۵۳

بھول پور ۱۸

بھیرہ ۳۶

بیت اللہ (بیت الحرام) ۲۳۶ ، ۳۸۱ ، ۴۰۴
 ۵۵۱ ، ۶۱۴ ، ۸۳۵ ، ۱۳۲۷

بیت المقدس ۱۰ ، ۱۳۸۲

بیجاپور ۲۲۳ ، ۶۱۵ ، ۸۷۵ ، ۹۳۰

۹۲۸ ، ۹۵۳ ، ۹۵۹ ، ۹۶۰ ، ۹۶۸

۱۰۰۸ ، ۱۱۶۲ ، ۱۳۳۸ ، ۱۳۶۸

۱۳۷۶ ، ۱۳۷۷

بیجاہ (بیجاہ) ۹۱۲ ، ۱۳۵۳ ، ۱۴۶۲

۱۳۶۳

بیدو ۱۱۸۰

بیرجند (شہرستان) ۱۳۸۸

بیرم کلاہ ، موضع و رود ۱۵ ، ۸۸ ، ۱

۱۷۹۲

بیستون ۱۲۳ ، ۲۶۲ ، ۲۷۲ ، ۳۰۸

۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۹۳ ، ۸۵۵

۱۰۶ ، ۱۱۸۲ ، ۱۳۵۷

بیلاق پیر پنجال ۱۸۰۲

بیلاق قوسہ مرگ ۱۸۰۲

بیلاق سنگ سفید ۱۸۰۲

بیلاق کھردی مرگ ۱۸۰۲

بیلاق لوہل مرگ ۱۸۰۲

بیلاق ملہ اللین ۱۸۰۲

بطحا ۱۲۸

بقداہ ۱۰ ، ۶۲۶ ، ۶۳۱ ، ۹۳۶

۱۰۰۱ ، ۱۰۸۹ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۹۵

۱۳۰۸ ، ۱۳۰۹ ، ۱۳۱۰ ، ۱۸۸۸

بیل نگر ۸۶

بلستان ۶۹ ، ۶۶

بلغ ۵۵ ، ۱۱۳ ، ۲۷۷ ، ۲۸۱

۲۸۶ ، ۵۶۲ ، ۵۶۳ ، ۶۳۷

۶۳۹ ، ۶۴۳ ، ۷۳۵ ، ۸۳۷

۱۰۲۶ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۹ ، ۱۰۶۱

۱۰۶۹ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۹۹ ، ۱۳۵۱

۱۶۰۵ ، ۱۸۱۲

بلگرام ۹۲

بلند میر ، قصبہ ۲۲۶

بمبئی ۵۸۵ ، ۵۹۳ ، ۸۳۰ ، ۱۰۶۶

بنارس ۱۰۶ ، ۲۲۲ ، ۲۳۹ ، ۲۸۸

۲۹۱ ، ۳۶۰ ، ۱۱۹۹ ، ۱۲۵۶

۱۳۸۲ ، ۱۵۸۸

بندر جرون ۸

بندر عباس ۳۱۶

بیانپور (پانیپور) ۹۳ ، ۸۹۲ ، ۸۹۴

بندیلہ ۶۶

بنگالہ ۲۳ ، ۲۴۰ ، ۲۴۳ ، ۲۴۱ ، ۵۸۹

۶۰۸ ، ۱۱۱۲ ، ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۸

۱۳۳۹ ، ۱۳۷۰ ، ۱۳۷۲ ، ۱۳۷۸

۱۴۸۰ ، ۱۴۹۷ ، ۱۵۸۲ ، ۱۵۸۸

۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷

۱۸۲۱ ، ۱۸۲۲

بنیر ۲۰

بنیر ۸۶ ، ۸۸ ، ۹۱

بنوہ کدل ۸۸۳

بیگم پورو ۲۲

● یاتور شیخ بابور ۶۶

یاخل (یاخل) ۸۶۰ ، ۹۰۱ ، ۹۰۸ ، ۹۰۹

۱۲۱۰ ، ۱۲۲۸

پاریس ۱۰۶۵ ، ۱۰۶۶

پاکستان ۶۲ ، ۲۲ ، ۵۵۵ ، ۹۰۱

پانی پت ۱۵۴۹

پتن ، موضع ۱۴۵۲

پتنه ۳۴ ، ۱۰۶ ، ۱۰۹ ، ۱۸۰ ، ۶۵۵

۸۳ ، ۹۹۵ ، ۱۳۳۸ ، ۱۴۰۹

پرتاب پبلک لائبریری <<

پرگنه شاوره ۸۹<

پرگنه ماروتنه ۸۹<

پشتو اکادمی پشاور ۳<۳ ، ۱۲<۳

پکلی (هزاره) ۶< ، ۲۰<

پل تپیان ۳۰

پل مستان ۵۲

پلوام ، بخش ۱۳۵

پنجاب ۱ ، ۳۳ ، ۹۹ ، ۱۶۱ ، ۱۸۰

۲۲< ، ۴۲۵ ، ۴۵۴ ، ۴۶۰

۵۵۵ ، ۸۴۳ ، ۹۰۸ ، ۹۴۲

۹۵۳ ، ۱۳۰۰ ، ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۹

۱۳۹۲ ، ۱۴۸۲ ، ۱۶۵۵ ، ۱۶۶۰

۱۸۴۳ ، ۱۸۰۶

پند دادن خان ۵۵۵

پوشانه ۵۲< ، ۱۲۳۹

پونچھ ۹۱<

پہنيسہر (موضعی) ۵۰<

پیر پنجال ۱۴< ، ۱۹< ، ۵۲< ، ۸۴۴

۸۹۰ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۶۱

۱۲۹۱ ، ۱۲۹۲ ، ۱۳۰۰ ، ۱۳۹۴

۱۵۲۲ ، ۱۸۹ ، ۱۹۱ ، ۱۹۲<

۱۸۵۸

پیر پل ۸۹۰

پیشاور ۱۶۱ ، ۸۳< ، ۱۱۵۰ ، ۱۳۰۴ ، ۱۵۵۰

۸۳< ، ۱۸۰۶

● نانار ۱۰۵۵ ، ۱۰۰<

ناج محل ۴۳۹ ، ۱۹<

تاجیکستان ۹۰۰

نارسر ۱۶۸

نارہ بلی ۸۹

قاشقند ۱۰۰ ، ۵۹۵ ، ۱۸۱۳

تبت ۳۱ ، ۳۶ ، ۴۱ ، ۴۵ ، ۶۹ ، ۲۱۲

۴۲۲ ، ۶۶< ، ۶۴۳ ، ۶۰۵<

۸۶۱ ، ۹۶۵ ، ۱۲۸۰ ، ۱۳۱۳

۱۳۱۹ ، ۱۳۱۸ ، ۱۳۱۹ ، ۱۳۲۵

۱۳۳۱ ، ۱۳۳۶ ، ۱۳۶۹ ، ۱۴۵۰

۲۰< ، ۱۸۰

نبریز ۹۸ ، ۲۰۶ ، ۵۳۲ ، ۵۴۵ ، ۵۴۰

۵۵۰ ، ۵۵۲ ، ۵۵۵< ، ۵۵۹

۳۵< ، ۹۹۳ ، ۱۳۲۸ ، ۱۶۹<

۱۸۱۳ ، ۱۸۳۲

نتہ ۳< ، ۴۲ ، ۱۱۰< ، ۱۲۲۲ ، ۱۲۲۳

۱۳۴۲ ، ۱۵۴< ، ۱۵۴۹ ، ۱۵۸۶

۱۵۶۰

نخت سلیمان ۱۳< ، ۱۹< ، ۲۰۲ ، ۴۱۱

۴۲۲ ، ۴۴۳ ، ۴۵۶ ، ۶۵<

۸۵۰ ، ۹۸۸ ، ۹۹۳ ، ۱۰۰۰

۱۳۸۶ ، ۱۵۴۲ ، ۱۸۰۵

قرت حافظ ۲۰۳

جامع مسجد سرپننگر ۱۷۳

ختن ۱۶۳

خدا بخش لائبریری (پتنه) ۹۹۶

خراسان ۶۴ ، ۸۲ ، ۲۲۸ ، ۲۲۷ ، ۲۲۶ ، ۲۲۵

۳۱۶ ، ۲۶۶ ، ۵۷۵ ، ۲۷۶ ، ۲۷۵

۶۳۴ ، ۲۲۲ ، ۲۲۱ ، ۲۲۰ ، ۲۱۹

۸۰۴ ، ۸۶۰ ، ۸۸۰ ، ۹۶۱

۱۰۰۱ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۰۹

۱۰۲۲ ، ۱۰۳۱ ، ۱۱۰۳ ، ۱۱۳۰

۱۱۶۳ ، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۸

۱۱۸۱ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۶۵ ، ۱۲۶۸

۱۲۷۱ ، ۱۲۷۲ ، ۱۲۷۳ ، ۱۲۷۴

۱۳۲۶ ، ۱۳۲۹ ، ۱۵۰۹ ، ۱۶۲۴

۱۶۳۰ ، ۱۶۳۱ ، ۱۶۳۲ ، ۱۸۷۹

خطا (ختن) ۱۱۰۴ ، ۱۰۲ ، ۱۰۱ ، ۱۰۰

خلخال ۱۳۳۸

خواصپور ۱۲۱۲

خواف ۶۷

خوانسار ۵۷۲ ، ۱۶۹۱

غیر آباد ۱۰۵۰

غیبر (دره) ۳۵

دارا شاه پور ۲۲۳

داغستان ۸۵۰

دامغان ۸۸۰

دانت (قصه) ۳۵۲

دانشگاه پنجاب (لاهور) ۸۳۰

دانشگاه سند (حیدرآباد) ۱۱۱۹

دانشگاه عثمانیه حیدرآباد (دکن) ۱۳۷۵

دانشگاه علیگره ۱۱۹۰

دانشگاه لکهنو ۱۰۳۹

دانشگاه مهندسی ۲۲

دائرة میر محمد مومن ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۱۰۱۸

دجله ۲۵۰

درگاه شاه مینا ۲۱۴

دروازه گلابی ۳۳

دریاچه آچار ۲۰۸

دریای بهت ۹۳ ، ۱۹۵ ، ۸۵۳ ، ۸۹۱

۸۹۲ ، ۸۹۷

دریای چمن ۱۱۰۸ ، ۱۱۸۸

دریائی جیشنگ ۸۴۳

دریای دجله ۱۲۹۸

دریای راوی ۱۲۰۹ ، ۱۸۸۰

دریای سند ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۹

دریای فرات ۱۲۹۸

دریای گنگ ۱۲۹۷

دریای نیل ۱۲۹۵ ، ۱۳۸۵

دریای ویشو دردهی ۸۹۰

دشت بیاض ۶۷۹ ، ۶۹۹ ، ۱۴۸۸

دفترخانه عدالت صدر نظامت ۲۸۸

دکن ۲۹ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳

۵۱ ، ۶۲ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۷۴ ، ۷۵

۸۴ ، ۸۶ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴

۲۴۰ ، ۲۶۱ ، ۲۶۵ ، ۲۶۸

۲۷۰ ، ۳۳۲ ، ۳۸۶ ، ۴۰۱

۴۱۱ ، ۴۱۳ ، ۴۶۲ ، ۴۹۹

۵۱۹ ، ۵۳۵ ، ۵۳۶ ، ۵۳۸

۵۴۵ ، ۵۵۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۵

۶۱۶ ، ۶۳۳ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵

۶۴۳ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶

۸۱۹ ، ۸۷۵ ، ۹۲۸ ، ۹۳۰

۹۴۰ ، ۹۴۱ ، ۹۴۸ ، ۹۵۰

۹۵۳ ، ۹۵۴ ، ۹۵۹ ، ۹۶۱

۱۰۱۸ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۶۵ ، ۱۰۹۳

تذکره شعرای کشمیر

۸۶۲ ، ۹۲۵ ، ۹۲۸ ، ۹۳۹ ، ۹۳۹
 ۹۲۰ ، ۹۳۲ ، ۹۳۲ ، ۹۳۶ ، ۹۳۶
 ۹۲۷ ، ۹۳۸ ، ۹۵۳ ، ۹۵۵ ، ۹۵۵
 ۹۵۹ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۰۶ ، ۱۲۰۹
 ۱۲۰۹ ، ۱۲۰۹
 سرینگر << ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۱۱۰ ، ۱۱۲ ، ۱۱۲
 ۱۳۲ ، ۱۳۸ ، ۱۴۱ ، ۱۴۰ ، ۱۴۰
 ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۴ ، ۱۴۴
 ۲۰۸ ، ۲۱۳ ، ۲۳۱ ، ۲۸۹ ، ۲۸۹
 ۲۵۹ ، ۲۶۳ ، ۲۶۳ ، ۲۶۳ ، ۲۶۳
 ۹۰۱ ، ۹۰۲ ، ۹۱۰ ، ۹۱۳ ، ۹۱۳
 ۹۱۴ ، ۹۲۸ ، ۹۲۲ ، ۹۹۳ ، ۹۹۳
 ۹۹۳ ، ۹۹۵ ، ۱۰۱۳ ، ۱۲۰۹ ، ۱۲۰۹
 ۱۲۳۹ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۳
 ۱۶۳۱ ، ۱۶۳۱ ، ۱۶۳۱ ، ۱۶۳۱ ، ۱۶۳۱
 ۲۲ ، ۵۹ ، ۱۸۲۹ ، ۱۸۲۹ ، ۱۸۲۹
 سعد آباد ۱۱۹
 سکندر پوره ۱۲۵۳
 سلطانیه ۸۸۹
 سمرقند ۶۲۵ ، ۶۳۱ ، ۶۳۳ ، ۶۳۳ ، ۶۳۳
 ۱۱۰۳ ، ۱۱۸۰ ، ۱۳۰۲ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۶
 ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۶
 سند ۲۱۱ ، ۳۰ ، ۶۰ ، ۶۵۲ ، ۶۶۸ ، ۶۶۵
 ۳۰ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۳ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۵
 ۱۱۰۶ ، ۱۱۱۲ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۸
 ۱۱۲۸ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۵۸
 سند براری ۱۵۲۲
 سنگم دریای گنگ و جمن ۹۲
 سنگمیر ۳۵

روی (بلده) ۱۶۶
 ریل قصبه ۱۱۰۱ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۸
 زنونوی (قریه) ۱۴۵۳
 زرم ۸۱ ، ۸۵۸
 زنجان ۸۸۹
 زنده رود ۶۰۰
 زینت المساجد ۱۶۲
 زیارت سید محمد همدانی ۳۰
 زینه بازار ۱۳۳۲
 زینه پور ۲۱۱ ، ۱۳۳۱
 زینه دت ۱۳۳۱ ، ۱۳۳۲
 زینه کدل ۶۳۲ ، ۶۳۰ ، ۹۰۹ ، ۹۱۰ ، ۹۱۰
 ۹۹۲ ، ۱۳۳۲
 زینه کوت ۲۱۹ ، ۱۳۳۱
 زینج گیر ۱۳۳۲
 زینه لنگ ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۲
 ساتگاون ۲۲۳
 سامان ۱۲۵۱
 سامانه ۸۹۰
 ساولان (کوه) ۱۹
 ساوه ۶۱۲ ، ۶۱۵
 سیدن ، قصبه ۲۲۶
 سیزوار ۴۰۰ ، ۸۵۰
 سنی سر ۱۲۳۹
 سد سکندر ۶۱ ، ۵۸۲ ، ۱۱۲۸
 سراندیپ ۲۴۲
 سرکان ۶
 سرهند (سهرند) ۵۱ ، ۲۱۰ ، ۲۶۳ ، ۲۶۵
 ۲۶۶ ، ۲۶۲ ، ۲۶۲ ، ۲۶۲ ، ۲۶۲
 ۲۶۲ ، ۲۶۲ ، ۲۶۲ ، ۲۶۲ ، ۲۶۲

۱۶۲۱، ۱۶۶۹، ۱۶۹۳، ۱۷۰۶ <

< ۱۷۰۶، ۱۷۳۲، ۱۷۵۹، ۱۷۶۲ <

<< ۱۷

شاهد ر ۶

شاه نهر ۱۷۲۵، ۱۷۲۶، ۱۷۸۲، ۱۸۰۲ <

۱۸۰۳، ۱۸۹۰، ۱۹۲۰ <

شروان ۹۳ <، ۸۲۳

شہام پور ۹۱۳

شہاب الدین پور ۱۲۸۰

شہر روز ۱۶۶۳

شیراز ۳، ۴، ۲۹، ۸۲، ۹۸، ۱۰۵ <

۱۲۴، ۱۵۵، ۳۱۶، ۳۱۷ <

۳ <، ۳۸۲، ۳۸۷، ۳۸۹ <

۸۹ <، ۹۱ < - ۹۳ <، ۸۰ <

۸۰۸، ۸۱۰، ۸۲۰ - ۸۲۳ <

۸۲۸، ۸۳۲، ۱۰۲۲، ۱۰۲۴ <

۱۰۳۳، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۸ <

۱۱۸۳، ۱۲۸۷، ۱۳۳۸، ۱۳۴۱ <

۱۳۴۴، ۱۳۵۹، ۱۳۶۶، ۱۳۷۵ <

۱۵۰۹، ۱۵۴۲، ۱۵۴۹، ۱۶۹۵ <

۱۶۹۶، ۱۷۰۶، ۱۷۰۳ <

شیر گره ۸۴ <

شیروان ۲ <، ۲۷۶، ۱۱۳۱

شیش محل ۲۱

● صفاپور ۷۰ <، ۱۳۳۰، ۱۵۳۵، ۱۸۷۶

صفاکدل ۹۳ <، ۱۰۸۵، ۱۰۹ <

صفاهان ۱۶۹۶، ۱۸۱۵، ۱۸۴۹، ۱۸۵۰

صید پور ۱۰۵۰

● طور (کوہ) ۲۳، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶ <

۵۸، ۸۰، ۱۲۵، ۱۵۵، ۱۵۷ <

۳۶۹، ۴۰۶، ۴۱۸، ۴۱۹ <

نصوات ۹۰۹

سودھرہ ۱۰۷۲

سورت، بندر ۳۱۶، ۳۱۷، ۵۹۳، ۸۷۵ <

۱۶۲۰، ۱۶۵۸-۱۶۵۷، ۱۷۵۳ <

سومناٹ ۹۲۴، ۱۷۰۴، ۱۷۱ <

صہند (کوہ) ۱۹ <

سویڈ پور ۱۲ <، ۱۹ <

سیالکوٹ ۹۹، ۶۳ <، ۱۱۱ <

سیام ۳۵۶

سید پور ۱۸۰

سیستان <<

سیف آباد ۲۰۴، ۲۲۳، ۲۲۴، ۹۲۰ <

سیفا کدل ۹۲۸

سیوستان ۴۲، ۱۱۰۱، ۱۱۴ <، ۱۱۴۸ <

۱۱ <، ۱۳۵ <

سیوہن - سیوستان

● شالان مرگ ۱۳۵۲

شام ۱۰ <، ۲۲۲، ۱۲۸ <، ۱۵۰۹

شاوڑہ (ہرگنہ) ۱۳۵۳

شاہ آباد ۳۳، ۱۲۹۸

شاہجہان آباد ۸، ۱۲۰، ۱۶۵، ۲۴۵ <

۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۵۳ <

۲۶۱، ۲۶۹، ۲۸۱، ۲۸۲ <

۲۸۷، ۲۹۷، ۳۱۸، ۳۲۱ <

۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۸، ۳۵۰ <

۵۲۳، ۸۱۸، ۸۷۹، ۹۲ <

۹۳۱، ۹۳۵، ۹۴۷، ۹۴۹ <

۹۵۰، ۹۵۲، ۹۶۰، ۱۰۸۱ <

۱۰۸۳، ۱۰۸۷، ۱۰۸۹، ۱۱۹۲ <

۱۲۲۳، ۱۲۲۵ - ۱۲۲۹، ۱۵۲۹ <

۱۵۵۰، ۱۵۵۲، ۱۵۸۸، ۱۶۰ <

تذکره شعرای کشمیر

<۱

عظیم آباد ۱۳۰ ، ۱۶۶ ، ۱۷۹ ، ۱۸۰ ،
 ۱۶۲۱ ، ۱۵۸۵ - ۹۶۷ ،
 ۱۷۲۹ ، ۱۷۶۱ - ۱۷۲۹

علی آباد ۸۷۰

علیگیره ۵۷۷ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۳۹ ، ۱۱۹۰

مبارت لنگ ۱۲۸۰

میان ۲۵۰

غازیپور ۱۸۰

غزنی ۵۵ ، ۲۶۵

غور ۶۳ ، ۸۹۰

● فارس ۳ ، ۱۵۴ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۳۱۴

۹۳ ، ۹۶ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۳۳

۱۲۰۶ ، ۱۳۱۷ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۲۹

۱۳۳۶ ، ۱۳۳۷ ، ۱۳۴۰

فتح پور ۱۱۲ ، ۲۶۶ ، ۲۷۳ ، ۴۸۰

۴۸۷ ، ۶۳۰ ، ۷۲۰ ، ۷۲۳

۸۵۷ ، ۸۷۰ ، ۸۷۲ ، ۱۱۲۲

۱۱۲۳ ، ۱۱۹۱ ، ۱۲۳۰ ، ۱۵۵۶

فتح کدل ۹۳ ، ۲۲۶ ، ۹۰۹ ، ۹۱۰

۱۲۵۱

فرخ آباد ۱۲۵۹

فرات ، دریای ۲۹۹ ، ۷۸۷

فرخ آباد ۱۵۴

فرنگ ۸ ، ۱۰۳ ، ۳۰۹ ، ۳۱۰ ، ۴۰۲

۲۵۱

فریمان ۶۲

فیض آباد ۲۵۱

● قاهره ۱۵۵۶

قبر ابو طالب کلیم ۴۱

قبرستان مله کواه ۹۳

قبر شهباز خان کنبوه ۸۸۳

۲۲۹ ، ۵۲۷ ، ۷۲۹ ، ۷۶۸

۸۳۷ ، ۸۴۱ ، ۸۴۵ ، ۸۵۰

۸۵۵ ، ۸۵۷ ، ۱۰۰۰ ، ۱۲۰۳

۱۲۲۱ ، ۱۲۳۶

● حاق سرای ۱۳۲۸ ، ۱۳۲۹

حالم گنج ۴۲۲

حالمگیر پریس ۱۵۷۷

حالی کدل ۹۳ ، ۹۹۴

عباس آباد ۷۷ ، ۵۳۲ ، ۵۳۷ ، ۵۴۳

۵۴۶ ، ۵۴۷ ، ۵۵۰ ، ۵۵۱

۵۵۹ ، ۵۶۷ ، ۵۷۰

عجم ۱۳۳ ، ۲۹۰ ، ۶۱۷ ، ۶۲۸ ، ۶۳۰

۷۷۷ ، ۷۸۵ ، ۱۱۳۵ ، ۱۱۷۰

۱۲۱۷ ، ۱۲۳۳ ، ۱۳۵۹

حدن ۲۰۳

عراق ۳ ، ۲۶۲ ، ۲۷۲ ، ۳۱۴ ، ۳۵۵

۳۹۹ ، ۵۱۹ ، ۶۰۱ ، ۶۱۴

۶۵۹ ، ۶۹۵ ، ۷۱۶ ، ۷۳۲

۸۶۷ ، ۹۳۷ ، ۹۶۶ ، ۱۰۰۳

۱۰۰۵ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۳۱ ، ۱۱۱۲

۱۱۱۳ ، ۱۱۵۴ ، ۱۱۶۳ ، ۱۱۶۵

۱۱۶۶ ، ۱۱۷۲ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۴۳

۱۲۶۸ ، ۱۲۸۷ ، ۱۳۵۲ ، ۱۳۵۹

۱۳۶۳ ، ۱۳۷۷

حرب ۷۱۰ ، ۱۳۴ ، ۲۹۰ ، ۴۳۳ ، ۴۹۹

۶۱۷ ، ۶۲۸ ، ۶۳۰ ، ۷۷۷

۸۱۶ ، ۱۰۳۰ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۹

۱۱۱۳ ، ۱۱۷۰ ، ۱۱۹۲ ، ۱۱۹۹

۱۲۱۷ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۷۳ ، ۱۳۱۷

۱۳۲۵ ، ۱۳۲۹ ، ۱۳۳۶ ، ۱۵۵۶

قبر صائب ۵۶۹ ، ۵۷۰ ، ۵۷۱ - ۵۷۳

قبر ميرزا محمد حسنا ۵۷۳

قبيله ۵۹ ، ۶۲ ، ۶۲۲ ، ۶۶۱ ، ۶۸۳

۳۹۵ ، ۴۱۸ ، ۴۶۲ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸

۱۳۴۱

قرا باغ ۲۶۵ ، ۱۳۲۵

قریه نزال ۸۹

قریه فونه ونی ۸۹

قریه وحی ۸۹

۵۱۸ ، ۵۱۹ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۵

۵۲۷ ، ۵۲۸ ، ۵۲۹ ، ۵۳۰

۵۵۰ ، ۶۰۱ ، ۶۰۶ ، ۶۳۰

۶۳۹ ، ۶۵۵ ، ۶۵۹ ، ۶۶۲

۷۱۸ ، ۸۸۸ ، ۱۰۷۰ ، ۱۰۷۲

۱۰۷۴ ، ۱۲۸۰ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۶۷

۱۵۵۶ ، ۱۵۵۷ ، ۱۳۱۳ ، ۱۷۲۲

۳۲ ، ۵۸ ، ۱۷۸۰ ، ۸۴۱

۹۹ ، ۱۸۲۸ ، ۱۸۷۹

کاخ بحر آرا ۲۰۳

کاخ گلستان ، موزه ۳۶

کاشان ۱۰۳ ، ۶۱۲ ، ۶۷۶ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹

۷۰۹ ، ۷۲۰ ، ۷۲۲ ، ۸۷۵

۱۱۸۳ ، ۱۳۰۳ ، ۱۳۲۳ ، ۱۳۴۴

۱۳۵۲ ، ۱۳۶۰ ، ۱۳۶۳ ، ۱۳۶۶

۱۶۹۳ ، ۱۶۹۵ - ۱۶۹۷ ، ۱۷۰۰

۱۷۷۲

کارته ، موضع ۲۲۸

کاشغر ۱۰۲ ، ۱۳۳۱ ، ۱۴۵۰

کافرستان ۹۰۸ ، ۹۰۹

کالپنی ۱۱۲۰

کالنجر ۱۱۲۰

کامراج (پرگنه) ۱۲۲۶ ، ۱۴۵۰

کانپور ۵۵۵ ، ۸۳۰ ، ۱۱۹۳ ، ۱۳۲۲

۱۴۷۸ ، ۱۵۷۴ ، ۱۵۷۵ ، ۱۵۷۷

کانسر (قلعه) ۱۳۶۸

کانگره ۳۶۲

کتابخانه آرکائیوز سرینگر ۱۸۷۸

کتابخانه آسياسی بنگال ۷۷ ، ۹۶۶

کتابخانه آصفیه ۳۳۹ ، ۵۸۷ ، ۶۲۵

قزوین ۲۹ ، ۷۰۲ ، ۷۲۰ ، ۷۷۸ ، ۷۸۰

۷۸۶ ، ۷۹۹ ، ۸۰۱ ، ۸۰۲

۸۱۲ ، ۸۰۰ ، ۸۱۰ ، ۸۲۵

۸۵۲ ، ۸۵۷ ، ۸۳۵ ، ۸۴۲

۸۷۵ ، ۸۷۶ ، ۹۱۵ ، ۱۳۲۷

۱۶۹۶

قصر نورس بهشت ۱۳۷۶

قطب الدين پوره (محلہ) ۲۲۲ ، ۱۳۱۰

۱۳۱۱

قلعه اسير خاندیس ۱۰۰۳ ، ۱۰۰۴

قلعه چنچی ۹۳۰

قلم ۳۱۶ ، ۳۱۷ ، ۵۲۵ ، ۵۵۲ ، ۱۶۹

قندهار ۶۶ ، ۱۶۱ ، ۲۷۶ ، ۴۸۲ ، ۵۵۳

۵۶۰ ، ۵۷۵ ، ۶۷۸ ، ۶۹۲

۶۹۸ ، ۷۰۶ ، ۷۰۹ ، ۷۰۳

۱۳۶۸ ، ۱۴۳۵ ، ۱۸۷۹

● کابل ۲ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۸

۴۰ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵

۴۶ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۴ ، ۸۱

۱۱۳ ، ۱۶۱ ، ۲۱۶ ، ۲۲۷

۲۶۵ ، ۳۷۷ ، ۴۳۱

- کتابخانه اکادمی هنر و فرهنگ و زبانها
سرینگر ۱۷۶۰
کتابخانه اکبر بادشاه ۱۱۹۰
کتابخانه اندیا آفس ۷۲
کتابخانه انستیتیوت شرقی تاشقند ۵۹۵
کتابخانه انستیتیوت شرقی مسکو ۵۹۵
کتابخانه اوده ۱۲۷
کتابخانه ایتھی ۷۲۵
کتابخانه ایوانف ۷۲۵
کتابخانه بانکی پور ۷۲ ، ۵۸۶ ، ۷۲۵ ،
۱۱۹۰ ، ۹۹۵
کتابخانه بودلیان ۷۲ ، ۷۲۵ ، ۱۳۸۳
کتابخانه دیوان هند ۲۰ ، ۲۳ ، ۲۵ ، ۵۹۳
۱۰۶۶ ، ۱۲۰۰ ، ۱۷۶۰ ، ۱۸۷۵
کتابخانه بوهار ۷۲۵
کتابخانه تحقیقی سرینگر ۷۲۳ ، ۷۷۰ ،
کتابخانه حبیب گنج ۷۲۵
کتابخانه خیام ۵۱
کتابخانه دانش گاه بمبئی ۵۸۵
کتابخانه دانش گاه پنجاب ۲۰
کتابخانه دانش گاه علیگره ۵۸۳ ، ۵۸۵
کتابخانه دانش گاه کیمبرج ۵۹۲
کتابخانه دفتر دیوانی حیدرآباد ۷۲۵
کتابخانه دولت خانه سهرند ۱۴۰۶ ، ۱۴۰۷
کتابخانه دولتی کپورثله ۵۸۹
کتابخانه دولتی مدراس ۲۳۵
کتابخانه رامپور ۲۰ ، ۶۸۱ ، ۷۲۵
کتابخانه رائل ایشیاتک سوانتی ۶۷
کتابخانه رضا رامپور ۲۶
کتابخانه سالار جنگ ۷۲۵
کتابخانه سرینگر ۱۸۷۷ ، ۱۸۷۹ ، ۱۸۸۱
- کتابخانه سلطنتی تهران ۱۳۸۰
کتابخانه شاهی جیپور ۱۱۹۸
کتابخانه سپه سالار ۵۹۵ ، ۸۲۸
کتابخانه شاهنشاهی ایران ۱۵۶۲
کتابخانه علیگره ۷۲۵
کتابخانه عمر یافعی حیدرآباد ۷۲۵
کتابخانه کنگس کالج آکسفورد ۷۲۶
کتابخانه مجلس شورای ملی تهران ۷۲۴ ، ۷۲۴
۸۲۹ ، ۱۰۲۷
کتابخانه محمود آباد لکهنو ۷۲۵
کتابخانه مجلس تهران ۹۰۵ ، ۱۱۹۰
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۵۸۸
کتابخانه ملی ملک تهران ۵۹۶ ، ۶۸۳ ،
۷۲۴ ، ۵۹۸ ، ۸۰۰ ، ۱۱۸۹
۱۲۲۶
کتابخانه ملی برلن ۵۹۳
کتابخانه موزه ملی پشاور ۷۲۵
کتابخانه میونخ ۷۲۶
کتابخانه نواب خانخانان ۸۰۲ ، ۸۲۹
کتابخانه همت خان ۱۰۱۹
کتابخانه ابو قراب خان ۸۳۸
کتابخانه سوداگران ۲۲۵
کدکن ۱۳
کرد سوا ۹۰۰
کراچی ۸۲۸ ، ۱۰۲۱ ، ۱۱۸۸ ، ۱۳۸۳ ،
۷۲۴ ، ۱۴۷۸ ، ۱۴۹۷
کرانه ، قصه ۶ ، ۱۲۳۳
کربلای معلی ۸۶ ، ۱۳۶ ، ۲۵۱ ، ۲۹۹
۴۰۰ ، ۴۳۶ ، ۸۳۶ ، ۱۰۷۶
۱۲۲۲ ، ۱۲۹۸ ، ۱۸۲۰ ، ۱۷۵۷
کرج (دره) ۳۶

[illegible]

کرمان شاه ۳۱ ۲۲۱ ۲۷۳ ۳۱۶
۳۱۷ ۱۱۳۳

کرناتک ۹۵۴ ، ۹۴۹ ، ۹۴۰

کشمیر ۱
 ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
 ۲۳ ۱۹ ۱۷ ۱۶ ۱۵
 - ۳۹ ۳۷ - ۳۳ ۳۱ - ۲۷
 ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۱
 ۶۶ ۶۴ ۶۳ ۵۱ - ۴۹
 ۷۵ - ۷۳ ۷۰ ۶۹ ۶۸
 ۸۶ ۸۴ - ۸۱ ۷۹ ۷۷
 - ۱۰۳ ۹۸ ۹۴ - ۹۲ ۸۸
 ۱۱۶ ۱۱۱ ۱۱۰ ۱۰۸
 ۱۲۷ ۱۲۵ ۱۲۱ ۱۱۷
 ۱۳۲ ۱۳۰ - ۱۲۲ ۱۲۰
 ۱۵۴ ۱۴۹ ۱۴۷ ۱۴۶
 ۱۶۸ - ۱۶۶ ۱۶۴ ۱۶۱
 - ۱۷۵ ۱۷۳ ۱۷۱ ۱۷۰
 ۱۹۳ ۱۹۱ ۱۹۰ ۱۸۴
 ۱۹۹ ۱۹۸ ۱۹۷ ۱۹۵
 ۲۱۵ ۲۱۱ ۲۰۹ - ۲۰۱
 ۲۲۲ - ۲۱۹ ۲۱۷ ۲۱۶
 ۲۳۲ - ۲۳۰ ۲۲۸ - ۲۲۶
 ۲۵۱ - ۲۴۸ ۲۴۶ - ۲۴۲
 ۲۷۶ ۲۷۴ ۲۷۰ - ۲۶۷
 - ۲۸۷ ۲۸۴ ۲۸۱ ۲۷۹
 ۲۹۷ ۲۹۴ ۲۹۳ ۲۹۱
 - ۳۱۴ ۳۱۲ ۳۰۲ ۲۹۸
 ۳۲۷ ۳۲۹ ۳۲۸ ۳۲۰
 ۳۵۷ ۳۵۴ ۳۵۳ ۳۵۱
 ۳۷۶ ۳۷۵ ۳۷۱ ۳۷۰
 ۳۸۶ ۳۸۵ ۳۸۰ ۳۷۷

تذکره شعرائ کشمیر

<۵

۶۱<۲۹ ۶۱<۲۲ ۶۱<۱۴ ۶۱<۱۳

۶۱<۹۰ ۶۱<۸۰ ۶۱<۸۰ ۶۱<۶۰

۱۸۲۲ ۶ ۱۸۱۲ ۶ ۱<۹۹

۶ ۱۴۶ ۶ ۱۴۳ ۶ ۸۱ ۶ ۶۲ ۶ ۵۹ کتب

۶ ۲۵< ۶ ۲۴۲ ۶ ۲۴۰ ۶ ۲۳۶

۶ ۳۰۹ ۶ ۳۰۵ ۶ ۲<۴ ۶ ۲۶۱

۶ ۳۴۳ ۶ ۳۴۲ ۶ ۳۲۸ ۶ ۳۲۴

۶ ۳۹۵ ۶ ۳۸۲ ۶ ۳۸۱ ۶ ۳۴۹

۶ ۴۶۲ ۶ ۴۵۸ ۶ ۴۵۰ ۶ ۳۹۸

- ۵۴۱ ۶ ۵۰۹ ۶ ۵۰۸ ۶ ۴۹۴

۶ ۶۰۶ ۶ ۶۰۴ ۶ ۶۰۳ ۶ ۵۴۳

۶ ۶۵۱ ۶ ۶۲۶ ۶ ۶۲۳ ۶ ۶۱۱

۶ <۸۴ ۶ <<۰ ۶ ۶۹۱ ۶ ۶۶۲

۶ ۸۳۴ ۶ ۸۱۴ ۶ ۸۰۵ ۶ <۸۶

۶ ۸۴۸ ۶ ۸۴۳ ۶ ۸۳< ۶ ۸۳۶

۶ ۱۰۵۵ ۶ ۱۰۰< ۶ ۹۰۳ ۶ ۸۵۸

۶ ۱۲۱۴ ۶ ۱۱۵۱ ۶ ۱۰<۲ ۶ ۱۰<۰

۶ ۱۲۳۲ ۶ ۱۲۳۰ ۶ ۱۲۲۱ ۶ ۱۲۱۶

۶ ۱۳۴۲ ۶ ۱۳۴۱ ۶ ۱۳۰۹ ۶ ۱۲۶۸

۶ ۱۴۰۵ ۶ ۱۳۹۹ ۶ ۱۳۹۸ ۶ ۱۳۴۵

۱۵۶۴ ۶ ۱۴۲<

کلا نور ۶۸۲

۶ ۴۵۰ ۶ ۴۳۵ ۶ ۴۸۸ ۶ ۴۲۶ ۶ <۲ کلک

۶ ۸۳۰ ۶ ۵۸۹ ۶ ۴۶۰ ۶ ۳<۰

۶ ۱۱۹۲ ۶ ۱۰۸۲ ۶ ۱۰<< ۶ ۱۰۶۶

- ۱۲۳۶ ۶ ۱۲۳۳ ۶ ۱۱۹< ۶ ۱۱۹۴

۶ ۱۲۴۶ ۶ ۲۴۴۵ ۶ ۱۲۴۲ ۶ ۱۲۴۰

۶ ۱۲۹۹ ۶ ۱۲۹۳ ۶ ۱۲۸۶ ۶ ۱۲۸۱

۶ ۱۵<۵ ۶ ۱۵<۴ ۶ ۱۴۵۵ ۶ ۱۴۲۳

۱۶۲۲ ۶ ۱۵<<

کمگام ۶۹

۶ ۹۹< ۶ ۹۹۳ ۶ ۹۹۲ ۶ ۹۹۰

۶ ۱۰۰۵ ۶ ۱۰۰۲ ۶ ۱۰۰۰ ۶ ۹۹۹

۶ ۱۰۴۹-۱۰۴۵ ۶ ۱۰۰۹ ۶ ۱۰۰۸

۶ <۰۵۹ ۶ ۱۰۵۶ ۶ ۱۰۵۵ ۶ ۱۰۵۱

۶ ۱۰۶<-۱۰۶۴ ۶ ۱۰۶۳ ۶ ۱۰۶۰

۶ ۱۰<۵-۱۰<۲ ۶ ۱۰<۰ ۶ ۱۰۶۹

- ۱۰۸< ۶ ۱۰۸۴-۱۰۸۱ ۶ ۱۰<<

۶ ۱۲۱۱ ۶ ۱۲۰۹ ۶ ۱۱۴۳ ۶ ۱۰۹۸

۶ ۱۲۳۳ ۶ ۱۲۲۶-۱۲۲۲ ۶ ۱۲۱۲

۶ ۱۲۵۰ ۶ ۱۲۴۸ ۶ ۱۲۴۱-۱۲۳۸

۶ ۱۲۶< ۶ ۱۲۶۵ ۶ ۱۲۵۹ ۶ ۱۲۵۸

۶ ۱۲۸۲-۱۲۸۰ ۶ ۱۲<۵-۱۲<۳

۶ ۱۲۹۱-۱۲۸۹-۱۲۸۰ ۶ ۱۲۸۶

۶ ۱۳۱۰-۱۳۰< ۶ ۱۳۰۱-۱۲۹۳

۶ ۱۳۱۹ ۶ ۱۳۱< ۶ ۱۳۱۶ ۶ ۱۳۱۴

۶ ۱۳۲۲ ۶ ۱۳۲۱-۱۳۲۳ ۶ ۱۳۲۰

۶ ۱۳۵۶ ۶ ۱۳۵۴-۱۳۵۰ ۶ ۱۳۴۴

۶ ۱۳۶< ۶ ۱۳۶۵ ۶ ۱۳۶۰ ۶ ۱۳۵۹

۶ ۱۳<۸ ۶ ۱۳<۴ ۶ ۱۳<۱ ۶ ۱۳<۰

۶ ۱۳۹۰ ۶ ۱۳۸۸ ۶ ۱۳۸۵ ۶ ۱۳۸۴

- ۱۳۹۹ ۶ ۱۳۹۹<-۱۳۹۴ ۶ ۱۳۹۲

- ۱۴۰۶ ۶ ۱۴۰۴< ۶ ۴۰۳ ۶ ۱۴۰۱

۶ ۱۴۲۳-۱۴۲۱ ۶ ۱۴۱۹ ۶ ۱۴۱۴

۶ ۱۴۳< ۶ ۱۴۳۳ ۶ ۱۴۲۸-۱۴۲۵

۶ ۱۴۵۸-۱۴۵۴ ۶ ۱۴۵۲-۱۴۴<

۶ ۱۵۰۴ ۶ ۱۵۰۰ ۶ ۱۴۶۴ ۶ ۱۴۶۲

- ۱۵۱۴ ۶ ۱۵۰۹ ۶ ۱۵۰۸ ۶ ۱۵۰۵

۶ ۱۵۴< ۶ ۱۵۴۶ ۶ ۱۵۲۰ ۶ ۱۵۱۸

۶ ۱۵۵< ۶ ۱۵۵۲ ۶ ۱۵۵۰ ۶ ۱۵۴۹

۶ ۱۵۹۳ ۶ ۱۵۸۰ ۶ ۱۵<۱ ۶ ۱۵۵۹

۶ ۱۶۶۱ ۶ ۱۶۶۰ ۶ ۱۶۴۵ ۶ ۱۶۱<

۶ ۱۶۹۰ ۶ ۱۶۸۶ ۶ ۱۶<۲ ۶ ۱۶<۰

۶۱۱ ، ۶۱۲ ، ۶۱۶ ، ۶۶۴

۶۶۸ ، ۶۷۲ ، ۶۷۳ ، ۶۹۴

۶۹۷ ، ۷۰۵ ، ۷۰۶ ، ۷۱۲

۷۹۹ ، ۸۰۶ ، ۸۱۹ ، ۸۷۵

۱۱۰۴ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۱۴

۱۱۷۱ ، ۱۱۸۱ ، ۱۱۹۳ ، ۱۲۳۳

۱۳۳۰ ، ۱۵۶۴ ، ۱۵۸۱ ، ۱۶۲۴

۱۶۴۰

گردون اساس ۲۸۰

گلبرگه ۳۳۴ ، ۱۷۵۵

گلگنده (گولکنده) ۲۷۰ ، ۱۳۳۸ ، ۱۳۴۹

۱۳۵۲ ، ۱۳۷۶ ، ۱۳۷۷

گلگت ۴۲۲

گلمرگ ۸۵۸

گنبد سبز ۹۰۴

گنبد سلطانیه ۹۰۶

گنبد علویان همدان ۹۰۲ ، ۹۰۳

گنگا ۲۱۸ ، ۸۴۶ ، ۹۳۹ ، ۹۴۷

گوالیار ۴۲۱ ، ۱۱۸۷ ، ۱۳۱۸

گورستان شیخ بهاء الدین ۹۲

گورگپور ۱۷۹ ، ۱۸۰

گورگان ۴۲۰

گولکنده ۴۹۷ ، ۸۷۵

گوله گام ۸۹۰ ، ۸۹۱

گیلان ۳۵۸ ، ۳۸۶ ، ۴۱۲ ، ۷۹۸

۱۳۱۷ ، ۱۳۳۰ ، ۱۵۸۰

● لاهور ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۳ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۸

۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳ ، ۴۵ ، ۵۱ ، ۶۲

۹۲ ، ۱۱۱ ، ۱۳۰ ، ۲۰۸

۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۴۶ ، ۲۴۹

کنجی ۹۴۱ ، ۹۴۹

کنگ کالج لکهنو ۸۳۸

کنمان ۳۰۵ ، ۳۹۴ ، ۵۳۱ ، ۶۰۳

۶۰۶ ، ۶۳۰ ، ۸۱۵ ، ۸۶۵

کواپریتو ستیم پریس لاهور ۱۵۷۷

کوئٹہ ، موضع ۱۴۵۱

کوفه ۲۰۰ ، ۱۵۵۹

کوک سرای ۱۳۲۸

کول ۶

کوکین ، قل ۴۲۳

کولاب ۳۱۸ ، ۸۹۳ ، ۹۰۹ ، ۱۴۵۴

کولا پور ۱۶۵۹

کونپهلیر ۱۱۴۴

کوه الرند ۱۲۹۷

کوه بهماک ۱۲۸۲

کوه سلیمان ۱۴۵۰

کوه ماران ۱۰۷ ، ۱۱۶ ، ۱۲۷ ، ۴۳۲

۴۴۰ ، ۴۴۱ ، ۴۴۴ ، ۴۵۶

۷۰۷ ، ۱۲۹۶ ، ۱۳۱۵ ، ۱۳۲۱

۱۳۸۷ ، ۱۵۲۳

کونار (کافرستان) ۹۰۸ ، ۹۰۹

کهنه پل (موضع) ۱۲۷۴

کوهسار بکلی بهار ۷۶۲

کوه سرائیلپ ۹۰۰

کهنه کدل ۱۳۴

کوه قاف ۸۵۰ ، ۱۲۹۲

کوه ماران ۸۴۸ ، ۸۶۹

کوه هامون ۸۶۴

کیجبهامه ۸۹۱

● گجرات ۷۷ ، ۸۴ ، ۲۲۷ ، ۴۷۷ ، ۴۸۱

تذکره شمرای کشمیر

<<

۱۸۹۰ < ۱۸۸۰ < ۱۸۱۰ < ۱۸۰۴

لاړ ۳۶ ، ۱۴۵۰

لاهیجان < ۱۰۸ < ۳۵۸ < ۳۰۹ < ۳۸۸

۳۸۹ < ۴۰۱ < ۴۱۱ < ۴۱۲

۴۱۳ < ۱۵۸۰ < ۱۵۸۶ < ۱۵۸۸

۱۶۹۳ < ۱۶۹۰

لته پور ۸۹۲

لداخ ۹۰۸

لدیانہ ۴۲۵

لکهنو ۶ ، ۱۶۵ ، ۱۶۶ ، ۱۶۰ < ۱۰۹

۱۸۰ ، ۲۱۲ ، ۲۱۹ ، ۲۵۰

۲۵۱ ، ۲۹۰ ، ۳۲۳ ، ۳۵۳

۳۶۳ ، ۵۵۵ ، ۳۰۰ < ۳۰۰ < ۳۰۰

۸۲۸ ، ۸۳۰ ، ۸۳۸ ، ۹۹۶

۱۰۶۶ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۹۲

۱۱۹۳ ، ۱۱۹۸ ، ۱۲۲۳ ، ۱۲۲۶

۱۲۵۰ < ۱۲۵۸ < ۱۲۷۷ < ۱۲۸۰

۱۲۸۰ < ۱۲۸۸ < ۱۲۹۰ < ۱۲۹۲

۱۲۹۳ < ۱۲۹۵

لمبول ۸۴۶

لندن < ۶۰ < ۱۰۱ < ۱۰۱۸ < ۱۰۲۰

۱۱۹۰ ، ۱۱۹۸ ، ۱۵۱۲ ، ۱۵۱۵

لیدن (هالیند) ۱۵۵۶

لنکر حاطہ ۱۳۱۱

لوکا بیون ۱۳۹۰ ، ۱۸۰۱

● ماچہوارہ ۳۳

مارتنه (پرگنه) ۱۴۵۳

ماژندران < ۳۱۶ < ۳۱۰ < ۳۱۰ < ۳۱۰

۳۸۹ < ۴۰۳ < ۴۰۸ < ۴۱۸

< ۲۶

مالدیو ۱۱۱۴

۲۵۲ ، ۲۶۲ ، ۲۶۵ ، ۲۷۰

۲۷۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۰ ، ۳۲۹

۳۵۰ ، ۳۵۰ < ۳۰۰ < ۳۰۰ < ۳۰۰

۳۲۵ ، ۳۲۸ ، ۳۲۰ < ۳۲۱

۳۲۲ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۲۳

۳۲۴ ، ۳۵۶ - ۳۵۲ ، ۳۵۱ < ۵۱

۵۲۲ ، ۵۲۵ ، ۶۱۱ ، ۶۱۶

۶۱۸ ، ۶۳۰ < ۶۵۵ < ۶۹۶

۷۰۸ - ۷۱۱ < ۷۱۳ < ۷۱۰

۷۱۹ < ۷۲۱ < ۷۲۵ < ۷۷۷

۷۸۲ ، ۷۸۳ < ۷۸۶ < ۷۹۰

۷۹۵ < ۸۰۲ < ۸۰۴ < ۸۰۵

۸۰۶ ، ۸۱۰ ، ۸۱۸ ، ۸۲۱

۸۲۲ ، ۸۲۶ < ۸۲۰ < ۸۲۳

۸۷۷ < ۸۸۰ < ۹۲۳ < ۹۲۵

۹۰۱ < ۹۰۸ < ۹۰۲ < ۹۰۵

۹۰۳ ، ۹۰۶ < ۹۰۳ < ۹۰۴

۹۰۴ < ۹۰۹ < ۹۰۹ < ۹۱۲

۹۱۳ ، ۹۱۳۶ - ۹۱۲۸ ، ۹۱۵۰

۹۱۴ < ۹۱۶ < ۹۱۹ < ۹۲۰

۹۲۲ ، ۹۲۳ ، ۹۲۵ < ۹۲۳

۹۲۶ ، ۹۲۶ < ۹۲۶ < ۹۲۹

۹۲۰ < ۹۲۳ < ۹۲۵ < ۹۲۵

۹۲۵ ، ۹۲۶ < ۹۲۶ < ۹۲۸

۹۲۹ < ۹۲۹ < ۹۳۱ < ۹۳۵

۹۳۶ < ۹۳۶ < ۹۳۶ < ۹۳۶

۹۳۵ < ۹۳۸ < ۹۳۸ < ۹۳۸

۹۳۹ < ۹۵۵ - ۹۵۵ < ۹۵۵

۹۵۷ < ۹۶۰ < ۹۶۹ < ۹۶۲

۹۶۰ < ۹۶۵ < ۹۶۵ < ۹۶۵

۹۶۸ < ۹۶۹ < ۹۷۱ < ۹۷۱

۹۷۰ < ۹۷۱ < ۹۷۱ < ۹۷۱

- مالوہ ۱۶۷۸ ، ۱۶۷۹
 مانڈو (منڈو) ۶۵۵ ، ۸۲۷
 مانسروہ ۱۳۱۸ ، ۱۳۲۶
 مانسہرہ ۹۰۸
 ماوراءالنہر ۳۵۵ ، ۹۷۷ ، ۸۹۸ ، ۹۰۰
 ۱۸۱۴ ، ۱۲۴۳ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۰۳
 مٹھرا ۶ ، ۱۱۸۸
 مجلس آثار ملی ۵۹۶
 مجلس آسیائی بنگال ، کلکتہ ۵۸۹ ، ۹۹۶
 ۱۰۷۷
 مجلس اقوام ۱۰۱
 مجلس تحقیقات پاکستان دانشگاه لاہور ۱۱۹۰
 مجمع البحرین (الآباد) ۹۳۹ ، ۹۴۷
 محلہ آریوت ۸۹۲
 محلہ بابا پورہ ۶۷۲ ، ۶۷۴
 محلہ پوتہ کدل ۳۰
 محلہ تبارزہ (عباس آباد) ۵۷۰
 محلہ حسن آباد ۳۰
 محلہ خندہ بون ۶۳۷ ، ۱۲۵۷
 محلہ دیدہ مر ۹۳
 محلہ زرپرستان ۱۰۱۳
 محلہ سرخاب تیریز ۹۹۳
 محلہ سکندرانہ ۱۲۵۲
 محلہ سنگین دروازہ ۱۱۰
 محلہ علاؤالدین ۸۹۱ ، ۹۱۰
 محلہ قطب الدین پورہ ۸۹۱
 محلہ کاغذ گران ۱۳۲۶
 محلہ کوچہ سخونیہ شیراز ۸۲۰
 محلہ گرگاری (قطب الدین پور) ۹۹۲
 محلہ ملچمر ۸۹۳
 محلہ لنبنان ۵۷۰ ، ۵۷۳
 محلہ لنگرہ ۸۹۳
 محلہ محمود نگر ۹۹۶
 محلہ نوتہ ۱۲۵۲
 مدهول ، قصبہ ۱۰۶۵
 مدراس ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۵۵۵ ، ۹۲۲
 ۹۷۱ ، ۱۲۰۰
 مدرسہ چہار باغ ۵۷۳
 مدینہ منورہ ۱۰ ، ۲۳۶ ، ۵۲۳ ، ۵۵۱
 ۶۳۹ ، ۸۲۷ ، ۱۱۰۷
 مرقد خواجہ معین الدین نقشبندی ۱۰۸
 مرقد میر عبدالجلیل بلگرامی ۹۴۷
 مرقد نظام الدین (اولیاء) ۹۲۹ ، ۹۵۰ ، ۹۵۴ ، ۹۶۱
 مرغزار شہاب الدین پور ۱۲۸۶
 مرو ۶۷۶ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹ ، ۷۵۵ ، ۱۶۰۵
 مزار السلاطین (کشمیر) ۷۷
 مزار الشہرا (کشمیر) ۹۹۳
 مزار بابا خیل ۶۷۲ ، ۶۷۴
 مزار حسن بلادوری ۹۹۲
 مزار حضرت بابا حسن ۹۹۳
 مزار حضرت علی ہجویری داتا گنج بخش ۷۲۱
 ۱۳۰
 مزار خواجہ بختیار کاکی ۱۱۰۸
 مزار دیدہ مری ۹۲ ، ۹۳
 مزار سید محمد لورستانی ۸۹۳
 مزار سید میر علی ہمدانی ۶۳۹
 مزار شاہ قطب الدین ۱۳۱۱
 مزار کلان ۹۲
 مزار سید احمد سامانی ۲۲۶

تذکرہ شعرائے کشمیر

۳۰۹ ، ۳۱۳ ، ۵۳۱ ، ۶۰۳

۶۰۶ ، ۸۲۳ ، ۸۶۶ ، ۹۸۵

۱۱۳۳ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۸۷ ، ۱۳۱۷

۱۵۰۹ ، ۱۸۲۲

مطبع آصفی کانپور ۹۹۶

مطبع افتخار دہلی ۱۱۹۱

مطبع پندت بیچناتھ ۹۹۵ ، ۹۹۶

مطبع شعلہ طور ۸۷۸

مطبع فیروزالدین لاہور ۱۱۹۰

مطبع مجتہائی ۹۹۶

مطبع محبوب ۲۶۵

مطبع محبوب شامی ۱۰۶۵

مطبع مرتضوی لکھنؤ ۱۱۹۲

مطبع مصطفائی ۹۹۶

مطبع مظہر العجائب شاہجہان آباد ۱۱۹۲

مطبع مفید خلائق دہلی ۱۱۹۰

مطبع نظامی لکھنؤ ۱۱۹۲

مطبع نولکشور کانپور ۳۰ ، ۳۹ ، ۹۹۶

۱۰۲۳ ، ۱۱۹۹ ، ۱۵۷۵ ، ۱۵۷۷

مطبع نولکشور لاہور ۶۳۱ ، ۶۳۲ ، ۱۱۹۳

۱۱۹۵

مطبع نولکشور لکھنؤ ۹۹۶ ، ۱۱۹۳ ، ۱۵۷۷

۱۵۷۵ ، ۱۵۷۷

مظفر آباد ۱۸۷۹

مقل (موضعی) ۱۵۵۹

مقام سخدوم (مقبرہ) ۲۲۲

مقبرۃ الشعرا (تیریز) ۳۸۵ ، ۳۳۳ ، ۹۹۳

مقبرۃ اکمل ۱۱۱

مقبرہ بابا نصیب الدین ۹۶۵

مقبرہ خواجہ ابوالحسن ۶۷

مزار میرزا شیر بیگ ۱۰۷

مسجد اقصی ۸۲۷

مسجد بیگم ۱۶۳

مسجد ہادشاهی لاہور ۹۹

مسجد پتوانی ۱۳۷

مسجد زیب النساء بیگم ۳۲۸

مسجد جامع دہلی ۲۲۵

مسجد جامع (کشمیر) ۸۳۸ ، ۸۶۹ ، ۸۹۳

۹۱۲ ، ۹۶۵

مسجد سنگین بیگم ۲۲۲

مسجد شاہ ہمدان (خانقاہ معلیٰ) ۹۰۸ ، ۹۰۹

۹۱۰

مسجد جامع ۱۸۷۵

مسجد حید گاہ کشمیر ۱۶۶

مسکو ۵۹۵

مسلم یونیورسٹی علیگر ۷۲

مسعود نگر ۱۴۵۱

مشہد ۶۲ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۵ ، ۲۳۸

۲۳۹ ، ۲۴۰ ، ۲۴۶ ، ۲۷۸

۲۸۱ ، ۲۸۶ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷

۳۶۲ ، ۳۶۶ ، ۳۸۲ ، ۵۰۰

۵۵۲ ، ۶۲۶ ، ۶۳۱ ، ۷۳۰

۷۳۵ ، ۷۴۲ ، ۷۴۳ ، ۷۷۷

۸۰۵ ، ۸۳۱ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۹۴

۱۰۹۷ ، ۱۲۲۷ - ۱۲۲۹

۱۲۳۲ ، ۱۲۴۷ ، ۱۲۴۸ ، ۱۲۵۲

۱۲۵۵ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۶۰ ، ۱۲۶۱

۱۲۶۵ - ۱۲۷۰ ، ۱۲۷۳ ، ۱۵۲۹

۱۶۲۳ ، ۱۸۵۷

۴ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۲۶۰ ، ۳۰۷

مقبره خواجہ میر درد ۳۱۹

مقبره زین العابدین ۱۳۳۵

مقبره سلطان قطب الدین (سلطان) ۸۹۳

مقبره سید حمزہ ۹۹۳

مقبره شعرا (کشمیر) ۱۲۵۹ ، ۱۳۵۹

مقبره شیخ بہاء الدین گنج بخش ۱۱۶ ، ۹۲

۲۲۱ ، ۱۲۶ ، ۱۱۷

مقبره صائب ۵۳۶ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱

مقبره علیمردان خان ۷

مقبره قطب الدین حیدر ۶۳

مقبره ملا محسن فانی ۹۹۳

مقبره میر حبیب اللہ ۸۰۲

مکہ ۲۳۰ ، ۶۳۹ ، ۶۶۳ ، ۸۷۵

۱۲۲ ، ۱۳۱ ، ۱۵۶۳ ، ۱۷۵۲

علشان ۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵

۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵

۱۷۶۱ ، ۱۰۵۱

ملک پورہ ۷

ملک یار ۹۲

مل گاؤں ۲۲۳

مندو ۱۳۱ ، ۳۶۲ ، ۳۸۲ ، ۱۱۸۰

منوہر پور ۳۳۰

موصل ۸۲

موضع بدرو ۳

موضع بریہ وارہ ۳۰

موضع دو کرہ ۹۲

موضع سمپورہ ۸۹۲

موضع کیموہ ۸۹۱

موضع مایہ سومہ ۳۲

موزہ ملی برطانیہ لندن ۵۹۲ ، ۱۱۸۹

۱۳۸۳ ، ۱۵۷۵ ، ۱۵۷۷ ، ۱۵۷۸

۱۸۹۳

موزہ ملی کراچی ۵۸۹ ، ۱۳۸۲

مونگیر ۱۷۶ - ۱۷۷

مہری پریت ۱۲۸۲

میان میر (موضع) ۲۲۲

میرتھ ۶

ناسک ۳۵ ، ۶۶ ، ۱۷۸۵

ناگور ۱۱۰۱ - ۱۱۰۳ ، ۱۱۱۳ ، ۱۱۱۳

۱۱۷۱ ، ۱۱۷۲

نار نول ۶۴۰ ، ۷۸۲

ناید کہی ۸۹۱

نصف اشرف ۸۰ ، ۱۶۶ ، ۶۰۰ ، ۸۰۵

۸۰۷ ، ۸۱۰ ، ۸۱۲ ، ۸۱۸

۸۲۱ ، ۸۳۱ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۲۷

۱۰۳۶

نزال (قریہ) ۱۲۵۳

نظام کالج حیدرآباد ۱۰۲۱

نردہ ، محلہ ۲۲۱

نر پرستان (محلہ) ۲۱۳

نگر کوت ۱۳۶

نوا کڈل ۶۳ ، ۱۷۱

نوشہرہ ۱۲۵ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۷۵۰ ، ۸۸۲

۱۳۲۸ ، ۱۴۵۰ ، ۱۷۱۷ ، ۲۰۷

۱۷۲۲ ، ۱۷۸۷ ، ۱۷۹۲

نو مسجد ۲۲۲

نہاوند ۵

نہر شالامار ۱۵۳۹

تذکره شعرای کشمیر

۱۳۵۵ ، ۱۳۵۲ ، ۱۳۴۳ ، ۱۰۰۶

۱۳۷۰ ، ۱۳۶۶ ، ۱۳۶۰ ، ۱۳۵۹

۱۸۱۹ ، ۱۷۵۷

هند (هندوستان) ۲ ، ۹ ، ۲۶ ، ۲۷

۲۹ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۸ ، ۴۵

۵۱ ، ۵۲ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰

۶۲ ، ۶۳ ، ۷۸ ، ۸۰ ، ۸۲

۸۳ ، ۱۰۲ ، ۱۰۷ ، ۱۰۸ ، ۱۱۰

۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۱

۱۲۵ ، ۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۱۳۳

۱۳۹ ، ۱۴۲ ، ۱۴۵ ، ۱۵۵

۱۵۹ ، ۱۶۱ ، ۱۶۸

۱۷۵ ، ۱۹۲ ، ۱۹۳ ، ۲۱۰

۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۸ ، ۲۳۰

۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۵ ، ۲۳۷

۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۵ ، ۲۴۷

۲۵۹ ، ۲۶۳ ، ۲۶۸ ، ۲۷۰

۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۷

۲۸۸ ، ۲۸۲ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷

۲۹۱ ، ۲۹۹ ، ۳۰۱ ، ۳۰۲

۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۱۸ ، ۳۲۹

۳۴۷ ، ۳۴۸ ، ۳۵۰ ، ۳۷۲

۳۷۴ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۳

۳۸۵ ، ۳۹۱ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴

۳۹۹ ، ۴۰۰ ، ۴۰۱ ، ۴۰۳

۴۰۵ ، ۴۰۶ ، ۴۱۰

۴۱۳ ، ۴۱۵ ، ۴۲۷

۴۳۰ ، ۴۳۱ ، ۴۳۳ ، ۴۳۸

۴۴۳ ، ۴۴۴ ، ۴۵۵ ، ۴۵۷

۴۶۲ ، ۴۶۹ ، ۴۷۴ ، ۴۷۷

۴۸۸ ، ۴۹۵ ، ۴۹۹ ، ۵۰۰

نهر لچیمه کول ۱۷۹۸

نهر نیاسرم ۵۸۰ ، ۵۸۱

نیل ۵۳ ، ۳۶۶ ، ۷۸۷

قیساپور ۱۶۵ ، ۱۶۵ ، ۱۶۷ ، ۱۶۷

۱۶۷

واله گری (محله) ۹۴

وحی (قریه) ۱۴۵۳

ولایت نیمروز ۷۹

ولر ۱۰۳ ، ۸۵۴ ، ۸۹۲ ، ۸۹۷

ویرنساگ ۱۲۹۸ ، ۱۳۲۳ ، ۱۳۸۹

۱۷۹۲ - ۱۷۹۳ ، ۱۸۰۴ ، ۱۸۰۸

۱۸۷

هاشم پوره ۴۲۷

حالیند ۱۵۵۶

هامون ۳۴۲ ، ۵۱۳

هرات ۲۲۸ ، ۲۳۰ ، ۳۱۶ ، ۵۳۵ ، ۵۷۵

۱۳۰۱ ، ۸۸۱ ، ۸۰۴ ، ۵۵۷ ، ۶۳۱

۱۸۷ ، ۱۳۲۸

هرمز ۱۳۳۸

هری بندر ۱۷۹۳

هری پریت ۱۳۸۷ ، ۱۴۲۸

هزاره (ضلع) ۹۰۸ ، ۹۱۳

هزار جات ۳۶

هشیار پور ۱۶۵۹

هنگلی ۱۳۶۸

هفت چنار ۳۲

همدان ۱۱۲ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲

۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۳۱۷ ، ۳۱۷ ، ۶۱۱

۹۰۲ ، ۹۰۳ ، ۹۰۴ ، ۹۰۷ ، ۹۰۸

۶۱۱۰۱ ۶۱۰۹۴ ۶۱۰۹۳ ۶۱۰۸۲
 ۶۱۱۰۸ ۶۱۱۰۷ ۶۱۱۰۵ ۶۱۱۰۲
 ۶۱۱۳۹ ۶۱۱۲۶ ۶۱۱۱۲ ۶۱۱۰۰
 ۶۱۱۶۳ ۶۱۱۶۱ ۶۱۱۶۰ ۶۱۱۴۸
 ۶۱۱۷۷ ۶۱۱۷۴ ۶۱۱۷۱ ۶۱۱۶۸
 ۶۱۱۹۲ ۶۱۱۸۴ ۶۱۱۸۰ ۶۱۱۷۹
 ۶۱۲۰۹ ۶۱۲۰۷ ۶۱۲۰۵ ۶۱۱۹۶
 ۶۱۲۳۶ ۶۱۲۳۵ ۶۱۲۳۸ ۶۱۲۱۹
 ۶۱۲۵۹ ۶۱۲۵۶ ۶۱۲۵۲ ۶۱۲۴۸
 ۶۱۲۶۷ ۶۱۲۶۵ ۶۱۲۶۳ ۶۱۲۶۱
 ۶۱۲۸۷ ۶۱۲۸۵ ۶۱۲۷۷ ۶۱۲۶۸
 ۶۱۳۱۳ ۶۱۳۱۰ ۶۱۳۰۸ ۶۱۲۸۹
 ۶۱۳۲۴ ۶۱۳۲۱ ۶۱۳۱۸ ۶۱۳۱۷
 ۶۱۳۴۰ ۶۱۳۳۸ ۶۱۳۳۶ ۶۱۳۲۶
 ۶۱۳۵۷ ۶۱۳۵۵ ۶۱۳۵۲ ۶۱۳۴۵
 ۶۱۳۶۶ ۶۱۳۶۳ ۶۱۳۶۱ ۶۱۳۵۹
 ۶۱۳۷۷ ۶۱۳۷۵ ۶۱۳۷۱ ۶۱۳۶۹
 ۶۱۳۹۲ ۶۱۳۸۵ ۶۱۳۸۳ ۶۱۳۷۸
 ۶۱۴۴۶ ۶۱۴۳۸ ۶۱۴۳۶ ۶۱۴۳۳
 ۶۱۴۵۷ ۶۱۴۵۳ ۶۱۴۵۰ ۶۱۴۴۹
 ۶۱۴۷۲ ۶۱۴۷۰ ۶۱۴۶۷ ۶۱۴۵۹
 ۶۱۵۰۶ ۶۱۴۸۴ ۶۱۴۷۷ ۶۱۴۷۶
 ۶۱۵۴۷ ۶۱۵۳۰ ۶۱۵۲۰ ۶۱۵۱۹
 ۶۱۵۶۳ ۶۱۵۵۹ ۶۱۵۵۶ ۶۱۵۵۰
 ۶۱۵۸۲ ۶۱۵۷۳ ۶۱۵۷۱ ۶۱۵۶۳
 ۶۱۶۰۳ ۶۱۶۰۲ ۶۱۵۸۶ ۶۱۵۸۳
 ۶۱۶۴۵ ۶۱۶۴۳ ۶۱۶۳۸ ۶۱۶۳۱
 ۶۱۶۷۸ ۶۱۶۷۶ ۶۱۶۵۸ ۶۱۶۵۴
 ۶۱۸۲۲ ۶۱۸۲۱ ۶۱۸۱۴ ۶۱۸۱۱

۱۸۷۹

هندوکش ۱۸۵۲

۶۵۲۵ ۶۵۲۳ ۶۵۲۱ ۶۵۱۹
 ۶۵۴۴ ۶۵۳۹ ۶۵۳۵ ۶۵۲۶
 ۶۵۵۵ ۶۵۵۴ ۶۵۴۸ ۶۵۴۶
 ۶۵۷۵ ۶۵۷۴ ۶۵۶۳ ۶۵۶۲
 ۶۶۱۳ ۶۶۱۱ ۶۶۰۱ ۶۶۰۰
 ۶۶۳۲ ۶۶۳۰ ۶۶۱۷ ۶۶۱۵
 ۶۶۵۸ ۶۶۵۶ ۶۶۵۴ ۶۶۳۴
 ۶۶۷۰ ۶۶۶۷ ۶۶۶۳ ۶۶۵۹
 ۶۶۸۱ ۶۶۷۸ ۶۶۷۴ ۶۶۷۳
 ۶۶۹۳ ۶۶۹۰ ۶۶۸۹ ۶۶۸۴
 ۶۶۹۷ ۶۶۹۸ ۶۶۹۷ ۶۶۹۵
 ۶۷۱۷ ۶۷۱۶ ۶۷۱۲ ۶۷۰۹
 ۶۷۳۱ ۶۷۳۰ ۶۷۲۹ ۶۷۲۲
 ۶۷۴۱ ۶۷۳۹ ۶۷۳۷ ۶۷۳۵
 ۶۷۷۷ ۶۷۷۵ ۶۷۷۴ ۶۷۷۲
 ۶۷۹۰ ۶۷۸۷ ۶۷۸۶ ۶۷۸۴
 ۶۸۰۵ ۶۸۰۱ ۶۷۹۸ ۶۷۹۳
 ۶۸۲۱ ۶۸۲۰ ۶۸۱۸ ۶۸۱۲
 ۶۸۵۰ ۶۸۴۶ ۶۸۳۲ ۶۸۲۹
 ۶۸۶۸ ۶۸۶۴ ۶۸۶۰ ۶۸۵۹
 ۶۸۸۲ ۶۸۸۱ ۶۸۸۰ ۶۸۷۳
 ۶۹۰۶ ۶۹۰۴ ۶۸۹۷ ۶۸۹۰
 ۶۹۲۰ ۶۹۱۳ ۶۹۱۱ ۶۹۰۷
 ۶۹۳۱ ۶۹۲۹ ۶۹۳۰ ۶۹۲۱
 ۶۹۶۰ ۶۹۵۳ ۶۹۵۰ ۶۹۴۴
 ۶۹۷۵ ۶۹۷۰ ۶۹۶۹ ۶۹۶۱
 ۶۹۸۷ ۶۹۸۴ ۶۹۸۳ ۶۹۸۸
 ۶۱۰۰۶ ۶۱۰۰۵ ۶۱۰۰۳ ۶۱۰۰۱
 ۶۱۰۲۴ ۶۱۰۲۳ ۶۱۰۲۲ ۶۱۰۰۹
 ۶۱۰۵۱ ۶۱۰۴۸ ۶۱۰۳۶ ۶۱۰۳۲
 ۶۱۰۷۳ ۶۱۰۷۰ ۶۱۰۶۵ ۶۱۰۶۱

● یثرب ۸۳۳

۱۴۹۳ ، ۱۱۷۱

یونان ۶۲ ، ۱۱۸۲ ، ۱۵۵۹ ، ۱۵۷۳

یزد ۱۵۵ ، ۲۵۰ ، ۲۷۰ ، ۵۴۵ ، ۵۵۲

یلاق ماء اللبن ۱۲۸۱

۸۷۸ ، ۱۰۲۵ ، ۱۳۰۳

یلاق سنگ سفید ۱۲۸۱

لایسی ۱۰۷

یلاق تومہ مرگ ۱۲۸۱

یماه ۱۰۳۰

یلاق گودی مرگ ۱۲۸۱

یعن ۱۲۲ ، ۱۸۲ ، ۲۶۲ ، ۲۷۳ ، ۶۶۰

۱۱۴۸ ، ۱۱۰۰ ، ۷۹۲ ، ۱۲

- انشای ابوالفضل ۱۵<< ، ۱۵<۵
 انشای جامی ۱۱۸۲
 انشای طرب الصبیان ۱۲۰۰
 انشای منیر ۱۴<۸ ، ۱۴<<
 انوار سهیل ۱۲۰۰ ، ۳۸۸
 انوار المشارق ۴<
 انوار اقبال ۹۹
 انیس القریا ۱۲۰۰
 انیس الوزرا ۱۰<۶
 اوراد فتحیه ۸۸۹ ، ۸۹۲ ، ۹۰۶ ، ۹۱۲
 اورینتل کالج میگزین ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۳ ، ۵۸۹
 ۱۳<۵
 اوصاف الاشراف ۱۵۵۸
 اویماق مغول ۹۹۳
 ایاز و محمود (زلالی) ۱۸۲< ، ۱۸۳۱ ، ۱۸۳۹-
 ۱۸۴۸
 آیتھی ۲۲۵ ، ۵<۸ ، ۵۸۶ ، ۲۱< ، ۴۳<
 ۴۵<
 ایرس اورنٹلس (Ars Orientals) ۶<
 ایران صغیر ۹۹۳
 بابر نامه ۹۰۸< ، ۹۰۹
 باغ معانی ۲۱<
 بحر الاسرار ۱۱۲
 بحر الاوزان ۱۳۳
 بحر العرفان ۱۰۹ ، ۱۱۱
 بحر طویل ۱۳۵
 برهان قاطع ۲۹۳ ، ۲۹۴ ، ۲۹۸ ، ۲۹۹
 ۲۹۹
 بزورگ ۱۵۲
 اسکندر نامه ۱۳۳
 اسپرنگر ۵<۸ ، ۵۸۶ ، ۶۵۴
 استوورت ۵۸۶
 اسرار النقوط ۸۸۵ ، ۸۸۴ ، ۸۸۸ ، ۸۹۹
 ۹۰۶ ، ۹۰۷
 اسلامک کلچر ۶۸۱ ، ۲۱< ، ۲۶< ، ۲۷<
 ۸۲۳
 اشجار خلہ ۸۵ ، ۹۱ ، ۹< ، ۸۵<
 اشعار و قصائد صائب ۵۱
 اطیای عهد مغلیہ ۵<
 اعتقاد الصدر ۱۰<۶
 اعلام الانام ۱۱۸۶
 اقبال نامه جہانگیری ۱<<<
 اکبر نامه ۱۳۸ ، ۲۱۶ ، ۶۳< ، ۶۴<
 ۶<۵ ، ۹۰< ، ۱۱۳۳ ، ۱۱۵۵
 ۱۱۹۱ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱<< ، ۱۱<۴
 ۱۱۹۳ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۰۹ ، ۱۲۱۰
 ۱۲۳۹ ، ۱۵۵۶ ، ۱۵۵۸ ، ۱۵<۴
 ۱۶۲۵ ، ۱<<۶
 الدور الکامنہ ۱۱۰۹
 الذاتیہ ، رسالہ ۹۰<
 انتخاب دیوان صائب ۵۹۳
 انتخاب صائب ۵۹۳
 السبعین ۹۱۲
 الضوء الاعم فی اعیان القرن التاسع ۱۱۰۹
 المنتم البارد ۸۰ ، ۹۹< ، ۱۴۲۳
 الفاظ ادویہ ۱۲۰۰
 الہامیہ ۴۵<
 انتخاب یادگار ۹۶<
 اندر ایرانیکا (مجلہ) ۳۰ ، ۱۵۵۵

- بزرگان و سخن سرايان همدان ۱۱۳ - ۱۱۵ ،
 ۱۱۸ - ۱۲۱ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ،
 ۸۹۹ ، ۹۰۲ ، ۹۰۳ ، ۱۰۰۰ ،
 ۱۰۰۹ ، ۱۸۲۲
- بزم آرا ۸۳۱
 بزم صوفيا ۴۵
- بستان ببخزان ۸۳۱
 پكرماجيت ، قصه های ۳۲۰
 يلقيس و سليمان ۱۱۳۳
 بوستان سعدی ۱۳۳ ، ۱۳۵
 بوهار ۵<۵ ، ۵<۸
 بهار جاوید ۱۵۰۲
- بهار گلشن کشمير ۱۳۳ ، ۱۳۵ ، ۱۳۸ ، ۱۳۹ ،
 ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۲۴۱ ،
 ۲۸۹ ، ۳۲۰ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ،
 ۴۲۶ ، ۶۰۴ ، ۷۲۹ ، ۹۶۲ ،
 ۱۰۱۳ ، ۱۰۸۵ ، ۱۰۹۹ ، ۱۲۲۳ ،
 ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۸ ، ۱۲۴۱ ، ۱۶۵۲ ،
 ۱۶۹۱
- بهارستان ضباير ۲۴۲ ، ۲۸۸
 بهارستان سخن ۱۰۴۳
 بهار حچم ۶<< ، ۱۵۹۵
 بهارگوت گيتا ۱۰۱۳ ، ۱۱۹۸ ، ۱۱۹۹ ،
 ۱۸<۹
- بياض آذر ۲۵۸
 بياض بنده حل ياسط ۱ ، ۱۴۱ ، ۱<۶
 بياض خطی (توفيق) ۱<۵
 بياض خواجه محمد اسماعيل نامی ۶<
 بياض سرخوش ۱۳۳۶
 بياض شعرا ۶۰
- پادشاه نامه ۱۶ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۵ ، ۶۹ ،
 ۱۱۲ ، ۱۱۳ ، ۲۲۸ ، ۳۵۴ ،
 ۳۵۸ ، ۳۶۰ ، ۳۶۳ ،
 ۳۶۵ - ۳۶۶ ، ۳۶۹ ، ۳<۲ ،
 ۳<۳ ، ۳<۳ ، ۱۲۳۱ ، ۱۲۳۲ ،
 ۱۲۳۹-۱۲۶۳ ، ۱۲۶۴ ،
 ۱۲۷۳-۱۲۸۱ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸<-
 ۱۲۹۱ ، ۱۲۹۳ ، ۱۲۹۸ ، ۱۳۰۸ ،
 ۱۳۴۳ ، ۱۳۵۲ ، ۱۳۵۶ ، ۱۳۵۹ ،
 ۱۳<۹ - ۱۳۸۱ ، ۱۳۹۹ ، ۱۴۰۴ ،
 ۱۴۰۵ ، ۱۴۰۹ ، ۱۴۰۹ ، ۱۴<۱ ، ۱۶۹۲ ،
 ۱۶۹۳ ، ۱<۵ - ۱<<< ، ۱۸۰۸
- پارسی سرايان کشمير ۶< ، ۱۱۱ ، ۱۱۲ ،
 ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۴۸ ، ۱<۰ ،
 ۲۰۸ ، ۲۱۵ ، ۴۵۹ ، ۱۸۸۰
- پارسی گويان کشمير ۶۳۲ ، ۶<۰ ،
 پانفتر ۱۱۸۸
 پنج نامه ۱۱<۲
 پدماوت ، مثنوی ۲۴۹ ، ۲۵۲
 پريخانه ۴<
 پنج گنج ۴۶ ، ۶۳۲ ، ۸۶<
 پیام مشرق ۱۰۲ ، ۱۰۵ ، ۹۹۰
- تاج المدايح ۴۵
 تاريخ ادبيات فارسی ۵<۵ ، ۲۱ ، ۲۳ ،

تواریخ دوری ۸۵
 تواریخ راج ترنگنی <۶
 تواریخ رفته پوران <۶
 تواریخ رشیدی دوغلت ۱۳۳۴ ، ۱۳۲۹
 تواریخ شاهجهانی ۱۲۶
 تواریخ طبری ۱۸۲۶
 تواریخ فرشته ۹۰۲ ، ۹۰۳ ، ۱۱۸۱ ، ۱۱۸۲
 ۱۳۱۸ ، ۱۳۱۷
 تواریخ کبیر ۹۹۲
 تواریخ کشمیر <۵ ، << ، ۳۱۹ ، ۳<۵
 ۲۶۰ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۲ ، ۱۳۳۲
 ۱۳۳۵ ، ۱۳۳۶ ، ۱۵<۹ ، ۱۶۳۲
 تواریخ کشمیر اعظمی ۹۲ ، ۱۱۳
 تواریخ لاهور ۲۱ ، <۲۲ ، ۲۲۸ ، ۲۴۲
 ۲۵۳
 تواریخ هدی ۱۹۱ ، ۲۱۰ ، ۲۲۵ ، ۲۴۶
 ۲۶< ، ۳۲۸ ، ۵<۸ ، ۸<۹
 ۹۳۰ ، ۹۹۳ ، ۱۵۵۰ ، ۱<۳۲
 تواریخ مظہر شاهجهانی ۵۳۹ ، ۱۲<۱
 تواریخ مکہ ۵۲۳
 تواریخ ملا خلیل مرجانیپوری <<۱
 تواریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی
 << ، ۲۲۳ ، ۶۳۰ ، ۶<۴
 ۱۲۴< ، ۱۲۵۲ ، ۱۵۹۴ ، ۱۶۳۹
 ۱۶<۳
 تواریخ نظم و نثر نفیسی ۱۳۲
 تواریخ هند ۱۳۱۱ ، ۱۳۳۲ ، ۱۵<۴
 تبصرة العارفین ۱۰۲۵
 تبصرة الناظرین <۶ ، ۱۰ ، ۱۲۲۳

تواریخ اعظمی ۱۲ ، ۳۰ ، ۸۵ ، ۹۳ ، ۹<۹
 ۱۰۶ ، ۱۱۶ ، ۱۲۶ ، ۱۸۲ ، ۱
 ۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۱۰ ، ۲۲۰ ، ۲
 ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۲
 ۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۴۸ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳ ، ۲
 ۲۴۰ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۲۶۶ ، ۲
 ۲<۲ ، ۲<۳ ، ۳۱< ، ۳۲< ، ۳
 ۴۲ ، ۸۸۲ ، ۸۸۳ ، ۸۸۴ ، ۸۸۹
 ۸۸۹ ، ۹۹۲ ، ۹۹۳ ، ۸۹۴ ، ۹
 ۹۲۰ ، ۹۶۳ ، ۹۶۴ ، ۹۶۰ ، ۹
 ۹۶۲ ، ۹۸۴ ، ۹۹۲ ، ۹۹۳ ، ۹
 ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۸ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۸ ، ۱
 ۱۲۳۰ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۵۰ ، ۱۲۵۲ ، ۱
 ۱۲۵۸ ، ۱۳۱۰ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۹ ، ۱
 ۱۳۲۲ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۵۹ ، ۱
 ۱۳۱۹ ، ۱۳۲۲ ، ۱۳۲۶ ، ۱۴۴۹ ، ۱
 ۱۴۵۲ ، ۱۴۵۵ ، ۱۴۶۱ ، ۱۵۸۹ ، ۱
 ۱۵۹۰ ، ۱۶۰۲ ، ۱۶۸۰ ، ۱۶۸۶ ، ۱
 ۱<۱۵
 تواریخ بدایونی ۶۲۸ ، ۷۰۰ ، ۷۰۶ ، ۸۶
 ۱۰۹۵ ، ۱۱<< ، ۱۱۹< ، ۱۵۶۶ ، ۱
 تواریخ بد شاه <<۶ ، <<۷ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۱۱
 ۱۲۶ ، ۱۲< ، ۱۲۹ ، ۲۲۰ ، ۲
 ۹۹۳ ، ۱۳۲۹ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۱ ، ۱
 ۱۳۳۳ ، ۱۳۳۵ ، ۱۳۳۶ ، ۱۶۸۱ ، ۱
 تواریخ بدیمی ۱۸۸۸
 تواریخ پنجاب ۲۶۰
 تواریخ حسن ۳۰ ، ۳< ، ۲۰۸ ، ۹۸۲ ، ۹
 ۹۹۲ ، ۹۹۵ ، ۱۰۶۲ ، ۱۳۳۵ ، ۱
 ۱۵<۹ ، ۱۶<۲ ، ۱۸۸< ، ۱۹۰< ، ۱

- تجربات الطالبین ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۷
تجلیات (رساله) ۲۳ ، ۲۵ ، ۶۱
تحفة الصدر ۱۰۷
تحفة اسلام ۱۶۵۳
تحفة المراقین ۱۳۳۱ ، ۱۵۵۷
تحفة اشرفیه ۲۰۸
تحفة الاحرار جامی ۶۲۲
تحفة الاکملیه ۱۱۱
تحفة الکرام ۲۲ ، ۱۱۰۱
تحفة سامی ۱۱۰۵
تحقیقات ۷۶
تحقیقات چشتی ۳۲ ، ۲۲۸ ، ۴۵۲
تذکره آرزو (جمع النفائس) ۶۷
تذکره بهارستان سخن ۸۲۲ ، ۸۲۸
تذکره الاخیار ۴۸ ، ۶۶
تذکره السلاطین ۵
تذکره الشعرا ۲۹ ، ۲۴۲
تذکره الماشقین ۱۰۲۵
تذکره القبور ۵۶۹
تذکره النساء ۱۳۲
تذکره بیمنل ۲۶۰
تذکره بینظیر ۲۹۲ ، ۲۹۷ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳
۳۳۵ ، ۳۳۵ ، ۱۲۲۳ ، ۵۶ ، ۱
۱۵۷
تذکره حسینی ۸۲ ، ۸۳ ، ۱۱۹ ، ۱۶۸
۲۰۹ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۳۳
۲۶۳ ، ۲۶۵ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸
۲۷۷ ، ۲۸۰ ، ۲۸۹ ، ۳۰۰
۳۰۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ ، ۳۳۶
- ۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۳۷۹ ، ۳۷۸
۳۸۷ ، ۳۳۱ ، ۳۱۳ ، ۳۲۹
۳۵۰ ، ۳۵۲ ، ۳۸۰ ، ۵۰۳
۵۲۲ ، ۵۲۶ ، ۵۵۳ ، ۵۶۳
۶۲۲ ، ۶۲۸ ، ۶۸۹ ، ۳۱
۳۲ ، ۳۲ ، ۳۲ ، ۸۰۹
۹۲۸ ، ۹۷ ، ۱۰۸۸ ، ۱۰۹۲
۱۲۲۳ ، ۱۲۶۰ ، ۱۳۵۵ ، ۱۲۲
۱۲۵۶ ، ۱۳۶۸ ، ۱۵۸۲ ، ۱۵۸۵
۱۶۰۳ ، ۱۶۹۲
تذکره حیات الشعرا ۱۳۳
تذکره حزین ۳۱
تذکره خزینه گنج الهی ۱۲
تذکره خوشنویسان ۵۵۸
تذکره زنان سخنوران ۱۳۲
تذکره شعرا (عبدالغنی) ۲۱ ، ۹۹۱
تذکره شعرا ۱۱۹ ، ۱۳۸۱ ، ۱۵۵۵
تذکره شعرای فرخ آباد ۱۵۲
تذکره شعرای کشمیر (اصلاح) ۱ ، ۸۶ ، ۸۹
۹۹ ، ۱۶۲ ، ۱۶۵ ، ۱۶۷
۱۷۰ ، ۱۹۳ ، ۲۳۲ ، ۳۷۷
۳۸۸ ، ۶۶۲ ، ۹۹۲ ، ۱۲۲۶
۱۲۶۵ ، ۱۲۶۹ ، ۱۸۲۹ ، ۱۸۵۸
۱۸۹۲ ، ۱۸۹۵
تذکره شعرای ماضیه ۸۳۱
تذکره شعرای متقدمین ۱۵ ، ۱۹ ، ۲۸ ، ۲۹
۱۴۱ ، ۳۱۵ ، ۳۷۸ ، ۳۷۹
۳۸۳ ، ۳۸۵ ، ۳۳۰ ، ۴۳۳
۴۳۸ ، ۴۵۵ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹

۸<< ، ۸<۶ ، ۸<۳
 تعداد التوارد ۴۶< ، ۴۹<
 تسویه ، رساله ۱۰۵۱
 تفسیر بیضای ۱۱۰۵
 تفسیر کبیر ۶۲۳ ، ۱۱۴۶ ، ۱۱۴< ، ۱۱<۲
 تکملته التواریخ ۹۸
 تکملته الشعرا ۸۳۱
 تنبیه القلوب ۲۰۸
 توضیح و تلویح ۶۲< ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۴۱
 ثقافت الاسلامیه ۹۹۱ ●
 ثلاثیات بخاری ۶۴۱
 ثمرات ۸۹۶
 ثمرات الاشجار ۸۵ ، ۹۱ ، ۹< ، ۹۰ ، ۶۴۰
 ثمره طبیی ۴<
 جام جم ۱۰۹۹ ●
 جام جهان نما ۱۰۴۳
 جام وحدت ۱۲۱
 جامع اللغات ۱۲۰۰
 جامع نشاقین ، مثنوی ۱۴۳۱
 جوامع الکلم ۱۱۴< ، ۱۱<۲
 جاوید نامه ۱۰۴
 جرنل رائل ایشیانک سوسائتی ۶< ، ۱۸۱۰
 جلوسیه ۴۸<
 جلوه ناز ، مثنوی ۴۰< ، ۴۱<
 جنگ افغانان و سکهان ۱۳۸
 جنگ نامه ۱۳۸
 جنگ فیلان ۲۹۹
 جنگ خطی ۳۸۰
 جنگ خطی مسلم ضیائی ۹۴۲
 جنگ میرزا عبدالکریم ۵۹۲

۱۲۳۰ ، ۱۲۲۸ ، ۱۰۴۶ ، ۹۰۴
 ۱۲۶۸ ، ۱۲۵۲< ، ۱۲۶<
 ۱۳۵۴ ، ۱۳۶۰ ، ۱۳۶۱
 تذکره عشقی ۱۰۴۹
 تذکره علمای هند ۶۳۲
 تذکره کاتب ۸۳۱ ، ۱۰۲<
 تذکره گلشن هند ۱۰۴۹
 تذکره محمد شاهی ۱۹۰۵
 تذکره نصرآبادی ۱۲< ، ۲< ، ۱۵۴ ، ۱۵۶
 ۱۶۰ ، ۲۰۹ ، ۲۳۲ ، ۲<۶
 ۲<< ، ۲<۸ ، ۲۹۹ ، ۳۱۶
 ۳۲۱ ، ۳۵۸ ، ۳<۸ ، ۳<۹
 ۴۳۰ ، ۴۶۸ ، ۴۶۹ ، ۵۱۸
 ۵<< ، ۶۵< ، ۶۸۳ ، ۲۹<
 ۴۳۰ ، ۴۴۲ ، ۹۲۰ ، ۹۶۸
 ۱۰۴۶ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۹۴ ، ۱۰۹<
 ۱۲۴< ، ۱۲۶۶ ، ۱۳۵۲ ، ۱۳۶۳
 ۱۳۶۵ ، ۱۳۵۴ ، ۱۳۸۳ ، ۱۵۸<
 ۱۶۰۱ ، ۱۶۰< ، ۱۶۹۳ ، ۱۰۲۶<
 ۱۰۲۹ ، ۱۰۳۰ ، ۱۰۵۴ ، ۱۰۶۵<
 ۱۰۸۸ ، ۱۸۱< ، ۱۸۳۹
 تذکره نویسی در هند و پاکستان ۱۲<
 تذکره علمای هند ۸۵
 تذکره منظوم رشحه ۱
 تذکره میخانه — میخانه
 ترانه بیغرض ۱۴۱
 ترانه سرود ۱۸۰۹
 ترجمته الشوق ۸۱۲ ، ۸۱۸ ، ۸۲۱ ، ۸۳۱
 تزک (جهانگیری) ۴۲ ، ۴۵ ، ۶۵ ، ۱۹۵
 ۳۶۵ ، ۶<۱ ، ۶۸۱ ، ۶۸۲

لذکره شمراي کشمير

٩٠

جنگ نامه محمد اعظم شاه ۳۳۳ ، ۳۵۱

جواهر خمسہ ۲۵۳

جوش و خروش ۳۳۳ ، ۳۵۱

جهان اخلاق < ۶۰

جهانگیر نامه ۶۸۱ ، ۷۰۳ ، ۷۲۶

چای* نامه ۲۱۵ ، ۲۱۶

چهار باغ ۱۱۹۶

چار گوهر ۱۴۶۹ ، ۱۴۷۲

چهل اسرار < ۹۰ ، ۹۱۲ ، ۹۱۷ ، ۹۱۹

چشتیہ < ۱۳

چشمه فیض < ۴۸

چهار درویش قصہ ۴۶۱

چهل مقاله < ۳۶

حالت زار اهل کشمیر ۱۶۰۵

حبيب السیر < ۸۸ ، ۱۱۰۶

حجت ساطع < ۲۹۲ ، ۲۹۷ ، ۲۹۹

حدیقہ سنای ۱۳۳

حدیقہ حکیم سنای < ۱۵۵

حدیقہ سرت ۱۳۲

حسن معنی (مثنوی) < ۱۹

حسن و عشق ، مثنوی ۳۳۳ ، ۳۴۷ ، ۳۵۱

حصن حصین ۱۵۴۹

حفظ قرآن ۶۲۲

حقیقت نقش < ۳۴

حکایت عشقبازی ۲

حیات الشعرا ۲۴۸ ، ۳۷۶ ، ۱۵۴۹

حیات کلیم ۱۳۲۵ ، ۱۳۶۴ ، ۱۳۶۵ ، ۱۳۹۴

< ۱۳۹۹ ، ۱۴۰۰ ، ۱۴۰۲

< ۱۴۰۵ ، ۱۴۰۷ ، ۱۴۱۰

حیات و تصنیفات ابو طالب کلیم همدانی

۱۳۵۱

حیوة الحیوان ۱۲۰۰

● خاور نامه ۲۲۵

خرابات ۵۵۸

خرد افروز < ۱۵

خرد نامه اسکندری جامی ۶۴۱

خزانہ عامہ ۱۶۵ ، ۲۳۳ ، ۲۳۶ ، ۲۶۷

< ۲۶۸ ، ۲۸۱ ، ۳۴۰ ، ۳۴۴

< ۳۴۵ ، ۳۵۸ ، ۳۶۱ ، ۳۷۴

< ۳۶۸ ، ۴۷۰ ، ۴۸۹ ، ۵۰۳

< ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۳۷ ، ۵۴۵

< ۵۴۹ ، ۶۰۹ ، ۶۸۰ ، ۶۹۸

< ۷۰۷ ، ۸۱۸ ، ۹۴۶ ، ۹۵۵

< ۱۰۸۸ ، ۱۰۸۹ ، ۱۰۹۴ ، ۱۱۳۳

< ۱۳۶۵ ، ۱۳۶۶ ، ۱۳۶۷ ، ۱۴۴۴

< ۱۵۹۳ ، ۱۶۲۶ ، ۱۶۳۶ ، ۱۶۵۶

< ۱۶۵۹ ، ۱۶۶۸ ، ۱۶۷۸ ، ۱۶۷۹

< ۱۷۰۶ ، ۱۸۲۹

خزینة الاصفیا ۴۲ ، ۴۲۹ ، ۴۵۴ ، ۱۱۰۳

خسرو شیرین نظامی ۱۳۳ ، ۲۲۹ ، ۲۳۰

خسرخانه ، مثنوی ۳۵۱

خسرو شیرین < ۱۱ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۹۱

خطبہ کلیات صدر < ۱۰

خصوصیات هندوستان ، مثنوی ۳۳۳ ، ۳۵۱

خلاصتہ الاشعار < ۶ ، ۷۷ ، ۷۹ ، ۷۹۹- (۸۰۱)

< ۸۳۱ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۴۳ ، ۱۱۶۲

< ۱۱۷۰

خلاصتہ الکلام ۴۱۱ ، ۸۳۱

خلاصتہ الافکار ۸ ، ۵۰ ، ۵۳ ، ۷۸۴

۹۹۱

خلاصتہ المناقب ۸۹۸ ، ۹۰۱ ، ۹۰۷ ، ۹۱۲

- رساله غلیه ۲۲۱ ، ۲۲۲
رسائل طغرا ۳۰ ، ۴۹
رساله اذکار ۶۲۸ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳
رسل نامه ۱۳۳
رشته گوهر ۱۴۹
رشحات کلام صرفی ۶۳۵
رشی نامه ۱۳۶ ، ۹۶۶
رضا نامه ۱۳۵ ، ۱۳۶
رقص هندی ۴۲۵
رقعات الصدر << ۱۰
رقعات (طغرا) ۴۸
رقعات ابوالفضل ۱۰۴۳ ، ۱۲۰۰ ، << ۱۵
رمز و ایما ۶< ۱۴
رنجیت نامه ۱۳۸
روائع ۳۵۱ ، ۴۲۰
روائع شرع ۶۲ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۵
۶۳۱
روز روشن ۲ ، ۵ ، ۸ ، ۸۰ ، ۸۱
۱۰۶ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۹
۱۲۰ ، ۱۶۳ ، ۱۶۴ ، ۱۶۰
۲۱۵ ، ۲۳۱ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰
۲۵۱ ، ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۸۲
۲۹۰ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴
۲۹۶ - ۲۹۸ ، ۳۱۰ ، ۳۱۸
۳۱۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۶۱۶
۶۵۸ ، ۶۶۵ ، ۶۶۴ ، ۸۳
۸۹ ، ۸۹۹ ، ۹۶۸ ، ۱۰۰۰
۱۰۰۸ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲
۱۰۸۳ ، ۱۰۹۱ ، ۱۰۹۲ ، ۱۳۱۰
۱۳۳۲ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۲
- ۱۳۶۱ ، ۱۳۸۲ ، ۱۳۸۲ - ۱۳۸۴
۱۳۹۲ ، ۱۳۹۵ ، ۱۴۰۱ ، ۱۴۰۳ -
۱۴۰۵ ، ۱۴۰۹ ، ۱۴۱۰ ، ۱۴۱۵
دیوان کمال اسماعیل < ۱۵۵
دیوان ماهر ۱۴۴۲
دیوان محسن < ۱۰۴ ، ۱۰۴۹ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۶۰
۱۰۶۶
دیوان چد افضل سرخوش ۳۵۰ ، ۳۵۱
دیوان منیر ۱۴۹۰
دیوان میرزا یحیی سرخوش ۳۵۰
دیوان ناصر علی سرهندی ۳۵۱
دیوان نظیری ۱۰۰۵
دیوان وحشی بافقی ۱۳۴۲
ذخیره الخوانین ۲۶ ، ۲۲۹ ، ۸۱۸ ، ۱۱۴
۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۰ ، ۱۵۵۵ ، ۱۶۳۶
ذخیره الملوك ۸۸۵ ، ۸۸۸ ، ۸۸۸ ، ۹۰۵
۹۰۶ ، ۹۱۱
راج ترنگینی < ۱۲۳۹ ، ۱۳۱۰ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۳۵
۱۳۳۵ ، ۱۳۳۶
راحة القلوب ۲۰۸
راگ درین ۹۲۸ ، ۹۴۰
راماین ۱۱۹۹
رام سیتا < ۸ ، ۸۹
رخسان علی (تذکره) ۸ ، ۱۰ ، ۱۸۱ ، ۲۸۸ ، ۱۰۵۱
رد الروافض ۸۸۰
رد شیعہ ۲۱۶
رزم نامه ۱۱۹۸ ، ۱۲۰۰
رسالة الاصطلاحات ۹۱۲
رساله سلوک ۲۰۸

تذکره شعرای کشمیر

ریاض السلاطین ۱۱۸۲
 ریاض العارفین ۳، ۴۳۰، ۴۴۹ - ۴۵۱
 ۲۵۵، ۸۸۶، ۸۸۹، ۸۹۷
 ۸۹۸

ریاض الفصحا ۹۶۱، ۱۷۵۰
 ریاض الوفاق ۲۱۲، ۲۴۲، ۲۴۹، ۲۸۸
 ۱۲۵۶

ریحانة الادب ۶۱۱، ۶۱۶، ۷۲۳، ۷۹۰
 ۱۸۱۸

ریو (فهرست نگار) ۹۱، ۱۱۳، ۱۳۹، ۷۵۷
 ۵۸۶، ۵۹۲، ۶۷۶، ۷۰۳، ۷۲۱
 ۲۵، ۲۲، ۲۴۵، ۲۹۷
 ۱۲۰۰

● زیادة الاذکار ۱۴۶۲، ۱۴۶۴

زر کلی (قاموس الاعلام) ۱۱۰۹

زهره و خورشید ۱۳۳

زینة البساطین ۱۰۷

زین حرب ۱۳۱۷، ۱۳۲۵

● ساز و برگ ۱۴۷۰، ۱۴۷۲، ۱۴۷۶

ساقی نامه ۱۸، ۲۰، ۲۵، ۷۷، ۷۹
 ۶۵۵، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۸۱
 ۴۲، ۴۴، ۴۸۲، ۸۳
 ۷۷، ۷۹

ساقی نامه (بینش) ۱۴۸

ساقی نامه (سرخوش) ۳۳۴، ۳۴۷، ۴۵۱

ساقی نامه (ظهوری) ۲۱۵

ساقی نامه (فزونفی) ۱۰۹۲

ساقی نامه (قلسی) ۱۲۶۶

ساقی نامه (کامل) ۱۳۳۹

۱۴۲۸، ۱۴۳۶، ۱۴۴۷، ۱۴۶۰
 ۷۷، ۱۵۸، ۱۶۰۵، ۱۶۱۹
 ۱۶۳۸، ۱۶۵۳، ۱۶۷۱، ۱۶۷۹
 ۱۶۹۳، ۱۷۰۷، ۱۷۶۵، ۱۷۶۸
 ۱۸۱۱

روضه الابرار ۶۳۰

روضه الجبال ۱۳۳

روضات الجنان ۹۹۳

روضه السلاطین (فخری) ۱۷۶۱

روضه الطاهرین ۱۰۲۳

روضه الفردوس ۹۱۲

ریاض الافکار ۷۰۳، ۸۳۱

ریاض الشعرا ۲۸، ۲۹، ۳۹، ۴۰، ۸۱

۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۷

۱۳۰، ۱۳۲، ۱۵۵، ۱۶۱

۱۸۳، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۷۵

۲۹۳، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۳

۳۱۵، ۳۱۷، ۳۱۹، ۳۸۰

۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۶، ۴۱۱

۴۳۰ - ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۸

۴۴۳، ۴۷۶، ۴۸۱، ۵۲۴

۶۶۶، ۶۷۳، ۶۸۶، ۷۳۱

۷۳۳، ۸۱۰، ۸۲۰، ۸۸۶

۸۸۹، ۸۹۷، ۹۷۶، ۱۰۵۰

۱۰۹۴، ۱۲۲۹، ۱۲۵۵، ۱۲۵۹

۱۳۰۸ - ۱۳۱۰، ۱۳۳۱، ۱۳۵۹

۱۴۲۱، ۱۴۲۵، ۱۴۳۷، ۱۵۸۸

۱۶۲۲، ۱۶۲۶، ۱۶۲۷، ۱۷۳۱

۱۵۳، ۱۷۵۵، ۱۸۱۹، ۱۸۲۰

ریاض الانشاء ۱۱۸۲

۱۶۶۹ ، ۱۶۳۴ ، ۱۵۸۵ ، ۱۴۰۰

۱۸۳۹ ، ۱۷۴۳ ، ۱۷۰۶

ستیمین (Statesman) ۱۱۸۸

سفینه الاولیا ۹۲

سفینه بیخبر ۹۴۹

سفینه خوشگور ۱۲۵ ، ۱۶۴ ، ۱۷۰۹ ، ۲۰۹

۲۱۳ ، ۲۳۰ ، ۲۳۳ ، ۲۶۷ ، ۲۶۹

۲۶۹ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۳۲۱ -

۳۲۸ ، ۳۳۱ ، ۳۳۳ ، ۳۳۴

۵۷۲ ، ۷۷۷ ، ۸۰۲ ، ۸۳۱

۸۸۳ ، ۹۲۲ - ۹۲۴ ، ۹۴۲

۹۶۷ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۸۰ ، ۱۰۸۳

۱۲۲۲ ، ۱۲۵۷ ، ۱۵۵۰ ، ۱۶۱۹

۱۶۲۰

سفینه شیخ حنین ۱۱۹

سفینه صائب ۵۶۶ ، ۵۸۷

سفینه محمودی ۵ ، ۶

سفینه هندى ۱۴۲ ، ۱۶۴ ، ۱۶۶ ، ۲۶۷

۲۶۹ ، ۲۹۲ ، ۲۹۶ ، ۲۹۸

۸۷۸ ، ۸۷۹ ، ۱۰۸۲ - ۱۰۸۳

۱۲۲۵ ، ۱۲۲۵ ، ۱۲۳۹ ، ۱۵۵۲

۱۵۸۸ ، ۱۶۹۰

سکندر نامه ۳۳۵ ، ۶۳۱ ، ۱۱۷۴ ، ۱۱۸۶

۱۱۹۳

سکینه الاولیا ۴۲۷ ، ۴۵۳

سلطانی نامه ۱۳۶

سلم السموات ۸۲۰ ، ۱۰۱۰

سلم العلوم ۱۰۸۵

سلیمان و بلقیس ۱۱۷۴ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۹۱

سندی تائز ۱۲۶ ، ۲۰۴

سنگسن بتیسی ۱۱۳۴

سواطع الالهام ۶۳۱ ، ۱۱۴۹ ، ۱۱۵۴

ساقی نامه (ماهر) ۱۲۳۱

سامی ۱۵۴

سبحه الابرار (جامی) ۱۳۳

سبع المثانی ۹۰۷

صحنوران چشم دیده ۱۳۰

سراپای مهر عرب (مثنوی سراپای رسول) ۱۷۵

سراپا سخن ۱۷۵۰

سراج الصالحین ۱۳۳

سراج الطالبین ۲۲۵

سراج اللغات ۱۵۹۵ ، ۱۵۹۹

سراج منیر ۱۴۷۰ ، ۱۴۷۲ ، ۱۴۷۶

سرالخواص ۱۰۵۱

سرخوش ۷۷۰ ، ۱۱۳ ، ۱۳۴۵ ، ۳۴۷ ، ۵۷۸

۱۰۹۴ ، ۱۴۲۲ ، ۱۴۳۸

سرو آزاد ۱۳ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۹

۵۱ ، ۱۱۳ ، ۱۱۵ ، ۱۲۲

۱۲۶ ، ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۵

۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۲۶۳ ، ۲۶۵

۲۷۹ ، ۲۸۰ ، ۳۰۰ ، ۳۱۳

۳۲۳ ، ۳۲۷ ، ۳۳۵ ، ۳۳۹

۳۴۴ ، ۳۵۰ ، ۳۷۸ ، ۳۸۱

۳۸۲ ، ۴۰۱ ، ۴۱۱ ، ۴۱۳

۴۶۷ ، ۴۶۸ ، ۴۷۰ ، ۴۷۳

۴۸۷ ، ۵۴۳ ، ۵۴۹ ، ۵۷۶

۵۷۸ ، ۶۹۴ ، ۶۹۹ ، ۷۷۰

۷۴۱ ، ۹۲۲ ، ۹۲۳ ، ۹۳۹

۹۴۳ ، ۹۴۷ ، ۹۴۹ ، ۹۵۳

۹۷۵ ، ۹۸۰ ، ۹۹۱ ، ۱۰۹۴

۱۱۶۰ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۷۹ ، ۱۲۲۸

۱۲۳۰ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۶۳

۱۲۶۳ ، ۱۲۷۹ ، ۱۳۸۱ ، ۱۴۳۹

611<<611<Δ611<•6117M

1195 6 1185

عموزن نامه ۱۳۵

سوز و گداز (مثنوی) ۴۵

صہ رکنی ، رسالہ ۱۰۵۱

سياحت صرفی منظوم ۶۴۰

سيرة القادريه ٤٢٤

● شام غریبان ۱۶۶۵ ، ۱۶۸۸ ، ۱۶۹۹ ، ۱۷۲۹

61<ΔΥ 61<P<61<PΔ 61<P+

61<7<61<8A 61<8<61<8P

1A11 6 147A

شاهجهان نامه ۶۲ ، ۱۱۲ ، ۲۷۶ ، ۲۸۲

6 320 6 309 6 308 6 307

6 731 6 727 6 728 6 729

6122A 610A 6P47 6P77

6125F 6123A 6122C 6122D

6127A 6127B 61271 6125

6137A-137D 6137. 61371

617-A 617-D 6177<6177

140A 6 140B

6 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040

61577 61578 61579 61580 61581 61582 61583 61584 61585 61586 61587 61588 61589 61590 61591 61592 61593 61594 61595 61596 61597 61598 61599 61600 61601 61602 61603 61604 61605 61606 61607 61608 61609 61610 61611 61612 61613 61614 61615 61616 61617 61618 61619 61620 61621 61622 61623 61624 61625 61626 61627 61628 61629 61630 61631 61632 61633 61634 61635 61636 61637 61638 61639 61640 61641 61642 61643 61644 61645 61646 61647 61648 61649 61650 61651 61652 61653 61654 61655 61656 61657 61658 61659 61660 61661 61662 61663 61664 61665 61666 61667 61668 61669 61670 61671 61672 61673 61674 61675 61676 61677 61678 61679 61680 61681 61682 61683 61684 61685 61686 61687 61688 61689 61690 61691 61692 61693 61694 61695 61696 61697 61698 61699 61700 61701 61702 61703 61704 61705 61706 61707 61708 61709 61710 61711 61712 61713 61714 61715 61716 61717 61718 61719 61720 61721 61722 61723 61724 61725 61726 61727 61728 61729 61730 61731 61732 61733 61734 61735 61736 61737 61738 61739 61740 61741 61742 61743 61744 61745 61746 61747 61748 61749 61750 61751 61752 61753 61754 61755 61756 61757 61758 61759 61760 61761 61762 61763 61764 61765 61766 61767 61768 61769 61770 61771 61772 61773 61774 61775 61776 61777 61778 61779 61780 61781 61782 61783 61784 61785 61786 61787 61788 61789 61790 61791 61792 61793 61794 61795 61796 61797 61798 61799 61800 61801 61802 61803 61804 61805 61806 61807 61808 61809 61810 61811 61812 61813 61814 61815 61816 61817 61818 61819 61820 61821 61822 61823 61824 61825 61826 61827 61828 61829 61830 61831 61832 61833 61834 61835 61836 61837 61838 61839 61840 61841 61842 61843 61844 61845 61846 61847 61848 61849 61850 61851 61852 61853 61854 61855 61856 61857 61858 61859 61860 61861 61862 61863 61864 61865 61866 61867 61868 61869 61870 61871 61872 61873 61874 61875 61876 61877 61878 61879 61880 61881 61882 61883 61884 61885 61886 61887 61888 61889 61890 61891 61892 61893 61894 61895 61896 61897 61898 61899 61900 61901 61902 61903 61904 61905 61906 61907 61908 61909 61910 61911 61912 61913 61914 61915 61916 61917 61918 61919 61920 61921 61922 61923 61924 61925 61926 61927 61928 61929 61930 61931 61932 61933 61934 61935 61936 61937 61938 61939 61940 61941 61942 61943 61944 61945 61946 61947 61948 61949 61950 61951 61952 61953 61954 61955 61956 61957 61958 61959 61960 61961 61962 61963 61964 61965 61966 61967 61968 61969 61970 61971 61972 61973 61974 61975 61976 61977 61978 61979 61980 61981 61982 61983 61984 61985 61986 61987 61988 61989 61990 61991 61992 61993 61994 61995 61996 61997 61998 61999 62000 62001 62002 62003 62004 62005 62006 62007 62008 62009 62010 62011 62012 62013 62014 62015 62016 62017 62018 62019 62020 62021 62022 62023 62024 62025 62026 62027 62028 62029 62030 62031 62032 62033 62034 62035 62036 62037 62038 62039 62040 62041 62042 62043 62044 62045 62046 62047 62048 62049 62050 62051 62052 62053 62054 62055 62056 62057 62058 62059 62060 62061 62062 62063 62064 62065 62066 62067 62068 62069 62070 62071 62072 62073 62074 62075 62076 62077 62078 62079 62080 62081 62082 62083 62084 62085 62086 62087 62088 62089 62090 62091 62092 62093 62094 62095 62096 62097 62098 62099 62100 62101 62102 62103 62104 62105 62106 62107 62108 62109 62110 62111 62112 62113 62114 62115 62116 62117 62118 62119 62120 62121 62122 62123 62124 62125 62126 62127 62128 62129 62130 62131 62132 62133 62134 62135 62136 62137 62138 62139 62140 62141 62142 62143 62144 62145 62146 62147 62148 62149 62150 62151 62152 62153 62154 62155 62156 62157 62158 62159 62160 62161 62162 62163 62164 62165 62166 62167 62168 62169 62170 62171 62172 62173 62174 62175 62176 62177 62178 62179 62180 62181 62182 62183 62184 62185 62186 62187 62188 62189 62190 62191 62192 62193 62194 62195 62196 62197 62198 62199 62200 62201 62202 62203 62204 62205 62206 62207 62208 62209 62210 62211 62212 62213 62214 62215 62216 62217 62218 62219 62220 62221 62222 62223 62224 62225 62226 62227 62228 62229 62230 62231 62232 62233 62234 62235 62236 62237 62238 62239 62240 62241 62242 62243 62244 62245 62246 62247 62248 62249 62250 62251 62252 62253 62254 62255 62256 62257 62258 62

61255613A3-13A1613A

1795

۳۳۶ - شاه -

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

١٠٠٠

180

وانی ۱۱۰۶

۶۶۳ ۶۵۸ ۶۵۳ ۶۱۰
 ۶۱۰۱۲ ۸۷۹ ۸۷۸ ۶۶۵
 ۶۱۰۹۰ ۶۱۰۸۸ ۶۱۰۵۲ ۶۱۰۴۶
 ۶۱۲۲۹ ۶۱۲۲۸ ۶۱۲۲۶ ۶۱۲۲۲
 ۶۱۲۵۹ ۶۱۲۵۵ ۶۱۲۴۹ ۶۱۲۴۸
 ۶۱۵۹۲ ۶۱۵۵۲ ۶۱۵۴۶ ۶۱۲۶۰
 ۶۱۶۹۰ ۶۱۶۷۳ ۶۱۶۵۲ ۶۱۶۲۱
 ۶۱۷۵۲ ۶۱۷۵۳ ۶۱۷۲۶ ۶۱۶۹۱
 ۶۱۸۱۷ ۶۱۷۷۹ ۶۱۷۶۳ ۶۱۷۵۷
 ۱۸۲۱ ۱۸۲۰ ۱۸۱۹

صحف ابراهیم

۴۳ ۲۶ ۱۹ ۱
 ۱۲۵ ۱۲۰ ۱۳۱ ۱۰۵
 ۱۸۰ ۱۷۹ ۱۶۹ ۱۶۶
 ۲۳۰ ۲۱۵ ۲۱۰ ۱۹۰
 ۲۹۷ ۲۷۵ ۲۶۹ ۲۴۸
 ۳۸۶ ۳۴۷ ۳۱۷ ۳۱۴
 ۵۴۳ ۵۱۸ ۴۵۲ ۴۱۰
 ۶۲۹ ۶۱۰ ۶۰۹ ۵۷۸
 ۶۷۳ ۶۶۶ ۶۷۱ ۶۷۳
 ۷۷۰ ۷۳۰ ۷۲۶ ۷۰۳
 ۹۹۳ ۹۹۲ ۹۷۵ ۹۶۷
 ۱۰۰۸ ۱۰۰۸۲ ۱۰۰۵۸ ۱۰۰۹۰
 ۱۰۹۴ ۱۰۹۶ ۱۰۹۶ ۱۰۹۱۰
 ۱۲۲۱ ۱۲۲۵ ۱۲۲۷ ۱۲۲۹
 ۱۲۴۷ ۱۲۵۲ ۱۲۵۸ ۱۲۶۰
 ۱۶۲۰ ۱۶۳۷ ۱۶۷۱ ۱۶۷۶
 ۱۷۶۳

صحیف بخاری

صراط الصداق

۱۱۰ ۱۱۳ ۱۷۳ ۲۱۵
 ۲۲۳ ۳۷۷ ۹۰۷ ۹۶۵

۹۶۰ ۹۸۹ ۹۹۱ ۱۰۸۸
 ۱۰۹۰ ۱۰۹۴ ۱۲۲۳ ۱۲۲۶
 ۱۲۶۰ ۱۲۶۵ ۱۲۶۶ ۱۲۶۸
 ۱۳۷۱ ۱۳۷۲ ۱۳۷۱ ۱۳۷۱
 ۱۳۷۸ ۱۳۷۶ ۱۳۷۰ ۱۳۶۱
 ۱۳۷۵ ۱۳۷۸ ۱۳۷۲ ۱۳۷۵
 ۱۳۷۸ ۱۳۷۲ ۱۳۷۵ ۱۳۷۵
 ۱۳۷۹ ۱۳۷۹ ۱۳۷۹ ۱۳۷۹

شمع دل افروز

شمع و پروانه

۵۸ ۵۸ ۶۷۸ ۷۰۷ ۷۰۸
 ۸۸ ۸۸ ۸۸۲ ۸۸۲

شور خیال

شهر آشوب کشمیر (فضاحت خان راضی)

۱۸۳۷ ۱۸۳۹ - ۱۸۵۹

شهر الصدر

شیرین و خسرو (نظامی)

۲۷ ۲۷ ۸۱ ۸۱ ۸۲۶ ۸۳۰
 ۱۶۲۵

● صبا

۱۳۱ ۳۹۲ ۴۸۷ ۵۰۱
 ۵۱۶ ۸۳۱ ۱۰۹۵ ۱۰۹۶
 ۱۱۸۰

صبح گلشن

۱ ۲ ۱۳ ۸۱
 ۸۲ ۱۲۲ ۱۲۲ ۱۲۳
 ۱۴۵ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۷
 ۱۶۳ ۱۶۷ ۱۷۸ ۱۸۰
 ۱۸۳ - ۱۸۸ ۱۹۱ ۲۱۸
 ۲۱۹ ۲۲۳ ۲۶۶ ۲۲۲
 ۳۳۰ ۳۳۹ ۴۵۷ ۶۰۸

تذکره شعراي کشمير

۹۷

۱۳۳۸ ، ۱۲۲۴ ، ۱۲۴۶ ، ۱۰۹۶

۱۶۲۶ ، ۱۶۲۳ ، ۱۳۲۰

عروض و قوافي ، رساله ۲۵۱

مقد الجواهر ۹۵۱

عقد ثريا ۱۶۶ ، ۱۶۸ ، ۲۴ ، ۲۵۰ ، ۲۹۰

۳۱۸ ، ۴۴ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۳ ،

۱۶۹۱

علم القیافه ۹۱۲

علم تصوف (رساله) ۲۱۲

عمده منتخبه ۱۷۵۰

عمل صالح ۳۱ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۴۶ ، ۴۸

۶۹ ، ۷۰ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸

۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲

۱۲۶۳ ، ۱۲۸۶ ، ۱۲۹۸ ، ۱۲۹۹

۱۶۱۷ ، ۱۶۹۶ ، ۱۷۳۹ ، ۱۷۹۹

عیار دانش ۱۲۰۰ ، ۱۵۵۶ ، ۱۵۷۵

عمید (لغت) ۸۲

عنبر نامه ۴۸۸

عین العلم ۱۰۶۶

عین المعانی ۴۳

غایة الغایات ۱۰۵۱

غوثیه (مشوی) ۱۳۶ ، ۱۳۷

قاسمی گویان کشمیر ۱۶۴۱

قائوس الخیال ۹۷۳ ، ۹۹۲ ، ۱۳۷۶

قایض المراد (فیض مراد) ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۶

فتحات کبرویه ۲۰۸ ، ۲۴۰

فرقانامه (رساله) ۹۷

فرحة الناظرین ۹۹۲

فردوس الاحادیث ۲۳۶

فردوسیه ۲۵ ، ۵۳

۹۶۶ ، ۹۹۴ ، ۱۰۴۷ ، ۱۰۶۱

۱۰۸۲ ، ۱۰۸۹ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۲

۱۳۳۲ ، ۱۳۳۴ ، ۱۳۳۵ ، ۱۴۲۸

۱۵۴۷

● ضبط اوقات (رساله) ۲۱۲

ضیافت معنوی ۴۹

● طبقات اکبری ۶۱۱ ، ۶۶۶ ، ۸۳۱ ، ۱۱۲۲

۱۱۴۶ ، ۱۱۴۷ ، ۱۳۱۲ ، ۱۳۲۳

۱۶۲۳ ، ۱۶۲۴ ، ۱۶۶۴ ، ۱۷۰۸

۱۷۰۹

طبقات شاهجهانی ۷۰۴ ، ۷۲۱ ، ۸۳۱

طبقات صوفیه ۱۵۵۶

طرائق الحقائق ۹۰۱ ، ۹۰۳

طرق الخواص ۱۰۵۱

طریق الصدر ۱۰۷۶

طریقه قادریه ۱۲۰۰

● ظفر نامه اسلام ۴۱۱

ظفر نامه شاهجهان ۱۲۳۹ ، ۱۲۵۶ ، ۱۲۵۸

۱۲۶۶ ، ۱۲۶۷ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۵۳

ظفر نامه یزدی ۱۳۱۹

● عالم آرای عباسی ۶۷۶

عالمگیر نامه ۱۳۸۲

عبادة اخص الخواص ۱۰۵۱

عبادة الخواص ۱۰۵۱

هجائب البلدان ۱۶۹۶

هرقات العاشقین ۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۶۶۲

۷۷ ، ۷۸ ، ۸۳۱ ، ۱۰۲۳

- فرس قامه ۱۰۷۶
 فرمان شاهجهان ۳۱ ، ۳۶ ، ۴۸
 فرهنگ جغرافیای ایران ۶۳
 فرهنگ جهانگیری ۷۹۹
 فرهنگ سخنوران ۲۱۹ ، ۷۷۸
 فرهنگ فارسی ۱۴۴۲
 فرهنگ نظام ۱۰۲۱
 فصوص الحکم، شرح ۷۷۵ ، ۷۷۷ ، ۷۷۸
 ۸۹۹ ، ۹۰۶ ، ۹۱۱
 فصوص ، عربی شرح ۱۰۵۱
 فصوص ، فارسی شرح ۱۰۵۱
 فوائدالرضا ۹۷
 فهرست ادب فارسی ۵۸۷
 فهرست از براون ۵۹۴
 فهرست ایوانوف ۹۶۶
 فهرست بانکیور ۶۳ ، ۶۹ ، ۷۲ ، ۷۷
 ۵۹۳ ، ۷۲۲ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴
 ۱۳۸۱
 فهرست بودلین ۷۲ ، ۲۳۰
 فهرست پروفیسور عبدالقادر سرفراز ۵۸۵
 فهرست خطی رامپور ۲۶
 فهرست دیوان هند از ایچی ۲۰ ، ۲۵ ، ۲۶
 ۷۲
 فهرست ذخیره براون از نکلسن ۵۹۴
 فهرست سپه سالار ۷۷۵ ، ۷۹۶ ، ۷۴۴
 ۸۲۸ ، ۱۱۹۰ ، ۱۱۹۱ ، ۱۱۹۵
 فهرست ضمیمه کیمبرج ۵۹۴
 فهرست کتب خانه آصفیه ۵۸۷
 فهرست کتب خانه بانکی پور ۱۱۲ ، ۱۴۹
 فهرست کتب خانه بوهار ۵۸۹
 فهرست کتابخانه مجلس ملی تهران ۷۳
 فهرست کتبهای چاپی در موزه برطانیه ۸۳۰
 فهرست کتب چاپی فارسی دیوان هند ۱۰۶۶ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۷ ، ۱۲۰۰
 ۱۵۷۷
 فهرست کتب چاپی فارسی موزه برطانیه
 ۱۰۶۶ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۷-۱۱۹۹ ، ۱۷۷۷ ، ۱۷۷۸ ، ۱۷۷۹
 ۱۷۷۷ ، ۱۷۷۸ ، ۱۷۷۹
 فهرست مجلس آسیای بنگال کلکته ۱۰۶۵
 فهرست مخطوطات انجمن ترقی اردو ۱۰۲۱
 فهرست مورلی ۶۷
 فهرست نمایشگاه مخطوطات و نوادر ۵۸۵
 فهرست نمایشنامه چیپور ۱۱۹۸
 فهرست نمونه خطوط خوش ۱۵۶۲
 فوائدالعرفانیه ۹۰۷
 قاموس الاعلام ۵۵۸ ، ۱۸۱۸
 قاطعة الیدعة ۲۱۲
 قاموس المشاهیر ۲۶۷ ، ۴۹۹ ، ۱۱۰۳
 قدرت ۱۱۳ ، ۲۲۳ ، ۳۲۴ ، ۱۰۵۱
 ۱۰۹۴
 قرآن (مجید) ۸۱ ، ۲۶۶ ، ۴۰۴ ، ۴۴۴-
 ۴۴۷ ، ۴۴۸ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰
 ۴۹۹ ، ۵۸۰ ، ۶۲۷ ، ۶۳۲-
 ۶۳۳ ، ۶۴۱ ، ۷۳۸ ، ۸۰۸
 ۸۲۰ ، ۸۳۳ ، ۸۹۳ ، ۱۰۲۸
 ۱۰۲۹ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۳۵
 ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۵۲ ، ۱۱۷۰
 ۱۳۴۸
 قرنیه ۱۶ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷
 ۳۶۶ ، ۱۶۹۲ ، ۷۷۷ ، ۸۲۷

۲۳۵ ، ۲۳۹ ، ۲۴۲ - ۲۴۸ ،

۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ،

۲۸۲ ، ۲۸۳ ، ۲۶۷ ، ۲۷۰ ،

۲۴۲ ، ۲۸۲ ، ۲۸۶ ، ۵۱۹ ،

۵۲۷ ، ۵۵۶ ، ۶۸۵ ، ۷۱ ،

۳۱ ، ۹۲۰ ، ۹۳۰ ، ۹۴۲ ،

۹۵۰ ، ۹۵۲ ، ۹۶۰ ، ۹۷۰ ،

۹۸۷ ، ۹۹۳ ، ۱۰۴۶ ، ۱۲۲۸ ،

۱۲۳۰ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۴۹ ، ۱۲۶۲ ،

۱۲۵۳ ، ۱۲۷۱ ، ۱۲۷۹ ، ۱۲۸۳ ،

۱۲۴۱ ، ۱۲۶۰ ، ۱۲۸۴ ، ۱۶۰۱ ،

۱۶۰۶ - ۱۶۰۸ ، ۱۶۱۸ ، ۱۶۲۹ ،

۱۶۹۳ ، ۱۷۶۵ ، ۱۷۶۶

کلمه الحق <۲>

کلیات احسن <۰> ، <۱> ، <۲> ، <۵>

کلیات شمس ۵۶۶

کلیات صدرالدین <۱۰>

کلیات فیضی ۱۱۹۱

کلیات کلیم ۱۳۸۲

کلیات منیر ۱۴۳۸

کلیات میرزا صائب ۵۲۵ ، ۵۵۱ ، ۵۵۸ ،

۵۶۱ ، ۵۷۲ ، ۵۸۲ ، ۵۸۵ ،

۵۸۶ ، ۵۹۳ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷ ،

۱۰۱۸

کلیات طنز ۲۴۳

کلیات عرفی ۸۲۶ ، ۸۳۰ ، ۱۰۲۷

کلیات عزیز ۸۳۸ ، ۸۷۲

کلیات کلیم ۱۰۱۸

کلیات و مثنویات ظفر خان ۶۸

کلید مخازن ۲۵۳

قسطنطین الاطبا ۱۲۰۰

قصائد عرفی ۸۱۳ ، ۸۳۰ ، ۱۰۴۳ ، ۱۲۷۶

قصه آکه لندن ۱۱۱ ، ۱۱۲

قصص الخاقانی ۵۵۱ ، ۵۵۹ ، ۵۷۵ ، ۵۷۷

قصه امیر حمزه <<< ، <۸۱>

قصه واقعه کربلا ۱۲۶۱

قصیده جلالیه ۲۲۱ ، ۲۲۲

قصیده غمریه فارضیه ، شرح ۸۸۵ ، ۸۸۷

۸۸۸ ، ۹۰۶

قصیده همزیه فارضیه (شرح) ۸۹۹

قصیده ضروریه ۲۲۵

قصیده عمر بن الفارض ۹۱۱

قصیده غسلیه ۲۲۵

قصیده لامیه ۲۲۵ ، ۶۳۵

قضا و قدر (مثنوی) ۳۳۲ ، ۳۵۱ ، ۳۸۲

۳۸۵ ، ۱۷۳۳ ، ۱۷۳۴

قندهار نامه ۴۵۴

قواعد زبان کشمیری ، رساله ۲۲۶

قواعد المشائخ ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۷

● کارستان <۱۲>

کارنامه ، رساله ۱۲۷۰ ، ۱۲۷۲ ، ۱۲۷۶

کبریت احمر ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۷ ، ۴۴۸

کبک نامه (مثنوی) <<

کتاب المسودة فی القربلی ۹۱۲

کچکول ۱۱۰۱ ، ۱۲۵۰ ، ۱۵۵۶ ، ۱۵۵۸

کشف الظنون <۵>

کلمات الشعرا ۱۳ ، ۱۷ ، ۲۸ ،

<۷۰ ، ۸۲ ، ۱۱۵ ، ۱۴۱ ، ۱۵۵

۲۵۳ ، ۲۶۲ ، ۲۷۷ ، ۲۷۹

۳۰۰ ، ۳۰۱ ، ۳۲۱ ، ۳۳۲

گلستان فطرت ۱۰۹۲
 گنج سخن ۸۳۱
 گلزار معانی ۲۱۳
 گلستان مسرت ۱۰۸۳ ، ۲۹۶ ، ۲۲۶ ، ۱۰۶
 گلشن اسلام ۲۹۸ ، ۲۹۰ ، ۲۹۳
 گلشن بیخار ۱۰۵۰
 گلشن راز ۲۰۹
 گلشن کشمیر ۱۰۵۵ ، ۱۲
 گلشن محمود ۵

گلشن همیشه بهار ۶ ، ۱۲ ، ۲۸ ، ۲۹
 ۳۰ ، ۱۲۱ ، ۱۳۲ ، ۱۶۳
 ۱۰۸ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۲
 ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۲۹۱ ، ۲۳۰
 ۲۳۳ ، ۲۳۸

گنج الهی ۱۲۲ ، ۱۲۵

گل و بلبل ۲۵۲

گنج سخن ۱۸۳۹

گنجینه آثار نارینخی اصفهان ۵۸۰

گنجینه خرد ۱۵۰۰

گنجینه فنون ۵۵۸

گنجینه معارف ۶۰۰

لطائف الخيال ۶۸۳

لطائف الخيال ۱۲۲۶

لطيفة فيضی ۱۱۸۳ ، ۱۱۹۶ ، ۱۲۰۰

لفت نامه دهخدا ۲۳۶ ، ۲۳۷ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲

لعل و گوهر (مثنوی) ۲۶۱ ، ۲۶۰

لوائح جامی ۲۵۱ ، ۲۳۵ ، ۲۳۱

لیلی مجنون ۱۳۳ ، ۶۲ ، ۶۳۲-۶۳۳

۶۳۲ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۱ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۰۳ ، ۱۱۰۴

۱۱۹۱

کلیله و دمنه ۱۲۰۰

کنایة الاعتقاد ۲۱۲

کنز الجواهر ۶۲۱

کنز المعانی ۲۶۰

گلدسته ۱۲۸

گریه قلم ۲۰

گل اورنگ ۱۲۳۰ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۳۷

گلدسته نظم و نثر ۱۱۹۶

گل رعنا ۱۳۱ ، ۱۶۶ ، ۲۲۳ ، ۲۶۰

۲۶۸ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳

۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲

۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱ ، ۳۰۲ ، ۳۰۳

۳۶۳ ، ۳۶۴ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۳۶۷

۳۸۱ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۳۸۵

۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵

۳۹۶ ، ۳۹۷ ، ۳۹۸ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰

۴۰۱ ، ۴۰۲ ، ۴۰۳ ، ۴۰۴ ، ۴۰۵

۴۰۶ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ ، ۴۰۹ ، ۴۱۰

۴۱۱ ، ۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۱۴ ، ۴۱۵

۴۱۶ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۴۱۹ ، ۴۲۰

۴۲۱ ، ۴۲۲ ، ۴۲۳ ، ۴۲۴ ، ۴۲۵

۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۳۰

۴۳۱ ، ۴۳۲ ، ۴۳۳ ، ۴۳۴ ، ۴۳۵

۴۳۶ ، ۴۳۷ ، ۴۳۸ ، ۴۳۹ ، ۴۴۰

۴۴۱ ، ۴۴۲ ، ۴۴۳ ، ۴۴۴ ، ۴۴۵

۴۴۶ ، ۴۴۷ ، ۴۴۸ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰

۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۵۳ ، ۴۵۴ ، ۴۵۵

۴۵۶ ، ۴۵۷ ، ۴۵۸ ، ۴۵۹ ، ۴۶۰

۴۶۱ ، ۴۶۲ ، ۴۶۳ ، ۴۶۴ ، ۴۶۵

۴۶۶ ، ۴۶۷ ، ۴۶۸ ، ۴۶۹ ، ۴۷۰

۴۷۱ ، ۴۷۲ ، ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵

۴۷۶ ، ۴۷۷ ، ۴۷۸ ، ۴۷۹ ، ۴۸۰

۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۸۳ ، ۴۸۴ ، ۴۸۵

مثنوی قضا و قدر < ۲

مثنوی ملا شاہ بدخشی ۱۰۶۲ ، ۱۰۶۶

مثنویات و قصائد قانع تئوی ۳۸۵

مجالس العشاق ۸۸۵

مجالس المومنین ۸۸۰

مجلہ آریانا < ۹۱

مجلہ اردو ۳۲۸ ، ۸۳۱ ، ۱۰۴۳

مجلہ اورینٹل کالج — اورینٹل کالج میگزین

مجلہ برہان ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۶

۱۰۲۳ ، ۱۰۲۷

مجلہ سپاہان < ۶۰

مجلہ طهران مصور < ۵

مجلہ معارف اعظم گرہ ۸۲۸ ، ۹۶۸ ، ۹۷۴

۹۹۵ ، ۹۹۶ ، ۱۰۳۹

مجلہ یغما < ۵

مجمع الاشعار ۱۳۳

مجمع الفرائب < ۴۶

مجمع الخواص ۶۱۱ ، < ۹۰ ، ۱۱۵۴ ، ۱۶۷۲

۱۸۱۹

مجمع الفصحا ۴ ، ۵۵۸ ، ۸۲۶ ، ۸۸۹

۸۹۷ ، ۸۹۸

مجمع الفوائد ۲۲۵

مجمع النفائس ۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ ، < ۹۱

۲۸ ، ۲۹ ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۸۱

۸۲ ، ۱۱۳ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹ ، ۱۴۲

< ۱۴ ، ۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸

۱۵۹ ، ۱۶۸ ، ۱۸۱ ، ۱۸۳

۲۱۰ ، ۲۳۱ ، ۲۵۲ ، ۲۷۵

۲۸۳ ، ۲۸۷ ، ۲۹۱ - ۲۹۳

۳۰۲ ، ۳۱۵ ، ۳۲۲ - ۳۲۵

لیلاوتی ۱۱۸۵ ، ۱۱۹۷

ماتم سرائی ۱۳۳

مآثر الاسرار ۱ ، ۱۲ ، ۱۵ ، ۱۹ ، ۳۱

۳۳ ، ۳۴ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۶۹

< ۱۰۶ ، ۱۱۳ ، ۱۱۵ ، ۱۶۵

۲۳۴ ، ۲۴۰ ، ۵۳۵ ، ۵۳۹

۶۷۹ ، ۶۹۶ ، ۷۱۷ ، ۷۱۹

۸۲۲ ، ۸۷۶ ، ۸۸۲ ، ۹۲۸

۹۳۰ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۹۴ ، ۱۱۷۱

۱۱۷۳ ، ۱۱۸۹ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۲۴

۱۲۲۶ ، ۱۲۲۷ ، ۱۶۶۵

< ۸۰ ، ۱۶۷۸

مآثر الکرام ۳۹۸ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۸۴ ، ۱۵۷۱

مآثر رحیمی ۴۵ ، ۴۷۰ ، ۴۶۲ ، ۴۶۳

۴۶۳ ، ۴۸۹ ، ۶۱۲ ، ۶۵۵

۶۶۳ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۷۸۷

۷۹۰ ، ۷۹۷ ، ۸۹۸ ، ۸۱۲

۸۲۶ ، ۱۰۰۱ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۰۷

۱۰۰۸ ، ۱۰۲۵ ، ۱۴۳۰ ، ۱۴۳۴

۱۵۸۲ ، ۱۶۲۶ ، ۱۶۷۶

مالخولیا (رسالہ) ۱۰۷۶

مانک ۱۳۱

مانک سوهل ۲۲۳

ماه نو < ۶ ، < ۳

ماہ و مہر (مثنوی) ۱۰۶۵

مثنوی پیر و جوان < ۲

مثنوی راسخ ۲۶۵

مثنوی معنوی (رومی) ۲۵۲ ، ۳۳۳ ، ۶۵۸

۸۰۲ ، ۸۷۷ ، ۱۵۵۸

مثنوی فتح قندهار ۵۸۶

۱۱۹۱، ۱۱۸۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۶

۱۶۰۶

مخزن الغرائب ۲۳۰، ۱۵۴، ۸۳۱، ۹۸۲

مدحیات (قصه) ۲۵۲

مرآة آفتاب نما ۱۵، ۱۹، ۲۸، ۱۸۶، ۴۴

۱۹۱، ۲۹۲، ۲۹۸، ۳۱۵، ۵۱۴

۳۸۷، ۴۱۱، ۴۷۲، ۵۱۴

۵۳۳، ۵۳۶، ۴۲۲، ۱۰۴۳

۱۳۶۶، ۱۳۸۲، ۱۶۲۲، ۱۶۳۷

مرآة الجبال ۵۲۲، ۵۵۲

مرآة الخيال ۱۲۳، ۲۳۳، ۲۶۴، ۳۲۲

۳۲۸، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۹

۴۴۴، ۴۴۷، ۴۶۱، ۴۶۶

۴۶۷، ۴۷۰، ۴۷۲، ۴۷۳

۴۸۴، ۵۰۰، ۵۲۳، ۵۲۴

۵۶۴، ۵۸۶، ۵۹۲، ۶۰۸

۸۰۸، ۸۱۱، ۸۲۱، ۹۲۵

۹۷۱، ۱۰۴۶، ۱۰۶۴، ۱۲۵۲

۱۲۶۶، ۱۲۶۸، ۱۳۵۴، ۱۴۳۴

۱۴۴۰، ۱۴۴۳، ۱۴۴۵، ۱۴۶۸

مرآة الطالبین ۲۱۲

مرآة القضاائر ۱۵۷۷

مرآة العالم ۱۱۲، ۵۷۸، ۷۲۱، ۷۲۳

۸۳۱، ۹۹۲

مرآة العیوب ۷۴۹

مرآة الفتوح ۷۴۵

مرآة القلوب ۱۱۹۱

مرآة جهان نما ۴۵۳، ۵۵۸

مرآة الوجود ۱۲۰۰

مرقعات ۷۴۵

۷۲۷، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۹

۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۷، ۷۸۸

۷۹۹، ۷۸۴، ۷۹۹، ۵۰۵

۵۲۸، ۶۶۶، ۶۷۲، ۶۸۹

۷۰۲، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۳۵

۷۷۰، ۷۷۵، ۸۱۱، ۸۲۰

۸۷۷، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۳

۸۹۷، ۸۹۸، ۹۲۹، ۹۳۲

۹۴۵، ۹۶۱، ۹۷۵، ۹۷۸

۱۰۰۶، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۵۰

۱۰۹۱، ۱۰۹۳، ۱۱۷۷، ۱۲۲۸

۱۲۳۰، ۱۲۵۰، ۱۲۵۲، ۱۲۶۰

۱۳۰۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۲، ۱۴۲۷

۱۴۵۵، ۱۴۶۰، ۱۴۶۹، ۱۵۸۹

۱۵۹۵، ۱۶۰۱، ۱۶۰۴، ۱۶۰۷

۱۶۱۷، ۱۶۳۰، ۱۶۵۵، ۱۶۵۶

۱۶۶۸، ۱۶۶۹، ۱۶۹۴، ۱۷۳۱

مجموعه حکما ۱۵۵۸

مجموعه رباعیات (صرفی) ۶۳۲

مجموعه ملا قدرتی ۳۸۰

مجموعه نغز ۱۵۹، ۱۶۵، ۱۸۱۲

محبوب الزمان تذکره شعرای دکن ۷۳۱، ۷۳۴

۷۴۳، ۸۰۶، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲

مجلسر نامه ۱۱۳۷

محمود و ایاز ۵۵۴، ۹۳۱، ۱۳۴۱

مخبر الاسرار ۱۷۰۹، ۱۱۱، ۱۱۲

مخبر الواصلین ۴۲۸، ۴۲۴، ۴۵۳

مخزن الاسرار نظامی ۱۳۳، ۱۴۸، ۴۸۸

۶۳۲، ۶۴۲، ۸۷۷، ۷۹۰

۸۱۷، ۸۱۹، ۸۲۶، ۸۳۰

- مردان بزرگ کاشان ۱۸۱۸
مردم دیده ۲۲۲ ، ۲۲۶ ، ۱۲۲۳ ، ۱۲۲۴
۱۵۴۸ ، ۱۶۵۵ ، ۱۶۵۹
مرقع (رازی) ۲۵۲
ملک‌الاصحاب ۱۸۱۳
مرشد کامل ۱۳۳۹
مرقع پادشاهی ۱۵۵۸
مرقع گلشن ۱۳۸۰
مزار الشعرا ۴۳<
مزدیسنا ۱۸۲۶
مرکز ادوار ۱۱۳۵ ، ۱۱۴۳ ، ۱۱۴۴ ، ۱۱۴۵ ، ۱۱۴۶
۱۱۸۶ ، ۱۱۹۱ ، ۱۵۵۸
مسلك الاخیار ۶۲ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۴۲
مصطفی خراب ۳
مطلع الفجر ۱۳۳
معالم التنزیل ۴۳<
معراج الخیال ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۹ ، ۱۶۲
۱۶۳ ، ۱۶۴
سیر السالکین ۵<<
مشابهات ربیعی (بدیعی) ۴۶<
مشاهیر کشمیر ۹۹۰
مصدر الآثار ۱۰۶۰ ، ۱۰۶۵
مصدر الاسرار ۱۰۶۲
مطلب الطالبین ۶۴۱
مطلع الانوار خسرو ۶۴۲
مظهر گل ۱۴۹<
معارف ۱۲۰۰
معارف الصدر ۱۰<۶
معجم المؤلفین ۹۰۶
معراج الفاحث ۴<
- معراج الکاملین ۱۳۳
معیار الادراک ۴۸<
مغازی النبوت ۶۲ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۶
۶۴۱
مفاتیح غامه ۱۰۵۱
مفتاح التواریخ ۴۵ ، ۱۰۶ ، ۴۲۹ ، ۴۳۱
۴۵۳ ، ۲۱< ، ۸۰۹ ، ۹۸۴
۹۹۲ ، ۱۰۴< ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۶۰
۱۱۴۱ ، ۱۱۸< ، ۱۲۴ ، ۱۲۴۸
۱۳<۹
مقاصد الشعرا ۱۱۹
مقالات الشعرا ۴۲ ، ۲۱۱ ، ۶۹< ، ۹۸۲
۱۱۰۶ ، ۱۲۲۳ ، ۱۲۲۴ ، ۱۴۵۸
۱۵۴۹ ، ۱۵۸۲ ، ۱۵۸۶ ، ۱۵۹۰
۱۵۲
مقالات هادی حسن ۳۶۱ ، ۳<۲
مقاله خسرو دانش ۳<
مقالات دانش آموزان ۹۰۲-۴۰۴
مقاله خزائن مخطوطات ۵۸۹
مقاله دکتر چغتائی ۴۳< ، ۶۸-۶
مقاله دکتر محمد ولی الحق ۸۴۱ ، ۲۳ ، ۲۵۱-۱۰
۱۰۲۶ ، ۱۰۲< ، ۱۰۴۳
مقاله ظفر خان ۳<
مقامات ایشان (رساله) ۲۰۸
مقامات مرشد ۶۲ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۴۲
مقدمه صائب ۵۴۶
مکاتیب علامی ۱۲۰۰
مکتوبات ابوالفضل ۱۵<۵ ، ۱۵<۶
منازل الاولیا (رساله) ۲۱۲
منازل السالکین ۹۱۲

- نگارستان منیر << ۱۲
 نللمن ۱۱۲۵ ، ۱۱۵۴ ، ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۳
 ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۱ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۸۶
- نمکدان حقیقت ۱۲۲
 نوادر الحکایت ۸۲ ، ۸۳
 نویاده منیر << ۱۲
 نمونه انشا << ۲۶
 نور عالی نور ۳۳۲ ، ۳۳۴ ، ۳۵۱
 نور نامه ۹۱۱ ، ۹۱۲ ، ۹۶۶
 نور و ضفا < ۱۲ ، ۱۲۸ ، ۱۲۸۶
 نهاوندی (عبدالباقی) < ۸۶
- واجب الحفظ ۵۴۴ ، ۵۵۴ ، ۵۶۴ ، ۵۸۶
 ۵۹۳
- واقعات کشمیر (اعظمی) << ۱ ، ۹ ، ۹۱ ، ۸۵
 وامق عذرا (مثنوی) ۲۲۵ ، ۲۲۸ ، ۲۳۲ -
 ۲۴۲ ، ۲۴۳
- وجدیه < ۴۸
 وجود مطلق (رساله) ۱۰۵۱
 وجیز التواویخ ۶۴۰
 ورد المریدین ۲۲۱ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۲۳۵
 وسائل الاعظم ۹۱ ، ۹۰
 وقایع کشمیر < ۶
 هدایت الاعظمی ۲۱۲
 هدایة الصدر << ۱۰
 هشت اسرار ۱۳۶
 هشت تمهید ۱۳۵
 هفت احکام ۱۰۵۱
 هفت اختر ۱۰۶۵
 هفت آسمان ۸۳۱
 هفت اقلیم ۲۱۸ ، ۲۲۴ ، ۲۵۳ ، ۲۶۴
- نجات المومنین ۱۰۶۶
 نجم الصدر << ۱۰
 نجوم السماء ۱۳۴۳
 نزله الخواطر ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۱۲
 نذر رحمان ۲۰ ، ۳۰ ، ۶۰ ، ۷۰ ، ۸۰ ، ۹۰
 نشتر عشق < ۳۵ ، ۸۳۱ ، ۹۸۲ ، ۹۹۱
 ۱۲۲۲
- نشد السفر ۱۱۲۰ ، ۱۱۳۲
 نظم گزیده ۸۳۱ ، ۱۳۸۶ - ۱۳۸۸
 نظم و نثر فارسی در ایران ۱۰۹۶
 نقائس المآثر ۸۳۱
 نفحات الانس ۸۸۳
 نفحات شیراز ۸۳۰
 نفسیه ، رساله ۸۲۵ ، ۸۲۶ ، ۸۳۰
 نقشبندیه ، رساله ۱۳۶
 نگار دانش < ۱۵
 نگارستان < ۱۵۸
 نگارستان دارا ۲ ، ۵
 نگارستان سخن ۱۳۸ ، ۱۶۴ ، ۲۸۴ ، ۲۹۸
 ۳۵۱ ، ۴۳۰ ، ۴۵۶ ، ۶۱۰
 ۶۶۵ ، ۶۶۶ ، ۶۸۲ ، ۱۳۱۰
 ۱۳۳۸ ، ۱۳۴۳ ، ۱۳۴۴ ، ۱۵۸۹
 ۱۵۸۸ ، ۱۸۱۹ ، ۱۸۲۰
 ۱۸۲۱
- نگارستان کشمیر ۵۰ ، ۶۹ ، ۷۹ ، ۸۵ ، ۹۰
 ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۳۶۰ ، ۳۸۶
 ۳۸۸ ، ۵۱۸ ، ۱۲۲۸ ، ۱۲۲۵

۶۱۰۴۸ ۶۱۰۴۵ ۶۹۸۴ ۶۹۷۳
 ۶۱۲۳۱ ۶۱۲۳۰ ۶۱۰۸۸ ۶۱۰۸۳
 ۶۱۲۵۵ ۶۱۲۵۲-۱۲۵۰ ۶۱۲۴۸
 ۶۱۵۵۰ ۶۱۴۴۹ ۶۱۴۲۴ ۶۱۳۵۵
 ۱۸۱۷ ۶۱۶۸۰

هفت پیکر خسرو ۶۴۱

یادگار دوستان ۱۷۴۶

یادگار ۶۰۷

ید بیضا ۵۷۸ ۶۴۱ ۶۴۲ ۸۳۱ ۸۳۱

۱۲۵۸ ۶۱۴۴۷ ۶۱۴۲۲ ۶۱۲۲۶

یوسف زلیخا ۵۶۲ ۶۴۲ ۹۲۴

۶۸۸۸ ۶۷۷۷ ۶۶۶۶ ۶۵۵۵

۶۱۴۴۶ ۶۱۱۹۳ ۶۱۱۵۳ ۸۹۸

۶۱۶۷۳ ۶۱۶۲۳-۱۶۲۲ ۶۱۵۸۹

۱۸۱۸ ۶۱۷۱۵ ۶۱۷۰۹

هفت دفتر ۴

هفت منزل ، مثنوی ۶۹

هفت عنوان ۱۴۵۵

هفت پیکر ۱۱۷۴ ۱۱۸۶ ۱۱۹۳

هفت کشور ۱۱۷۴ ۱۱۸۶ ۱۱۹۳

همیشه بهار ۶۰۸ ۶۰۹ ۶۵۴ ۷۲۹

۸۳۱ ۸۱۸ ۷۶۹ ۷۳۲

حرف آغاز!

در حدود چهل و سه سال پیش، دوست دانشمند اینجانب آقای دکتر عبدالله چغتائی در مجله همایون (شماره سپتامبر ۱۹۲۲ ع صفحه ۱۶۳) بروایت مرحوم حافظ محمود شیرانی، برای اولین دفعه تذکر داد که: تذکره ای بوسیله مجد اصلح تألیف شده است که دیگر امروز نسخه ازان بجا نمانده است! اتفاقاً در سال (۱۹۵۴) نسخه از همین تذکره از کلکسیون شخصی خانواده ای در شکارپور (سند) وارد کتابخانه شخصی دوست اینجانب آقای بدرالدین خان درانی شد. حسب عادت، اینجانب از روی آن نسخه کرم خورده، نقلی تهیه کرده پیش خود نگه داشتم، تا اینکه نسخه دیگر (باز هم کرم خورده) از همین تذکره بوسیله کتابخانه ملی لیاقت اتباع گردید؛ اینجانب هر دو نسخه را مقابله کردم و کمتر فرقی در آن از حیثیت مطالب دیدم، اما از حیثیت ترتیب اسامی شعرا، این نسخه سر تا سر باهم تفاوت داشت.

سال پیش به پیشنهاد محترم جناب آقای بشیر احمد دار رئیس اکادمی اقبال — که از موقع انتصابش یک محیط تازه و علمی در آن اکادمی بوجود آمده است — و بتأیید دوست مشفق جناب آقای ممتاز حسن — که در نتیجه توجیهات خاص او چندین چراغ تألیف و تحقیق در زمینه علم و ادبیات در گوشه و کنار این مملکت روشن شده است — فهرستی از موضوعاتی که مورد توجه مرحوم علامه اقبال بود، تهیه شد. از انجمله موضوع تهیه تذکره ای

از شعرای کشمیر بود که علامه مزبور طی نامه‌ای بنام مرحوم محمدالدین فوق ، در خصوص اهمیت فوق‌العاده این موضوع ، تذکره داده و بوی پیشنهاد کرده بود که : اقدامی درین مورد بعمل آورد !

* * *

اما هیچ تذکره‌ای در دسترس نبود که مختصراً درباره شعرای کشمیر تألیف شده باشد . البته اسمی از بعضی چنین تذکره‌ها در کتب دیگر آمده است مانند تذکره‌ای — حیات الشعرا — متین کشمیری و — تذکره شعرا — دیده مغول و تذکره‌ای که خود سکه جیون لال یا یکی از وابستگانش تألیف کرده بود ، اما دیگر امروز نسخه‌ای ازان موجود نیست . البته اسم چند شاعر کشمیری ضمناً در بعضی کتب تاریخ و تصوف — که در کشمیر تألیف شده — آمده است ، مانند : واقعات کشمیر (یا تاریخ اعظمی) تألیف محمد اعظم کشمیری ، و تاریخ حسن ، و تاریخ مشاهیر کشمیر (یا رشی نامه) ، و تحفة الاحباب تألیف نا معلوم ، و اسرارالابرار داؤد خاکی ، و خوارق السالکین احمد بن عبدالصبور کشمیری ، و فتوحات کبرویه شیخ عبدالوهاب ، و فتوحات قادریه ملا حسین قادری ، و تحفة الفقرا محمد مراد تینگ ، و خلاصة المناقب نورالدین جعفر بدخشی ، و منقبت الجواهر حیدر بخشی .

* * *

در عرض پنجاه سال گذشته تنها کتابهای مختصری که راجع بشعرا* کشمیر بتالیف در آمده بقرار زیر است :

۱) شرح حال غنی کشمیری : تألیف اکبر شاه خان نجیب آبادی ، درین کتاب گرد آورنده شعرای دیگر هم اشاره نموده است که بنحوی از انحاء منسوب بکشمیر بوده و بفارسی شعر میسروده اند :

۲) مزارالشعرا : مرحوم فوق در سال (۱۹۲۲) طی مقاله ای اسم ده نفر از شعرای را برده است که در — مزارالشعرا کشمیر — مدفونند :

۳) بده شاه : شرح احوال سلطان زین العابدین بده شاه، که طی آن مرحوم فوق ضمناً بعض اطلاعات مفیدی درباره بعضی از شعرای کشمیر را هم تهیه کرده است :

۴) نگارستان کشمیر : قاضی ظهوالعشق ناظم سیوهاروی بسال (۱۳۵۲) تاریخی در رد — گلدسته کشمیر — تألیف کرد، و درین کتاب در ضمن احوال سلاطین کشمیر احوال بعضی صوفیه و شعرای کشمیر را هم ذکر نموده است، ۵) کشمیر : مرحوم دکتر غلام محی الدین صوفی کتابی در دو جلد بسال (۱۹۲۲) بزبان انگلیسی تألیف کرده که اولین کتاب مفیدی درین موضوع میباشد و در سال (۱۹۲۹) بوسیله دانشگاه پنجاب لاهور منتشر شده است و دیگر امروز کمیابست، ضمناً احوال بعضی شعرای کشمیر هم درین کتاب آمده است.

۶) بهارستان گلشن کشمیر : در تذکره شعرای هندوی کشمیری النسل است که به اردو یا فارسی شعر سروده اند و آنرا پاندیت برج کشن بیخبر و پاندیت جگموهن ناتھ رینه شوق بسال (۱۹۳۲) در دو جلد بزرگ تألیف و بطبع رسانیده اند. اما درین کتاب عده شعرای که اصلاً کشمیری بودند از چند نفر بیشتر تجاوز نمیکند :

۷) تذکره شعرای پارسی زبان کشمیر : که مشتملست بر اشعار منتخب و مختصر و احوال مختصر تر از سی شاعر پارسی گوی کشمیر که یازده سال پیش خواجه عبدالحمید عرفانی تألیف و در ایران منتشر کرده است : کلیه اطلاعات راجع بشعرا درین کتاب از — کشمیر — مرحوم صوفی سابق الذکر

نقل گردیده است. این اولین تذکره ایست که در باره شعرای کشمیر جدیداً تألیف شده و مخصوصاً شعرای کشمیر را بایرانیان معرفی کرده است.

۸) فهرست شعرای کشمیر: در (۱۹۶۳) مجموعه ای از مقالاتی بوسیله دولت پاکستان بچاپ رسید که حاوی تنها اسامی (۲۵۲) شاعر فارسی گوی کشمیر بترتیب الفبا میباشد. این اولین فهرست مفصلی از شعرای کشمیر است که تا کنون تهیه شده است.

۹) ادبی دنیا: (شماره مخصوص بسکشمیر). در مارس (۱۹۶۶) محمد عبدالله قریشی مدیر مجله اردوی ادبی دنیا مقاله — مزارالشعراي کشمیر — سابق الذکر از مرحوم فوق را برای اولین دفعه در مجله خود چاپ کرد و همچنین شرح خال و نمونه ای از اشعار (۲۹) شاعر فارسی گوی کشمیر را طی مقاله جداگانه آورده، که بعقیده اینجانب اولین مقاله جامعی درین موضوع میباشد.

۱۰) نصرت: (شماره مخصوص کشمیر) آقای حنیف رامی در سال (۱۹۶۰) شماره مخصوص از مجله خود راجع بادییات کشمیر انتشار داد که حاوی سه مقاله — کشمیر در شعر فارسی — و — شعرای فارسی گوی کشمیر — هر دو از حفیظ هوشیارپوری و — غنی کشمیری — از منور کشمیری بود.

۱۱) پارسی سرایان کشمیر: که آقای دکتر تیکو در سال (۱۳۴۲ش) تألیف و در تهران بچاپ رسانیده است، حاوی شرح احوال مختصر و نمونه اشعار (۲۰) بیست شاعر پارسی گوی کشمیر میباشد.

۱۲) ادبیات فارسی در پاکستان: که دکتر ظهورالدین احمد بسال (۱۹۶۶)

بزبان اردو تألیف و از لاهور منتشر کرده است : اما درین کتاب اسم تنها (۱۲) دوازده شاعر فارسی گوی کشمیر را آورده است که کاملاً معروفیت و شهرت دارند :

(۱۳) شعرای فارسی کشمیر در عهد مغول : رساله دکترای آقای دکتر محمد ظفر است بزبان انگلیسی که طی آن اسم تنها (۶۰) شصت شاعر فارسی گوی کشمیر آمده است :

هر چند این کتابها و مقاله ها بعضی اطلاعاتی را درباره شعرای کشمیر بهم میرسانند ، اما هیچ کتابی موجود نبود که بتوان آنرا درین موضوع کتاب جامعی قلمداد کرد . بنا براین کشف وجود — تذکره شعرای کشمیر — تألیف محمد اصلح بس غنیمت است .

* * *

احوال زندگانی محمد اصلح متخلص به میرزا مؤلف این تذکره ، تاکنون در پرده خفا مانده است ! چون نه خودش در تذکره خود مطلب مهمی درین موضوع نوشته است و نه دیگران درین مورد اطلاعاتی بهم رسانیده اند : محمد اسلم خان متخلص به سالم پدر مؤلف از شعرای معروف کشمیر و شاگرد شیخ محسن فانی و بقول خان آرزو : پسر خواننده اخیرالذکر بود : جد مؤلف ابدال بهت بروایت — تاریخ اعظمی ۱ — از اعیان هندود کشمیر بود . محمد اسلم مزبور بدست شیخ فانی اسلام آورد . وی جزو ملازمین شاهزاده محمد اعظم شاه (م ۱۱۱۹هـ) و مدتی در خدمت شاه عالم بهادر شاه (۱۹۱۹-۱۱۲۲هـ)

۱- تاریخ اعظمی ص ۱۲۲

۲- ایضاً ص ۱۳۵

بود: در زمان اقامت در گجرات فریضه حج را نیز ادا کرد: ۱ وی شگفته رو و خوش صحبت بود و بسال (۱۱۱۹ هـ) فوت کرد.

از شرح حالی که مؤلف درین کتاب از بعضی از خویشاوندان خود آورده است، میتوان پی برد که، وی از یک خانواده اهل علم و ادب بود. چنانکه شیخ محمد مومن بینا عموی بزرگش، و شیخ محمد مسلم صنعی عموی میانه و خسر او، و شیخ شمس الدین سامع عموی کوچک او بودند. این هر سه برادر باتفاق شیخ محمد اسلم بدست شیخ محسن فانی اسلام آوردند. همچنین شیخ عبدالسلام برادر مؤلف و شیخ قمرالدین اظمهر (پسر سامع) و شیخ عبدالرحیم عاضی (پسر بینا) پسرهای عمویش و شیخ عبدالحمید از عموزادگانش شیخ محمد مسلم مسلم عمه زاده اش و شیخ عبدالله مجرم نبیره شیخ محمد مسلم صنعی بودند.

مؤلف ملا عبدالحکیم ساطع را استاد خود نوشته است. چون پدرش مدتی در دهلی بوده، بنا بر این میتوان گفت که تعلیم ابتدائی او در همان شهر صورت گرفته است. وی بر فارسی تسلط کاملی داشت. مؤلف تا بعد از زمان محمد شاه در قید حیات بود.

* * *

این تذکره مشتملست بر ذکر احوال و نمونه اشعار (۳۰۵) شاعر فارسی گوی کشمیر. در ذیل شرح حال شعرا، اطلاعات مهم زندگانی آنها را نیاورده و تنها یک چند بیت شعر از ایشان بطور نمونه نقل کرده است، بنا بر این نمیتوان بمقام و ارزش فنی و ادبی آنها پی برد:

بقول مؤلف شعرای که: ذکر حالشان درین تذکره آمده است از زمان

عالمگیر تا زمان محمد شاه میزیسته اند ، اما بعضی از شعرا از زمان پیشتر از عالمگیر بوده اند. این شعرا یا اصلاً اهل کشمیر بودند و یا بمناسبتی منسوب بکشمیر بوده اند. اما نسبت بعض ازین شعرا بکشمیر هنوز بتحقیق نه پیوسته است .

مؤلف درین کتاب در هیچ جا سال تألیف را ذکر نکرده است ، اما بدیهی است که این کتاب در زمان محمد شاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱هـ) تألیف شده است؛ از شرح حال شعرا در اکثر موارد نمیتوان پی برد که شاعر مورد بحث قبلاً فوت کرده یا در موقع تحریر در قید حیات بوده است . مثلاً در مورد وحدت (م۱۱۲۶هـ) کلمه — بودند — را بکار برده ، و جنون (م۱۱۳۴هـ) را جزو متوفیان ذکر کرده ، و اسم شاه گلشن (م۱۱۴۰هـ) و شهرت (م۱۱۴۳هـ) را طوری آورده است که گویی هنوز در قید حیات بودند ! اما در ذیل اسم قزلباش خان امید (م۱۱۵۹هـ) کلمات — بوده — و — ر بوده — را بکار برده که می‌رساند که وی تا آنواقع فوت کرده بود . همچنین در دیباچه ، محمد شاه پادشاه (م۱۱۶۱هـ) را زنده بیان کرده است. بنا بر این میتوان نتیجه گرفت که وی تألیف این کتاب را در حدود (م۱۱۲۶هـ) شروع کرده و در حدود (۱۱۶۱هـ) پایان رسانیده است، ظاهراً مؤلف تألیف این کتاب را در کشمیر آغاز نموده و همانجا بانجام رسانیده است .

*

*

*

اینجانب در ترتیب اسامی شعرا نسخه آقا بدرالدین را اساس قرار داده و از نسخه کتابخانه ملی لیاقت در تصحیح متن آن استفاده کرده ام . همچنین در تصحیح متن اشعار از — انیس العاشقین — (نسخه دانشگاه پنجاب —

کلکسیون شیرانی) استفاده کرده ام: باوجود کهال دقت در بعضی موارد بعات کرم خوردگی بعضی کلمات را نتوانسته ام درست بخوانم و بنا بر این در چنین موارد نقطه ها گذاشته ام. بعض اشعار را که بعات کاتب از وزن خارج شده بود - و تصحیح آن از کتب دیگر هم ممکن نبود - ازین کتاب حذف نموده ام و در اکثر موارد، اینجانب اطلاعات راجع بزندگانی شعرا را از سایر کتب نیز جمع آوری نموده ام، جز در مواردی که چنین کاری از حدود قدرت اینجانب خارج بود. این مطالب را بعبارت اصلی این کتابها نقل کرده ام تا دیگر احتیاجی بر رجوع باین کتابها نباشد.

* * *

همزمان با تصحیح و تحشیه این کتاب، که از فوریه (۱۹۶۷ع) تا اکتبر (۱۹۶۷ع) طول کشید، احوال و اشعار بعضی شعرای دیگر را هم در کتبی پیدا کردم که اسمی از آنها در تذکره اضلح نیامده بود، بنا بر این قرار شد که آنرا بصورت تذکره جداگانه ای چاپ کنیم.

* * *

در موقع تحشیه اینجانب از - مجمع النفائس - و - گل رعنا - و - ریاض الشعرا - و - تذکره شعرای قدیم - و - صحف ابراهیم - و - همیشه بهار - و - آفتاب عالمتاب - و تعدادی از کتب و جنگهای دیگر استفاده کرده ام، و کمتر تذکره ایست که مورد استفاده اینجانب قرار نگرفته باشد. اما فیلمهای از بعض تذکرها پیش اینجانب بوده که نتوانستم آنها را بخوانم. در هر حال این اولین دفع است که ذکر احوال و نمونه اشعار (۳۰۵) شاعر فارسی گوی کشمیر را در یک کتاب واحد یکجا می بینیم.

* * *

هر چند فهرست دوستان گرامی که در عرض این هشت ماه باینجانب در تألیف این کتاب لطفهای فرموده اند، طولانی است، اما اینجانب مخصوصاً از جناب آقای بشیر احمد دار که همواره موجب دلگرمی و تشویق اینجانب بوده و از دوست عزیز جناب آقای مسلم ضیائی که در تصحیح این کتاب بمدد و معاون اینجانب بوده، و همچنین از جناب آقائی نسیم امروهوری که در تصحیح و مقابله متن این کتاب بامن یاری و همکاری فرموده اند، صمیمانه تشکر میکنم.

اگر خطائی در این کتاب از اینجانب سر زده باشد از خوانندگان ارجمند پوزش میطلبم و امیدوارم با بزرگواری خود بچشم اغماض خواهند نگرینست:

خطای، ار ز من بی شعور، سر بر زد
بذیل عفو بپوشید، ای سخن چینان!

* * *

این کتاب جزو انتشارات اکادمی اقبالست که بمناسبت تاجگذاری اعلیحضرت محمد رضا شاه پهلوی آریا مهر شاهنشاه ایران و علیا حضرت فرح پهلوی شهبانوی ایران تهیه و بطبع رسیده است، و این امر موجب بس افتخار و مباهات اینجانب میباشد:

کلاه گوشه دهقان، بافتاب رسید

— سید حسام الدین راشدی

کراچی

۱۴ اکتبر ۱۹۶۷ع

میگویند: افسانه از افسانه می خیزد! و این حقیقت است!! همزمان با تصحیح و تحشیه — تذکره اصلح — عده ای از شعرا بچشم خوردند که اصلح اسمی از آنها نبرده است، و بنا بر این تصمیم گرفتیم ذکر حال و نمونه

۱- گذارش اینجانب بر تذکره شعرا کشمیر مجلد اول.

اشعار آنها را بهما تذکره ضمیمه کنم ! اما چون عده آنها به سیصد رسید، دیگر فکر ضمیمه را ترک گشته تصمیم گرفتیم، کتابی جداگانه‌ای برای این منظور ترتیب دهیم. اینک بصورت تکمله ای بر — تذکره اصلح — تقدیم خوانندگان گرامی می‌گردد.

نظر باینکه عده این شعرا از سیصد گذشته است آنرا به دو جلد ۱ چاپ میکنیم و دیگر اکنون این تذکره و — تذکره اصلح — مجموعاً ذکر حال بیش از شش صد نفر را خواهد داشت ۲. این اولین دفعه است که مجموعه ای از شعرای کشمیر بدین مفصلی ترتیب داده شده است.

* * *

در ترتیب این تذکره سعی شده است هر چه در باره ادبیات فارسی در کشمیر بدست آمد اینجا ذکر شود. نظر باین مطالبی از کلیه تذکره های چاپی و منابع دیگر و دواوین شعرا و همچنین چندین تذکره غیر چاپی مانند : گل رعنا، مجمع النفائس، ریاض الشعرا، مذكر احباب، آفتاب عالمتاب، صحف ابراهیم و تذکره شعرای قدیم برای اولین دفعه اینجا گرد آوری شده است. هرچه در باره این شعرا کتابها آمده است، بترتیب زمانی، عیناً نقل گردیده تا خوانندگان عزیز دیگر از زحمت مراجعه بدین کتابها فارغ شوند ! و هر چند چنین طریق کار موجب تکرار بعضی مطالب شده است اما بدینوسیله می توانیم پی ببریم که نویسندگان متاخر تا چه جدی از پیشینان مطالب را عیناً یا مختصراً نقل کرده اند. هر چند از تکرار اشعار احتراز شده است،

۱- بالاخر در چهار جلد به اتمام رسید.

۲- حاویست بر شرح حال ۶۸ شعرای فارسی گوی کشمیر.

اما باوجود این ، در بعضی موارد اشعاری مکرر نقل گردیده و این تکرار در اکثر موارد تعمداً نبوده بلکه سهواً صورت گرفته است .

* * *

بعضی اطلاعات مفیدی را در حاشیه آورده ایم . غیر از اشعاری که در تذکره ها آمده است ، بعضی اشعار را از دواوین شعرا انتخاب کرده ، نقل کرده ایم ، مخصوصاً در مورد شعرای که هر چند دیوان اشعار شان چاپ شده اما در ایران در دسترس عموم قرار نداشته است . در دواوین و مجموعه اشعار شعرا هر چند در باره کشمیر آمده است اینجا نقل گردیده ، و حتی گاهی بعضی مثنویهای چابی و غیر چابی را هم آورده ایم تا مگر اقلاً مجموعه جامعی از شعرای کشمیر بوجود آورده باشیم .

همچنین سعی شده است ، هر چه در باره اماکن جغرافی و باغها و سایر مقامات و وقایع تاریخی بشعر فارسی بدست آورده ایم ، یکجا گرد آوری شود ! و ضمناً قطعات تاریخ ، راجع باشخاصی یا وقایعی یا آنچه روی ساختمانها و مقبره ها ثبت گردیده ، اینجا نقل گردیده است . این مطالب نه تنها از نظر ادبی دارای اهمیت میباشد بلکه از لحاظ مطالعه تاریخی نیز ارزش فراوانی دارد .

عکس و نقشه های باغها و مقامات تاریخی — که ذکر ازان درین اشعار آمده است — نیز از کتب قدیم تهیه شده و اینجا نقل شده است ؛ همچنین عکسهای از مقبره های شعرا و یا حتی از خود شعرا را ، هر کجا بدست آمده ، درین کتاب آورده ایم ! مانند تمثال ظفر خان احسن و تصویری از محفل وی با حضور سایر شعرا و شبیه عکس قدسی مشهدی .

* * *

شرح حال و اشعار تقریباً تمام شعرای مهم و ردیف اول— که به کشمیر نسبتی دارند— درین تذکره آمده است، مانند غنی و فانی و صرفی و کلیم و قدسی و سلیم و احسن و آشنا و فیضی و الهی و جو یا و توفیق و شیدا و صیدی و صائب و طالب و امثال آنها: همچنین احوال خانواده فیضی، هر چه در شعر و نثر آمده است، اینجا گردآوری شده است. مثلاً شعرهای فیضی و یک نامه غیر مطبوعه پدرش شیخ مبارک، و هر چه برادرش ابوالفضل درباره خانواده خود نوشته است. درین مورد سعی شده است که درباره این خانواده فوق العاده مهم، هر چه بدست آمد اینجا نقل گردد. ۱

در بعضی موارد بغضی وقایعی ذکر شده است— که از حیث مطالعه روانشناسی و فرهنگی آن دوره— دارای بس اهمیت میباشد، مانند گروه ساز بها و مخاصمتها و رقابتها و دوستی های شعرا:

* * *

در تهیه مطالب این تذکره عده ای از دوستان باینجانب کمک و یاری فرموده اند، اینجانب از همه آنها سپاسگذارم، مخصوصاً از جناب آقای سید غلام حسین شاه کاظمی مظفرآبادی و دوست عزیز جناب آقای احمد حسین قلعداری خیلی متشکرم که بعضی اطلاعات ذی ارزشی را برای این کتاب تهیه فرموده اند. همچنین از دوست محترم جناب آقای حمید احمد خان رئیس دانشگاه پنجاب تشکر و امتنان را دارم که اجازه فرمودند بعضی خزینه های — سرمهر — (سر بسته) کتابخانه آن دانشگاه برای اینجانب مفتوح گردد تا بتوانم از آنها استفاده کنم. علاوه بر اینها دانشمند گرامی جناب آقای سرهنگ خواجه

۱- فیضی در جلد سوم ثبت گردید.

عبدالرشید و ناظم اعلیٰ موزه ملی جناب آقای اشفاق نقوی و 'روح و روان' انجمن ترقی اردو جناب آقای خواجه مشفق بعضی کتب و نوشته های خطی را برای چندین ماه در اختیار اینجانب گذاشته تا مورد استناده اینجانب قرار بگیرد. همچنین رئیس کتابخانه اداره باستان شناسی جناب آقای محمود بیگ در تهیه عکسها و نقشه های باینجانب معاونت فرمودند که موجب تشکر اینجانب میباشد. همچنین از جناب آقای سید غلام رسول شاه معاون رئیس کتابخانه دانشگاه پنجاب و جناب آقای ملک احمد نواز متصدی قسمت کتب خطی آن دانشگاه که در تهیه مطالب باینجانب لطفهایی فرمودند، ابراز تشکر میکنم.

این کتاب بمناسبت تاجگذاری اعلیحضرت محمد رضا شاه پهلوی آریا مهر شاهنشاه ایران و علیا حضرت فرح پهلوی شهبانوی ایران تهیه و طبع گردیده که موجب افتخار اینجانب میباشد.

کراچی

۲۲ اکتبر ۱۹۶۷ ع

— سید حسام الدین راشدی

اینک جلد دوم — تذکره شعرای کشمیر — تالیف اینجانب بحضور خوانندگان گرامی تقدیم میگردد. این مجلد ذکر احوال و اشعار منتخب از (۵۳) شاعر را از ردیف حرف (ص) تا (غ) را شاملست. اینجانب سعی کرده ام تا تمام اطلاعات ضروری از احوال شعرا را اینجا بگنجانم.

* * *

غیر از احوال شعرا، بعضی اطلاعات مفیدی را در اینجا آورده ایم، مثلاً از دیوان صائب به (۳۷) نسخه از دیوانش اشاره رفته است که یا بخط خودش است یا بخط شاگردش عارف تبریزی، یا معاصر یا قریب العهد

شاعر میباشد. عکس بعضی نسخه های نادری را هم اینجا آورده ایم. امیدواریم دیگر نسخه ای از دیوان صائب نمانده که در این فهرست نیامده باشد. عکسهای متعددی از آرامگاه صائب و بعضی اطلاعات تاریخی درباره آن را نیز اینجا آورده ایم.

شرح حال شیخ یعقوب صرفی — که از جمله شعرای بزرگ کشمیر بوده — برای اولین دفعه درین کتاب یکجا گردآوری شده است، و همچنین است شرح حال طالب آملی. در ذیل اسم طغرای مشهدی — که کشمیر را بعنوان وطن خود برگزیده بود — غیر از احوال زندگانی او، چهار رساله اش بنام — تعداد النوادر — و — رساله فردوسیه — و — رساله تجلیات — و تذکرة الاتقیا — را که مربوط بکشمیر میباشد، اینجا نقل کرده ایم.

در ضمن ذکر احوال عرفی مقدمه ای بر دیوانش از عبدالباقی نهانوندی و یک نامه ای از ابوالفضل را نقل کرده ایم که ظاهراً از نظر مرحوم مولانا شبلی نگذشته است و الا در مورد مناسبات عرفی و فیضی مورد استفاده وی قرار میگرفت.

خواجه عزیز شاعریست از زمان میان غالب و اقبال که غالب را دیده و با اقبال آشنائی داشته است. وی از اهالی کشمیر بود. هر چند به لکهنو مهاجرت کرده بود، اما با اهل وطن خود مرتب روابطی داشته است. قصیده و مثنوی او در وصف کشمیر را برای اولین دفعه به تمام و کمال اینجا نقل کرده ایم. در ذیل اسم امیر کبیر سید علی همدانی — که در کشمیر همان حکمی را دارد که معین الدین چشتی درین شبه قاره دارد — هر چه از وی بدست آورده ایم. مثلاً رساله — منهاج العارفین — را کاملاً و منتخبی از رساله — چهل اسرارش — را اینجا نقل و همچنین بعضی عکسهای مربوطه را

هم چاپ کرده ایم :

بعلاوه از ملا طاهر غنی— که دومین فردیست که از خاک کشمیر برخاسته است و در تاریخ کشمیر بعنوان ستونی شناخته میشود— احوال زندگانش را بتمام و کمال تهیه کرده اینجا نقل کرده ایم .

* * *

جلد سوم که آخرین جلد این تذکره میباشد ، همزمان با همین جلد چاپ میگردد و مشتملست بر ذکر احوال و اشعار شعرائ در ردیف حرف (ف) تا (ی) . درین جلد فهارس و منابع و جدول و بقیه عکسهای راجع به هر سه جلد را میاوریم . ۱

در آخر باید اضافه کنم که اینجانب هیچ ادعائی ندارم ازینکه ، هر چه درین کتاب درباره شعرا گرد آوری شده است ، حکم حرف آخر را دارد! اما باید اذعان کرد که : حتی المقدور سعی کرده ام هر چه بیشتر اطلاعاتی درباره این شعرا اینجا گنجانیده شود تا تسهیلاتی در راه تحقیق و تدقیق درباره این شعرا فراهم گردد .

بحرفی میتوان گفتن تمنای جهانی را

من از ذوق حضوری طول دادم داستانی را

نظر با اهمیت این مطالب من هیچگاه راه ایجاز نه پیموده ام . درین مورد باید از دوستان مشفق آقای ممتاز حسن و جناب بشیر احمد دار اظهار امتنان بکنم که هیچوقت در این راه از تشویق و دلگرمی اینجانب کوچکترین کوتاهی نفرمودند! و بنا بر این هر چه تحسین و آفرینی که خوانندگان عزیز در

۱- این جلد از حرف (ف) تا (م) است . جلد چهارم از حرف (ن) تا (ی) تألیف شد که اکنون در دست خوانندگان گرامی تقدیم هست .

مورد تهیه این مطالب نادری دارند، سزاوار این دوستان ارجمند میباشد:

از خوانندگان گرامی انتظار دارم اگر اشتباهی یا کوتاهی ازینجانب در تألیف این کتاب سرزده باشد، باینجانب با کمال لطف ازان آگاه سازند تا در آینده در صورت امکان اصلاح گردد.

مانند جلد اول، این کتاب نیز بمناسبت تاجگذاری اعلیحضرت محمد رضا شاه پهلوی آریا مهر شاهنشاه ایران و علیا حضرت فرح پهلوی شهبانوی ایران تهیه و چاپ گردیده است:

بهر بلبل، تحفه دیگر بدست ما نبود
بوی گل، در دامن باد صبا، پیچیده ایم

کراچی

اول فوریه ۱۹۶۸ ع

— سید حسام الدین راشدی

جلد سوم تذکره شعرای کشمیر تألیف اینجانب که اینک بدست خوانندگان ارجمند میرسد، تنها حاوی حال و اشعار (۶۹) شاعر از ردیف (ف) تا (م) میباشد (نه چنانکه سابق قرار بود از حرف (ف) تا (ی) باشد) و احوال و اشعار شعرای مهمی مانند فانی و فیضی و قدسی و کلیم و گویا و ماهر و منیر را شاملست.

درین جلد — مثنوی فایز — در وصف — باغ علی آباد — برای اولین دفعه چاپ میگردد. همچنین نامه شیخ مبارک درباره احوال خانواده اش بعقیده اینجانب تا کنون چاپ نشده اینک اینجا چاپ میگردد. قصیده علی نقی کمره در مدح فیضی نیز بچاپ نرسیده و تنها دو سه بیت آنرا سید

آزاد بلگرامی نقل کرده بود، اینک از لطف دوست عزیز آقای احمد گلچین معانی، کاملش اینجا نقل میگردد. همچنین قطعه تاریخ سید ابو طالب کاشی بمناسبت فوت فیضی هم چیز تازه ایست.

بعلاوه، متن کامل — مثنوی قدسی مشهدی — و — مثنوی بهار جاوید — منیر لاهوری را اینجا آورده ایم تاکنون چاپ نشده بود: در ذیل اسم منیر — منشآت — وی را بعقیده اینجانب برای اولین دفعه مورد استفاده قرار گرفته است: همچنین مطالبی که از — مجمع النفائس — و — ریاض الشعرا — و — مرات آفتاب نما — و — گل رعنا — و — صحف ابراهیم — و غیره که تاکنون چاپ نشده و بنابر این در دسترس عموم قرار ندارد، در اکثر موارد برای خوانندگان گرامی تازگی دارد:

همینطور درباره کشمیر و باغها و نزهتگاههای آن، هر چه در شعر یا نثر فارسی آمده اینجا نقل گردیده است. و نقشه های را که به نصف سده پیش تعلق دارد، اینجا نقل کرده ایم. همچنین عکسهای از باغها تهیه گردیده تا خوانندگان عزیز بتوانند از شعر شعرای کشمیر بیش از پیش استفاده کنند. بعلاوه درین جلد مثنویهای طولانی سر شاعر بزرگ فارسی بنام قدسی و کلیم و منیر در وصف کشمیر را تماماً نقلی کرده ایم تا خوانندگان ارجمند بتوانند از نظر فن و احساسات شاعر نسبت بکشمیر ارزیابی بکنند.

از مطالبی که درین کتاب آمده است میتوان بآسانی پی برد که، هر چه شعرای فارسی درباره کشمیر سروده اند در وصف هیچ جای دیگر و حتی هیچ مملکتی هم نسروده اند! و میتوان گفت که شاید شعرای زبانهای دیگر هم نسروده باشند!! اگر تمام اشعاری که بوصف کشمیر بفارسی سروده شده است، یکجا گردآوری شود، اقلاً دو برابر حجم کلیه آثار سعدی خواهد بود! و این افتخار شاید نصیب هیچ جای دیگر نشده باشد!

این جلد سوم تذکره اینجانب نیز بمناسبت خجسته تاجگذاری اعلیٰ حضرت
محمد رضا شاه پهلوی آریا مهر شاهنشاه ایران و علیا حضرت فرح پهلوی شهبانوی ایران
تمهیه و چاپ گردید است که باز موجب مباهات نگارنده میباشد :

ز مدح شاه ، بود خامه را زبان کوتاه
فغان که ، قصر بلند است و ریسمان کوتاه
ز کنگر شرف و پیش طاق اجلالش
کمند دانش ما سست و ریسمان کوتاه

کراچی

۵ آوریل ۱۹۶۸ ع

— سید حسام الدین راشدی ۱

۱- ترجمه فارسی دوست عزیز آقای دکتر سید علی رضا نقوی کرده است ، راقم الحروف از
لطف این جوان دانشمند بسیار بسیار متشکرم .

Copyright

Copies
Price

1000
35/-

tarikhema.ir

Published by B.A. Dar, Director, Iqbal Academy, 43-6/D, Block 6, P. E. C. H. Society,
Karachi, and printed by Ali Nawaz Wafai at the Wafai Printing Press
Pakistan Chowk, Karachi

TADHKIRA SHU'RAI KASHMIR

SAYYID HUSSAMUDDIN RASHDI

Vol. IV

IQBAL ACADEMY, KARACHI
1969